

T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ
BAKANLIĞI

I. TARIM ŞÛRASI

ÇALIŞMA BELGESİ

25-27 KASIM 1997
ANKARA

T.C.
TARIM VE KÖYİŞLERİ
BAKANLIĞI

I. TARIM ŞÛRASI

ÇALIŞMA BELGESİ

25-27 KASIM 1997
ANKARA

ŞÛRA GENEL SEKRETERLİĞİ

Adres : TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
Milli Müdafaa Cd. 20/217 - Kızılay/ANKARA

Tel : (0312) 418 19 62 - 418 58 93 - 417 81 98 - 417 84 00/244

Fax : (0312) 417 57 73

"Milli ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki ziraatte kalkınmaya büyük önem vermeliyiz. Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için ilk önce, ciddi etüdlere dayanır bir ziraat siyasetini tesbit etmek, onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır."

K. Atatürk

ÖNSÖZ

2000'li yıllara adım atmak üzere olduğumuz bu günlerde, yüksek teknoloji çağının gereklerinin yerine getirilmesi, tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de aktif ve çağdaş politikaların oluşturulması ile mümkündür.

Artık günümüzde tüm politikalar; serbest piyasa ekonomisi koşullarına uygun devletin etkisinin azaldığı, kaliteli üretimi teşvik edici, insan sağlığı ve çevreyi ön plana çıkaran, uygulanması kolay ve etkin sonuçlar doğuran yapıda üretilen politikalardır. Bu nedenle ülkemiz tarımına yön verecek yeni politikalar da yukarıda belirtilen esaslar gözönüne alınarak hazırlanmalıdır.

Oluşturulacak bu politikalarla, hızla artan nüfusumuzun beslenmesi için yeterli miktar ve kalitede tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi; yüksek potansiyele sahip topraklarımızda tarımsal üretimin artırılması; artan bu üretimin yetersiz ve dengesiz beslenme sorunlarıyla karşı karşıya olan insanlığın hizmetine sunulması; tarımsal üretim artışlarıyla Türkiye ekonomisine katkıda bulunulması ve tarımsal kaynaklarımızın hem bugün hem de yarınlarda kullanılabilmesi ancak bilimsel yöntemlerin ortaya konulması ile mümkündür.

Konumu, ekolojisi ve doğal kaynakları ile ülkemiz; dünya tarımsal üretiminde önemli bir yere sahiptir. İç tüketimi karşılayabilecek, uluslararası pazarları da hedefleyen ve aynı zamanda çevreye saygılı sürdürülebilir bir tarımsal üretimin sağlanması konusunda Türkiye, konumunu korumak ve daha da ileriye götürmek zorundadır.

Türkiye'de tüm tarımsal sorunların tartışıldığı, çözüm ve politikaların üretildiği ilk geniş tabanlı toplantı, 1931 yılında, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen "I. Ziraat Kongresi" olmuş ve bu kongrede sunulan bildirilerin Türk Tarımı'nın gelişmesine büyük katkıları görülmüştür. Daha sonra 1937 yılında, "Köy Kalkınma Kongresi "adı altında büyük ölçüde katılımcının toplandığı bir Forum düzenlenmiştir.

Büyük önder Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı münasebeti ile 1981 yılında gerçekleştirilen "Türkiye II. Tarım Kongresi"nde; doğal üretim potansiyeli, üretimi artırma seçenekleri ve ekonomi politik önlemler üzerinde durulmuştur.

Bu tarihten günümüze, Türk Tarım Şûrası'nın toplanması konusu çeşitli platformlarda ve zamanlarda, özellikle 90'lı yıllarda sık sık gündeme gelmeye başlamış ve buna duyulan ihtiyaç her geçen gün daha kuvvetli bir şekilde belirginleşmiştir.

Bu çerçevede, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca düzenlenen ve tarımla ilgili her kesimin katkıda bulunduğu Şûra Komisyon Çalışmalarında Türk Tarımı "10 Konu" başlığı altında incelenmiş ve komisyonlarca hazırlanan raporlar bu "Çalışma Belgesi"nde toplanmıştır.

Ulusal tarım yapımızın, tarımın değişik kesimlerince değerlendirilerek çağımızın değişen koşullarına uygun yeni politika, program ve projelerin geliştirilmesine imkan sağlayacak olan I. Tarım Şûrası'nın Türk Tarım Sektörü'ne yararlı olmasını diliyor ve katkıda bulunan herkese teşekkür ediyorum.

Mustafa TAŞAR
Tarım ve Köyişleri Bakanı

KOMİSYON KONULARI

I. TARIM ŞÛRASI

1. KOMİSYON

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI KOMİSYONU RAPORU

GİRİŞ

Tarım sistemi gerek uygulama alanı olarak ve gerekse kullandığı girdiler bakımından doğal sistemleri önemli düzeyde etkileme gücüne sahip yaygın bir sektördür. Toprak,su ve biyolojik zenginlikler gibi tarımla doğrudan ilişkili doğal kaynaklar bu sektöre alan, girdi ve çeşitlilik bakımından olanak sağlarken tarımsal faaliyetlerden önemli düzeyde etkilenerek verimlilik, kalite ve tür zenginliği bakımlarından değişim gösterirler. Yapılan araştırmalar tarımsal faaliyetlerin meydana getirdiği bu değişimlerin büyük ölçekte olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Toprak sisteminin verimliliğini kaybetmesi, erozyona duyarlı hale gelmesi, çoraklaşması arazi kullanım yetenek sınıflarına göre uygun teknikler ile tarım yapılmayışına bağlıdır. Denetimsiz gübre ve tarım ilacı kullanımı, aşırı su tüketimi hem su sistemine hem de biyolojik çeşitliliğe zarar vermektedir.

Ülkemizde ortaya çıkan çevre sorunlarının bir kısmı yukarıdaki paragrafta özetlenmeye çalışılan tarımsal faaliyetler ile ilişkilidir. Tarımın temel faaliyet alanı olan topraklar ile tarımsal üretimde en önemli üretim faktörü olarak değerlendirilen su, aynı zamanda bir çok doğal habitatı ilgilendiren alıcı ortamlardır. Bu ortamlarda bulunan biyolojik zenginlikler ise doğal sistemlerin olduğu kadar tarım sisteminin de gen kaynaklarıdır. Bu ilişkiyi görerek, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımında sürdürülebilir tarımın neden önemli olduğu, karşılaşılan dar boğazlar ve sürdürülebilir tarım için sürdürülebilir alan kullanım planlamasının gerekliliği ve doğal kaynakların korunmasındaki etkin rolü komisyon raporumuzda ele alınmıştır.

DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM AMAÇLI ALAN KULLANIM PLANLAMASININ GEREĞİ VE ÖNEMİ

Kentsel, rekreasyonel ve endüstriyel kullanımlarının baskılarının en yoğun biçimde hissedildiği, buna karşın doğal kaynak potansiyelinin en yüksek olduğu kırsal alanlarımızın üstlendiği temel fonksiyonlardan biri ve en önemlisi "tarımsal faaliyetler"dir. Hızlı nüfus artışı, hatalı ve plansız gelişmeler nedeniyle doğal kaynakların hızla tüketilmesi, gıda güvenliği ve güvencesi sorununu dünya gündeminin en önemli maddesi haline getirmiştir. Gerek günümüz toplumunun ve gerekse gelecek kuşakların gıda güvenliği ve güvencesinin sağlanması doğal kaynakların korunması temeline dayalı sürdürülebilir tarımdan geçmektedir. Bu nedenle doğayı ve üzerinde yaşayıp kazanç sağladığımız araziyi koruyabilmek, mevcut potansiyelinden maksimum yararlanabilmek geliştirerek gelecek kuşaklara sunabilmek ancak akılcı arazi kullanım planlama, uygulama, izleme ve denetleme ile mümkün olabilir. Bu amaçla; alan kullanım planlaması, çok yönlü ve çok boyutlu bir çalışma olup alan kullanım politikalarının oluşturulması ve bu politikaların farklı alan kullanım tiplerinin doğru konumlandırılması çalışmalardır. Bu bağlamda uzun vadede doğal kaynakların uygun kullanımı ve korunması amacıyla kırsal alanların mekansal/fiziksel koşullarının geliştirilmesini sağlayan bir araçtır.

Doğal kaynakların korunması ve kırsal kalkınmayı sağlayacak kırsal planlama çalışmalarının sürdürülebilir alan kullanım planlaması çerçevesinde ele alınması ve sürdürülebilir tarımla bütünleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü sürdürülebilirliğin vazgeçilmez bir aracı olan akılcı alan kullanım planlamalarının temeli, doğal kaynakların korunmasının yanısıra insan yerleşimlerinin sosyo-ekonomik ve çevresel niteliklerinin yükseltilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir alan kullanım planlaması;

-Doğal çevrenin korunması, bozulan kısımların onarılması, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, yenilenebilen kaynakların geliştirilmesi, yenilenemeyen kaynakların geri kazanımı ve yeniden kullanımı, çevre dostu üretim ve tüketim sistemlerinin kurulması, toplumsal bilinçlendirme ve sorunun yerinde çözümü gibi ilkeler göz önüne alınarak gerçekleştirilmelidir.

Ancak gelişmekte olan tüm ülkelerde yaşandığı gibi ülkemizde de planlama ve politika hatala-

rından kaynaklanan bir dizi sorunla karşılaşılmaktadır. Ülkesel ve yerel ölçekte akılcı alan kullanım planlamalarının geçekleştirilememesi bir yandan doğal kaynakların kaybedilmesine neden olmakta, diğer yandan ise yörenin mevcut doğal kaynak potansiyeli uygun alan kullanım tipi ile ilişkilendirilememektedir. Bu eksiklik ve sonuçtaki aksaklıklar ise doğrudan sosyo-ekonomik yapıya yansımaktadır. Sosyo-ekonomik yapısı tarıma dayalı ülkemizde ise tarımın temel kaynağı olan toprak su ve biyolojik zenginlikler gibi doğal kaynakların güncel envanterlerinin olmaması ve ekolojik ilkeler çerçevesinde değerlendirilememesi karşılaşılan en önemli sorunlardandır. Bu nedenle doğal kaynaklara yönelik envanter ve analiz çalışmalarının gerçekleştirilmesi, istatiki verilerin oluşturulması ve bu verilere dayalı akılcı alan kullanım planlamalarının yapılması gerekmektedir.

Özellikle toprak envanter ve haritalarının oluşturulması sırasında doğal kaynaklara bütüncül yaklaşım çerçevesi içinde arazi kullanım yetenek sınıflarının geliştirilerek bunlara dayalı alan kullanım planlama çalışmaları yapılmalıdır.

Planlama çalışmalarının tüm aşamalarında bir diğer önemli konu da kurumlar arası koordinasyonun sağlanması ve sosyal kalkınma planları ile ilişkinin kurulmasıdır.

Sonuç olarak, tarımsal faaliyetlerin temel hedefi olan gıda güvenliği ve güvencesinin sağlanması için doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi zorunludur ve bunun gerçekleştirilebilmesi için en akılcı yol sürdürülebilir alan kullanım planlamasıdır.

TÜRKİYE'DE DOĞAL KAYNAK OLARAK TOPRAK DEGRADASYONU VE ÇÖLLEŞME SORUNLARI

Antropojenik faktörlerin ivmelendirdiği ekolojik dengesizlikler ve iklim değişikliklerinden etkilenen habitatlardaki toprak kalitesinin (toprak verimliliği) geniş ölçekli kaybı olarak tanımlanan çölleşme, özelikle ekolojik yönden duyarlı olan çevrelerde, çoğunluk kuvvetli arid alanlarda önemli etkiye sahip bulunmaktadır.

Besin üretim alanları ile orman ekosistemlerinde kötü yönetim ve istismardan kaynaklanan nitelik bozulması, su döngüsünü kuvvetle etkilediğinden, küresel iklim dengesizlikleri yanında lokal değişimlere neden olarak çölleşme etkisini güçlendirmektedir.

Çölleşme habitatlar üzerindeki fiziksel ve biyolojik nitelikler kadar, sosyal yapıyı da güçlü bir şekilde olumsuz etkileme gücüne sahip bir olgu olarak kavranmalıdır. Çünkü alan degradasyonu sonucunda birim alandan üretilen besin ve ham madde miktarının azalması önce üretici kesimin yoksullaşmasına ve daha ileri koşullarda üreticiler ile birlikte tüketici kuşaklarının da besinsiz kalarak açlık faktörünün ciddi biçimde ortaya çıkmasına etken olur. Su yetmezliği giderilemez bir faktör olarak göç ve salgın hastalıkların artmasına neden olur. Bu nedenle insanlar arazi bozulması ve çölleşmenin ana etkenleri olmaları yanında,aynı zamanda bu olayın kurbanı durumundadırlar. Gelişmekte olan pek çok ülkede kırsal alandan kentlere oluşan göç, kent sorunlarının da artmasına ve aynı zamanda kırsal alanın rehabilitasyonu ve geliştirilmesi için gerekli olan insan gücünün kaybına neden olmaktadır.

Kurak alanlarda besin üretimi olanaklarının kısıtlanması toprak istismarına neden olurken, vejetasyonun tahribi nedeniyle oluşan çölleşme aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin kaybına da neden olmaktadır. Arid, semi-arid ve kuru subhumid alanlardan oluşan hassas bölgeler dünyada yaklaşık toplam dünya karasal alanlarının % 47 si kadar yer kaplamaktadır. UNEP değerlendirmelerine göre dünyada her yıl 1.5 milyon hektar sulanır alan kayba uğramaktadır ve bunun 1.0 milyon hektardan fazlası kıraç alanlarda bulunmaktadır. Yine her yıl yağışa bağımlı tarım alanlarında 7-8 milyon hektar sürekli bir kayıp söz konusudur. Günümüze değin dünyadaki kıraç ve çorak alanların % 70'inin olumsuz etkilendiği belirtilmektedir.

Özetle arazi degradasyonu ve çölleşme ülkelerin besin üretim yeteneklerini sınırlayarak bölge-

sel ve küresel besin üretim potansiyelini azaltmaktadır. Dünya besin stokları ve ticareti bakımından ciddi endişelerin ortaya çıkmasına etken olan bu olgu, aynı zamanda kurak ve yarı-kurak alanlardaki biyolojik çeşitliliğin etkili bir şekilde kaybının ana nedenini de oluşturmaktadır.

1.TÜRKİYE'DE TOPRAK BOZUNMASI VE ÇÖLLEŞMEDE MEVCUT DURUM

Toprak yapısının nitelik değiştirmesi ve biyolojik zenginliğin azalması ile ortaya çıkan çölleşme antropojenik bir olgu olmakla birlikte, coğrafi bölgelerin doğal yapıları ile iklim özelliklerinin oluşturduğu duyarlılık düzeyleri ,karasal ekosistemlerin degrade olmasında büyük paya sahiptir. Bu nedenle çölleşmedeki mevcut durumun tanımlanması sırasında ülkenin iklim,jeomorfoloji ve toprak özelliklerinin irdelenmesi gereklidir.

1.1 Türkiye'nin iklim özellikleri:

Ilıman (subtropik) iklim kuşağında bulunan ülkemizde sıcaklık,yağış ve diğer iklim verileri bakımından önemli farklılıklar gösteren çeşitli alanlar bulunmaktadır. Ülkenin sahil kesimleri ile bu alanları sınırlandıran dağlık bölgelerde ortalama yıllık yağış 1000-2500 mm düzeylerindeyken,İç ve Güneydoğu Anadolu'nun pek çok merkezinde belirlenen yağış miktarı 350-500 mm arasındadır. Hatta İç Anadolu'nun orta kesimlerinde bu değer 250-350 mm'ye kadar azalır. Türkiye'de tarımsal üretimdeki düşüklüğün temel nedenlerinden biri susuzluktur. Dağlık bölgeler ile dar sahil şeritleri hariç tutulacak olursa işlenen toprakların tümüne yakınında iklimin kurak olduğu görülmektedir. Yıllık yağış düzeyi 300 mm'nin altına düşen Anadolu topraklarında yıllık yağışların geleneksel ürün olan buğdayın kök gelişme bölgelerinde bile toprak tav düzeyine ulaşmadığı saptanmıştır. Bu negatif yağış bilançosuna sahip olan karasal alanlarımızda zaten duyarlı bir ekosistem özelliği söz konusudur.

Yağışların yetersizliği kadar düzensiz olması, ortam duyarlılığını arttıran ikincil bir faktördür. Ülkemizde yağışlar genellikle bitki gelişim dönemlerinin dışında düştüğü için tarımsal bakımdan önemli sınırlama getirirken, doğal ekosistemin üretim potansiyelini de koşullandırmaktadır. Bu durum özellikle doğal çayırlar kullanılarak yapılan hayvancılık ve bunun ekosistemin taşıma potansiyeli göz ardı edilerek uygulanması nedeniyle büyük etkiye sahip olmaktadır. Konya-Karapınar kumullarının ortaya çıkmasında tüm bu faktörlerin bileşkesi rol oynamıştır. Yetersiz yağış, ekosistem üretim potansiyelinin yüksek olmayışı, aşırı otlatma nedeniyle bitki tür ve populasyonlarının ortadan kalkışı, toprağa intikal eden organik maddenin gittikçe azalması, toprak tanelerini birbirine bağlayacak organik fraksiyonun bulunmayışı nedeniyle az düzeydeki verimli toprak fraksiyonunun rüzgar erozyonu ile kaybı gibi bir seri zincirleme reaksiyonda antropojenik faktörler ile doğal süreçlerin bileşkesi gözlenebilir.

1.2 Jeomorfolojik koşullar:

36o-42o kuzey enlemleri ile 25o40'-44o48' doğu boylamları arasında yer alan ülkemiz, içinde ova, plato, dalgalı düzlükler şeklinde tanımlanan düzlüklerin yer aldığı dağlık bir ülkedir. Deniz yüzeyinden 500 m irtifaya kadar olan düzlük ve tepelik araziler ülke alanının yaklaşık %20'sini oluşturur. Yükseltisi 250 m'den az olan ovalar ise alan bütününün ancak %10'unu oluşturmaktadır. Ülkenin 500 ile 1000 m yükseltideki alanları %30,1000m'den yüksek olan alanları ise % 50'den fazla paya sahiptir.1132 m ortalama yüksekliği ile Türkiye ortalama yüksekliği kıtalar içinde en fazla olan Asya kıtasından da fazla bir özellik taşımaktadır. Bu özellik ülkeyi oluşturan karasal ekosistem topraklarının doğal olarak potansiyel bir riske sahip olduğunu kolayca tanımlar. Çok yakın mesafelerde deniz düzeyinden başlayıp 5000 m'nin üzerindeki yükseltilerin görülebildiği ülkemizde bu jeomorfolojik karakter toprak oluşumu, iklimsel koşullar, vejetasyon örtüsü, arazi kullanımı ve erozyon sorunları gibi çok değişik faktörleri etkilemektedir.

Türkiye toprakları genellikle genç jeolojik oluşuklar üzerinde geliştiğinden, toprakların % 90'dan fazlası topoğrafik yapının da etkisi ile belirlenen kurak iklim koşullarında ve zayıf bir mer'a vejetasyonu altında oluşmaktadır. Bunun sonucunda organik maddece çok fakir, zayıf granüler strüktürlü, su

iletimi düşük genç topraklar oluşmaktadır. Bu fiziksel özellikler bir çok toprak alanının erozyona duyarlılık katsayılarının yüksek olmasına, diğer bir tanım ile duyarlı ekosistem parçalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.3 . Türkiye'nin arazi varlığı ve toprak sorunları:

Ülkemiz jeolojik yapı, jeomorfolojik değişkenler, iklim özellikleri, vejetasyon çeşitliliği bakımından önemli bir çeşitliliğe sahip olduğundan, yeryüzünde yaygın bulunan bütün büyük toprak gruplarını kapsamaktadır.

Araziler toprakların tarım bakımından işlenmeye karşı göstermiş oldukları sınırlayıcı özelliklerine göre hiç sorun göstermeyen I. sınıf araziler ile bitkisel üretime olanak vermeyen VIII. sınıf arasında 8 sınıfa ayrılmaktadır. Tanımlanan bu sekiz sınıfın ilk dört grubu tarımsal işlemeye uygun,diğerleri ise orman ve doğal çayırlar ile doğal yaşam için uygun ve devamlı bitki örtüsü altında bulundurulması gereken alanlar ile çeşitli sorunlara sahip alanları kapsamına alır. Ülkemizde toprak yönetimi bakımından sınırları belirlenmiş ulusal bir politika yoktur. Toprak kaynakları en çok ve en kolay istismara uğrayan kaynakların başında gelmektedir. Detaylı toprak etütleri tamamlanamadığından Detaylı Toprak Haritaları oluşturulamamıştır. Bu nedenle yalnızca tarımsal açıdan değil, toprak kaynaklarının her türlü kullanımının planlanması bakımından ön planda elde olması gereken veri tabanı yoksun olduğu için ülke bazında sağlıklı toprak kullanım planlaması olasılığı bulunmamaktadır. Bu durum toprakların yeteneklerine göre kullanılması bakımından da olumsuzluklar getirdiğinden, arazi degradasyonu ve toprak kayıpları diğer alanların kullanımında istismara yol açmakta ve çölleşme faktöründe antropojenik etkileri hızlandırmaktadır.

Ülke düzeyinde yanlış ve amaç dışı kullanımlar nedeniyle zarar gören ve ivedi olarak arazi kullanım planlamaları ile kullanım düzenlemesi gereken alan miktarımız toplam karasal alanımızın % 32.6'sını oluşturmaktadır(24 371 000 ha).Tarım alanlarımız içinde 5 milyon ha. alan yanlış veya amaç dışı kullanılmakta, 6.2 milyon ha. alan ise erozyon duyarlığı ve toprak derinliği bakımından tarım yapılmaması gereken çölleşme riski yüksek olduğu halde işlemeli tarım yapılan alanları oluşturmaktadır.

Toprak özellikleri bakımından yetersiz,erozyon riski taşıyan,ıslaklık ve iklim koşulları nedeni ile işlenmeye uygun olmayan V.,VI. ve VII. sınıf arazilerin toplamı 46 629 633 ha.dır. Çok eğimli, sığ, erozyona duyarlığı fazla ve sorunlu toprakları içeren bu sınıflar içinde bile işlemeli tarım yapılması çok şiddetli erozyon meydana getirmekte ve bu olumsuz etkiler diğer ekosistem parçalarını da etkilemektedir.

2.TOPRAK DEGRADASYONU VE ÇÖLLEŞMEYE NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Çölleşmeye etken olan faktörler iklim değişkenliklerine ve arazi degradasyonuna etken faktörler ile bağlantılıdır. Çölleşmeye eğilimli alanların doğal niteliklerinin nasıl bir etken olduğu kısmen giriş kısmında tanımlanmıştı. Aşağıdaki paragraflarda bunlara daha geniş yer verilecektir.

2.1 Doğal Faktörler:

Özellikle arid bölgelerde doğal olarak mevcut olan negatif su rejimi, yani topraktan buharlaşma kayıplarının yağışlar ile toprağa su girdisinden fazla olması, yağışların yıl içindeki dağılımlarının vejetasyon dönemi dışındaki zamanlarda gerçekleşmesi, bu tür alanda bitkisel biyo-kütlenin miktarını sınırlayan veya koşullandıran en önemli faktör olarak belirir. Bu gibi duyarlı ekosistemlerde doğal yaşam kendi dengesi ile döngülerini sürdürür. İklimde dönemlere bağlı olarak meydana gelen ekstremler, arid kuşaklardaki ekosistemlerin üretim güçleri üzerinde etkiye sahiptir. Ancak iklimde sıcaklık ve yağış koşullarının alışılmışın dışındaki değişimler ile ortaya çıkan etkileri, genellikle jeolojik zamanlar ile endekslenir niteliktedir ve uzun zaman dilimlerini kapsadığından ekosistem unsurlarının adaptasyonu söz konusudur.

Dünya iklim sistemindeki değişimlerin zamansal boyutunun çok ötesinde olarak insan etkinliklerinin bölgesel ve küresel ölçekte iklimi etkilediği bir döneme girildiği bir çok uzman tarafından tartışılmaktadır.

2.1.1 Küresel ısınma ve çölleşme ilişkisi:

Atmosfer kimyası ile ilgili çalışmalar atmosferdeki sera gazları konsantrasyonlarının ciddi düzeylerde arttığını ortaya koymaktadır. Su buharı da dahil olmak üzere atmosferde az miktarda bulunan bu gazların yerden atmosfere verilen ve atmosferi ısıtma niteliğindeki uzun dalgalı ışımayı tutma özelliği bulunmaktadır. Son 50 yıl içinde bu etkiye sahip gaz derişiminde büyük ölçüde artış saptanmıştır. Konunun detayları 2.3 bölümünde ele alınacaktır. İklim bilimciler gelecekte duyarlı ekosistemleri etkileyebilecek bir iklim değişikliğinin bu gaz konsantrasyonu artışına bağlı küresel ısınmadan olabileceği görüşündedirler. Sera gazlarının yer ve atmosferdeki enerji bilançosu üzerindeki etkileri büyük ölçüde bilinmesine karşın, dünya iklim sisteminin karmaşık süreçleri kesinlikle bilinmemektedir. Ancak yapılan iklim senaryoları içinde küresel ısınma önemli bir yere sahip olup, küresel ısınma eğiliminin durdurulamaması sonucu oluşabilecek iklim değişimleri ile kurak ve yarı kurak alanlardaki bir çok bölge su yetmezliği, kuraklık, tuzlanma ve diğer ortam koşullarının bozulması sonucu hızlanan erozyon gibi etkiler altında kalacaktır.

2.1.2 Orman ekosistemi ve Çölleşme:

Atmosferdeki C döngüsü üzerinde yenilenebilir doğal kaynaklar olarak orman ekosistemlerinin büyük etkisi vardır. Aynı şekilde karasal ekosistemde su üretimi bakımından ormanların işlevleri bilinmektedir. Yer kürenin orman varlığı 4030 milyon ha. olarak tanımlanmaktadır Ancak bu ormanların ancak yaklaşık % 66'sı verimli orman niteliğindedir ve verimli orman alanları hızla daralmaktadır. Ormanların su rejimi ve toprak koruma üzerindeki olumlu etkilerinin yaşamsal niteliği çok iyi bilinmektedir. Orman alanların niteliğini kaybetmesi ve azalması yağış ve nisai nem düşüklüğüne,toprağa giren su miktarının azalmasına, erozif yüzey akışların artmasına, atmosferden fotosentez ile alınan CO^2 miktarının (karbon özümlenmesi) azalması yolu ile bu önemli sera gazının radyatif kuvvete bağlı ısınma etkisindeki rolünün artmasına, arazi degradasyonu ve çöl alanlarının genişlemesine neden olmaktadır. Ormansızlaşma-erozyon-çölleşme olayları ardışık bir sürece sahiptir.

2.1.3 Toprak ekosistemi ve çölleşme:

Toprakların doğal olarak taşıdığı nitelikler, değişim faktörlerine karşı etkilenme düzeylerini de ortaya koymaktadır. Topoğrafik yapının dik ve sarp eğimler oluşturduğu ülkemizde yaklaşık 47 milyon hektar alan dik, çok dik ve sarp eğimlerden oluşmaktadır. Geri kalan alanların yarıya yakın kısmı ise kısmen ve önlem alınarak tarım yapılabilecek düzeyde orta eğimli arazilerden oluşmaktadır.

Diğer bir doğal faktör olarak toprak derinliğini irdelediğimiz durumda 53 milyon hektar arazinin 50cm.den daha sığ olduğu görülmektedir. Tarım yapılmakta olan 27 milyon hektardan fazla arazide etkili (90 cm.den fazla) derinliğe sahip olan topraklarımız yalnızca 11 milyon hektardır. Bu yetersiz etkili kök derinliği ürün düzeyini etkilemesi yanında,su depolama kapasitesinin de yetersiz olmasına etken olarak ekosistem kalitesinin niteliğini azaltmaktadır.

Topraklarda erozif faktörlerin etkisini nispeten azaltacak ve iyi agregasyon ile su iletimini düzenleyecek organik madde miktarı bakımından da topraklarımız yetersiz düzeydedir. Tarım topraklarımızın daimi organik maddesi olan humus içeriği bakımından % 64'ü fakir, % 22'si ise orta düzeydedir. Ülke topraklarının %73.4'ü ,çok şiddetli düzeyde erozyona uğramıştır.

Toprakların diğer doğal özellikleri içinde tuzluluk, yaşlık (drenaj sorunları), alkalilik sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar insan etkisi ile- diğer faktörler gibi- artış gösterebilir. İşlenebilir tarım arazilerinin % 3.2(ülke genelinin % 2'si)'sinde çoraklık (tuzlu,tuzlu-alkali) sorunu bulunmaktadır. Yine tüm topraklarımızın % 3.5'inde drenaj bozukluğu bulunmaktadır. Bütün bunlar bitki gelişimini ve biyolojik aktiviteyi çeşitli düzeylerde etkileyen faktörlerdir.

2.2 Toplumsal Faktörler:

Hızlı ve kontrol edilemeyen nüfus artışı, kaynaklara plansız ve aşırı baskı yaratarak yaşam standartlarının azalmasına neden olurken, ekosistemlerin degrade olmasına ve ortam kalitesizliğine neden olmaktadır. Dünya ölçeğinde işlenebilir arazilerdeki degradasyon, birey başına üretim alanının azalması besin açığının artmasına neden olmaktadır. Dünya nüfusunun % 77'sine sahip olan gelişmekte olan ülkeler dünya gelirinin yalnızca % 15'ini kazanmaktadırlar ve bunun içinde tarım ve orman ürünleri ile doğal ham madde türünden girdilerin büyük payı bulunmaktadır. Gelişmekte olan bir çok ülkede kaynak bozulması ile ekonomik sorunlar ve dış borçlanma arasında önemli ve karmaşık ilişkiler bulunmaktadır. Ekolojik değerlendirmeleri dışlayan ekonomi ve kalkınma programları, çevrenin ve kaynak tabanlarının yıpranmasını süratle arttırmaktadır. Bu ülkelerde artan yoksulluk,"çevrenin kendini yenileme gücünden" daha hızlı biçimde toplumları kaynak kullanımına zorlamaktadır. 2025 yılında dünya nüfusunun % 83'ünün kalkınmakta olan ülkelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Besin, lif hammaddesi ve yakıt talepleri artarken, üretim alanlarının verimliliği, hatta niceliği azalmaktadır. Bir çok ülkede hızlandırılmış erozyon,çoraklaşma ve gübre kullanımına karşın yeterli tepkinin alınamayışı, tarımsal ve endüstriyel etkiler nedeniyle su kalitesinin yaygın şekilde bozulması, yer altı aküferlerinin tuzlanması gibi doğal ve agro-ekosistemleri tehdit eden olumsuzluk faktörleri artmaktadır.

Kalkınma programlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesinde yaklaşımlar büyük ağırlıkla ekonomik olmakta, kaynakların taşıma ve üretim kapasiteleri yetersiz veri tabanı nedeniyle veya temel felsefe yoksunluğundan göz ardı edilmektedir. Sağlıklı bir ekonominin olduğu kadar yaşam ortamlarını gözetici politikalarının dengeli bir kaynak yönetimi ile gerçekleşeceği bilinmesine karşın,bilimin ve tekniğin öngördüğü araştırma-planlama-uygulama sürecinin gerekleri çoğunlukla politik kararların hızı ve değişkenliği ile zedelenmektedir.

Kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerine çevre lobileri,bilim dünyası ve gönüllü kuruluşlar tarafından bir çok uyarılar gelmesine karşılık,ülkemizde en yaşamsal olan iki üretim ve yaşam ortamı olan su kaynakları ile toprak kaynaklarının korunması bir yana çok ciddi boyutlarda ve büyük bir hızla degrade olduğu, üretim potansiyelleri ile biyolojik çeşitliliğin azaldığı ve bu sistemlerin hızla kirlenerek yozlaştığı endişe ile gözlenmektedir. Toprak potansiyelini zedeleyici uygulamalar ile hala yeterince mücadele edilememekte, su havzalarını korumak için yeterli yasa ve yönetmelik bulunmasına karşın su alanlarının istismara yönelik çıkarcı bir yaklaşımla yasalar aykırı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bütün bunların temelinde kaynakların korunmasına yönelik toplumsal kaygıların yerleşmemesi, çevre kültürünün lüks olarak algılanması, popülist yaklaşımların rağbet görmesi ve yönetim birimlerinin bilgi ve eğitim yetersizliği öğeleri bulunmaktadır.

Sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği, ekonomik pastanın dengeli paylaşılmaması, özellikle kırsal kesime aktarılan hizmetlerin yetersizliğine neden olmaktadır. Miras yolu ile arazi bölünmeleri, toprağın verimliliğinin korunamaması gibi etkenler ile ekonomik değeri gittikçe azalan tarımsal üretim kalemleri sosyal yetersizlikler ile birleşince kırsal alandan kent alanlarına yoğun bir göçün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Toprağın minimum ekonomik işletme boyutlarının altına inmesi ve miras parsellerinin korumalı tarım tekniklerinin uygulanmasına olanak vermemesi nedeniyle erozyonu arttırıcı toprak işlemenin hakim olduğu bir tarımsal uygulama şekli ortaya çıkmaktadır. Bu durum toprak kaynaklarında hızlı bir kalite azalmasını ortaya çıkarırken,ekonomiyi ve ekolojiyi olumsuz etkileyen bir çok yan etkeni de beraberinde getirmektedir. Kırsal kesimde yapılan hayvancılığın mer'a hayvancılığına dayanması,kontrolsüz ve aşırı otlatma nedeniyle oluşan mer'a tahribi beraberinde bir çok sorunu da taşımaktadır. Ülkemizde ormanlar ile birlikte üzerinde en çok baskı bulunan alanlar mer'alardır. Bu alanlarda oluşan bozunma,erozyon artışında kuvvetle rol oynamaktadır. Kırsal kesim toplumlarının tarımsal üretimdeki geleneksel davranışlarının ortam bozucu karakteri çok yönlü bir şekilde ele alınmalıdır.

2.3 Kültürel ve Teknik Faktörler:

Dünyadaki işlenebilir toprak rezervinin % 46'sının kullanıldığı dünyamızda, tarım alanlarının mer'a ve orman aleyhine genişlemesi 20 yy. da mekanizasyon ve nüfus artışına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Çölleşmede etken olan arazi degradasyonunun nedenleri ve etki payları aşağıdaki şekilde belirginleşmektedir.

Kültürel ve teknik faktörler	Etki Payı (%)
Aşırı otlatma	34.5
Ormansızlaşma	29.5
Tarımsal aktiviteler	28.1
Toprak istismarı	7.1
Biyo-endüstriyel aktiviteler	1.2

(atık birikimi,aşırı gübre ve pestisit kullanımı)

Bu nedenlerin ortaya çıkardığı olumsuz olaylar ve payları ele alındığında su erozyonunun % 60'a yakın bir değerle arazi degradasyonunda ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bunu % 30 ile rüzgar erozyonu ve daha az olmak üzere kimyasal ve fiziksel bozulma olayları izlemektedir. Dünya ölçeğinde, tarımda kullanılan kuru alanların % 70'i çölleşme ve arazi bozulması yolu ile etkilenmektedirler.FAO verilerine göre en ciddi etkiler Asya, Afrika, Kuzey ve Güney Amerika'da gözlenmektedir.

2.3.1 Toprak Kullanımı

Ülkemiz, giriş ve doğal faktörler bölümlerinde tanımlandığı şekilde yükseltilerin çok değişkenlik gösterdiği topoğrafik özellikler ile çeşitli iklim kuşaklarına sahip bölgeler içermekte ve buna bağlı olarak toprak özellikleri de çeşitlilik ve değişkenlik arz etmektedir. Ülkemizde halen marjinal alanlarında dahil olduğu 27.7 milyon hektar alanda işlemeli tarım yapılmaktadır. Nitelikleri nedeniyle toprak işlemesine uygun olmadığı halde üzerinde işlemeli tarım yapılan ve bu nedenle bir süre sonra verimli katmanlarını yitirecek toprak miktarı ise 6.1 milyon hektardan fazladır. Toprak koruma önlemleri alınmadan tarım yapılan 15 859 460 hektar II-III-IV sınıf alanda ortadan çok şiddetliye kadar; işlemeli tarıma uygun olmayan 41 289 431 ha V-VI-VIII sınıf alanda da yine ortadan çok şiddetliye kadar değişen düzeylerde erozyon olması nedeniyle akarsularımızda yılda taşınan toprak miktarı 490 milyon tondan fazladır. İşlemeli tarım uygulanan tarım arazilerinde meyil istikametinde toprak işlenmesi, nadas alanlarda koruma önlemi alınmaması, şeritvari ekim sistemlerinin uygulanmayışı, anız alanların yakılarak toprak organik fraksiyonlarının, biyolojik aktivitenin ve fiziksel toprak özelliklerinin bozulması nedeniyle duyarlı hale gelerek şiddetli ve çok şiddetli erozyon özelliği gösteren tarım toprakları % 57 gibi çok büyük bir alan (16 milyon hektar) kaplamaktadır.

Tarım yapılan topraklarımızda genellikle kötü bir yönetim söz konusudur. Gübreleme ve tarımsal savaşım ilaçları kullanımı bilimsel esaslardan uzak ve belirli alanlarda bitki gereksiniminden fazladır. Bunun sonucunda toprakta besin dengesi bozulmakta, toprakların biyolojik ve fiziko-kimyasal nitelikleri zarar görmektedir. Sulama uygulamaları da benzerlik göstermekte olup su kullanma etkinliği çok düşük (% 10 ile 70) tür. Ölçüm yapılabilen bazı projelerde, ürün sulama gereksiniminden % 87 fazla sulama yapıldığı görülmektedir. Diğer faktörler ile birleştiğinde besin tuzları ile yüklü fazla miktarda drenaj suyu oluşması, drenaj yetersizliği olan alanlarda çoraklaşma gibi bir çok olumsuz etkenin kültürel ve teknik faktörler ile ilgili olduğu görülmektedir.

Toprak kaynaklarımız tarımsal amenajman bakımından kötü yönetilmesinin yanı sıra, arazi kullanım planlaması yönünden de büyük baskı altındadırlar. Tarım alanlarının amaç dışı kullanımı sonu-

cunda yitirilen tarım toprağı 573 239 ha. olup, bu miktar Konya, Sivas ve Ankara gibi illerin tüm arazi varlığının sıralanmasında 4. sıraya yerleşmektedir.

2.3.2 Orman Potansiyelindeki Değişim

Arazi yetenek sınıflamasına göre topraklarımızın 24.5 milyon ha.lık kısmının orman alanı olması gerekmektedir. Buna karşılık mevcut orman varlığı 20.2, iyi nitelikli orman varlığı ise ancak 8.9 milyon hektardır. Ormanların ve orman içindeki mer'a alanların tahribi çok boyutlu çevre sorunlarının kaynağıdır. Bilimsel çalışmalar, gerek bitki üzerindeki ve gerekse ölü orman örtüsündeki yaprak yüzeylerinin toplama alanının toprak alanından 10 ile 20 kat fazla olması nedeniyle yağmur damlasının erozif etkisinin ortadan kalktığı ve toprak içine infiltrasyon oranını arttırdığını açıklamaktadır. Ayrıca orman örtüsü kendi ağırlığının 5 katı kadar su tutabilmektedir. Yalnızca bu özellik ele alındığında, erozyona duyarlı eğimli orman alanlarındaki orman tahribatının sonuçları kolayca kestirilebilir. Ülkemizdeki ormansızlaşma ürkütücü bir gelişme göstermektedir.1982-1983 yıllarında yapılan envanter çalışmalarına göre 1972-82 planlı dönemindeki on yıllık süre içinde iyi nitelikli baltalık ormanların % 90 düzeyinde bozularak vasıfsız hale ve hatta tümü ile çıplaklaştığı belirlenmiştir.

Ormanların bozulmasında kaynak koruyucu amenajmana önem verilmeyişi, orman kadastrosunun tamamlanmamış oluşu, orman suçlarına politik amaçlı af çıkarılması, orman yangınları, yasalarda yapılan spekülatif değişimler ve ağaçlandırma için gerekli finansal desteklerin yetersizliği ve kaynak aktarılmamasıdır. Kasti ve doğal orman yangınları ise konuya yeterince köklü önlemler getirilmemesi nedeniyle orman varlığımıza büyük zararlar vermektedir. Ülkemiz ormanlarının % 93.5'i sarp eğimlere sahip V,VI ve VII. sınıf arazilerde yer almaktadır. Tüm ormanlarımızın % 85'i ise VII. sınıf arazilerde bulunmaktadır. Ormanların yapısı, erozyon sorunu ve çölleşme tehlikesinin fazlalığı nedeniyle ve Türkiye'nin odun hammaddesi temininindeki arz ve talep dengelerinde arz açığı bulunması gibi nedenlerden ötürü ağaçlandırma ve erozyon kontrolü, ülke kaynaklarının korunması ve yönetiminde öncelikli bir yere sahip olmaktadır.

2.3.3 Mer'a ve çayır alanların bozulması

Ülkemizde tarımda mekanizasyon artışı ile 1950'lerden itibaren çayır ve otlak alanlarının sürekli olarak azaldığı gözlenmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki düzeyinin yarısına azalan çayır ve mer'a alanlarının bu hızlı değişimi, bu alanlarda önemli baskılar ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde toplam alan içindeki çayır-mer'a varlığının bu hızlı değişimi şu dar boğazları yaratmıştır;

a-Birim alana düşen hayvan yoğunluğu artışı ve aşırı otlatma,

b-Ot kalitesi ve veriminin azalması,

c-Vejetasyon nitelikleri bozulan ve tarıma dönüştürülen mer'a ve çayır alanlardan oluşan erozyon kayıplarında artış.

Mer'alardan tarla olarak açılan meyilli alanlarda, toprak koruma önlemleri alınmaksızın yapılan tarım faaliyetleri en önemli toprak bozucu faktörlerden biri olarak kabul edilmelidir. Halen ülkemizde VI. sınıf arazide yer alması gereken mer'alar,asıl tarım yapılması gereken I. sınıf arazilerde de bulunmaktadır. Ülkemiz Çayır-Mer'alarını bölgelere göre değerlendirdiğimizde toplam varlığın % 41'inin Doğu Anadolu bölgesinde olduğu dikkati çekmektedir. Hayvan varlığı yönünden değerlendirilirse büyükbaş hayvan başına düşen alan bu bölgede 1.25 ha.dır. Bu oran Karadeniz bölgesinde 0.47,Marmara bölgesinde 0.23, Ege ve Akdeniz'de 046-0.47 ha.dır. İç Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde ise sırasıyla 1.08 ve 0.82 ha.dır. İklim koşulları çayır-mer'a kültürüne uygun olan Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri 500-1500 mm arasında yıllık yağış almakta ve tüm çayır mer'alarda elde edilen toplam kuru otun % 68.6'sını üretmektedirler. Doğu Anadolu mer'alarının nüfus yoğunluğu azlığı nedeniyle fazla bozulmadığı,bitki ile kaplanma oranının % 50-60 düzeylerinde olduğu bilinmektedir. Buna karşılık iklim ve toprak koşulları bakımından ekstrem özellikler gösteren İç ve Güney Doğu Anadolu çayır ve Mer'aları ancak % 10- 15 düzeylerinde bitki ile kaplı ve şiddetli erozyon özellik-

leri gösteren alanlardır. Tüm çayır ve mer'aların % 39.5'ini oluşturmalarına karşın ot verimleri ilk tanımlanan bölgelerin ancak 1/3'ü kadardır. Bu bölgeler tüm hayvan varlığımızın % 33.4!ünü barındırdığından zaten verim potansiyelleri çok düşük ve sorunlu topraklara sahip olmaları nedeniyle çölleşme bakımından son derece riskli alanları oluşturmaktadırlar.

2.3.4 Bilimsel ve Teknik Bulguların Uygulamaya Yansımayışı

Tarım-Orman ve Köy işleri Bakanlığı kuruluş ve görev şemasında gerekli teknik bilgilerin üreticiye aktarılmasından sorumlu birimleri olmakla birlikte donanım ve yetki yetersizlikleri aktif bir yayın ve haberleşme olgusunu gerçekleştirmekten uzaktır. Üniversiteler ile işbirliği zayıf olup, yapılan çalışmalar yönetici ve teknik elemanların ancak özel ilgileri ve özverileri ile gerçekleşmektedir. Kırsal yöre insanının düşük eğitim düzeyi gelişmiş toprak işleme ve toprak koruma uygulamalarını hızlı algılama ve kullanma imkanından mahrum bırakmaktadır. Zaten sorunlu alanlarda yaşayan insanlar sosyo-ekonomik bakımdan ülkenin en düşük düzeyini oluşturduklarından özel amenajman pratiklerini uygulayacak potansiyele de sahip olamamaktadırlar. Arazi kullanım planlamalarının gerçekçi bir şekilde yapılması ve uygulamaya konulması için gerekli olan temel çalışmalar yetersiz düzeyde bulunmaktadır.

3.Türkiye'de Toprak Koruma ve Çölleşme ile Mücadele Çalışmaları ve Karşılaşılan Sorunlar

Bu konuda karşılaşılan sorunlar kısmen "çölleşmeye neden olan faktörler" altında özetlenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde üç farklı ekosistemi ortaya koyan kaynak bazında büyük ölçekli sorunlar bulunmaktadır. Bunlar ;

a-Tarım ekosistemi ve bunun taşıyıcı potansiyeli olan tarım toprakları

b-Orman ekosistemi,

c-Çayır ve mer'aları kapsayan çayır ekosistemidir. Ülkemizde çeşitli örnekleri bulunan bu sistemlerin farklı amenajman, üretim potansiyeli ve devir hızı özellikleri vardır.

a-Tarım Topraklarının Kullanımı ve Korunması ile Ilgili Sorunlar:

Tarımsal toprak kaynaklarına ilişkin genel sorunlar hızlı toprak aşınımı (erozyon), taşlılık, drenaj sorunları(yaşlık) ve çoraklık(tuzluluk ve alkalilik) tır. Bu sorunların büyük kısmı yanlış arazi kullanımından kaynaklanmaktadır.

Toprak kaynaklarının büyük ölçüde nitelik kaybetmesinin ana nedenlerinden biri hızlandırılmış toprak aşınımıdır. İşlemeye yönelik etkili toprak derinliğinin azalması, toprak sistemini canlı kılan biyolojik ajanların kaybı yarayışlı bitki besin maddelerinin kaybı, toprağın yapısal elemanlarının tahribi gibi çok etkili toprak bozucu faktörlerinin belirginleşmesinde erozyon en yaygın bulunan toprak sorunumuzdur. Tanımlanan bütün bu olumsuz faktörler çölleşmenin ortaya çıkmasında etkileşimli olarak önemli paylara sahiptirler. Bu sorunun giderilmesi konusunda araştırma ve pilot çalışma ölçeğinde dikkat çekici çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, genel bir toprak koruma stratejisinin ortaya konamaması,çok yetersiz kaynak aktarımı v.d etkenler nedeniyle ülke genelinde toprak aşınımının giderek büyük boyutlara taşınmasına neden olmaktadır. Toprak aşınımının hem ortaya çıkmasında hem de önlenememesinde başlıca etkenler şunlardır;

a- Arazi kullanım planlamalarının detaylı bir şekilde yapılamayışı ve arazilerin yetenek sınıflarına göre kullanılmaması,

b-Havza amenajmanlarının etkin koruyucu önlemlerle yapılamaması,

c-Artan bir ivme kazanan orman ve mer'a tahribi,

d-Erozyona yatkın eğimli tarım alanlarında toprak koruma önlemleri alınmaksızın tarımsal fa-

aliyetlere devam edilmesi,

e-İlgili devlet kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonun yetersizliği,

f-Üreticilerin toprak koruma faaliyetlerine inanmamaları, teknik bilgiye sahip olmamaları, eğitime yatkınlığın az oluşu.

g-Toprak koruma işlemleri için aşırı degrade olan alanlarda yüksek düzeyde finansal kaynak gereksinimi.

h- Tarımla geçinen nüfusun % 20'den fazlasının topraksız oluşu çeşitli sosyal sorunlar yanında toprak kaynaklarının iyi kullanılmama sorununuda birlikte getirmektedir.

i-Tarım işletmelerinde arazi yetersizliği iyi bir amenajman uygulanmasını engellemektedir. Ekonomik ve korumalı üretim tekniklerine elvermeyen küçük işletmeler tüm işletmelerin % 62.4'ünü oluşturmaktadır.

j-Tarım işletmelerinde parsellerin dağınık ve düzensiz oluşu sınır fazlalığı oluşturmakta, parçalanmış ve düzensiz parsel yapısı çağdaş tarım teknolojisinin uygulanmasına olanak vermemekte, toprak koruma önlemleri ve alt yapı hizmetleri yeterli uygulanamamakta, bu nedenle verim kaybı ve yozlaşma artmaktadır.

k- Tarla içi geliştirme tesisleri tamamlanmadan sulama şebekelerinin açılması sulama randımanını düşürürken, alt yapının ihmali nedeniyle drenaj yetersizliğinden kaynaklanan çoraklaşma sorunları oluşmaktadır.

b- Ormansızlaşmanın Önlenmesinde Karşılaşılan Sorunlar

Ülkemizdeki verimli orman varlığında hızlı bir azalma vardır. Orman varlığımızın halen %56'sı bozuk niteliktedir. Ormancılık politikaları geliştirilir ve uygulanırken ulusal düzeyde bir yaklaşım gözetilmemektedir. Anayasanın 169 ve 170.maddelerinin içerikleri bilimsel tanımlara aykırı nitelik ve yaklaşımlar taşımaktadır. Siyasal iktidarlar, devlet ormanı sayılan alanları orman tanımı dışına çıkarak daraltma gücüne ve olanağına bu tür gerçekçi olmayan maddeler ile sahip olmaktadır. Bu yaklaşım sorunların giderilmesi yerine sorunlardan kaçmak olarak tanımlanabilir. Orman yasasında yapılan değişimler ile ormancılıkta bir çok teknik ve sosyal faktörlerin olumsuz etkiler haline getirilmesi ile mevcut sorunlar daha da arttırılmıştır. Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi, Turizmi Teşvik Yasası ve Genel Kadastro yasalarındaki yaptırımlar içinde orman yönetiminin zarar görmesine etken olacak unsurlar, doğrudan orman varlığına yönelik yaklaşımlardır.

Ormanlardaki tür zenginliğinin korunmasının göz ardı edilmesi, mülkiyet sorunları, orman alanların yararlanma plan ve politikalarında günün gereklerinin yakalanamaması, orman zararlıları ile etkin savaşım yapılamaması, orman suçlarında politik yönlü af çıkarılması, orman yangınları için etkin bir teşkilatlanma ve güçlü bir alt yapının uzun yıllar ihmal edilmiş olması, ağaçlandırmada teknik yetersizlikler yanında, finansal yetersizliklerin uygulamaların etkenliğini çok ciddi boyutlarda arttırması,orman alanlarında erozyonu önleme çalışmalarının ancak 0.06 oranında gerçekleştirilebilmesi,ormancılık örgütlenmesindeki noksanlıklar,eğitim ile gereksinimlerin bağdaşmaması,teknik yapı yetersizlikleri ile araştırma faaliyetlerinin yönlendirilmesindeki yanlışlıklar bu sektördeki önemli sorular olarak tanımlanabilir. Bunların sonucunda oluşan ortam degradasyonu diğer sektör sorunları ile bütünleştirildiğinde, çölleşmenin önlenmesi için yapılması gerekenin çok altında bir ivmeye sahip olduğumuz ortaya çıkmaktadır.

c-Çayır ve Mer'a Alanlarında Karşılaşılan Sorunlar

Çölleşme nedenleri içinde önemle yeralan alan degradasyonunda çayır-mer'aların kötü amenajmanı potansiyel bir paya sahiptir. Hukuksal, sosyal ve teknik içerikli yanlış uygulamalar sonucu çayır ve mer'a alanlar hem nicelik hem de nitelik yönünden daralmış ve bozulmuştur. Günümüzde mevcut olan bu alanların % 70 düzeyinde bozulduğu bilinmektedir. Oysa tarımsal üretimdeki büyük po-

tansiyelinin yanında karasal ekosistem dengesinin de önemli bir bileşenini oluşturan çayır ve mer'a alanları sürekli olarak karşılaştıkları baskılar nedeniyle yozlaşırken geride çok büyük toprak sorunları bırakmaktadırlar. Bu konuda karşılaşılan sorunlar şu ana hatlar ile özetlenebilir;

*- Çayır mer'a alanlarındaki hızlı daralma: Topraksız çiftçi ailelerine toprak tahsisi, tarımda mekanizasyonun toprak işlemeyi kolaylaştırarak mer'aların tarım alanlarına katılımını kolaylaştırması bu alanların 50 yıl içinde yarı yarıya azalmasına neden olmuştur. Tarla tarımına çevrilen mer'a arazilerinin en az 4 milyon hektardan fazla kısmı toprak ve ekolojik özellikleri itibariyle mutlak mer'a arazisi olarak kullanılma gereğini gösteren arazilerden oluşmaktadır. Bu sorun günümüzde de aynı nitelikleri arz etmekte ve önlenememektedir. Mer'aların hukuksal olarak korunmasını gözeten doğrudan bir yasa bulunmadığı gibi,yönetimini planlayacak kurum veya kuruluşta bulunmamaktadır. Yozlaşma sonucu ot verimleri çok azalan mer'alarda toprak kayıpları şiddetlenmekte, önlem alınamadığı için çölleşme niteliğindeki ekolojik özelliklere hızla kayılmaktadır. Erozyonu önlemek için alınması gerekli önlemlerin başında, aşınım faktörlerini azaltan sürekli mer'aların kurulması ve korunması gelmektedir. Ülkemizde, sürekli olarak tarla tarımı yapmaya uygun olmayan ve eğim dereceleri % 12'yi aşan mer'aların bile tarım arazisine dönüştürülmesi günümüzde bile önlenemediği gibi, topraksız köylülerin topraklandırılmasında bu alanların kullanılması henüz ülkemizin gereksindiği doğal dengelerin sürdürülebilirliği ilkesinin politika ve uygulamalara yansımadığını göstermektedir.

*-Çayır ve Mer'alardan yararlanmak durumunda olan hayvan varlığının artması: Çayır mer'a alanlarının 44.3 milyon hektardan 22 milyon hektara azalmasına karşın hayvan varlığının 26 milyon BBH varlığına ulaşması mer'a alanlarında BBHB düşen alanın 1.64 ha.dan 0.84 ha azalmasına etken olmuş ve bu durum mer'alara aşırı bir yük getirmiştir. Verim düzeyleri çok azalan birçok otlak, kuvvetli erozif özellikler göstermektedir. Aşınım artarken zaten verimsiz konuma geçen otlak alanların yoğun hayvan populasyonu ile karşılaşması bu alanların toprak verimliliğinin ve toprak yapısının bozulmasına etki ederek bozucu faktörlerde zincirleme bir etkileşime neden olmaktadır.

*- Mer'a amenajmanındaki ilkesizlik ve düzensizlikler: Otlaklar ülkemizde genel anlamda "orta malı" konumundadır. Mer'alardan yararlananların mer'a korunması ve bakımı konusunda yasal yükümlülükleri bulunmaması, bu alanları kapsayan doğrudan bir yasa bulunmaması, dağınık yasalarda ilgili bazı hükümler bulunmasına karşın uygulama gücünün bulunmaması, yararlanma yöntemlerini düzenleyen kurumsal ve yasal yoksunluklar gibi faktörler, bu alanların çıplak veya hayvanların tercih etmediği bitkileri barındıran verimsiz otlaklar haline dönüşmesinde etkendir.

*-Kurum ve Kuruluşların Yetersizliği: Tarımla ilgili kuruluşlar yasal olarak yetkisiz, sorumluluk taşımayan bir statüye sahiptir. Teknik elemanlar mer'a kullanımı ve ıslahı konusunda teknik bilgi ve yeterli donanıma sahip değildirler. Bu nedenle zaten büyük sorunlar arz eden bu alanlar, yararlananların bilinçsiz sömürüsüne çok açık bulunmaktadır.

d-Tarım alanındaki hukuksal ve yönetsel sorunlar

Ülkemizde tarım toprakları yalnızca özel mülkiyet gözetilerek ele alınmakta, vatan bütününün bir parçası olduğu ve toprakların özel durumlarının gözeten yasalarla korunması gereğine dikkat edilmemektedir. Tarım topraklarının Medeni Kanun maddeleri ile düzenlenmesi yerine diğer ülkelerde olduğu gibi özel yasalar ile yönlendirilmesi gerekmektedir. Tarım topraklarının her türlü kullanımı ile mirasçılara kalış şekli özel yasalar ile düzenlenmediği sürece toprak yönetiminin rasyonel ve korumacı bir şekilde ele alınması söz konusu olamaz. Bütün devletler tarım topraklarının varlığını koruyan, kullanımını düzenleyen çok güçlü özel yasalar çıkarmışlardır. Ülkemizde ise toprak varlığı tam bir özel mülk kavrayışı içinde olup toprağın kötü yönetimi, işletmeden bırakılması, parçalanıp satılması gibi kaynak bozucu ve yıpratıcı davranışlara karşı kimseden hesap sorulamamaktadır. Kıymetli ve yenilenemez bir kaynak olan tarım toprakları kentleşme ve endüstrileşme süreçleri içinde yasa ve kural tanınmaz bir davranış biçimi içinde tümü ile elden çıkmaktadır. Bereketli topraklar bu gibi yerlerde hızlı bir rant aracı olarak değerlendirilirken, bunun dışında kalan topraklarımızda miras nedeniyle par-

çalanarak işletmeye uygun olmayan duruma gelmektedir. Halen Türkiye'de 3.5 milyondan fazla sayıda bu tür işletme bulunması, toprak kullanımı konusunda ne kadar geri olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Tarım topraklarının " arsaya" çevrilmesini ve spekülatörlerin tarım topraklarını yok etmesini önleyecek hukuki bir yol ülkemizde bulunmamaktadır. Bunun yanında tarım topraklarının satış ve kiralama yolu ile el değişimi denetlenmesi henüz düşünsel bir aşamada bile değildir. Bu başıboşluk toprak kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını büyük tehlikeye sokan en önemli faktördür.

4.TOPRAK KAYNAKLARININ KORUNMASINDA ÖNCELİKLE ÖNEM VERİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Çölleşme ile mücadelenin gerçekleştirilmesinde ülkemiz için yukarıda çok öz olarak tanımlanan ciddi sorunlardan hızla uzaklaşılması gerekmektedir. Ana hatlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

* Ülke düzeyinde arazi kullanım planlamalarının güncel ve gerçekçi bir şekilde yapılabilmesi için eksikliklerin giderilmesi,

* Toprak ve su kaynakları yönetiminde sürdürülebilirlik ilkesinin gereksindiği ulusal politikaların belirlenmesi

* Tarım topraklarının korunması için toprak kullanımını denetleyecek yasal ve kurumsal yoksunlukların giderilmesi

* Arazi kullanım planlamalarının, tarım topraklarını koruyacak ve arazilerin yetenek sınıflarına uygun kullanılmalarını sağlayacak bilimsel ve teknik esaslara göre yapılması ve politik kararlar ile bu planlamalardan sapmaların olmaması için gereken düzenlemelerin yapılması,

* Toprak koruyucu tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması için gerekli eğitim ve uygulama programlarının, erozyon duyarlığı fazla olan bölgelerden başlamak üzere güçlü bir şekilde koordine edilmesi,

* Toprakların korunmasında dünya ülkelerinde gözlemlendiği gibi kullanımı, veraset yolu ile intikalini ve devir, satış, kiralama yolu ile parçalanması veya amaç dışı kullanımını kontrol etmeye yardımcı olacak özel yasalar oluşturulması,

* Ulusal çevre eylem planları ile arazi kullanım planlamalarının ortak bir görüş altında harmonize edilebileceği, toprak kaynaklarının sürekli ve detaylı olarak çağdaş yöntemler ile izlenebileceği, ülkenin çok ivedilikle gereksinim duyduğu detaylı toprak etüt ve haritalama çalışmalarını koordine edecek ve yürütecek, gerekli yetkiler ile donatılmış bir kuruluşun ivedilikle hayata geçirilmesi,

* Kırsal kalkınmaya gereken önemin verilerek bu kesimde yaşayan ve büyük çoğunluğu ile toprak kullanıcı olan nüfusun refah , eğitim ve bilinç düzeyinin arttırılması için gereken sosyal planlamalara ağırlık verilmesi,

* Orman niteliğini kaybetmiş alanların orman statüsünden çıkarılması yerine, bu alanların tekrar orman statüsüne kavuşturulması için gerekli yasal ve teknik düzenlemelerin yapılması,

* Ormancılık çalışmalarının tekniğine uygun olarak yapılabilmesi için gerekli olan eğitimin planlanması ve eleman yetiştirmede, üniversitenin dışında orman teknisyenliği düzeyinde eğitim verecek yapılanmaya gidilmesi,

* Acilen erozyon önleme çalışması gereksinimi gösteren 2.9 milyon ha. orman alanında çok yetersiz düzeyde yapılabilen erozyon önleme çalışmalarının hızının arttırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması,

* On milyon civarında olan orman köylülerinin sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerinin iyileşti-

rilmesi içingerekli planlama ve kaynak aktarımları ile eğitim süreçlerinin gerçekleştirilmesi,

* Şiddetli orman tahribatına neden olan orman mafyası ile mücadelede yetersiz kalması çok doğal olan orman memurlarının dışında bir örgütlenmeye gidilmesi ve bu tür kasti orman suçlarının hiç bir şekilde af kapsamına alınmaması,

* Ağaçlandırma çalışmalarında, ekolojik ve ekonomik uygunluğu olan ve genetik özellikleri üstün olan çeşitlerin yer alabilmesi için fidan üretiminin yeniden planlanması, yangınları önleme bakımından diğer teknik önlemler ile birlikte mümkün olan ekolojik bölgelerde karışık çeşit ağaçlandırmaya yer verilmesi,

* Orman alanların katı atık depolama, çöp alanları gibi veya karayolları yapımında materyal temin alanı olarak kullanılmasına hiçbir planlamada yer verilmemesi,

* Mer'a Kanun tasarısının bir an önce yasallaştırılması ve mera amenajmanlarının teknik düzeyde yapılabilmesi için gerekli teknik ve yasal düzenlemelerin yürürlüğe konulması,

* Mer'a arazilerinin arazi yetenek sınıflamasına göre sınıflanması ve V,VI ve VII. sınıf arazilerin mutlak şekilde mer'a olarak kullanılması için gereken tedbir ve düzenlemeler yapılması,

* Sürekli izleme birimleri ile mer'a kapasitelerinin döngüsel olarak belirli sürelerde izlenmesi,

*Göçebe hayvancılığın ortadan kaldırılarak denetlenebilir bir konuma getirilmesi için gereken sosyal ve yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,

* Çayır ve mer'aların sorumluluğu aynı zamanda yem bitkileri üretimi politikalarını yönlendirecek ve denetleyecek özgün bir kuruluşa verilmesi,

* Mer'aların kullanım,bakım ve ıslahlarına ilişkin yetki ve sorumluluklar mahalli bölgelerdeki kooperatif veya yerel yönetimlerin sorumluluğuna verilerek bu alanların istismarının önlenmesi ve kullanımda denetim ve teknik planlama sağlanması,

*Ormanlar,çayır ve Mer'alar, toprak korumalı işleme gerektiren tarım alanlarından oluşan duyarlı ekosistem parçalarının öncelikli koruma politikalarının hızla gerçekleştirilmesine ağırlık verilmesi.

* Ekosistem dengesizliklerine neden olabilecek sulak alan kurutmaları ve toprak istismarı arazi kullanım planlamalarının detaylı gerçekleştirilmesi ile mutlaka önlenmesi,

* Sulama yapılan veya sulamaya açılacak alanlarda tarla içi drenaj sistemleri tamamlanmadan sulamaya açılması önlenmeli, bu tür uygulamalar politika malzemesi yapılmaması.

*Sulama alanlarındaki sulama etkinliği arttırılarak su kayıpları azaltılması, tekniğine uygun olmayan aşırı su kullanımının önlenmesi için gereken denetim ve eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi

· Gübre ve tarım ilaçları kullanımına gelişmiş bir denetim sistemi getirilmeli ve üreticiler bu maddelerin tüketim aşamasında izlenmelidir.

ÜLKEMİZ SU KAYNAKLARININ TARIM AMAÇLI KULLANIMI, KORUNMASI VE KULLANIMININ SÜREKLİLİĞİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER

ÜLKENİN SU KAYNAKLARI POTANSİYELİ

Ülkemizin doğal kaynaklarından olan su varlığının geliştirilmesi, korunması kalkınma hedeflerimize ulaşmada bir potansiyel olarak kullanımı, topak varlıklarımızla birlikte değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkabilecek değer artışlarının kalkınmamıza yeni kaynaklar oluşturması, toprak ve su kaynaklarından yararlanmada bir sürekliliğin sağlanması; bu konularda hazırlanacak akılcı planların bir süreklilik içinde uygulamalara konulması kalıcı politikaların üst yönetimlerce benimsenmesi topyekün dengeli kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Orta Doğuda konumlanmış olan ülkemiz, çevremizdeki ülkelerle su ve toprak kaynakları yö-

nünde karşılaştırılırsa onlardan çok daha yüksek potansiyele sahip olduğu görülür. Ülkemiz belirli bir iklim kuşağında olmasına karşın çevresinin üç yönden denizle kaplı oluşu, farklı jeolojik yapılar ve farklı morfolojik yapılar yedi coğrafik bölge oluşturmuştur.

Coğrafi bölgelerdeki farklılıklar nedeniyle yağışlar ülke yüzeyinde eşit dağılmadığı gibi mevsimler içinde de düşen yağışlar oldukça önemli değişiklikler göstermektedir. Ülkemize düşen yağışların yıllık ortalaması 640 mm dir. Yer üstü ve yer altı su kaynakları 26 su havzasında oluşmaktadır. Havzalar ve havzalara düşen yağışların yıllık ortalama değerlerinden yıllık su veriminin 500x109 m^3 olduğu görülür. Yapılan hidrolojik değerlendirmeler düşen yağışların % 37' si havzalar içinde yüzey akışa geçtiğini göstermektedir. Yağışların geri kalan kısmı evaporasyon ve evapotranspirasyon sonucu tekrar atmosfere dönmektedir.

Havzalar çapında yapılan toprak ve su kaynaklarını belirleyici etüt çalışmalar istikşaf kademesinde tamamlanmıştır. Bu çalışmalar sunucunda, havzalardaki yağışlar, havza verimleri, yıllık toplam akışlar, havzada depolanabilecek su miktarı, depolamada kullanılacak baraj sayıları, havzadaki toprak kaynakları, sulanabilir alanlar, barajların yapılması durumunda elde edilebilecek yararlar, sulanacak alan, taşkından korunacak alan, kurutulacak alan, enerji üretme gücü ve sulama suyu ile içme suyu ihtiyaçları belirlenmiştir. Bu etüt kademesinde yapımı düşünülen baraj sayısı 683 olmaktadır.

Ülkemiz topraklarında akışa geçen sulara bir müdahale olmaması durumunda, olan devir vadiler içinde akarak deniz ve göllere ulaşmakta veya komşu ülkelere geçmektedir. Nehirlerin akış karakterleri incelendiğinde, düzgün rejimli olmadıkları genç nehir karakteristiği nedeniyle tarımsal amaçla kullanılabilirlikleri doğal durumlarıyla kısmen kıyı ovasında mümkün olabilmektedir. Bir su yılında havzalarımızdan akarsularımıza ulaşan toplam su miktarı 186x109 m3 düzeyindedir. Tarımsal üretimlerin yapıldığı dönemlerde bir sulama suyu potansiyelinin oluşturulması, yerleşim alanlarına içme ve kullanma suyu temini, sanayinin ihtiyaç duyduğu suyun sağlanması ancak yıllık akan su rejimlerini düzenleyici, baraj ve göletlerin yapımı ile mümkün olabilmektedir. Buna karşın nehirlerimizi ulaşımda kullanım potansiyeli yok denecek kadar azdır.

Akarsular üzerinde çok yoğun su kontrol ve depolama yapıları yapılsa bile akarsu potansiyelimizin tümünü kullanmak mümkün olamamaktadır. Akar suların bir kısmı (Dicle, Fırat, Aras Arpaçay, Çoruh) belirli ölçüler dahilinde komşu ülkelere akmakta, önemli bir kısmı da denizlere göllere ulaşmaktadır.

Akarsuların geçtiği bir kısım havzalardaki topoğrafik ve jeolojik koşullar su depolanması için baraj inşaatına olanakta vermemektedir.

Yukarda belirtilen durumlar dikkate alınarak yapılan değerlendirmeler, akarsuların kullanılabilir potansiyelini gerekli barajların yapılması durumunda 95x109 m3 olduğunu göstermektedir.

Yer altı suları potansiyelini belirlemek amacıyla bir program içinde yürütülen etüt çalışmaları istikşaf kademesinde 1993 yılında tamamlanmıştır. Etütler 342 ovada yürütülmüştür. Bu etüt çalışması sonucu yararlanılabilecek yer altı suyu potansiyeli 12x109 m3 olduğu belirlenmiştir.

Yer altı ve akarsu kaynakları birlikte değerlendirildiğinde yıllık faydalanılabilir su miktarı toplamı 107x109 m3 olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkenin su kaynakları, toprak kaynakları havzalar düzeyinde birlikte değerlendirildiğinde yukarda önerildiği şekliyle baraj inşaatı sonrası 6.94x106 ha tarım alanın sulanması, 0.66x106 ha arazinin taşkından korunması, 0.13x106 ha arazinin kurutulması, 8.4x109 m3 suyun şehir ve kasabalara iletimi, 0.122x106 GWH enerji üretimi mümkün görülmektedir.

Ülkemiz toprak potansiyeli aşağıda görülmektedir.

Çizelge 1. Ülkemizin Arazi Varlığı ve Kullanım Durumları (*)

Arazi Varlığı Kullanım Şekli	Kapladığı Alan (ha)	Toplam Alan İçindeki Payı (%)
Tarım Alanı	28.059.397	36
Çayır ve Meralar	21.506.028	28
Su Yüzeyleri	1.159.207	1
Ormanlar	23.248.297	30
Diğer Araziler	3.972.271	5
Toplam	77.945.200	100

*Kaynak: 1993 DSİ Haritalı İstatistik Bülteni

Tarım alanları sulu tarıma açılabilirliği yönünden değerlendirilirse 28x106 ha tarım alanının, 25.8x106 ha sulanabilir özelliktedir. Ancak sulanabilir tarım alanlarının yer altı ve yer üstü su kaynakları kullanılarak ekonomik olarak sulanması söz konusu olduğu durumda, ekonomik olarak sulanabilecek tarım alanları 8.5x106 ha kadardır.

SU KAYNAKLARINI GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI

Demokrasi düzeni içinde ülkemiz 1963 yılından bu yana planlı kalkınma dönemine girmiştir. Kalkınma plan dönemlerinin tümünde temel hedefler arasında su ve toprak kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi enerji üretimi, şehir ve kasabalara içme suyu, sanayi kurulan ve kurulacak yörelerde kullanım suyu temini bu konudaki yatırım gereksinmelerinin karşılanmasına öncelik verilmiştir. Altıncı kalkınma planının sonunda ekonomik olarak sulanabilecek alanın % 53.4 'nün sulanmaya açılması, ülkemizin arazi varlıkları üzerinde ağaçlandırma ve erozyon kontrol çalışmalarının hızlandırılması hedef alınmıştır. Bununla birlikte 1992 yılı sonu itibariyle toplam sulanabilir alanın % 49' na yatırım götürülememiştir.

YER ÜSTÜ VE YER ALTI SULARI KULLANIMI

Yer üstü suların potansiyeli ülkemiz coğrafi bölgeleri arasında ve akarsu havzaları bazında önemli farklılıklar göstermesine karşın yer üstü sularının toplam akış potansiyeli 186x109 m3 olduğu bilinmektedir. Havzalar kendi içerisinde, su, toprak, ekoloji, yerleşim ve sanayileşme, potansiyel arazi kullanımı yönlerinden değerlendirildiğinde, akarsuların yararlanılabilirlik miktarı 95x109 m3/yıl, yer altı su rezervleri ovalar ve bireysel kaynaklarla birlikte çekilebilirlik miktarı 12x109 m3/yıl düzeyindedir. Böylece yer üstü ve yer altı kaynaklarında toplam faydalanabilir su miktarı 107x109 m3/yıl değerine ulaşmaktadır.

Toplam su kaynakları potansiyelinin, halen oldukça düşük bir miktarı kullanılmaktadır. Tarımsal ve endüstri amaçlı kullanımlar 25.9x109 m3/yıl toplam potansiyelin % 24' ü, içme ve kullanım suyu kullanımı 4.4x109 m3/yıl toplam potansiyelin %3.7 'si düzeyindedir. Başka bir deyişle sulama, kullanım ve içme suyu ihtiyacını gidermede toplam su kaynaklarının ancak % 27.7 'si hizmete sokulabilmiştir.

Akarsulardan üretilecek hidrolik enerji potansiyelinin 122 000 GWH olduğu bilinmektedir. Hidrolik enerji kaynaklarının oluşturulması, ilk yatırım giderleri çok yüksek, inşaatları zaman alan baraj ve santrallerin kurulmasına bağımlıdır. 1990 yılı itibari ile hidroelektrik enerjisi üretimi 23000 GWh düzeyindedir. Bu değerlendirmeyle toplam potansiyelin % 19 'nun kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Ülkemizde sulu tarım alanları göz önüne alındığında sulanabilir potansiyelde olan tarım alanı-

nın ancak % 49 'nun (4.2x109 ha) sulamaya açıldığı görülmektedir. Sulanan tarım alanlarının 3.7x109 ha yer üstü su kaynakları ile 0.47x109 ha yer altı su kaynakları ile sulanmaktadır. Yer üstü su kaynakları ile sulanan alanın 106 ha'lık bölümü üreticilerin kendi katkılarıyla devreye sokulmuştur. Bu durumda devlet yatırımlarıyla sulanan alan toplamı 3.2x109 ha olmaktadır. Devlet yatırımlarını Devlet Su İşleri (DSİ) ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) gerçekleştirmiştir. Sulamalarda Devlet yatırımlarının % 62'si DSİ, % 38'i KHGM gerçekleştirmiştir.

Yer altı su kaynaklarıyla sulanan toplam alanın 80 000 ha'lık kısmını çiftçilerin inşa ettiği ve işlettiği özel kuyulardan yararlanmaktadır. Devlet katkılarıyla oluşturulmuş olan kuyularla toplam 39 200 ha alan sulanmaktadır.

DSİ kuruluşunun yer üstü su kaynaklarını geliştirme amacıyla tamamlanarak devreye alınmış, inşaatı süren toplam 253 barajı bulmuştur. DSİ kuruluşu dışındaki kuruluşların yapmış olduğu baraj sayısı 6 dır.

Ülkemizde geniş alanları kaplayan su kaynaklarını geliştiren çalışmalar yanında "Küçük Su Projesi" ne de ağırlık verilmiştir. Küçük su projesi kısa sürede az yatırımla gerçekleşebilen projelerdir. Bu projelere genellikle halkın ve yöresel kuruluşların istekleriyle başlanmıştır. Gölet yapıları, su saptırma tesisleri, kuyu ve pompaj üniteleri inşası, geliştirilen su kaynağı altındaki alanlara sulama şebekesi kurulma çalışmaları ile küçük halk sulamalarının geliştirilmesi projeleri bu gruba girmektedir. Sulama su gereksinmesi 500 lt/sn veya bu debinin altında olan küçük su projeleri kapsamına girmektedir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü küçük su projeleri ile uğraşmakta, bu projelerde görülen su depolama, su iletim, tarım alanı içinde su dağıtımı, su akışını kontrol, tarım alanını sulama için düzenleme (Arazi Toplulaştırması), tarım alanını sulamaya hazırlama (Arazi Tesviyesi, Tarla Sulama Arkları, Yüzey Drenaj Kanalları ve Toprak Altı Drenaj Sistemleri), tarımsal üretim işletmeleri arasında yol oluşturma çalışmalarını yapmakta, bu alanda kurulu tüm ünitelerin bakım ve onarımını üstlenmektedir. Bu yapısı ile KHGM ile DSİ büyük sulama proje alanlarında ve yer altı suyu kullanımında koordineli çalışmalar yapmaktadır. Küçük su kaynaklarının geliştirilmesinde DSİ, KHGM ve yatırımları kredileriyle destekleyen Ziraat Bankası koodineli çalışmaktadır.

SU GELİŞTİRMEDE AMAÇLAR VE POLİTİKALAR

Ülkemizin toprak varlığı, meralar, tarım alanları ve diğer alanlar olarak değerlendirildiğinde, özellikle tarım alanlarında marjinal kullanım değerlerinin üzerine çıktığı açık olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Geçmişte uygulanan politikalarla tarımsal alan olarak kullanımda sürdürülebilirlik sağlanamayacak mera alanlarının % 50'si tarıma açılmıştır. Çok geçmeden korumasız kalan bu alanlar erozyon nedeniyle verimsizleşmiş, yeniden mera olamayacak bir yapı kazanmışlardır. Orman alanları ise detaylı bir şekilde değerlendirildiğinde bir ülkenin sahip olması gereken orman alanı oranlarının biraz altında kalarak yeterli düzeylerde bulunmalarına karşın nitelik yönünden aşırı ve yanlış kullanım baskıları nedeniyle çok yetersiz kalmaktadır. Yıllar geçtikçe biyolojik çeşitliliği, çevre koruma etkisi azalmaktadır. Yüksek alanlarda toprak ve su koruma, yer üstü ve yer altı suları rejimlerinin düzenleme görevi üstlenen orman ve meralar fonksiyonlarını yerine getiremeyerek alçak alanlara yönelik kütlesel toprak hareketlerine sebep olmaktadır. Ormansızlaşma, sel, heyelan, toprak erozyonu sürdürülebilirlik kalkınmada büyük rol oynayan Bitki-Toprak-Su kaynakları dengesini bozmaktadır.

Yedinci beş yıllık kalkınma planı toprak su bitki deseni kurucu, bu dengenin sürdürülebilirliğini sağlayıcı önlemlerin alınmasını amaç olarak ortaya koymuştur. Tarım alanı üzerinde konumlanmış orman alanlarında 250 000 ha ağaçlandırma, 50 000 ha alanda erozyon kontrolü ve 8 000 ha orman içi mera ıslahı çalışmasının yapılması Teknik, Ekonomik ve Sosyal yönden ağaçlandırmaya elverişli hazine arazilerinin orman alanı olarak kullanımı öngörülmüştür. Orman alanları üzerinde doğal ve kültürel değerleri koruyucu amaçlar doğrultusunda Milli Park, Tabiat Koruma Alanı vb. alanlar oluş-

turmak hedeflenmiştir. Mevcut ve yeni kurulacak orman alanları yangına karşı etkili koruyucu araç ve donanım kullanımını arttırıcı, erken haber alma, ulaşım sistemini geliştirici yatırımlar öngörülmüştür. Toplumu aydınlatıcı yayınlara önem verilmiştir. Toprak erozyonu, çölleşmeyi önlemek amacıyla Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberlik Kanunun çıkarılması hedef olarak belirlenmiştir.

Orman ve mera alanlarının korunması, niteliklerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ilk bakışta bu alanların gelecek nesillere aktarılmasını hedefleyen önlemler olarak görülseler de, bu alanların üzerine düşen yağışların oluşturacağı kinetik enerjinin yok edilmesi sonucu toprakların su akış rejimlerinin düzenlenmesinde önemli katkıları nedeniyle su kaynaklarından yararlanmayı arttıracaklardır. Yer altı su kaynaklarının daha geniş olanaklar içinde beslenmesini sağlayacaktır.

Akarsu yataklarının tabanında sürüklenerek veya akarsu içinde asılı olarak taşınan materyalin (kaya, taş, çakıl, silt, kil) alt havzalarda birikimini azaltıcı önlemler, baraj ve göllerin ekonomik kullanım sürelerini uzatarak, su kaynağının korunmasına, yapılan yatırımların proje kriterlerinde öngörülen yararlarının elde edilmesi sonuçlarını ortaya çıkarır ki durum genel anlamda su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin belirtisi olmaktadır.

SU KAYNAKLARINI KORUMADA ALINMASI GEREKLİ ÖNLEMLER

Ülkesel su ve toprak varlıklarının korunması ve sürdürülebilirliği, bir ülkenin tarım dışı alanlarını özellikle ormanları, mera alanlarını kullanmayı kullanırken korumaya ve geliştirmeye bağımlı birinci derecede bağımlıdır. İklim özellikleri içinde yer alan yağışların karakterleri, mevsimlere eşit olarak dağılmayışı, yağış şekli ve sürekliliği, belirli mevsimlerde düşen yağışların toprakların infiltrasyon hızlarından daha yüksek oluşu, yüksek alanlarda yetersiz toprak derinlikleri yüzey akışını arttırmaktadır. Son yarım yüzyılda ülke nüfus artışının toprak ve su kullanmada oluşturduğu aşırı talepler, meraların açılması, orman varlıklarının kullanımının bir arazi kullanım planına oturtulamayışı, hazırlanmış olan planların uygulamaya sokulamayışı, orman ve meraların sahipsiz değil, önce çevresinde, havzasında ve daha sonrada tüm ülkede yaşayan ülkemiz insanına sayılamayacak kadar faydalarının olduğunu anlatılmak, bu kavramları ülke içindeki tüm vatandaşlara benimsetilmelidir.

Doğa özellikle insanlar tarafından, insanlara verebileceği potansiyelin üzerinde bilinçsizce kullanılınca başlangıçta kullananlara belki çok yararlar sağlayabilmektedir. Ancak doğanın aşırı bilim ve teknik dışı kullanım devam ettirilirse doğal kaynakları oluşturan tabiat kuvvetlerinin bu doğayı tahrip eden insanlarımızın karşısına dikilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ülkemizde son yıllarda alışılmışın dışında sıklık göstermeye başlayan sel felaketleri, heyelanlar, insan canına da mal olan önemli belirtileridir. En önemli felaket ise şu anda gözle görülemeyen ancak yaygın bir yayım çalışmasıyla vatandaşlarımıza benimsetilmeye çalışılan toprak varlığının korunması (Erozyon ve Çölleşme) sürdürülebilirliğinin sağlanması, bizden sonra gelecek neslimize iyi düzenlenmiş onlarında gelecekte yeni nesillere intikal ettirebilecekleri korunmuş ve üretken bir çevrenin bırakılmasıdır. Toprak-bitki-su ilişkileri, bu sistem içinde insan yaşamının mutluluğu, insan yaşamı boyunca gereksinmelerinin istenilen düzeyde kesintisiz olarak sağlanması, bu ekosistemin çözülmesine ve sürdürülebilirliğine bağlı kalacaktır. İnsanların doğayı kullanırken onu tahrip etmesi, çevreyi kirletmesi önümüzdeki yüzyıllarda tüm dünyanın en önemli sorunu olacaktır. Bilim ve teknik bu hassas dengelerin parametrelerini belirlemekle uğraşacaktır. Bir başka konuda doğadaki tahriplerin artık ülkeler sınırları içinde kalmayışı sınır tanımayışıdır. Atmosferdeki bir ozon tabakası delikliği ozon tabakasını deleninin sorunu değil tüm dünya insanlarının bir sorunu olarak karşımıza çıkmıştır. Tropik ormanlardaki aşırı kesimler dünya iklimini etkilemektedir.

Ancak unutulmaması gereken şey bir ülke insanı kendi yakın çevresini korurken ülkesini daha sonra ise tüm dünyayı korumuş olacaktır.

Bu kaynakların korunmasına yönelik alınması gereken önlemler üç grup halinde incelenebilir. Bu önlemlerin birincisi, su kaynaklarının depolandığı baraj, gölet yer altı depolama alanlarının daha

yükseklerinde kalan su toplama havzalarında alınabilecek önlemlerdir. İkinci önlemler dizini su toplama alanlarının korunması ve sürdürülebilirliği ile su kullanımda rasyonelliğe ilişkindir. Üçüncü grup önlemler ise çeşitli amaçlar yönünde kullanılan suyun çevrede sorunlar yaratmadan kullanım alanı dışına alınması, son depolama alanına iletimi ve son depolama alanın oluşturduğu ekolojide yeniden değerlendirme ile hidrolojik devrenin sağlıklı yürütülmesini sağlayan çalışmalardır. Yukarıda belirtilen su korunmasına ilişkin önlemleri idare eden öğe insandır. İlk öğretimden başlayarak çevre, doğal kaynakları kullanımda bilgi geliştirme, bilgileri ileriki eğitim dönemlerinde geliştirme, bilgilerini kullanarak yaşama bu konuda bir kültür oluşturabilme başlıca hedefimiz olmalıdır.

Su Toplama Havzalarında Alınması Gereken Önlemler

Su toplama havzaları önceden de belirlendiği gibi toprak ve su kaynakları alanı kullanımı yönünden istikşafi (ilk gelişim) etütleri yapılarak değerlendirilmeleri tamamlanmıştır. Bu etütler üzerinde detaylı parametre belirleme çalışmaları yaparak kaynak koruma ve kaynak geliştirme çalışmaları uygulama projelerine dönüştürülmelidir. Bu projeler yöre insanına tanıtılmalı, arazi kullanım planlarının kaynak kullanmada sağlayacağı yararlar onlara benimsetilmelidir. Her çevre insanlık için bir potansiyele sahiptir. Bilinçli olunursa doğal kaynaklara dayanılarak çağdaş anlamda yaşam düzeyine ulaşılabilinir ve bu düzey sürdürülebilir.

- Ormanlar erozyonu önler. Üst havzalarda su depolar. Depolanan suları düzgün bir şekilde alt havzalara iletir. Orman insan ilişkisi iyi araştırılmalı insanlık yararına kullanılmalıdır.

- Meralar erozyonu önler. Hayvanlarımızın besin kaynaklarıdır. Bu kaynaklar toprak işleyerek yapılan bitkisel üretiminde kullanılmamalıdır. Kullanım kabiliyeti meraya uygundur. Yanlış olarak açılan bu alanlarda toprakların korunması mümkün görülmemektedir. Toprak olmayan yerde tüm yağışlar, sele dönüşecek alttaki tarım alanlarını tehdit edecektir.

- Üst havzalardaki tarım alanlarında toprak koruma önlemleri alınmalıdır. Tesviye eğrilerine paralel toprak işleme, dikim, sulama, teraslar otlandırılma, aktif sel yataklarının çevresinde seddeleme, enerji kırıcı düşü tesisi yapılmalıdır.

- Üst havzalarda yerleşimler ve bu yerleşim alanlarında kullanılan suların kirlilik sorunları alt havzalardaki su kaynaklarını olumsuz etkileyebilmektedir. Kullanım sonrası ortaya çıkan sular kanalizasyon sistemleri ile toplanmalıdır. Zararsız hale getirildikten sonra alt havzalara bırakılmalı, Mahalli idareler bu yönde bilgili ve yetkili olmalıdır.

Üst havzalarda ekosistemler ister doğal ister kültüre alınmış olsun bitkisel ve hayvansal yaşam aktivitesi denge içinde arttırılabilirse sistemin yararlılığı arttıracaktır.

Üst havzalardaki tüm doğal kaynakların orada yaşayanlar yararına kullanımı bilimsel gerçeklik gücüne alınarak düzenlenmelidir. Yenilenemez özellikte olan toprağı yeniden tutulması bu planlamanın temeli olmalıdır. Bu temele oturan projeler başarılı uygulamalar alt havzalardaki ekosistemleri de olumlu etkileyecek oralarda yaşayanlara daha üst düzeyde gelirler sağlayacaktır.

Çok zayıf doğal kaynaklar üst havzalarda tarım dışı ek gelir kaynakları araştırılmalıdır. Kooperatifleşme, kapalı alanlarda el sanatlarının geliştirilmesi doğa üzerindeki insan baskısını azaltabilecektir. Bu tip projeler organizasyon kredilendirme ve pazarlama kademelerinde devlet kuruluşlarından teşvik edilebilir.

Doğal ve yatırım yapılarak oluşturulmuş su depo alanları üzerinde konumlanma büyük iskan alanlarını yüzey veya toprak altı akışlar ile kalite yönünden olumsuz yönde etkilemektedir. Eğimli yüksek havzalarda bu etki artmaktadır. Bu tip su depolarına yakın iskanlaşmadan kaçınılmalıdır. Bu konuda halen yeterli yasalar bulunmamakla birlikte, su kaynaklarının koruması aleyhinde oluşturulan uygulamalarla yaygınlıkla karşılaşılmaktadır.

GEN KAYNAKLARININ KORUNMASI VE İLGİLİ SORUNLAR

A. BİTKİ GEN KAYNAKLARIMIZ

Ülkemiz biyolojik zenginlik bakımından kıtasal özellikler gösterir. Yaklaşık 9000 tohumlu bitki türü ve 80 000 civarında hayvan türü varlığı bu zenginliğin önemini ortaya koymaktadır. Ancak tohumsuz bitkiler ve omurgasız hayvanların tür zenginliği hakkında güvenilir rakamlar bulunmamaktadır. 3000'e yaklaşan endemik bitki tür varlığı ise Avrupa kıtasından fazladır. Bu flora ve fauna zenginliği nedeniyle ülkemizde belirli bir alan koruması kavramından daha çok alan korunması çalışmalarının tüm ülke bazında ele alınması gerçeği önem kazanmaktadır.

DARBOĞAZLAR

Ülkemizde biyolojik zenginliklerle ilgili çalışmalar 2-3 yüzyıl önce yabancı bilim adamlarınca başlatılmıştır. Türk araştırıcıların çalışmaları ise en çok 40 yılı kapsamaktadır. Bu nedenle kıtasal zenginliğe sahip bir ülkede zaman bakımından elde edilen veriler halen çok yetersiz bulunmaktadır. Doğal bitki gen kaynaklarımız bakımından en çarpıcı dar boğazlar şunlardır:

* Ülke florasına ait bir çok bitki türü kontrolsüz bir şekilde doğadan toplanarak yurt dışına satılmaktadır. Konu ile ilgili etkin denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

* Arazi kullanım planlamasındaki eksiklikler nedeniyle ülke topraklarının tarla açma, sanayi faaliyetlerince bozulması, anız ve orman yangınları, aşırı otlatma gibi zararlı uygulamalar sonucunda bitki türlerinin ortadan kalkması veya nesillerinin tehlikeye girmesi dikkat çekicidir.

* Atmosfer, su ve toprak kirliliği tür yayılımını kısıtlayıcı olabilmekte ve bunların düzeyi sistematik biçimde belirlenememektedir.

B.HAYVAN GEN KAYNAKLARIMIZ

* Anadolu'da, çok zengin tür bileşimine sahip omurgasız hayvanlarda bilimsel saptamalar henüz tamamlanamamıştır. Alan kullanımındaki düzensizlikler, tarımda kullanılan kimyasal girdilerin kontrolsüzlüğü ve artan ancak atıklar bakımından kontrol edilemeyen sanayileşmenin etkisi ile bir çok canlı grubu ile birlikte omurgasız hayvanlarda tehlike altına girmiştir.

* Tarımsal faaliyetler ve sulama sistemlerinin yaygınlaşması nedeniyle çevre ve iklim değişimleri sonucunda belirli türlerin ortadan kalkması veya populasyonlarının ve ekolojik yapılarının değişmesi ortaya çıkmaktadır.

* Deniz ve tatlı su sistemlerinin tarım ve endüstriyel atık sulardan gelen kirlilik yükleriyle kirlenmesi sonucunda zooplanktonların ve diğer omurgasızların zarar görmesi nedeniyle yaşam döngüleri bu canlılara bağlı olan türlerin yok olması ve su ürünlerinde azalmalar,

* Yabancı araştırıcıların topladıkları örneklerin izinsiz yurt dışına çıkarılması (özellikle kelebek ve odonatlar bakımından önemli).

* Kontrolsüz avlanma, göl ve akarsulara yapılan bilinçsiz canlı aşılamaları nedeniyle doğal türlerin bir çok taksonunun soyu tehlikeye sokulmakta, kültür türlerinin taşıdığı hastalıklar doğal faunanın zararlanmasına neden olmaktadır.

* Amfibi ve sürüngenlerin kontrolsüz toplanması, izinsiz yurt dışına çıkarılmasının önlenmesi gerekmektedir.

* Av kanununda yeniden düzenlemelerin yapılması ve avcılığın etkin denetlenmesi gerekmektedir.

BİYOLOJİK ZENGİNLİKLRİN KORUNMASI BAKIMINDAN ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

1.Ulusal botanik bahçeleri ve doğa tarihi müzelerinin oluşturulması,

2. Tabiatı Koruma Alanlarının amaç ,işlev, kuruluş ve kontrol bakımından etkin hale getirilmesi,

3. Yurt dışına materyal çıkışının yasal ve kontrollü hale getirilmesi,yeterli bir denetim mekanizmasının oluşturulması,

4.Çevresel etki değerlendirmelerinin etkin ve gerçekçi olarak yapılması,

5.İmzalanan uluslararası anlaşmaların yaşama geçirilmesi için gereken düzenlemelerin yapılması,

6. In-situ ve Ex-situ korunma çalışmalarında koordinasyonun etkinleştirilmesi,

7.Ulusal bir koruma stratejisinin ortaya konması.

B1.EVCİL HAYVAN GEN KAYNAKLARI

EVCİL HAYVAN GEN KAYNAKLARININ KORUNMASI

Bu bölümde, hayvan gen kaynakları olarak büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları, köpek ve kedi, ipek böcekçiliği ve arıcılık ile ilgili gen kaynaklarının korunması ele alınmıştır.

Dünyanın ve dolayısıyla Türkiye'nin de gündeminde olan biyolojik zenginliklerin korunması olayı, gerek ekolojik dengenin devamını sağlamak, gerekse gelecekte olabilecek çeşitli değişiklikler (insan ihtiyaçları, hastalıklar, yem imkanları, yetiştirme sistemleri çevre şartları vb.) karşısında kullanabilmek ve yararlanmak amacı ile, bugün ülkelerin ellerinde bulundurduğu tüm doğal zenginliklerin ve çeşitliliğin korunması olarak ele alınmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönem itibari ile, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, tüm ülkelerde giderek artan oranlarda genetik kayıplar olmakta, birçok canlı türü veya ırkının nesli tükenmektedir. Özellikle hayvan gen kaynakları düşünüldüğünde, bu tükenmenin sebebi doğal seleksiyondan ziyade insan eliyle yapılan seleksiyon ve melezleme çalışmaları, insanların tercihleri ve birim hayvandan daha fazla verim alma istekleri, düşük verimli ırkların tercih edilmemesi gibi konulardır. Bazı gen kaynaklarının tükenmekte olduğu ve korunması gerektiği fikrinin özellikle 1950'lerden bu yana dünyanın gündeminde olduğu ve bu konuda FAO ve UNEP (United Nations Environment Program) gibi kuruluşların dünya genelinde bir çalışma içinde oldukları bilinmektedir.

Dünyadaki ekolojik dengenin bir bütün olduğu ve ülkeler arası genetik alışverişlerin eskiye göre büyük bir hız kazandığı düşünüldüğünde; gen kaynaklarının korunması olayı sadece bir ülkenin şahsi konusu olmayıp tüm dünyayı ilgilendiren bir konudur. Dolayısıyla bu konuda yapılacak araştırma çalışmaları, alınacak önlemler, uygulanacak metot ve tüm bunların finansmanı konusunda ülkelerin birbirlerine yardım etmeleri; özellikle gelişmiş ve ekonomik açıdan zengin olan ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yardım etmeleri gerekmektedir. Çünkü şu anda genetik zenginliklerin ve çeşitliliğin en fazla olduğu, ancak önlem alınmazsa yakın bir gelecekte bu kaynakları kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya olan ülkeler gelişmekte olan ülkelerdir. ABD'nin bu konuya fazla eğilmediği, ancak, İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinin konu ile yakından ilgilendiği ve çeşitli çalışmalar içine girdikleri bildirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bu konuda gerek bilgi ve bilinç gerekse finansman açısından yeterli olmadıkları da bir gerçektir.

Konu ile yakından ilgilenen bilim adamlarının uyarılarına bakılacak olursa, yeryüzündeki canlı türlerinin azalmasının dünyanın geleceği bakımından büyük bir tehlike olduğu ve yeterli önlem alınmaması durumunda yeryüzündeki canlı türlerinden 1/5'inin önümüzdeki 20-30 yıl içinde kaybolma-

sı söz konusudur. Dolayısıyla, ülkeler arası işbirliği ile bu konu üzerinde gerekli hassasiyet gösterilmeli, her türlü imkan kullanılarak çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

EVCİL HAYVAN GEN KAYNAKLARI KONUSUNDA TÜRKİYE'NİN MEVCUT DURUMU

Sığır ve Manda:

Türkiye'de 1960'lardan sonra başlayan melezleme çalışmaları ile düşük verimli yerli ırklarımız çevirme melezlemesi ile kültür ırklarına dönüştürülmeye başlanmıştır. 1970 li yıllarda sığır populasyonu içindeki kültür ırkı ve melezlerinin oranı %10 civarında iken bugün bu oran %50 yi aşmıştır. Türkiye'nin yerli ırkları olan Yerli Kara, Boz ırk , Kultak Sığırı, Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı ve varyeteleri, Zavot ve Maraş sığırı halen bazı kapalı bölgelerde saf olarak varlıklarının devam ettirmeye çalışıyorlar, birçok yerde ise kültür ırkı genleri ile değişik oranlarda karışmış durumdadır. Diğer taraftan yerli sığırların saf olarak yetiştirilenlerinin sayıları giderek azalmaktadır. Tüm bu yerli ırklarımız ile ilgili koruma önlemleri alınmalıdır.

Türkiye'de yetiştirilen manda sayısı da giderek azalma gösterdiğinden koruma önlemleri mandalar için de düşünülmelidir.

Büyükbaş hayvanlardan yerli gen kaynağı olarak korunması tavsiye edilen ırklardan bir kısmı için kısa vadeli (acil), bir kısmı için de uzun vadeli koruma tedbirleri alınmalıdır.

Koyun ve Keçi:

Türkiye'nin başlıca yerli koyun ırkları, Akkaraman ve varyeteleri, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, İvesi, Karayaka, Sakız, İmroz, Tuj, Hemşin, Herik, Ödemiş, Güney Karaman (Karakoyun), Kesper, Çandır, Gıcık, Karagül, ve Türk Merinosu koyunlarıdır. Koyun yetiştiriciliğinde yapılan melezleme çalışmaları sığırcılıktaki kadar ileri seviyelere ulaşmamıştır. Bugün koyun populasyonu içinde melezlerin veya melezleme ile elde edilen tiplerin sayıları %3 civarındadır. Melezleme çalışmalarının önümüzdeki yıllarda da koyunculuktaki gen kaynaklarının kaybı açısından bir tehlike arz etmektedir. Kültür ırkları ile melezlemelerde Dağlıç ve Kıvırcık önemli oranda kullanılmıştır. Verimleri daha yüksek olan melez tiplerin (Ramlıç ve Tahirova gibi) halk tarafından tercih edilip zamanla bu yerli ırkların terk edilmesi söz konusudur. Bugünkü az sayıları da hesaba katıldığında, Dağlıç ve Kıvırcık ırklarının; yine sayıları az olan Sakız, İmroz, Güney Karaman, Herik, Ödemiş, Hemşin, Tuj ve Karagül gibi ırkların uzun ve kısa vadeli projeler ile korunmaya alınması gerekir.

Türkiye yerli keçileri Kıl keçisi, Ankara Keçisi, Kilis Keçisi ve melez Akkeçi'dir. Bugüne kadar Kıl Keçi üzerinde hiçbir ıslah ve geliştirme çalışması yapılmamış ve ihmal edilmiş olması, Ankara keçisinin halk tarafından giderek daha az yetiştirilmesi ve sayısının giderek azalması düşünüldüğünde, bunların da uzun vadeli projeler ile ıslah ve geliştirme yolu ile korumaya alınmaları gerekir.

Deve:

Türkiye'de tek hörgüçlü ve çift hörgüçlü develer saf olarak yetiştirildiği gibi, daha çok bu iki ırkın melezlemesi ile elde edilen melez tipler (Tüylü, Tavsi, Teke, Kerteles, Yeğen ve Kükürdi deve) yetiştirilmektedir. Develer özellikle işgücü için yetiştirilir, tüy, et, süt. Ve deri gibi verimleri ikinci plandadır. Türkiye'de deve sayısı 1950'den sonra giderek azalmış ve azalmaya devam etmektedir. Bugünkü sayıları konusunda yeterli bilgi yoktur.

At, Eşek ve Katır:

Türkiye'de Anadolu yerli atları (Anadolu, Çukurova ve Arap etkisinde kalmış yerli atlar) ve yabancı kaynaklı at ırkları (Uzun Yayla, Canik, Malakan, Arap Atı, ve Midilli) mevcuttur. Günümüzde at ırklarından sadece yarış atı olarak kullanılabilenler dışındaki yük ve çeki atları, tarımdaki azalan veya tamamen kaybolan önemlerinden dolayı giderek yok olma durumundadırlar. Aynı sebeple katır ve

eşeklerin sayısı da giderek azalmaktadır. Bunların korunmaya alınması gerekmektedir. Anadolu yerli atları Orta Anadolu'daki devlet kuruluşlarında korumaya alınmalıdır.

Kümes Hayvanları:

Türkiye'de köylerde yetiştirilen ve genellikle karışık genotipte olan tavuk ırkları yanında Denizli, Gerze, Sultan, Hacıkadın ve Çıplak Boyun gibi saf yerli tavuk ırkları vardır. Bunlar lokal olarak yetiştirilmekte olup bugün sanayi haline gelen tavukçuluk dışında kalmaktadır. Ekonomiye katkıları az olduğundan gelecekte tamamen elden çıkmaları ve kaybolmaları söz konusudur. Bunlardan bir kısmı (Denizli gibi) halen koruma altındadır. Diğerleri için de koruma çalışmaları başlatılmalıdır. Sinop'ta Gerze Tavuğu için, Söke'de Çıplak Boyun için, Hacıkadın ve Sultan için de kendi bölgelerinde yetiştirme sürüleri oluşturulabilir.

Yerli hindiler, küçük cüsseli olmalarına rağmen halen halk tarafından tercih edilerek yetiştirilmektedir. Dolayısı ile korunmaya muhtaç görünmemektedir. Yerli kazlar ve ördekler için de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Bir kümes hayvanı olarak ele alınabilecek olan Ankara Tavşanı yünü için yetiştirilen bir ırktır. Son yıllarda Yeni Zelanda tavşanı bunun yerine geçmiştir. Şu anda hiçbir yerde yetiştiriciliğinin yapılmadığı bildirilen Ankara Tavşanı için de acil olarak koruma önlemleri alınmalıdır.

İpek Böceği:

Türkiye'de bugün giderek azalan şekilde yetiştirmesi yapılan ipek böcekçiliği polyhibritlere dayanmaktadır. Bunun yanında, yerli ipek böceği gen kaynağı olarak Bursa Beyazı ve Hatay Sarısı olarak bildirilen iki ırkın ve 51 adet saf hattın Bursa İpek Böcekçiliği Araştırma Enstitüsü tarafından korunduğu, bunlardan oluşabilecek en iyi hibrit kombinasyonlarının tespiti için çalışmalar yapıldığı bildirilmektedir. Bu konuda dut gen kaynaklarının korunması da paralel çalışmalar ile yürütülmelidir. Halen bazı devlet kuruluşlarında dut fidanı üretimi yapılmaktadır.

Arı :

Türkiye'de en çok yetiştirilen arı Anadolu Arısıdır. Ancak bunun belli başlı özellikleri konusunda yeterli bilgiler yoktur. Arı gen kaynaklarının korunması konusu içinde Bombus arılarının ve Ege ve Akdeniz'deki çam balı üretim alanlarının korunması konuları gündeme getirilmektedir.

Köpek ve Kedi:

Türkiye'nin yerli hayvanı olan Kangal, Akbaş ve Türk Tazısı gibi köpek ırkları ve Van kedisi ve Ankara kedisi gibi kediler vardır. Diğer hayvancılık konularında olduğu gibi, ülkeler arası hayvan nakillerinin kolaylaşması ve ülkeye yabancı ırkların girişi sonucunda bu yerli hayvanlarımız da kaybolma tehlikesi içindedir. Bu hayvanlar ile ilgili tanıtıcı bilimsel çalışmalar ve koruma tedbirleri alınmalıdır.

HAYVAN GEN KAYNAKLARININ KORUNMASI İÇİN ALINACAK TEDBİRLER:

Hayvan gen kaynaklarının korunması yönündeki tedbirlere geçmeden önce, gen kaynaklarının kaybolma sebepleri ve yollarına kısaca göz atmak gerekir. Çünkü koruma tedbirlerinin bir kısmı gen kaynaklarının yok olma sebeplerini bilip onları ortadan kaldırıcı önlemlere dayanmaktadır.

Hayvan gen kaynaklarının kaybolma yollarını;

- Düşük verimlilerin yerine yüksek verimlilerin tercih edilmesi,
- Meraların fakirleşmesi ve entansif yetiştiricilik,
- Köyden şehre göç ve hayvancılıkta işgücü maliyetinin artması,
- Çevirme melezlemeleri ile yerli ırkların kültür ırklarına dönüştürülmesi,
- Tek verim yönünde yapılan seleksiyon çalışmaları ve yetiştiricilik,

· Ülkeler arası genetik materyal akışının kolaylaşması ve hızlanması şeklinde özetlemek mümkündür.

GEN KAYNAKLARINI KORUMA METOTLARI

Gen kaynaklarının korunması amacı ile uzun vadeli veya kısa vadeli tedbirler almak gerekmektedir. Uzun vadeli tedbirlerden kasıt, bu gen kaynaklarının azalmasına veya yok olmasına sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılması yönünde yapılacak uzun süreli çalışmalardır. Bunlar, sayısı az olsun fazla olsun bütün düşük verimli yerli ırklar için düşünülmesi gereken tedbirlerdir. Yerli ırkları uzun vadeli korumaya almak için;

· Her türden yerli ırkların dağılma ve yetiştirme bölgeleri, mevcutları, morfolojik ve fizyolojik özellikleri tespit edilmeli,

· Bu ırkların verim seviyelerinin tespiti ve verimlerini arttırma yönünde çalışmalar yapılmalı,

· Meraların korunması ve ıslahı yönünde çalışmalar yapılmalı,

· Köyde kalmayı özendirici ve işgücü maliyetini azaltıcı tedbirler düşünülmeli,

· Özellikle sayısı az olan yerli ırklarda çevirme melezlemesi yapılmamalı, melezleme çalışmaları daha kontrollu ve kombinasyon melezlemesi ve kullanma melezlemesi tarzında yapılmalı,

· Kaybolma tehlikesi içinde olan ırklarda tek yönlü seleksiyon çalışmaları yapılmamalı,

· Her ırk ile ilgili olarak yetiştirme ve koruma derneklerinin kurulmasına öncülük edilmeli,

· Lokal çevrelerde yetiştirilen yerli ırklarımızı yetiştiren özel yetiştiricilere ve köylülere teşvikler verilmeli

· Koruma konusunda halk bilinçlendirilmelidir.

Bugün itibari ile korunmadığı taktirde nesli tükenecek durumda olan gen kaynakları için acil ve kısa vadeli çalışmalar içine girilmelidir. Gen kaynaklarının kısa vadeli (acil) koruma tedbirleri ve metotlarını da başlıca iki başlık altında incelemek mümkündür;

1- Yetiştirme sürüleri oluşturmak: Bir ırkın sahip olduğu bütün özelliklerin, dolayısıyla bütün genlerinin korunması düşünüldüğünde (ki tükenme tehlikesi içinde olan ırklar için bundan başkası düşünülemez), bu ırklardan, bulundukları çevrede, yeterli sayı ve büyüklükte 2-3 adet sürü oluşturulmalı ve her sürü kendi içinde tesadüfi çiftleşme ile yetiştirilmelidir. Belli bir sürü büyüklüğü sürekli korunmak kaydı ile, fazla olan hayvanlar, bu ırklar üzerinde yapılacak değişik araştırma çalışmalarına materyal teşkil etmelidir. Bu sürülerde hiçbir şekilde seleksiyon veya akrabalı yetiştirme yapılmamalı ve belli aralıklar ile sürüler arasında erkek materyal değişimi sağlanmalıdır. Bu tip çalışmalar öncelikle devlet kurumlarında yapılmalıdır. Bu konuda ilgi duyan köylülerden de devlet desteği ile yararlanılabilir.

2- Genetik materyalin dondurulması: Bugün insanların tercih etmediği, kendi haline bırakılınca neslinin tükeneceği, ancak gelecekte değişen şartlar dolayısıyla ihtiyaç duyulacağı düşünülen bazı tür veya ırkların korumaya alınması için diğer bir yol da bu ırkların sperma veya embriyoları alınarak dondurulup sıvı azot tanklarında muhafaza edilmeleridir. Dondurulan materyal, bugünkü teknoloji ile, belli süreler içinde saklanabilmekte ve ileriki yıllarda tekrar çözdürülerek kullanılmaları mümkün olmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bu metodun yetiştirme sürüleri oluşturmaya göre daha ucuz olduğu da bildirilmektedir. Ancak metodun bütün türlerde aynı başarı ile kullanılması mümkün değildir. Ekonomik yön de ülkelere göre kısmen değişiklik arz edebilir. Ancak, yetiştirme sürülerinin çevre şartlarından olumsuz etkilenmesi söz konusu ise ikinci metot kaçınılmazdır.

Ayrıca, kaybolma tehlikesi içinde olan yerli gen kaynaklarının, gerek ekolojik denge gerekse gelecekte sunabileceği muhtemel faydalar açısından önemi basın yayın organları tarafından halka

anlatılmalı, halkın bu konularda bilgilenmesi ve bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Yine hayvan yetiştiriciliği konusunda yetiştiriciler radyo ve televizyon aracılığı ile bugünkünden daha fazla ve daha etkin bir şekilde bilgilendirilmelidir. Okullarda okuyan öğrencilere bu konularda ödevler verilerek konu ile, her kesimden ve yaştan insanın ilgilenmesi sağlanmalıdır.

C.SU ÜRÜNLERİ VE SU KAYNAKLARI

1. Su ürünleri kaynaklarımızın korunması amacıyla mevcut su ürünleri stoklarımızın büyüklüğü ve avlanabilir miktarlarının belirlenmesine yönelik bilimsel çalışmalara hız kazandırılması,

2.Su ürünleri avlanma yöntemleri ile av araç ve gereçlerinin doğal stokların korunmasına yönelik olarak iyileştirilmesi, seçiciliklerinin arttırılması, bu kapsamda balıkçılık takımları standardize edilerek, bu amaçla gereken teşviklerin devlet tarafından verilmesi,

3.Stokları koruma ve takibi açısından, her balıkçı teknesinde avcılık faaliyetlerine ilişkin bilgileri içeren günlük kayıt defteri tutulması, belirli zamanlarda balıkçı kooperatifleri, Tarım Bakanlığı ve Üniversite temsilcilerinin gerektiğinde bu kayıtlar hakkında bilgi alabilmelerinin sağlanması,

4. Av yasaklarına aykırı olarak avlanan avcılıklarda el konulan su ürünlerinin satışından elde edilen gelirin sosyal yardım kuruluşlarına bağışlanması, bu amaçla gereken yasal düzenlemelerin yapılması,

5.Yer ve zaman yasaklarına aykırı hareket eden teknelerin belirli sürelerle avcılıktan men edilmesi,av sezonunda ise uygunsuz avcılık yapan kişilerin kooperatif birliklerince bir kez ihtar edildikten sonra cezai yaptırımların uygulanmasına yönelik tedbirlerin alınması,

6.İthalatı ve ihracatı yasak olan su ürünleri için gümrük kapılarında etkin bir denetim mekanizması kurulması ve bu amaçla gümrük mevzuatında gerekli değişiklerin yapılması,

7.Balıkçı filomuzun uluslararası sularda avlanması gündeme alınmalı ve bu amaçlı gerekli girişimlerin devlet tarafından başlatılması amacıyla Türkiye'nin uluslararası balıkçılık kuruluşlarına katılımı için gerekli düzenlemeler derhal yapılması,Karadenizçde kıyısı olan ülkeler ile yapılacak anlaşmalar çerçevesinde ticari amaçlar ile kullanılan suların sınırı arttırılarak av sahalarının geliştirilmesi,

8.Ülkemizdeki doğal ve baraj göllerinin ıslah edilerek,balıkçılık faaliyetlerinin kontrol altına alınması,balıkçılar için özel eğitim programları ve seminerler düzenlenerek, bu programları bitiren balıkçılara su ürünleri ruhsat teskeresi yerine geçecek ve ömür boyu geçerli olacak bir belgenin verilmesi, kooperatif birliklerince gerekli organizasyonun yapılması ve bu amaçla gerekli yasal düzenlemelere gidilmesi,

9.Her yıl Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nce yayınlanan, su ürünleri avcılığını düzenleyen sirkülerin hazırlık toplantısında konu ile ilgili uzman kişilerden oluşan bir komisyonun görev alması, bu komisyonda Su Ürünleri ve Deniz Bilimleri Fakültelerinden, Araştırma Kurumlarından, Sahil Güvenlik Komutanlığından ,Balıkçı Koopertiflerinden ve kurulması düşünülen Su Ürünleri Genel Müdürlüğü'nden, Vakıf ve Derneklerden temsilcilerin yer alması, böylelikle av yasaklarına ilişkin kararların politik olma yerine bilimsel verilere dayandırılması,

10.Av yasaklarına aykırı balıkçılık faaliyetlerinde uygulanan cezaların caydırıcılığının arttırılması maksadıyla;

- Para cezalarının arttırılması,

-Zamanla,mevsimler, cins, tür, irilik, ağırlık, büyüklük itibarıyla istihsali yasak olan su ürünlerini yasağın devam ettiği müddet zarfında her ne suretle olursa olsun nakleden,satan ve işleyenlere uygulanacak cezaların arttırılması ve işleyen tesislerin kapatılması için gerekli yasal düzenlemelere gidilmesi,

11.Su ürünleri ile ilgili araştırmalara ve koruma-kontrol hizmetlerine kaynak sağlanması için bir fon oluşturulması maksadıyla gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

12.Denizlerimizdeki kirlilik balıkçılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Deniz kirliliğinin ulusal ve uluslararası boyutu vardır. Türkiye bu sorunun giderilmesine yönelik uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda aktif bir rol almalıdır. Ulusal düzeyde de gerekli çalışmalar ve önlemler ivedilikle alınmalıdır.

13.Balıkçılık ve çevre etkileşimi ile ilgili araştırmaların (stok tespiti,yetiştiricilik alanları vb.) sürekliliği sağlanmalı ve günümüze kadar yapılan araştırmaların sonuçları başta politika belirleyen / uygulayan makamlar ile balıkçılarımız olmak üzere yaygın şekilde duyurulmalıdır.

14.Denizler ve iç sularımızın kirlilik envanteri ve haritasının çıkarılması gereklidir.

15.Çevre konusunda çalışan kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği bulunması ve mevzuatlar arasındaki farklılık nedeniyle uygulamalarda dublikasyonlar ve çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu hususların giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

16.Su kirliliği ile ilgili mevzuatlar arasındaki farklılığın giderilmesi,

17.Ülkemizdeki doğal flora ve faunanın korunması,insanların bilinçlendirilmesi amacıyla yapılacak envanter çalışması sonucunda resimli ve açıklayıcı bir kitap hazırlanması.

11.Su ürünleri ile ilgili araştırmacılara ve kontrol elemanlarına kaynak sağlanması için bir fon oluşturulması ve bununla ilgili gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.

12.Denizlerimizdeki kirlilik balıkçılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Deniz kirliliğinin ulusal ve uluslararası boyutu vardır. Türkiye bu sorunun giderilmesine yönelik uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda aktif bir rol almalıdır. Ulusal düzeyde de gerekli çalışmalar ve önlemler ivedilikle alınmalıdır.

13.Balıkçılık ve çevre etkileşimi ile ilgili araştırmaların (stok tespiti, yetiştiricilik alanları vb.) sürekliliği sağlanmalı ve günümüze kadar yapılan araştırmaların sonuçları başta politika belirleyen/uygulayan makamlar ile balıkçılarımız olmak üzere yaygın şekilde duyurulmalıdır.

14.Denizler ve iç sulardaki kirlilik envanteri ve haritalarının çıkarılması gereklidir.

15.Çevre konusunda çalışan kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği bulunmakta ve mevzuatlar arasındaki farklılık nedeniyle uygulamalarda duplikasyonlar ve çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Bu hususların giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

16.Su kirliliği ile ilgili mevzuattaki eksiklikler ve belirsizliğin giderilmesi.

17.Ülkemizdeki doğal flora ve faunanın korunması konusunun bilinçlendirilmesi amacıyla yapılacak envanter çalışması sonucunda resimli ve açıklayıcı bir kitap hazırlanması.

I. TARIM ŞÛRASI

2. KOMİSYON

TARIMSAL YAPI VE DEĞİŞMELER

TARIMSAL YAPI VE DEĞİŞMELER

Günümüzde, gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, bütün ülkelerin ekonomilerinde tarımın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Dünyada sanayileşme sürecine henüz girmemiş ülkeler bulunmakla birlikte kırsal yaşamın ve tarımsal üretimin yer almadığı ülke mevcut değildir. Bu arada teknolojik güç ve sanayileşme bakımından en önde gelen ülkelerin tarımsal açıdan da etkin oldukları ve çok ileri düzeyde bulundukları görülmektedir. Ayrıca günümüzde ekonomik bakımından çok güçlü olan ülkeler bile, tarımsal üretimlerinin kendi gereksinimlerini mümkün olduğunca karşılayabilmesini temel hedef olarak görmektedirler.

Özellikle son otuz yılda sanayileşme sürecinde önemli gelişmelerin gerçekleştirildiği ve belirli bir ekonomik yapısal değişimin olduğu Türkiye'de tarım kesimi bazı gelişmelerle birlikte henüz beklenen atılımı sağlayamamış olmanın zorlukları içindedir. Bununla birlikte tarım ülke ekonomisi içinde çok önemli bir yere sahip bulunmaktadır.

Gerçekte tarımın genel ekonomi içindeki öneminin derecesini belirlemek kolay değildir. Her ne kadar kimi istatistiksel veriler tarımın ülke ekonomisi içindeki yeri hakkında bir fikir verebilirse de, bunu ölçmeye yarayan tek bir ölçü henüz ortaya konamamıştır. Bununla beraber ulusal hasıla, nüfus ve faal nüfus, iç ve dış ticaretteki paylar dikkate alınarak tarımın ülke ekonomisi açısından durumunun belirlenmesi genel kabul görmüş bir yaklaşım şeklidir.

1.TARIM SEKTÖRÜNÜN HASILA KATKISI BAKIMINDAN ÖNEMİ

Tarım sektörü ulusal hasılaya besin ve tarımsal hammadde kaynağı olarak katkıda bulunmaktadır. İstatistikler, zaman içinde ulusal hasıladaki artışa koşut olarak tarımsal hasılanında arttığını göstermektedir. O halde ulusal hasıla artışına tarım katkıda bulunmaktadır. Ancak tarımın gayrisafi yurt içi hasıla artışına etkisini, sektörün gelişme hızı ve belki de ondan daha çok nisbi payının büyüklüğü belirlemektedir. Örneğin Tablo 1' de görüldüğü gibi tarımın katkısı 1970-1980 döneminde % 31.88 den % 24.27 ye düşmüş , 1980-1990 dönemi sonunda ise %16.98 olmuştur. Altıncı plan döneminin (1990-1994) ilk üç yılında ortalama %14.6 olup, plan dönemi sonu olan 1994 de %12.9' a düşmesi öngörülmüştür. (DPT 1994 Yılı Programı,s.21). Ancak bu rakama ulaşılamamış ve tarımın GSYIH daki payı sabit fiyatlarla 1994 de %16.3, 1995 de %15.6 olarak gerçekleşmiştir. (DTM Başlıca ekonomik göstergeler, Ekim 1996,s.3).

Tablo 1: Tarım Sektörünün Hasıla Katkısı (1987 Üretici Fiyatlarıyla Milyon TL.)

	1970 (1969-71)	1980 (1979-81)	1970-1980 Mutlak Artış	1990 (1989-91)	1980-1990 Mutlak Artış
Tarım Sektörü Hasılası (1)	10854329	12509892	1655563	13832618	1322726
GSYİH (2)	34039127	51530809	17491682	81476535	29945726
Tarımın GSYİH daki Payı(%) (1/2)	31.88	24.27	9.46	16.98	4.41

Kaynak : DİE, İstatistik Göstergeler(1923-1995), Yayın No :1883 Ankara,1996 s.420-425

Tarımın GSYIH ya olan oranının düşmesi, tarım sektörünün nisbi öneminin azalmasıyla açıklanabilir. Gerçekte tarım sektörünün ulusal hasıladaki payının azalması ekonomik gelişme sürecinin doğal bir sonucu olup istenilen bir durumdur. Bu arada Tablo 1' de dikkati çeken bir nokta 1970-80 ve 1980-90 dönemlerinde sabit üretici fiyatla tarımsal hasıladaki artışın, mutlak değer itibariyle azaldığıdır. Oysa tarımsal üretim üzerinde etkili olan girdilerin (özellikle gübre ve traktör) kullanımında 1980-90 dönemindeki artış bir önceki dönemdeki artışın üzerinde olmuştur. İşlenen alan ve işgücü miktarındaki artış, tarımsal hasıla artışının gerisinde kalmıştır. Bu durumun sonucu olarak girdi verim-

lerinde azalma meydana gelmiştir. Bir başka anlatımla 1970 yılı baz kabul edilerek brüt üretim değerinde meydana gelen artışın işgücü, gübre, sulanan alan ve traktör miktarlarındaki oransal artışa bölünmesi ile bulunan gübre, traktör ve sulama ortalama verimleri düşmüştür (Tablo 2). Bu durum, gübre, traktör ve sulanan alan miktarlarındaki artışın tarımsal hasıla artışının çok üzerinde olması ve sonuçta azalan hasıla kuralının doğal sonucu olarak açıklanabilir.

Tablo 2: Tarımda Ortalama Verim (1970= 100)

Yıl	İşlenen Alana (Ha)	İşgücü Birimine	Kimyevi Gübre (Ton Başına)	Sulanan Alana (Ha)	Traktör Sayısına (Adet)
1970	100	100	100	100	100
1975	119	101	75	102	54
1980	133	131	53	74	34
1985	139	136	49	73	29
1990	157	154	44	74	29

Kaynak : DİE, DPT İstatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Öte yandan, tarımın ulusal hasıla içindeki payının azalması üzerinde etkili olan iki önemli ögeden biri tarım sektörünün büyüme hızının diğer sektörlerdekine göre düşük olması, diğeri iç ticaret hadlerinin tarım sektörü aleyhine gelişmesidir. Bu ikinci nokta daha sonra incelenecektir.

Tarım sektörünün büyüme hızı plan dönemleri itibariyle karşılaştırmalı olarak Tablo 3' den izlenabilir. Görülüyor ki tarımda büyüme hızı birinci plan döneminde % 3.1, ikinci, üçüncü plan dönemleriyle altıncı planın ilk dört yıllık diliminde % 3.5 olarak ortalama yıllık nüfus artışının üzerinde, dört ve beşinci plan dönemlerinde % 2 ile nüfus artış hızının altında gerçekleşmiştir. Bu arada tarımsal üretim yıldan yıla büyük dalgalanmalar göstermekte ve hatta bazı yıllar negatif değerler (1989 da % 10.5) alırken iklim koşullarının elverişli bulunduğu yıllarda (1986 da % 7.9, 1988 de % 8 ve 1990 da % 11.8) ise büyük hızlara ulaşmaktadır. O halde Türkiye de tarımın büyük ölçüde doğal koşullara bağlı olduğu söylenebilir.

Tablo 3: GSMH'da Sektörel Büyüme Hızları (%)

Sektörler	I. Plan	II. Plan	III. Plan	IV. Plan	V. Plan	1990	1991	1992	1993	1994	1990/94 Ort. Değ.	1995
Tarım	3.1	3.5	3.5	2.2	2.0	7.1	0.2	3.9	-10	-0.6	1.8	1.4
Sanayi	10.8	7.8	9.8	1.8	3.3	9.1	3.3	6.8	8.7	-3.9	4.8	10.2
Hizmetler	7.3	7.9	7.9	2.6	0.5	7.8	0.5	6.9	6.7	-3.6	3.6	5.3
GSYİH(FF)	6.4	6.8	7.3	2.5	1.1	8.0	1.1	6.4	5.9	-3.2	3.6	6.0
GSMH(FF)	6.6	7.1	6.5	2.1	0.3	9.4	0.3	6.4	8.6	-6.1	3.6	8.0

Kaynak : 1) DPT, Beş yıllık Kalkınma Planları, Çeşitli Yıllar.
2) DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ekim 1996 s.4

Bu arada tarımda sabit sermaye yatırımlarında zaman içinde göreli olarak bir azalma eğilimi gözlenmektedir (Tablo 4). Türkiye de 1970 yılında toplam sabit yatırımlar 1981 yılı fiyatlarıyla 762 milyar lira iken 1993 de 2498.3 milyar liraya ulaşmış, yani % 228 oranında artmıştır. Oysa aynı dönemde tarımda sabit sermaye yatırımı artış oranı ancak % 101 olmuştur. Böylece 1970 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarında % 11.3 olan tarım sektörü payı, izleyen yıllarda gittikçe azalmış, 1980 de % 8.9 a, 1990 da % 7.1 e ve 1992 de % 6.6 ya düşmüştür. 1993 yılında ise biraz artarak % 6.9 olmuştur. Genel olarak tarımda sabit sermaye yatırımlarında göreli azalmaya karşılık, bu yatırımların

tarımsal hasılaya oranı zaman içinde büyümüş, % 5.1 den % 6.9 a ulaşmıştır.

Öte yandan tarım sektörü sabit sermaye yatırımları kamu ve özel kesim yatırımları olarak incelendiğinde, 1970 lerde bu iki kesimin yatırımları birbirine çok yakın iken, 1990' lı yıllarda kamu yatırımları özel sektör yatırımlarının iki katı olmuştur. Bu arada tarımsal yatırımlar içinde toprak ve su kaynaklarını geliştirme yatırımları daima en önemli yatırım şekli olmuş ve 1993 yılında toplam tarımsal yatırımlar içindeki payı % 75' e çıkmıştır. O halde tarımda uzun dönemde üretimi arttırmaya yönelik alt yapı yatırımları tarımsal yatırım politikasının esasını oluşturmaktadır.

Tablo 4: Brüt Sabit Sermaye Yatırımları (1981 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1970	1980	1990	1992	1993
Toplam Sabit Sermaye Yatırımları (1)	762.0	1245.8	2322.0	2376.6	2498.8
Tarımda Sabit Serm.Yat. (2)	86.4	110.6	164.6	157.7	173.3
2 / 1 (%)	11.3	8.9	7.1	6.6	6.9
Tarımsal Yatırımların Brüt Hasıladaki Payı(%)	5.1	6.4	6.9	6.9	6.9
Tarımda :					
Kamu Sektörü Yatırımları	44.6	58.5	108.5	106.2	117.6
Özel Sektör Yatırımları	41.8	52.1	56.1	51.5	55.7
Başlıca Tarımsal Yatırımlar içinde: (%)					
Toprak ve Su Kaynak. Yat.	69.5	66.1	66.6	70.5	75.4
Diğer Tarımsal Yat.	30.5	33.9	33.4	29.5	24.6

1970, 1980, 1990 yılları üçer yıllık ortalamaları vermektedir.
* DSİ ve Köy Hizmetleri Gen.Müd.nün Yaptığı Yatırımlar
Kaynak: 1) DPT Kayıtları, Çeşitli Yıllar. 2) DPT, Yıllık Yatırım programları, Çeşitli Yıllar.

Bütün bu açıklamaların ışığında denilebilir ki, ulusal hasıla içinde tarımsal hasılanın payının azalmasında göreli olarak tarımın büyüme hızının düşüklüğünün rolü büyüktür.

Tarım sektörünün her ülkede özellikle gelişen ülkelerde toplumun besin maddeleri gereksinimini karşılamasının önemi büyüktür. Besin maddelerine olan talebi belirleyen iki temel öge, nüfus ve gelir esnekliğidir. Gelişen ülkelerde nüfus artış hızının büyük olması yanında talebin gelir esnekliği de gelişmiş ülkelere nazaran fazladır. Bu bakımdan artan nüfusun ve artan gelirin besin maddeleri talebinde meydana getireceği artışın, besin maddeleri üretimindeki artışla ne ölçüde karşılanabildiğinin araştırılması özellikle gelişen ülkeler açısından önem taşır. Besin maddeleri talebi artış hızı (D), nüfus artış hızı (p), gelir artış hızı (g) ve talebin gelir esnekliği (n) ile gösterildiği takdirde D=p+ng eşitliği yazılabilir. (n) in yüksek gelirli gelişmiş ülkelerde (Batı Avrupa, A.B.D, Kanada gibi.) 0.2-0.3, düşük gelirli gelişen ülkelerde ise 0.6 olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye için nüfus artış hızı % 2.5 ve gelir artış hızı 0.05 alınır ve gelir esnekliğide 0.5 kabul edilecek olursa , besin maddeleri talebi artışının D=0.025+0.5(0.05)=0.05 kadar olması gerektiği kabaca ifade edilebilir.

Yakın yıllara kadar Türkiye'nin yeryüzünde besin maddeleri üretimi bakımından kendine yeterli ender ülkelerden (kimilerine göre yedi ülkeden) biri olduğu ısrarla belirtiliyordu. Ancak günümüzde ülkenin besin maddeleri üretimindeki gelişmeleri aynı iyimserlikle değerlendirmek güçtür. Örneğin FAO verilerinden yararlanarak düzenlenen Tablo 5' e göre her ne kadar kişi başına düşen kalori bakımından. Türkiye dünya ortalamasının üzerinde bulunuyorsa da hayvansal kalori açısından durumu ancak gelişen ülkeler düzeyindedir. Ayrıca ortalama olarak dünyada gelişmiş ve gelişen ülkelerde kişi başına düşen hayvansal kalori miktarı artarken Türkiye'de azalması dikkati çeken bir noktadır.

Benzer bir değerlendirme, kişi başına düşen protein miktarı bakımından da yapılabilir (Tablo 5). Türkiye kişi başına düşen protein miktarı bakımından dünya ve gelişen ülkelere göre daha iyi durumdadır. Ancak hayvansal protein bakımından gelişmiş ülkelerin çok altında, dünya ortalamasının da belirgin bir şekilde altındadır. Gelişen ülkelere göre Türkiye'nin kişi başına düşen hayvansal protein bakımından daha iyi bir durumda olduğu ifade edilebilir. Fakat 1970 li yıllarda Türkiye'de gelişen ülkelere kıyasla bir kat daha fazla hayvansal protein düşerken, 1990 lı yıllarda bu ülkelerin durumunda önemli bir iyileşme olması ve aradaki farkın çok azalması (% 20 kadar olması) düşündürücüdür ve ülkemizde bu konudaki olumsuz gelişmenin açık bir kanıtıdır.

Tablo 5: Çeşitli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Kalori (kal./gün), Protein Miktarı (gr/gün)

	1969/71			1979/81			1988/90			Top. Kalori	
	Kişi Başına Düşen Kalori Miktarı									Değişimi(%)	
	Top.	Bitk.	Hay	Top.	Bitk.	Hay.	Top.	Bitk.	Hay.	1970/80	1980/90
Dünya	2433	2052	381	2579	2179	400	2697	2272	424	0.58	0.49
Gelişmiş Ülkeler	3195	2282	913	3287	2320	967	3404	2397	1008	0.28	0.39
Gelişmekte olan Ülkeler	2117	1957	161	2324	2129	195	2473	2233	240	0.94	0.69
TÜRKİYE	2862	2570	292	3053	2757	296	3196	2954	242	0.65	0.51
	Kişi başına Düşen Protein Miktarı									Top. Protein Değişimi (%)	
Dünya	64.9	43.2	21.7	67.5	44.4	23.1	70.9	46.1	24.8	0.40	0.50
Gelişmiş Ülkeler	95.0	44.4	50.6	28.6	42.2	55.7	103.5	44.0	59.5	0.40	0.50
Gelişmekte olan Ülkeler	52.4	42.8	9.7	56.3	44.2	11.3	60.6	46.8	13.8	0.70	0.80
TÜRKİYE	82.9	64.7	18.2	86.0	66.6	19.5	85.0	68.1	17.0	0.40	0.10

Kaynak: FAO, Production Yearbook 1992, Vol.46, Rome, 1993, s.253-256.

Tarımsal üretimdeki gelişmeler bir başka açıdan Tablo 6' dan izlenebilir. Görüldüğü gibi 1980 sonrası yıllarda Türkiye'de besin maddeleri üretim endeksi, dünya, gelişmiş ve gelişen ülkelere ait endekslerin altında seyretmiş ve genel olarak gerilemiştir. Bitkisel ürünler bakımından endeks nisbeten kararlı bir durum gösteriyor ve hatta son üç yılda bir iyileşmeyi işaret ediyorsa da, hayvansal üretim bakımından tamamen bunun aksi bir durum göze çarpmaktadır. 1991 ve 1992 yıllarında endeks, 1980' e göre 15 puan gerilemiş ve 85' e düşmüştür. Bütün bu sayısal veriler, Türkiye'de tarımın ülke nüfusunun beslenmesi bakımından önemli bir rol oynadığını, kişi başına düşen kalori miktarının gelişmiş ülkelerdekine oldukça yakın, toplam protein miktarının da dünya ortalamasından ve gelişmekte olan ülkelerinkinden fazla olduğunu göstermektedir. Ancak hayvansal kalori ve protein bakımından arada çok büyük bir fark bulunmakta ve bu fark gittikçe büyümektedir. Ayrıca Türkiye'de besin maddeleri üretimindeki gelişmelerin kabaca % 5 olarak hesaplanan talep artışının çok gerisinde kaldığının da burada belirtilmesi gerekir.

Tablo 6: Çeşitli Ülkelerde Kişi Başına Tarımsal Üretimdeki Gelişmeler

Ülkeler	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
	BESİN MADDELERİ ÜRETİM ENDEKSİ (1979-81=100)										
Dünya	102.10	100.79	103.69	104.38	104.26	102.04	102.84	105.05	105.56	103.37	103.30
Gelişmiş Ülkeler	102.89	97.91	104.03	104.56	104.58	102.74	99.41	103.49	103.55	99.46	99.46
Gelişen Ülkeler	102.86	104.69	106.19	107.75	108.18	107.70	111.39	112.64	114.19	114.10	114.52
TÜRKİYE	100.75	96.48	96.70	96.32	99.29	97.98	101.54	93.88	98.49	94.70	93.26
	BİTKİSEL ÜRÜNLER ENDEKSİ (1979-81=100)										
Dünya	103.41	99.55	105.25	105.41	108.68	107.55	100.86	103.74	104.85	102..21	102.73
Gelişmiş Ülkeler	105.08	91.63	104.02	104.83	104.02	101.55	93.49	101.19	102.85	96.83	99.91
Gelişen Ülkeler	106.50	104.98	107.81	107.92	106.23	106.01	108.89	108.98	110.11	109.87	109.10
TÜRKİYE	102.26	97.75	98.62	90.46	103.08	102.47	107.45	95.78	104.26	102.37	100.49
	HAYVANSAL ÜRÜNLER ENDEKSİ (1979-81=100)										
Dünya	99.59	100.72	101.14	102.41	103.21	101.55	105.13	104.87	105.56	103.98	102.02
Gelişmiş Ülkeler	99.50	101.66	102.38	103.09	104.39	104.70	105.55	104.47	104.75	102.04	98.44
Gelişen Ülkeler	103.35	104.27	105.68	110.32	111.97	114.14	119.03	122.02	125.27	127.05	129.23
TÜRKİYE	97.55	95.47	97.30	96.67	96.37	94.69	95.84	94.21	93.23	85.54	85.02

Kaynak: FAO, Production Yearbook 1988, vol.42, 1992, vol.46, Rome.

2. TARIMIN DIŞ TİCARETTEKİ PAYI

Tarımın ekonomi içindeki önemini ortaya koyan bir diğer gösterge, tarımsal ürünlerin dış satımdaki payı veya net tarımsal ürün dışsatımıdır. Tablo 7' de tarım sektörünün dış ticaretteki yeri, tarım ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerinin dışsatım ve dışalım rakamlarına göre belirtilmeye çalışılmıştır.

Görüldüğü gibi, tarım ürünleri dışsatımı 1970-90 yılları arasında devamlı artmış, 1990-93 yılları arasında biraz azalmıştır. Ancak tarım ürünleri dışsatım artış hızı daima genel dışsatım artışının gerisinde kalmıştır. Dolayısıyla tarım ürünlerinin toplam dışsatım içindeki payı düşmüştür. İşlenmiş tarım ürünleri dışsatımında da çok önemli gelişmeler olmuş ve 1970 de 55.6 milyon dolar iken 1993 de 1.3 milyar doları aşmış yani 24.5 kat artmıştır. İşlenmiş tarım ürünleri dışsatımındaki artış hızı 1980 den sonra genel dışsatım artış hızının üzerinde seyretmiştir. Kuşkusuz bu durum çok olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir.

Dışalıma gelince, tarım ürünleri dışalımı genelde mutlak değer itibariyle artmış ve 1970 yılına göre 1990 da 14 kat, 1993 de 23 kat büyümüştür. İşlenmiş tarım ürünleri dışalımında da çok önemli gelişmeler olduğu ve dışalımın 1970 yılına göre 1990 da yaklaşık 33 kat, 1993 de ise 44 kat arttığı gözlenmektedir. Bütün bu gelişmelere karşın toplam tarım ürünleri dışalımının toplam dışalım içindeki payının son yıllarda % 11 dolaylarında olduğu dikkati çekmektedir.

Tarım ürünleri dışsatım ve dışalım durumu, ana mal grupları itibariyle ve net dışsatım (dışsatım-dışalım) olarak da bir değerlendirmeye tabi tutulabilir (Tablo 8). Tabloda Türkiye'nin genelde net tarım ürünleri dışsatımının pozitif bir değer taşıdığı, ancak 1980 e kadar arttığı halde bu yıldan sonra azaldığı görülmektedir. Aynı şekilde bitkisel ürünler, canlı hayvan ve hayvansal ürünler, su ve orman ürünleri ile işlenmiş tarım ürünleri içinde benzer bir durum vardır. 1980 yılından sonra canlı hayvan ve hayvansal ürünler, su ve orman ürünleri ile işlenmiş tarım ürünleri net dışsatım değerlerinin negatif olduğu görülmektedir. Hayvansal ürün ve özellikle işlenmiş tarım ürünleri dışalımındaki büyük artış, ülke tarımı açısından endişe verici olarak değerlendirilebilir. Gerçekte ekonomik gelişmeye bağlı olarak tarım ürünleri dışalımındaki gelişme normal karşılanabilir. Birçok önemli tarımsal üründe kendine yeterliliği yüzde yüz olan ve dünya nüfusunun ancak % 6 sını barındıran Avrupa Birliği'nin, % 20 lik payla dünyanın en büyük dışalımcısı olduğunu (Gürbüz, 1993, s.43) gözden uzak tutmamak gerekir. Burada Türkiye açısından önemli olan terbiye edici dışalım amacıyla yapılan ve sonuçları üzerinde nedense pek sağlıklı değerlendirme yapılmayan dışalımıdır.

Sonuç olarak Türkiye tarımı halen dışsatımda (tarım ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri olarak) % 25 dolayında tuttuğu yer ile ekonominin çok önemli bir sektörü olma özelliğini sürdürmektedir.

Tablo 7: Tarım Sektörünün Dışsatım Ve Dışalımdaki Yeri (Milyon Dolar)

	1970	1980	1990	1993	Ort.yıllık Değ.(%) 1970/80	1980/90	1990/93
Tar.Dış Satımı (1)	444.33	1745.00	2413.33	2380.00	14.66	3.30	-0.14
Top. Dış Satım (2)	600.67	3291.33	12725.67	15344.00	18.50	14.48	6.44
1/2 (%)	74.07	53.02	18.97	15.51	-3.12	-9.77	-6.50
Tar.Day.San.Ür.Dış Satımı (3)	55.67	257.33	1018.67	1369.00	16.54	14.75	10.35
(1+3) / 2 (%)	83.24	60.84	27.00	24.43	-3.09	-7.80	0.99
Top. Dış Alım (4)	973.33	7303.67	19713.67	29428.00	22.33	10.44	14.29
Tar. Dış Alım (5)	73.33	70.67	1055.67	1674.00	-0.37	31.05	16.61
5 / 4 (%)	7.54	0.97	5.36	5.60	18.50	18.64	2.01
Tar.Day.San.Ür.Dış Alımı	34.67	216.00	1139.67	1539.00	20.00	18.10	10.53
Tar+Tar.Da.San.Ür D.Alımı/Top D.Alım	11.10	3.92	11.13	10.92	-9.88	11.00	-6.32

* 1970, 1980, 1990 yılları için üç yıllık ortalamalar dikkate alınmıştır.
Kaynak : 1) DİE, İstatistik Göstergeler (1923-1991), Yayın No: 1472, Ankara, Aralık, 1993, s.296.
2) DİE, Aylık Dış Ticaret İstatistikleri Özeti, Aralık 1993 Ankara, Nisan 1994, s.16.

Tablo 8: Tarımsal Ürünler Net Dış Satımı

	Net Dışsatım (milyon dolar)				Net Dış Sat.Ort.Yıl.Değ.(%)		
	1970	1980	1990	1992	1970-80	1980-90	1990-92
A. Tarım	371.00	1674.33	1330.33	1025.00	16.26	- 2.27	-12.22
1.Bitkisel Ür.	351.00	1539.00	1416.00	1338.00	15.93	-0.83	-2.79
Tarla Ür.	200.67	786.66	469.34	456.00	6.93	1.82	-1.43
Bağ-Bahçe	146.00	-	909.00	845.00	-	-	-3.59
2.Hayvansal Ür.	11.34	105.34	-36.00	211.00	55.36	- 27.75	-143.24
3.Su Ür. ve Orm. Ür.	8.67	30.00	-49.34	-100.00	44.58	-17.70	-42.36
4.TarımaDay.İşlnmiş Ürünler	21.00	41.33	-121.00	170.00	25.00	-11.34	-3.54

* 1993 yılına ilişkin veri

Kaynak: 1) HDTM, Aylık Dış Ticaret Bülteni, yıllık 1992, Ankara, Mayıs, 1993, s.93, 96, 99, 102.
2) HDTM, Aylık Dış Ticaret Bülteni, Temmuz, 1993, Ankara, 1993, s.50-54 deki verilerden yararlanarak hesaplanmıştır.

3. TARIMIN SANAYİLEŞME SÜRECİNE KATKISI

Tarım sanayileşme sürecine üç şekilde katkıda bulunmaktadır.

1) İşgücü ve sermaye sağlayarak,

2) Hammadde ve girdi sağlayarak,

3) Sanayi mallarına pazar oluşturarak.

3.1. İşgücü ve Sermaye Kaynağı Olarak Tarım

İşgücü Transferi

Türkiye'de ekonomik gelişme süreci içinde genel ve faal tarım nüfusunun topam ve faal nüfus içindeki paylarının düştüğü görülmektedir. Bu durum tarımın tarım dışı sektörlerin işgücü gereksinimini karşıladığını, yani tarımdan, tarım dışına bir işgücü transferi olduğunu göstermektedir. Öte yandan tarımda işgücü verimi, tarım dışı sektördeki işgücü verimine göre daha düşük olduğundan bu transferin ortalama işgücü veriminin yükselmesi bakımından önemi de açıktır.

-Sermaye Transferi

Ekonomik gelişme sürecinin başlangıcında tarımın sanayileşme için gerekli sermayenin sağlanmasında çok önemli bir kaynak olduğu ve tarımdan tarım dışına çeşitli yollarla (tasarruf, iç ticaret hadleri, vergi gibi) sermaye transferi yapıldığı, çeşitli örneklerle ortaya konabilir. Gelişmenin daha ileri aşamalarında, bu transfer önemini nisbeten kaybetmekle beraber, yine de varlığını sürdürmektedir.

-Tarımsal Tasarruflar

Genel olarak pekçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de tarım ikili (düalist) bir yapı göstermektedir. Bir yandan çok sayıda küçük işletmelerin oluşturduğu henüz modernleşememiş ve geleneksel teknolojinin uygulandığı, yüksek maliyetle ürün elde eden geçimlik işletmeler, öte yandan ileri ve yeni teknolojiden yararlanan, sadece pazar için ve nisbeten düşük maliyetle üretim yapan az sayıdaki modern işletmeler. Birincilerin tasarruf olanaklarının bulunmadığı düşünülebilir. Oysa bu işletmelerin önemli bir miktarı, alivre satış ile tüccara, yüksek faizle borçlanma ile tefeciye ve kiracılık durumunda arazi sahibine bağlı bulunmakta, üretim miktarları ne olursa olsun tüketimlerini kısarak bu kişilere borçlarını yüksek bedellerle ödemektedirler. Bu tasarrufların değerlendirilmeside kuşkusuz onların davranışına bağlı bulunmaktadır.

Buna karşın modern ve verimli çalışan işletmelerin tasarruf olanakları bulunmaktadır. Ancak bu iki grubun ve genel olarak tarımsal tasarrufların miktarını ortaya koyucu istatistiksel veriler bulunmamaktadır. Ancak yapılmış bazı araştırmalar bu konuda ışık tutabilir. Örneğin Ege bölgesinde yapılan bir araştırmada Artukoğlu (1993), Manisa Merkez ilçede * tarım işletmelerinde tasarruf yapabilen üretici oranının % 66 olduğu ve bunların tasarruflarını % 42 oranında tarım dışında değerlendirdikleri belirlenmiştir. Bu arada incelenen işletmelerde teşkilata bağlanmamış kaynaklardan (tefeci v.s) ortalama % 4.15 oranında da borçlanarak bunlar için aylık % 10-20 arasında faiz ödemişlerdir. Ayrıca Ziraat Bankası dışında, ticari bankalardan da %18 oranında kredi almışlar ve bu krediler için aylık % 10-11 (Ziraat Bankası yıllık faizi % 43) faiz ödemişlerdir. Bir başka araştırıcının (Dura, 1987) Türkiye ölçeğindeki değerlendirmelerine göre tarım dışı sermaye oluşumuna tarımın katkısı 1974 yılında % 7, 1975-85 döneminde % 2.5 olmuştur.

-İç Ticaret Hadleri

İç ticaret hadleri bakımından yapılacak bir inceleme de ilgi çekici sonuçlar ortaya koyabilir. Genel olarak tarımsal ürünler fiyat endeksinin sanayi ürünleri fiyat endeksine oranı ile ifade edilen iç ticaret hadleri, tarım sektörünün durumunu ortaya koymak yönünden önemli bir göstergedir. Aşağıda üç ayrı çalışmadan alınan verilere göre düzenlenen Tablo 9' da iç ticaret hadlerindeki değişmeler verilmiştir. Burada esas alınan değişik yıllara göre sonuçların az veya çok farklı olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 9: İç Ticaret Hadleri

Yıllar	1963=100 (1)	1981=100 (2)	1987=100 (3)
1970	91.80	-	134
1971	88.41	-	127
1972	83.36	-	122
1973	85.12	143.50	148
1974	94.70	138.90	159
1975	112.34	151.40	169
1976	110.76	154.00	147
1977	107.64	156.50	150
1978	94.16	138.20	149
1979	74.82	115.50	123
1980	69.47	96.80	109
1981	75.00	100.00	106
1982	69.77	98.40	94
1983	65.14	98.40	97
1984	75.04	105.80	111
1985	70.08	102.40	108
1986	66.55	96.80	104
1987	67.51	93.90	100
1988	59.83	79.80	84
1989	65.92	87.90	95
1990	65.23	108.00	112

Toptan eşya fiyatları esasına göre hesaplanmıştır.

Kaynak: 1) Ergün KİP, " Tarım Ürünleri İç ve Dış Piyasalardaki Gelişmeler" TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Sempozyumu 1980-1990 Türkiye Tarımı, Ankara, 7-9 ocak 1991.

2) Gülten KAZGAN ve ark., Türkiye'de Gelir Bölüşümünü Bozan Etkenler ve İyileştirilmesine ilişkin Politikalar, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi 3, Ankara, 1992.

3) Özlem KARAHAN, 21. Yüzyıla Girerken Türk Tarımının Ekonomisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1993.

1963 yılı değeri 100 kabul edildiği takdirde 1970-1990 arasında sadece üç yıl iç ticaret hadlerinin tarımın lehine olduğu görülmektedir. 1981 yılının esas olarak alınması durumunda 1973-1990 arasında on yıl iç ticaret hadlerinin tarımın lehine, yedi yılda aleyhine geliştiği sonucu ortaya çıkmak-

tadır. 1987 yılının temel olarak alınmasında ise 1970-1980 döneminde iç ticaret hadlerinin onaltı yıl tarımın lehine, sadece dört yıl aleyhine geliştiği sonucuna varılmaktadır. Bu üç çalışmadaki yöntem farklılıkları gözardı edilmeyerek şu ortak ve genel sonuca ulaşılabilir. İç ticaret hadleri 1970-1980 dönemine nazaran 1980-1990 döneminde göreli olarak tarım aleyhine gelişmiştir. Bunun bir anlamı bu dönemde tarımdan tarım dışına pek önemli olmamakla beraber bir kaynak aktarımının bulunmasıdır. Ancak belirtmek yerinde olurki Türkiye'de tarımda iç ticaret hadlerinin genelde dünya tarım-sanayi fiyat oranlarının üzerinde seyrettiğidir (Kazgan ve ark., 1992).

3.2. Girdi Sağlayan Sektör Olarak Tarım

Ekonomik gelişmenin başlangıcında hemen her ülkede tarımsal hammadde işleyen sanayinin geliştiği görülür. Nitekim Türkiye'de de durum böyle olmuştur. Ancak zamanla ekonomik gelişme ve daha ileri düzeydeki sanayileşmeye geçişle, bu önem nisbeten zayıflamıştır. Bununla beraber yine de tarım, tarım dışı sektörlerce sağladığı girdi bakımından önemi azımsanmayacak düzeydedir. Dura (1987) ya göre Türkiye'de 1963 yılında toplam ara tüketim mallarının yaklaşık % 48'i tarım kaynaklı olup zamanla bu oran küçülmüştür. Örneğin 1985 yılında % 13.3 e düşmüştür.

Tablo 10 : Tarım Sektörü Üretiminin Girdi Olarak Kullanılan Durumu

Tarımdan Girdi Alan Sektörler	1979 Değer	1979 %	1985 Değer	1985 %	1990 Değer	1990 %
Tarım	90 525	28.6	953 947	29.7	14 926 937	37.3
Madencilik	422	0.1	17 377	0.5	58 962	0.1
İmalat Sanayi	221 641	70.1	2 189 936	68.3	22 919 987	55.2
Hizmetler	3 787	1.2	46 578	1.5	2 954 869	7.4
Toplam	316 375	100.0	3 207 838	100.0	40 060 655	100.0

Kaynak: DİE, 1979 ve 1989 Endüstriler arası İşlemler Tablosu

DİE Input-Output Structure of the Turkish Economy 1990

Tarım kaynaklı ara tüketim mallarının sektörler itibariyle dağılımının incelenmesi durumunda 1979 ve 1985 yılları itibariyle önemli bir değişme olmadığı görülmektedir. Ancak 1990 yılında tarım sektörünün, kendisinden aldığı girdi miktarındaki artış ile hizmetler sektöründeki tarım kaynaklı girdi miktarındaki oransal artışa karşılık imalat sanayiinde tarım kaynaklı girdi miktarındaki göreli azalma dikkat çekicidir (Tablo 10). Bu arada yapılan hesaplamalar 1985 yılında imalat sanayiinin kullandığı toplam girdilerin % 14.2' sinin tarımsal kaynaklı (Tuncer, 1990) ve tarım dışında değerlendirilen tarımsal üretimin toplam tarımsal üretim değeri içindeki payınında % 30.38 olduğunu göstermektedir. 1990 yılında ise oran % 26.06 ya düşmektedir.

3.3. Girdi Talep Eden Sektör Olarak Tarım

Tarım diğer sektörlerde üretilen mal ve hizmetlere bir yandan çiftçi ailesinin günlük yaşamında kullanmak öte yandan üretimde girdi olarak kullanmak üzere gereksinme duymaktadır. Çiftçinin gelir düzeyi yükseldikçe tarım dışında üretilen tüketim malları talebi de artmaktadır. Örneğin günümüzde pekçok köyde ve çiftçi ailesinde televizyon, buzdolabı, v.b. dayanıklı sanayi malı yaygın olarak bulunmakta, işlenmiş tarım ürünleri yanında temizlik malzemeleri v.b. tüketimi de devamlı olarak genişlemektedir. Ancak bunlara ilişkin yeterli istatistiksel veriler bulunamadığından sağlıklı bir değerlendirme yapmak güçtür.

Tarım sektöründe, teknolojik ilerleme ve modernleşme süreci içinde, üretimde gittikçe artan miktarlarda sanayi malı girdi olarak kullanılmakta ve bunlara olan talep devamlı artmaktadır. Türkiye'de de tarımda gübre, ilaç, sanayi yemi, alet-makine, enerji v.b. kullanımındaki artışlar buna bir örnek oluşturmaktadır. Bu konuda daha analitik olarak Türk tarımının durumu Tablo 11 de izlenebilir. Görülüyorki, 1979, 1985 ve 1990 yılı verilerine göre tarımın kullandığı girdiler arasında bizzat tarım

kaynaklı olanların nisbeti 1979 ve 1990 da yüzde 40' ın üzerinde (1990 da yüzde 50 ye yakın) bulunmaktadır.

İmalat sanayi kaynaklı girdilerin payının 1990 da düşmüş olması dikkat çekicidir. Ancak bu yılda tarım ürünleri fiyatlarındaki yüksekliğin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bu arada toplam tarımsal üretim değerinin 1985 yılında 7.418.043 milyon ve 1990 yılında 96.440.491 milyon lira olmasından hareketle, bizzat tarımdan sağlananlarda dahil tüm girdilerin toplam tarımsal üretim değerinin sırasıyla % 33.31' ini ve % 32.16' sını, tarım dışı kaynaklı girdilerin ise % 20.45 ve % 16.68' ini oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum tarımın, tarım dışı sektörlerin önemli bir pazarı olduğunun kanıtıdır. Bununla beraber günümüzde gelişmiş ülkelerde tarım dışı kaynaklı ara malların (girdilerin) toplam tarımsal üretim içinde değerce % 50 dolaylarında olduğu dikkate alınacak olursa Türkiye'nin bu bakımdan henüz gerilerde olduğu görülecektir.

Tablo 11: Tarım Sektöründe Kullanılan Girdilerin Kaynağına Göre Dağılımı

Tarıma Girdi Sağlayan Sektörler	1979 Değer	1979 %	1985 Değer	1985 %	1990 Değer	1990 %
Tarım	90 925	43.7	953 947	38.6	14 926 337	48.1
Madencilik	-	-	12	-	12 621	-
İmalat Sanayi	65 916	31.9	1 043 330	42.2	8 640 734	27.9
Hizmetler	50 496	24.4	473 599	19.2	7 435 644	24.0
Toplam	206 937	100.0	2 470 889	100.0	31 015 386	100.0

1. Piyasa fiyatlarıyla 2. Üretici fiyatlarıyla

4. TARIMSAL NÜFUSTAKİ DEĞİŞMELER

Türkiye'de tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı, ekonomik gelişme ve hızlı şehirleşme sonucu giderek azalmış, 1980 yılında tarım nüfusunun payı % 56 iken, 1985 yılında % 47' ye, 1990 da % 41' lere kadar düşmüştür.

Tablo 12: Toplam Nüfus Artış Hızı

Yıllar	Toplam Nüfus Kişi (1000)	Toplam Nüfus Nüfus Artış Hızı (%)	Şehir Nüfusu Kişi (1000)	Şehir Nüfusu Nüfus Artış Hızı (%)	Köy Nüfusu Kişi (1000)	Köy Nüfusu Nüfus Artış Hızı (%)
1970	35 605	-	13 691	-	21 914	-
1975	40 348	2.50	16 869	4.18	23 479	1.38
1980	44 737	2.06	19 645	3.04	25 092	1.33
1985	50 664	2.49	26 866	6.26	23 799	-1.06
1990	56 473	2.17	33 326	4.31	23 147	-0.55

Kaynak: 1) T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Türk Tarımında Gelişmeler, Ankara, 18 Kasım 1993, s.11.
2) DİE, 1993 de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Ankara, 1993.

1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre 1985-1990 arasında toplam nüfustaki artış hızı % 2.17 iken şehir nüfusundaki artış % 4.31 olmuş, kırsal nüfus ise % 0.55 oranında azalmıştır. Burada belirtmek gerekir ki, 1980 yılına kadar kırsal nüfus oransal olarak azalmakta, fakat mutlak değer olarak artmakta iken 1980 den sonra hem oransal hemde mutlak değer itibariyle azalmaya başlamış ve 1990 da 23.1 milyona düşmüştür (Tablo 12). Tarım nüfusunun hem oransal hemde mutlak değer itibariyle azalması ekonomik gelişmenin bir göstergesidir.

Tarımsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalmasına koşut olarak iktisaden faal nüfus içinde tarım faal nüfusunun payında da düşen olmuştur. Örneğin 1970 de tarımın iktisaden faal nüfus içindeki oranı % 67.67 iken 1980 de % 59.96' ya, 1990 da % 53.66' ya düşmüştür (Tablo 13). Ancak faal tarım nüfusu miktarca artma eğilimi göstermektedir. Örneğin yıllık artış 1970-1980 döneminde % 0.82, 1980-1990 döneminde % 1.23 olmuştur. Öte yandan tarımda ücretliler sayısında büyük bir artış olduğu ve 1990 yılında 1980' e göre beş katına çıktığı görülmektedir ki bu da tarımda topraksızlaşma eğiliminin hızlandığı şeklinde yorumlanabilir. Oysa ekonomik gelişmeyle beraber, tarımda ücretli olarak çalışanların sayısının azalması gerekmektedir.

Sektörel istihdam bakımından da tarımda istihdamın oransal olarak düşme eğilimi gösterdiği, fakat mutlak değer olarak pek pek değişmediği ve 1990 lı yıllarda 8.7 milyon düzeyinde seyrettiği görülmektedir (1994 yılı programı, s.171). Bu arada faal nüfusa düşen tarım alanı da azalmaktadır.

Buraya kadar yapılan belirlemeler ve açıklamalar Türkiye'de tarım ve faal tarım nüfusunun ekonomi içinde çok büyük bir ağırlığının olduğu ve tarımın ekonominin diğer sektörlerine bol miktarda işgücü temin edebilecek bir kaynak durumunda bulunduğu ancak ekonomik gelişmenin-sanayileşmenin- henüz tarımdaki fazla nüfusu emebilecek bir nitelik kazanamadığını göstermektedir. İşte Türkiye tarımının temel yapısal sorunlarının en önemlisi budur.

Tablo 13: Toplam Nüfus ve Toplam Faal Tarım Nüfusu

	1970	1980	1990	Ortalama Yıllık Değişim % 1970-1980	Ortalama Yıllık Değişim % 1980-1990
Toplam Nüfus (kişi)	35 605 176	44 736 957	56 471 015	2.30	2.36
Faal Nüfus (kişi)	15 118 887	18 522 122	23 381 893	2.05	2.36
Faal Nüfus Oranı %	42.46	41.40	41.40	-0.25	-
Faal Tarım Nüfusu	10 230 496	11 104 501	12 547 796	0.82	1.23
Faal Tarım Nüfusu Oranı %	67.60	59.96	58.66	1.20	-2.29
Tarımda Kendi Hesabına* Çalışanlar (işveren hariç)	3 071 292	2 856 915	3 970 192	-0.72	3.35
Ücretliler	464 244	552 419	2 645 774	1.75	16.96
Ücret Almayan Aile İşgücü	7 362 582	7 638 400	7 181 179	0.37	-0.62
İşveren	8 565	7 297	155 846	-1.59	35.82
Tarımda Faal Nüfusa Düşen Tarımsal Alan (da)	26.90	25.60	22.10	0.49	-1.46

Kaynak: DİE, türkiye İstatistik Yıllığı 1993, Ankara, 1994, s.279, 306.

Burada ayrıca tarımda işgücü verimi ve göreli gelir düzeyinin de kısaca incelenmesi yararlı olacaktır. En basit, fakat yaygın şekilde işgücü verimi, işçi başına düşen katma değer miktarına göre ifade edilmektedir. Tablo 14' de sabit fiyatlarla faal nüfusa düşen GSYİH miktarları, üçer yıllık ortalamalar olarak 1970, 1980, 1990 yılları itibariyle verilmiştir. Görülüyor ki tarımda emek verimi, tarım dışı sektörlerdekinden daha da düşüktür ve zaman içinde daha da düşmüş ve 1990 da %18.09' a kadar gerilemiştir. O halde tarımda faal nüfus başına gelir tarım dışı sektörlerdekinin beşte biri dolaylarında bulunmaktadır. Bu durum bir bakıma 1970-1980 ve 1980-1990 dönemlerinde tarımdan tarım dışına bir kaynak transferi olduğunu da göstermektedir.

Bu arada tarımda çalışanların reel alım gücündeki gelişmeyi belirlemeye yönelik bir yaklaşımda da bulunulabilir. Bunun için tarımda cari fiyatlarla kişi başına gelirin, sanayi sektörü fiyat deflatörü

Tablo 14: İşgücü Prodüktivitesi (1987 Yılı Fiyatlarıyla)

	1970	1980	1990	1970-80 Ort. Yıllık Değişim %)	1980-90 Ort. Yıllık Değişim(%)
Ekonominin Tümü İtibariyle					
GSYİH(milyon TL)	31 972 472.7	50 342 120.8	79 723 774.5	4.60	4.70
Faal Nüfus (kişi)	15 118 887	18 522 322	23 381 893	2.05	2.36
Faal Nüfus Başına GSYİH (TL)	2 114 737.2	2 717 016.8	3 409 637.3	2.50	2.30
Tarım					
GSYİH (milyon TL)	9 910 005.6	11 889 441.5	11 811 971.2	1.84	1.51
Faal Nüfus (kişi)	10 230 496	11 104 501.0	12 547 796	0.82	1.23
Faal Nüfus Başına GSYİH (TL)	968 673.3	1 070 684.0	1 100 908.2	1.01	0.28
Tarım Dışı Sektörler					
GSYİH (milyon TL)	22 062 467.1	38 542 709.8	65 909 803.3	5.71	5.54
Faal Nüfus (kişi)	4 888 391	7 417 821	10 834 097	4.26	3.86
Faal Nüfus Başına GSYİH (TL)	4 513 237.0	5 183 828.1	6 083 552.0	1.40	1.61
Faal Nüfus Başına GSYİH (tarım / tarım dışı)	27.38	20.65	18.09	-	

1970, 1980, 1990 yılları üçer yıllık ortalamaları göstermektedir.
Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler(1923-1991), Yayın No: 1472, Ankara, 1993, Çeşitli Sayfalar.

yardımıyla sabite indirgenmesi yoluna gidilebilir. Tablo 15' de görülüyor ki, incelenen dönemde tarımda çalışanların lehine düzenli bir gelişme gerçekleşememiştir. Öte yandan burada belirtmek yerinde olur ki tarımda çalışanların tarım dışındakilrere göre gelirlerinin düşüklüğü yanında tarım sektörü içinde de dengesiz bir gelir dağılımı bulunmaktadır. Bu durum tarımın yapısal bozukluğundan ve uygulanan fiyat politikasında nisbi fiyat dengesine gereğince önem verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 15: Tarımda Çalışanların Alım Gücündeki Gelişmeler

Yıl	Endeks	Yıl	Endeks
1970	100.0	1981	95.2
1971	100.2	1982	88.7
1972	97.9	1983	91.1
1973	109.1	1984	105.8
1974	124.7	1985	103.7
1975	137.3	1986	104.0
1976	129.4	1987	101.3
1977	128.5	1988	93.3
1978	132.4	1989	93.1
1979	109.4	1990	120.4
1980	99.1	1991	113.0

Kaynak: Özlem KARAHAN, 21. Yüzyıla Girerken Türk Tarımının Ekonomisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1993.
(Korkut BORATAV, 1980 li yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşümü, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1991, s.136 dan alıntı).

Tablo 16'da görüldüğü gibi kırsal nüfusun yerleşim yeri demek olan köy, oba ve mezra sayıları artarak (kom gibi yerleşim yerleri hariç) 33 binden 36 bine ulaşmıştır. Bu kadar çok sayıdaki yerleşim yerinin ortaya koyduğu sakıncalar dikkate alınarak azaltılması çabalarına rağmen azaltılamamış olması dikkate değer bir sorundur. Herşeyden önce bu küçük birimlerle iletişimi sağlamak ve tarımsal teknolojiyi götürmek en büyük problemdir.

Toplam çalışan nüfus içerisinde, tarımda çalışanların sayısı ve oranı hala çok önemli düzeyde bulunmaktadır.

1996 yılı Ekim ayı verilerine göre ülkemizde 21.7 milyon toplam çalışan nüfus bulunmaktadır. Çalışan bu nüfusun 9.96 milyonu tarım da çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile tarım kesiminde istihdam edilenlerin oranı yaklaşık % 46' dır. 1950 yılında % 80' lerde olan bu oran yıllar itibariyle yavaş da olsa tedrici bir düşme göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında bu oranın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu oranın % 10' lara düşmesi arzulanmaktadır.

Ülkemizde kentlerde ve kırsal kesimde ortalama ömür uzamaktadır. Halen ortalama ömür 67 dir. Dolayısıyla ortalama yaş da yükselmektedir. 1950 de ortalama yaş 24.76 iken, 1990 da 26.43' e yükselmiştir. Türkiye nüfusuna ilişkin ortanca yaş ise 22.21' dir. Bunun anlamı nüfusumuzun oldukça gençlerden oluşmasıdır. AB' de 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranı % 12 iken,

bu oran ülkemizde % 4 düzeyindedir(Tablo 19). Bu durum AB ile aramızdaki farkı göstermektedir.

1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de okur yazar oranı % 80.46' dır. Bugün bu oranın % 90 düzeyine çıktığı tahmin edilmektedir. Bu konudaki olumlu gelişmeler sevindiricidir. Ancak okur yazarlık oranının kırsal kesimde daha az olduğu ve kadınlar dikkate alındığında bu oranın daha da düşük olduğu gözlenmektedir. Sosyal ve ekonomik yapının iyileştirilmesinde, çağdaş bilgi ve teknolojinin köylere ulaşmasında ve uygulamaya konulmasında kadınlara büyük görevlerin düştüğü yadsınamaz bir gerçektir.

1950-1990 yılları arasında nüfus artışına paralel olarak hane sayısı da 4.2 milyondan 11.2 milyona yükselmiştir. Hane halkı büyüklüğü (hanedeki kişi sayısı) ise, beklentilere uygun olarak azalma eğilimi içerisindedir ve halen 5.05 kişidir.

TABLO 16 : TOPLAM NÜFUS VE TARIMSAL NÜFUSTAKİ YILLARA GÖRE DEĞİŞMELER

	1950	1960	1970	1980	1990	1995
Toplam Nüfus(1000)	20947	27755	35605	44737	56473	62526
Nüfus Artış Hızı (%)	2.17	2.85	2.52	2.06	2.17	2.17
Nüfus Yoğunluğu(Km2 kişi)	27	36	46	58	73	80
Kırsal Nüfus Oranı (%)	75.0	68.0	61.5	56.1	40.9	35
Köy Sayısı	33305	34548	35110	35268	35545	36433
Toplam Çalışan Nüfus(Milyon) (I)	12.6	13.0	14.1	17.8	20.0	21.3
Tarımda Çalışan Nüfus(Milyon)(II)	10.1	9.7	9.3	9.9	9.4	9.7
Oran (%) (II/I)	80.0	74.9	66.1	57.9	47.0	45.5
İşsiz Nüfus(Milyon)	(*)	(*)	(*)	1.9	1.6	1.5
İşsizlik Oranı (%)				15.0	7.5	6.6
Ağırlıklı Ortalama Yaş	24.76	24.49	24.44	28.97	26.43	
Ortanca Yaş	20.14	20.26	18.95	19.88	22.21	
Okur-Yazarlık Oranı (%)	32.37	39.49	56.21	67.45	80.46	
Hanehalkı Sayısı (Milyon)	4.2 (**)	4.9	6.3	8.5	11.2	
Hanehalkı Büyüklüğü (Kişi)	5.68(**)	5.68	5.69	5.25	5.05	
Tarım İşletmesi Sayısı(1000)	2527(***)	3101(****)	3083	3500	4068	
Kırsal kesim Hanehalkı sayısı (1000)					4764	

KAYNAK: DİE ve DPT
(*) Yeni serilerle uyuşmadığı için değerlendirme dışı bırakılmıştır.
(**) 1955 yılına aittir.
(***) 1952 yılına aittir
(****) 1963 yılına aittir

TABLO 17: AB VE TÜRKİYE'YE İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI BÜYÜKLÜKLER (1987-1990)

ÜLKE	Yüzölçümü	Nüfus (Milyon)	Nüfus Yoğun -luğu (km²)	Yıllık Nüfus Artışı (%)	15 Yaşından Küçüklerin Oranı (%)	65 ve Yukarısı yaş Oranı (%)	Kent Nüfus Oranı (%)	Kişi Başına GSMH (ABD$)	Tarımda Çalışma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)
Belçika	30.5	9.9	325	0.1	19	14	96	14000	3	10	1.1
Danimarka	43	4.2	119	0.2	19	15	85	19800	6.4	8.5	4.6
Almanya	357	78.1	219	0.1	15-19	15	77-86	15700	5-12	6.4	0.1
Yunanistan	132	10	76	0.1	21	13	66	4400	28.9	7.7	13.5
Fransa	549	56	102	0.4	20	14	77	15500	7.6	10	3.0
İrlanda	70	3.5	50	0.8	29	11	57	8840	16	16.3	2.1
İtalya	301	57.6	191	0	19	13	72	13200	11	11	42
Lüksemburg	2.5	0.4	154	0	17	13	82	16700	4.2	1.5	0
Hollanda	34	14.9	438	0.5	19	12	88	14500	5	9.5	1.3
İngiltere	244	56.3	253	0.1	19	15	92	14000	2.6	9.4	4.9
Portekiz	92	10.4	113	0.3	23	12	31	3400	23.2	11.5	9.4
İspanya	505	39.2	77	0.3	22	12	77	7500	17.6	22.4	8.8
AB-12	2360	342	145		20	13	75	12320	11.2	10.3	4.4
Türkiye	780	56.7	74	2.2	37	4.4	59	1.900	50	9	53.1

Kaynak : Eurostat ve DİE

TABLO 18 : AB' NE İLİŞKİN TEMEL VERİLER(1994)

ÜLKELER	Toplam Alan Km^2	Toplam Nüfus (1000 Kişi)	Kişi Başına GSYİH	Enflasyon Oranı (%)	Işsİzlİk Oranı (%)	Toplam Çalışan Nüfus (1000 Kişi)
Belçıka	30518	10101	18675	2.2	10.0	3744
Danimarka	43093	5197	18901	1.9	8.2	2573
Almanya	356970	81338	17918	2.2	8.4	34456
Yunanistan	131957	10410	11203	10.9	8.9	3790
İspanya	504795	39117	13081	4.1	24.1	11760
Fransa	549085	57779	18721	1.5	12.3	21810
İrlanda	70285	3569	13769	2.8	15.1	1164
İtalya	301311	57138	17024	3.6	11.4	20000
Lüksemburg	2568	401	26679	2.9	3.5	207
Hollanda	41480	15342	17174	2.1	7.0	6631
Avusturya	83860	8015	18610	3.1	4.4	3570
Portekiz	91910	9888	11668	5.5	7.0	4464
Finlandiya	338150	5078	15196	2.5	17.3	2015
İsveç	449960	8745	16283	2.9	7.7	3927
İngiltere	244138	58276	16596	2.1	9.6	25163
AB TOPLAM	**3240081**	**370393**	**16733**	**2.7**		**145233**

Kaynak :The Agricultural Situation in the European Union 1995 Report

TABLO 19 : AB' NE İLİŞKİN TEMEL TARIMSAL VERİLER (1994)

ULKELER	Tarım Alanı (1000)	İşletme Sayısı (1000)	İşletme Başına Düşen Arazi Büyüklüğü (Ha)	Tarımda Çalışan Nüfus (1000 Kişi)	Toplam İstihdamda Tarımın Payı(%)	Tarımsal Nüfus	Girdi Tüketimi (Milyon ECU)	Toplam Tarımsal Katma Değer (Milyon ECU)	Tarımın GSYİH Payı (%)	Tarımın GSMH Payı (%)	Toplam İthalatta Tarım Ürünlerinin Payı (%)	Toplam İhracatta Tarım Ürünlerinin Payı (%)
Belçıka	1380	76	17.7	95	2.5	6864	3893	2971	1.6	1.3	13.1	11.9
Danımarka	2739	74	37.0	146	5.7	6392	3292	3099	2.5	3.1	16.7	29.8
Almanya	17162	606	28.1	1035	3.0	31396	17298	14098	0.8	1.5	11.6	5.9
Yunanistan	5741	819	4.3	790	20.8	8722	2286	6436	7.5	3.8	17.7	33.2
İspanya	29756	1384	17.9	1151	9.8	22174	10565	11608	2.7		15.8	16.5
Fransa	30217	801	35.1	1048	4.8	43917	21321	22596	2.0	2.2	12.0	14.9
İrlanda	4444	159	26.9	140	12.0	4307	1968	2339	5.4	7.6	11.2	21.5
İtalya	17215	2488	5.9	1572	7.9	32332	9104	23228	2.6	5.6	16.6	7.3
Lüksemburg	127	3	42.3	6	2.8	186	82	104	0.9	1.8	13.1	11.9
Hollanda	1977	120	16.8	264	4.0	16808	7871	8938	3.2	3.7	16.2	24.4
Avusturya	3962	267	12.9	476	13.3	5412	1950	3462	2.2		7.4	5.7
Portekiz	3983	489	8.1	514	11.6	3217	1695	1522	2.0	2.2	17.0	8..3
Finlandiya	2605	192	14.0	168	8.3	3581	2188	1393	1.8	3.8	8.8	8.7
İsveç	3367	92	36.5	135	3.4	3357	1783	1574	1.0	1.5	9.1	6.0
İngiltere	15878	244	67.1	56.5	2.2	17831	9917	7915	0.9	1.2	11.8	7.6
AB TOPLAMI	140553	7815	16.4	7878	5.4	206496	95213	111474	1.8			

Kaynak :The Agricultural Situation In the European Union 1995 Report

TABLO 20 : EĞİTİM

	Okula Kayıt Yaptıranların Yüzdesi									
	İlk Okul				Orta Okul				Lise	
	Toplam		Kadın		Toplam		Kadın			
	1970	1992	1970	1992	1970	1992	1970	1992	1980	1992
DÜŞÜK GELİRLİ ÜLKELER										
Hindistan	73	102	56	90	26	44	15	32		
Pakistan	40	46	22	31	13	21	5	13	4	
Çin Halk Cum.	89	121		116	24	51		45	1	2
Mısır	72	101	57	93	35	80	23	73	18	19
DÜŞÜK ORTA GELİRLİ ÜLKELER										
Bulgaristan	101	90	100	88	79	71		73	16	30
Romanya	112	88	113	87	44	80	38	80	11	
Türkiye	110	112	94	107	27	60	15	50	6	15
İran	72	109	52	104	27	57	18	49	4	12
ORTA GELİRLİ ÜLKELER										
Brezilya	82	106	82		26	39	26		12	12
Yunanistan	107		106		63		55		17	25
Portekiz	98	120	96	118	57	68	51	74	11	23
Suudi Arabistan	45	78	29	75	12	46	5	41	7	14
YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELER										
İspanya	123	107	125	107	56		48		24	40
İngiltere	104	104	104	105	73	86	73	88	20	28
İtalya	110	95	109	97	61	76	55	76	28	34
Hollanda	102	98	102	99	75	97	69	96	30	39
Japonya	99	102	99	102	86		86		31	32
Fransa	117	106	117	105	74	101	77	104	26	46

Kaynak : Dünya Bankası Gelişme Raporu,1995

5-TARIMSAL İŞLETME BÜYÜKLÜKLERİNDEKİ DEĞİŞMELER.

Ekonomi ilminde, içerik bakımından işletme büyüklüğü kavramının genel bir tanımı pek yapılmamaktadır. Bunun ana nedeni, çok sayıdaki faktörle karekterize edilen bu kavram için genel olarak geçerli bir ölçünün verilemeyişidir. Bu durum özellikle tarımsal işletme büyüklüğü kavramı için sözkonusudur. Zira tarım işletmesini oluşturan üretim faktörlerinin tamamını birbirinde ifade edebilecek büyüklük ölçüsü bulunmamaktadır. Ancak bilim adamları; üretim vasıtalarının miktarı (arazi genişliği, hayvan sayısı, çalıştırılan işgücü) üretime katılan üretim vasıtalarının kıymeti (aktif sermaye, işletme masrafları v.b) ve üretim değeri (işletme geliri) gibi bazı kantitatif kriterleri dikkate alarak tarımsal işletme büyüklüğünü ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu kriterlerden en isabetli olanı işletme geliri olmakla birlikte gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin tarım işletmelerinin büyük kısmında muhasebe kayıtları bulunmadığından daha çok arazi genişliği kriteri işletme büyüklüğüne tesbitte esas alınmaktadır. Ülkemiz tarım işletmelerinin büyüklüğünü ortaya koymakta genellikle arazi genişliği kriteri kullanılmaktadır. Buna göre, tarım işletmelerini 500 dekara kadar olanları küçük , 501-5000 dekar arasındakiler orta ve 5000 dekardan büyük olanlar da büyük işletme olarak kabul edilmektedir. Tüm tarım işletmelerinin % 99' u küçük işletme olduğundan, bunlarda kendi içinde 100 dekara ka-

dar olanlar küçük aile işletmesi, 101-250 dekar arasındakiler orta aile işletmesi ve 251-500 dekar arasındakiler ise büyük aile işletmesi şeklinde sınıflandırılmaktadır. Yukarıda verilen orandan da anlaşılacağı üzere küçük işletmeler hem Türkiye genelinde, hemde bölgeler itibariyle sayısal olarak ve işledikleri alan bakımından hakim durumdadırlar.

Cumhuriyetin kuruluşuından günümüze, ülkemiz tarım işletmelerinin sayı ve büyüklüklerinde önemli değişmeler olmuştur. İlk olarak yapılan 1927 yılı istatistiklerine göre toplam işletme sayısı 1.751.239 iken, bu miktar 1950 yılında 2.527.000' e , 1963 de 3.101.000' e , 1980 yılında 3.650. 910' a ve son olarak yapılan 1991 yılı tarım sayım sonuçlarına göre de 4.068.432' ye ulaşmıştır. Bu değişmelerden açıkça görüleceği üzere, son 40 yıllık dönemde tarım işletmesi sayısında % 60 civarında bir artış olmuştur.

Bu artış ortalama işletme büyüklüğünü de etkilemiş ve böylece 1950 yılında ortalama 77 dekar olan işletme büyüklüğü 1991 yılı tarım sayımına göre 53.5 (bazı kaynaklarda 51.6 dekar olarakta verilmektedir) dekara düşmüştür. Yani küçük işletme büyüklüğünün hakim olduğu ülkemiz tarım toprakları giderek parçalanmakta ve işletme arazileri daha da küçülmekte ve daha çok parçalı hale gelmektedir.

Ülkemizde tarım işletmelerinin büyüklüklerinde ve işletme arazilerinin parçalılık durumundaki değişmeleri daha ayrıntılı olarak ortaya koymak amacıyla Tablo 21, 22 ve 23 verilmiştir.

Tablo 21' de verilen dört sayım sonuçlarından da görüleceği üzere 500 dekara kadar olan tarım işletmelerinin sayısal oranı 1950 yılı sayımında % 1.5 iken bu oran azalma göstermiş ve son üç sayımda % 0.5 -% 0.9 arasında değişmiştir. Buna karşılık aynı işletmelerin işledikleri alan oranı ise 1950 yılında % 24.8 iken bu oran 1963 yılında % 11'e düşmüş, fakat daha sonraki sayım yıllarında sırasıyla; % 11.2, % 12 ve % 17 olarak belirlenmiş, yani giderek bir artış gözlenmiştir. 1963 yılına göre 1980 yılında 500 dekardan büyük işletmeler hem sayı, hemde işledikleri alan bakımından artış göstermişlerdir. Sayısal artışdaki en öncelikli faktör veraset yoluyla reel taksimdir. Ancak reel taksime rağmen işlenen alandaki artışın tarımda makinalaşmış düzeyinin önemli ölçüde gelişmesi sonucu ekilebilen toprakların gelişmesinden kaynaklandığı ile açıklanabilir. Diğer taraftan 100 dekara kadara genişlikteki işletmelerin işledikleri alan oranı 1963 yılına göre daha sonraki sayım yıllarında azalmış,

TABLO 21 : İŞLEDİKLERİ ARAZİ GENİŞLİĞİNE GÖRE TARIM İŞLETMELERİNİN DAĞILIMI

İşletme Büyüklüğü (Da)	1950 İşletme Sayısı 1000 Adet	%	İşlene n Alan 1000 Ha.	%	1963 İşletme Sayısı 1000 Adet	%	İşlenen Alan 1000 Ha.	%	1980 İşletme Sayısı 1000 Adet	%	İşlenen Alan 1000 Ha.	%	1991 İşletme Sayısı %	İşlene n Alan %
1-20	773	30.6	836	4.3	1268.8	40.9	1176.5	7.0	1102.4	30.2	941.4	4.1	36.7	5.6
21-50	797	31.5	2790	14.3	863.5	27.9	2902.9	17.4	1164.7	31.9	3614.2	15.9	31.1	16.6
51-100	552	21.9	4012	20.7	561.7	18.1	3995.3	23.9	738.4	20.2	4839.2	21.3	17.5	19.9
101-200	260	10.3	3756	19.3	291.7	9.4	3973.1	23.7	422.3	11.6	5433	23.9	9.4	20.9
201-500	107	4.2	3232	16.6	99.8	3.2	2842.1	17.0	193.7	5.3	5200.2	22.8	4.4	19.8
501- +	38	1.5	4826	24.8	15.4	0.5	1844.4	11.0	29.4	0.8	2736	12.0	0.9	17.2
TOPLAM	2527	100	19452	100	3100.9	100	16734.3	100	3650.9	100	22764	100	100	100

KAYNAK :DİE

buna karşılık 101-200 ve 201-500 dekar arasındaki işletmelerin işledikleri alan oranı ise artış göstermiştir. Bu durumu, iş hayvanı ve traktör gibi üretim vasıtalarını işletmede devamlı tutmanın çok masraflı olacağını düşünen küçük işletmelerin arazilerini bu vasıtalara sahip, daha varlıklı ve büyük arazi sahibi çiftçilere işletmesi ile açıklanmalıdır. 553 konusu değişim, birim alana veya birim ürüne düşen sabit masrafların azaltılması bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Çeşitli büyüklük gruplarındaki işletme sayıları ve bunların işledikleri alan incelendiğinde, işlenen alan itibariyle dağılımın ülkemizde dengesiz olduğu gözlenmektedir. Nitekim, 1991 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre 100 dekara kadar genişlikteki işletmelerin sayısal oranı % 85 civarında iken bunların işledikleri alan oranı % 42, 200-500 dekar arasındaki işletmelerin sayısal oranı sadece % 4.4 iken işledikleri alan oranı % 19.8' dir.

Tablo 22 : Arazi Parça Sayısına Göre İşletmelerin Dağılımı

	1963				1970				1980				1991			
İşletmelerde Arazi Parça sayısı	İşletme Sayısı (1000)	%	Parça sayısı (1000)	%	İşletme Sayısı (1000)	%	Parça sayısı(1000)	%	İşletme Sayısı (1000)	%	Parça sayısı (1000)	%	İşletme Sayısı (1000)	%	Parça sayısı (1000)	%
1-3	943	30.4	1910	10.5	1425	46.6	2757	17.3	1270	35.7	2667	11.6	1716	43.3	3306	15.4
4-5	617	19.9	2778	15.3	649	21.2	2884	18.0	797	22.4	3577	15.6	904	22.8	4049	18.8
6-9	773	24.9	5795	31.9	604	19.8	4341	27.2	791	22.2	5603	24.5	760	19.2	5365	24.9
10-+	768	24.8	7684	42.3	380	12.4	5396	33.8	701	19.7	11057	48.3	587	14.8	8804	40.9
Toplam	3101	100	18167	100	3058	100	15978	100	3559	100	22904	100	3967	100	21524	100

Kaynak : DİE

Ülkemiz tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük olması yanında, bu işletmelerin işledikleri arazi de çok parçalı ve parçalar da dağınık durumdadır.

Tablo 23 : Tarım İşletmelerinin Büyüklüğünde Değişmeler

İşletme Büyüklüğü (Da)	1950 Ortalama İşletme Büy.(Da)	Endex	1963 Ortalama İşletme Büy.(Da)	Endex	1970 Ortalama İşletme Büy.(Da)	Endex	1980 Ortalama İşletme Büy.(Da)	Endex	1991 Ortalama İşletme Büy.(Da)	Endex
1-20	10.8	100.0	9.3	86.1	13.1	121.3	8.5	78.7	7.5	60.4
21-50	35.0	100.0	33.6	96.0	32.7	93.4	31.0	88.6	25.8	73.7
51-100	72.7	100.0	71.1	97.8	75.0	103.2	65.5	90.1	54.0	74.3
101-200	144.6	100.0	136.2	94.2	150.0	103.7	140.5	97.2	107.0	74.0
201-500	302.0	100.0	284.8	94.6	352.7	116.8	268.5	88.9	225.0	74.8
500- +	1270.0	100.0	1197.7	94.3	1044.3	82.2	930.6	73.3	821.4	64.7
Ortalama	77.0	100.0	53.0	68.8	55.8	72.2	62.4	81.0	53.5	69.2

Kaynak: DİE Genel Tarım Sayımları

Bu parçalılık ve dağınıklık işletmelerin rantabl çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Tablo 22' de arazi parça sayısına göre işletmelerin dağılımı verilmiştir. Tablodan açıkça görüleceği gibi, işletmelerin parçasal sayısı toplam olarak 1950 yılında 15.725.000 iken, bu miktar giderek artmış, 1991 yılında 21.524.000' e yükselmiştir. İşletmelerin 1-3 parçaya sahip olanları % 43.3, 4-5 par-

çalı araziye sahip olanları % 22.8, 6-9 parçalı olanlar % 19.2 ve 10 ve daha fazla parçalı araziye sahip olanları ise % 14.7 oranına sahip bulunmaktadır. Zaman içinde 10 ve daha fazla parçalı işletmelerin oranında bir azalış olmakla beraber tüm işletmelerin yaklaşık 1/3' ü 6 ve daha fazla parsele sahip bulunmaktadır. Tabloda dikkati çeken bir diğer husus zamanla 1-5 parçalı işletmelerin oranında giderek bir artış, buna karşılık 6-9 parçalı işletmeler ile 10 ve daha fazla işletmelerin oranlarında düşüştür. Bu durum zaten çok parçalı hale gelmiş işletmelerin artık daha fazla parçalanmaya müsait olmayışından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de tarım sektöründe 1980 yılında 3.6 milyon olan işletme sayısı 1991 yılında yüzde 13 civarında bir artışla 4.068 milyona çıkmıştır. Ülkemizde tarım sektöründe üretimde bulunan işletmelerin sayısında sürekli artış olmasına rağmen gelişmiş ülkelerde işletmeler sayıca azalıp ortalama işletme ölçekleri artmaktadır. Ülkemizde kırsal alanda üretim yapan işletmelerin yaklaşık % 86' sı bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerini birlikte yürütmekte, % 11' i bitkisel üretimde uzmanlaşmış ve % 3' ü de hayvansal üretim faaliyetinde bulunmaktadır.

Türkiye'de genellikle bitkisel üretim ile birlikte yürütülen hayvancılık, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki işletmelerde daha çok büyükbaş ağırlıklı olmak üzere ve mer'aya dayalı olarak yapılmaktadır. İç Anadolu ve Trakya bölgelerindeki işletmelerde koyun ve keçi yetiştiriciliği daha büyük ölçüde yer almakta Ege, Marmara, Karadeniz ve Güney Anadolu bölgelerindeki işletmelerde ise daha çok süt sığırcılığı, sığır besiciliği ve tavukçuluk entansif olarak yürütülmektedir. Bilhassa büyük tüketim merkezleri civarında genellikle yüksek verimli kültür ırkı ve merkezlerinin yer aldığı süt sığırcılığı, besi sığırcılığı ve modern tavukçuluk gibi ihtisas işletmeleri faaliyet göstermektedirler.

Türkiye'de mevcut büyükbaş hayvanların işletmeler itibariyle dağılımı 1980 ve 1991 sayımlarına göre incelendiğinde, 1-4 büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranının en yüksek olduğu görülür. Nitekim söz konusu oran 1980 sayımına göre % 59.67; 1991 sayımında ise % 71.85 olarak tespit edilmiştir. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere 10 yıllık dönemde 1-4 büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı daha da artmıştır.

Ülkemizde 5-9 arasında büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı ikinci sırada yer almakta, bu işletmeleri de 10-19 büyükbaş hayvana sahip işletmeler izlemektedir. Söz konusu işletmelerin oranı son on yıllık dönemde tersine azalma göstermektedir. Nitekim 5-9 büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranı % 28.31 den % 20.08' e 10-19 hayvana sahip işletmelerin oranı ise % 9.97' den % 6.57' ye düşmüştür.

Küçükbaş hayvan sayısındaki dağılım incelendiğinde 50-100 baş arasında hayvana sahip işletmeler % 33.6 oranı ile başta gelmekte, bu işletmeleri % 31.55 oranı ile 1-19 arasında küçükbaş hayvana sahip olanlar ve % 26.39 oranı ile 20-49 arasında hayvana sahip işletmeler izlemektedir. Buna göre, 100 baştan fazla hayvana sahip işletmelerin oranı % 8.90 gibi düşük seviyededir. Küçükbaş hayvancılığımızın geliştirilmesi açısından işletmelerde sürü mevcudunun artırılması yararlı görülmektedir. Kuşkusuz yapılacak ıslah çalışmaları ile populasyondaki hayvanların verimlerinin arttırılması ihmel edilmeyecek bir husustur. Halen mevcut populasyon içinde yüksek verimli kültür ırkı koyunların oranı % 3-6 civarındadır.

Türkiye'de çeşitli bölgelerdeki tarım işletmelerinde yaplan sosyo-ekonomik araştırmalara göre bitkisel üretimle hayvansal üretimi birlikte yürüten işletmelerde mevcut hayvan varlığı değerinin % 70.87' si büyükbaş, % 28' i küçükbaş ve % 1.13' ü de kümes hayvanlarından oluşmaktadır. Bu işletmelerin toplam aktif sermayeleri içinde hayvan sermayesi oranı ise ortalama % 9.26 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu oranın bu tip işletmelerde % 25 olması gerektiği dikkate alınırsa incelenen işletmelerde hayvan sermayesi oranının düşük olduğu bu durumunda işletme sonuçlarını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Söz konusu işletmelerde elde edilen toplam üretim değeri içinde hayvansal üretim değerinin payı ortalama % 31.04 ile oldukça düşüktür. Diğer taraftan bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yü-

rüten bu işletmelerdeki mevcut işgücünün % 38.30' u atıl kalmaktadır. Dolayısıyla bitkisel üretimde olduğu gibi rekolte tipi bir üretim yapısı göstermeyen ve bütün yıla yayılmış dinamik bir üretim sürecine sahip olan hayvancılığın bu tip işletmelerde geliştirilmesiyle mevcut işgücü daha etkin değerlendirilebilecek, böylece hem hayvansal üretimden sağlanan gelir hemde işletmelerin toplam geliri arttırılabilecektir.

Sadece hayvancılığa yer veren ihtisaslaşmış işletmelerin analizinden elde edilen sonuçlara göre, hayvan varlığının değerinin % 84.56' sı büyükbaş , % 14.25' i küçükbaş ve % 1.19' u kümes hayvanlarından oluşmaktadır. İşletmelerin aktif sermayeleri içinde hayvan sermayesi oranı % 32.15; elde edilen toplam üretim değerinin ise % 87.50' si hayvancılıktan elde edilmektedir. Bu işletmeler daha çok kıyı bölgeleri ile büyük tüketim merkezleri civarında yoğunlaşmış olup yüksek verimli kültür ırkları ve bunların melezleri ile süt sığırcılığı, besi sığırcılığı, et ve yumurta tavukçuluğu yapmaktadırlar.

Yukarıdaki tesbitler yanında birçok bilimsel çalışma hayvancılık işletmelerinde işletme ölçeğinin büyümesiyle rasyonel davranış eğilimininde arttığını ortaya koymuştur. Söz konusu rasyonellik, büyük ölçekli işletmelerde planlama, tedarik, üretim ve pazarlama gibi ekonomik faaliyetin her aşamasında kendini göstermektedir. Dolayısıyla işletme ölçeklerinin büyümesinin sağlanması gerekmektedir. Ancak sermaye yoğun tipte bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri için bu noktada finansman sorunu ortaya çıkmaktadır.

Tarım sayımlarında da ortaya çıktığı üzere bu gün Türkiye'deki hayvancılık işletmelerinin büyük çoğunluğu geleneksel yöntemlerle üretimde bulunan küçük ölçekli ve büyük ölçüde özsermayeleri ile faaliyette bulunan işletmelerdir. Mevcut koşullarda bu işletmeler için finansman temini karmaşık, zahmetli, caydırıcı ve en önemlisi pahalıdır.

Üreticiye makul koşullarda kredi ve finansman olanakları sağlanmalıdır. Böylelikle işletme ölçeklerinin büyümesi bununla birlikte rasyonellikle verimlilikte, karlılıkta artış sağlanabilir ve mevcut sektör profili olumlu yönde değiştirilebilir.

Tarım sektöründeki büyük çoğunluğu cılız ve karma işletmelerden meydana gelen irrasyonel işletme yapısını düzeltmek ve hayvancılık hizmetlerinin üreticilere daha yoğun götürülmesini sağlamak ihtisaslaşmış modern hayvancılık işletmelerinin kurulması ve işletme başına hayvan sayısının arttırılması hedeflenmeli ve teşvik edilmelidir.

6. TOPRAK REFORMU ÇALIŞMALARI

Cumhuriyet dönemindeki Türkiye tarımının yapısını etkileyen tarihsel temeller vardır. Tarihsel süreç içerisinde bu gelişmeleri kısaca gözden geçirmek, Cumhuriyet dönemini ve bu günkü durumu daha iyi anlama bakımından oldukça önemlidir.

Türkiye tarımı büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu döneminde geçerli olan mülkiyet düzeninin zaman içerisinde geçirdiği değişim sonucunda ortaya çıkan özellikleri taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri görevlere bağlı olarak doğrudan yönetim tarafından oluşturulan Tımar sisteminde mülk sahipleri padişah ve ona bağlı yönetim görevlileridir. Mülkiyet ve hatta tasarruf hakları kısıtlı olan tımar sahipleri, reayanın ödediği vergiyi devlete aktarmaktadırlar. Yani tarımsal artı ürün devletçe alınmaktadır. Artı ürünün üretende kalmaması ürünün ticari meta haline gelmesini, pazar oluşumunu ve sermaye birikimini engellemiş, gerekli emek-sermaye ilişkileri kurulamadığından, toplum statik yapısını korumuştur. Toplumsal katmanlaşmayı geciktiren bu yapı 16' ncı yüzyılda gündeme gelen iltizam sistemi ile de fazla değişmemiştir.

Tanzimat döneminde ortaya çıkan değişmelerden kırsal kesim de etkilenmiştir. Örneğin, dirlikler kaldırılmış, vergiler devlet tarafından toplanmaya başlanmış ve arazide özel mülkiyet gündeme gelmiştir. 1857' den Cumhuriyet dönemine kadar geçen süre içerisinde yapılan yasal düzenlemeler-

le miri topraklar önemli ölçüde özel mülkiyete geçmiştir. Süreç içerisinde kırsal alanda zayıflayan merkezi otoritenin yerini daha sonraları mütegallibe ve ağa denilen "ayanlar" almıştır.

Bu gelişmelerin sonucunda Cumhuriyet yönetimine büyük çiftlik ve ağalıkla birlikte, tımarın küçük birimlerinin bağımsızlaşması ile ortaya çıkan küçük toprak sahibi köylülük ve daha önceleri mültezime, sonra da ağaya bağlı ırgat köylüler kalmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında öztüketime dönük, geçimlik üretim yapısı geçerlidir. 1926' da Medeni Kanunun özel mülkiyeti güvenceye bağlaması, 1925' de aşarın kaldırılması tarımda üretimi artırıcı etkiler yapmıştır. 1930' larda traktörün tarıma girmesi ile Ege ve Çukurova gibi yörelerden başlayarak ekilen alanların genişlemesi gündeme gelmiştir.

6.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasına Kadar Olan Uygulamalar

Bu dönemde Hazine elinde geniş atıl topraklar bulunmakla beraber, tamamlayıcı girdilerin eksikliğinden dolayı ekilebilir alanların tümünü üretime açmak mümkün olmamıştır. Ülkede yaygın üretim biçimi ilkel ve öztüketime dönüktür. Nüfus baskısı da çok fazla değildir. Belirtilen dönemde Medeni Kanundan sonra çıkarılan bazı yasalarla birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Bu kanunları şu şekilde belirtmek mümkündür :

-Doğu bölgesinde fakir çiftçilere Hazine topraklarını dağıtmaya yönelik 1929 tarihli kanun.

-Göçmenler, göçebeler ve mübadillere Hazine topraklarının dağıtılmasını öngören İskan Kanunu.

-Topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerine aile başına en çok 20 hektar olmak üzere 10 yıllık taksitle Hazine topraklarının dağıtımını öngören 1941 tarihli Bütçe Kanunu.

6.2. 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Büyük tartışmalardan sonra 1945 yılında kabul edilen 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bir toprak reformu kanunu olarak düşünülmüştür Yasanın amacı, toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçi aileleri ile Kanunun topraklandırılmalarını kabul ettiği diğer kişileri aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve işgüçlerini değerlendirecek toprağa sahip kılmak; yeter toprağı olsa da sermaye ve donanımları eksik olanlara kuruluş-onarma-çevirme kredisi ve canlı-cansız demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamaktır

Yasa ilk kabul edildiğinde dağıtım amacıyla özel mülkiyetteki arazilerin kamulaştırılması ilkesini getirmiştir. Bölge için uygun görülen dağıtım miktarının üç katını kendisinin seçtiği yerden sahibine bırakılmasını, daha fazlasının kamulaştırılmasını öngörmüştür.

Dağıtım için düşünülen topraklar ise kamulaştırma yolu ile Hazineye geçeceklerin yanında, halkın ortaklaşa kullandığı ve kamu güvenliği açısından gerekli görülen alanlar ile ormanlıkların dışında kalan Hazine ve vakıf arazileridir. Sahibine bırakılacak arazi 5 hektardan az olamazdı.

Dağıtımdan yararlanacak olanlar (T.C. Vatandaşı olmak kaydıyla) tarımla uğraşan çiftçiler veya fiilen uğraşmasa da tarım ve veteriner fakülteleri ile okulları ya da tarım kursunu bitirenlerden topraksız ve az topraklılar, tarım işçileri ve yerleşik düzene geçirilmesi amaçlanan göçebelerdir.

Dağıtılacak toprak miktarı 10 ton buğday (1968 yılında yapılan değişiklikle 13,4 ton) değerine eşit yıllık geliri sağlayacak işletme büyüklüğünde olacaktır.

Bu kanuna göre dağıtılan toprakların borçlanmadan sonra 25 yıl geçmedikçe satılamayacağı, topraklandırılan kişilerin ölümünden sonra da mirasçıları arasında bölünemeyeceği, mirasçıların ya iştirak halinde işletmeleri ya da aralarında anlaşarak paylarını içlerinden birine veya birkaçına satabilecekleri hükümlerini getirmiştir.

Yasa 1973 yılına kadar 28 yıl yürürlükte kalmış, hem zaman zaman yapılan değişikliklerle, hem de uygulamada görülen sapma ve yozlaşmalarla amacından uzaklaştırılmış, bir ölçüde işlevsiz

kalmıştır . Özellikle kamulaştırma ile ilgili hükümleri büyük toprak sahiplerini koruyacak ve kamulaştırmayı imkansızlaştıracak düzenlemelerle işlemez hale getirilmiştir. 22/03/1950 tarihinde 5618 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kamulaştırma sınırı, geniş topraklı bölgelerde 500, dar topraklı bölgelerde 200 hektara çıkarılmış, ortak mülkiyetli arazilerde bu sınırlar her kişi için ayrı ayrı hesap edilir hale getirilmiş, ayrıca bağ-bahçe olan alanlar bu sınırların dışına çıkarılmıştır.

Yasa ilk hali ile kamulaştırma bedeli olarak 1944 yılındaki arazi vergi matrahını esas almış ve bedelin ödenmesinde yıllık % 4 faizle 20 yıl süre öngörmüşken, 1950 ve daha sonraki yıllarda yapılan değişikliklerle kamulaştırma bedeli 1944 yılındaki vergi matrahının 4 katına çıkarılmış, 1955 yılında çıkarılan 6603 sayılı Kanunla da peşin ödeme hükmü getirilmiştir.

Yasanın uygulandığı dönemde toplam 8.116 köyde 446.825 aileye 2.205.428 hektar arazi dağıtılmıştır . Dağıtılan toprağın 1.540 hektarı kamulaştırma yoluyla sağlanmıştır. Bu 1.540 hektar arazinin yalnızca 540 hektarı özel kişilerden kamulaştırılmıştır .

28 yıllık uygulama döneminde 13 milyon hektar arazi tarıma açılmıştır. Bunun yalnızca 2,2 milyon hektarı bu yasaya göre dağıtılmış, diğerleri genelgelerle fuzuli şagillere (işgalcilere) haklar ve ayrıcalıklar tanınarak ya da Medeni Kanunun 639' uncu maddesi, "tapu siciline kayıtlı olmayan bir taşınmazın nizasız ve fasılasız 20 yıl malik sıfatıyla zilyedi olan kişi, bunu mülkiyetine geçirmek için tescil talebinde bulunabilir" hükmüne dayanılarak özel mülkiyete geçirilmiştir .

Bu yasaya göre toprak dağıtılırken yasanın amacına aykırı olarak ve daha çok çiftçiye toprak vermek için kısmi topraklandırma adı altında yapılan dağıtım, rasyonel olmayan küçük ve yetersiz işletmelerin çoğalmasına neden olmuştur. Dağıtılan toprakların kullanımı yeterince izlenemediği için toprak sahibi olanların bir bölümü toprağını dolaylı yollardan elden çıkarmış ya da kiracılık-ortakçılık gibi yollarla başkası eliyle işletmiştir .

6.3. 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra toprak ve tarım reformu yapılması konusunda tartışmalar yoğunlaşmış, muhtelif teklif ve tasarılar hazırlanmış, ancak bunlardan 1972 yılına kadar yasalaşan olmamıştır . Bu tartışmalardan sonra 26/07/1972 tarihinde 1617 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu, 17/07/1973 tarihinde de 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Toprak ve Tarım Reformu Kanununun uygulanacağı alanlar, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığının önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenip Resmi Gazetede yayınlanarak ilan edilen alanlardır.

Yasa 1977 yılında Anayasa Mahkemesi Kararı ile usul yönünden iptal edilmiş; tanınan bir yıllık süre içerisinde yeni bir düzenleme yapılmadığı için 10 Mayıs 1978 günü yürürlükten kalkmıştır.

Yasanın yürürlükte olduğu süre içerisinde ilk kez 1 Kasım 1973 tarihinde Şanlıurfa (Urfa) ilinin tamamı uygulama bölgesi olarak ilan edilmiştir. 1976-1977 yıllarında ise çoğu köy düzeyinde olan 7 yerleşim yeri daha uygulama bölgesi olarak belirlenmiş ve Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Yasanın uygulandığı 5 yıllık süre içerisinde Şanlıurfa İlinde 116.668 hektar arazi tapulama, 169.011 hektar arazi de kamulaştırma yoluyla Hazineye geçmiştir. Yasanın ilkeleri doğrultusunda kamulaştırma uygulaması yapılamamış, kamulaştırılanlar da ifraz işlemleri tamamlanmadığı için eski sahipleri araziyi kullanmaya devam etmiş, ilan tarihinden sonra 5 yıl geçmiş olmasına karşın dağıtım yapılamamıştır. Uygulama olumlu bir sonuç vermeden, arkasında sorunlar bırakarak yürürlükten kalkmıştır.

6.4. 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu

Mülga 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanununun arkasında sorunlar bırakarak yürür-

lükten kalkmasından 6 yıl sonra 1 Aralık 1984 tarihinde 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu, 5 Mart 1985 tarihinde de 3155 sayılı Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir.

Mülga 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu gibi bu yasa da ülkenin her yanında değil, Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulama bölgesi ilan edilen yerlerde uygulanabilecektir. Uygulama alanlarında dağıtım normu yasa gereği Bakanlar Kurulunca kararlaştırılacak ve Resmi Gazetede yayınlanacaktır.

Bu yasaya göre Şanlıurfa İli 16 Haziran 1986 tarihinde yeniden uygulama alanı olarak ilan edilmiştir. 16 Eylül 1989 tarihinden 15 Eylül 1997 tarihine kadar Aksaray, Ankara, Aydın, Edirne, Eskişehir, Iğdır, İçel, Kayseri, Kırklareli, Konya, Kütahya, Samsun, Tekirdağ ve Yozgat illerinde uygulama alanları ilan edildiğine dair Bakanlar Kurulu Kararları yayınlanmıştır.

3083 sayılı yasa ve bu yasaya dayanılarak yayınlanmış olan Uygulama Yönetmeliği, çağdaş ve tutarlı bir tarımsal yapı oluşturmak için bazı olumlu hükümler getirmiş olmakla birlikte yeterlidir denilemez.

Yasanın getirdiği olumlu hükümleri şu şekilde belirtmek mümkündür. Bu yasaya göre dağılan tarım arazisi hiç bir surette bölünemez. Ancak sahibine bırakılan arazi bölge için belirlenen dağıtım normunun altına düşmeyecek şekilde mirasçıları arasında bölünebilir. Dağıtılan topraklar satılamaz. Ekonomik işletmeye elvermeyecek kadar parçalı arazinin sahiplerinin muvafakati olmaksızın da toplulaştırılabilmesi yolunu açmıştır. Yasanın getirdiği bir başka olumlu yan, bitkisel üretim yapılan alanlar ile çayır-mer'a alanlarının yeniden belirlenmesine olanak sağlamasıdır. Çayır-mer'a alanlarının yeniden belirlenmesi toplulaştırma ile birlikte uygulanabilirse Türkiye tarımının yapısal sorunlarından bir kısmını gidermede önemli bir araç olabilir.

Yasanın getirdiği olumlu hükümlerin yanında olumsuz etki yapan ya da uygulanma şansı çok az olan düzenlemeleri de vardır. Olumsuz kabul edilebilecek düzenlemelerin başında Geçici 1. madde gelmektedir. Geçici 1. madde mülga 1757 sayılı yasaya göre kamulaştırılmış arazinin eski sahiplerine iadesi yolunu açmış, bu hüküm kamuoyunda yasanın yalnız bu amaç için çıkarıldığı kanısının doğmasına neden olmuştur. Yasanın uygulanma şekli de bu kanıyı haklı kılabilecek sonuçlar doğurmuştur.

Adı geçen maddeye göre Şanlıurfa İlinde 95.029 hektar arazi eski sahiplerine iade edilmiştir Oysa bu alanların büyük çoğunluğu ileride sulamaya açılacak arazidir.

Yasanın amaçları arasında da tutarsızlıklar ve uyumsuzluklar olduğu söylenebilir. Toprağın verimli şekilde işletilmesini, işletilmesinin korunmasını, birim alandan azami ekonomik verimin alınmasını amaçlayan yasa, bir başka fıkrada yeterli toprağı bulunmayan ve topraksız çiftçilerin zirai aile işletmeleri kurabilmeleri için Devletin mülkiyetinde bulunan topraklarla topraklandırılmalarını amaç olarak belirtmiştir.

Toprağın verimli şekilde işletilmesi, işletilmesinin korunması ve birim alandan azami ekonomik verimin alınması ekolojik ve ekonomik koşullara, kullanılan teknoloji düzeyine bağlı olarak üretim faktörlerinin rasyonel bileşimini sağlayacak optimum arazi büyüklüğü gerektirir. Oysa aile işletmesi kavramı her zaman ve yer için üretim faktörlerinin rasyonel bileşimini verir demek değildir. Öte yandan, Türkiye'de var olan işletmelerin büyük çoğunluğunun marjinal olduğu bilindiği halde, bunları büyütmek ve iyileştirmek için kullanılması gereken Devletin hüküm ve tasarrufundaki toprakların topraksızlara dağıtılmasının rasyonelliği bulunmamaktadır. Türkiye'de var olan 4.068.432 tarım işletmesine yeni işletmeler eklemenin, Devlet eliyle köylü yaratmanın ülke ekonomisine olumsuz yönde etki edeceği bilinmelidir.

Yasa kamulaştırma yoluyla Hazineye arazi edinme olanağı sağlarken, Devletin düzenleme amacıyla toprak satın alması yolunu açmamıştır. Fransa gibi bazı ülkelerde uygulanan bu yöntemin

Türkiye'de de uygulanabilme şansı oldukça yüksektir. Birçok az topraklı kişi köyden kente göç etmiş ve arazisini elden çıkarmamış veya çıkartamamıştır. Araziyi kendisi işlemediği için bu kaynağı tam olarak değerlendirdiği söylenemez. GAP alanında bulunan illerde hanehalkı reislerinin sahip olup ta kendisi işlemeksizin ortakçıya, kiracıya verdiği ya da boş bıraktığı toprakların tümünün 2,5 hektardan küçük olması bu savı desteklemektedir.

Yasa tüzel olarak kamulaştırma yolunu açmış olmakla birlikte fiilen kamulaştırma yapmak ekonomik nedenlerle hemen hemen imkansızdır. Arazi düzenlemek amacıyla kamulaştırma yapmış ülkelerde kamulaştırma bedelinin ödenmesi özel koşullara bağlanmış, 20-30 yıl gibi uzun bir süreye yayılmıştır. T.C. Anayasasının 46. maddesi de bu tür kamulaştırma için 5 yıla kadar ödeme süresi tanınabileceğini belirtmiş olmakla birlikte, 3083 sayılı yasa kamulaştırma bedelinin ödeme şeklini 2942 sayılı yasanın genel hükümlerine bırakmıştır. 2942 sayılı yasa peşin ödemeyi öngörmektedir. Türkiye gibi yatırılabilir kaynak sıkıntısı çeken bir ülkenin çok büyük ölçeklerde kamulaştırma yapması ve peşin ödemede bulunması hemen hemen imkansızdır. Kaynak sorunu olmasa bile toprak reformu gibi orta ve uzun dönemde sonuç verecek bir uygulama için çok büyük parasal sermaye yatırmanın ulusal ekonomi bakımından rasyonel olacağı söylenemez.

Parasal sermayenin sanayileşme ve gelişme için başka alanlarda değerlendirilmesi olanağı vardır. Sanayileşmeye yatırılabilecek kaynağın kamulaştırma için harcanması arazi düzenlemesinin alternatif maliyetini yükseltir. Bu şekilde bir uygulama, kaynak kullanımı bakımından tarım sektörünün rakibi durumunda olan sanayi ve hizmetler sektörü gibi iki önemli baskı grubu ile arazileri kamulaştırılacak büyük toprak sahiplerini karşıya almak sonucunu doğurur. Demokratik bir ortamda siyasi karar organları böylesine bir uygulamayı göze alamazlar. Özetle, büyük ölçeklerde kamulaştırma yaparak arazi düzenlemesinin gerçekleştirilebileceğini söylemek oldukça zordur.

Amaç arazi düzenlemesini gerçekleştirmek ve bazı yörelerde var olan feodal yapıyı yok etmek ise, bu düzenleme için büyük ölçekte kamulaştırma yapmak ve ağır bedeller ödemek bir bakıma gereksizdir denilebilir. Özendirici ve caydırıcı ekonomik araçlarla, miras hükümlerinde yapılacak düzenlemelerle feodal nitelik taşıyan büyük toprak sahipliği (ağalık) orta vadede çözülebilir. Öte yandan Türkiye'nin tarımsal yapısında birinci planda sorun yaratan olayın büyük toprak sahipliği olduğunu söylemek zordur. Büyük toprak sahipliğinin yaygın olduğu yörelerde konu sosyoekonomik sorun olarak ön planda olabilir. Türkiye tarımında yapı bakımından öncelikli sorun küçük ve marjinal işletmelerdir. 50 hektardan fazla araziye sahip işletmeler ülkedeki işlenebilir toprakların % 17' sini elinde bulundururken 5 hektardan küçük işletmeler % 22' sini, 10 hektardan küçükler % 42' sini tasarruf etmektedirler.

Bu görüşten büyük toprak sahipliğine dokunulmasın şeklinde bir anlam çıkarılmamalıdır. Hele GAP gibi bedeli tüm toplumca ödenen bir projenin sağlayacağı değer artışını sınırlı sayıda büyük toprak sahibine bırakmanın savunulur yanı olmasa gerekir. Ancak, değer artışını tabana yaymanın yolu yalnızca kamulaştırma değildir. Proje gerçekleşinceye kadar geçecek sürede uygulanacak politikalarla büyük toprak sahipliği sorunu çözülebilir.

3083 sayılı yasa ve bunun uygulanmasından arazi düzenleme konusunda fazla bir etkililik beklenmemektedir . Uygulama ülke genelini değil yalnızca Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek alanları kapsamaktadır. Alanlar belirlenirken Bakanlar Kurulunca teknik ve ekonomik gereksinmelerden çok politik tercihler ve yerel politikacıların baskıları etkili olmaktadır. Bu baskılar tarımsal yapıyı iyileştirici uygulamalar yerine, yapıyı daha da bozacak olan toprak dağıtımı ve mer'aların tarla haline getirilmesini amaçlamaktadır.

3083 sayılı yasa uygulamalarında yasal eksiklikler ve politik baskılar yanında, belki bunlardan da önemli olanı görevi yerine getirecek olan kamu örgütünün yapı, yöntem ve insan boyutundaki olumsuzluklardır. Yasada belirtilen hizmetleri yerine getirme görevi 3155 sayılı yasa ile Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağ-

lı, tüzel kişiliği olan, katma bütçeli bir örgüttür. Daha önce mülga 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanununa göre Başbakanlığa bağlı Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı olarak kurulmuş olan örgüt, 1978 yılında 1757 sayılı yasanın yürürlükten kalkması ile yasal dayanağından yoksun kalmıştır. 1984 yılında yapılan reorganizasyonla Tarım ve Köyişleri (Tarım, Orman ve Köyişleri) Bakanlığına bağlı Genel Müdürlük haline getirilmiştir.

Yönetim, örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için planlama, örgütleme, yöneltme ve denetim süreçleri yoluyla tüm kaynakların eşgüdümlenmesidir şeklinde tanımlanmaktadır . Örgütlenmenin yönetim bilimince kabul edilmiş evrensel ilkeleri vardır. Örgütler amaçlarına ulaşabilmek için bu ilkelere göre kurulmak ve işletilmek zorunluluğundadırlar. Öte yandan yönetsel kuruluşlar kurulduğu zaman ne kadar iyi ve ideal olurlarla olsunlar zamanla yeni gelişmelere cevap verme olanağından yoksun olurlar. Teknik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeler devlet kuruluşlarının bu gelişmelere göre yeniden düzenlenmelerini gerektirmektedir .

Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün yukarıda belirtilen geçmişinin yanında yapı, yöntem ve insan boyutları incelendiğinde, bu kadar kapsamlı ve önemli görevi yapabilme yeteneğinden yoksun olduğu görülür. Örgütün gerek yapısı, gerek yöneticilerinin ve personelinin büyük çoğunluğu Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı döneminden kalmadır. Bu yapı ve yönetimin, kuruluşundan bu güne aradan geçen 25 yılda değişen koşullara olumlu yönde uyum gösterdiğini söylemek oldukça güçtür. Aksine; yasal dayanağından yoksun kaldığı ve Türkiye'nin de destabilizasyon dönemine rastlayan zaman içerisinde dejenere olmuş, kuruluş amaç ve ilkelerinden uzaklaşmıştır.

Bu güne dek kendisinden beklenen hizmeti yapamadığı veya yapmadığını belirtmekte yarar vardır. Yapı, yöntem ve insan boyutları ile yönetim biliminin gereklerinden uzaklaşmış bir örgütün bu hali ile bundan sonraki görevlerini yapabileceğini sanmak fazla iyimserlik olsa gerekir.

6.5. Arazi Toplulaştırılması

Tarımsal yapıdaki iyileştirilmeye yönelik kurumsal bir müdahale olan arazi toplulaştırılması; tarımda mülkiyet ilişkisinin düzenlenmesi, çok parçalı tarım topraklarını birleştirmesi ve tarımda verimliliğin arttırılması amacıyla alınan sosyal, ekonomik ve teknik önlemleri kapsamaktadır. Türkiye'de ilk olarak 1961 yılında Toprak-Su Genel Müdürlüğü tarafından uygulanmaya başlayan arazi toplulaştırma çalışmaları 1984 yılı sonuna kadar devam etmiş ve böylece 65.517 hektar alanın arazi toplulaştırılması ve tarımsal alt yapı hizmetleri yapılmıştır. 1985 yılından itibaren Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri içine alınan arazi toplulaştırma hizmetleri günümüzde, temel amaç bakımından aynı olmakla beraber, yasal dayanakları birbirinden çok farklı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce arazi toplulaştırılması yapılan 192.279 hektar alanın tamamı Devlet Sulama Şebekesi içinde bulunmaktadır. Bunun 20.644 hektarı Köy Hizmetleri tarafından yapılan yeraltı suyu ve küçük sulamalara ait projeler, 71 .635 hektarı ise Devlet Sulama Şebeke alanlarına ait büyük sulama proje sahalarıdır. Bunlar, 1996 yılı itibariyle yapılan toplulaştırma nın % 89 nu oluşturmaktadır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü 1997 yatırım programı içinde halen uygulanmakta olan 43.873 hektar, ihalesi yapılacak olan 41.619 hektar olmak üzere 85.490 hektar alanda toplulaştırma ve tarımsal alt yapı hizmetlerini devam ettirmektedir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce, Şanlıurfa, Iğdır, Aksaray, Yozgat, Ankara ve Konya'da olmak üzere 244.900 hektar toplulaştırma alanı belirlenmiş, bunun 63.600 hektarı tamamlanmıştır.

6.6. Arazi Dağıtım Çalışmaları

Tarım Reformu Genel Müdürlüğünce, toplam olarak dağıtıma alınan alan 52 605,3 hektar olup bunun 13 417,5 hektarının 1 345 hak sahibine tapusu verilmiş, 39 187,8 hektarının ise dağıtım çalışmaları devam etmektedir. Dağıtım çalışmaları; Şanlıurfa, Ankara, Yozgat, Konya ve Edirne illerinde gerçekleşmiş ve devam etmektedir. Bu çalışmalara ilave olarak Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

43 163,5 hektar mer'ada vasıf değişikliği yapmış ve 15 656,3 hektar araziyi tarım dışı kullanıma tahsis etmiştir.

6.7. UYGULANABİLİR BİR ARAZİ DÜZENLEMESİ NASIL OLMALIDIR?

Uygulanabilir bir arazi düzenlenesi nasıl olmalıdır sorusuna yanıt ararken, Türkiye'de bugüne dek yapılan arazi düzenleme çalışmalarının beklenen ve istenen sonucu vermemesinin başlıca nedenlerini ortaya koymakta yarar vardır.

1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1973 yılında çıkarılan 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu ve 1984 yılında çıkarılmış olan 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu'nu arazi düzenlemek amacıyla çıkarılmış yasalar olarak değerlendirmek mümkündür.

Her üç yasanın da olağanüstü sayılabilecek bir dönemin sonunda çıkarıldığı dikkati çekmektedir. 4753 sayılı yasa İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği yılda, 1757 sayılı yasa 12 Mart 1971 askeri muhtırasını izleyen yıllarda, 3083 sayılı yasa da 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra yapılan ilk seçimde oluşmuş Meclis tarafından çıkarılmıştır. Bu yasaların çıkarılma amacı ve kullanılmasını öngördüğü araçlar konusunda siyasi bir görüş birliği sağlanamamış; ülke yönetiminde bu yasaları tam olarak uygulayacak siyasi irade ve kadro gelişememiştir. Hatta ilk iki yasayı kabul eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kısa zamanda sayısal dengeler değiştiği için yasalar bir anlamda sahipsiz kalmıştır. Ya yasaların bazı maddeleri değiştirilerek uygulama yoluna gidilmiş, ya da yönetimde söz sahibi olanlarca uygulanamaz hale getirilmiştir.

Gerek 4753, gerek 1757 sayılı yasalar ilk kabul edildikleri hali ile, oldukça kapsamlı kamulaştırmalar yapılmasını öngörmüşlerdir. Oysa, o yıllarda ekonomide tarımın ağırlığı fazla olduğu için büyük toprak sahiplerinin yönetim üzerinde etkinliği o ölçüde fazla idi. Ekonomide ve buna bağlı olarak yönetimde etkin olan büyük toprak sahiplerinin, gücünün kaynağını oluşturan toprağının elinden alınması kolay olamazdı ve olamamıştır. Nitekim 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa göre dağıtılan 2.205.428 hektar arazinin ancak 1.540 hektarı kamulaştırma yoluyla sağlanmıştır. Özel kişilerden kamulaştırılan alan 540 hektardır.

Öte yandan arazi düzenlemek için bu kadar kapsamlı kamulaştırma öngörmenin doğru bir anlayış olup olmadığı tartışmalıdır. Büyük ölçeklerde kamulaştırma öngörmenin uygulamada siyasal, ekonomik ve toplumsal zorlukları vardır. İnsanların sahip oldukları arazinin bir bakıma zoralım denilebilecek kamulaştırma yoluyla elinden alınması uygulanan siyasa üzerinde görüş birliğinin oluşmasını engellediği gibi, toplumun değişik kesimlerinin biribirine karşı olumsuz tavır takınmalarına yol açmaktadır. Diğer yandan kamulaştırma, ödenecek kamulaştırma bedelinden dolayı önemli sayılabilecek miktarda para harcamayı gerektirmektedir. Belki de siyasal iktidarlar çok büyük miktarlara ulaşan parayı, uzun dönemde sonuç verebilecek bir alana yatırmayı çekici bulmadıkları için yasaları uygulamamış veya çok az kamulaştırma gerektirecek şekilde uygulamışlardır.

4753 sayılı yasa uygulamasında dağıtılan veya tarıma açılan alanlar daha çok Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerden karşılanmıştır. O günün koşullarında tarıma açılabilecek Devlet arazisi varlığı oldukça fazla olduğu için, yasanın çiftçiyi toprak sahibi etme amacı bir ölçüde gerçekleştirilmiştir. 1757 sayılı yasa ise ilk uygulama bölgesi olan Şanlıurfa İlinde bile amaca ulaşmadan yürürlükten kalkmıştır.

3083 sayılı yasa 1757 sayılı yasanın iptali ve yürürlükten kalkması ile ortaya çıkan belirsizliği ve sorunları giderme, bir bakıma da toprak konusunda beklentisi olan kesimlere ümit verme amacıyla çıkarılmıştır denilse pek yanlış olmaz.

Her üç yasanın eksik yönlerinden birisi de sorunları çözmeye yardım edecek özendirici ve caydırıcı nitelikteki araçlara yer vermemesidir. Kamulaştırmak, toplulaştırmak, dağıtmak, tahsis etmek gibi araçları yeterli görmüştür. Arazi düzenlemesinde bu araçların kullanılması mümkün ve

gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Yasada belirtilen araçların kullanılmasında ve kullanılmasına karar vermede, uygulamadan etkilenecek halkın katılımı pek yoktur. Kullanılması öngörülen araçlar uygulamadan etkilenecek olan halka seçenek sunmamakta, Devletin aldığı kararın halk için en doğrusu olduğu varsayımı ağırlık taşımaktadır. Oysa vergilendirme, selektif destekleme gibi caydırıcı ve özendirici ekonomik araçlarla yasada öngörülen kamulaştırma, toplulaştırma, dağıtım gibi araçlar biribirini destekler şekilde ve aynı amaca yöneltilebilse, uygulamaya ilişkin seçenekler sunularak halk katılımı ve sahiplenmesi sağlanabilse idi başarı şansı oldukça yüksek olabilirdi. Nüfusun yarıdan çoğunu ilgilendiren düzenlemeler sahipsiz kalmaz, işleri sürüncemede bırakmaya ya da yozlaştırmaya hiç bir siyasal oluşum ve kamu kuruluşu cesaret edemezdi.

Arazi düzenleme çalışmalarında kullanılan kamulaştırma, toplulaştırma, tahsis, dağıtım gibi araçlar özendirici ve caydırıcı nitelikteki ekonomik araçlarla birlikte ve uyumlu şekilde kullanılmazsa beklenen sonucu vermeyebilir. Bu güne değin olan Türkiye uygulamalarında istenen sonucu vermemiştir.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde vergilendirme, vergi bağışıklığı, teşvik uygulamaları, kredilendirme, destekleme alımları, sübvansiyon uygulamaları gibi ekonomik araçların kullanılması çok daha etkili olabilmektedir. Ekonomik araçları uyumlu ve tutarlı biçimde kullanabilen devlet, buyurgan olmaktan çok yönlendirici özelliği ile halkın desteğini de yanına alabilir, orta ve uzun dönemde daha sağlıklı bir tarımsal yapı oluşturabilir. Nitekim Avrupa Birliği (AT) ülkelerinde 1970' lerden beri yapılan uygulama bu yöndedir15. Ekonomik araçlar iyi kullanılabilirse kamulaştırma gibi hem tepki doğuran, hem de ekonomiye yük getiren uygulamalara fazlaca gerek duyulmayabilir.

Arazi düzenlemesi ile ilgili mevzuat hazırlanırken ve uygulanırken konuya daha çok salt siyasal tercih açısından yaklaşılmış, olaya mülkiyet hakkına saldırı veya fakir köylüyü kurtarma yolu olarak bakılmış, bu bakış açıları siyasal grupları ya katı bir tutuculuğa, ya da halkın beklentilerini oya tahvil etmeye çalışan popülist davranışlara itmiş; toprağın bir üretim faktörü olduğu ve rasyonel kullanılması gerektiği gerçeğinin görülmemesine, unutulmasına yol açmıştır. Oysa dünyada yönetim biçimi farklı olan Fransa, Almanya, İtalya, Yunanistan, Hindistan, Japonya, Kore, Tayvan, Çin, Sovyetler Birliği (eski), Polonya, Romanya, Yugoslavya (eski), Meksika, Brezilya, Şili, Peru, İran, Irak, Suriye, Fas, Kenya gibi birçok ülkede arazi düzenlemesi yapılmıştır. Arazi düzenlemesi siyasi rejimin değil, ekonominin gereğidir. Siyasal rejim ancak nasıl bir düzenleme yapılacağı, kullanılacak araçlar ve uygulanacak yöntemin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Türkiye'deki arazi düzenleme çalışmalarında çoğunlukla toprak dağıtmak ve olabildiği kadar fazla kişiyi kısa dönem için memnun etmek çabası öncelik almıştır. Kısa dönem için siyasal iktidarlarca iyi bir uygulama gibi görülen bu anlayış, içinde bulunulan yapının doğmasına katkıda bulunmuştur. Arazi düzenlemeyi yalnızca toprak dağıtmak ve kamulaştırma yapmak olarak algılamamak gerekir. Strüktür politikasının amacı her şeye rağmen kamulaştırma yapmak ve işletmeci olup olmayacağı kuşkulu kişileri tapu sahibi etmek olmamalıdır.

Bu güne dek yapılan arazi düzenleme çalışmalarında başarısız veya etkisiz olmada bu görevi yapmakla yükümlü kamu örgütlerinin yapı, yöntem ve insan boyutlarındaki eksikliklerinin, yanlış uygulamalarının, kasıtlı tutum ve sübjektif yargı içerisinde olmalarının da payı olduğunu belirtmek gerekir.

Tarımda arazi düzenlemesi yapabilmek için amaçları doğru belirlemek ve bu amaçları gerçekleştirecek doğru araçları kullanmak gerekir. Araçların biribirini destekler nitelikte ve uyumlu olması, biribiriyle çelişik olmaması, araçların kullanımında olabildiğince geniş bir kesimin desteğinin sağlanması gerekliliklerin bazılarıdır.

Uygulanabilir bir arazi düzenleme politikasının amaçlarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

-Toprağın verimli bir şekilde işletilmesini, tarımsal üretimin artırılmasını, pazarlanmasını, değerlendirilmesini ve ulusal ekonomiye katkısının artırılmasını sağlayacak bir tarımsal yapı kurmak.

-Toprak ve su kaynaklarının teknik ve ekonomik gereklere göre kullanılmasını, korunmasını sağlamak, ıslah etmek ve geliştirmek.

-Ekonomik işletmeye elvermeyecek şekilde parçalanmış tarım arazisini mümkün olduğu kadar genişleterek toplulaştırmak, rantabl işletmeler kurulmasını sağlamak, marjinal işletmeleri ekonomik işletmeler haline getirmek veya ortadan kaldırıcı önlemleri almak.

-Tarım işletmelerinin optimum büyüklüğün altına düşecek şekilde parçalanmalarını önlemek.

-Tarım sektöründe var olan nüfus baskısını azaltıcı önlemleri almak, sektör içerisinde gelir dağılımını dengeli hale getirmek, sektördeki kişi başına geliri diğer sektörler düzeyine yaklaştırmak.

-Tarım sektöründe rasyonelliği geçerli hale getirip Avrupa Birliği ve diğer ülkelerle rekabet etme şansını artırmak.

-Toprak-insan ilişkilerinin feodal özellikler taşıdığı yörelerde ekonominin ve toplumun gereksinimlerine göre düzenlemeler yapmak, bu yörelerde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişmeleri hızlandırmak.

Yukarıda belirtilen amaçların çoğu bu güne dek uygulamaya konulmuş olan yasalarda ve halen yürürlükte olan yasal düzenlemelerde yer almış amaçlardır.

Belirtilen amaçları gerçekleştirebilmek için ekonomik, teknik, tüzel ve yönetsel niteliklerdeki araçları bütüncül bir anlayışla kullanmak; bunun için tarımın ulusal ekonomi içindeki yerini, önemini ve gelecekte yükleneceği rolü gereği gibi yerine getirebilmesi için uygulanacak siyasaları belirlemek, uygulanacak politikaların Devlet politikası haline gelmesi için geniş bir uzlaşma zemini aramak ve yaratmak gerekmektedir.

Uygulanabilir bir arazi düzenlemesi için yapılması gereken çalışmaları ve kullanılabilecek araçları şu şekilde belirtmek mümkündür.

-Orman alanları dışında kalan tüm alanların arazi kullanım planlamasını yapmak, arazi kullanım kabiliyet sınıflarına göre çayır-mer'a, bitkisel üretim, kentleşme ve sanayi alanlarını belirlemek.

-Bölgeler ve havzalar bazında toprak ve ekolojik özelliklerine göre en ekonomik işletme tip ve büyüklüklerini belirlemek.

-Halen uygulanmakta olan destekleri belirlenen tip ve büyüklüklerdeki işletmelere yöneltmek.

-Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin optimum işletme büyüklüğüne kavuşması için arazi ve alet ekipman alımlarını özendirmek; bunların arazi, alet-ekipman ve hayvan alımlarında vergi ve harçları kaldırıp, gerektiğinde uygun koşullarla ve yeterince kredi sağlamak. Bu tip işletmelere arazi satanları da gayrimenkul satış vergisi ve harçlardan bağışık tutmak.

-Baraj ve otoyol yapımı gibi amaçlarla büyük ölçeklerde kamulaştırma gerektiren projelerde proje alanını toplulaştırma kapsamına alarak hem kamunun kamulaştırma giderini minimuma indirmek, hem de kısmi kamulaştırmalarla tarım arazisinin parçalanarak ekonomik olmaktan çıkmasını önlemek.

-Ekonomik işletmeye elvermeyecek kadar küçülmüş ve parçalanmış alanları toplulaştırma kapsamına almak, varsa Hazine arazisi ile büyüterek optimum büyüklükte işletmeler oluşturmak.

-Çiftçilikten vazgeçmek veya arazisini satmak isteyenlerin alıcı bulamamaları halinde araziyi satın almak.

-Optimum büyüklüğün üzerinde arazi varlığı olan işletmeler ile geliştirilmesi ve ıslahı mümkün olmayacak kadar küçülmüş işletmelere sağlanan tüm destekleri azaltmak ve giderek tümü ile kaldırmak.

-Bölge ölçeklerine göre optimum büyüklüğün belli bir oranından daha fazla arazi varlığına sahip işletmeleri arazi vergisi ile vergilendirmek.

-Çayır-mer'a alanlarını toplulaştırma uygulamaları ile yeniden belirlemek, orta malı olmaktan çıkarıp hayvancılık işletmelerine tahsis etmek.

-Bitkisel üretim ile hayvancılığın entegrasyonunu özendirmek.

-Tapulama ve satın alma sonunda Hazine malı olmuş tarım arazisini topraksızlara dağıtma yerine küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri optimum hale getirmek için kullanmak.

-Tarım işletmelerinin optimum büyüklüğün altına düşecek şekilde parçalanmasını önleyici yasal düzenlemeleri yapmak.

-Proje alanlarından başlayarak işletmecilerin örgütlenmesini özendirmek, vergi bağışıklığı, destekleme alımları, sübvansiyon uygulamaları ve kredilendirme gibi destekleri örgütleri kanalıyla vermek.

-Tarım işletmelerinin doğrudan sahibi veya tarımsal öğrenim görmüş yöneticisi tarafından idare edilmesini çekici hale getirmek.

-Tarım işletmelerini muhasebe kaydı tutmaya ve üretim planı yapmaya yöneltmek, tarım kesimine kredi sağlayan finans kuruluşlarının kredi verme işlemlerini projeye bağlı hale getirmek ve bu projelerin teknik anlamda uygunluğunu denetlemek.

-Tarımsal öğrenim görmüş kişilerin Hazine arazisi üzerinde örnek işletmeler kurmasının yolunu açarak modern tarım tekniklerinin kırsal alanda yayılmasını gerçekleştirmek.

-Hazine mülkiyetinde olan V ve daha üst sınıflardaki araziyi kırsal alana yatırım yapacak sanayicilere bedelsiz tahsis ederek sanayileşmeyi kırsal alanlara yaymak, buralarda sağlanacak istihdam olanakları ile tarımdaki nüfus baskısını azaltmak.

-Tüm özendirme ve caydırma önlemlerine karşın büyük miktarda araziye sahip olup işletmesini optimize etmeyen şahısların fazla arazisini kamulaştırmak, bu amaçla yapılan kamulaştırmalarda bedel ödemeyi özel hükümlere bağlamak.

Yukarıda belirtilmeye çalışıldığı gibi arazi düzenlemek için kullanılabilecek araçların ekonomik, teknik, tüzel ve yönetsel boyutları bulunmaktadır. Bu araçların kullanılabilmesi siyasi otoritenin olaya bakış açısına ve sorunları çözme istencine bağlıdır. Siyasi otorite sorunları çözme kararlılığını gösterebilirse belirlenen politikaya uygun ekonomik kararları alabilir, yasal düzenlemeleri gecikmeden yapabilir, alınan kararların yasal düzenlemelere ve tekniğine uygun olarak uygulayacak yönetsel yapıyı oluşturabilir.

Yapılması gereken başlıca yasal düzenlemeleri, kapsamlı bir arazi düzenleme yasası çıkarılması, Medeni Kanun'un mirasla ilgili hükümlerinde tarım işletmelerinin büyüklüğünü bozmayacak şekilde değişiklikler yapılması, arazi düzenlemesi ile ilgili görevleri yapacak ve diğer ilgili kuruluşlarla eşgüdümü sağlayacak bir örgütün kuruluş yasasının çıkarılması şeklinde belirtmek mümkündür.

7. TÜRKİYE TARIMININ YENİDEN YAPILANMASINDA KAMU YÖNETİMİ

Yönetim, insanların işbirliğini sağlama ve onları önceden belirlenmiş amaç veya amaçlara doğru yöneltme iş ve çabalarının tümüdür. Diğer bir ifade ile yönetim, her hangi bir örgütün daha önceden belirlenmiş amaçlarını gerçekleştirmek için; planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdüm ve denetim süreçlerini kullanarak mevcut kaynakların(insan, para, araç- gerek vb.) verimli bir şekilde değerlendirilmesi ile ilgili bir sistemdir.

Tarımla ilgili kamu yönetimi denildiğinde ise devletin tarım sektörü ile ilgili belirlediği amaçları gerçekleştirmek için; özellikle insanlar, bakanlık ve merkez ve taşra kuruluşlarında çalışanlar başta olmak üzere, diğer kaynakların (araç-gereç, bina, laboratuvar vb.) örgütlenmesi ve yönetimi söz konusudur.

NASIL BİR ÖRGÜT VE ÖRGÜTLENME:

Örgütlenme, yönetimin en önemli fonksiyonlarından biri olup, hangi işin kimler tarafından hangi araç ve yöntemlerle ve nasıl bir düzen içerisinde yapılacağının belirlenmesidir.

Örgütlenme sürecinde, önce işler tanımlanır ve değerlendirilir, daha sonra bu işler yapılırken ne gibi araçlar kullanılacağı, ne gibi yöntemlerin izleneceği belirlenir, bu işleri etkin ve verimli biçimde yapabilecek kişilerin hangi niteliklere sahip olmaları saptanır.

Örgütlerin kurulmasında ve işleyişinde yönetim biliminin öngördüğü yol ve yöntemler izlenmelidir. Bunlar;

a) Örgüt kurulması için bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

b) Tarım konusunda örgütlerin kurulmasında dünyadaki ve kırsal kesimdeki gelişme ve değişmeler dikkate alınmalı, hedef kitlede yaşayan insanların örgütlenme dinamizmindende yararlanmalıdır.

c) Bakanlığın amaçları, politikası, görevleri, yetki ve sorumlulukları açık ve kesin olarak belirtilmelidir.

d) Örgüt yapısı değişen koşullara göre kendisini yenileyecek nitelikte olmalı, bireysel kararlarla değişmemelidir.

e) Örgütlenme alanında konu ile ilgili boşluk bırakılmamalı, aynı görev birden fazla örgüte verilmemeli, kumanda birliği sağlanmalıdır.

f) Örgütte yetki devrine ve katılımcılığa önem verilmelidir

g) Etkin bir eşgüdüm sağlanmalıdır.

h) Örgüt yapısı karmaşık olmamalıdır.

i) Yönetici kadroların seçiminde oldukça titiz davranılmalıdır.

j) Personelin uzmanlık alanı dışında kullanılmasından kaçınılmalıdır.

Tarımla ilgili kamu yönetimi sisteminin, tarımla uğraşanların ve ürünlerinden yararlananların gereksinimlerini karşılamak amacıyla etkin bir araç durumuna dönüştürülebilmesi için, sistemin gelişen ve değişen koşullara uyumunu sağlayıcı yönde sürekli yenilenmesi gerekmektedir.

Çağdaş anlamda yönetimin yeniden düzenlenmesi ve yenilenmesi; esas olarak, sistemdeki bütün kaynakların daha verimli kullanılması için yapılmaktadır. Tarımla ilgili bakanlığın yeniden düzenleme gereksiniminin temel nedeni, mevcut sistemin işleyişi ilgili sorunların saptanması, sistemin öngörülen veya öngörülecek amaçları daha etkin ve akılcı yollarla gerçekleştirebilecek niteliğe kavuşturmak düşüncesinden doğmaktadır.

Yeniden düzenlemenin temel ilkesi, düzenleme öncesinde var olan sorunları gidermek, örgüte yeni bir canlılık getirerek onu yeni atılımlar yapmaya hazırlamak olmalıdır. Bu durum, ülke gerçekleri ve gereksinimlerinden doğmaktadır.

I. TARIM ŞÛRASI

3. KOMİSYON

ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME

ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME

1. GİRİŞ

Dünya genelinde tarımla iştigal eden nüfus 2,5 milyar dolayında olup, bunun yaklaşık % 97,7'si gelişmekte olan ülkelerde, % 2,3'ü ise gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerin tarımda çalışanları, dünya tarımsal üretiminin yaklaşık %45'ini üretmekte olup hayat standartları, gelişmekte olan ülkelere göre oldukça yüksektir. Gelişmiş, gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretimdeki payları ve yaşam standartları; bilim, teknoloji ve araştırmadaki gelişmişlik seviyeleri ile araştırmaya ayırdıkları kaynaklarla çok yakından ilgilidir.

Bilim ve teknolojide, AR-GE alanda istihdam edilen insan gücü ve harcamalarının gayrısafi milli hasıla içerisindeki payı gelişmişliğin temel göstergelerindendir. Bir ülkede bilim ve teknoloji uygulamalarının, ekonomik ve sosyal kalkınmada etkili olabilmesi için; onbin nüfusa düşen araştırıcı sayısının en az 15 ve GSMH'dan ayrılan payın da en az %1 olması gerekmektedir. Gerçekte ise, dünya araştırıcılarının %12'sine az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, buna karşılık yalnız ABD, BDT, Japonya, İngiltere, Fransa ve Almanya ise % 75'ine sahiptirler. Yine son gruptaki ülkeler, dünya AR-GE harcamalarının % 85'ini yapmakta olup GSMH'dan AR-GE için ayırdıkları pay % 2,5 civarında seyretmektedir. Türkiye'nin ise GSMH'dan AR-GE için ayırdığı pay %1'in oldukça altındadır.

Yukarda dile getirilen göstergeler; ülkelerin bilim, teknoloji ve araştırmaya verdikleri önem ölçüsünde, gelirlerinin ve buna bağlı olarak yaşam standartlarının arttığını, açık ve seçik olarak ortaya koymaktadır.

Tarım sektöründe de üretimin artırılması ve istihdam edilen nüfusun hayat standardının yükseltilmesi, büyük ölçüde uygun teknolojilerin belirlenip üreticilerin kullanımına sunulmasına bağlıdır. Tarımda uygun teknolojiler, ekolojiye has ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısına adapte edilebilir olmak zorundadır. Dolayısıyla bu özelliğinden dolayı tarım, diğer üretim dallarına nazaran daha spesifik teknolojilere ihtiyaç duymaktadır.

Ülkemizin ekolojik özellikleri ile sosyal ve ekonomik yapısının gelişmiş ülkelerinkinden farklı olması, bu ülkelerden tarım alanında olacak teknoloji transferini sınırlamakta ve şartlarımız için uygun üretim tekniklerin ülkemizde geliştirilmesini ve uyan tarımsal yapının belirlenesini, dolayısıyla bu konulardaki araştırma-geliştirme çalışmalarını ülkemizde yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenlerle, tarımsal araştırma Bakanlığımızın en önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Bu raporda, tarımsal araştırma ve geliştirme alanında Türkiye'deki mevcut durum, hedefler, sorunlar ve bu sorunların çözümlenmesinde uygulanması gereken araştırma -geliştirme stratejileri incelenmektedir.

2. MEVCUT DURUM

Türkiyede tarımsal araştırma geliştirme faaliyetleri, başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmak üzere; Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Üniversiteler,TÜBİTAK, Şeker ve Tekel İşletmeleri; çok sınırlı düzeyde Özel Sektör ve TKV, TEMA DHKD gibi Gönüllü Kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.

2. 1. KAMU KURUMLARINDAKİ TARIMSAL ARAŞTIRMALAR

2.1.1. TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI KURULUŞLARINDAKİ ARAŞTIRMALAR

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı araştırmalarının başlangıcı, Cumhuriyetin kurulmasını izleyen ilk yıllara dayanmaktadır. 1924 yılından itibaren ülkenin değişik tarımsal bölgelerinde kurulan Tohum Islah İstasyonları, zamanla geliştirilip-yaygınlaştırılarak, bugün ülke geneline yayılmış ve her önemli tarımsal faaliyete araştırma desteği sunmaya gayret eden bir teşkilat haline getirilmiştir.

Halen, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) ve bölgelerdeki Araştırma Enstitüleri kanalıyla, Türkiye'deki toplam tarımsal AR-GE faaliyetinin yaklaşık

%70'lik kısmını yürütmektedir.Bakanlık Araştırma Enstitülerince, ülkemizin ihtiyaç duyduğu tarımsal teknolojileri geliştirmede, yürütülen araştırma hizmetleri; bitkisel, hayvancılık ve su ürünleri ana konularında, ıslah, yetiştirme, hastalık ve zararlılarla mücadele, kalite ve ürün işleme ile ekonomi disiplinlerinde yürütülmektedir.

Bitkisel araştırmalar;

· Tarla Bitkileri alanında;

· Serin iklim tahılları (buğday, arpa, yulaf ve çavdar), patates, mısır, yemeklik dane baklagiller (mercimek, nohut, kurufasulye, bakla, börülce, bezelye), tütün, ikinci ürün (mısır, soya, susam, vb.), ayçiçeği, çeltik, çayır-mer'a ve yembitkileri, pamuk, tıbbi ve kokulu bitkilerde;

· Bağ-bahçe Bitkileri alanında;

· Bağcılık, turunçgiller, suptropik meyveler, zeytincilik, antepfıstığı, fındık, yumuşak çekirdekli meyveler, sert çekirdekli meyveler, incir, üzümsü meyveler (çilek, vb), örtü tipi ve örtüaltı yetiştiriciliği (seracılık), açıkta sebze yetiştiriciliği, mantarcılık ve süs bitkilerinde araştırma faaliyetlerini kapsar.

Bitkisel araştırma faaliyetleri çerçevesinde;

· Farklı ekolojik bölgeler için yüksek verimli, kaliteli mahsül veren ve hastalıklar ile stres şartlarına dayanıklı yeni bitki çeşitleri geliştirme;

· Hava şartlarına bağımlılığı en az seviyeye indirecek toprak işleme ve yetiştirme tekniklerini ortaya koyma; gübreleme, sulama ve bakım metodlarını geliştirilme;

· Bitki gen kaynaklarının toplanması, muhafazası ve değerlendirilme;

· Entegre mücadele ve biyolojik mücadele teknikleri ile yabancıotlar, hastalıklar ve zararlılarla (hububat, sebze, meyve, bağ, turunçgiller, suptropik meyveler, yemeklik baklagiller, yembitkileri, endüstri bitkileri ve süsbitkilerinde) mücadele metodları geliştirme; bu çerçevede taksonomi, fizyoloji ve toksikolji konuları ile mücadele ilaçları ve aletlerinin etkili kullanımı ve ambar zararlılarıyla mücadelede uygulama teknikleri geliştirme;

· Zirai mücadelede, ilaç kullanımını azaltmada ve pesdisit kalıntısı bulunmayan güvenilir ürün elde edilmesinde modern metod ve teknikleri geliştirme;

· Zirai karantina tedbirlerini belirleyerek Türkiye'de bulunmayan hastalık, zararlı ve yabancıotların ülkemize girmesini engelleme ile girmiş olanların yayılmalarını önleme;

· Meyve, sebze hububat ve şeker ürünleri ile bitkisel yağlar ve diğer bitkisel ürünlerde işleme, ürün çeşitliliği, muhafaza, ambalajlama, katkı maddeleri, toksikoloji, mikrobiyoloji ve aflotoksin ile kalıntı konuların uygun teknikleri geliştirme çalışmaları yürütülmektedir.

Hayvancılık ve su ürünleri araştırmaları;

· Hayvancılık alanında;

· Besi ve süt sığırcılığı, koyunculuk, keçi yetiştiriciliği, mandacılık, tavukçuluk, arıcılık ve ipekböcekçiliği konularında;

· Su ürünleri alanında;

Açıkdeniz ve içsulardaki ürünleri kapsamaktadır.

Hayvancılık ve su ürünleri araştırma faaliyetleri çerçevesinde;

· Bölgelere uygun genotiplerin seçimi ve geliştirlmesi;

· Bakım ve besleme;

· Çayır-mer'aların ıslahı;

· Hayvan gen kaynaklarının toplanması, muhafazası ve değerlendirilmesi;

· Hastalıkların epidemiyolojisi, teşhisi ve kontrolu ile bunlardan korunma için proğramlarının geliştirilmesi;

· Salgın ve paraziter hastalıklarla etkin mücadele sağlamak için, bu mücadelede kullanılacak her türlü aşı ve koruyucu maddenin geliştirilmesi ve temini ile mücadele alt yapısının oluşturulması, dolayısıyla hastalıkların neden olduğu üretim kayıplarının asgariye indirilmesi;

· Hayvanlardan insanlara hastalık bulaşmasının engellenmesi ve tüm bu konularında üreticilerin eğitilmesi;

· Su ürünlerinde kaynak ve stok tesbiti, avlanma teknolojisinin geliştirilmesine, yetiştiriciliğe uygun ekonomik önemi olan balık türlerinin yetiştirilmesine, çevre sorunlarının su ürünleri ve üretim kaynaklarına etkilerine ilişkin araştırmalar ile limnolojik ve ekolojik araştırmalar yapılması;

· Süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri ile su ürünlerinde işleme, ürün çeşitliliği, muhafaza, ambalajlama, katkı maddeleri, toksikoloji, mikrobiyoloji ve aflotoksin ile kalıntı konuların uygun teknikleri geliştirme;

· Yem konularında araştırmalar yürütülmektedir.

Araştırma kuruluşları ayrıca üretim faaliyeti olarak;

· Döner sermayeleri vasıtasıyla tohumluk, fidan, faydalı böcek, aşı, serum ve biyolojik madde gibi hizmet amacıyla yaptıkları üretimden, ülke ekonomisine sağladıkları dolaylı ve değeri ölçülemeyen kazançlar sağlamakta;

· Araştırma ayırdıkları kaynağın yarısından fazlasını dönersermaye gelirlerinden karşılamaktadırlar.

Mevcut araştırma organizasyonun geliştirilmesi ve AR-GE kapasitesi (araştırıcı, araç-gereç ve alt-yapı) bakımından güçlendirilmesi ile öncelikli konulardaki araştırma proğramlarının desteklenmesi amacıyla, birkısım kaynağı Dünya Bankasından alınan krediyle yürütülen 'Türkiye Tarımsal Araştırma Projesi' başlatılmıştır. Bu proje çerçevesinde;

· Araştırma organizasyonunun güçlendirilmesinde;

· Tarımsal Araştırma Mastır Planı hazırlanmış ve plan önerileri doğrultusunda araştırma merkez biriminin planlama, programlama, takip ve bütçe konularında iyileştirme işlemleri yürütülmekte,

· Araştırıcıların istihdamı, eğitimi, kariyeri ve teşvik edilmesi ile ilgili mevzuatın iyileştirilmesi başlatılmış,

· Merkez olarak görevlendirilen yedi Enstitünün güçlendirilmesi ile ilgili proğram hazırlanmakta,

· Ülke çapında tarımsal araştırma enformasyon sisteminin kurulmasının ihale işlemi tamamlanmış ve

· Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü kurulmuş, geliştirilme aşamasında;

· Öncelikli proğramların geliştirilmesinde;

· Ülke çapında bitkisel üretim, zirai mücadele, hayvancılık, hayvan sağlığı, su ürünleri, gıda ve yem konularında öncelikli alanlar ve bunlar altında yer alan proğramlar belirlenmiş; bu öncelikli proğram amaçlarına ulaşması için gerekli yatırımlar planlanmış ve uygulama başlatılmış;

· Araştırma-yayım-üretim arasındaki bağın etkinliğinin artırılması için bir model geliştirilmiş;

· Öncelikli proğram amaçlarına ulaşmaya hizmet edecek ve ekonomiye katkı sağlayacak araştırma projeleri desteklenmekte;

· Tüm bunlar için ihtiyaç duyulan AR-GE kapasitesini geliştirme için, araştırıcı elemanların eğitimi, teknik danışman istihdamı, alt yapı yatırımları, bilimsel ekipman ve tarım araç-gereçleri temini faaliyetleri yürütülmektedir.

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, hazırladığı Tarımsal Araştırma Mastır Planında, yukarda verilen araştırmalar da dahil, ülke için önemli 17 Araştırma Fırsat Alanı (AFA) ile bunlar altında yer alan 85 Araştırma Proğramı (AP) ve bunların önceliklerini belirlenmiştir. AFA'lar, bunlara ait hedef ve stratejiler ile bunların altında yer alan AP'lar aşağıda verilmiştir.

TAGEM Araştırma Organizasyonu

TAGEM ve bağlı araştırma kuruluşları,mevcut araştırma kaynaklarından ülkeye en yüksek ekonomik, sosyal ve çevresel kazançların sağlanması için, ilk aşamada; bu kaynakların kullanımında esas olacak ilke, ihtiyaç ile amaçların belirlenmesi ve bunlara göre eylem programlarının hazırlanması; ikinci aşamada da etkili uygulamaların yapılmasından sorumludur.

Ülkesel anlamda tarımsal teknoloji (enformasyon-materyal) geliştirme sürecinin birinci aşaması olan ve araştırma politikalarının esasını teşkil eden;

· Temel kararların alınması, önceliklerin belirlenmesi,

· Proje finansmanın, belirlenen öncelikler ve bilimsel kalite bakımından yapılacak objektif değerlendirmeler sonucunda uygun bulunan tekliflere ayrı ayrı sağlanması,

· Öngörülen araştırma faaliyetlerinin araştırıcı kişi ve kuruluşlar tarafından başarıyla yürütülüp yürütülmediğinin izlenip-değerlendirilmesi ve

· Araştırma faaliyeti sonucunda elde edilen çıktıların önem ve yarayışlılık derecesinin belirlenmesi hususları TAGEM'in sorumluluğundadır.

Teknoloji geliştirme sürecinin diğer önemli safhası olan;

· Araştırma politikaları çerçevesinde amaç ve kapsamları belirlenmiş araştırma faaliyetlerinin fiilen gerçekleştirilmesi ve İstenilen çıktıların üretilmesi Araştırma Enstitülerinin görevidir.

Tarımsal araştırmalara ilişkin **"Politika Geliştirme"** ve **"Araştırma Yürütme"** işlevlerinin, bu şekilde, sistemin değişik unsurlarına ait olması, son derece önemli ve gereklidir. Bu iki sorumluluk, 1996 yılında yürülüğe konulan Tarımsal Araştırma Master Planı (TAMP)'nında öngörülen çeşitli mekanizma ve kurulların yardımıyla yerine getirilmektedir.

Araştırma politikasının geliştirilmesi; projelerin değerlendirilmesi, finansmanı ve izlenmesinden sorumlu Genel Müdürlük merkezde; Genel Müdürün koordinasyonunda, iki genel müdür yardımcısı, beş daire başkanlığı ile 16 şube müdürlüğünden oluşmuştur ve bünyesinde 53 Ziraat Mühendisi, 13 Veteriner Hekim ve 2 Biyolog ile 55 idari ve yardımcı eleman çalışmaktadır. Genel Müdürlüğe, merkezde oluşturulan

· Proğram Koordinatörleri,

· Araştırma Tavsiye Kurulları (ATK) ve

· Tarımsal Araştırma Konseyi proje seçimi, desteklenmesi, takibi ve değerlendirilmesinde yardımcı olmaktadır.

Araştırmaları yürütme ve istenen çıktıları elde etme işlevi; Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün koordinatörlüğünde çalışan 4 Merkez Enstitü (Tarla Bitkileri, Bahçe Bitkileri, Hayvancılık ve Hayvan Sağlığı); 8 havza; 16 bitki yetiştirme-ıslahı; 4 bitki koruma; 7 hayvan yetiştirme- ıslahı; 9 hayvan sağlığı; 3 su ürünleri; 1 gıda ve 1 dericilik konusunda olmak üzere, toplam 53 Araştırma Kuruluşu tarafından yürütülmektedir.

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı 53 araştırma enstitüsünde 1183 araştırıcı ve yardımcı araştırcı, 669 teknik personel, 741 idari ve yardımcı personel ve 1800 civarında daimi işçi çalışmaktadır (Tablo 1). Araştırıcıların yarıdan fazlası mastır ve doktora eğitimlerini tamamlamışlardır (Tablo 2).

Araştırıcı personel gerek sayı gerekse vasıf bakımından yeterli seviyede bulunmamaktadır. Bilhassa uzun yıllar araştırma kuruluşlarına yeterli miktarda eleman alınmayışı ve mevcutların da gerek emeklilik gerekse başka nedenlerle ayrılmaları sonucu pek çok araştırma kuruluşu genç ve konusunda uzman eleman sıkıntısı çekmektedir. Ayrıca bazı kuruluşlarda eleman istihdam etmek zorlaşmıştır. Araştırma enstitülerine eleman istihdamı ve mevcut elemanların yetiştirilmesi ile ilgili ihtiyaca kısmen cevap veren bir talimat hazirlanmış ve uygulamaya konmuştur.

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı kuruluşlara 1992-7 yılllarıı araştırma faaliyetleri için ayrılan bütçeler Tablo 3'de verilmiştir. Tarımsal araştırma faaliyetleri için ayrılan araştırma bütçesi genelde yetersiz olmaktadır. Hatta bazı araştırma kuruluşları mevcut bütçeleriyle, araştırma faaliyeti bir yana, zaruri ihtiyaçları olan yakacak, yakıt, elektrik ve su giderlerini ile harcırah giderlerini karşılamada zorluk çektiklerini ileri sürmektedirler.

Tablo 1: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı kuruluşların personel durumu.

GÖREVİ (MESLEĞİ)	SAYISI
Müdür	47
Müdür Yardımcısı	40
Mühendis	853
Veteriner hekim	205
Kimyager	7
Biyolog	18
Ekonomist	1
Tekniker	12
Yardımcı Teknik Personel	669
İdari ve Yardımcı Personel	741
Daimi İşçi (*)	1800
TOPLAM	4393

Tablo 2: Araştırıcıların çalışma konuları ve kariyerlerine göre dağılımı.

Konular	%	Kariyer (*)	%
Tarla Bitkileri	26	Lisans	41
Bahçe Bitkileri	23	Mastır	34
Bitki Koruma	18	Doktora	24
Hayvancılık	9	Doçent	1
Su Ürünleri	4		
Hayvan Sağlığı	16		
Gıda	3		
Dericilik	1		

Genelde araştırma kuruluşu araştırma faaliyetlerinin finasmanının %60'dan fazlasını döner-sermaye gelirleriyle karşılamaktadırlar. Ancak bu konuda da çözülmesi gereken bazı problemler bulunmaktadır. Döner-sermayeden işçi çalıştıran kuruluşlar gelirlerinin büyük kısmını işçi ücretine ayır-

Tablo 3: Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'ne bağlı araştırma kuruluşlarının 1992-7 yılları araştırma faaliyetleri bütçesi.

PROJELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997
İç Kaynak Desteği						
Bitkisel Araştırmalar P.	5.500	7.000	4.000	6.000	8.500	17.000
Bitkisel Mücadele A.P.	2.200	3.000	2.000	7.000	10.000	20.000
Hayvancılık A.P.	4.500	6.000	6.000	9.500	14.000	30.000
Hayvan Gen Kay. A.P.					5.800	20.000
Hayvan Sağlığı A.P.	2.200	3.000	3.500	6.000	9.500	20.000
Su Ürünleri A.P.	2.600	3.400	3.400	5.000	8.500	20.000
Gıda ve Yem A.P.	900	1.000	2.500	5.000	7.000	7.000
Teknoloji A.P.					1.200	3.000
Deri ve Mamulleri A.P.		2.000	4.000	2.000	5.000	6.000
İç K. Projeler Toplamı	*17.900*	*25.400*	*25.400*	*42.500*	*69.500*	*143.000*
Tarımsal Araştırma P.	2.289	10.875	34.258	41.960	49.913	109.000
Bitki Gen Kaynak. A.P.			3.000	7.000	16.272	43.000
TOPLAM İÇ KAYNAK	*20.189*	*36.275*	*62.658*	*91.460*	*135.685*	*295.020*
Dış Kaynak Desteği						
Tarımsal Araştırma P.		19.125	164.702	128.040	170.087	364.980
Bitki Gen Kaynak. A.P.			16.000	65.000	102.000	
TOPLAM DIŞ KAYNAK		*19.125*	*180.702*	*193.040*	*272.087*	*364.980*
GENEL TOPLAM	*20.189*	*55.400*	*243.360*	*284.500*	*407.772*	*660.000*

makta, hatta bazı kuruluşlar işçilerinin ücretlerini ödemede zorlanmaktadırlar. Sınırlı sermayeli döner-sermaye statüsüne sahip kuruluşlar ise gelirlerinin büyük kısmını Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na vergi olarak yatırmaktadırlar.

Araştırma kuruluşlarının sınırsız sermayeli döner-sermaye statüsüne kavuşturulması ve döner-sermayeden çalıştırılan işçilerin genel bütçeye aktarılması araştırma faaliyetlerine aktarılacak kaynağın artmasını sağlayacaktır.

Mevcut yapıya göre ülkeye milyarlar kazandıran bir araştırma sonucu veya ürünü, bunu elde eden araştırma kuruluşuna cüzü de olsa bir gelir getirmemektedir. Mevzuatda yapılacak değişiklikle, buluş sahibi araştırma kuruluşu ve araştırıcılara, buluşlarının getirdiği gelirden belli bir miktar ayrılabilir. Bu sayede hem araştırma teşfik edilmiş hem de kaynak yaratılmış olur.

Araştırma İhtiyaçları ve Önceliklerini Belirleme

Geçmişte tarımsal araştırma teşkilatı tarafından yürütülen araştırmalar, sistematik bir biçimde belirlenen önceliklere göre seçilmiş ve buna göre finanse edilmiş değildir. Öncelikleri bilmek ve kaynak dağıtımında buna riayet etmek, hem etkili bir planlama yapmak hem de yatırımlardan en yüksek ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları sağlamak için gereklidir. Tarımsal araştırmaya ayrılan kaynakların göreceli olarak küçüldüğü bir ortamda önceliklerin belirlenmesi son derece önemlidir. Ayrıca, tarımsal araştırmalar, kamuya ait paranın muhtemel diğer kullanım alanlarıyla da rekabet edebilmelidir. Bu açıdan tarımsal araştırmaya yapılan kaynak tahsislerinin yeterli ve sürekli olabilmesi için araştırma sonuçlarının Türk ekonomisi ve halkı için bir değer taşıması gerekir.

Metodik bir şekilde ilk araştırma ihtiyaçları ve önceliklerini belirleme, TAGEM tarafından, Tarımsal Araştırma Mastır Planı çerçevesinde 1996-1998 yılları için geçerli olmak üzere yaptırılmış ve bu işlemin, değişen şartlara uyum bakımından her üç yılda bir yenilenmesine karar verilmiştir. 1995 yılında yapılan ilk öncelik belirleme çalışması sonucunda, 1996-1998 yılları arasında her türlü kaynak tahsisinde yararlanılacak 17 araştırma fırsat alanı ve bunların öncelikleri (Tablo 4) ile bunlar altında yer alan 85 araştırma proğramı belirlenmiştir.

Tarımsal Araştırmalarda İstihdam Edilen Personelin Yetiştirilmesi

Araştırmalarda araştırıcı ve yönetici olarak istihdam edilen personel; öncelikle çalışma alanları için gerekli bilgi ve becerilerini geliştirmede, ikinci derecede de yönetim, liderlik, insan ilişkileri ve kariyer geliştirme dallarında eğitilmektedirler.

Eğitimler;

· yeni atanan aday araştırıcılar için düzenlenecek araştırma metodolojisi ve çalışma konularında temel eğitim'leri,

· gerçerli bir yabancı lisanı öğrenme için lisan eğitimini,

· araştırma projelerini yürütmekte olan kadronun özel konularda araştırma becerileri kazandırma için iş başında uygulamalı eğitimleri ve

· gerekli özelliklere sahip olan araştırıcılar'ın yurtiçi veya yurtdışında akademik kariyer eğitimi'ni (Mastır ve Doktora) kapsamaktadır.

TAGEM, Dünya Bankası destekli olarak yürütmekte olduğu 'Türkiye Tarımsal Araştırma Projesi (TAP)' imkanlarıyla, özellikle 1996 yılından itibaren her düzeydeki yurtiçi ve yurtdışı araştırıcı ve Araştırma Yöneticisi eğitimini yoğun bir şekilde sürdürmektedir.

Araştırma Projelerinin Teklifi, Seçimi ve Finansmanı

Araştırma Master Planı, tarımsal araştırma projelerinin değerlendirilmesi ve finansmanında yeni bir sistem getirmiş olup, bu sistemin en önemli özelliği, başta özel sektör ve üniversiteler olmak üzere, birbirini tamamlayan imkan ve yeteneklere sahip kuruluşlarla işbirliğinin teşvik edilmesi ve kabul edilen her projenin bağımsız bütçelere sahip olmasıdır. Sistemin işleyişi aşağıda özetlenmiştir:

· Araştırma Mastır Planı'nda verilen öncelikli Araştırma Fırsat Alanları, öncelikli Proğramlar ile üretici ve sanayicilerden gelen problemler dikkate alınarak potansiyel proje konuları belirlenir.

Tablo 4: Araştırma fırsat alanları ve öncelik durumları.

Araştırma Fırsat Alanları	Öncelikleri
Tahıllar	Y
Yağlı Tohumlar ve Baklagiller	Y
Endüstri Bitkileri	Y
Sert Kabuklu Meyveler	O
Meyveler	Y
Sebzeler-Süs Bitkileri	Y
İşlenmiş Bitkisel Ürünler	O
Veteriner ve Zirai İlaçlar	D
Süt ve Et Sığırcılığı	Y
Koyun-Keçi	O
Yem ve Yem Bitkileri	O
Kümes Hayvanları	D
Su Ürünleri	O
Arıcılık	D
İpekböcekçiliği	D
İşlenmiş Hayvansal Ürünler	D
Doğal Kaynaklar	O
Y=Yüksek, O=Orta, D=Düşük	

· Belirlenen konularda, literatür ile sonuçlanmış ve devam eden projeler'le ilgili veri tabanı taranarak, yapılmış ve yapılmakta olan çalışmalar tespit edilir.

· Proje teklifi, nihayi çıktıyı elde etmeye yardımcı olacak şekilde, birbirini tamamlayan, değişik disiplin ve kuruluşlardan araştırıcılarla beraberce hazırlanır.

· Proje için talep edilen bütçe, Cari Giderler, Araştırma Sarf Malzemeleri ve Araştırma Ekipmanı ana başlıkları altında, gerçekçi ve proje'den beklenen faydalarla uyumlu büyüklükte oluştulur.

· Proje Ön Teklifi, Enstitü Araştırma Komitesinde görüşülerek olgunlaştırılır; varsa önerilerle birlikte, resmi yazı ile TAGEM'e gönderilir.

Proje Ön Teklifleri, TAGEM'de ilgili 'Araştırma Tavsiye Kurulu(ATK)' tarafından, amaca uygunluk, işbirliği durumu ve sağlanacak yararlar bakımından değerlendirilir. Yeterli puanı alanlar için " Proje Kesin Teklifi" istenir.

· Proje Kesin Teklifleri, Bilimsel Kalite(Orijinallik, Materyal&Metod ve Kapasite-Yetenek) bakımından, ilgili ATK üyeleri ve/veya dışardan seçilen uzmanlardan oluşan 'Eşdeğer Uzman Grubu' tarafından değerlendirilerek puanlanır.

· Aynı Proğram altında yer alan ve desteklenebilir olarak kabul edilen Proje Teklifleri, ilgili Tavsiye Komitesi tarafından puanlarına göre sıralanır ve proğrama ayrılan kaynağın yettiği projeye kadar desteklenmek üzere 'Tarımsal Araştırma Konseyi 'ne teklif edilir.

· ATK'larca hazırlanan proje teklifleri ve bütçeleri, Tarımsal Araştırma Konseyi tarafından görüşülerek, desteklenip, desteklenmeyeceği hakkında nihai karar verilir.

· TAGEM, destekleme proğramına alınan projelerin uygulamaya konulması için, proje sahibi kuruluş yetkilisi ve proje liderleriyle Araştırma Hizmet Sözleşmesi yapar. Destekleme proğramına alınan projeler, 'Araştırma Destek Hesabı'ndan finanse edilirler.

Tablo 5: TAGEM'ce destekleme proğramına alınan devam eden ve yeni teklif araştırma projelerinin AFA'lar, konular ve disiplinler üzerinden dağılımı.

AFA'lar	Konu ve Disiplin Bazında Yürüyen Proje Sayıları: Tarla Bitkileri	Bahçe Bitkileri	Bitki Koruma	Hayvancılık	Hayvan Sağ.	Gıda Yem	Toplam
Tahıllar	74		30				104
Yağlı Tohumlar ve Baklagiller	40		14				54
Endüstri Bitkileri	52		24				76
Sert Kabuklu Meyveler		28	9				37
Meyveler		122	63				185
Sebzeler-Süs Bitkileri		54	23				77
İşlenmiş Bitkisel Ürünler						13	13
Vet. İlaçları ve Tar. Kimyasallar			10		8		18
Süt ve Et Sığırcılığı				13	7		20
Koyun-Keçi				23	3		26
Yem ve Yem Bitkileri	17				2		19
Kümes Hayvanları				9	1		10
Su Ürünleri				10	3		13
Arıcılık				2	1		3
İpekböcekçiliği				4			4
İşlenmiş Hayvansal Ürünler					1	1	2
Doğal Kaynaklar	17	13	3				33
Diğerleri			2	3			5
TOPLAM	200	217	178	64	26	14	699

Proje İzleme, Değerlendirme ve Sonuçlandırma

Genel değerlendirme sürecinden geçerek uygulamaya konulan ve Araştırma Destek Hesabı'ndan finanse edilen projelerin desteklenmesininin devamı için tek kriter, araştırmanın gelişme durumu'dur. Projelerin izlenip, değerlendirilmesi, esas olarak, her 6 ayda bir verilecek Gelişme Raporları'na göre yapılır. Ayrıca, Program Koordinatörleri ve ATK üyelerinin, projenin uygulandığı yerlerde yaptıkları İzleme faaliyetleri sonucu projede öngörülen Araştırma Hedeflerinin ve Önemli Faaliyetlerinin gerçekleşme durumu gözönüne alınarak desteğin sürüp sürmeyeceğine karar verilir.

Süresi içerisinde başarıyla tamamlanan projeler için, Sonuç Raporu Formu' na göre nihai bir rapor hazırlanarak TAGEM'e gönderilir. İlgili ATK, bu raporu, konu üzerinde otorite olan bilim adamlarından oluşan bir Eşdeğer Uzmanlar Heyetine inceletir. Sonuçta, yayınlanmasına karar verilen eserler, uygun yayın organlarında yayınlanır. Araştırmalar sonucunda elde edilen sonuçlardan uygulamada hemen yararlanılabilir nitelikte olanlar, Geliştirme Kesimi olarak görev yapan "Tarımsal Üretim ve Geliştirme", "Koruma ve Kontrol" ve "Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlükleri merkez ve

taşra teşkilatlarıyla işbirliği yapılarak üretici ve diğer son kullanıcıların hizmetine verilmektedir. TAGEM'in 1997 yılı proje destek proğramı, Tablo 5'de özetlenmiştir.

1997 yılında TAGEM tarafından Genel Bütçe ve TAP Projesi Araştırma Destek Hesabından finanse edilen ve Bakanlık araştırma kuruluşlarının, bir ölçüde özel sektör ve üniversitelerle işbirliği yaparak yürüttüğü araştırma projelerinin alt sektörler itibariyle özeti ise, Tablo 6'de verilmiştir.

Tablo 6: TAGEM tarafından desteklenen araştırma projelerinin alt sektörlere dağılımı.

Alt Sektör Araştırmaları	Enstitü Sayısı (*)	Araştırıcı Sayısı	Proje Sayısı (**)	1997 Bütçesi	
				Genel Bütçe (Milyon TL)	TAP Destek Hesabı ($)
Bitkisel Araştırmalar	26	630	415	17,000	615,000
Hayvancılık Araştırmaları	16	110	53	30,000	144,000
Su Ürünleri Araştırmaları	3	51	11	20,000	46,000
Hayvan Sağlığı Araştırmaları	11	169	23	20,000	365,735
Gıda-Yem Araştırmaları	1 Enst.+3 İl Kont.Lab.	86	6	7,000	10,000
Bitki Koruma Araştırmaları	9	184	191	18,800	483,781
TOPLAM	53(*)	1230	699	112,800	1,664.516

(*) Bazı Araştırma Enstitüleri, birden fazla konuda çalışmaktadır.
(**) Enstitülerin yerel imkanlarla yürüttükleri projeler hariç

Tüm yukarda verilen araştırma koordinasyonu ve yürütülmesiyle ilgili görevlere yardımcı olmak ve araştırıcıların bilgiye erişimini sağlamak amacıyla, Araştırma Yönetimi Enformasyon Sistemi ve Kütüphane Enformasyon Sistemi kurulmaktadır. Bu sistemlerle;

· Tarımsal araştırmaların etkinliğinin artırılması,

· Tarımsal araştırmaya ayrılan insan, bütçe ve alt yapı gibi kaynakların; ülkeye en fazla ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar getirecek teknolojilerin geliştirilmesine kanalize edilmesi ve

· Araştırıcıların yerli ve yabancı araştırma verilerine daha kolay ve hızlı ulaşmasının ve yeni teknolojilerin takibinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Araştırma Yayım İlişkileri

Araştırma ve yayım ilişikileri geçmişe göre zayıflamıştır. "Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi" vasıtasıyla bu ilişkiler geliştirilip iyileştirilmeye çalışılmıştır. Uygulamalarda, araştırıcı ve yayımcıların yapmış olduğu mutad bilgi alış-veriş toplantılarında, yayımcılar tarafından getirilen problemlere çözüm önerileri görüşülmüş ve hazırlanan yayım proğramları tartışılmıştır. Kısmen yayımcıların eğitimi yapılmış, yayımcılar için yayım malzemeleri üretilmiş ve yayımcılarla müşterek demonstrasyon proğramları yürütülmüştür. Fakat tüm bunlar tatmin edici seviyede değildir. Bu nedenle, TAGEM tarafından ihtiyaçlarına cevap verecek bir Araştırma-Yayım Modeli hazırlanmış ve uygulanması için teklif edilmiştir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırmalarının Ekonomiye Katkıları ve Önemli Faaliyetlerine Örnekler

Bakanlıkca sonuçlandırılan tarımsal araştırmalardan uygulamaya aktarılan bazı önemli bulgu-

ların milli ekonomiye sağladığı kazançlar ve tamamlanan bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

Bitkisel Araştırma Projesi kapsamında geliştirilen 23 türe ait 129 çeşidin ve seçilmiş meyve türlerinin; nüve (elit ve orijinal) tohumlukları ve sertifikalı fidanlarını üretmekte, çiftçiler ve üreticilere dağıtılmak üzere çoğaltılması için, TİGEM ve özel kuruluşlara ulaştırılmaktadır.

· Serin İklim Tahılları Projesi çalışmaları sonucunda ıslah edilen buğday çeşitleri;

* Kışlık ekim bölgelerinde ekmeklik buğday alanının %80'ine yakınını, yazlık buğday alanının %35-40'ını, makarnalık buğday alanının hemen tamamını kaplamaktadır.

* Bu çeşitlerin, geliştirilen yetiştirme tekniklerinde verim potansiyelleri:

¨ Orta Anadolu'da 350-450 kg/da'a;

¨ Trakya'da 500-700 kg/da'a ve

¨ Sahil bölgelerinde 700-900 kg/da'a kadar ulaşmıştır.

* Yalnızca Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nce tescil ettirilen buğday çeşitlerinin, yerini aldıkları eski çeşitlere göre sağladıkları yıllık üretim artışı 4,220,000 Ton civarında olup, bunun milli ekonomiye katkısı, yılda 150 trilyon TL dolayında olmaktadır.

· Mercimek, nohut ve ikici ürün olarak yetiştirilen bitkilerde; ülkemizin değişik ekolojilerine uygun, hastalıklara toleranslı, kaliteli ürün veren ve mekanizasyona uygun çeşitler ile bunlara yetiştirme teknikleri geliştirilmiş, bunların uygulamaya aktarılması sonucu;

* 1980-1991 yıllarında mercimek ve nohut üretimi 3 kat artırılmış,

* Milyonlarca hektar nadas alanı ile ikinci ürün yetiştirlen alanlar üretime kazandırılmıştır.

· Ayçiçeğinde dane verimi, yağ oranı ve kalitesi yüksek, kurağa, hastalık-zararlılara ve özellikle de Orobanş'a dayanıklı çeşitler ile değişik ekolojilere uygun yetiştirme tekniklerini geliştirilmiştir.

· Pamuk Araştırmaları Projesi ile geliştirilen pamuk çeşitler;

* Ülkemizin pamuk yetiştirilen alanlarının tamamına yakın bölümünde ekilmekte;

* Pamukta, 1951'den zamanımıza kadar yapılan çalışmalarla verim yaklaşık 4,5 misli artırılmış olup,

* Yalnızca üretime kazandırılan Nazilli-84 çeşdinin, lif veriminde sağladığı %5'lik artışın, 1996 yılı fiatlarına göre ilave katma değeri 7,5 trilyon TL olup, Türkiye, hektara lif verimi bakımından, dünya sıralamasında kendi grubunda ilk sırada yer almaktadır.

· Türkiye Turunçgil Çeşit Geliştirme Projesi kapsamında,

* Ülkemiz narenciye sektörünün en önemli sorunu olan önemli virus ve benzeri hastalıkalardan temiz aşı gözü ve fidan üretimi başarılarak,

* Kitlesel fidan üretimi için özel sektöre başlangıç materyali verilmiştir.

· İhracata uygun nar çeşitleri ıslah edilmiştir.

· Bağcılık Araştırmaları Projesi ile geliştirilen;

* Çekirdekli-çekirdeksiz, çok erkenci ve son turfanda süper sofralık üzüm çeşitleri, tescil ettirilerek yetiştiricilere ulaştırılmış,

* Trakya, Marmara ve Ege Bölgelerinde dekara verim, 4-5 misli artırılarak 6 tona ulaşmıştır.

* Islah edilen verimli, kaliteli ve çok erkenci sofralık üzüm çeşitlerine, yabancı asma fidancılığı firmalarından talepler gelmektedir.

· Bitki Zararlıları ve Hastalıkları ile Yabancıot, Biyolojik mücadele, Zirai mücadele ilaçları, fizyoloji ve toksikoloji konularında yürütülen çalışmalar sonucu;

* Sebzelerde, bağda, elmada, kirazda, şeftalide, antepfıstığında, turunçgillerde, patateste, pamukta, narenciyede, mısırda, buğdayda, nohutta, mercimekte, ilaç dozları ve ilaçlama sayısı düşürülerek ilaç tasarrufu ve dolayısıyla kalıntısız ürün elde etme imkanı sağlanmıştır;

* Narenciye Beyaz Sineğine karşı geliştirilen Biyolojik Mücadele tekniğiyle ürün kayıplarının önlenmesi yanında, 1995 fiyatlarıyla 170 milyar TL'lık ilaç tasarrufu yapılmıştır;

* Süne Mücadelesi'nde, araştırma sonuçları esas alınarak yapılan uygulamalar sayesinde, 1995 yılında yaklaşık 30 trilyon TL 'lık ürünün kurtarıldığı tahmin edilmektedir;

* Zeytin Sineği'ne karşı, araştırmalar sonucunda elde edilen Ziray isimli cezbedicinin kullanımıyla, 1996 yılında 420 milyar TL'lık tasarruf sağlanmış ve 30 trilyonluk ürün kaybı önlenmiştir.

· Araştırma kuruluşlarımızın ile ilgili fakültelerimizle işbirliği yaparak yürüttüğü hayvancılık araştırmaları sonucu; Sığırcılık, Koyunculuk, Tavukçuluk, Arıcılık ve İpekböcekçiliğinde üretime katkıda bulunan pek çok teknoloji geliştirilmiştir:

* Süt ve et verimini, karkas kalitesi ve ağırlığını, tiftik ve yapağı kalite ve verimini artıracak önemli bulgular elde edilmiştir.

* Suni tohumlama faaliyetleri için ihtiyaç duyulan dondurulmuş sperma bir Araştırma Enstitümüzde üretilerek, ilgili illere dağıtılmakta ve araştırma enstitülerimizde elde edilen damızlık materyal ihtiyaç sahiplerine satılmaktadır.

* Kültür ırkı sığırların adaptasyon çalışmaları ile ilgili olarak, Fransa'dan ithal edilen Charolais ırkı sığırların adaptasyon çalışmalarından olumlu sonuçlar alınmış ve bu ırk ile yerli ırkların melezleme proğramı hazırlanmıştır.

* Hayvan Gen Kaynaklarının Muhafazası Projesi, 1995 yılında başlatılmış olup, proje çerçevesinde yok olma tehlikesi bulunan yerli gen kaynaklarından 4 yerli sığır ırkı (Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı, Boz Irk ve Yerli Kara) dört ayrı enstitümüzde korumaya alınmıştır.

* Bakanlığımızca yerli koyun ırklarımızın ıslahı amacıyla ithal edilen kültür ırkları ile yürütülen et koyunculuğu geliştirme proje çalışmaları yürütülmektedir.

* Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitülerinde 50 çeşit aşı, serum, reagent ve toksinin üretim metodları adapte edilerek geliştirilmiş olup, bunların üretimleri devam etmektedir.

* Hastalıkların epidemiyolojisi ve biyoteknolojik teşhis metodları üzerinde araştırmalara başlanılmış olup, monoklonal antikor üretimi, aşı kontrol tekniklerinin geliştirilmesi ve tavuk aşıları üretiminde araştırmalara devam edilmektedir.

· Su ürünlerinde;

* Çipura ve Levrek balığı ile Deniz alabalığında uygun yetiştirme teknikleri belirlenerek üreticilere intikali sağlanmıştır.

* Balık stoklarının belirlenmesine yönelik araştırmaların sonuna gelinmiş olup, elde edilen sonuçlar ışığında su ürünleri avcılığına ilişkin avlanma politikaları yeniden düzenlenecek ve avcılığa, mevcut balık stoklarına zarar vermeyecek yeni düzenlemeler getirilebilecektir.

* Su ürünleri yetiştiriciliğine uygun sahaların tespitine yönelik araştırma faaliyetleri sonucu ülkemizin tüm kıyıları taranmış elde edilen bilgiler yayın haline getirilerek ihtiyaç sahiplerinin bilgisine sunulmuştur. Yetiştiriciliğe uygun iç su kaynaklarının tespitine ilişkin araştırma projesi çalışmaları devam etmekte olup, göller bölgesindeki illere ait bilgiler tamamlanmıştır.

* Su ürünleri yetiştiriciliğine uygun doğal ve yapay göller ile baraj göllerinde ağ kafeslerde balık yetiştiriciliğinin denenmesi amacıyla başlatılan araştırma çalışmaları olumlu sonuçlar vermiş, ilk deneme için pilot göl seçilen Eğirdir gölünde ağ kafeslerde alabalık yetiştirilmesi çalışmalarında minimum yemle daha fazla canlı ağırlık artışı elde edilmiştir. Bu sonuçlar üreticilere aktarılmış ve bölgede alabalık yetiştiriciliği yaygınlaşmıştır.

* Kuluçkahanelerde (Hatchery), su ürünleri yetiştiricileri için yavru balık üretimi devam etmekte, yetiştiricilikle ilgili araştırma ve eğitim faaliyetleri sürdürülmektedir.

· Gıda ve yem konularında;

* Yürütülmekte olan projeler yılda iki kez düzenlenen toplantılarda araştırıcılar, sanayiciler ve üniversite temsilcilerince irdelenmekte ve yönlendirilmektedir. Sonuçlanan projeler yayın haline getirilip sanayiciye ve bilim kuruluşlarına aktarılmaktadır.

* 'Güneş Kollektörleri' ile incir, üzüm, kayısı gibi ürünlerin sağlıklı bir şekilde kurutulmasına ilişkin teknoloji uygulamaya verilmiştir.

* İncirlerde meydana gelen Aflatoksin oluşumu'nunun önlenmesi, süne zararının buğdayda ekmeklik kalitesine etkisi ve gıdalardaki ilaç kalıntılarının araştırılması konularında uygulamada yararlanılacak önemli sonuçlar alınmıştır.

2.1.2. KÖY HİZMETLERİ ARAŞTIRMALARI

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, bağlı 7 ayrı disiplin bazında (Hidroloji, Toprak ve Su Muhafazası, Sulama ve Toprak Fiziği, Drenaj ve Çorak Islahı, Bitki Yetiştirme ve Toprak Verimliliği, Tarımsal Mekanizasyon, Ekonomi, İşletme ve İstatistik Araştırmaları) hizmet veren 11 araştırma enstitüsü bulunmaktadır. Bu kuruluşlar;

· Havza Yönetimi,

· Su Yönetimi,

· Toprak Yönetimi ve

· Yatırım Yönetimi Araştırmaları olmak üzere dört ana alanda faaliyet göstermektedirler.

Yukarda verilen dört araştırma alanına ilişkin genel hedefler belirlenmiş ve öncelikli araştırma konularının seçiminde izlenecek yol ortaya konmuştur. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı araştırma enstitüleri, belirlenen hedefler doğrultusunda, toprak ve su kaynaklarının korunması, bitki besleme, sulama, ekonomi ve mekanizasyon konularında araştırmalar yapmaktadırlar.

Araştırma enstitülerinin çalışma alanları ülkemizin tamamı olarak kabul edilmiş, ancak bütün enstitülere o bölgedeki yerel sorunların ilk muhatabı olmak üzere sorumluluk bölgeleri tayin edilmiştir.

Ayrıca, Ankara Araştırma Enstitüsü "Havza Yönetimi" Şanlıurfa Araştırma Enstitüsü "Su Yönetimi", Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü "Toprak Yönetimi", Tokat Araştırma Enstitüsü ise "Yatırım Yönetimi" alanında yoğunlaşma merkezi olarak yer almaktadır. Yoğunlaşma merkezleri uzmanlık alanına giren konularda diğer enstitülere her türlü teknik yardımı yapmak, gerektiğinde konu ile ilgili projelerin kurulması, takibi ve sonuçlandırılması aşamalarında görev almaktadır.

Köy Hizmetleri araştırma sistemi kurumsal yapısı; toprak ve su kaynaklarının geliştirlmesi ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda kullanılması amacıyla araştırma personeli tarafından hazırlanmış araştırma projelerinin geliştirilmesi, olgunlaştırılması, kaynak tahsis edilmesi, yürütülmesi, sonuçlandırılması ve sonuçların kullanıcılara aktarılması konularında görev yapan organlardan oluşmaktadır. Bunlar; Araştırma Komiteleri, Araştırma Grupları, Araştırma Konseyi Yürütme Kurulu, Araştırma Konseyi ve Araştırma Bölgeleri Kuruludur.

Araştırma enstitüleri ülke genelinde,

· İşlenebilir tarım arazilerinin % 5'ini kapsayan çoraklık, % 10'unu kapsayan drenaj, % 70'ini kapsayan erozyon problemlerinin giderilmesi için projeleme kriterlerini,

· Yağış-akış-buharlaşma-sedimentasyon, toprak-bitki, su ilişkilerine dayalı olarak su depolama tesisleri ile ilgili proje verilerinin belirlenmesi ve sağlanması,

· Devlet sulama şebekelerinde, sulama alanlarının artırılmasını ve sulama programlarının belirlenmesini,

· Toprak analizlerine dayalı olarak bitkilerin gübre ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ülke genelinde gübreleme rehberlerinin hazırlanması,

· Bölgesel olarak ekonomik işletme büyüklüklerin belirlenmesi ve tarım ürünlerinin üretim girdileri ve maliyetlerinin tesbitini,

· Tarım alet ve makinaları ile iş makinalarının işletme değerlerinin belirlenmesini

çalışmalarını tamamlayarak,

Türkiye Gübre ve Gübreleme Rehberi,

Türkiye'de Sulanan Bitkilerin Su Tüketim Rehberi,

Tarım Ürünlerinin Üretim Girdileri ve Maliyet Rehberi,

Muhtelif Ovaların Sulama Rehberleri ve

Türkiye Tarım Alet ve Makinaları İşletme Değerleri Rehberi gibi bilimsel yayınlar yapmışlardır.

Köy Hizmetleri araştırma sistemi, 1995 yılında hazırlanan Araştırma Master Planı doğrultusunda yeniden organize edilmiştir. Araştırma Enstitüleri, yurt dışı kuruluşlar tarafından önerilen araştırma konularında Genel Müdürlüğün bilgileri ve talimatları doğrultusunda projeler hazırlayıp uygulayabilmektedir. Şu anda Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüleri ICARDA, CYMMYT, ISNAR ve IIMI gibi CGIAR'a bağlı araştırma kuruluşları ile müşterek araştırma projeleri yürütmektedir.

Köy Hizmetleri Araştırmalarındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bugün 1.5 milyon hektar işlenebilir tarım arazisinde tuz ve bor problemi nedeni ile sorunları bulunmaktadır. 2.8 milyon hektar alanda ise taban suyu problemi vardır. İşlenebilir arazilerin büyük bir kısmında su ve rüzgar erozyonu nedeni ile toprak kaybı olmakta ve arazinin yapısı bozulmaktadır. 14 milyon hektarlık alanda ise, orta derece 2 milyon hektar alanda şiddetli derecede toprak erozyonu mevcuttur. 6.5 milyon hektar alan sulama hizmeti beklemektedir. Tüm bu olumsuzluklar, araştırmalar ve tarla çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmış sorunlar olup, araştırıcılardan çözüm önerileri beklemektedir.

Toprak ve su araştırmalarına ayrılan kamu sektörü kaynakları, uluslararası standartlar, sektörün doğası ve önemi dikkate alındığında çok azdır. Türkiye'de bu konuda araştırma hizmeti sağlayan en önemli kuruluş, ülke genelinde 200 adet araştırmacı istihdam eden Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı 11 adet Araştırma Enstitüsüdür. Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüleri, toprak ve su konularındaki temel problemleri çözmek için çok sınırlı kaynaklara sahiptirler ve işletme masrafları açısından en az desteği almaktadırlar. Alınan bu kısıtlı desteğin % 90'lık bölümü de personel giderleri için kullanılmaktadır. Halihazır, ulusal beklentilere hizmet açısından, araştırmalar, gerek miktar gerekse kalite yönünden istenilen düzeyde değildir. Para ve personel yönetimindeki yetersizlik araştırmaları uluslararası standartlara göre geri sayılabilecek araştırma düzeyine düşürmektedir. Mevcut durumun acilen düzeltilmesi gerekmektedir.

Araştırma Enstitüleri, organizasyon ve yönetim konusunda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, Şube Müdürlüğü düzeyinde temsil edilmektedir. Oysa araştırma hizmetlerinin hızlandırılması açısından fonksiyonları ve sorumlulukları artıtılmış bir Araştırma Dairesi kurulmasını gerekli kılmaktadır. Araştırma dairesinin kurulması araştırma personeli için yüksek saygınlık, yönetim ve istihdam sorunlarının çözümünde kolaylık ve açıklık sağlayacaktır.

Araştırma Enstitülerindeki toplam personel sayısı yetersizdir. Nitelik yönünden çok değişkenlikler göstermektedir. Acilen istenilen nitelikte elemanlarla araştırma enstitüleri takviye edilmelidir. Mevcut sistem içindeki kuruluşlar araştırıcı personel kaynaklarını oluştururken mutlaka politik etkilerden ve bürokratik müdahalelerden kurtulmalıdır. Araştırmada kalite, kalifiye ve iyi eğitimli personelin sadece kuruluşun kendisi tarafından planlı bir şekilde istihdamı ile yükseltilebilir. Oysa tayinler araştırma enstitüleri ile mütabakata varılmadan dış baskılarla yapılmaktadır.

Tablo 7: Üniversitelerin araştırma fonlarından tarımla ilgili fakültelerin yıllara göre desteklenen proje syıları ve tplam destek miktarları (milyon TL)*

Kuruluş Adı	Yıl	Proje sayısı	Milyon TL	Kuruluş Adı	Yıl	Proje sayı	Milyon TL
Ankara Ü. Ziraat Fak.	1993	28	481	Ankara Ü. Vet. Fak.	1993	13	329
	1994	36	720		1994	17	343
	1995	46	2,495		1995	19	1,198
	1996	33	5,488		1996	34	5,671
Yüzüncü Yıl Ü.Ziraat F	1993	36	422	Ondokuz M.Ü.Ziraat F	1992	20	149,7
	1994	34	531		1993	31	230,3
	1995	18	410		1994	29	380
	1996	13	880		1995	31	850
	1997	12	1.380		1996	31	800
Veteriner F.	1993	9	95		1997	31	1.900
	1994	24	398	Su Ürünleri F.	1992	5	55
	1995	12	275		1993	7	106
	1996	17	765		1994	5	189
	1997	17	1.325		1995	9	350
Fırat Ünl. Veteriner F.	1992	1	14,2		1996	4	400
	1993	2	32,3		1997	10	650
	1994	15	637,2	Mustafa Kemal Ü.Zi.F	1995	26	113
	1995	12	1.900		1996	46	660
Su Ürünleri F.	1992	1	4,5		1997	26	520
	1993	1	23,8	Su Ürünleri F.	1995	2	20
	1994	-	-		1996	46	
	1995	2		Adnan Menderes Ü.	1995	6	345
Trakya Ünl. Ziraat F.	1993	1	69,2	Ziraat+Veteriner F.	1996	20	1.637
	1994	2	938,2		1997	11	2.508
	1995	8	1.118	Uludağ Ü. Ziraat F.	1992	4	100,3
	1996	14	2.022		1993	10	304
	1997	4	910		1994	14	651,3
Ege Ünl. Ziraat F.	1992	53	433,4		1995	10	1.869
	1993	66	1.143		1996	6	1.060
	1994	27	585,3		1997	8	3.757
	1995	46	1.024	Veteriner F.	1993	11	326,3
	1996	55	2.040		1994	13	410
	1997	40	2.412		1995	5	1.054
Su Ürünleri F.	1992	2	177,5		1996	11	2.135
	1993	3	183,8		1997	8	5.647
	1994	5	170,7	Çukurova Ü. Ziraat F.	1992	48	282
	1995	20	417,5		1993	132	1.170
	1996	12	535		1994	119	1.796
	1997	19	1.162		1995	158	3.814
Kafkas Ünl. Veteriner F.	1995	10	646,5		1996	168	10.207
	1996	3	320		1997	95	8.886
	1997	11	1.665	Su Ürünleri F.	1992	1	5
Sütçü İmam.Ü.Ziraat F.	1995	10	138		1993	4	35
	1996	9	202		1994	6	96
	1997	14	529		1995	12	280
Erciyes Ü. Veteriner F.	1996	6	800		1996	13	550
	1997	8	2.100		1997	6	430

*) 1997 verileri, yılın ilk yarısı için geçerlidir.

Bilimsel araştırmaların yürütülmesi için personel eğitimi henüz yeterli düzeyde değildir. Oysa araştırmada çok daha fazla eğitimli ve deneyimli personele gereksinim vardır. Araştırma becerisi üniversitelerde yeterince verilmediğinden bu beceri daha sonra iş hayatında kazanılmaktadır. Sürdürülebilir bir temelde bu işi gerçekleştirmek için, araştırma personelinin kariyer istekleri, yeterli bir ödüllendirme ve araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi çerçevesinde karşılanmalıdır.

Araştırmacı personele, uluslararası işbirliği olanakları daha fazla sağlanmalıdır. Eğer bir araştırma kuruluşunun, uluslararası bir kuruluşun ilgisine yüksek seviyede çekebilme yeteneği yoksa, o kuruluş uluslararası kalitede araştırmalara sahip değil demektir. Kariyerleri açısından, uluslararası bağlantılar, konferanslar ve ziyaretler vasıtası ile araştırmacıyı memnun edecek derecede uluslararası araştırma toplumundaki işlerde yer alabilme imkanları sağlamalıdır.

2.1.3. ÜNİVERSİTELER

Türkiyede mevcut çok sayıdaki Ziraat, Veteriner, Gıda Mühendisliği ve Su Ürünleri Fakülteleri, eğitim- öğretim görevleri yanında, önemli sayılacak düzeyde tarımsal araştırma faaliyetlerinden de sorumludurlar. Bu kuruluşlardaki projeler, büyük ölçüde, Fakülte öğretim üye ve yardımcılarıyla, bakanlık araştırıcılarının akademik çalışmalarıyla ilgili olup, genellikle temel (stratejik) araştırmalar sınıfına girmektedir. Diğer taraftan, birkısım üniversite araştırıcıları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarfından yürütülen bazı projelere ortak yürütücü olarak katılmaktadırlar. Son yıllarda üniversitelerde yapılan araştırma faaliyetlerinin bir özeti, Tablo 7.'de verilmiştir.

2.1.4. TÜBİTAK DESTEKLİ ARAŞTIRMALAR

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TUBİTAK), Tarım- Ormancılık ve Gıda Teknolojileri ile Veteriner ve Hayvancılık Araştırma Gruplarınca desteklenen araştırma projelerinin hazırlanması, incelenmesi ve izlenmesi, belirli format ve kurallar içinde yürütülmektedir. Projeler, danışmanlık ve gelişme dönem raporları sistemiyle izlenip değerlendirilmektedir. TUBİTAK araştırmaya ayırdığı kaynağı, tüm kamu ve özel kuruluşların temel ve uygulamalı araştırma projelerinin destek istemlerine açmıştır. Bu sayede, ulusal ve uluslararası bilime katkı için önemli destekler verilmektedir. Söz konusu destekler; araştırma projeleri ve altyapı destek projeleri olarak değişik iki kategoride sürdürülmektedir.

2.1.4.1 Araştırma Projeleri

TUBİTAK Tarım-Ormancılık ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubu ile Veteriner ve Hayvancılık Araştırma Grubu'nca son beş yılda desteklenen araştırma projelerinin sayıları ve bunlara sağlanan destek miktarları Tablo 8 'de verilmiştir. Aynı yıllarda destek isteminde bulunan projelerin % 30-45'i desteklenmiştir.

Gruplara bağlı olarak, yoğun bilgi birikimi ve bilimsel altyapının bulunduğu belli merkezlerde, önemli araştırma alanlarında özel araştırma üniteleri de kurulabilmektedir.

Tablo 8: TÜBİTAK Tarım Orman ve Gıda Teknolojileri Araştırma Grubu ile Veteriner ve Hayvancılık Araştırma Grubu'nca desteklenen araştırma projesi sayıları ve toplam destek miktarları

	Tarım Orman Gıda Teknolojileri AG		Veteriner ve Hayvancılık AG	
Yıllar	Proje Sayısı	Toplam Destek (milyon TL)	Proje Sayısı	Toplam Destek (milyon TL)
1993	24	2.070,864	17	3.604,000
1994	27	8.841,000	30	4.382,750
1995	40	9.410,000	44	7.620,000
1996	38	11.850,000	39	27.645,000
1997	23*	11.260,000*		

(*) 1997 yılının yalnız I. dönem verileri.

2.1.4.2 Altyapı Destek Projeleri

TUBİTAK Araştırma Gruplarının destekleme proğramları çerçevesinde, 1994 yılında Araştırma Altyapısını Desteklenme Proğramları yürürlüğe konulmuştur. Çeşitli kuruluşlarda yürütülmekte olan araştırma projelerinde kaynak yetersizliğinden ortaya çıkabilen kimi darboğazların aşılabilmesi amacıyla bu destek proğramı, istek sahibi araştırıcıların çalışmalarına, genel olarak daha küçük boyutlarda destek sağlamaktadır. Örneğin, Tarım Orman ve Gıda Teknolojileri Grubu'nca bu proğramdan desteklenen proje sayısı, yıllara göre 10-20, sağlanan destek miktarı da 1,5-2 milyar TL dolayındadır.

2. 2. ÖZEL SEKTÖR ARAŞTIRMALARI

Türkiyede tarım ve tarıma dayalı sanayi konusunda faaliyet gösteren ulusal vaya uluslararası özel firmaların AR–GE faaliyetleri, gerekenin çok gerisinde olup, daha çok yurtiçi ve özellikle de yurtdışı araştırma kuruluşlarınca geliştirilen üstün vasıflı bitki çeşitleri ve hayvan ırklarının ülke içerisinde pazarlanmasına yönelik geliştirme faaliyetlerini kapsamaktadır. Orijinal araştırma sayılabilecek çalışmalar son derecede az olup Üniversiteler ve Bakanlık araştırma kuruluşlarıyla işbirliği yeterlsiz bir düzeydedir.

2. 3. GÖNÜLLÜ KURULUŞLARIN ARAŞTIRMALARI (TEMA, TKV, DHKD v.b.)

Bu konuda bilgi derlenemediğinden, bu raporda yer verilememiştir.

3. KARŞILAŞILAN DARBOĞAZLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. TARIMSAL ARAŞTIRMA-GELİŞTİRMEDE DARBOĞAZLAR

Tarımsal Araştırma ve Geliştirme ile ilgili problemler; organizasyon-yönetim, personel, kaynak ve mevzuat alt başlıkları altında özetlenebilir.

3.1.1. ORGANİZASYON -YÖNETİMDEKİ DARBOĞAZLAR

· Türkiye Milli Tarımsal Araştırma Sistemi, tam anlamıyla konsolide edilememiş olup, dağınıklığını kısmen muhafaza etmektedir; tarım sektörüne araştırma hizmeti vermekte olan Köy Hizmetleri (Topraksu) araştırmaları, hala ayrı bir Bakanlığa bağlıdır; üniversitelerle Bakanlık arasında sistematik bir ilişki mevcut değildir.

· Araştırma-Yayım bağı, uygulanan TYUAP projelerinin kısmi başarısı dışında, son derecede güçsüz durumdadır.

· Araştırma kuruluşlarının koordinasyonu için uygun bir organ bulunmamaktadır; bu nedenle de İşbirliği oranı son derecede düşüktür.

· TUBİTAK, hemen tamamen üniversitelerin projelerine destek vermekte, diğer araştırma kuruluşlarına önemleri ölçüsünde ilgi göstermemektedir.

· Tarım ve Köyişleri Bakanlığı araştırma kuruluşlarının TAGEM'le olan ilişkilerinde mevzuat, organizasyon ve yönetim sorunları bulunmakta ve bunlar başarıyı sınırlandırmaktadır.

· Özel sektörle ilişkiler çok yetersiz olup, ilgili özel sektörün AR-GE faaliyetlerine katılımı sağlanamamaktadır.

· Özel sektörün araştırma yatırımları yok denecek kadar azdır.

· Politik müdaheleler, Bakanlık araştırma kuruluşlarının mevcut yönetim sorunlarının çok daha büyümesine ve yönetici niteliklerinin giderek düşmesine, yönetimde istikrarsızlığa yol açmakta; bu da araştırıcılarda moral çöküntüye yol açmaktadır.

3.1.2. PERSONEL

· Araştırma kuruluşlarında eleman istihdamında, üniversiteler hariç, belirli bir politika olmayıp, bu kuruluşlar da diğer kamu kuruluşlarında geçerli olan atama, terfi, özlük hakları ve tayin-nakil işlemlerine tabii'dirler;

· Araştırma Enstitülerinin, görevleriyle uyumlu standart kadroları bulunmamakta, kuruluşların bulunduğu sosyo-ekonomik çevreye göre kadro çok yetersiz veya gereğinden fazla olabilmektedir;

· Türkiyede araştırıcı olmayı özendirici hiçbir teşvik sözkonusu değildir.

3.1.3. KAYNAK

· Türkiyede AR-GE faaliyetlerine ayrılan kaynaklar son derecede yetersiz olup, bu konuda belirlenmiş, GSMH'nın veya ilgili sektöre ayrılan bütçenin belirli bir kısmının AR-GE için tahsisi gibi, dünyanın gelişmiş bütün ekonomilerinde geçerli olan bir ölçü bulunmamaktadır;

· Tarımsal AR-GE için alınan kaynaklar da etkili bir şekilde kullanılamamaktadır; çünkü bilimsel bir şekilde önceden belirlenmiş öncelikli konularda ve işbirliği şeklinde çoklu disiplinli bir proje yaklaşımı tam anlamıyla yoktur (TAGEM, 1996'dan itibaren bu yönde önemli bir çaba içerisindedir);

· Araştırma kuruluşlarının altyapılarında önemli yetersizlikler ve modernizasyon ihtiyaçları sözkonusudur(TAGEM, TAP projesi imkanlarıyla, özellikle Merkez Araştırma Enstitüleri'nin güçlendirilmesi konusunda ciddi bir çaba içerisindedir).

3.1.4. MEVZUAT

Yürülükteki mevzuat;

· Rasyonel bir araştırma yönetimi,

· Personelin işe alınması, sisteme adaptasyonu, ödüllendirilmesi veya sistemden uzaklaştırılması, araştırıcılığın özendirilmesi, tayin ve nakli,

· Büyük hedefli araştırma projelerinin yeterli bütçelerle desteklenmesi,

· Döner sermaye gelirlerinin, araştırmaları ve araştırıcıları gerçek anlamda desteklecek şekilde kullanılması,

· Kuruluşlar arası ve özel sektörle yakın işbirliğinin teşvik edilmesi ve kurumsallaşması bakımlarından ihtiyaca cevap vermemektedir.

3.2. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.2.1.ORGANİZASYON-YÖNETİM

· Türkiye'de tarımsal araştırma ve geliştirmede görevli tüm kurum ve kuruluşların personel durumları (bilimsel kapasiteleri), alt yapıları, alet-ekipman varlıkları, tamamladıkları projeleri ve devam eden projeleri gibi bilgileri toplayan, sınıflandıran ve araştırcıların kullanımına sunan bir organizasyon ve oluşturacağı veri tabanı olmalıdır. Böyle bir organizasyon TAGEM'in kurmakta olduğu Araştırma Yönetimi Sistemi olabilir.

· TAGEM, TUBİTAK ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi tarımsal araştırmaya destek veren kurumların üst seviyede temsil edildiği bir üst birim oluşturulmalıdır. Bu birim, tarımsal araştırmaya devlet bütçesinden kaynak temini ve bu kaynağın dağıtımında yetkili kılınmalı ve kaynakları ülke önceliklerine göre dağıtacak yapıya kavuşturulmalıdır.

· Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Araştırma Genel Müdürlüğü (TAGEM) ile irtibatlandırılmalıdır.

· Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma enstitülerinin merkezdeki bağlılık durumu netleştirilmeli, bunlar açıkça TAGEM'e bağlanmalı ve bu çerçevede,

¨ Araştırma enstitülerine eleman istihdamı (mevsimlik ve geçici işçiler dahil),

¨ Araştırma bütçesinin (yatırım, cari ve döner sermaye dahil) tahsisi ve kullandırılması,

¨ Araştırma enstitüsü açma, kapama ve AR-GE yatırımları,

¨ Sicil amirliği

gibi konularda TAGEM'in Genel Müdürlük inisiyatifi esas olmalıdır;

· Araştırmaların kısmi özerkliğini sağlayıcı ve bilim dışı politik müdahelleri önleyici bir organizasyon-yönetim yapısı oluşturulmalıdır;

· Araştırma-yayım-üretici bağını (birliği) ve araştırma sonuçlarını diğer son kullanıcılar arasında kurumsal bir ilişkinin oluşturulmasına çalışılmalıdır;

· Ülkemizdeki tarımsal araştırmaları etkin hale getirmek ve araştırma sonuçlarının pratiğe intikalini sağlamak için, tüm araştırma sonuçları, oluşturulacak bir bilgi iletişim ağı ile TAGEM'de kurulmakta olan 'Araştırma Yönetimi Enformasyon Sistemi'nde toplanmalı, üretilen bilgilerle yüksek verim teknolojisine dayalı üretim modelleri yapılmalıdır;

· Özel sektör kuruluşlarının, gelişmiş ülkelerdeki anlayışa paralel bir AR-GE politikasına kavuşmaları için yönlendirici teşvikler uygulanmalıdır.

3.2.2. PERSONEL

Rasyonel bir Araştırıcı Personel politikasının geliştirilmesi için;

· Araştırma Hizmetleri Sınıfı ihdas edilmeli ve araştırmacı olmanın gerektirdiği özel nitelikleri taşıyanların bu hizmetlerde istihdamı ve sistemde tutulması için diğer sınıflara göre teşfik edici, liyakat ve çalışmayı teşfik edici, tembelliği caydırcı bir statü tanınmalı;

· Araştırma kuruluşlarının belirli kritik araştırıcı kadroları standart (ideal) kadro olarak ilgili enstitülere tahsis edilmeli, bu kadroların özellikleri net bir şekilde ortaya konmalı ve boşalan kadrolara mahallinde yapılan değerlendirme ve seçime göre atama yapılmalı;

· Araştırcıların nakilleri, üniversiteler ve uluslararası kuruluşlarda olduğu gibi, boşalan uygun bir kadroya başvuru ve değerlendirme sonucu olmalı ve

· Araştırıcı özlük hakları cazip hale getirilmelidir.

3.2.3. KAYNAK

Kaynak konusundaki iyileştirmede;

· Ülke önceliklerinin daha gerçekçi belirlenmeli, mevcut kaynakların dağıtımının bu önceliklere göre yeniden düzenlenmeli;

· Araştırma sonuçlarının kullanıldığı ve büyük ekonomik faydalar sağlandığı alanlarda elde edilen gelirlerden bir kısmının, bu araştırmaları sonuçlandıran kurumlara aktarılmalı,

· Enstitü Döner Sermayeleri araştırmaları ve araştırıcıları daha iyi destekleyecek tarzda yeniden düzenlenmeli (özellikle 969 Sayılı Döner Sermaye Kanunu'yla çalışan kuruluşlarda, sermayenin limitsiz olması ve benzeri yönde iyileştirmelere acilen gidilmeli);

· Araştırma enstitülerinde geliştirilen teknoloji ve ürünlere patent verilmeli ve ücret karşılığı satılmalı,

· Araştırmaların otofinansmana kavuşturulması için, birçok batı ülkesinde olduğu gibi, ilgili alt sektörün ticari faaliyetleri sırasında (toptancı halleri, ürün borsaları, mezatlar,ithalat-ihracat..) oluşan katma değerden alınacak makul paylarla desteklenecek bir Tarımsal Araştırma Destek Fonu kurulmalı;

· Tarımsal Araştırma Vakfı gibi, araştırmaya finans desteği sağlıyacak organizasyonların oluşturulması desteklenmeli ve

· Sanayici ve üreticilerin araştırmaya destek sağlamaları teşvik edilmelidir.

3.2.4. MEVZUAT

Organizasyon-yönetim, personel ve kaynak konularında yapılan önerilerin uygulanmasına imkan verecek mevzuatlar hazırlanıp, uygulamaya konmalıdır.

- Araştırma enstitüsü açma, kapama ve AR-GE yatırımları, [illegible] gibi hususlarda TAGEM'in Genel Müdürlük makamına [illegible],

- Araştırmaların kamu önceliğini sağlayıcı ve bilim dışı politik müdahaleleri önleyici bir organizasyon yapısının [illegible],

- Araştırma-yayım-üretici bağını (ilişkisi) ve araştırma [illegible] son kullanıcılar tarafında kurumsal bir ilişkinin oluşturulması [illegible],

- Ülkemizdeki tarımsal araştırmaları etkin hale getirmek ve araştırma sonuçlarının pratiğe intikalini sağlamak için, tüm araştırma sonuçları, oluşturulacak bir bilgi ağı ile TAGEM'de kurulacak bir "Araştırma Yönetimi Enformasyon Sistemi"nde toplanmalı, [illegible] teknolojilerin [illegible],

- Özel sektör kuruluşlarının, gelişmiş ülkelerdeki anlayışa paralel olarak AR-GE [illegible].

3.2.2. PERSONEL

Rasyonel bir Araştırma Personel politikasının geliştirilmesi için;

- Araştırma [illegible] ve araştırıcı [illegible] ve çalışmayı teşvik edici, [illegible] bir sistem kurulmalı.

- Araştırma kuruluşlarının belli kalite araştırma kadroları [illegible]; bu kadroların özellikleri net bir şekilde ortaya konmalı ve bu kadrolara [illegible] göre atama yapılmalı.

- Araştırıcının, [illegible], üniversiteler ve [illegible] kuruluşlarında olduğu gibi, [illegible] uygun bir [illegible].

- Araştırıcılık kadrosu cazip hale getirilmelidir.

3.2.3. KAYNAK

- [illegible]

- Ülke önceliklerinin daha gerçekçi belirlenmeli, mevcut kaynakların dağılımının bu önceliklere göre yeniden düzenlenmesi [illegible].

- Araştırma [illegible] ve büyük [illegible] bir [illegible], bu araştırmaların sonuçlarından [illegible].

- Enstitü Döner Sermayeleri araştırmaları ve [illegible] oluşturulmalı (örneğin 209 Sayılı Döner Sermaye Kanunu ile çalışan kuruluşlarda, sermayenin limitsiz olması ve [illegible]).

- Araştırma enstitülerince geliştirilen teknoloji ve ürünlere patent verilmeli ve [illegible].

- Araştırmaların [illegible] için, [illegible] ürün borsaları, mezbaha [illegible] kuruluşları [illegible].

- Tarımsal Araştırma Vakfı gibi, araştırmaya [illegible] kuruluşların desteklenmesi ve

- Sanayici ve üreticilerin araştırmaya destek sağlamaları teşvik edilmelidir.

3.2.4. MEVZUAT

Organizasyon-yönetim, personel ve kaynak konularında yapılan önerilerin hayata geçirilebilmesi için gerekli mevzuatlar hazırlanıp uygulamaya konmalıdır.

I. TARIM ŞÛRASI

4. KOMİSYON

EĞİTİM VE YAYIM

GİRİŞ:

TARIMSAL YAYIMIN TANIMI AMACI VE KAPSAMI

20.Yüzyılın başından buyana önce İngiltere ve Birleşik Amerika da sonralarıise Avrupa ve diğer ülkelerde geliştirilen tarımsal yayımın değişik şekillerde tanımıyapılmıştır.

Tarımsal yayım genel olarak çiftçilerin kendi sorunlarınıçözmelerine yardımcıolmak üzere onlara tavsiye ve bilgi sunan kırsal kesime yöneltilmiş yetişkinleri hedef alan bir eğitim işlemidir diye tarif edilebilir.

Bütün yayım şekillerinin müşterek özelliği halka eğitim götürmektir.

Yayımla çiftçilere ve diğer gruplara yalnız çıplak bilgi götürmekle kalınmaz bu bilgilerin nasıl uygulanılacağıda gösterilir. Eğitimle yayımın önemli farkıburada ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yayım ilgililere sadece bilgi götürüp onlarıdevamlıtavsiyelere bağımlıhale getirmez. Onlarıproblemleri nasıl ele alacağıve çözeceği, nereden bilgi sağlayacağıgibi konularda eğitir ve hazırlar. Bir başka ifadeyle yayımın amacı, kırsal kesimde yaşayanlara, asgari düzeyde yardım alarak, kendi işgücü ve maddi kaynaklarınıkulanarak hayat standartlarınınasıl yükselteceklerini öğretmektir.

Tarımsal yayım çiftçilere yalnızca üretim tekniğini öğretmekle kalmayıp, ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması, tüketim, değerlendirme, sosyal ve ekonomik çevrenin iyileştirilmesi gibi pek çok alanda bilgi iletmektedir. Bütün bu sayılan hizmetleri yapacak kişi yayımcıdır. Ayrıca yayımcının önemli görevlerinden biriside çiftçilerde bilgi için arzu yaratmaktır.

Kırsal toplum; dışa karşıkapalı, oldukça tutucu değişikliğe az yatkın, öğretim ve kültür düzeyi düşük bireylerden oluşmaktadır. Çiftçi toplumunun bu özelliği, ekonomik kalkınma ve tarımsal gelişmede iyi organize edilmiş bir yayım kuruluşuna olan ihtiyacıortaya koymaktadır. Genelde çiftçi ihtiyaçlarıile ülke genelindeki yayım hedefleri farklılık gösterebilmektedir. Çiftçiler önemli ve ivedi sorunlarının yayımcılar tarafından çözülmesini isterler. Hükümetlerin ve tarım politikalarıile uğraşanların ise asıl ilgilendikleri yayım kuruluşlarının ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesine yapacağıyardımlardır. Bu nedenle ülkenin içinde bulunduğu koşullar, ihtiyaçlar ve gelecek için alınmasıgerekli ekonomik önlemler yayım servisinin çalaşmalarınıbelli konular üzerinde yoğunlaştırmasınıöngörebilir. Bu hedefler kıtlık yıllarında gıda üretiminin artırılmasıihraç ürünlerine ağırlık verilmesi veya toprak muhafaza, bölgesel kalkınma, sulama alanlarında üretimin artırılmasıveya önemli bir ürünün tanıtılmasıgibi kısa, orta ve uzun vadeli konulara yönelik bir yayım çalışmasıolabilir. Koşullara göre saptanan amaçların çok iyi bilinmesi yayımın başarısiçin zorunludur.

Yayım hizmetlerinin ekonomik ve tarımsal kalkınmada gelişmeyi gerçekleştiren diğer unsurlar yanında önemli bir yeri vardır. Tarımsal kalkınmada üretimin;

Tarımsal ürünler için pazar,

Devamlı değişen teknoloji,

Girdi, araç-gerecin kolay sağlanabilirliği,

Çiftçiler için üretim teşvikleri,

Ulaşım

gibi faktörler vardır.

Ancak bunların gerçekleştirilmesi ile başarısağlanabilmesi için mutlak surette eğitim ve yayım hizmetlerinin de bir denge içerisinde yürütülmesi ön koşuldur. Buna bir örnek vermek gerekirse sulama yatırımlarına büyük kaynak ayrılmasına karşılık bu alanlarda üretilecek yeni ürünlerin tanıtılması, geliştirilmesi pazarlanmasıkonularında yayım hizmetleri aynıoranda desteklenmediği için beklenilen hedeflere ulaşılamamıştır. Aynıproblemlerle karşılaşılmaması için Güney Doğu Anadolu projesinde (GAP) tarımsal yayıma gerekli önem verilmeli ve tedbirleri alınmalıdır.

Tarımsal kalkınmada yayımın görevini tam yapamamasının nedenleri

Hükümetlerin yayımıdestekleyecek asli unsurlarısağlayamaması,

Yayımın mali kaynak ve personel bakımından yeterli seviyede desteklenmemesi,

Yayım servisine istenilen yetkilerin verilmemiş olmasıve Bakanlık organizasyonundan sonra yetersiz idaresi ve çalışmasıgösterilebilir.

YAYIM MODELLERİ VE ETKİN BİR YAYIM MODELİNDEN BEKLENİLENLER:

Tüm dünyada yayım üç model üzerine organize edilmiştir. Bunlar:

Birleşik Amerika da olduğu gibi Üniversitelerde yerel yönetimlerle ve Birleşik devlet işbirliği ile yürütülen Kooperatif yayım modeli,

Kuzey Avrupa ülkelerinde görüldüğü gibi çiftçi kuruluşlarınca yürütülen yayım modeli,

Diğer pekçok ülkede görülen Devletin organize ettiği yayım modelidir.

Ülkemiz üçüncü gruba uygun olarak doğal gelişimi içerisinde kendine özgü bir tarımsal yayım modeli oluşturmuştur.

Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilatı olarak il, ilçe ve belli köylere kadar uzanan yayım organizasyonu, fiziki mevcudiyetine karşın istenilen düzeyde etkili olmamıştır. Buna neden yayım hizmetlerine gerekli kaynaklarısağlayamamanın yanında belli bir iş disiplininin kurulmaması ve görevlerin açıklıkla belirtilmemiş olmasıdır. Bununla beraber Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü uzun yıllar ülkemizin tarımsal politikası doğrultusunda yararlı hizmetler vermiştir. Türk köylüsüne örnek teşkil etmesi amacıyla deneme ve üretme istasyonları kurmuş tohum temizleme faaliyetlerinde bulunmuş, gübreyi, tarımsal alet ve makinalarıTürk çiftçisine tanıtmış ve kullanımlarının yaygınlaşmasında önemli roller oynamıştır. Bu dönemde bedelsiz girdi destekli eğitim çalışmalarıkırsal alanda tarımsal faaliyetlerde gübre kaliteli tohum ilaç vs. gibi yoğun girdi kullanımının bir taraftan çiftçilere benimsetilmesine yol açarken diğer taraftan devlet baba versin alışkanlığının yerleşmesine yol açmıştır.

Bugün Yayım Teşkilatımızı yeni bir değerlendirmeye tabi tutmak ve tarım sektörümüzden beklediğimiz hedeflere kısa zamanda ulaşmamızı sağlayacak etkin bir yayım modelini ortaya koymak zorunluluğu vardır. Bu konuda ülkemizde başarı ile uygulanan bazı projelerin yayım modelinden yararlanmak mümkündür. Eğitim ve Ziyaret olarak adlandırılan bu yayım modelinin ilk uygulandığı ülke, Seyhan sulama projesi dolayısıyle Türkiye olmuştur. Bu projenin çok kuruluşlu dağınık bir idari yapıaltında uygulanmış olmasına karşın pilot uygulama çok başarılı sonuçlar vermiştir. Daha sonraları yaş meyve ve sebze ihracatınıgeliştirme, Çorum-Çankırı kırsal kalkınma projesi ve çok maksatlı Ceyhan Aslantaş projeleri kapsamında da uygulamaya devam edilen bu yayım sistemi I.Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi ile 18 İl de, II.Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi ile 21 İl de olmak üzere 39 İl de uygulanmış proje sayesinde bu İllere kaliteli insan gücü, ulaşım aracı, ekipman desteği sağlamak sureti ile yayımcıyı mobilize ederek çiftçiye yaklaştırmayı Araştırma yayım çiftçi bağların ıgüçlendirmeyi hedeflemiştir. Tüm bu proje uygulamalarında yer alan bu yayım sistemi Tarım Bakanlığına ve diğer yayımcılara değerli deneyimler kazandırmıştır.

Ne varki bütün bu deneyimlere ve yararlarının bilinmesine karşın bu sistem Milli Yayım Politikamızda gerekli etki ve değişikliği yaratamamıştır.

Tarımsal işletmelerin ve kırsal kesimin sosyo-ekonomik yapılarının iyileştirilmesi amacı ile üreticilere verilen tarımsal yayım ve eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilerek önceliklerin belirlenmesi, planlanması ve bu sistemin yeniden yapılanmasının gerçekleştirilmesi zorunludur.

Buna göre, bu yeni yapılanmada üreticilerin, planlamadan uygulamaya kadar her aşamada aktif katılımlarının sağlanması yayım hizmeti etkinliğinin artırılması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bu katılımın sağlanması maksadıyla kamunun hakim olduğu alanların hizmet ve finansman açılarından kademeli olarak daraltılması ve böylece ortaya çıkacak boşlukların da çiftçi örgütleri ve özel sektör tarafından doldurulması teşvik edilmelidir.

Ülkemiz ekolojik ve sosyo-ekonomik kalkınma açılarından oldukça heterojen bir yapıya sahiptir. Sonuç olarak homojen bir tarımsal yayım yaklaşımının her bölgede aynı sonucu vermesi beklenemez. Bazı bölgelerde başarılı olan bir yaklaşım heterojen yapı nedeniyle bir başka bölgede aynı sonucu vermemektedir. Bu nedenle farklıekolojik ve sosyo-ekonomik yapıya göre farklı yada bir başka deyişle çoğulcu ve esnek bir yayım yaklaşımı ulusal yayım politikasını oluşturmalıdır.

Bu türlü bir politika kamu ve özel yayımın bir arada yürütülmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle ülkemizde, yapısı iyileştirilmiş bir kamu yayımı ile çiftçi örgütleri ve özel sektör tarafından yürütülen özel yayım bir arada yürütülmelidir.

Yeni bir yayım organizasyonuna giderken gözönüne alınması gereken sorunlar aşağıda özetlenmiştir. Bu sorunlar esasen klasik yayım sistemimizin de önemli kusur ve noksanlıklarını oluşturmaktadır.

1- Kamu yayımının giderek yetersiz kalması ve çiftçilerin bilgi ihtiyaçlarının artmasına koşut olarak Türkiye de kamu-dışıyayım etkinlikleri yaygınlaşmaktadır.

Ancak Kamu kendi dışındaki yayımın yönlendirilmesi ve kontrolünde yetersizdir. Bu kayıtsızlık; kamu dışı yayımın;

a) istenilen düzeyde

b) sağlıklıve kaliteli bir biçimde gelişmesini engellemektedir.

Kamu;

a) kendi dışındaki yayımın desteklenmesi için uygun ortam yaratılması ve önlem alınması,

b) yayımcıların eğitimi ve

c) yayımda kalite kontrolü gibi yeni görev alanlarına sahip olmalıdır.

2- Kamu yayımının bugünkü sorunlarının başında çiftçilerin, yayımın karar alma süreçlerine ve masraflarına katılımının sağlanamamasıgelmektedir.

Çiftçiler;

a) kararları kendi dışında alınan yayıma ilgisiz kalmakta,

b) ücretsiz elde ettikleri için fazla değer vermemekte ve daha önemli olarak

c) yayım mesajlarıçiftçilerin ilgilerine ve koşullarına uyrnamaktadır.

Aktif çiftçi katılımının kamu yayımı çerçevesinde sağlanması çok güçtür. Bu nedenle, yayımda etkenliğin ve başarının güvencesi çiftçilerin kendi bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, kendi yönlendirdikleri yayım hizmetlerine sahip olmalıdır.

Kamu, çiftçi örgütlerinin kendi yayım servislerini kurmalarına ya da ziraat mühendisliği danışmanlık firmalarıyla bu amaçla hizmet sözleşmesi yapmalarına maddi destek sağlanmalıdır. Önder Çiftçi Projesinde olduğu gibi, yayım hizmeti satın almak için kurulan çiftçi çemberlerinin masraflarının belli bir bölümü kamu kaynaklarından karşılanmalıdır.

3- Diğer ülkelerde geniş bir uygulama alanı bulunan Danışmanlık hizmetleri ülkemizde yaygınlaşmamıştır.

Özel daşınmanlık konusunda evrensel deneyimlerden yararlanmak gerekir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda çiftçilerin bilgi ihtiyacı bireysel ya da firma halinde çalışan özel danışmanlar tarafından karşılanmaktadır. Bu ülkelerin çoğunda devlet yayımı özelleştirilerek kamuda çalışan ziraat mühendislerine devredilmiştir.

Bazı Latin Amerika ülkelerinde ise kamu yayım hizmetleri özel danışmanlık firmalarına belirli süreler için ihale yoluyla devredilrnektedir.

Ziraat mühendislerinin bireysel olarak ya da örgütlenerek danışmanlık hizmeti yapmalarına devlet destek vermelidir. Bu alanda öncü uygulamalara bir an önce geçilmelidir.

4- Devlet yayımı bugüne değin daima üretimi artırma amacını taşımış, diğer konu alanlarını gözardı etmiştir.

Doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı ve doğal kaynaklara yönelen tehditler artarak sürerken, devletin bu alanda çiftçilere yönelik bir eğitsel etkinliği bulunmamaktadır.

Devlet yayımının öncelikli konu alanı Doğal Kaynaklar-Sürdürülebilir Kalkınma olmalıdır.

Kamu yayımında hedef kitleler yeniden belirlenmelidir. Bu alanda kar amacı gütmeyen Gönüllü Kuruluşlar desteklenmeli ve işbirliği yapılmalıdır.

5- Türkiye de özel yayımın güçlendirilmesi ve devlet yayımının küçültülmesi ve yeniden yapılanması genel olarak kabul edilmekle birlikte, bu alanda geçiş dönemine ait yeni ve yaratıcı çalışmalara başlanılmalıdır.

Devletin küçülmesi ve çoğulcu bir yayım yapısına geçilmesi hiçbir ülkede kolay ve hemen oluşmamıştır. Çoğulcu yayım yapısına geçiş dönemi için katılımcıbir anlayışla uygulama politikaları geliştirilmeye hemen başlanmalıdır.

Bu alanda ve yayımla ilgili her alanda bilimsel çalışmalar yapacak bir Tarımsal Yayım Araştırmaları Enstitüsü kurulmalıdır.

6- Tarım Bakanlığı ile Ziraat Fakülteleri arasında her alanda görülen kopukluk yayım açısından da geçerlidir. Yerel sorunlara ilgi duyan, uygulamalı araştırma kapasitesi yüksek olan ve yeterli elemanı ve bütçesi bulunan Ziraat Fakülteleri, Bakanlık ile işbirliği yaparak yayımda önemli katkı sağlayabilirler.

Yüksek kapasiteli bazı Ziraat Fakülteleri seçilerek bunlara yayım konusundaki çalışmaları için işbirliği yapılmalıdır.

7- Devletin teknoloji transferi amaçlı yayım çalışmalarıdaha çok gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmış ve göreli olarak büyük çiftçilere yönelmiştir. Devletin yayım çalışmaları, daralan bütçe olanaklarıda gözönüne alınarak, özel yayımın ilgi duymadığı hedef kitlelere odaklaştırılmalıdır.

Devlet bilgiye para verme olanağına sahip olmayan küçük çiftçilere özel önem göstermelidir. Kırsal kadının bilgiye erişmede erkeklerle aynı olanaklara sahip olması sağlanmalıdır. Kırsal gençliğe yönelik tarımsal yayım çalışmalarına büyük önem verilmelidir.

8- Teknolojik yeniliklerin bulunmasını amaçlayan tarımsal araştırma ile bunların çiftçilere ve diğer kullanıcılara iletilmesini amaçlayan tarımsal yayım faaliyetleri arasındaki yakın ilişki tarımsal kalkınma çabalarının temel unsurlarındandır. Bu ilişkinin yeterli düzeyde gerçekleştirilememesi her iki faaliyetten beklenen yararları engellemekte ve başarısızlıklara neden olmaktadır. Tarım kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi düşünülürken Araştırma ve Yayımın birlikte ele alınması kaçınılmaz bir zorunluk olmalıdır.

SONUÇ :

Eğitim ve yayım çalışmalarının tarihi gelişimi incelendiğinde, Tarım Bakanlığı'nın önemli görevler üstlendiği ve başarılı hizmetler verdiği görülmektedir. Devletin veya Bakanlığın çiftçi eğitimi, yayımı ve örgütlenmesinde yapacağı görevler bitmemiştir. Gelişen şartlar gözönüne alınarak araştırma-yayım-eğitim kuruluşlarının yeniden organize ve koordine edilmesi faydalı olacaktır.

Yayım hizmetlerinin bir kısmı özel sektöre devredilirken Tarım ve Köyişleri Bakanlığı teşkilatı ile düzenleyici rol almalıdır. Kuruluşların ve özel sektörün görev ve yetkilerinin belirlenmesi için yasal tedbirler alınmalıve yönetmelikler çıkarılarak çiftçi örgütlenmeli ve yayım hizmetleri kurumsallaştırılmalıdır.

EĞİTİM

Tarım Bakanlığı'nda tarım eğitimi görevi 3161 sayılıkanun ve 9.8.1991 gün, 441 sayılı Kanun

Hükmünde Kararnameyle Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğüne bağlı Eğitim ve Elsanatları Dairesi Başkanlığına verilmiş olup, bu hizmet taşrada 8 adet Elsanatları ve Eğitim Merkezinin yanısıra ziraat, ev ekonomisi, veteriner sağlık teknisyenliği ve laborantlık dallarında 19 meslek lisesi bulunmaktadır.

Ayrıca ülkemizde Tarımsal Eğitim ve Öğretim yapan Fakültelerin yanısıra çok sayıda önlisans seviyesinde meslek yüksek okullarıbulunmaktadır. Tarımsal eğitim konusunun yukarıda zikredilen eğitim merkezleri ve meslek liselerinin sorumluluğunu üstlenmiş olan Bakanlığımızın tarımsal eğitim konusuna çözüm getirdiğini düşünmek eğitim süresinin tamamınıkapsamadığıiçin eksik bir değerlendirme olur. Bu nedenle tarımsal eğitimi tüm eğitim kademelerine göre inceleyip sorunlarınıve çözüm önerilerini birlikte sunmak ileriye dönük bir eğitim çalışmasına rehberlik edecektir. Örgün eğitim içerisinde tarımsal eğitimin sorunlarını ve çözüm önerilerini şöyle özetleyebiliriz

TEMEL EĞİTİM

1- Örgün eğitimin ilk basamaklarında eğitim kalitesi istenilen düzeyden uzak ve yaşamdan oldukça kopuktur. Öğrenciler yaşama ve ileri öğrenim basamaklarına iyi hazırlanamamaktadır. Kırsal alanlardaki ilk okullarda doğal kaynaklar ve doğal yaşam yanında Fen Bilgisi dersleri içinde tarımsal üretim konularının da yer almasına çalışılmalıdır.

Tarıma dayalı sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikte eleman yetiştirecek tarzda yeniden düzenlenmeli.

MESLEK EĞİTİMİ (LİSE DÜZEYİ)

2- Tarım Meslek Liseleri bugüne değin devlet memuru tarım teknisyeni yetiştirme misyonunu taşımıştır. Devlette istihdam olanağının kalkması bu okulların çekiciliğini azaltmıştır.

a- Tarım Meslek Liseleri misyonunu yeniden düzenlemeli ve mezunlarını,

b- Sektörde ücretli çalışma,

c- Kendi işini kurma,

d- Aile işine nitelikli işgücü olarak katkıda bulunma ya da

Tarımla ilgili ileri öğretim basamaklarına hazırlanma gibi hedeflere hazırlamalıdır.

Tarım Meslek Liselerine talep yaratmak ve Türkiye tarımında insan kaynağı niteliklerinin yükselmesini sağlamak için; tarımsal eğitim görenlere kimi Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan, kamu kredilerinde ve diğer hizmetlerde öncelik gibi olanaklar ve haklar sağlanmalıdır.

2-1- Tarım Meslek Liseleri ve hem bulundukları yöreden hem de tarım sektöründen ve çiftçi örgütlerinden her anlamda kopuktur. Bu kopukluk;

a- Mezunların kamu dışında istihdamını zorlaştırmakta,

b- Programların yaşamla ilişkili olma derecesini azaltmakta,

c- Sektörün masraflara katılma konusundaki olası katkısının gözardı edilmesine neden olmaktadır.

Genel anlamda sektörle, programların içeriği konusunda işbirliği yapılmalı ve sektörün çeşitli yollarla masraflara katılımı sağlanmalıdır. Tarım Meslek Liseleri, bulunduğu yörenin bir tarımsal bilgi ve toplantı merkezi işlevini görebilmelidir. Mezunlar ve yöre çiftçileri zaman zaman toplanmalı, kurs ve konferanslar düzenlemeli, kitaplık olmalı, sosyal tesisleri bulunmalı.

2-2- Tarım Meslek Liselerinde geleneksel eğitim sistemi hakimdir. İletişim ve bilişim teknolojisinin olanaklarından yararlanma suretiyle bu okulların tarımcı ailelerin çocukları için daha çekici hale getirilmesi ve kamu bütçesi açısından daha ucuz bir eğitim sağlanması olanaklıdır.

Uygulamalar dışındaki kimi dersler iletişim ve bilişim teknolojisindeki olanaklardan yararlanarak yarı-açık lise biçiminde sunulmalı ve böylece;

a- Öğrencilerin okulda bulundukları sürenin kısalması yoluyla ailelerinin tarımsal işlerine katkılarınıdaha uzun süre sürdürebilmeleri açısından bu okulların çekiciliği arttırılmalı ve

b- Öğrenci başına maliyet düşeceğinden kamuya aynıbütçe ile daha çok öğrenci yetiştirme olanağı kazandırılmalıdır.

MESLEK YÜKSEK OKULLARI (ÜNİVERSİTE DÜZEYİ)

3- Ülkemizde tarımla ilgili programları olan çeşitli üniversitelere bağlıçok sayıda Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. Bunlar herhangi bir ulusal/bölgesel planlama olmadan bağlı bulunduklarıüniversitelerin yetkili organlarının kararlarıyla açılmaktadırlar.

Bu durum kamu fonlarının etkin kullanımı açısından sakıncalıdır. İhtiyaç duyulan bazıalanlarda program yokken bazı alanlarda gereğinden fazla program bulunmaktadır. YÖK/Bakanlık ve sektörün katılacağıbir Master plan hazırlanmalı ve yeni programlar bu plan doğrultusunda açılmalıdır.

3-1- Bu okullar arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlayacak bir mekanizma yoktur. Okulların birbirlerinin deneyimlerinden ve kapasitelerinden yararlanmaları gerekir. Tarımsal programları olan yüksekokullar arasında işbirliği için bir konsey oluşturulmalıdır.

3-2- Tarıma dayalı sanayi ve çiftçi örgütleri ile bu okulların çoğu arasında bir ilişki yoktur. Mezunlara istihdam ve okullara talep yaratmak için sektörle işbirliği kaçınılmazdır. Sektörün ilgili kuruluşlarının Yüksek okulların programlarında söz sahibi olması ve masraflara katılması sağlanmalıdır.

3-3- Tarımsal programlı meslek yüksekokullarının alt ve üst öğretim basamaklarıyla ilişkisi yoktur. Okul öncesi eğitimden yaşam boyu 4 eğitime kadar her eğitim basamağının bir önceki ve bir sonrası basamakla ilişkisi bulunmasıgerekir. Tarım Meslek Okullarının başarılıöğrencileri bu yüksekokullara sınavsız geçebilmelidir. Aynı daldaki Tarım Meslek Okullarıile Yüksekokullarının programlarıarasında uyum ve süreklilik olmalıdır. Yüksekokulların başarılımezunlarının Ziraat Fakültelerine geçişlerine olanak verilmelidir.

ZİRAAT FAKÜLTELERİ (LİSANS VE LİSANSÜSTÜ)

4- Ülkemizde,

a- Ziraat Fakültelerinin sayısı,

b- Bu fakültelerdeki lisans programlarının sayısı ve

c- Genel olarak öğrenci sayısı çok fazladır.

Bu durum, birbirleriyle etkileşim içinde olan üç olgunun (eğitim kalitesinin düşmesi, istihdam sorununun artmasıve mesleğin çekiciliğinin azalması) başlıca nedenlei arasındadır.

Ziraat Fakültelerindeki lisans programı türleri mutlaka azaltılmalıdır. Yeni Ziraat Fakültelerinin açılması önlenmelidir. Bazı Ziraat Fakültelerinin bazı bölümlerinde açılan ikinci eğitim hemen kaldırılmalıdır.

4-1- Aralarındaki büyük kalite ve kapasite farklarına karşın her Ziraat Fakültesi benzer eğitim ve araştırma yapmaya çalışmaktadır. Her bölümde araştırma ve lisansüstü eğitim yapılamaz. Lisans programı açmasının bile standart ölçüleri olmalıdır. Bazı fakülteler seçilerek her yönden uluslararasıtandartları yakalamaları için desteklenmelidir.

Araştırma ve yükseklisans eğitimi birer center of excellence haline getirilen bu fakültelerde odaklaşmalıdır. Bu fakültelerden diğerlerine yoğun bilgi akışı sağlanmalıdır.

4-2- Fakültelerin sektörle, çiftçi örgütleriyle, Tarım Bakanlığıve diğer kamu kuruluşlarıyla ilişkili çok sınırlıve bireyseldir. Mezunların istihdam olanaklarını genişletmek, kaynak yaratmak ve değişimlere uyum sağlamak için anılan kuruluşlarla sürekli ve işlevsel ilişkilere ihtiyaç vardır.

Ziraat Fakültelerinin sektörle, çiftçi örgütleriyle ve sektöre hizmet sunan kamu kuruluşlarıyla işbirliği kurumsallaştırılmalıdır. Her fakülte mezunlarının istihdamına ilgi duymalı, sorumluluk taşımalıdır.

4-3- Ziraat Fakülteleri kurulu bulundukları yörenin tarımsal sorunlarına yeterli ilgiyi göstermemektedir. Çevredeki kırsal alanlar fakülteler için zengin ve ücretsiz birer laboratuvardır. Çevre çiftçilerinin bilgi talebi ise fakültelerde dinamizm yaratır.

Fakülteler, eğitim ve araştırma programlarında yöresel olgu ve sorunlara ağırlıklı yer vermelidirler. Uygulama ve stajlarda yörenin gerçek tarım işletmelerinden yararlanılmalıdır. Her Ziraat Fakültesinde yöre çiftçileriyle düzenleyecek bir yayım servisi olmalıdır.

4-4- Fakülteler tarımsal bilgilerdeki hızlı değişme ve gelişmeleri mezunlarına ve meslektaşlara aktarma konusunda kayıtsızdırlar. Bilgilerin hızla değiştiği ve eskidiği günümüzde sürekli eğitim üniversitelerin başlıca görevleri arasındadır. Ziraat Fakültelerimiz sürekli eğitim etkinliklerine önem ve ağırlık verilmelidir.

SONUÇ:

Dünyada hızla gelişen teknoloji ve eğitimin önemi muhakkakki tarımsal eğitimde de kendini hissettirmektedir. Tarımsal kalkınmanın temel unsuru iyi bir tarımsal eğitim olduğuna göre ülke koşullarına uygun en etkili ve verimli eğitimin sağlanmasıeğitim kademelerindeki eksikliklerin ve yanlışlıkların giderilmesi ile sağlanabileceğinden eğitimi bir sorun olarak değil bir görev olarak ele almalıyız. Eğitim konusunda hizmet veren çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarıve kurumlar arasında iyi bir eşgüdüm ve organizasyon sağlanmalıeğitimin bütünlüğü ve etkinliği en yüksek düzeye çıkarılmalıdır.

4-2- Fakültelerin sektörle, çiftçi örgütleriyle, Tarım Bakanlığı ve diğer kamu kuruluşlarıyla ilişkili çok sıkı ve bireysel olacaktır. Mezunların istihdam olanakları gelişecek, hayatiyeti artırılmak ve değişimlere uyum sağlamak için ortam kurumlarında sürekli ve eğitsel ilişkilere ihtiyaç vardır.

Ziraat Fakültelerinin sektörle, çiftçi örgütleriyle ve sektöre hizmet veren kamu kuruluşlarıyla işbirliği kurumsallaştırılmalıdır. Her fakülte mezunlarının istihdamını izlemeli, sonuçlarını taşımalıdır.

4-3- Ziraat Fakülteleri kurulu bulundukları yörenin tarımsal sorunlarına yeterli ilgiyi göstermemektedir. Çevredeki kırsal alanlar fakülteler için birer laboratuvardır. Çevre çiftçilerinin bilgi talebi ise fakültelerde karşılanmalıdır.

Fakülteler, eğitim ve araştırma programlarında yer vermelidirler. Uygulama ve staj faaliyetleri … Fakültesinde yöre çiftçisiyle düzenleyecek bir "yarım gün" … Cumartesi.

4-4- Fakülteler tarımsal bilgilerdeki hızlı değişme ve gelişmeleri mezunlarına ve meslektaşlarına aktarma konusunda isteksizdirler. Bilgilerin hızla değişmesi ve eskidiği günümüzde, sürekli eğitim, üniversitelerin başlıca görevleri arasındadır. Ziraat Fakültelerinin sürekli eğitim etkinliklerine önem ve ağırlık vermeleri gerekir.

Dünyada hızla gelişen teknoloji ve eğitimin önemi tarımsal eğitimde de kendini hissettirmektedir. Tarımsal kalkınmanın temel unsuru eğitim olduğuna göre ülke koşullarına uygun en etkili ve verimli eğitimin sağlanması ile eksikliklerin ve yetersizliklerin giderilmesi ile sağlanabileceğinden, eğitimi bir sorun olarak değil bir görev olarak ele almalıyız. Eğitim konusunda hizmet veren çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarıyla ve kurumlar arasında iyi bir eşgüdüm ve işbirliği sağlanarak eğitimin bütünlüğü ve etkinliği en yüksek düzeye çıkarılmalıdır.

I. TARIM ŞÛRASI

5. KOMİSYON

TARIMSAL GİRDİLER

TOHUMCULUK

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi doğrudan etkileyen faktörlerden bir tanesi tohumluktur. Yapılan araştırmalar neticesinde tarımda diğer girdiler sabit kalmak şartıyla sadece kaliteli tohumluk kullanmakla verimde %25'e varan artışlar gözlenmiştir.

Tohum paketlenmiş bitki demektir. Bitkinin bütün özelliklerinini içinde saklamaktadır. Tohumluk uluslararası bir meta olup ticareti de çok yaygın bir şekilde gelişmiştir. Nitelikleri üstün tohumluğun çiftçinin hizmetine sunulması, hem onun sahip olduğu teknolojiden en verimli bir şekilde faydalanmasına sebep olacak hem de gelir düzeyinin artmasıyla sosyal ve ekonomik yönden olumlu etki yapacaktır.

Tohumculuğun teşviki, uygulama hedefleri Verimi, kalitesi ve genetik potansiyeli yüksek, hastalık ve zararlılara dayanıklı iç ve dış pazar taleplerine uygun bitkisel ürün üretiminin süratle artırılması için gerekli girdilerin, yabancı sermaye imkanlarını harakete geçirerek kamu ve özel sektör vasıtasıyla yurt içinde ıslah ve üretimini, değerlendirilmesini,dağıtılmasını ve pazarlanmasını teşvik ederek kullanımını yaygınlaştırmaktır.

Kuvvetli olabilmek hatta hayatta kalabilmek için, ülkelerin en az kendilerine yetecek kadar üretim yapmaları ve hergün artacak ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üretimlerini arttırmaları gereklidir. Ülkemiz başta olmak üzere pek çok ülkede günümüze kadar bu artış daima ekim alanlarının artırılması ile sağlanmıştır. Ancak işlenen alanlarımız son sınırlara ulaşmış, hatta işlenmemesi gereken alanlar dahi pulluk altına alınmıştır. Bu nedenle işlenen alanları artırarak üretimimizi artırma şansımız kalmamıştır. Aksine bu alanları azaltma zorunluluğumuz vardır.

Üretimi artırabilmek için birim alandan elde edilen ürünü yani verimin artırılması gereklidir. Bu artışın sağlanabilmesi içinde herkesçe bilinen ve çeşit (genotip), agronomi (yetiştirme teknikleri) ile ekolojik koşullarını iyileştirilmesi şeklinde bilinen üç imkan vardır.

Ekolojik koşullarda değişiklik yapmak mümkün değil yada oldukça güçtür. Yetiştirme tekniklerinin değişimi de zor ve uygun çeşidin kaliteli tohumluğu ile birlikte olmadığı zaman fazla etkili değildir.Ancak (genotip) çeşidin değişimi kolay ve etkinliği fazladır. İyi çeşidin kaliteli tohumluğunun kullanılması kısa sürede verimi artırmak için en önemli etkendir.

Bölgeye adapte olan bir çeşidin kaliteli tohumluğunun kullanılması çoğu zaman verimi %50' nin üzerinde artırmaktadır. Bundan dolayı tarımda ileri ülkeler çeşit geliştirme ve tohumluk üretme işlemlerine büyük önem vermiştir. "Çeşit-çevre-agronomi" paralelliğini sağlayarak çok yüksek verimlere ulaşmışlardır. Bazı bitkilerde ileri ülkelere göre oldukça düşük olan verimlerimizin artırılabilmesi için iyi çeşit ve kaliteli tohumluk üretimine önem vermemiz gerekmektedir.

Her nekadar tohum tek başına önemli bir tarımsal girdi ise de, diğer girdilerin bitkisel üretim üzerine olan etki ve katkılarını iyileştirmek ve arttırmak hususunda tohum ve tohumluğun özel bir yeri ve önemi vardır. Genetik potansiyeli yüksek olmayan bir çeşidin kullanılması halinde diğer girdilerden maksimum yarar sağlanmaz Bu durumda Tarım için kullanılan bütün kaynak ve girdilerde ısraf ve randımansızlık kaçınılmaz olur.

TOHUMCULUĞUN GENEL DURUMU

Bitkisel üretimin artırılmasında genetik potansiyeli yüksek, kaliteli tohumlukların yurt içi üretimlerle karşılanması, çiftçiler tarafından yaygın bir şekilde kullanımının sağlanması hususu devletin esas politikasını teşkil eder.

Ülkenin tohumluk ihtiyacı kamu kuruluşlarının yanında 1980 li yıllardan itibaren özel sektör tohumculuğunun devreye girmesiyle bu sektör tarafından karşılanmaktadır. Özel sektör vasıtasıyla tohumculuk endüstrisinin gelişmesi, Devletin bu gelişmeleri yönlendirici ve destekleyici bir rol olması önem kazanmaktadır.

Tohumculuk alanında özel sektör sadece bir tohum üretici ve satıcı olarak değil; çeşit geliştirme, teknoloji transferi, alt yapı yatırımları (temizleme, kurutma depolama , paketleme tesisleri) ile bir bütün olarak düşünülmelidir. Türkiyede tohumluk üretimi kamu ve özel kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Tohumluk programlarının oluşturulmasında esas amaç, çiftçilerin talepleri ve pazar şartlarının doğrultusunda yüksek kaliteli tohumların üretilmesidir.

SORUNLAR

- Ülkemizde tohumculukla ilgili yasa ve yönetmelikler 1963 yılında çıkarılan 308 Sayılı Kanun ve bu Kanuna bağlı yönetmeliklerle yürütülmektedir. Mevcut Kanun ve yönetmelikler OECD sistemine ve diğer uluslararası tohum ticaretine konu olan sistemlere uygun değildir.

- Türk tohumculuk sektörünün genel şartları serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasına çok uygun değildir.

- Tescil ve Sertifikasyon ve yurt içi tohumluk ticaretine konu olan mevzuat ve yönetmelikleri yetersizdir.

· Ülkemizde uluslararası düzeyde çeşit koruma kanununun olmayışı üstün genotipli çeşitlerin geliştirilmesini engellemektedir.

· Kalkınma planlarında tohumluklara yer verilmemiştir.

· Tohumluklara değişik oranlarda KDV uygulanmaktadır.

· Tohumluk dağıtımında 5254 sayılı kanunun uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar vardır.

· 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanununun ve buna bağlı mevzuatın tohum sağlığı ve ticareti ile ilgili uygulamalarda yetersiz kalmaktadır.

· Tohumlukla ilgili hizmet veren kamu ve özel kuruluşlarının yapı ve organizasyonu yeterli değildir.

· Ülkemizde sertifikalı tohumluk kullanımı yetersiz olduğu gibi sertifikalı tohumluk üretimini ve kullanımını artırıcı teşvik ve destekler yetersizdir.

· Gerek kamu gerekse özel tohumluk sektöründe araştırma, geliştirme ve teknoloji faaliyetleri yetersizdir.

· Tohumluk ticareti ile ilgili kontrol ve denetim uygulamaları yetersizdir. Açıkta sertifikasız tohum satışı devam etmektedir. Tohumlukla ilgili eğitim yeterli değildir.

ÇÖZÜMLER

1. 308 Sayılı Kanunu ve buna bağlı yönetmeliklerde günün ihtiyacına cevap verecek şekilde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

2. Yasal olarak yapılacak yeni düzenlemelerden sonra Tescil, Sertifikasyon Ticarete konu olan hizmetlerle ilgili alt yapı ve ilgili kurumlarda yeniden düzenleme yapılarak daha özerk bir yapıya kavuşturulmalıdır.

3. Yeni bitki çeşitlerinin geliştirilmesi için uluslararası düzeyde Çeşit Koruma Kanununun çıkartılarak Uluslararası Çeşit Korumu Birliğine (UPOV) üye olunması.

4. 5254 Sayılı Kanunla yapılan tohumluk dağıtım uygulamaları yeniden düzenlenmelidir.

5. Açıkta tohum satışı engellenmelidir.

6. 6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nda tohumla ilgili hususların günün şartlarına uygun hale getirilmesi.

7. Sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımı ile ilgili eğitim ve yayım faaliyetleri geliştirilmelidir.

8. Gerek kamu gerekse özel sektördeki AR-GE faaliyetleri desteklenmelidir.

9. Tohumculuk politikaları ile ilgili hizmet veren kamu kuruluşları değişik genel müdürlüklere ve birimlere dağılmış olan hizmetleri yeniden düzenlemek üzere dağınıklığın giderilerek tüm hizmet veren bu kuruluşlar tek çatı ve hiyerarşik sistem içinde biraraya getirilmelidir.Böylece üretim, araştırma, ticaret, kontrol ve denetim bütünlüğü sağlanmalıdır.

10. Yüksek teknoloji ürünü olan tohumun bir sanayi ürünü olarak değerlendirilmeli ve teşvik uygulamaları bu kapsam içine alınmalıdır.

11. Diğer girdilerde olduğu gibi (gübre vs.) Kalkınma Planlarında tohumluğa da yer verilmelidir.

12. Tohumluklara değişik oranlarda uygulanan KDV oranları % 1'e düşürülmelidir.

13. Tohumculukla ilgili Kredilendirme Sistemi yeniden düzenlenerek üretici, çiftçi ve banka yönünden uygun şartlar sağlanmalıdır.

14. Tohumculuğun teşviki hakkındaki kararname ile TC Ziraat Bankası tarafından kullandırılan kredilerle tohumluklara uygulanan destekleme ödemesinin zamanında yapılabilmesi amacıyla TC Ziraat Bankası'na zamanında kaynak aktarılmalıdır veya zamanında ödeme yapılamıyorsa gecikme zammı ödenmelidir.

15. Yapılacak düzenlemelerle, Türkiyede tohumculuk sektörünü, araştırma, üretim, tescil, sertifikasyon ve ticaret yönünden tohumculuğu gelişmiş olan ülkelerdeki altyapı yasal ve kurumsal işleyişe benzer şekilde organize etmek ve faaliyete geçirmek ana hedef olmalıdır.

16-Tohumluk dağıtımında bölgelere göre hangi çeşit tohumluğun daha iyi olduğu konusunda çiftçilere yardımcı olacak teknik danışmanlar bulunmalıdır.

FİDAN

Meyvecilikte en önemli girdilerden biri şidandır. Türkiye'de hem kamu sektörü hemde özel sektör standart, sertişikalı ve virüssüz meyve ve asma fidanı üretimi yapmaktadır. Sertifikalı fidan üretimine 1991 yılında başlanmıştır. Virüssüz meyve fidanı üretimine ise narenciye fidanında kamu kurumlarında 1993 yılında başlanmış ve halen çok olumlu sonuçlar alınarak devam ettirilmektedir. Asmada ise özel sektör bazında 1994 yılında virüssüz üretime başlanmıştır.

Narenciye fidanı dışındaki sert ve yumuşak çekirdekli ılıman iklim meyve türlerinde ise virüssüz fidan üretim çalışmaları halen bir kamu kuruluşu olan Karacabey Merkez Üretme İstasyonu tarafından yürütülmektedir.

1997 yılı başında yayınlanan yeni fidan sertişikasyonu talimatlarıyla önümüzdeki 5 yıl içinde kamu kuruluşlarının da şidan üretimini özel sektöre devrederek, sadece damızlı anaç ve çeşit üretimi yapmaları uygun görülmüştür.

SORUNLAR

· Tescil edilen tüm meyve ve üzüm çeşitleri ile bunların anaçlarına ait özellik belgelerinin mevcut olmaması, uygulamada aksamalara neden olmaktadır,

· İsmine doğru çeşit ve anaç damızlıkları kamu kuruluşlarında yetersizdir, özel işletmelerde ise bir kaçı dışında hemen hiç bulunmamaktadır,

· Sertifikalı fidan üretim primi alabilmek için fatura kesme ve vergiye tabi olma zorunluğu olduğundan,küçük işletmeler sertifikalı fidan üretiminine ilgi gostermemektedir.

· Mevcut sistemde, sertişikasyonla görevli depo fidanlıklarının çok geniş olması, uygulamada önemli zorluklar yaratmaktadır.

· Meyve ve asma fidanlarına uygulanan destekleme miktarı yeterli değildir.

ÇÖZÜMLER

· 1-Türkiye meyveciliği ve bağcılığının geliştirilmesi, her şeyden önce bu alanda orta vadeli hedeflerin doğru verilere dayanılarak sağlıklı şekilde belirlenmesi ve bu hedeflerin doğru verilere uygun politikalar ile mümkündür.

· Kamu sektörü meyve ve asma fidanı üretiminde mümkün olan en kısa süre içinde devreden çıkarılmalıdır.

· Ülkemizde standart meyve ve asma fidanı üretimine son verilmelidir. Bu çerçevede ilk aşamada sertişikalı fidan üretimi tüm kuruluşlarda yerleştirilmeli, bu arada virüssüz sertifikalı fidan üretimi de hızla yaygınlaştırılmalıdır.

· Bölgelere göre anaç ve çeşit standardizasyonu ile ilgili olarak gerek meyvecilik gerekse bağcılık açısından kapsamlı olarak yeniden değerlendirilmelidir.

· İç ve güneydoğu anadolu 'da meyve ve asma fidanı üretimine özel teşvik uygulamaları getirilmelidir.

· TSE tarafından hazırlanan meyve ve asma fidanı standartlarınında AT, OECD ve ISO normları esas alınmalıdır.

· Meyve ve asma fidanlarına uygulanan destekleme miktarı artırılmalıdır.

TARIMDA SERMAYE VE KREDİ

Günümüzde Tarım politikalarının önemli amaçlarından birisi de tarımsal üretimde verim ve kaliteyi artırmak suretiyle üreticinin yaşam düzeyinin yükseltilmesidir. Bu hedeşin gerçekleştirilmesi için ise modern tarım metodlarının tatbikine dolayısıyla, su,gübre,ilaç,tarım alet makinaları gibi fiziki, tohumluk, fide,fidan,damızlık gibi biyolojik girdilerin teminine, gerekli tarımsal yatırımların yapılmasına ve tarımsal ürünlerin hasad sonrasında uygun şartlarda satış organizasyonlarının bulunmasına bağlıdır,

Bir tarım işletmesinin sermaye gereksinimi, işletmenin arazi büyüklüğü ve teknoloji kullanma düzeyi ile genel ekonomiye (enşlasyon oranına) bağlı olarak değişmektedir, Bu nedenle tarımsal politikaların en önemli bölümünü oluşturan tarımsal kredi, tarım sektörünün gelişmesinde temel şaktörlerden birini oluşturmaktadır. Kâr marjının çok az, girdi kullanımının belli dönemlerde gerekli olduğu dikkate alınırsa zirai kredinin faiz oranlarının düşük olması, zamanında ve yeterli miktarda kolaylıkla kullanılması özelliklerine sahip olmasının üreticiler için büyük önem arzettiği görülebilecektir.

Bilindiği gibi tarım, iklim koşulları, hastalık ve ürün fiatlarının dalgalanması yönünden risk ve belirsizliklerle doludur ve bunları anlatmak tümü ile mümkün değildir. Kredi, tarımsal üretimin doğal ve ekonomik koşullar nedeniyle yapılamadığı durumlarda, işletmenin finansal yönden zayıflığını ve likidite eksikliğini gidermede olumlu rol oynayarak, işletmenin devamlılığını sağlamaktadır.

Tarımsal krediler, vadeleri yanısıra kullanım amaçlarına göre şu şekilde gruplandırılmaktadır.

A- Üretim Kredileri

1- İşletme Kredileri

2- Yatırım Kredileri

a) Donatma Kredileri (canlı,cansız)

b) Yapı Tesis Kredileri

c) Arazi Edindirme Kredileri

d) Verimlendirme ve İyileştirme Kredileri

B- Pazarlama Kredileri

C- Tarımsal Sanayi Kredileri

1979 yılında 16674 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan tarımsal kredi yönetmeliğinde belirtilen bu sınıflama, 1986 yıl ve 19233 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yönetmelikle değiştirilerek kısa ve orta-uzun vadeli kredi sınıflandırması esas alınmıştır. Buna göre belirlenen krediler grubu içerisinde; bitkisel ve hayvansal üretim kredileri, kimyevi gübre, su ürünleri, Tarım satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Kredileri ile tarımsal sanayi kredileri yer almaktadır.

Ülkemiz gelir dağılımında en alt düzeyde kalmaları sebebiyle çiftçilerimizin gelir düzeylerinin arttırılması için zirai kredi ile desteklenmeleri gerekmektedir. Bunun için de planlı dönemin başlaması ile düzenlenen 5 yıllık kalkınma planlarında tarımsal kredilerin verilişinde tarımda verimliliği arttıracak girdilerin kullanılmasının sağlanması, orta ve uzun vadeli olarak plan hedeflerine uygun yatırım konularına yöneltilmesi öngörülmüştür. Ayrıca kredinin verilişinde nakit kredi yerine ayni kredinin yaygınlaştırılması, küçük ve orta düzeyde üreticilerle kooperatiflere öncelik verilmesi ilkeleri benimsenmiştir. Daha sonraları yapılan 5 yıllık planlarda da kredilerin dağıtımında kooperatifleşmenin teşvik edilmesi, doğrudan çiftçiye verilen kredilerde ise projeye dayalı olanlara öncelik verilmesi öngörülmüştür.

Üreticinin kredi sağladıkları kaynaklar teşkilatlanmamış ve teşkilatlanmış kredi kaynakları olarak ele alınabilir.

A- Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları

Üreticinin genellikle yüksek faizle kişilerden aldıkları borçlardır. Bu krediler daha çok kısa vadeli, yüksek faizli ve ağır şartları olan kredilerdir. Bu tür borçlanma ile tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu sermayenin başka alanlara kayması kaçınılmazdır. Ayrıca üreticinin borçlandığı kişiye ekonomik, sosyal ve hatta politik yönden bağımlılığı bu tür borçlanmanın en önemli sakıncalarıdır. Bütün bunlara rağmen teşkilatlanmamış kredi piyasasının toplam tarımsal kredilerdeki payı %5-50 arasında değişmektedir.

B- Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları

Türk tarımının teşkilatlanmış kredi kaynağı T.C. Ziraat Bankası, Egebank, Tarişbank, Şekerbank, Türkiye Emlak Bankası ve Anadolu Bankasıdır. Ancak T.C. Ziraat Bankasının açtığı tarımsal kredi tüm açılan tarımsal kredinin % 99.9'unu oluşturmaktadır. T.C. Ziraat Bankası kendisinin çiftçilere açtığı tarımsal kredi dışında Tarım Kredi Kooperatişlerine açtığı cari krediler ile çiftçiye tarımsal işletme ve yatırım kredisi vermektedir. Bundan başka Tarım Satış Kooperatişlerinin yaptıkları destekleme alımlarına da kredi açmaktadır.

a) Tarım Kredi Kooperatişleri ve Kredi Uygulamaları

Tarım Kredi Kooperatişleri tohumluk, gübre, hayvan yemi, Tarımsal Koruma İlacı, akaryakıt ve benzeri işletme girdilerini kapsayan Tarımsal İşletme kredisi ile tarımsal araç-gereç ve hayvancılık konularında orta vadeli kredi açmaktadır.

Tarım Keredi Kooperatişleri ikrazatta kullanabilecekleri özkaynakları haricinde kalan kaynak ihtiyaçlarını T.C. Ziraat Bankasından kredi alarak karşılamaktadır.

b) Tarım Satış Kooperatişleri ve Birliklerinin Kredi Uygulamaları

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri üreticilerin ekonomik faaliyetlerini korumak amacıyla kurulmuşlardır. Tarım satış Kooperatifleri ve Birliklerinin kredi ihtiyacı 3186 sayılı Kanunun 17. Maddesi uyarınca T.C. Ziraat Bankasınca karşılanmaktadır.

c- T.C. Ziraat Bankası ve Kredi Uygulamaları

134 Yıllık geçmişi ile Ülkemizin en eski teşkilatlanmış kredi kuruluşu olan T.C. Ziraat Bankası tarımsal kredilerin hemen hemen tamamına yakın bir bölümünü karşılamaktadır.3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası kanunu, bankanın ana amacını "Türk çiftçisinin kalkınmasına tarımsal üretimin arttırılma-

sına tarım sektörünün gelişmesine yönelik kredileri düzenlemek dağıtmak, denetlemek ve tarımın gelişmesine katkıda bulunacak her türlü kuruluşu kurmak, Korumak ve gerektiğinde bu kuruluşların sermayesine katılmaktır"

Şeklinde açıklanmaktadır.

1979 yılında çıkarılan 3202 sayılı T.C. Ziraat Bankası kuruluş kanununun bazı maddelerini değiştiren 227 sayılı kanunda ise banka kredilerinin özellikle ve öncelikle küçük ve orta tarım işletmelerine onların kurduğu kooperatif ve örgütlerine açılması ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca bu kişi ve kuruluşlara kredi açılmasında maddi teminat istenmesi yerine, varsa uygulanacak projenin teminat kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

T.C. Ziraat Bankasının yukarıda açıklanan kuruluş kanununda belirtilen ilkeler doğrultusunda devletin destekleme alımlarında T.C. Ziraat Bankası kaynaklarını daha az kullanması, böylece çiftçilerin ve onların sahip olduğu kuruluşların doğrudan üretime yönelik faaliyetine daha çok kredi kullanmasına imkan sağlaması gerekir.

T.C. Ziraat Bankası 30 Mart 1993 tarihinde pilot bölge olarak 20 İlde "Cari Hesap Sistemi" adı altında başlattığı bir uygulama ile klasik tarımsal işletme kredisi uygulamasında köklü bir yenilik yapmıştır.

Pilot bölgelerde konunun uygulanabilirliği kısa bir dönem denendikten sonra 1 Temmuz 1993 tarihinde yeni sistem T.C. Ziraat Bankasının tarımsal kredi veren tüm şubelerinde uygulamaya konulmuştur.

Eski sistemde tarımsal işletme kredileri konularına göre, ayrı ayrı ve ençok bir yıla yayılan vadelerle açılmakta ve işletmedeki üretim bitkisel ve hayvansal ürün çeşitlerine göre müstakil olarak incelenmekte ve muhtelif vadeler tanınmak suretiyle çeşitli hesaplardan ayrı ayrı kredi açılmakta idi. Vade sonunda, ana paranın tamamı faiz ve masraflarla birlikte ödenmesi zorunluluğu vardı. Bu durum, bir çiftçiye aynı bankadan çeşitli hesaplarda defalarca kredi açılması anlamına geliyordu.

Bu yeni sistemde ise tarımsal işletme bir bütün olarak ele alınmakta çeşitli bitkisel ve hayvansal üretim girdileri fiatlarına göre hesaplanarak o işletme sahibine açılabilecek işletme kredisi azami limiti tesbit edilmektedir. Çiftçi belirlenen bu limit dahilinde hesabından dilediği zaman, dilediği miktarda para çekebilmekte ve hesabına elinde mevcut parasını yatırarak faizini durdurabilmekte, krediyi alıp yatırma işlemini yıl içerisinde dilediği kadar tekrarlayabilmektedir.

Yeni uygulama ile bankasının eskiden gübre ve yem gibi konulardaki aynı kredi uygulamasından vazgeçilmiş olup, çiftçinin kendisine açılan bu girdi masraflarını da içeren kredi limitinden istediği yerden istediği fiyata bu girdileri temin etmesi imkanı tanımıştır.

Hesap dönemi sonunda ise, kullanılan miktar kredinin çiftçiye kaldığı süreye tahakkuk ettirecek faiz ile masraflar tahsil edilmekte ana para işletmede kullanılmaya devam edilmektedir.

TARIMSAL KREDİ UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:

Genel olarak tarımsal kredilemede görülen ve uygulama ile diğer nedenlerden kaynaklanan sorunları ve bunlara ilişkin çözüm önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1) Tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışları, arazilerin parçalı ve dağınık oluşu, bu alanda yapısal, sosyal ve ekonomik sorunların bulunuşu, krediden yeterli ölçüde yararlanmayı sınırlamaktadır. Bu etkenlere, tarımın finansmanında etkili ve sürekli kaynakların olmayısı da eklendiğinde, işletmelerin kredi gereksinimini zamanında karşılayan yeterli kredi kaynaklarının yokluğu sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, öncelikle alt yapının iyileştirilmesi, tarımda dengesiz dağılımdan sosyal ilişkilere kadar uzanan bir alanda değişimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

2) Tarımın yangın,dolu,sel,kuraklık ve diğer risk unsurlarına açık olması, hem tarımsal kredilere

gereksinimi arttırmakta, hem de bu doğal riskler kredinin verimliliğini azaltarak işletme şaaliyet sonuçlarını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, tarımda bilinçli ve bilimsel yöntemlerin izlenildiği işletmecilik uygulamaları yapılarak, risk ve ürün kayıpları azaltılmaktadır. Bu amaçla, hastalıklara dayanıklı ve yüksek verimli hibrit tohumluklar kullanılmalı, kültürel işletmelere özen gösterilmeli, bitkisel ve hayvansal ürünlerde sigortalama işlemleri gerçekleştirilmelidir.

3) Açıklandığı üzere, Ülkemiz tarım işletmelerinde daha çok kısa vadeli işletme kredileri kullanılmaktadır. Özellikle uzun vadeli kredi kullanımı, işletmelerin sermaye birikimlerinin ve dolayısıyla yatırım olanaklarının yetersizliği nedeniyle, yaygın değildir. Orta ve özellikle uzun vadeli kredilerden yararlanmada güvence olarak taşınmaz malların gösterilmesinin istenmesi, üreticilerin yeterli değerde teminat gösterememeleri sonucunda bu tür kredilerden yararlanmayı güçleştirmektedir. Bu sorunlar nedeniyle tarım sektörünün finansmanında leasing(Kiralama) sistemi işletmelere orta ve uzun vadeli şon sağlamada yeni bir imkan olarak düşünülebilir. Böylelikle uzun vadeli ve projeye dayalı olarak yapılan ve boş bulunan veya atıl kapasite ile çalıştırılan ahır, kümes, ambar vs. gibi yapılar ve tarımsal binalar kiralama yolu ile elde edilip kullanılabilir.

4) Tarımda sermaye devrinin düşük,karın risk ve belirsizlik nedeniyle düzensiz oluşu, tarımsal kredilerin faizlerinin düşük olmasını gerektirmektedir. Ancak uygulamada faiz oranlarının yüksekliği, kredi işletmelerinin basit ve anlaşılır olmayışı gibi sorunlar hala devam etmektedir. Bu açıdan tarımsal kredi faiz oranlarının tarım sektörünün taşıyabileceği oranlara indirilmesi, diğer yandan tarımın bilimsel yöntemlerle yapılmasını teşvik etmek ve üreticilerin aldığı kredilerin amacına uygun ve etkin kullanımını sağlamak için, ziraat mühendisleri istihdamı yapılan köy veya köy guruplarındaki verimli işletmelerin, aldıkları kredilerin şaizlerinde indirim yapılması düşünülebilir. Bu açıdan kullanılan kredinin yerinde denetlenmesi, özellikle projeye dayalı kredilendirmede başarıyı arttıracaktır. Kredinin amacına uygun kullanımı, bir yandan kredi kaynaklarının sürekliliğini, diğer yandan kaynakların optimal kullanımını artırarak, öncelikle üretici, daha geniş olarak bölgenin ve ülkenin bütün olarak kalkınmasını hızlandıracaktır.

5) Daha önce belirtildiği gibi son yıllarda T.C. Ziraat Bankasının "Cari Hesap" sistemi ile kredilendirmede yeni uygulamaları gündeme gelmişti. Bu sistemle üretici, krediden yararlanmak için bir defaya özgü bürokratik işlemleri yaptıktan sonra, yeni kredi talebinde bulunmadan, hesabından kredi alabilmektedir. Çiftçinin tarımsal faaliyeti devam ettiği sürece, yılın her mevsiminde krediden yararlanması mümkün olmaktadır. Ayrıca kredi işlemlerinin vade yerine hesap vadesine göre yapılması ve hesap dönemi sonunda ana paranın yatırılması zorunluluğunun kaldırılarak faiz ile masraflarının ödenmesi uygulamaları yaygınlaştırılmaktadır. Çağdaş bankacılık sisteminde görülen bu gelişmelere karşın, T.C. Ziraat Bankası kredilerinin yarıdan şazlasının tarımsal ürünlerin desteklenmesine ayrılması, bu nedenle kredi kaynaklarının amacına uygun ve optimal kullanımında engeller ortaya çıkarmaktadır.

6) Tarımsal krediler, bölgesel dağılımları itibariyle dengesizlikler göstermektedir. Bunun nedeni, kredi açılırken T.C. Ziraat Bankası taraşından her bir ünite açılacak kredilere gösteren ürün bütçeleri ve üretim maliyetlerinin hesaplanmasındaki eksikliklerdir. Kredi açılırken tohum,gübre, ilaç gibi çiftçinin faturalı olarak satın aldığı girdilerin tümü kredilendirilmektedir. Ancak işgücünün ağırlıklı yer aldığı bitkisel ürünlerde kullanılan işgücü girdilerini faturalamak mümkün olmadığından, işgücü isteği şazla olan ürünler için düşük kredi, az olan ürünler için ise nispeten yüksek miktarda kredi öngörülmektedir. Bundan dolayı ülkemizdeki uygulamada dekara ortalama maliyetin, Buğdayda %81,54'ü, pamukta %69.07'si, patateste %56.07'si, tütünde ise % 20.81'i kredilendirilmektedir. Bu uygulama ile şarklı verim için işçilik masraflarına sahip olan ürünlerin yetiştirildiği bölgelere, aynı miktarlarda kredi verilerek, kredinin bölgesel dağılımındaki dengesizlik daha da arttırılmaktadır. Bu nedenle, üretim maliyetlerindeki tüm masraf unsurları kredilemede dikkate alınmalı, kredi kullanım dengesizliğini azaltmak için az gelişmiş bölgelere teşviklerde bulunulmalıdır.

7) Son olarak tarımsal kredilemede faaliyet gösteren kuruluşların ilişki ve işbirliği içinde olmaları, yeterli kredi miktarının oluşturulmasıyla, kredinin zamanında, uygun ve gerek duyulan alanlara

ulaştırılması ve amacına uygun kullanımının sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Tarımsal kredilemede payları oldukça düşük olan bankalar dikkate alınmazsa, günümüzde başta T.C. Ziraat Bankası olmak üzere Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile bazı devlet kuruluşlarının, hem kendi alanlarında hemde yayım kuruluşları ile yeterli koordinasyonu sağlayamadıkları görülmektedir. Bu ilişki ve işbirliği kopukluğu kredilendirmede etkinliği azaltmakta, kaynaklardan yeterli ölçüde yararlanmayı engellemekte ve verimlilik üzerine kredinin olumlu yönünü azaltmaktadır. Bu nedenle ülkemizde izlenen kredi politikalarında, hem çiftçi ile ilişki kuracak yayım örgütlerine, hem de günün koşullarına uygun kredi politikalarının oluşturulmasında etkin görev alacak kuruluşlara veya organizasyonlara gereksinim vardır.

TARIMSAL MEKANİZASYONDA SORUNLAR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tarımsal mekanizasyon; tarım alanlarında tarımsal üretimi geliştirmek, üretimde verimi ve kaliteyi arttırma işlemlerinin, tarım tekniğine uygun olarak daha kolay ve daha rasyonel şekilde yapılmasını sağlamak amaçlarıyla kullanılan her türlü alet, makina ve gereç tasarımı, yapımı, pazarlanması, eğitimi, işletilmesi ve kullanılması konularını içermektedir.

Nüfusunun yaklaşık yarıya yakın bölümü tarımla uğraşan ve ekonomisi de büyük ölçüde tarıma dayalı olan ülkemizde; tarımsal üretim büyük önem taşımaktadır.Günümüz tarımında uygulanan modern üretim teknikleri ile ekonomik üretim, ürün veriminde ve kalitesinde sağlanan artışlar, uygulanan tarımsal mekanizasyon derecesi ile doğru orantılıdır.

Tarımsal mekanizasyon bir üretim teknolojisidir. Tarımsal üretim yapan işletmelerde; Tarımsal mekanizasyon uygulamaları işletmelerin yapısı, bölgenin iklim ve toprak yapısı, tarımsal üretimin çeşidi vb. etkenlere bağlı olarak şarklı düzeylerde uygulanmaktadır.

Ülkemizde tarımsal mekanizasyondaki sorunlar çok yönlüdür. Ülkemizin tarımsal yapısı, çiftçilerin küçük üretim alanlarına sahip olmaları, satın almada karşılaştıkları güçlükler ve eğitim düzeylerinin düşük olması bu sorunların kaynaklarından bazılarıdır. Türkiye' de üzerinde tarım yapılan alanların % 80' inde kuru tarım yapılmaktadır.Tarımla uğraşan işletmelerin % 80' i 10-65 da arasında ve çok parçalı üretim alanlarına sahiptirler. Bu şartlarda modern tarım tekniklerini uygulamaya imkan veren, ekenomik üretim yapmayı sağlayan modern, teknoloji yoğun tarım alet ve makinalarının etkin ve yaygın bir şekilde kullanılmaları çok zordur. Ancak şartlara uygun, akılcı ve bilinçli tedbirler alarak bunları uygulamaya koymak suretiyle ideal olan düzeye yaklaşmak mümkündür. Bunun için aşağıda üç ana başlık altında verilen şartların sağlanması gerekmektedir.

1-Tarımsal üretime uygun traktör, traktöre uygun alet ve makinaların seçilmesi ve çiftçilerin buna göre yönlendirilmeleri

2- Seçilen alet ve makinaların traktörde olduğu gibi çiftçiler tarafından kol ayca satın alınabilmeleri için uygun şart ve organizasyonların oluşturulması.

3- Alet ve Makinaların uygun ve rasyonel çalıştırılmalarının sağlanabilmesi için çiftçilerin gerekli tarımsal mekanizasyon eğitimlerinin gerçekleştirilmeleri.

Yukarıda belirtilen şartların sağlanabilmesi için, tarımsal mekanizasyon araçları ile ilgili her konuda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı söz sahibi olmalıdır. Bakanlığın konu ile ilgili alt birimleride, kurum ve kuruluşlarında seçilen ve konunun uzmanlarından oluşan komisyonlar; ülkemiz tarımının özelliklerini, mevcut durumu ve olması gereken durumu bir bütün olarak ele alıp gerekli çalışmaları yapmalı ve öneriler ortaya koymalıdır. Bu önerilerin ortaya konması Bakanlıkça mutlaka sağlanmalıdır. Ancak bu günkü durum farklıdır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı son yıllarda ithal edilen tarımsal mekanizasyon araçları için müracaat ve inceleme makamı olmaktan çıkarılmıştır.

Yukarıda belirtilen üç ana konuyu ayrı ayrı ele alıp incelemek ve durumu belirlemek gerekir :Bu konularda aşağıdaki öneriler ortaya konulabilir.

1- Tarımsal üretime uygun traktör, traktöre uygun alet ve makinaların seçilmesi ve çiftçilerin buna göre yönlendirilmeleri ;

Tarımsal üretimde en büyük güç kaynağı olarak kullanılan traktör otomotiv sanayi ürünü olarak değerlendirilmektedir. Traktör tarımsal mekanizasyon araçlarının lokomotivi olmakla bütün işlemlerini Tarım ve Köyişleri Bakanlığında tamamlanması gerekmektedir. Traktör dahil her türlü tarım alet ve makinaları ithalında, ülkemiz koşullarına uygunluk testi yapılması şartı aranmalıdır. Uygun olanların kredili satışına müsade edilmelidir. Traktörlerin ekonomik olarak kullanılmalarını sağlayan çok amaçlı olanları, yakıt sarfiyatı az olanları üzerinde durulmalıdır.

Çok büyük güçlü traktör ithal eden şirmalardan ithal ettikleri traktörlere uygun iş başarıları yüksek ekonomik tarım alet ve makinalarının da ithal etmeleri veya imal etmeleri gerçekleştirilerek çiftçinin hizmetine sunmaları sağlanmalıdır.

Tarımsal üretimde birim alandan en yüksek verimin alınması kadar önemli olan diğer amaç, en ekonomik üretimin sağlanmasıdır. Diğer bir anlatımla, birim alandan en şazla karın sağlanmasıdır. Bu nedenle, bu amacı gerçekleştirecek yöntemlerin uygulanmasına imkan veren makina, alet ve alet kombinasyonlarının seçimi büyük önem kazanmaktadır. Ülkemiz tarımında ürün verimi ve kalitesinin yükseltilmesi ve üretim masraşlarının azaltılarak daha ekonomik bir üretimin sağlanması için makina ve aletlerin seçiminde şu etkenler dikkate alınmalıdır:

a- Yapılan tarım çeşidi.

- Kuru tarım
- Sulu tarım
- 2. ürün tarımı
- Tarla tarımı ve hayvan yetiştiriciliği ile entegrasyonu.

Yukarıda belirtilen tarımsal üretim çeşitlerinin birbirinden farklı istek ve ihtiyaçları vardır. Bunları karşılayacak makina ve aletlerin kullanılması gerekir.

b- İklim özelliği ve toprak yapısı.

Ülkemizin bazı bölgelerinde iklim ve toprak yapısı nedeniyle tarımsal işlemlerin ancak dar bir zaman dilimi içinde tamamlanması gerekir. Bunu sağlayacak kapasitede makina ve aletler seçilmelidir.

c- Yetiştirilecek ürün çeşidi.

d- İşletme büyüklüğü ve parsel büyüklüğü.

Tarımsal üretimde etkili bir mekanizasyon uygulanması ve üretim masraşlarının azaltılması bakımından işletme ve parsel yapısına uygun makina ve aletlerin seçilmesi büyük önem taşımaktadır.

2- Seçilen alet ve makinaların traktörde olduğu gibi çiftçiler tarafından kolayca satın alınabilmeleri için uygun şart ve organizasyonların oluşturulması.

Tarımsal üretim desenine uygun traktör ve ekipmanları seçiminde Bakanlığımız kuruluşları yeterli bir şekilde yardımcı olmalı araştırma sonuçlarından yararlanılarak kullanılması kolay ve bölge bitki üretim desenine uygun alet ve makinalar çiftçilerimize önerilmelidir.

Önerilen alet ve makinaların satın alınmalarındaki bürokratik işlemler azaltılmalı kredili olarak satın alınan traktör ve ekipmanların borcu bitinceye kadar rehin olarak çiftçi hizmetine verilmelidir.

Ziraat bankası yanında diğer bankalarında uygun faizli tarımsal kredi vermeleri sağlanmalıdır.

Tarımsal üretimdeki girdilerin içinde tohum, gübre ilaç gibi girdilerden arzu edilen düzeyde yararlanmak ancak uygun makina kullanımı ile mümkündür. Buna rağmen en yetersiz şekilde desteklenen girdi de alet ve makina' dir. Her düzeydeki Çiftçimizin, yaptığı tarımın gerektirdiği makina ve aletleri kullanabilmesi için makina girdisi önemli ölçüde desteklenmelidir.

Ülkemizde tarımsal üretim yapan işletmelerin % 80' inin 10-65 da ve çok parçalı araziye sahip olduğu bilinmektedir. Bu durum etkili bir mekanizasyon uygulaması için çok önemli bir engeldir. Miras hukkunda gerekli düzenlemeler yapılmalı, arazilerin parçalanması önlenmelidir. Tarım işletmelerinin küçük arazilerde yaptıkları tarımsal üretimde sağladıkları gelirle ihtiyaç duydukları makina ve aleti satın almaları mümkün değildir. Herhangi bir şekilde satın alsalar dahi, çalıştırılmaları ekonomik olmamaktadır. Bu durumdaki Çiftçilerin modern üretim tekniklerinden yararlanarak ürünün verim ve kalitesini yükseltmesi, üretim masraşlarını azaltarak daha şazla kazanç sağlamaları için alternatiş çözümler getirilmelidir. Gerek ülkemizde gerekse gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çeşitli uygulamalar görülmektedir.

Bu uygulamalardan yaygın olanaları ;

a- Kredi ile destekleme:

Yeterli gelir düzeyine ulaşmamış olan Çiftçilerimiz ve ülkemiz tarımı için, gerekli mekanizasyon düzeyine ulaşmada "kredilendirme" çok önemli bir araçtır. Ülke tarımında hem mevcut mekanizasyon açığını kapatmak hemde modern üretim tekniklerini uygulamak için " kredilendirme" den daha etkin biçimde yararlanılmalıdır. Tarımsal krediyi direkt veya dolaylı yolla sağlayan Ziraat Bankasının; krediyi verme şekli, aradığı garantiler ve Çiftçiden alınan peşinat, Çiftçi lehine gözden geçirilmelidir. Çiftçiye verilecek mekanizasyon kredisinin miktarı ve şartları gerçekçi ve teşvik edici bir baza oturtulmalıdır.

b- Birlikler ve Kooperatifler:

Tarım Kredi Kooperatişleri veya birlikler (Pankobirlik v.s) üyelerinin ihtiyaç duyduğu makina ve aletleri almalarına yardımcı olmaktadır. Bu yolla makina alan Çiftçiden % 10-15 komisyon alınmakta ve makina bedeli genel olarak 1 yıl içinde Çiftçiden tahsil edilmektedir. Alınan komisyon miktarı düşürülmeli veya ödeme süresi uzatılmalıdır.

Daha önemlisi; bu yolla dahi makina alamayan veya alması ekonomik olmayan üye çiftçilere, kooperatif veya birliklerin malı olan makina ve aletler kiralanmalı ve bu çiftçilerde mekanizasyonun sağladığı yararlardan faydalanmalıdır.

Şeker şirketi , Doğu bölgelerindeki pancar üreticisi çiftçilerin tarımsal şaaliyetlerinin tümünü; şirketin makinaları veya diğer Çiftçilerin kullanım dışındaki traktör ve makinalarını kiralayarak yapmaktadır. Şirket kira bedelini, Çiftçinin ürün bedelinden almaktadır. Bu uygulama çok şaydalıdır ve diğer bölgelere de yaygınlaştırılmalıdır.

c- Makina birlikleri veya makina ortaklığı

Tarımsal üretim yapılan alanların küçük ve genelde kuru tarım olması nedeniyle geliri düşük olan ülkemiz Çiftçileri için çok yararlı bir uygulamadır. Başta Almanya olmak üzere birçok ülkede başarı ile uygulanmaktadır. Şarklı makinalara sahip küçük çiftçiler hür iradeleri ile biraraya gelerek bir birlik oluşturmaktadır. Böylece bu birlikteki her çiftçi hem tarımsal işlemleri için gerekli olan her makinayı sağlayabilme hemde daha ucuza işlem yaptırabilme imkanına kavuşmuş olmaktadır.

GAP bölgesinde yürütülen pilot uygulama projesiyle makina birlikleri GAP idaresince uygulmaya konulmuştur. Yürütülen bu proje hızlandırılmalı alınacak sonuçlara göre acilen diğer bölgelerde de uygulamaya konulmalıdır.

Ülkemizin tarım şartlarında çok olumlu sonuçlar verebilecek bu uygulama için ülke genelinde gerekli hazırlıklar yapılmalı ve uygulamalara biran önce başlanılmalıdır. Tarım Bakanlığı bu konuda başlangıç için destek ve öncü olmalıdır.

Ayrıca birkaç çiftçinin birleşerek, ihtiyaçları olan modern makina ve aletleri ortak olarak alıp kullanmaları da gittikçe yaygınlaşan bir uygulamadır.

Gerek makina birliklerinde gerekse ortaklıklarda, birlik üyeleri veya ortakların işleri dışında artan boş zamanlarda makinalar diğer çiftçilere kiralanarak makina girdi maliyetlerinin azaltılması sağ-

lanmalıdır. Böylece üretim masraşları da azaltılmaktadır. Birlik veya ortaklık şeklinde çalışmak üzere faaliyet gösterecek kişilere tarım alet ve makinalarının satın alınmalarında düşük faizli kredi öncelik tanıma gibi hususlarda teşvik edici tedbirler uygulanmalıdır.

d- Makina müteahhitliği :

Ülkemizde başarı ile uygulanan biçerdöğer müteahhitliği gibi, önemli tarım makinalarının (traktör, slaj makinası,pnömatik ekim makinası, tohum temizleme makinası, modern ilaçlama makinası v.s.) bir müteahhit taraşından alınarak, Çiftçilerin işlemlerini kira ile yapması da bir çözüm yoludur. Böylece Çiftçi pahalı olan ve yıl içinde çok az bir süre kullanacağı makinaları satın almadan, daha ucuz olarak kullanabilme imkanına kavuşabilir.

Tarımsal üretimde, tarım alet ve makinalarının çiftçilerimiz taraşından daha yaygın ve etkin biçimde kullanılabilmesi için Devlet desteği zorunludur. Gübre ve tohum gibi girdileri destekleyen Devlet' in en önemli ve en pahalı girdi olan "Makina" yı yeterince desteklememesi bir çelişkidir. Uygun kredi, teşvik ve diğer yollarla verilebilecek bu destekte; modern tekniklerin uygulamaya imkan veren makinalara ve makinaları yıl içinde daha çok kullanarak makina masraflarını, dolayısıyla üretim masraflarını azaltan organizasyonların kredilendirilmelerine (makina birliği, kooperatiş, ortaklık v.s.) öncelik verilmelidir.

e- Tarım ürünlerine verilecek uygun taban fiatları ile çiftçinin alım gücünün arttırılmasının, çiftçinin makina edinmesindeki olumlu etkisi açıkça görülmektedir. Çiftçinin gelir düzeyini yükseltici önlemler alınarak, çiftçinin makina kullanmadaki isteği güçlendirilmelidir.

3- Alet ve Makinaların uygun ve rasyonel çalıştırılmalarının sağlanabilmesi için çiftçilerin gerekli tarımsal mekanizasyon eğitimlerinin gerçekleştirilmeleri.

Ülkemiz ekonomik olarak işlenebilir tarım alanlarının sınırında bulunmaktadır. Bu durumda üretim miktar ve kalitesindeki artışlar ekonomik üretim yapılmasını sağlayan model teknoloji yoğun tarımsal mekanizasyon araçlarını bilinçli kullanılmasıyla mümkündür. bu tarım alet ve makinalarının çiftçilerimizce kullanılması güncel ve iyi bir tarımsal mekanizasyon eğitimiyle gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan geçmiş yıllarda bu hedefe yönelik olarak ülkemiz genelinde değişik bölgelerde açılan tarımsal mekanizasyon eğitim merkezlerinin işlevleri arttırılmalı eğitimler güncel olarak çiftçilere verilmelidir.

Tarımsal üretimin en pahalı girdisinin tarımsal mekanizasyon girdileri olduğu göz önüne alındığında (Kuru şartlarda buğday üretiminde toplam girdilerin % 41' ini mekanizasyon girdisi oluşturmaktadır). Konunun önemi ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal üretimde makina kullanılması kadar bir makina masraflarının (TL/saat) azaltılması için makinanın rasyonel şekilde kullanılması da fevkalade önemlidir. Bu bakımdan ülkemizdeki şartlar ne yazıkki çok olumsuzdur. Çiftçilerimizin gelir düzeyinin düşük ve tarım arazilerinin büyük çoğunluğunun küçük ve çok parçalı oluşu; kullanılması gerekli yeni makina ve yeni aletlerin alınmasına, alınmış olanlarında yeterli şekilde kullanılmasına imkan veren büyüklüklere getirilmeleri sağlanmalıdır.

Tarımsal üretimde verimi arttırmak ve masraflarını azaltmak için, tarımsal işlemlerde mekanizasyon araçlarının daha yaygın şakat daha rasyonel kullanılması esastır. Ülkemiz tarımında ve tarım işletmelerinde bu kuralın gerçekleştirilmesi için en uygun yöntem; makina ve aletlerin birden çok çiftçi ve işletme tarşından kullanılmasını sağlamaktır. Ancak bu şekilde her tarımsal işlem için en uygun alet ve makinalardan oluşan ve bir gidişte birkaç işlemi tamamlayan alet kombinasyonları kullanarak işlem sayısını azaltmak ve böylece masraşlarını da azaltmak mümkündür.

Tarımsal mekanizasyonda temel makina " Traktör"dür. Bu nedenle de enerjide petrole bağımlılık söz konusudur. Ülkemiz su rüzgar ve güneş enerjileri bakımından yenilenebilir enerji kaynaklarına sahiptir. Enerji maliyeti ve çevre sorunlarıda dikkate alındığında bu alternatif enerji kaynaklarından işletme içi hizmetlerde elektrifikasyondan azami şekilde yararlanabilmek için Devlet teşvik edici ve öncü olmalıdır.

Ülkemizin tarım alet ve makinaları ihtiyacının üzerinde kurulu bir kapasiteye sahip olan alet ve

makina imalatçıları çeşitli şekillerde desteklenerek ; imalatlarını gelişen teknolojiye uygun bir şekilde güncelleştirmeleri yalnız iç pazara göre değil ihracata da yönelik imalat yapmaları sağlanmalıdır. Teknoloji transferine imkan vermesi için yerli imalatçılarımızı yabancı imalatçıların joint-venture yoluyla işbirliği yapmaları teşvik edilmelidir.

YEM

(Çayır-Mer'a, Yem Bitkileri ve Sanayi Yemi)

Yetiştirilmekte olan hayvanların türüne, ırkına, cinsiyetine, verimine, yaşına göre gereksinim duydukları besin maddeleri, çeşit, miktar ve karşılıklı oranlar bakımından az veya çok değişiklik gösterir. Gerekli olan bu besin maddeleri, doğada yetişen bitkilerden tarımı yapılan ürünlere, sanayi yan ürünlerinden katkı maddelerine kadar varan çok çeşitli ögelerin belirli kombinasyonu suretiyle karşılanabilmektedir. Modern hayvan yetiştiriciliğinde bu kombinasyon geviş getirenler (sığır, koyun, keçi vb) kaliteli kaba yemler (yeşil otlar, silaj, kuru otlar vb) ve yoğun yemlerden (sanayi karmayemleri), tek miğdeli hayvanlar (kümes kanatlıları, balıklar vb) için tüm besin maddeleri gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikteki sanayi karmayemlerden sağlanır.

Ülke hayvancılığı ulusumuzun dengeli beslenmesinde, ulusal sanayiye hammadde temininde, istihdam yaratarak kırsal kesimden kentlere göçün önlenmesinde, bölgesel gelişmede şarklılığın ortadan kaldırılmasında önemli bir potansiyel olarak değerlendirilebilir.

Sanayileşme sürecinde olan ülkemizin hayvan varlığı bu potansiyelin önemli bir göstergesidir. Son verilere göre Türkiye, 70 milyona yakın küçük ve büyük baş hayvan varlığı ile Dünya ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Ne varki hayvansal ürün açısından arzu edilen düzeye ulaşılamadığı da bir gerçektir. Hayvan populasyonunun büyük bir bölümünü düşük verimli hayvanların üretimdeki olumsuzlukların başlıca nedenleri olarak sayılabilir.

Hayvansal üretimin en önemli girdilerinin başında yem gelmektedir. Nitekim bir işletmede tüm girdiler içinde % 65-75 arasında bir paya sahip olan yemin hayvansal ürünler maliyetindeki önemi bilinmektedir. Her işletmede olduğu gibi hayvancılık işletmelerinde de karlılık ve minimum maliyetle üretim yapmak esastır.Hayvansal üretimde sektörün iç ve dış pazarlarda rekabet edebilmesi yüksek verimli hayvan sayısının artırılması kadar ucuz ve kaliteli yem kaynaklarının üretimine bağlıdır.

2.ÇAYIR - MERA YEM BİTKİLERİ

Çayır ve meralar ile yem bitkileri Ülkemiz büyük ve küçük baş hayvancılığının gelişmesinde anahtar role sahiptir. Ne varki bugün Türkiye'de çayır ve mera alanlarından ve yem bitkileri ekiminden büyük bir bölümü orta ve düşük kaliteli olmak üzere 18 milyon ton kadar kuru ot üretilmektedir. Bu miktar Büyük Baş Hayvan Birimi *(BBHB) olarak yaklaşık 31 milyon civarındaki hayvan varlığımızın yıllık kaba yem ihtiyacının ancak 1/3 'ünü karşılayabilmektedir.

Hayvan beslemenin en önemli kaynağını oluşturan çayır ve meraların Ülkemizdeki durumu çok çelişkili bir tablo arz etmektedir. Şöyleki; 1950 yılında yaklaşık 44 milyon hektar miktarında olan mera alanı, hayvancılığın aleyhine olarak, bilinçsiz bir şekilde tarım alanlarına dönüştürülerek günümüzde 21.7 milyon hektara inerken hayvan mevcudu bu süreç içinde önemli artış göstermiştir. Kaldıki mevcut çayır ve mera alanlarının bu miktarın çok altında olduğunu bildiren istatistikler de bulunmaktadır. Her ne kadar 1975 yılından bu yana çayır ve mera alanlarında azalma durmuş ise de kalite önemli ölçüde azalmıştır. Bu bağlamda mevcut meralarda aşırı ve uzun süreli otlatma, erken ve zamansız otlatma uygulanması sonucunda bu alanların büyük bir bölümü düşük verimli kalitesiz alanlara dönüşmektedir.

Ekonomik bir hayvancılık için sığırlarda kaba yem ihtiyacının 200 günlük, koyunlarda ise 300-325 günlük bölümünün meradan sağlanması öngörülmektedir. 1991 verilerine göre Türkiye'de bir BBHB 'ne ortalama 2 ha mera alanı düşmektedir. Ancak bu durum bölgelere göre değişiklik göster

* 500 kg canlı ağırlık = 1 BBHB

mekte, batı ve sahil bölgelerinde daha düşük değer arzetmektedir. Meralardan elde edilen kuru ot miktarı 1120-1550 ile işade edilen kg/ha şeklindedir. Yapılan hesaplamalara göre 1 BBHB 'ne yaklaşık 90-120 gün yetecek kadar ot üretimi söz konusudur.

Kaba yem ihtiyacının karşılanmasında önem taşıyan bir diğer kaynak da yem bitkileridir. Ülkemizde gerek yem bitkileri üretiminin teşvik edilmemesi, gerekse hayvan beslemede taşıdığı önemin yetiştiriciye aktarılamaması sonucunda bu tür yem bitkilerinin üreimi ve kullanımı yeterli düzeye çıkarılamamıştır. Her ne kadar son yıllarda yem bitkileri ekiminde bir artış söz konusu ise de ancak bu cuzi artışlar kaba yem ihtiyacının karşılanmasında şazla etkili olmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde toplam ekili alanlar içinde yem bitkileri ekim alanlarının payı % 10.1-30 arasında iken (Avrupa Birliği Ülkelerinde% 60) bu oran Türkiye'de maaleseş % 2.85 kadardır.

Bu rakamlar bize Ülkemizde yem bitkileri ekimine de gereken önemin verilmediğini dolayısıyla üretimin yetersiz kaldığını çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Araştırma enstitülerimizde pek çok yem bitkisinin adaptasyon denemeleri yapılmış ve uygun çeşitler belirlenmiştir. Baklagiller'den buğdaygillere ve diğer familyalara kadar, yörelere uygun yeşil yem bitkilerinin üretimlerinin özendirilip artırılması için; projeli işletmelerin kendilerine yetecek kadar yeşil yem ve kuru ot yapımı, eğitim ve demonstrasyonlarla öğretilip, özendirilip yaygınlaştırılmalıdır.

3. SİLO YEMLERİ

Yıl boyu kaba yeme gereksinim duyan büyük ve küçük baş hayvanların kışın ve kurak geçen yaz aylarında bu ihtiyacının karşılanmasında önem taşıyan silaj yemlerin üretimi ve kullanımı da yaygınlaştırılamamıştır. Çok değişik avantajlara sahip olan bu tür konserve yemler halen ülkemizde Devlet Tarım İşletmeleri ile Türkiye'nin Batı bölgesindeki bazı yetiştiriciler taraşından kullanılmaktadır. Kuşkusuz bu yemlerin üretiminin arzu edilen düzeye çıkarılamaması yem bitkileri üretimindeki yetersizliğe bağlıdır.

4. SANAYİ YEMİ

Sanayi karmayemi, geviş getiren hayvanların yoğun yemi kısmı ile diğer hayvanların tüm besin maddelerini karşılayabilecek tam karmayemler nitelikteki değişik şormüllerle hazırlanıp üretilmektedir. Sanayi karma yemlerinin resmi kayıtlara göre son 5 yılda üretim durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo: Yem Fabrikalarının Sayısı, Toplam Kapasitesi ve Karmayem Üretim Miktarları

Yıllar	Fabrika Sayısı	Toplam Kapasite (ton/yıl)	Büyük Küçük Yemi (ton)	Kanat B.Yemi (ton)	Diğer Yemler (ton)	Toplam Karma Y. (ton)
1992	320	7 612 000	2 687 547	1 619 056	17 995	324598
1993	351	7 736 000	2 843 757	1 743 685	18 992	4606 434
1994	351	8 330 000	2 342 766	1 696 937	26 656	4066359
1995	360	8 980 000	2 748 846	1 706 787	27 779	4483 412
1996	362	9 200 000	2 462 876	2 012 001	27 905	4502 782
Ortalama	—	—	2 617 158	1 755 693	23 865	4396 716
Oranları, %	—	—	59,5	40	0,5	

Entegre kuruluşların, kendi karmayemini yapan özel işletmelerin karmayem üretimleri ile resmi kayıtlara geçmeyen diğer üretimlerin miktarlarının 1 000 000 ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda Türkiye'de üretilen ve dolayısıyla tüketilen karmayem miktarının 5,5 milyon ton civarında olduğu kabul edilebilir.

Bu günkü geviş getiren hayvan varlığımızın tamamı bilimsel yolla beslense ve karmayemlerine ilaveten yedirilmesi gereken sanayi karmayemi yedirilmek istense, halen ülkemizde üretilmekte olan büyük ve ve küçük baş hayvan karma yem miktarının 5,3 katına çıkarılması, yani bunlar için yılda 17 milyon ton büyük ve küçükbaş hayvan yemi üretilmesi gerekir.

Yem Sanayisi, Yem Kanunu ve Yönetmeliğinin öngördüğü mevzuata uygun, hayvancılığın gelişmesine yönelik kaliteli karmayem üretme durumundadır. Hayvancılığımızın içinde bulunduğu zor koşullar dolayısı ile ortalama, tek vardiyaya % 50 kapasite ile üretim yapabilmektedir. Ürettiği karmayemi çoğunlukla vadeli satabilmekte böylece hayvan yetiştiricisinin bir anlamda finansörü rolünü oynamakta, bu arada çevirme sermayesi sıkıntısına düşmektedir.

Yem kontrolü yeterli ve etkin bir şekilde yapılamadığından düşük kalitede karma yem üretimi yapanlar dolayısıyla haksız rekabetle karşı karşıya kalınmaktadır.

Yem hammaddelerinde % 1 Katma Değer Vergisi (KDV) uygulanmasına karşın karmayemlerde % 8 KDV uygulanmaktadır. Bu da bir taraftan hayvan yetiştiricisinin karmayemi daha pahalıya almasını, diğer taraştan da kayıt dışı satışları doğuruyor ve hem haksız rekabete ve hem de devletin vergi kaybına neden oluyor.

Karmayemlerin başta gelen girdileri olan hammaddelere yapılan zamlar ister istemez mamul karmayeme yansıyor. Karmayem fiyatının artışından hayvan yetiştiricileri ve hatta hammadde fiyatını artıranlar şikayetçi olmaktadırlar.

Karmayemleri oluşturan yem hammaddelerinin önemli bir kısmının ülkemizdeki üretim miktarları yetersizdir. Kaliteli protein kaynaklarından balık unu vb ile soya ve küspesi, enerji kaynaklarından mısır devamlı ithal edilmek zorunluğundadır. Buğday sık sık, arpa, kolza küspesi, sorgum, tapiyoka ara sıra ithal edilmektedir.

Yem hammaddelerinden özellikle sanayi yan ürünleri, beyan edilmiş bulunan değerlerden farklı üretilmekte, bunlardan kaynaklanan kalite düşüklükleri karmayemlere yansımakta, sonuçta da karmayem üreticisini müşkül duruma sokmaktadır.

5.SORUNLAR

Türkiye toplam arazi alanının % 27 'sini oluşturan doğal çayır ve mera alanları Dünya Ülkelerinin çoğunun sahip olduğu alanlardan daha fazladır. Ancak ülkemiz çayır mera alanlarının büyük bir bölümünde verim ve kalite çok düşüktür. Çayır ve meraların yanlış ve kötü kullanımı nedeniyle kağıt üzerinde 21 milyon hektar olarak gözüken bu alanların önemli bir bölümü bozulmuş ve zayıflamış durumdadır. Türkiye'de mera alanlarının kullanımını düzenleyen yasal uygulamalar bulunmamakta, yararlanma çoğunlukla çobanların insiyatifine bırakılmakta tarımsal girdi kullanılmamakta, otlatma kapasitesi (kapasitenin en az 3 misli otlatma), otlatma mevsimi, uniform otlatma ve yem türüne göre otlatma kurallarına uyulmamakta ve bütün bu nedenlere bağlı olarak her yıl verimleri giderek daha da azalmaktadır. Diğer yandan özellikle Orta ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde mera alanları şiddetli erozyon tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile diğer kalkınma planlarında çayır mera alanlarının ıslahı ve bakımı öngörülmüş ise de günümüze kadar bu konuya gereken önem verilmemiştir. Aynı durum son kalkınma planında da yer almıştır.

Ülkemizde yem bitkileri üretimini destekleyen politikaların uygulanmayışı hayvan beslemede önem taşıyan yem kaynaklarının yetersiz kalışında önemli bir faktördür. Türkiye'de gerek hububat gerekse endüstri bitkileri ekiminin teşvik edilmesi, bunlara taban fiyat uygulanması adeta yem bitkileri üretiminin aleyhine işleyen bir mekanizma gibi çalışmaktadır. Bu uygulamalar kuşkusuz toplam ekilebilir alan içinde yem bitkileri üretim alanlarına ait payın düşük kalmasında etkili olmaktadır. Diğer taraştan kaliteli tohum kullanılmaması da zaten yetersiz olan bu alanlardan alınan verimin düşmesine yol açmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar kaliteli tohum kullanmak suretiyle yem bitkilerinden elde edilen ot üretiminin % 15-25 oranında artırabileceğini göstermektedir.

6. SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK ÖNERİLER

Kaliteli ve ekonomik kabayem gereksiniminin karşılanabilmesi için yukarıda belirtilen kabayem kaynaklarının üretimini artırmaya yönelik politikalar öncelikle ele alınmalıdır. Kaliteli kabayem üretimine ilişkin sorunların, mevcut hayvan varlığının gerek ıslah çalışmaları gerekse ithalat yoluyla daha da iyileştirilmesi, başka bir anlatımla, yüksek verimli hayvanlara dönüştürülmesi durumunda giderek artacağı kesin olarak ifade edilebilir.

Hayvancılık, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimizde mevcut işsizlik ve göç gibi sorunların çözümünde önemli katkılar sağlayacaktır. GAP projesinin tamamlanması ile sulanma imkanına kavuşacak geniş alanlarda, başta ithal edilegelmektekiler olmak üzere, yem hammaddeleri üretimine ağırlık verecek projelerin kısa sürede hazırlanması gerekir.

Yıllardır sürüncemede kalan mer'a kanunu en kısa zamanda çıkarılmalı, çayır ve mer'a alanlarının gerek miktar ve gerekse kalite bakımından geliştirilmesi, kontrol altına alınabilmesi amacıyla etkin düzenlenmelerin gecikmeden yapılması..

Büyük ve küçük baş hayvan mevcudumuzun yeterli ve dengeli beslenmesi için gereken kabayem gereksinimi 1991 yılı hesaplamalarına göre 14 milyon ton kadardır. Oysa aynı yıl kaliteli kabayem üretimi 1.6 milyon tondur. Bu günkü duruma göre üretiminin en az on katı artırılması gerekiyor.

Yeşilyem, silaj yemi, kaliteli kuru ot üretimlerini artırmaya yönelik buğdaygil, baklagil ve diğer yem bitkilerinin artırılması için özendirici uygulamalar geliştirilmeli; nadasa bırakılan alanlardan, ekim nöbeti uygulamasından, ikinci ürün ve hatta üçüncü ürün alınabilen yörelerden bu amaçlarla etkin bir şekilde yararlanmalıdır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde Çayır-Mer'a ve Yem Bitkileri konularında her yönü ve ile sorumlu ve yetkili olan bir birim kurulmalıdır.

1996 yıl sonu itibariyle faal 362 yem şabrikasının tek vardiyada yıllık toplam kapasitesi 9,2 milyon tondur. Bunlar üretimlerini iki vardiya'ya, bazıları da üç vardiya'ya çıkarıp hayvancılığımızda yapılabilecek gelişmelerin doğuracağı yeni talebi karşılayabilirler. Ancak bunun için hayvan yetiştiricilerinin, kültür hayvanına sahip olma, yetiştirme, besleme, yem kullanma konularındaki sorunlarının çözümlenmesi ve eğitilmeleri gerekir.

Yem Sanayisinde haksız rekabeti önlemek için karmayemlerin ve hammaddelerin (özellikle sanayi ürünleri ve yan ürünleri olan hammaddelerin) kontrolü etkin bir şekilde yapılması gerekir. Yem kanunundaki hapis cezası kaldırılarak caydırıcı ve etkin maddi (örneğin, suç unsuru yemin belirli ambalaj adedi kadar) ceza uygulaması getirilmeli.

Karmayemlere ve bazı yem hammaddelerine uygulanan KDV, gümrük vergisi, fonlar ve taban fiyatları karmayem maliyetini, hayvan yetiştiricisini ve sonunda da tüketiciyi olumsuz yönde etkilemeyecek tarzda günün koşullarına göre ayarlanmalıdır.

İthal etme zorunluğunda kaldığımız soya, mısır, yüksek yağlı mısır, sorgum, kolza (kanola) 'nın ülkemizde üretimlerinin yaygınlaştırılıp artırılması için gereken önlemler alınmalı ve teşvikler sağlanmalıdır.

Çeşitli destekleme politikaları uygulanarak yem bitkileri ve yem hammaddeleri alanları ve üretimlerinin artırılması yönünde önlemler alınmalıdır.

Yeni bir ürün olan tritikale 'nin üretimi özendirilmelidir.

T.M.O.'nin alım çeşitlendirmesi ve gücü artırılmalı veya bir yem ofisi kurulmalıdır.

Sulama

Toprak kaynaklarımızın korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanarak en üst düzeyde üretimde kullanılması insan-toprak ilişkilerinin uygun ve etkin biçimde düzenlenmesi ile müm-

kündür.Bugün en önemli ekolojik çevre sorunu niteliğindeki erozyon ve yanlış arazi kullanımlarının önlenmesi için gerekli hükümler içeren Anayasa ve Yasalar yeterli etkinlikte değil ve yalnızca yazılı belgelerde kalmakta ve uygulanamamaktadır. O halde her sektörde büyük atılım gösteren Türkiye'mizde toprak ve su kaynaklarımızın hatasız ve bilinçli kullanımına yönelik yasal ve yönetsel tedbirlerin alınması gereklidir. Bu tedbirler:

*Doğal kaynaklarımızdan toprakların kullanımı, korunması ve geliştirilmesine yönelik mevcut yasa, yönetmelik, kararname ve tebliğler yeniden gözden geçirilerek etkinlik ve uygulanabilirlikleri artırılmalıdır.

*Lokal ve havza bazında, daha sonra da ülke genelinde,yapılması gerekli olan arazi kullanım planlamasının gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmaların her düzeyde ele alınması ve başlatılması zorunludur.

*Ekolojik şartlara göre optimum işletme büyüklüklerinin belirlenmesi ve parçalanmasının önlenmesi için gerekli teknik ve yasal tedbirlerin alınması şarttır.

*Parçalanmış ve üretimde etkinliğini yitirmiş arazilerin toplulaştırılmasına hız ve etkinlik verecek teknik ve yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

*Tarımsal işletmelerin parçalanmasını önlemek amacıyla, Medeni Kanunun veraset ve intikal maddelerinde gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

*Akılcı ve etkin biçimde arazi kullanımlarının yapılabilmesi için; her türlü kullanım altındaki arazilerin yeteneklerine uygun şekilde yönetimi gerekir.

*Toprak ve su kaynaklarımızın potansiyelini, kullanırlılığını, korunmasını ve geliştirilmesini sağlayan; çiftçi ve köylü ile omuz omuza çalışan, tarımsal üretimi artıran ve doğal kaynaklara ait envanterleri üreten TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nün yeniden kurulması gereği tartışılmaz bir gerçektir. Tüm siyasi partilerin proğramında yer alan TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nün kurulması,

*Ülke genelinde 57 milyon hektarda görülen erozyonun etkinliğinin azaltılması,

*28 milyon hektarlık taşlı arazinin ıslahı,

*1.5 milyon hektar alanda görülen çoraklığın ve

*2.8 milyon hektar alandaki drenaj bozukluğunun giderilmesi,

*Arazi toplulaştırılmasının hız kazanması,

*Kırsal kesime hayat veren göletlerin artırılması,

*Sulama, tesviye, drenaj gibi tarla içi geliştirme hizmetlerinin büyük ivme kazanması,

*Ayrıntılı toprak etüdleri, haritalama, arazilerin yeteneklerine göre sınıflaması ve bunlardan giderek arazi kullanım planlamalarının yapılması,

*Toprak ve su kaynaklarımızın geliştirilmesi ve en üst düzeyde üretimde kullanılmasını sağlayan verilerin saptanması, tarımsal sorunların çözümü, topraklarımızın sürdürülebilirliği amacı ile araştırmalara ağırlık verilmesi gereklidir.

Bununla birlikte; GAP'ta sulamaya açılacak I,7 milyon hektar alanda, ekili alanların genişlemesi, yılda 2-3 ürün yetiştirilmesi, verimin artırılması sonucunda, Türkiye'nin diğer bölgelerindeki artışlarla birlikte, üretilecek ürünler yönünden Türkiye tarım üretimi genelde ikiye katlanacaktır.

Bu nedenle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarımsal verimi kısıtlayıcı en önemli faktör olan su Güneydoğu Anadolu Projesi ile sağlanacağına göre, çiftçilerimizin üretimlerini artırmaları toprağı ve suyu iyi ve bilgili olarak kullanmalarına bağlı bulunmaktadır.

Öncelikle başta Urfa bölgesi olmak üzere GAP alanında Tarım Reformu'nun öngördüğü düzenlemeler yapılarak, tarımsal bünyedeki bozukluklar giderilmeli, verimli, ekonomik üretime ve modern tarım teknolojisinin uygulanmasına imkan verecek bir tarımsal yapı oluşturulmalıdır.

Arazi kullanımı ve tarımsal üretim planlanıp, yönlendirilmeli, mevcut tarımsal potansiyelden en iyi şekilde faydalanılmalıdır.

Bölgedeki tarımsal yayım teşkilatı personel, araç, gereç yönünden güçlendirilmeli, çiftçi eğitimine önem verilmelidir

Üretilen ürünlerin üreticiler tarafından pazarlanması ve değerlendirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

Bu önlemler yanında, projede hizmet veren bütün kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun mutlaka sağlanması, her işin zamanında ve birbirini tamamlayacak şekilde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

MOTORİNE BAĞIMLI TARIMSAL SULAMALARA ELEKTRİK ENERJİSİ TEMİN EDİLMELİDİR

Türkiye, nüfusun yarısını oluşturan tarım kesiminin durumunu gözardı ederek kalkınamaz. Ulusal sorumluluklarımız tarım kesiminin problemlerine olabildiğince erken eğilmemizi, olabildiğince hızla çözüm bulmamızı gerektirmektedir.

Her yıl artan nüfusun gıda ihtiyaçlarının giderilmesi, aleyhimize gelişen dışsatım-dışalım dengesinin lehimize çevrilmesi, ülkemizin gıda bağımlılığı bulunmayan ülkeler arasındaki yerinin korunabilmesi için, tarımsal üretimimizin arttırılması kaçınılmazdır.

Ülkemizde üzerinde ekonomik olarak tarım yapılabilecek toprakların sınırına varılmıştır. Hatta EROZYON, tuzluluk,çoraklık, tarım alanlarının sanayi ve mesken alanlarına dönüşmesi gibi nedenlerle tarım alanlarında azalmalar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle tarımsal üretimin arttırılması bundan sonra ancak verimlilikte artışlarla sağlanacaktır.

Worldwatch Enstitüsüne göre, sadece dünya nüfus artışının hızına yetişebilmek için tahılların her yıl artması gerekli miktarı 28 milyon ton'dur; oysa son yıllarda yıllık artış 15 milyon ton kadar olmuştur.

Türkiye Buğday Üretimi :

Buğday üretimi tamamı ile iklime bağlıdır. Yağışlı geçen yıllarda ihracat yaşabilecek miktarda, uzun yıllık ortalama seviyesinde yağış alındığı yıllarda ülke ihtiyacına yetecek miktarda, kurak geçen yıllarda ise elde edilen buğday üretimi tüketimi karşılayamamakta buğday ithal etmek mecburiyetinde kalmaktayız.

2010 yılında 78 milyona ulaşacak nuşüsumuz ile tohumluk dahil buğday tüketimi asgari 20 milyon ton olacaktır.

Türkiye en kurak yılda bile 20 milyon ton buğday üretimini hedeflemelidir. Susuz sahaların sulama suyuna kavuşturulması, gübreleme ve sulamanın yeterince yapılması durumunda ülkemiz buğday üretimini arttırmak mümkündür

Sulanır Buğday Tarlalarında Çiftçinin Gübre ve Sulama Suyu Uygulaması :

Türkiye şeker Fabrikaları A.F. ce yurt sathında bölgeyi temsil eden tarlalarda sürdürülen "Buğday çiftçi üretim maliyetleri etüdleri" son 7 yıllık 548 etüd ortalamasına göre;

Kimyasal gübre uygulaması ortalama 8 kg/da N, 6 Kg/da P2O5 kadar, sulama suyu uygulması ise, 1 kez sulananı % 43, 2 kez sulananı, %33, 3 kez sulananı %18, 4 kez sulananı % 6 dır.

Yapılan araştırmalarda toprak tahlil raporlarına göre gübrelenen ve 3 kez sulanan tarlalarda 500 kg/da üzerinde verim alınmaktadır. Türkiye buğday verim ortalaması 200 kg./da. dır.

Çiftçinin, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Ortalama Harcanabilir Net Geliri :

Türkiye Şeker Fabrikaları A.F. taraşından şekerpancarı ve münavebeye giren tüm bitkilerin, çiftçi üretim masraşları ve bitkisel üretim gelirlerini izlemek amacıyla, çiftçi üretim maliyet etüdleri yapılmaktadır.

199 adet şekerpancarı, 59 adet buğday (sulu) 54 adet buğday (susuz) etüdleri değerlerine göre, 9 dekar şekerpancarı, 18 dekar buğday (sulu), 23 dekar buğday (susuz) toplam 50 dekar tarlanın bitkisel ve 3 adet sığırın hayvansal üretim ortalama harcanabilir net geliri 1500 Dolar/yıl civarında oluşmaktadır.

Çiftçinin Hububat Sulamalarını Yeterince Yapamamasının Nedeni :

Üreticinin bir önceki bitkisel ve hayvansal üretimden sağladığı brüt gelirden, yaşamını sürdürmek için yaptığı gıda, yakıt, elektrik, eğitim, sağlık, giyim, ulaşım, v.b. zaruri harcamaları dışında kalan (çoğunlukla kalmıyor) tasarruşu bir sonraki üretim masrafları için gerekli girdileri karşılamaya kafi gelmemektedir.

Çiftçinin tasarrufu, buğday ve şekerpancarı tarlalarının tarla tohum yatağı hazırlığı cer gücü işlemleri, kimyasal gübre, tohum, ekim, yabancı ot mücadelesi masraflarını ancak karşılamakta, motorin temini gerektiren sulama; zirai ilacı gerektiren haşere-hastalıklarla mücadele işlemlerini tam olarak yerine getiremediğinden ürün kaybı olmaktadır.

Motorine Bağımlı Sulamalar :

Ülkemizde şekerpancarı ekim sahalarında 2-2,5 milyon dekar şekerpancarı, 4-6 milyon dekar buğday tarımı motorine bağımlı olarak sulanmaktadır.

Buğday ve pekerpancarı Sulamasında Elektrik ve Motorin Bedeli:

Orta Anadolu'da buğday 3 defa şekerpancarı 6-9 defa sulanarak yetiştirildiginde (diğer tarımsal işlemler tam yapılırsa) birim sahadan en yüksek verim alınmaktadır. Behersulamada 100 ton/da su tüketimi hesabı ile, buğdayda 300 ton/da-yıl, şekerpancarında ise en az 600 ton/da-yıl sulama suyu tüketilmektedir. 40 Lt/sn debili, 40 m st. seviyeli bir derin kuyudan suyun elektrik veya dizel motorla temini halinde, 20.07.1997 tarihi itibariyle uygulanan fiyatlar :

Elektrik ücreti = 6 300 TL./ Kwh (% 15 KDV + % 5 Bl.vergi)

Motorin ücreti = 88 200 TL./Lt.

1 Dekar'da kullanılan su,elektrik,motorin tutar

Bitki Adı	Su Ton/Yıl	Elektrik Kwh	Motorin Lt	TL.	Tutarı TL
Şekerpancar	600	100	36	630000	3175200
Buğday	300	50	18	315000	1587600

Ayni miktar sulama suyu temini için dizel motorla su teminindeki motorin sarfiyatı bedeli, elektrik motoru ile su teminindeki elektrik sarfiyatı bedelinden 5 kat daha şazla olmaktadır.

Tarımsal sulamada kullanılan elektrik miktarı ve bedelinin tüketimdeki yeri :

1993 yılı elektrik ücret tarifesi ve tüketim miktarlarına göre, tarımsal sulamada kullanılan elektrik enerjisi miktarı, toplam tüketimin % 0.8 i, toplam tahsilatının % 0.3'ü seviyesindedir.

Tarımsal sulamalar dışındaki diğer tüketici grubu elektrik ücretlerine TL/KWh'da % 2 ilave yapılırsa, tarımsal sulamalardan alınmayacak elektrik bedeli ve tarımsal sulamalar elektrifikasyon yatırımları halkımız tarafından karşılanmış olur

Tüketimi Önlenecek Motorin Miktarı :

Motorine bağımlı sulamalar, elektrik enerjisine dönüştürüldüğünde, buğday ve şekerpancarı tarımı sulamasında yeni sulamalarla beraber tüketimi önlenecek motorin miktarı 200 bin ton olur.

Buğday Tarımında Gübreleme ve Sulamanın Yeterli Yapılması Durumunda Sağlanacak Üretim Artışı ve Ekonomisi :

Buğday tarımında 3 kez sulamada beher ekim dekarında 50 Kwh elektrik veya 18 litre motorin tüketilmektedir. Çiftçi elektriğe 315 000 TL. motorine 1 587 600 TL. ödemektedir. Gübreleme ve sulamanın yeterli yapılması durumunda beher ekim dekarda sağlanacak buğday üretim artışı 200 Kg dır. Üretim artışı ile sağlanan ilave gelir 35 000 TL/Kg buğday fiyatı ile 7 milyon TL.dır. Bir su kaynağından 50 dekar sulama yapan (17 dekar şeker pancarı ve 33 dekar buğday tarımı hesabı ile) bir çiftçinin sulamada sarfedeceği motorin veya elektrik miktar ve bedeli :

Elektrikle :

17 dekar şekerpancarı x 100 kwh/da. + 33 dekar buğday x 50 kwh/da. = 3350 kwh/yıl elektrik tüketilecektir.

Bedeli : 3350 kwh x 6300 TL/kwh = 21 105 000,- TL.

Motorinle :

17 dekar şekerpancarı x 36 Lt/da. + 33 dekar buğday x 18 Lt/da. = 1206 Lt.

Bedeli : 1206 Lt. x 88200 TL/Lt. = 106 369 200,- TL.

Çiftçinin sulama yakıt tasarrufu :

10369200 TL. - 21105000 TL.=85 264 200,- TL. olacaktır.

Elektrik Enerjisinin Sağlayacağı İlave Katma Değer :

Elektrik enerjisi kullanımının çiftçiye sağlayacağı ilave gelir, yalnız buğday tarımından beher ekim dekarında

1 272 600 TL/da. yakıt bedeli + 7 000 000 TL. verim artışı (200 kg./da.buğday verim artışı x 35 000 TL/Kg) = 8 272 600 TL./da. olacaktır. Çiftçimiz motorine bağımlı sulamalardan kurtarılarak süratle elektriğe bağımlı hale getirilmelidir.

Ö N E R İ :

1) Motorine bağımlı olarak sulanan tarım arazisine elektrik enerjisi alt yapısı olan enerji nakil hattı, devlet tarafından en kısa sürede yapılmalıdır.

2) Trafo ve elektrik motoru yatırımlarının çiftçi tarafından yapılması teşvik ve izlemek amacı ile tarımsal sulamalarda kullanılan elektrik ücreti 20 yıl süre ile 1 TL/Kwh olarak alınmalıdır.

3) Tarımsal sulamaların elektrifikasyonu ile ilgili yatırımlar Orta Anadolu'dan başlatılmalı, doğuya ve batıya eşit hızla yürütülmelidir.

4) "Tarımsal sulamalar elektrişikasyonu şonu" oluşturulmalıdır. Elektrik ücretlerine yapılacak % 2'lik ilave, fon kaynağı olarak kullanılmalı, sorumluluk ve yatırım takip görevi Türkiye Elektrik Dağıtım A.F.ne verilmelidir.

SAĞLAYACAĞI FAYDALAR :

1) Çiftçinin motorini satın alabilecek tasarrufu kalmadığı için yeterince sulayamadığı tarım arazileri, elektrik enerjisi ile sulanır hale getirildiğinde, zamanında ve yeterince sulanabilecek ve gübrelenecek, sonuçta birim sahada en üst miktarda üretim elde edilecektir. Buğday tarımında verim orta-

lama 200 kg/da artacaktır. Münavebede tarımı yapılan diğer bitkilerin, özellikle şeker pancarının ekimi artacak verimi yükselecektir.

2) 5 milyon dekar buğday tarımında verim artışının sağlayacağı ilave buğday üretimi 1 milyon ton olacaktır.

3) Su kaynağına uzak olan ve iki kademede sulanabilen tarlalar sulu tarıma açılacaktır.

4) Halen 1.6 milyon dekar sahanın sulamasına yeterli çekilebilir yeraltı suyu potansiyelinden faydalanmayı hızlandıracaktır.

5) Tüketimi önlenen motorin eşdeğeri kadar ham petrol ithalatı önlenecektir.

6) Yıllarca bilinçsizce otlatılarak ot verim ve kaliteleri azalan çayır ve mer'alar sulanacak ot verim ve kaliteleri artacaktır.

7) Mer'a otu hayvan beslenmesinde ucuz kaba yem kaynağı olduğundan süt-et üretim artışı sağlayacaktır.

8) Mer'alar sulandıkça EROZYON azalacaktır.

9) En önemlisi, bitkisel ve hayvansal üretim artışı çiftçinin satın alma imkanlarını arttıracak, kırdan-kent'e göçün hızını kesecektir.

S O N U Ç :

Su kaynağından en üst seviyede faydalanarak, bitkisel ve hayvansal üretimde verimin artırılması, gıda üretiminde kendi kendimize yeterliliğin ve gıda güvenliğinin sağlanması geleceğimiz açısından son derece önemlidir. 50 dekar tarım arazisi getirisi ile yaşamını sürdürmekte zorlanan köylümüzün desteklenmesi zorunludur.

Bitkisel üretimin arttırılması, mer'alarımızın ot verim ve kalitelerin yükseltilmesi et-süt üretimindeki artışı temin edecek ve ülkemizi dışa bağımlılıktan kurtaracaktır. Motorine bağımlı olarak sulanan tarım arazilerine elektrik enerjisi temin edilmeli, elektrik ücreti 1 TL/kwh'a indirilmelidir.

Yılda 1 milyar kwh tarımsal sulama enerji bedeli olarak 6 trilyon TL., enerji nakil hattı masrafı olarak 10 trilyon TL. toplam 16 trilyon TL. desteklemeye karşılık, yalnız buğday üretiminden sağlanacak verim artışı olan 1 milyon ton buğdayın bedeli 35 trilyon TL. dır.

A. TARIMDA RİSKLER

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomilerinin en belirgin özelliklerinden biri, tarım sektörünün hayati önem taşımasıdır. İhracat gelirleri büyük ölçüde tarım sektörünün üretiminine bağımlıdır ve tarım sektöründeki iş gücünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Ancak tarım "üstü açık bir fabrika"dır. Bu haliyle doğal, ekonomik, sosyal ve kişisel risklerin en çok etkilendiği ve bağımlı kaldığı bir sektördür.

Ülkemizde; insanlarımızın yarısı kırsal kesimde yaşarken, hem kendini hem de nüşusun diğer yarısını besleyerek üretimi gerçekleştirdiklerini düşünürsek, sağlıklı bir ekonomik yapı için çiftçinin ve tarımsal üretimin sözü edilen riskler karşısında güvencede olması gerekmektedir.

B. TARIM SİGORTASI

Tarımdaki risk ve belirsizliklerden meydana gelecek zararı karşılayan güvence sistemi "TARIM SİGORTASI" olarak tanımlanmaktadır. Dünya genelinde Çiftçiye üretim planlarından önce ''Üretimde Riskler" öğretilmekte ve tarımsal üretim programları da ona göre yapılmaktadır. Sigorta da diğer girdiler gibi bir ihtiyaç kalemini oluşturmaktadır. Çiftçi, ilaç, tohum, makina ve gübre aldığı gibi Sigorta

Poliçesini de almaktadır.Bizde ise bu çok yeni bir olgu olarak gündemimizdedir. Tarım Sigortası geniş anlamı ile üretimin gerçekleştiği çiftlik esas alınarak" mal" ve" can" sigortaları olarak şu şekilde sınıflandırılabilir.

Mal Sigortaları	Can Sigortaları
- Bitkisel Ürünlerin Sigortası	-Çiftçi ve Ailesinin Sigortası
- Çiftlik Hayvanları Sigortası	-Diğer Çalışanların Sigortası
- Alet ve Makinaların Sigortası	
- Tesislerin ve Barınakların Sigortası	

Bazı ülkelerde mal ve can sigortalarının tamamı Tarım Sigortası olarak değerlendirilirken bir takım ülkelerde ise sadece bitkisel ürünlerin ve çiftlik hayvanlarının Tarım Sigortası kapsamında yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de henüz yeni olan sigortacılık faaliyetleri içerisinde çiftçilerin ve ailelerinin hayat, kaza, sağlık sigortalarından birçoğunun yoksun olduğu, alet ve makinalarının, tesis ve barınaklarının sigortalanması konusunda da önemli bir ilerleme olmadığı görülmektedir. Sigortanın bu konuları ile, "Tarım Sigortaları"nın dışındaki diğer sigorta branşları ilgilenmektedir. Türkiye'de Tarım Sigortaları denildiğinde "ürünlerin ve çiftlik hayvanlarının sigortası" anlaşılmakta ve uygulamalarda buna dayalı yapılmaktadır.

2. MEVCUT DURUM

Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamalarının çiftçilerin "birliklerini oluşturdukları" dönemlerde Sigorta Şirketlerince başlatıldığı görülmektedir.1957 yılında şeker pancarlarının sigortası ile başlatılan bitkisel ürün sigortası uygulamasını 1960 yılındaki Hayvan Hayat Sigortaları uygulaması izlemiştir. Bugün mevcut 58 sigorta şirketinin 11'i tarım sigortaları konusunda faaliyet göstermektedir.

Bu uygulamada, Devletin ve Çiftçi Birliklerinin hiçbir desteği sözkonusu olmamıştır. 1987 yılından sonra hazırlanan plan çerçevesinde yapılan çalışmalar, konuya yepyeni bir ivme kazandırmıştır. (Agricultural Insurance Developing Plan for Turkey 1987/ Dinler) Ancak bu çalışmalarda bitkisel ürün sigortaları iller ve ürünler bazında incelendiğinde, dolu sigortaların belirli ürünlerde ve illerde yoğunlaştığı, yaygınlaştırılmadığı ortaya çıkmaktadır. Ekili alanların sadece 1 milyon dekarı sigortalıdır. (Ek 1-2-3: Son 10 yılın dolu sigortalarının gelişimi, il ve ürün bazında dağılımı.) Çiftlik Hayvanları Sigortaları uygulama sonuçlarına bakıldığında da mevcut hayvan varlığının yanında sigortalanma oranının çok düşük olduğu görülmektedir. (Ek 4: Hayvan hayat sigortaları prim ve hasar değerleri.) Türkiyede bitkisel ürünler ''Dolu Sigortası Genel Şartları" çerçevesinde sadece dolu ve yangın riskine karşı sigorta edilmektedir. Cam seralarda dolu ile birlikte yangın ve fırtına ek teminatı, plastik seralarda ise dolu ile birlikte sadece yangın teminatı "Sera Sigortası Genel Şartları" çerçevesinde verilmektedir.

Çiftlik Hayvanları Sigortası, her türlü büyük ve küçükbaş hayvanların, kümes hayvanlarının ve su ürünlerinin çeşitli hastalıklardan, her türlü kazalardan ve doğal afetlerden ileri gelen ölüm ve zorunlu kesimlerini sigorta teminatı altına alır. Yani, yaşamlarını kaybetmeleri halinde bu teminat geçerlidir. Ancak salgın hastalıklar teminat kapsamında değildir. Geçen 40 yıl içindeki sigorta işlemleri ve hasar tespitleri konularındaki dağınıklığın sigortanın gelişmesine yaptığı olumsuz etkileri gidermek amacıyla 1995 yılında Tarım Sigortaları Vakfı kurulmuştur. Tarım Sigortaları Vakfı öncelikle ülke genelinde kurmuş olduğu bağımsız hasar tespit organizasyonu ile tüm sigorta ve reasürans şirketlerinin hasar tespitlerini yürütmektedir.

3. SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ :

Gelişmiş ülkelerde devlet, belirli yasalar çerçevesinde finansal destekleriyle çiftçi örgütlerinin ve sigorta şirketlerinin de katılımıyla çağdaş sigorta sistemlerini geliştirmektedir. Bu nedenle sorunlar ve çözümler şu üç ana başlık altında incelenebilir.

1. Sigortaya konu olan riskler
2. Yasal düzenlemeler
3. Organizasyon
4. Finansal düzenlemeler

3.1. Sigortaya Konu Olan Riskler:

Tarım sigortalarının konusu olan doğal riskler içerisinde yer alan dolu riski (bölge ve zaman içindeki dengeli bir yayılım göstermesi nedeniyle) sigortalama tekniği açısından Dünya genelinde öncelikle sigortalanan ve bugüne kadar en çok gelişen bir sigorta alt branşını oluşturmaktadır. Bu nedenle sigorta ve reasürans şirketleri bu riski tek başlarına üstlenebilmektedir. Diğer taraftan dolunun dışındaki katastropik özelliğe sahip olan sel, kuraklık ve don gibi doğal riskler ise aynı anda ve geniş alanlarda ve sigorta ve reasürans şirketlerinin tek başlarına teminat veremiyecekleri kadar büyük çapta hasarlar meydana getirmektedir. Ancak aynı sigorta ve reasürans şirketleri sözkonusu bu risklere devletin katılımı halinde teminat verebilmektedirler. Bu durum Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye için de geçerlidir.

Devletin tarım ürün sigortalarına destekleri çeşitli şekillerde sürmektedir. Ürün sigortaları zorunlu veya isteğe bağlı olarak uygulanmaktadır. Devlet bu sistemde, prim ve/veya hasara destek vermektedir. Ayrıca çiftçi birliklerinin de katkıları sözkonusudur. Ancak bugün için ülkemizde ne devletin ne de çiftçi birliklerinin herhangi bir katkısı bulunmamaktadır. Oysaki tarım sigortasının gelecekte alacağı yol, devletin konuya olan yakınlığı ile doğrudan ilgilidir.

3.2. Yasal Düzenlemeler:

Ülkemizde doğal afetlerle ilgili 5254 sayılı muhtaç Çiftçilere ödünç tohumluk verilmesi hakkındaki yasa ile 2090 sayılı yasa bugüne kadar uygulamada yetersiz kalmıştır. Doğal afetlerden meydana gelen hasarların devletçe ödeneceğini düşünen çiftçi, sigortayı bilse bile yaptırmaya yanaşmamaktadır. Bu haliyle özellikle 2090 sayılı yasa tarım sigortalarının gelişmesinde en büyük engeli oluşturmaktadır. Diğer taraftan karşılıksız ve yanlış uygulamadan yardımlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde çiftçileri devlete ekonomik bağımlılığa alıştırmakta ve sürekli ve sadece devletten beklenti içine sokmaktadır. Bu durum çağdaş tarımın ve sigortanın sağlıklı gelişmesini engellemektedir .Öncelikle 2090 sayılı yasanın kaldırılıp yerine "Tarım Sigortası Yasası"nın konulması için 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan esaslar çerçevesinde bir "ürün sigorta yasa taslağı" hazırlanmıştır. Bugün için Tarım Sigortası ile ilgili tüm verileri değerlendirebilecek bir komisyon vasıtasıyla yasa taslağı yeniden gözden geçirilmelidir. Komisyon bir yıl içinde yasa taslağını tamamlayarak 1998 yılı içinde kanunlaşması için gayret göstermeli; bu arada tarım sigortalarının kamu oyunda tartışılması için gerekli çalışmaları yapmalıdır. İlgili kuruluşların görüşleri doğrultusunda taslakta yapılacak iyileştirmelerle ortaya çıkacak yasa bu konudaki gelişmelere de yeni ufuklar açacaktır.

3.3. Organizasyon:

Tarım Sigortalarının gelişmesi devlete, sigorta şirketlerine ve çiftçi birliklerine ayrı ayrı görev ve sorumluluk yüklemenin yanısıra bu üçünün birlikte organizasyonunu zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla, tarım sigortaları branşında faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketlerinin devletin desteğinde biraraya gelerek bir üretim havuzu (pool) oluşturması ve devletin sigortayı cazip kılması için sigorta primine ve/veya hasara katkıda bulunması gereklidir. Bu havuz sisteminde çiftçi birlikleri kuracakları sigorta şirketleri ile yer alabileceklerdir. Havuz sisteminin organizasyon şeması aşağıdaki gibidir.

Hazine Müsteşarlığı

Tarım Sigortaları Geliştirme ve Yönlendirme Kurulu	Tarım Sigortaları Havuzu (Pool)	Tarım Sigortaları Fon Yönetimi

Tarım Sigortalarının gelişmesine yönelik istatistiki verilerin toplanması ve değerlendirilmesi, risk

analizi ve hasar tespitleri gibi çalışmaları ülke genelinde yürüten Tarım Sigortaları Vakfı ile Sigorta ve Reasürans şirketleri böyle bir organizasyonun ilk adımını atmışlardır. Havuz sisteminde tarım sigortası yapan sigorta şirketleri bu hizmetlerini yürütmeye devam etmekle beraber yaptıkları işlerin belirli bir kısmını (örneğin %25'ini) kendi üzerinde tuttuktan sonra kalan kısmını kendisinin de üye olduğu havuza devredeceklerdir. Prim ve hasarlar üyeler arasında katılımları oranında paylaşılacak ve havuzda biriken işlerle ilgili işlemler havuz yönetimi tarafından gerçekleştirilecektir. Teminat kapsamına alınacak ürün çeşitleri, bölgeler ve risklerle ilgili olarak değişen koşullara uyum sağlamak, sistemi aşamalı olarak geliştirmek ve Bakanlar Kurulu'na gerekli değişiklik tekliflerini sunmak üzere bu konuda yetkili bir Tarım sigortaları Geliştirme ve Yönlendirme Kurulu'nun oluşturulması söz konusudur. Kurul; Hazine Müsteşarlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ziraat Odaları Birliği, Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri Birlikleri, Tarım Sigortaları Vakfı, Ziraat Bankası, Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve Üniversite'den bu konuda uzman birer temsilciden oluşur.

3.4. Finansal Düzenleme:

Başlangıçta sigorta bugünkü şekilde devam ederken, öngörülen devletin prim desteği (Örneğin % 50) doğrudan havuza yapılacak. ve böylece bir taraftan ileriki aşamalarda diğer doğal risklere verilebilecek teminatlar için rezerv oluşması sağlanabilecekken aynı zamanda bu fondan yapılacak prim destekleriyle dolu sigortasının gelişmesine de yardımcı olunacaktır. Böylece dolu sigortalarının gelişmesi ve yaygınlık kazanmasıyla diğer riskler (bitkisel ürünlerde don,sel kuraklık ve hayvanlarda salgın hastalıklar) aşamalı olarak destekleme kapsamına alınarak sigorta edilebilecektir. Bu amaçla kurulacak olan Tarım Sigortaları Fonu Hazine Müsteşarlığının temsil ve idaresinde, Sayıştay taraşından denetlenir. Oluşturulması düşünülen fondan Tarım Sigortaları Havuzu ve Tarım Sigortaları Geliştirme ve Yönlendirme Kurulunun önerileri doğrultusunda, belirlenen koşullarla sigorta kapsamına alınacak riskler, ürünlerin çeşitleri ve bölgeler Hazine Müsteşarlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılarak uygulunır.Yeterli bir birikim oluşmasını sağlayacak şekilde fona esas teşkil edecek gelir kaynakları Bakanlar Kurulu taraşından kararlaştırılır.

3.5. Diğer Hususlar:

* Sigorta şirketleri diğer branşlarının arasında sadece %1 oranında yer alan tarım ürün sigortalarına daha fazla önem vermeli, bugünkü tarım sigortaları servislerini günün koşullarına uygun olarak yeniden revize ederek yarınlar için daha sağlıklı üretim politikaları geliştirerek bunları uygulamalıdır.

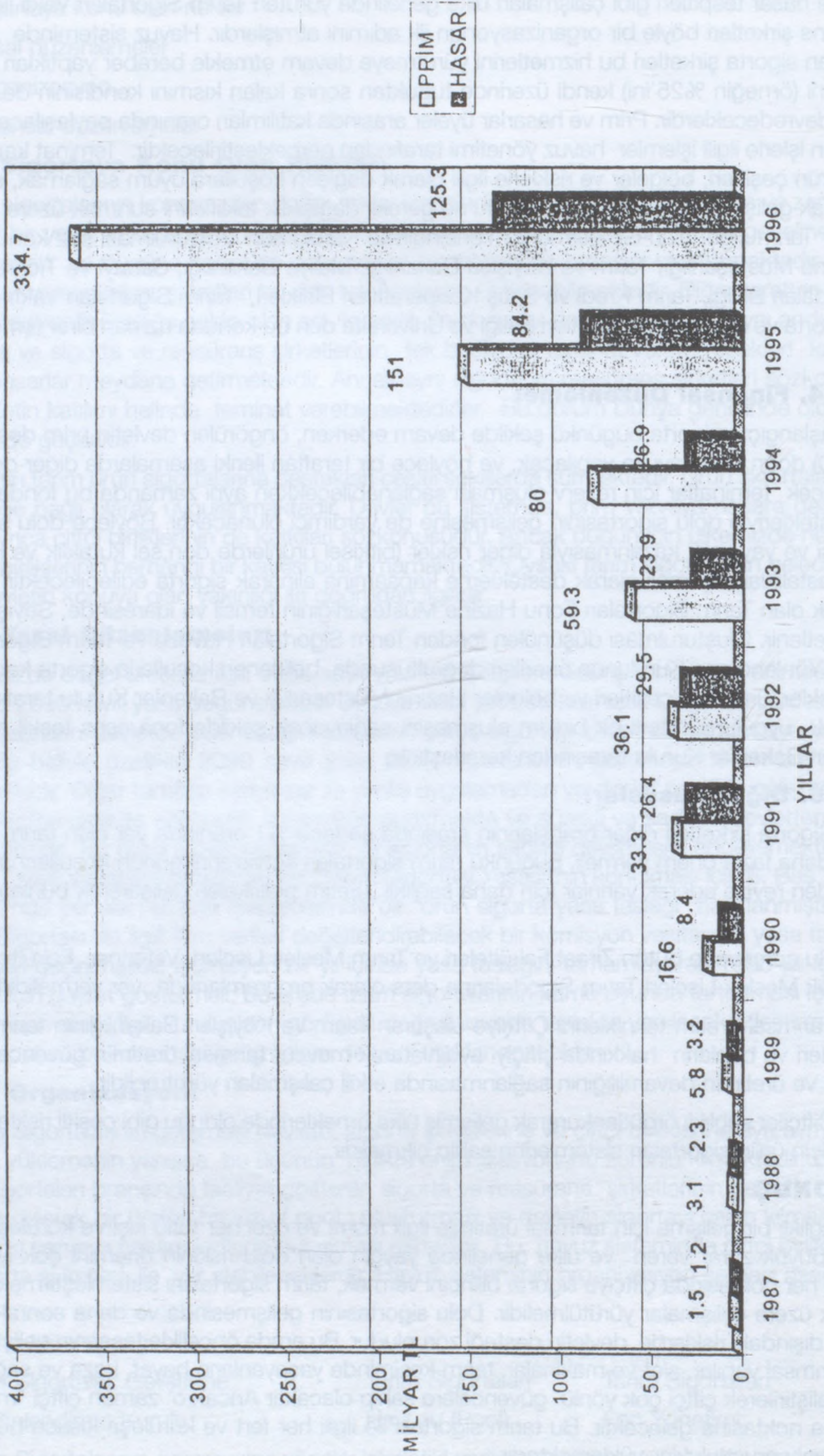
* Bu çerçevede bütün Ziraat Fakülteleri ve Tarım Meslek Liseleri, Veteriner Fakülteleri ve Hayvan Sağlık Meslek Liseleri Tarım Sigortalarına ders olarak programlarında yer vermelidirler.

* Tarımsal üretim tekniklerini Çiftçiye ulaştıran Tarım ve Köyişleri Bakanlığının tarımsal üretimdeki riskleri ve bunların hakkında çiftçiyi aydınlatarak mevcut tarımsal üretimin güvence altına alınmasında ve üretimin devamlılığının sağlanmasında etkili çalışmaları yürütmelidir.

* Çiftçiler sağlıklı örgütler kurarak gelişmiş ülke örneklerinde olduğu gibi çeşitli risklere karşı korunmak için ürün sigortaları sistemlerine sahip çıkmalıdır.

SONUÇ

Sağlıklı bir gelişme için tarımsal üretimle ilgili resmi ve özel her türlü kişi ve kuruluşlar tarımsal üretime büyük zarar veren ve ülke genelinde yaygın olan dolu riskinin önemini çok iyi kavramalı ülkenin her noktasında çiftçiye sigorta bilincini vermek, tarım sigortasını sistemleştirmek ve yaygınlaştırmak üzere çalışmalar yürütülmelidir. Dolu sigortasının gelişmesinde ve daha sonraki aşamada dolunun dışındaki risklerde devletin desteği zorunludur. Bu arada öncelikle tasarının geliştirilmesi sonucu tarımsal yapılar, alet ve makinalar, tarım kesiminde yaşayanların hayat, kaza ve sağlık sigortaları da geliştirilerek çiftçi çok yönlü güvencelere sahip olacaktır Ancak o zaman çiftçi "milletin efendisi" olma noktasına gelecektir. Bu tarım sigortası ile ilgili her fert ve kuruluşa kısaca hepimize ayrı ayrı ve yeni sorumluluklar yüklemektedir.

DOLU PRİM VE HASARLARI-TÜRKİYE (1987-1996)MİLYAR TL
PRİM
HASAR
MİLYAR TL
400
350
300
250
200
150
100
50
0
1.5
1.2
3.1
2.3
5.8
3.2
16.6
8.4
33.3
26.4
36.1
29.5
59.3
23.9
80
26.9
151
84.2
334.7
125.3
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
YILLAR

ak : T. Dinler - TSV Çalışma Raporları

DOLU SİGORTASI-1995

İL BAZINDA DOLU SİGORTASI DEĞERLERİ

Sıra	İl Kodu	İL	Alan (1000Dekar)	Alan Oranı(%)	Sig.Bedeli (MilyonTL)	Sig.Bedeli Oranı(%)	Prim (Milyon TL)	Prim Oranı (%)	Hasar (Milyon TL)	Hasar Oranı(%)	H/P (%)
1	22	Edirne	183	18,2	557.960	16,6	16.295	12,2	9.558	11,3	58,7
2	06	Ankara	101	10.2	232.314	6,9	6.948	5,2	2.233	2,6	32,1
3	01	Adana	94	9,3	552.985	16,4	28.175	21,1	25.416	30,1	90,2
4	59	Tekirdağ	93	9,2	303.276	9,0	6.402	4,8	5.804	6,9	90,7
5	05	Amasya	86	8,5	324.988	9,7	25.534	19,1	9.412	11,2	36,9
6	40	Kırşehir	66	6,6	143.166	4,3	4.841	3,6	5.796	6,9	119,7
7	42	Konya	65	6,5	147.937	4,4	4.418	3,3	2.136	2,5	48,3
8	39	Kırklareli	55	5,5	162.023	4,8	3.403	2,6	266	0,3	7,8
9	26	Eskişehir	54	5,4	111.245	3,3	4.568	3,4	1.709	2,0	37,4
10	19	Çorum	34	3,4	77.829	2,3	4.986	3,7	5.786	6,9	116,0
Sigortalı İlk 10 İlin Toplamı			831	%82,6	2.613.721	%77,7	105.570	%79,1	68.116	%80,8	64,5
Sigortalı Diğer 40 İlin Toplamı			175	%17,4	752.298	%22,3	27.815	%20,9	16.189	%19,2	58,2
Sigortalı 50 İlin Toplamı			1.006	%100	3.366.019	%100	133.385	%100	84.305	%100	63,2

Kaynak : T. Dinler - TSV Çalışma Raporları

EK.3

DOLU SİGORTASI - 1995

ÜRÜN BAZINDA DOLU SİGORTASI DEĞERLERİ

	Sigortalı Ürünler	Sigortalı Alan (1000Dekar)	Alan Oranı(%)	Sig.Bedeli MilyonTL)	Sig.Bedeli Oranı(%)	Prim (MilyonTL)	Prim Oranı(%)	Hasar (Milyon TL)	Hasar Oranı(%)	H/P (%)
1	Buğday	692	68.8	1.939.293	57,6	65.234	48,9	36.422	43,2	55,8
2	Arpa	161	16	294.029	8,7	9.757	7,3	6.871	8,2	70,4
3	Ayçiçeği	38	3.8	118.532	3,5	1.994	1,5	700	0,8	35,1
4	Ş.Pancarı Tohumluk	20	2	158.524	4,7	13.421	10,1	11.625	13,8	86,6
5	Pamuk	19	1.9	190.569	5,7	7.773	5,8	86	0,1	1,1
6	Çeltik	13.5	1.3	98.558	2,9	2.899	2,2	15	0,0	0,5
7	Üzüm	13	1.3	115.725	3,4	7.461	5,6	4.234	5,0	56,7
8	karpuzelon	9	0.9	102.275	3	8.790	6,6	15.755	18,7	179,2
9	Mısır	4	0.4	47.810	1,4	1.677	1,3	65	0,1	3,9
	Sigortalı İlk 9 Ürün	969.5	%96.4	3.065.305	%90,9	119.046	%89,3	75.773	%89,9	68,7
	Sigortalı Diğer 56 Ürün Toplamı	36.5	%3.6	300.714	%9,1	14.339	%10,1	8.532	%10,1	36,9
	Sigortalı 65 Ürün Toplamı	1006	%100	3.366.019	%100	133.385	%100	843052	%100	63,2

Kaynak : T. Dinler - TSV Çalışma Raporları

HAYVAN HAYAT SİGORTALARI DEĞERLERİ-1993

Sigortalı Hayvan Çeşidi	Toplam Hayvan Sayısı	Poliçe Adedi	Toplam Sigorta Bedeli (MilyonTL)	Toplam Prim (Milyon TL)
Süt İnekleri	55.000	17.394	848.000	54.000
Besi Sığırı	48.000	2.930	298.000	5.500
Koyun	14.000	417	13.300	850
Besi Koyunu	17.400	582	19.800	430
Toplam	124.400	21.323	1.179.100	60.780

Kaynak : T. Dinler - TSV Çalışma Raporları

DAMIZLIK HAYVAN YETİŞTİRCİLİĞİ

Ülkemizin damızlık ihtiyacı son yıllarda yurt dışından ithalatla karşılanmaktadır.Büyük başta yaşanan yoğun ithalatı küçük başta da gerçekleştirmenin baskıları olabilmektedir.

Yurt içi damızlık ihtiyacının ithalat yerine yurt içi kaynaklardan sağlanması esas olmalıdır.İthalatın getirdiği sonuç;kalitesiz hayvanlar,yurdumuzda olmayan birçok viral ve bakteriel hastalığın yurt içine taşınması,gen kaynaklarının yok olmaya yüz tutması,işletme ölçeklerinin büyütülememesi,aksine küçülmesi yada kapanması noktasına gelinmiştir.

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı % 13 'ler düzeyine düşmesine karşılık, 1995 yılı verilerine göre istihdamın % 45'i halen bu sektörde yeralmaktadır. Gelişmiş ülkelerde toplam tarımsal gelirler içerisinde hayvancılıktan elde edilen pay % 60-80 düzeyinde olmasına karşılık, bu oran ülkemizde % 32-38 ler dolayındadır. Hayvancılık sektörü, bir yandan sanayinin hammadde ihtiyacını sağlarken, diğer yandan da bölgelerarası dengeli ekonomik kalkınmayı istikrar içinde gerçekleştirmek, ulusal geliri artırmak, sanayi sektörüne piyasa sağlamak gibi önemli bir takım fonksiyonlara sahiptir.

Hayvancılık , ekonomik fonksiyonlarının yanısıra insanların dengeli ve sağlıklı olarak beslenebilmesi için oldukça yaşamsal bir şonksiyona sahiptir. Yetişkin bir insanın zihinsel ve bedensel olarak normal gelişebilmesi için günlük protein tüketiminin 70 gram olması ve bunun en az % 40 'nın hayvansal proteinlerden karşılanması gerekmektedir.

Türkiye'de süt üretiminin % 85.5 'i sığırlardan sağlanmaktadır. 1980-94 yılları arasında üretimde % 206 'lık bir artış olmuştur.

Türkiye' de türlerine göre sağılan hayvan sayıları ve süt üretimleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo-1 Türkiye' de Türlerine Göre Sağılan Hayvan Sayısı ve Süt Üretimi (DİE-94 Tar.yap.ürt.)
A. Sağılan Hayvan Sayısı (1000 baş) B. Süt Üretimi (1000 ton)

		1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
İNEK	A	5.352	4.966	5.893	6.119	6.070	6.032	6.082
	B	3.107	2.900	7.961	8.617	8.715	8.904	9.129
MANDA	A	329	195	188	171	165	148	150
	B	274	160	174	161	156	140	144
KOYUN	A	21.756	21.133	23.699	23.222	22.399	21.532	20.508
	B	1.036	1.024	1.145	1.127	1.089	1.047	992
K.KEÇİSİ	A	7.386	5.090	5.358	5.275	5.083	4.991	4.769
	B	564	413	324	322	308	304	289
T. KEÇİSİ	A	1.330	686	655	602	520	472	393
	B	54	25	14	13	11	10	8
TOPLAM	A	36.151	32.370	35.793	35.389	34.237	33.175	31.902
	B	5.035	4.522	9.618	10.240	10.279	10.405	10.562

Türkiye' de sığır varlığı ve populasyonun dağılımına ilişkin veriler Tablo-2 de verilmiştir.

Tablo-2:Türkiye Sığır populasyonunun dağılımı (1000 baş) (DİE-94 Tar.yap.ürt.).

	1990	1991	1992	1993	1994
SIĞIR SAY.	11.377	11.973	11.951	11.910	11.901
KÜLTÜR	1.013	1.254	1.337	1.442	1.512
%	8.90	10.47	11.19	12.11	12.71
MELEZ	3.670	4.033	4.132	3.442	4.543
%	32.26	33.69	34.57	36.46	38.17
YERLİ	6.694	6.686	6.482	6.126	5.846
%	58.84	55.84	54.24	51.43	49.12

Tablo -2 de de görüldüğü gibi 1994 yılı itibariyle saş kültür ırkların % 13, melezlerinin ise % 38 düzeyinde olduğu toplam % 51 lik populasyonun ,verim düzeyi yüksek kültür ırkı sığırlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum mevcut sığır populasyonun verim düzeyinin iyileşmekte olduğunu işade etmektedir.Islah çalışmaları yanında damızlık ithalatının da bu sonuçta etkili olduğu söylenebilir.

Büyükbaş hayvan yetiştiren işletmelerin İşletme Ölçeklerine göre dağılımı Tablo-3 te verilmiştir.

Tablo-3 BBH yetiştiren işletmelerin hayvan sayısına göre durumları /DIE-94 Tar.yap.ürt).

Hayvan sayısı	İşletme sayısı	Oran %
1-4	1.681.714	59.68
5-9	797.846	23.30
10-19	281.076	9.97
20-49	54.634	1.93
50-99	2.976	0.11
100 +	211	0.01
Toplam	2.818.457	100.00

Tablo-3 te görüldüğü gibi işletmelerin % 60 kadarı 4 ve daha az hayvana sahip küçük ölçekli işletmelerdir. Bunlar geniş bir alana dağılmış olup aralarında organizasyon yoktur. Ekonomik olmamaları bu işletmelerin atılım yapmalarına ve dış rekabete açılmalarına imkan vermemektedir. Bu durum işletme yapılarının ne derece bozuk olduğunu ortaya koymaktadır. Sığır varlığının ancak % 12 lik bölümü orta ve büyük ölçekli işletmelerde bulunmaktadır .

Türkiye ,ABD ,AB ve Dünya süt verim ortalamaları tablo-4 te verilmiştir.

Tablo-4 Türkiye ve Bazı Ülkelerde Birim Süt İneği Başına Ortalama Süt Verimi .(95-Hay. ref. teblğ. D.B)

Ülke	Süt Verimi (Kg/Yıl)
Avrupa Birliği	4.500
A.B.D.	6.744
Türkiye	1.610
Dünya	2.049

Tablo - 4' ün incelenmesinden, ülkemizin süt verimi açısından AB 'den yaklaşık 3 kat, ABD 'den ise yaklaşık 4 kat düşük verime sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye de damızlık hayvan ithalatı ile ilgili veriler tablo-6 da verilmiştir.

Tablo 6 Damızlık Hayvan İthalatı değer:1000 USAD. (7.beş yıl kal.plan ÖİKR DPT-97)

YILLAR	DAMIZLIK SAYI	DEĞER
1987	10.014	10.014
1988	22.200	24.420
1989	16.818	18.499
1990	5.214	5.735
1991	22.734	21.551
1992	34.699	33.415
1993	37.653	37.179
1994	7.664	7.538
1995	73.204	107.366
TOPLAM	230.200	265.717

Tablo-6 da verilen damızlık ithalat verilerine bakıldığında;1987-95 yılları arasında 265.717.000 USAD. (42.514.720.000.000 TL) toplam ithalat ile 230.200 hayvan ithal edilerek yetiştiricilere dağıtılmıştır.(1997 döv kuru 160.000 TL).

Suni Tohumlama çalışmaları

Yıl	Sığır	Maliyet(000)	S.Toh.oranı
1985	440000	17600000	
1990	765000	57375000	
1991	809716	93117340	
1992	863504	55430720	
1993	915336	251717400	
1994	862858	362400360	
1995	898032	583720800	23
1996	411670	411670000	11
TOPLAM		1933031620	

Damızlık İthalatına 1987-95 yılları arasında 1987 fiyatlarıyla 42.514.720.000.000 TL. Para harcanmıştır. Buna karşılık 1985-96 döneminde suni tohumlama için yapılan harcama yaklaşık 2 Trilyon TL. dir. Damızlık materyalinin yurtiçi kaynaklarından sağlanması esas olduğuna göre ithalata ayrılan 42.5 Trilyon TL.nin suni tohumlama şaaliyetlerine aktarılması halinde 1987 şiyatlarıyla adı geçen dönem içerisinde yaklaşık 42.5 Milyon adet suni tohumlamanın yapılmış olması gerekirdi. Bu tutar da yıl başına 4.3 Trilyon TL harcama demektir ,bununla tohumlanacak hayvan sayısı yıl itibariyle 4.3 milyona ulaşırken tohumlanabilir hayvan varlığımızın %51 inin suni tohumlama tabi tutulması anlamına gelebilecekti.Sonuç olarak yurt dışına aktarılan yada aktarılacağı düşünülen kaynakların suni tohumlama faaliyetlerine kaydırılması ülkenin bugün ve gelecekteki damızlık ihtiyacı yanında Türk insanının AB ölçeğinde tüketebileceği hayvansal ürünün üretilmesi gerçekleştirilebilecektir.

Büyükbaş hayvancılık yanında küçükbaş,kanatlı , arıcılık ve ipek böcekçiliği konularında da ihtiyaç duyulan damızlık yetiştiriciliği için ;

Küçükbaş hayvan yerli materyalinin gen kaynakları korunarak yüksek verimli kültür ırkı hayvanlarla melezleme çalışmalarına ağırlk verilmeli, işletme ölçeklerinin ekonomik düzeye getirilmesi ve pazarlama sorunları ile finansman konularına çözüm getirebilmek için yetiştiricilerin özendirilmesi ve örgütlenmesi sağlanmalıdır.

Kanatlı sektöründe damızlık yetiştiriciliği için gereksinim duyulan materyalin yurt içinde yetiştirilmesi konusunda üniversiteler ve araştırma kuruluşları eşliğinde gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Arıcılık ve ipekböcekçiliğinde yine gen kaynaklarının korunmasıyla,ırk ıslahına önem verilmesi gerekmektedir.

Tüm hayvancılık sektörünün yetiştirici bazında örgütlenmeleri sektörün sorunlarını çözebilecektir.

Genel olarak;

Damızlık politikaları belirlenirken göz önüne alınması gereken temel noktalar;

1-Hayvancılık işletmelerinin işletme ölçeklerinin ekonomik düzeye ulaştırılması,

2-Damızlık ihtiyaçlarının yurt içi kaynaklarından karşılanması,

3-Ülke gen kaynaklarının korunması,

4-Yetiştiricinin birlikler biçiminde örgütlenmesi ile Bakanlığın yürütmekte olduğu hizmetlerin tamamen birliklere devredilmesi suretiyle sadece denetim,yönlendirme ,organizasyon görevleriyle sınırlandırılması,

5-Yetiştirici örgütlerine Ziraat Bankasının devredilmesi,

6-İthalat yapılacaksa verim düzeyi yüksek,gerçekten sağlıklı,kaliteli hayvanlar birlikler eliyle ithal edilmeli,bunun dışında özel sektöre ithal izni verilmemeli,

7-Şu anda yürütülmekte olan suni tohumlama çalışmaları Birlikler denetiminde örgütlenmenin sağlandığı yerlerde tamamen özelleşmelidir.Ancak Suni Tohumlama çalışmalarını bu bölgelerde ya-

da İllerde yürütecek kişi yada kurumların her noktaya hizmeti düzenli olarak ulaştıracak tedbirler alınırken Bakanlık bu noktalardaki hizmeti diğer bölgelere kaydırmalı ,

8-Gerek damızlık gerekse diğer hayvancılık politikaları Bakanlık koordinatörlüğünde Birlikler,İlgili Fakülteler,Araştırma kuruluşları katılımıyla belirlenmeli,belirlenen hayvancılık politikaları "Ulusal hayvancılık politikası"biçimine dönüştürülmelidir.

9-Yurt ihtiyacını karşılayabilecek damızlık işletmeleri kurulması için gerek yurt içi gerekse yurt dışı sermayeden yaralanılmalıdır.Bu amaçla TİGEM bünyesindek işletmeler adı geçen sermaye kuruluşlarına 49-99 yıllığına kiralanabilir.TİGEM kuruluş yasası bu duruma izin vermektedir.Özellikle Yabancı Sermaye ye bu yönde teşvik verilmesi,kaynak sıkıntısınıda bir ölçüde hafifletecektir.

10-Uygulanmakta olan damızlık teşvik sistemi terk edilmeli, bunun yerine yurt içi kaynaklarda temin edilen damızlıklar için AB fiyatlarının (teşviksiz) %75 i (6ayda bir TL karşılığı belirlenerek) subvansıyon olarak doğrudan yetiştiriciye ödenmelidir.İthal edilen hayvanlara uygulanan subvansıyon sıfırlanmalı,Ziraat Bankasından kredi verilmemelidir.Ziraat Bankası kaynakları (düşük faizli) sadece yurt içi üretimine kaydırılmalıdır.

Gübre

Tarımsal üretimde uygun bir gübreleme, verimi yükselterek ürün maliyetini düşürdüğü gibi ürün kalitesinde ve bitki fizyolojisine olumlu etkilerde bulunur. Buna karşılık tek yanlı ve sürekli gübre kullanımı bitkilerde beslenme bozukluklarına yol açmakta ayrıca toprakta bitkiye elverişli öteki besin maddelerinden yararlanmayı önlemektedir. Ülkemizde gübre kullanımı ,destek ve teşvik önlemlerinin alındığı dönemlerde hızlı bir artış göstermiş, desteğin azaldığı dönemlerde ise bu artış hızı yavaşlamıştır. Bu nedenle ülkemizde gübre kullanımının artırılması ve yaygınlaştırılması için destek ve teşviklerin sürdürülmesine ihtiyaç vardır.

Gübre kullanımı sırasında çiftçilerimizin karşılaştıkları sorunları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

*Kimyevi gübre destekleme ödemeleri zamanında ödenmemektedir.

*Bölgelere gübre tahsislerinin zamanında ve yeterli miktarda yapılmaması nedeniyle, çiftçiler gübre temininde sıkıntı çekmektedirler.

*Gübre fiyatlarındaki artışlar nedeniyle çiftçinin satın alma gücü düşmektedir.

Bununla birlikte; gübre destekleme ödemeleri sırasında, bayilerce satılan gübre için, çiftçiden Ziraat Odası'ndan verilecek çiftçilik belgesi aranması zorunluluğu getirilmiş, bu yolla destekleme ödemelerinden gerçek hak sahibi çiftçilerin yararlanması sağlanmış, çiftçi olmayan kişi ve kuruluşlarca yapılan haksız iktisap kısmen önlenmiştir.

Ancak, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatiflerinin gübre satışları esnasında Ziraat Odalarınca verilen çiftçilik belgesini istememeleri sonucunda, gübre destekleme ödemelerinden, haksız yere faydalananlar olmaktadır. Aynı aileden birden fazla kişinin kooperatife üye olmaları nedeniyle, ayrı ayrı ucuz fiyatla, kredili gübre satın alınmakta, ailedeki bir kişinin aldığı gübre kullanılırken diğer gübreler sanayicilere ve madencilere yüksek fiyatla satılmaktadır. Bu uygulama ile, gübreye yapılan destekleme suistimal edilmektedir.

Gübre desteklemesinde, çiftçi olmayan kişi ve kuruluşlarca yapılan haksız iktisabın tamamen önlenebilmesi için, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerince, Ziraat Odalarından çiftçi sicili kaydı ile ilgili belge istenmelidir.

Gübrenin verimlilik üzerinde etkisinin en üst düzeyde olabilmesi için; toprak analizi ile birlikte belirlenecek gübre cinsi, miktarı, gübreleme yöntem ve zamanının iyi ayarlanması, ayrıca yağışların ve sulamanın zaman ve miktarına da dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çiftçiye tekniğine uygun gübre kullanımı konusunda yeterli eğitim ve yayım hizmeti götürülmeli ve toprak analiz laboratuvarları, bölgenin özellikleri de dikkate alınarak yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalı, çiftçilerimizin gübre uygulamalarını, toprak analiz sonuçlarına göre yapmaları sağlanmalıdır.

Araştırma eğitim ve yayım hizmetleri yeterince ve koordineli bir şekilde yapılmalı, özellikle yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği sağlanmalıdır.

TARIMDA İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

DPT ve DİE tahmini verilerine göre; nüfusumuz 63 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfus içerisinde 15 yaş ve üzerindeki işgücü 22,5 milyondan fazladır ve istihdam 21 milyon kişiye ulaşmıştır.İşgücümüz içinde 1,5-2 milyon kişi işsizdir. Yani işsizlik oranı yaklaşık %8'dir. Bu arada eksik istihdama maruz kalan bir o kadar kişinin de bulunduğu da hesaba katılırsa; ülkemizde %15 civarında bir atıl işgücünün varlığı ortaya çıkacaktır.

İstihdamın sektörlere göre oransal dağılımı dikkate alındığında %45 (9,5 milyon kişi) ile tarım sektörü birinci, %40 (8,5 milyon kişi) ile hizmetler sektörü ikinci ve %15 (3,5 milyon kişi) ile sanayi sektörü üçüncü gelmektedir. Tarım sektöründeki bu yoğun nüfusa karşın tarımın milli gelire katkısı %15 oranında kalmaktadır.Gelişmiş ülkelerde tarımda çalışan nüfus; toplam nüfusun %10' unun altında olmasına karşılık milli gelirden aldıkları pay diğer sektörler ile aynı seviyelerde bulunmaktadır.

Ülkemizdeki Tarım İşletmelerin büyük bir çoğunluğu küçük ölçekli işletmeler olup genelde (%98) polikültür tarım yapmaktadır. Bu nedenle işletme sahibi; hem üretim planlayıcısı, hem de bitkisel ve hayvansal üretimin gerceklеştiricisi olmak durumundadır. Bu tip işletmelerde, işgücü ihtiyacı aile bireyleri tarafından karşılanabilmektedir.Tarım İşletmelerinde iş gücü ihtiyacının % 83'ü aile işgücünden % 17'si ise yabancı işgücünden sağlanmaktadır

Gün geçtikçe kazancı azalan ve üretim yapma gücünü yitiren çiftçi en sonunda tarımdan vazgeçmekte ve büyük kentlere göç etmektedir. İstatistiklere göre, Türkiye'de 1991-1994 yılları arasında işgücü arzı yaklaşık 550 bin kişi artmıştır. Bu oran kırsal alanda 350 bin kişilik bir azalma ile kentte 900 bin kişilik bir artışın sonucunda gercekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin nüfus artışının 1/3'ü kadar olan bu durum, tarım alanındaki işgücü göcünün ne denli yoğun olduğunun bir göstergesidir.

Fakültelerden yeni mezun olan teknik personelin çoğu kendi işini kurabilecek mali güçten, teknik bilgi ve beceriden uzaktır. Sonuç olarak işsizlik kaçınılmaz olmaktadır. İstihdam olanaklarındaki bu daralmanın sonucunda işsiz sayısı yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Bugün Ziraat Fakültesi sayısı 5'den 19'a çıkmış ve buralara alınan öğrençi sayısı 5000'e ulaşmıştır.Veteriner Fakültelerinin sayısı da 3'ten 10'a çıkmıştır ve öğrençi kontenjanı 900'e ulaşmıştır. Yeni açılan bu fakültelerde eğitim kalitesi ve seviyesi optimumun altında kalmış ve son 10 yıl içinde sektöre onbinlerce vasıfsız THS personeli yetiştirilmiştir.

3- Çözüm Önerileri :

- İşletmede işgüçü verimliliğini arttırarak, işletmedeki kaynakların daha etkin kullanımı sağlanabilir. Bunun için öncelikle işletmemizde %40'lara varan atıl işgücünü, yıl boyunca çalışabilir hale getirmek gereklidir. Bunun için işletmede yıl içinde iş yoğunluğunun olmadığı monoton günlerde iklim, verim, su kaynağı, pazar gibi özellikler gözönünde bulundurularak çeşitli tarımsal faaliyetlerde bulunabilir.Tarımsal üretimin yapıldığı yerlerde sanayiye ham madde temin edebilecek ara sanayi dallarının oluşturulmasına önem verilmelidir.Bu durum köylüyü sanayi kesimine kanalize edebilecektir.

Tarım eğitiminde iş piyasasının aradığı şartlar sağlanmalı ve ihtiyaca uygun sayıda ve kalitede personel yetiştirilmelidir.

Bakanlık yeniden yapılandırılmalı planma,denetim,organizasyon dışındaki tüm görevlerini kurulacak Yetiştirici Birliklerine devretmelidir.Bunun getireceği rekabet ortamı hizmetlerin özelleşmesine yol açacaktır.Sonuçta açılacak yeni iş olanakları mevcut işsizliği giderecek,hizmetlerin kalitesi artacak,verimlilikte optimuma yaklaşılabilecektir.

Tarım işletmelerinin desteklenmesi kırsal kesimden büyük kent varoşlarına akın eden işsiz ve vasıfsız iş gücünü kırsal alanda tutabilecektir.Bu durum bir yandan büyük sorun haline gelmekte olan iç göçü ve göçe bağlı sorunların azalmasına,bu iş gücünün oldukları yerde istihdamına imkan verecektir.Üretim,verimlilik,pazarlama konularını çözmüş ve birleşmiş Tarım Sektörü ülke üzerinde bir yük değil kalkınmaya omuz veren bir güç haline gelecektir.

Araştırma eğitim ve yayım hizmetleri yeterince ve koordineli bir şekilde yapılmalı, özellikle yayım teşkilatının çiftçi ile işbirliği sağlanmalıdır.

TARIMDA İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

DPT ve DİE tahmini verilerine göre; nüfusumuz 65 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfus içerisinde 15 yaş ve üzerindeki kullanılabilir işgücü 22,6 milyondan fazladır ve istihdam 21 milyon kişiye ulaşmıştır. İşgücümüz içinde 1,5-2 milyon kişi işsizdir. Yani işsizlik oranı yaklaşık %8'dir. Bu orana eksik istihdama maruz kalan bir o kadar kişinin de bulunduğu da hesaba katılırsa, ülkemizde %15 civarında bir atıl işgücünün varlığı ortaya çıkacaktır.

İstihdamın sektörlere göre oransal dağılımı dikkate alındığında %45 (9,5 milyon kişi) ile tarım sektörü birinci, %40 (8,5 milyon kişi) ile hizmetler sektörü ikinci, %15 (3,5 milyon kişi) ile sanayi sektörü üçüncü gelmektedir. Tarım [illegible] tarımın milli gelire katkısı %15 oranında kalmaktadır. Çalışan nüfus; toplam nüfusun %10'unun [illegible] olmasına karşılık milli gelirden alacakları pay diğer sektörler ile aynı seviyelerde bulunmaktadır.

Ülkemizdeki tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğu küçük ölçekli işletmeler olup genelde (%98) polikültür tarım yapmaktadır. Bu nedenle işletme sahibi; hem üretim planlayıcısı hem de bitkisel ve hayvansal üretimin gerçekleştiricisi olmak durumundadır. Bu tip işletmelerde, işgücü ihtiyacı aile bireyleri tarafından karşılanmaktadır. Tarım işletmelerinde iş gücü ihtiyacının %83'ü aile işgücünden, %17'si ise yabancı işgücünden sağlanmaktadır.

[illegible] Türkiye'de 1991-1994 yılları arasında işgücü arzı yıllık 550 bin kişi artmıştır. Bu artış kırsal alanda 350 bin kişilik bir azalma ile kentte 900 bin kişilik bir artışın sonucunda gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin nüfus artışının 1/3'ü kadar olan bu durum, tarım alanındaki işgücü göçünün ne denli yoğun olduğunun bir göstergesidir.

Fakültelerden yeni mezun olan tarımsal personele [illegible] istihdam olanaklarındaki bu daralmanın sonucunda işsiz sayısı yavaş yavaş artmaya başlamıştır. Bugün Ziraat Fakültesi sayısı 5'den 19'a çıkmış ve bunlara alınan öğrenci sayısı 5000'e ulaşmıştır. Veteriner Fakültelerinin sayısı da 5'ten 17'ye çıkmış ve öğrenci kontenjanı 800'e ulaşmıştır. Yeni açılan bu fakültelerde [illegible] son 10 yıl içinde sektöre önümüzdeki [illegible] personel yetiştirilmiştir.

3- Çözüm Önerileri:

- İşletmede işgücü verimliliğini artırarak, işletmedeki [illegible]

Tarım eğitiminde iş piyasasının arzuladığı şartlar sağlanmalı ve ihtiyaca uygun sayıda ve kalitede personel yetiştirilmelidir.

[illegible]

Tarım işletmelerinin [illegible] büyük kent varoşlarına göç eden işsiz ve vasıfsız iş gücünü kırsal alanda tutabilecek bir durum [illegible]

I. TARIM ŞÛRASI

6. KOMİSYON

TARIMSAL ÜRETİM POLİTİKALARI

1. TARIM POLİTİKALARININ AMAÇLARI

Ülkemizde tarım politikalarının ana hedefleri genellikle beşer yıllık kalkınma planlarında belirtilen kapsamda yürütülmektedir. Söz konusu temel amaçları kısaca sıralarsak;

- Yeterli bir besin düzeyine erişilmesi ve tüketicilere elverişli fiyatlarla gıda maddelerinin sağlanması,

- Bitkisel ve hayvansal üretim ve verimi artırmak amacıyla üretimin hava koşullarına bağımlılığını en az düzeye indirmek,

-Geçimini tarımdan sağlayanlara yeterli ve düzenli bir gelir güvencesi sağlamak,

- Tarım ürünleri dış satım olanaklarını geliştirmek,

-Kırsal kalkınmayı sağlayıcı önlemlerin alınması,

- Hammaddesini tarımdan alan endsütrinin geliştirilmesi,

- Dış piyasalarla entegrasyonun sağlanması en önemli tarımsal hedeflerdir.

Gelişmekte olan tüm ülkelere bakıldığında aynı veya benzer amaçlar görülür. Ancak, ülkemizin ekonomik ve demografik gelişme seyrine göre, izlenen politikalarda tarımsal verimin artırılması ve gıda üretiminin devamlı geliştirilerek iç pazarı karşılamak amacı öncelik almaktadır.

2. TARIMSAL YAPI

Cumhuriyet döneminde Türk ekonomisinin büyümesi çok düşük bir noktadan başlayarak günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Ülkemizin 1950 yılından itibaren üretim yoluyla hesaplanan GSMH rakamlarında yıldan yıla büyük dalgalanmalar olmuştur. Bir önceki yıla kıyasla artış yerine bir azalmanın olduğu yıllar (1954,1979,1980,1994) da görülür. Bu dalgalanmalar daha çok tarım sektörünün doğa koşullarına bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Planlı dönemde tarım sektörü büyüme hızı -10.5 ve +13.2 oranları arasında değişmiştir. Türk ekonomisinin büyüme hızı Planlı Ekonomi Kalkınma Dönemi Ortalaması (1963-1995) olarak yıllık % 5.3 oranındadır. Uzun dönemde ülkemiz ekonomisinde oluşan büyüme hızı, dünya hasılası, sanayileşmiş ülkeler, kalkınmakta olan ülkeler ve sosyalist ülkeler ortalamasının hepsinden daha yüksektir.

Planlı kalkınma döneminde ülkemiz çok önemli değişimler geçirmiş, toplam ulusal hasıla ve istihdam içerisinde tarımın payı önemli oranda azalırken sanayi ve hizmetler sektörünün payı artmıştır. Tarım sektörü 1962 yılında çalışan nüfusun % 77'sini istihdam etmekte ve ulusal gelirimizin % 36'sını oluşturmakta iken bu oranlar 1995 yılında sırasıyla % 46.6 ve % 14.5 gerilemiştir.

2.1. Nüfus

Ülkemizde yıllık nüfus artış oranı % 2 civarında olup, gelişmiş ülkeler ortalamasının çok üzerindedir. Kırsal kesimlerde doğurganlık oranının yüksekliği nedeniyle tarımın ana faaliyet dalı olduğu bölgelerde sanayileşmiş yörelere yönelik iç göçü hızlanarak devam etmektedir. Çalışma yaşındaki nüfus artışı giderek artmakta ve buna bağlı olarak işsizlerin sayısı ve gizli işsizler (eksik istihdam) yüksek orandadır (% 15). Planlı dönemdeki ekonomik değişmeler gelir dağılımı ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldıramamıştır. Planlı dönem başında 1963 yılıdaki ve en son 1994 yılı verilerine göre en düşük gelirli % 20'lik grup toplam ulusal gelirden % 5 dolayında pay alırken en yüksek gelirli % 20'lik grup % 55 dolayında pay almakta olup, aradan geçen 30 yılı aşkın sürede olumlu bir gelişme yaratılmamıştır. Gelir dağılımında köy-kent farklılığı daha da belirgin ve dengesizdir. Bu dengesizlikleri azaltmak ve yeni iş olanakları yaratmak için devlet, kırsal altyapı projelerine öncelik vermekte ve özel girişimcilerin kalkınmada öncelikli yörelerde yatırım yapmalarını özendirmektedir.

Türkiyedeki hızlı nüfus artışı ve kişi başına reel gelirdeki büyüme, gıda talebenin tarımsal üretimden daha fazla olmasına neden olmuştur. ABD Uluslararası Kalkınma Dairesi'nin (AID) 1991 yılı raporuna göre, gelişmekte olan 79 ülke arasında yapılan araştırmada, ülkemizin gıda güvenliğine

sahip 10 ülke arasında olduğu belirtilmektedir. Gıda güvenliği kavramıyla, ülkelerin tarımsal kaynaklarının gücü, yiyecek üretiminin yeterlilik durumu ve ürün verimliliği amaçlanmaktadır.

2.2. Tarımsal Üretim ve Kendine Yeterlilik

Söz konusu gelişim süreci içerisinde ülkemizde üretilen besin maddelerinin yeterlilik konusundaki en geçerli gösterge ise, kişi başına düşen besin maddeleri üretim endeksindeki gelişmeleridr. Türkiye'de 1980 sonrası yıllar için hesaplanan maddeler üretim endeksi, dünya, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait endekslerin altında seyretmiş ve genel olarak gerilemiştir. Bitkisel ürünler endeksi oldukça kararlı bir durum gösterirken hayvansal ürünler endeksi 1980 yılına göre 1992 yılında 15 puan gerilemiştir. Tüketim talebinin bu şekilde değişmesi iç kaynaklardan karşılanan en önemli besin maddelerinin toplam üretim içerisindeki payının azalmasına neden olmaktadır. Türkiye gıda ürünleri açısından genelde net dış satımcı bir ülke olmasına karşın bazı gıda maddelerinin (özellikle süt mamülleri ve sığır eti) dış alımı da giderek dış satımdan daha hızlı büyümekte ve son yıllarda tarım sektörü dış alım değerleri dış satım değerlerin aşmış bulunmaktadır. Örneğin 19995 yılında tarım ürünleri dışsatış değerleri toplam 2.314 milyar doları (toplam dış satım değerlerinin % 10.7'si iken) dış alım değerleri toplamı 2.452 milyar (toplam dış alım değerlerini % 6.9'unu) bulmuştur. Tarım ürünleri dış satım değerlerinin tarıma dayalı dış satım değerleri de eklendiğinde toplam dış satım değerlerinin % 20-23 oranının halen tarım kaynaklı olduğu görülmektedir.

Türkiyede bitkisel üretimden sağlanan artış daha çok ekili-dikili alanların genişletilmesi, ikinci ürün ve nadas alanlarının azaltılması şeklinde olmuştur. Günümüzde alan genişlemesinin sonuna gelindiğinden, bundan sonra birim alandan daha fazla verim sağlanması zorunludur. Bitkisel üretimde verimlilik genelde Avrupa'daki verim değerlerinin yarısı kadardır. Buğday, arpa, baklagiller, şeker pancarı, tütün ve yağlı tohumlar üretiminde ekim alanları önemli ölçülerde genişlemiş ve üretim miktarları dikim alanlarının ve verim artışlarının etksi ile önemli artışlar göstermiştir. Hayvansal üretimde verim artışları dikkat çekecek oranlarda olmamakla birlikte gelişmiş ülkeler düzeyinin çok altında kalmıştır. Türkiye hayvan varlığı bakımından önemli bir paya sahip olmasına rağmen hayvan populasyonunun büyük bir kısmını verim ve karkas ağırlıkları düşük yerli ırklar oluşturmaktadır. Mevcut sığır populasyonunun % 51'i yerli % 40'ı melez ve % 9'u kültür ırkıdır. Koyun populasyonunun ise % 97.9'u yerli % 2.1' i Merinos ırkından oluşmaktadır.

Türk tarımı kronikleşmiş bazı yapısal ve kurumsal sorunlardan kurtulamamaktadır. Başta tarım işletmelerinin genel özelliği olan çok küçük ve parcalanmış olmalarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Tek parça entegre alana sahip işletme sayısı ancak % 10 oranındadır. Tarım alanlarının devamlı parçalanması ve ortalama büyüklüğünün küçülmesi sonucu, 1952 yılında tarım işletme sayısı 2.5 milyon ve ortalama işletme büyüklüğü 77 dekar iken, 1991 yılında işletme sayısı 4.1 milyona yükselmiş, ortalama işletme büyüklüğü de 56.9 dekara gerilemiştir. Ülkemizdeki Miras Hukuku bu konuda en etkili faktördür. Bu durumu önlemek amacıyla en etkili önlem olan toprak toplulaştırması çalışmaları ise yetersiz kalmaktadır.

3. TÜRKİYEDE TARIMA YÖNELİK GENEL POLİTİKALAR

Beşer Yıllık Kalkınma Planlarında ana hedefleri belirtilen tarım politikalarına ulaşabilmek için ülkemizde uygulanmakta olan tarım politikaları genelde üç temel araca dayandırılmaktadır. Bunlar;

- Alt yapı hizmetlerini kapsayan genel hizmet harcamaları,
- Sübvansiyonlar,
- Destekleme,

3.1. Alt yapı Hizmetlerini Kapsayan Genel Hizmet Yatırım Politikaları

Alt yapı hizmetleri kapsamında, sabit sermaye yatırımları adını verdiğimiz harcamalarla sağlanan tarımsal gelişmeler yer almaktadır. Bunlar; sulama, toprak ıslahı, toprak muhafazası, toprak toplulaştırılması, tarım makina ve ekipmanları, bina ve ekipmanları, araştırma, yayım, eğitime dönük yatırımlar, orman ve su ürünlerine ilişkin alt ve üst yapıları kapsamaktadır.

Türkiyedeki tarım arazisinin topografik yapı itibariyle 16.7 milyon hektarı sulamaya elverişli olup, bu alanların ekonomik olarak sulamaya elverişli olan kısmı ise % 8.6 milyon hektardır. Kamu ve özel sulamalar olarak toplam 4.3 milyon hektar alan (%50) 1995 yılı sonu itibariyle sulamaya açılmış durumdadır. Tarımsal üretim hedeflerine ulaşabilmek için sulama en önemli tarımsal girdilerden biri-sidir. I. Ve II. Planlı Dönemde toplam tarımsal yatırımların % 50'den fazlası toprak ve su kaynaklarına ayrılmış daha sonraki dönemlerde bu grup yatırımlar tarım makina ve ekipmanları lehine önemli oranlarda azalmıştır. Toprak ve su kaynaklarını geliştirme yatırım grubunun ortalama % 70'lik oranı kamu, % 30'luk kısmı ise özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tarım makina ve ekipmanları (mekanizasyon) yatırım grubu Planlı Dönemler boyunca devamlı artış göstermiş ve Plan Hedefleri çok aşılmıştır. Mekanizasyon yatırımlarının % 75'i özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkemizden 100 hektar işlenen tarım alanına traktör sayısı 1950 yılında 0.1 iken, 1995 yılında 2.9'a yükselmiştir. Bu düzey 1.86 olan dünya ortalamasının üzerinde, ancak tarımda gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. (Örneğin: Almanya'da bu sayı 19.6, Fransa'da 8.4'dür).

Tarımsal yatırımlar içerisinde; hayvan pazarlama tesisleri, tarımsal binalar, araştırma ve yayım hizmetleri grubunun toplam tarımsal yatırımlardan aldığı pay ancak % 10 civarındadır.

Planlı dönemde ormancılık yatırımları için ayrılan pay ortalama tarımsal yatırımların ancak % 10'u olup, tüm toprak varlığımızın 1/4'ü oranındaki orman varlığımızın korunması ve geliştirilmesi için ne denli yetersiz olduğu ortadadır.

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemisde toplam tarımsal yatırımlardan su ürünlerine ayrılan pay son derece yetersiz (ortalama % 3) olarak planlanmış ve uygulamada bu hedeflerin bile devamlı gerisinde kalınmıştır.

3.2. Sübvansiyonlar

Tarımda verimliliğin artırılması, girdi kullanımının yaygınlaştırılmasına ve bu girdilern tekniğine uygun şekilde kullanılmasına bağlıdır. Tarımsal girdiler, üretim faktörlerini etkin hale getirmektir. Bu amaçla devlet çiftçilere verdiği kredileri ve diğer girdi maliyetlerini pazar fiyatlarının altında tutmaktadır.

Ziraat Bankası tarafından verilen toplam kredilerin 1981-1996 yılları ortalaması olarak % 82.5'i tarımsal krediler % 17.5'i ise ticari kredilerden oluşmaktadır. Çiftçilere verilen tavizli krediler için alınan faiz oranları her zaman piyasa faiz oranlarından düşük olmuş, hatta zaman zaman enflasyonun da altında kalmıştır. Hayvancılık alt sektörünün kredi ve finansman gereksiniminin büyük bir bölümü T.C. Ziraat Bankası tarafından karşılanmaktadır. 1986 yılından bu yana hayvancılık alanına verilen kredi faizleri bitkisel üretim kredi faizlerinden daha düşüktür. Ancak banka tarafından dağıtılan toplam tarımsal kredilerden hayvancılık alt sektörüne düşen ortalama pay %10-12 oranında olup bu oran son yıllarda % 5-6'ya düşmüş durumdadır. Tarımsal kredilerden su ürünlerine düşen pay ise sadece % 0.5 oranında kalmaktadır.

Çiftçilere kullandıkları fiziksel girdiler üzerinden verilen desteklemeler; tohumluk, fide, fidan, gübre ve ilaçlarda sübvansiyon şeklinde suni tohumlama hizmetlerinde ve sulama şebekelerinden faydalanma durumlarında ise tarife indirimleri şeklinde uygulanmaktadır. Söz konusu sübvansiyonlar tarımsal girdiler üreten yerli endüstriyi korumak amacıyla, hammadde girdileri dış alımında uygulanan dış ticaret önlemlerinden doğan göreceli vergiyi bir oranda karşılamak için verilmiştir. Daha sonraları girdi dış alımı yavaş yavaş artmış ve özel girişimcilerin daha çok katılımı da özendirilmiştir. Örneğin, önceleri tarımsal kimyevi maddelerin dış alımı ve dağıtımı devlet tekelinde yapılmış olup, iç üretimdeki yüksek maliyeti karşılamak için de subvansiyon uygulamaları yapılmıştır. Günümüzde pazar büyük ölçüde serbestleşmiş olup, subvansiyonlar, dış alım ve yerli üretim arasında bir ayırım gözetilmeden uygulanmaktadır.

3.2.1. Gübre

Türkiye'de gübre subvansiyonuna 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri sonrasında gübre fiyatlarındaki artış nedeniyle başvurulmuş olup, uygulama devam etmektedir. Geçen süre içerisinde sadece subvansiyon oranları ve ödeme şekilleri değişmektedir. Ülkemizde toplam kimyasal gübre

kullanım miktarı 1950 yılında sadece 42 bin ton, 1963 yılında 425 bin ton iken, 1993 yılında 11.150.034 tona ulaşmış, 1994 yılından itibaren devamlı bir azalma ile 1996 yılından 4.500.000 tona gerilemiştir. Kullanım miktarı olarak ifade edilen bu değeri ekili dikili alanlar toplamına böldüğümüz zaman 1950 yılında 2.6 kg/ha kimyasal gübre kullanılan ülkemizde 1993 yılı için bu miktar 405 kg/ha'a kadar yükselmiş, ancak 1994 yılından sonrası için ülkede tüketilen toplam kimyasal gübre tüketim miktarındaki azalma nedeniyle 1995 ve 1996 yılları için 163 kg/ha düzeyine gerilemiştir.

Gübre tüketiminde ulaşılan düzey, tarımda gelişmiş ülkelere göre oldukça geride yer almaktadır. Yukarıda kimyasal gübrenin ticari şekli olarak ifade edilen tüketim miktarı 1993 yılı için 80 kg/ha aktif madde karşılığı olup, bu değer aynı yıl için Hollanda'da 600 kg, Almanya'da 221 kg, Fransa'da 237 kg ve Yunanistan'da 148 kg aktif maddedir.

3.2.2. Hayvancılık

Hayvancılığın geliştirilmesi ve elde edilen ürünlerin nitelik ve niceliklerinin iyileştirilmesi için yeterli, dengeli ve ekonomik hayvan besleme önemli bir faktördür. Hayvancılıkta gelişmiş ülkeler büyük ve küçük baş hayvanların tükettikleri yemin 2/3'ünü çayır-mera ve yem bitkilerinden karşılamaktadır. Ülkemizde ise yıllık kaliteli kaba yem gereksiniminin ancak 1/3'ü karşılanabilmektedir. Hayvanların yaşam ve verim paylarının karşılanabilmesi için gerekli kaliteli kaba yemlere ek olarak uygun miktarlarda kesif (karma) yemlere rasyonlarda yer verilmelidir.

Ülkemizde uygulanan tarım politikaları kapsamında hayvancılığın geliştirilmesi, genel olarak iç ve dış kaynaklı kredilendirmeye dayandırılmıştır. Ayrıca hayvansal üretimde girdi subvansiyonları uygulanmaktadır. Üretimde artış sağlanması bakımından damızlık, aşı, ilaç vb. girdilerin dış alımında gümrük vergisi alınmaması ve yem subvansiyonu uygulamaları (1989 yılı Ağustos ayından itibaren uygulamaya son verilmiştir) olumlu sonuçlar vermiş fakat girdi fiyatlarındaki artışlar bu olumlu etkiyi azaltmıştır. Bunun dışında 1986 yılından bu yana belirlenen nitelikte süt sanayi işletmelerine satılan süt için litre başına süt teşvik pirimi ödenmektedir. Ayrıca uygulanan teşvik pirimleri kapsamında 1996 yılına kadar et teşvik pirimi ödemeleri de yapılmıştır.

3.2.3. İlaç

Ülkemizde uygulanan girdi desteklenmeleri, hem ürün seçimini etkilemekte hem de kimyevi gübre ve kimyasal mücadele ilaçlarının yanlış kullanılması sonucu çevre kirliliği ile ilgili sorunları ağırlaştırmaktadır. Çevrenin tahrip edilmesi veya biyolojik varlıkların zarar görmesi, doğrudan insanın çevresi ile oluşturduğu doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır.

Genel anlamda, verim artırıcı önlemlerin daha iyi yönlendirilmesi olasıdır. Üreticiler desteklenmekte olan girdileri, maliyet düşürücü bir önlem olarak algılamakta ancak gerektiğinden fazla ve bilinçsiz olarak kullanabilmektedir. Ayrıca toprak kalitesi, hayvan besleme ve yem ihtiyacı konusunda genel ve bölgesel bilgiler yetersiz olduğundan çiftçilerin optimal düzeyde girdi kullandıklarını söylemek de olanaksızdır. Söz konusu girdilerin, teknik yardım destekli, eğitim ve yayım amaçlı projelerle uygulanmasından daha olumlu sonuçlar alınabilir.

3.3. Destekleme Alımları

Ülkemizde uygulanmakta olan tarım politikası araçlarından bir diğeri de destekleme alımlarıdır. Destekleme fiyatları yoluyla devlet üreticiye fiyat ve pazar garantisi vererek destek kapsamındaki ürün fiyatlarının belli bir düzeyin altına inmesini engellemektedir. Destekleme alım fiyatları, alımla ilgili kuruluşun bağlı bulunduğu bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilmektedir. Ayrıca Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu da alım fiyatları konusunda Yüksek Planlama Kurulu ve Bakanlar Kurulu'na tavsiyelerde bulunur.

Destekleme alım fiyatlarının belirlenmesinde üretim-tüketim dengesi, iç ve dış piyasa fiyatları, dış satım ve dış alım fiyatları, ürünler arası parite ve Toptan Eşya Fiyat Endeksi dikkate alınmaktadır. 1990-95 döneminde destekleme alımlarında, ilgili kurumlarda ve fiyat sisteminde farklı uygulamalara gidilmiştir. Örneğin tahıllarda kademeli fiyat ve pamukta prim verilmesi gibi. Alım yapan kuruluşlardan Toprak Mahsulleri Ofisi'nin desteklemenin maliyetini azaltabilmek için, 1993 yılından itibaren boş

depolarını üreticiye cüzi bir ücretle kiraya vermesi olumlu bir uygulama olarak düşünülmelidir. Çünkü günümüze kadar alım yapmış olan KİT'ler ve birlikler kadro şişkinliği, nitelikli eleman azlığı ve siyasi kadrolaşma gibi nedenlerden dolayı verimli çalışmaktan uzak kalmışlardır. Ayrıca destekleme kapsamından çıkmış olmasına rağmen 1996-97 döneminde % 50 basit faizli kredi Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri alımlarında kullanılmak üzere verilmiştir. Söz konusu kredilerin amaç dışı kullanımı olduğu için, kaynak israfına neden olunmaktadır.

İlan edilen fiyatların genelde hasat sonrası ya da hemen hasat öncesine rastlaması ve ilgili kurumların yüksek işletme giderleri sonucunda ödemelerinde gecikmelerin olması, üreticilerin bundan yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca seçim dönemlerinde yüksek fiyatlar verilmesi ve siyasi baskılarla destekleme kapsamına ürün alınması gibi uygulamalar çok fazla yaşanmıştır. Hedefler belirlenmeden yeni ürünlerin destek kapsamına alınması önlenmesi zor ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Nitekim kimi dönemlerde yüksek fiyatlar verilerek üretim fazlalığı (fındık,tütün ve çayda) bazen de yetersizliği (yağlı tohumlar ve hayvansal ürünlerde) görülmüştür. Ülke kaynakları şartları tarımsal yapı gibi unsurlar düşünülerek destekleme kapsamına ürün alınması gerekmektedir. Alımların maliyeti ve siyasi tercihlerin etkisini göz önüne alırsak , buğday ve şeker pancarı gibi stratejik ürünler dışında ürün alımları yerine, üretici organizasyonlarının oluşturulması için vakit geçirilmeden eski yasaların gözden geçirilmesi yenilerinin de çıkartılması gerekmektedir. Çünkü örgütsüz üretici hiç bir koşulda iyi bir fiyat alıp, piyasada söz sahibi olamaz.

3.3.1. Fiyat Yoluyla Destekleme

Fiyat yolu ile destekleme kapsamına alınan ürün sayısı yıllara değişmekte olup, siyasi tercihler ürün ve fiyat belirlenmesinde ön plana çıkmıştır Fiyat yoluyla ürün desteklenmesine ilk kez 1932 yılında TC Ziraat Bankası buğday alımına başlamıştır. Bu görev 1938 yılında TMO'ya verilmiştir. tahıl alımının haşhaş, türün, şekerpancarı, fındık, çay, pamuk ve zeytin yağı izlemiştir. Planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılına kadar 11 ürün destekleme kapsamında iken planlı dönemden sonra ürün sayısı hızla artmış 1970 li yılların onunda 30 a çıkmıştır. 24 ocak 1980 ekonomik kararlarından sonra ürün sayısı azalarak 26'ya 1991 de 24'e, 1993 de 27'ye yükselmiştir. 5 Nisan 1994 ekonomik istikrar tedbirleri ile o politikalar bir disipilin altına alınarak tahıllar, şeker pancarı ve tütün dışında hiçbir ürünün destekleme alımını yapılmayacağı prensibine varılmıştır. Devletin tahıllar ve şeker pancarı gibi stratejik ürünlerde destekleme alımları yapması, beslenme açısından taşıdığı önem nedeniyle kaçınılmaz bir uygulamadır. Ancak, daha önce destekleme alımı yapılan ürünler için de fiyat açıklanması, söz konusu ürünlerin desteklme kapsamında olduğunu göstermez. Sektörde üreticinin örgütlenmesi sağlanarak yada varolan Tarım Satış Kooperatif Birlikleri yönetim açısından devlet gündeminden çıkartılarak fiyatların serbest piyasa şartlarında oluşması sağlanmalıdır. 5 Nisan kararları ile ürün fiyatlarının serbest piyasa şartlarında oluşabilmesi için alt yapı hazırlanmıştır. Bu amaçla ürün borsalarının ve üretici birliklerinin geliştirilmesi ve kurulması gerekmektedir. Hedeflere ulaşılmasında gerek duyulan ilgili kanunların da çıkartılması zorunludur. Örneğin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Tarımsal Amaçlı Üretici Birlikleri Kanun Tasarısının ivedilikle kanunlaşması için yoğun çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca ürün fiyatlarının serbest piyasa şartlarında oluşumun sağlanabilmesi amacıyla, FAO ve Dünya Bankası işbirliği ile yürütülmüş olan tarımsal ürün borsaları (tahıllar va pamukta) projelerinin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bir diğer çalışmada TMO'nun ilk kez 1993 yılında uygulamaya koyduğu Umumi Mağazacılık Sistemi çerçevesinde 'Makbuz Senedi' düzenlenerek emanet alımlara olanak sağlamasıda önemli bir gelişmedir. Bu sistemle emanete bırakılan ürün karşılığı verilen makbuz senetlerinin piyasada alınıp satması ciro edilmesi için borsada tescil ettirilmesi gerekmektedir. Bu sistemde amaç, borsaların daha yaygın kullanımının sağlanmasıdır.

5 Nisan !994 kararlarından sonra destekleme alımı yapan kuruluşlar; Türkiye Şeker Fabrikalari A.Ş. (şeker pancarı) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na, Toprak Mahsülleri Ofisi (tahıllar) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na, Tekel ve Çaykur Genel Müdürlükleri ille ilgili Devlet Bakanlığına bağlıdırlar. 1980'lerden itibaren izlenen politikalarla Et ve Balık Kurumu Süt Endüstrisi Kurumunun özelleştirme çalışmaları ile de desteklemenin kapsamı daraltılmaktadır.

4. ORTAK TARIM POLİTİKALARINA UYUM ÇALIŞMALARI

Dünya ticaretinin libere edilmesini hedefleyen GATT anlaşması ile ulusal üretimin korunmasına yönelik tarife dışı engeller ve miktar kısıtlamaları şeklinde görülen himayeciliğin zamanla azaltılması süreci başlamıştır. Gerek GATT - Uruguay Round görüşmeleri gerekirse 1 Ocak 1995 de yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile dış satım desteklerimiz ve dış korumalarımızda azalmalar meydana gelmektedir. Bunun yanısıra ülkemizin de taraf olduğu bu anlaşmalardan dolayı, tarım sektörümüze yaptığımız iç desteklerden dolayı engelleyici bir hukuk bulunmamaktadır. Nihai senedin tarım ürünlerine yönelik desteğin azaltılması yönündeki hükümleri, ülkemizdeki destekleme alımları yoluyla yapılan yardım miktarının toplam tarımsal üretim değerimizin % 10'unu geçmemesi nedeniyle, nihai senette belirtilen asgari destek "De Minimis" kapsamına girmemektedir. Bu nedenle üretimi ve ticareti bozucu etkisi olmayan bu desteklere devam edilmesin de bir sorun bulunmamaktadır.

Avrupa Birliği, OTP kapsamında hayvancılık alt sektörüne yapılan desteklemeler, toplam destekleme harcamaları içerisinde en önemli yeri tutmaktadır. Süt, yumurta ve et fiyatlarının belirli bir düzeyin altına düşmesini önleyici, ulusal düzeyde ortak politikalar geliştirilmiştir, AB ne entegresyon aşamasında ekonomide önemli yeri olan hayvancılık üretim alanının topluluk koşullarına kısa sürede uyum göstermesi için daha etkin devlet destek ve korumalarına gereksinimi vardır.

AB'ne üye ülkelerde, OTP uyarınca hayvan besicisi ve hayvan yetiştiricisi belirli bir fiyat ve pazar garantisi altında korunmaktadır. Diğer yandan birlik, orta piyasa düzeninin bir gereği olan piyasa birliği ilkesi doğrultusunda tarımsal ürünler için destekleme fiyatları belirlemekte, stoklama yardımları yapılmakta ve gümrük vergileri yoluyla dışa karşı korunma önlemleri uygulamaktadır. Hiç bir yabancı bitkisel veya hayvansal ürünün birliğin kendi ürününün fiyatları altında satılması olası değildir.

AB'ndeki sözkonusu uygulamalara karşın, ülkemizde hayvancılık alanında üretim yapan işletmeler, 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri ile serbest, ancak tam rekabetten uzak piyasa koşullarında düşen fiyatlarla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu dönemde fiyat artışlarını önlemek amacıyla gittikçe artan ve üreticiyi cezalandırır nitelikteki et, canlı hayvan ve süt ürünleri dış alımına gidilmiştir. Ülkemizde maliyetler devamlı artış göstermekte, üretim yetersiz kalmakta olduğundan, hayvansal ürünlerde üretim artışının gerçekleştirilmesi için, etkin destekleme ve fiyat politikalarına büyük gereksinim vardır.

Ülkemizde tarımın desteklenmesi için önemli ölçüde kaynak aktarımı yapılmaktadır. Örneğin, 1991-1993 döneminde, tarıma yapılan toplam transferler GSMH ın % 11-15 i oranında değişmektedir. bu oran OECD ülkelerinde ancak % 2 civarındadır.. Bu durum GSMH sı düşük olan ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Göreli yükseklik ülke ekonomisinden tarıma verilen önemi göstermekte olup, 1992 yılında tarıma yönelik çeşitli devlet harcamaları, tarımsal üretim değerinin yarısına yakındır. Ancak tarım sektörüne yapılan transferlerin tamamı nın amaçlandığı şeklinde üreticiye yansımaması nedeniyle belirlenen hedeflere ulaşılamadığı söylenebilir.

4.1. Ortak Tarım Politikalarına Uyum Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar

Türk tarım politikalarının belirlenmesi, yürütülmesi ve olumlu sonuçlar alınabilmesi için önemli sorunların çözümü gerekmektedir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

a) Ülkemizde uygulanmakta olan tarım politikaları son derece istikrarsız olup, her iktidar ve hükümet değişiminde politikalar da değişmekte, ancak uygulanmakta olan destekleme alımları, desteklemeye konu olan ürünler, fiyatlar ve sübvansiyon oranlarında yapılan değişikliklerle geleneksel politikalar da sürüp gitmektedir.

b) Yukarıda değinildiği gibi, tarıma yönelik devlet harcamaları çok yüksek değerlere ulaşmakta, ancak üretimin yönlendirilmesi, çiftçi gelirlerinin artarak refah düzeyinin yükselmesi ve tüketicinin korunması yönündeki işlevlerin gerçekleşmekte olduğu söylenemez.

c) Tarım ürünleri için belirlenen destekleme alım fiyatları bölgeler arası dengesizlik yaratarak gelir dağılımında bozukluklara neden olmaktadır.

d) Bu durum bazı ürünlerde talep fazlalığı yaratarak kaynak israfına neden olmakta ve üreticiyi az çalışmakla daha fazla gelir elde edebileceği üretimi üretmeye yönlendirerek, bazı ürünlerde arz fazlası, bazılarındada üretim yetersizliğine neden olabilmektedir.

e) Yıllardır fiyat yoluyla yapılan desteklemeler ağırlıkla bitkisel üretimi kapsamış olup, hayvancılık alt sektörü unutulmuştur. Şöyleki, hayvan beslemede kullanılan yem ham maddelerin fiyatları destekleme alımları nedeniyle devamlı artış gösterirken, hayvan ve hayvansal ürün fiyatları serbest piyasada oluştuğu için büyük dalgalanmalar göstermekte ve bu durumda hem üreticiyi hemde tüketiciyi olumsuz etkilemektedir.

f) Tarımsal gelirler içerisinde hayvancılığın payı ülkemizde % 30 civarında iken gelişmiş ülkelerde bu oran % 50 ler civarındadır. Uygulanan tarım politikalarında yem bitkileri üretimine gerekli teşvik sağlanmamaktadır.

Bu nedenle ülkemizde büyük oranda kaliteli kaba yem açığı sözkonusudur.

g) Tarım işletmelerinin küçük olmaları nedeniyle üreticler ürünlerini depolayarak daha iyi değerlendirme olanağına sahip değildir.

h) Ülkemizde tarım politikalarının değişik Bakanlık ve Kuruluşlarca yürütülmesi de koordinasyon eksikliklerine neden olmaktadır.

ı) Tarım ürünleri dış ticaret politikaları belirli temellere dayanmayıp, günübirlik kararlarla yürütülmektedir. Üretim politikalarında yönlendirici önlemlerinde bulunmaması nedeniyle, tarım ürünleri acısından Türkiye daha fazla dışa bağımlı olma durumunda kalmaktadır.

j) Ülkemizin her geçen gün artan hayvansal ürün açığının yerli ırklar ile kısa sürede kapatmamız olası değildir. Türkiye hayvansal üretimini artırmak zorundadır. Bu artışın sağlanabilmesi için, mutlaka birim hayvan başına daha fazla verim alınması, bunun içinde çevre koşullarının iyileştirilmesi yanında, yerli ırkların genotiplerinin iyileştirilmesi de zorunludur. Bu amaçla suni tohumlama uygulaması ulusal hayvancılığımızın geliştirilmesinde vazgeçilemiyecek bir yöntemdir.

k) Ülkemizde büyük ve küçükbaş hayvanların yeterli, dengeli ve ekonomik beslenebilmesi, yem bitkileri ekim alanlarının artırılması, çayır-mer a alanlarının korunması ve verimli hale getirilmesi, yem sanayinin tam kapasite ile çalışmasına bağlıdır.

l) Tarım kesiminde sosyal güvenliğin yetersizliği bir başka sorundur. Konu tarım işçileri ve kendi hesabına çalışanlar olarak ikiye ayrılır. Tarım işçileri kamuda veya özel sektörde, devamlı veya geçici olarak çalışma durumlarına göre değişir. Kamu kesiminde çalışan işçiler daha şanslılardır. 2100 Sayılı Yasa ile 11.8,1977 tarihinden itibaren hem geçici, hem de daimi tarım işçilerinin SSK ya zorunlu sigortaları öngörülmüştür. 17.10.1983 tarih ve 2925 Sayılı Yasa ise tarımda geçici olarak çalışan tarım işçilerinin isteğe bağlı sosyal güvenliğini öngörmekte olup, bu durum gerçekten çok güçtür, Çünkü, işçiler böyle bir sigortanın varlığından habersiz olup, genellikle işveren prim ödentisine katkıda bulunmamaktadır. Hem sigortanın isteğe bağlı olması, hemde işverenin prim ödememesi nedeniyle sigorta işlemleri gerçekleşememiştir. Tarımda kendi ad ve hesabına çalışanların sosyal güvenlikleri ise 17.10.1983 gün ve 2926 sayılı yasa ile çiftçiler için zorunlu bir sigorta sistemi getirmekte olup, hastalık rizikosuna karşı hiçbir korunma sağlanmamaktadır. Çiftçiler yalnız yaşlılık, malüllük ve ölüme karşı sigortalanmaktadırlar. Hastalık sigortası kapsam dışı kaldığından çiftçiler tarafından fazla kabul görmemektedir.

Tarım ürünlerinin sigortalanması konusu da Kalkınma Planlarınnda yer almaktadır. Örneğin, III. BYKP nda bu öngörülmekte, teknik çalışmaların yapılması ve bu amaçla özel bir fonun kurulmasının sağlanması 1973 Programı İcra Planında mevcuttur. Günümüze kadar da gerek DPT de, gerekse Tarım ve Köyişleri Bakanlığından ve Ziraat Mühendisleri Odasında konuyla ilgili çok sayıda çalışma yürütülmüş, birçok tasarı hazırlanmış, ancak bu konuda somut bir gelişme ve yeni bir adım atılmamıştır. Bu durum Türk tarım açısından gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim yönünden çok büyük bir noksanlıktır.

m) Ülkemizde tarımsal eğitim, araştırma ve yayım hizmetlerinin amacına uygun olarak yürütülememesi konusu ise uygulamakta olan tarım politikalarının bir başka aksayan yönünü oluşturmaktadır.

Günümüzde tarım alanındaki teknolojik gelişmeler ve yeniliklerin, uygulanmaya geçirilebilmesi için yayım kuruluşlarına büyük görevler düşmekte olup , sistemli bir bilgi alış-veriş ağına gereksinim vardır. Bu işlem için;

I. Yeni teknikleri bulup geliştirecek araştırma kuruluşları,

II. Bu teknikleri araştırma kuruluşlarından alıp, çeşitli yöntemlerle bölge çiftçilerine aktaracak, bu konuda yetişmiş elemanlardan oluşan yayımcı kuruluşlar.

III. Bu teknikleri öğrenerek işletmelerinde uygulayacak olan üreticiler.

Bir ülkede tarımsal yayımın verimliliği, zincirin bu üç temel halkasının birbirileri ile olan iş birliğine ve uyum içerisinde çalışmalarına bağlıdır. Bu koordinasyonu sağlama ve yürütme görevi ülkemizde Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na verilmiş olup, bu görevin başarı ile yürütülmekte olduğu söylenemez. Bakanlıkta arzu edilen başarının sağlanabilmesi için;

-Bakanlığın yeniden teşkilatlanması

-Bakanlıkta istihdam edilen personelin dünyadaki son gelişmeler göz önüne alınarak istihdamın sağlanması ve bu alanlarda işi ehline vermek mantığının ön planda tutulması

-Bakanlık ve taşra teşkilatında teknik personelin hizmet içi eğitiminden geçirilmesi ve bunun belli peryotlarla tekrarlanması şarttır.

5. TARIMSAL ÜRETİM POLİTİKALARI

Yukarıdaki genel mütalalardan sonra alt sektörler bazında üretim politikası olarak nelerin ön plana çıkarılabileceği hususu ele alınmış ve ilgili sektörlere ait politikalar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

5.1. Hayvansal üretim

Türkiye hayvancılığını bugünkü duruma düşüren temel nedenlerin başında hayvan ve hayvansal ürünler dış tıcareti ve kredilendirme konularının bu güne kadar yanlış yönlendirilmesidir. Bu yönlendirmeler şimdiye kadar Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na ilaveten 15'den fazla kurum tarafından farklı şekillerde organize edilmiştir. Bu hususun düzeltilmesi için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı etkin ve yönlendirici olmalıdır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı alacağı sektörel kararlarda danışmalık hizmetleri vermek üzere mevcut sektörel meslek kuruluşları ve bu sektöre dayalı olarak kurulması gereken ürün boardları ile işbirliği yapmalıdır.

Üreticinin ve tüketicinin eğitimi ve bilgilendirilmesi amacıyla ülke temelinde yayın yapacak Tarım Televizyonu kurulmalı, yayın programları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve konu ile ilgili Sivil Toplum Örgütleri tarafından yönlendirilmelidir. Ayrıca halen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yürütülen ve yeterli etkinlikte olmayan yayım hizmetleri çiftçi ve sivil toplum örgütlerine devredilmelidir.

Uluslararası politikaların tesbitinde ve anlaşmaların hazırlık safhasında sektörel örgütlerin yazılı görüşleri mutlaka alınmalıdır.

GATT Anlaşmaları için belirlenmiş açık kapıların ve eksiklerin değerlendirilmesi aciliyetle yapılmalıdır. Bakanlık bünyesinde GATT ile ilgili bir birim kurulmalıdır. GATT nezdinde tarım ile ilgili bir temsilci bulundurulmalıdır.

Türkiye Avrupa Birliği'nin benzeri Ortak Tarım Politikası (OTP) sistemini kurmalı ve sektörel entegrasyona hazırlanmalıdır.

Toprak-Su Teşkilatı yeniden oluşturularak etkin bir çalışma içine sokulmalıdır. Ekonomik olarak sulanabilecek tarım arazileri en kısa sürede sulama suyuna Kavuşturulmalıdır.

Tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının özelleştirme politikalarının ve yapılan işlemlerin yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmesi yapılmalıdır ve özelleştirme şartnamelerinde son 5 yılın ortalama üretiminin üzerinde ve aynı alanda faaliyet göstermeleri şartı konularak hizmetlerin aksamaması sağlanmalıdır.

Sözleşmeli üretim modelinin hızlandırılıp yaygınlaştırılması için entegrasyona sağlayabilecek kuruluşların (varsa) eksikliklerinin giderilmesi açısından özel bir şekilde kredilendirilmeleri sağlanmalıdır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. evvelce başarıyla yurt genelinde yürütülmüş olan pazar garantili, kredili, veteriner hekim ve zooteknist kontrollü, sigortalı, sözleşmeli sığır besi projesi yeniden canlandırılmalı ve benzeri modeller yaygınlaştırılmalıdır.

Üretimi ve tüketimi teşvik amacıyla KDV oranları mümkün olan en düşük düzeyde tutulmalı, nihai ürünle girdi KDV'leri arasındaki fark asgariye indirilmelidir.

Hayvancılığın sorunlarını çözmek ve hayvancılık politikalarına yön vermek için kamu, özel sektör ve meslek örgütlerinin katılımıyla oluşacak mevcut danışma kurullarının üzerinde yüksek danışma kuruluna ihtiyaç vardır.

Her türlü hayvansal ürün ithalatında ilgili meslek kuruluşlarının, ürün tefrikleri ve miktar tesbiti bakımından yardımcı olmak üzere, gümrüklerde gözlemci üye olarak bulunmaları yararlı olacaktır.

Damızlık üretiminin ülkede gerçekleştirilmesi için verim kontrolları, soykütüğü işlemlerinin uygulandığı belirli kapasitedeki nüve damızlık işletmelerin kurulması teşvik edilmeli, yurt içinden damızlık temininde uygulanan teşviğin en az yarısının damızlık üreten kişi veya kuruluşlara yansıtılarak bu işletmelerin teşviki sağlanmalıdır.

Yüksek genotipli erkek materyalin belirlenmesi amacıyla projeni test istasyonları kurulması, dölkontrolu yanında bu işletmelerde embriyo transferi, biyoteknoloji ve gen mühendisliği ile ilgili uygulamalar yapılması yararlı olacaktır. Böylece elde edilecek kaliteli tohumla yılda en az 12 milyon doz suni tohumlamanın uygulanması hızla yapılmalı ve bu işte özelleştirme hızlandırılmalıdır.

Entansif şartlarda ekonomijk olabilen koyun tiplerinin oluşturulup yaygınlaştırılmasında yarar vardır.

Kanatlı ıslahı konusunda devlet-üniversite-sanayii işbirliğine dayalı çalışmalar ya da uluslararası ortaklıklar sonucu damızlık üretim çalışmlarına başlanmalıdır.

Kaliteli damızlık ihtiyacı yurt içinden sağlanana kadar zorunlu durumlarda et ve süt ırkı damızlık ithali devam ettirilmeli, ancak sadece gebe düve değil genç dişi dana ve projesine göre sınırlı sayıda aday boğalarında ithali mümküm olabilmelidir. Her türlü hayvan ithalatının mutlaka bu sektörde çalışan sorumluluğu teknik ve yeterli donanım olanakları olan kuruluşlarca yapılmasına önem verilmelidir.

Hayvancılıkta sağlık sorunları en önemli güncel sorunların arasındadır.

Hastalıklarla mücadele hizmetlerinin daha etkin yürütülebilmesi için Bakanlık teşkilatlanmasında olumlu bir revizyon kaçınılmaz hale gelmiştir. Hayvan sağlığı ve bitki sağlığı işleri biribirinden kesinlikle ayrılmalıdır. Veteriner teşkilatının ülke hizmetlerini düzenli bir şekilde yapabilecek hale getirilebilmesi için yeterli araç, gereç ve teknik personelle takviye edilmesi gerekmetedir.

Veteriner aşı, ilaç ve biyolojik madde üretim ve ticareti titizlikle kontrol edilmeli, mevcut laboratuvarların ve enstitülerin ülke ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Ülke genelinde hayvan hareketleri çok sıkı denetlenmelidir. Belgesiz hayvan hareketlerine kesinlikle müsaade edilmemelidir. İthalata karantina koşulları eksiksiz olarak uygulanmalı, iç ticarette hayvan satımları ve kesimleri belirli yerlede veteriner kontrolünde yapılmalı, nakil araçları her türlü kullanımdan önce ve sonra dezenfekte edilmelidir. Yerli ırklarımızın korunması konusunda özel projelerin uygulanmasına ve bu genotiplerin gerçek verim kabiliyetlerini ortaya koyacak çalışmalara hız

verilmelidir.

Yerli ırkların ıslahında yabancı gen kaynaklarından ve biyoteknolojiden yararlanılmasına ağırlık verilmelidir.

Yerli ırkların geliştirilecek yönlerinin tespit edilip, buna uygun yabancı genotiplerin seçimine önem verilmelidir. Getirilen bu yabancı genotipler kamu kuruluşlarında saf yetiştirilmesi yanında, yerli ırklarla yapılan çeşitli melezleme sonuçları değerlendirilerek uygulamalar sahaya aktarılmalıdır.

Ramlıç ve Orta Anadolu Merinosu, bu bölgenin yerli ırklarına göre yapağı kalitesi, döl verimi ve büyüme yönünden üstündürler. Bu nedenle geliştirilen bu tiplerin sayılarının artırılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca Ramlıç ve Orta Anadolu Merinoslarında yapılan çalışmalarla 2 yılda 3 kuzulatma programının başarı ile uygulanabileceğinin ortaya konması, koyun başına hayat boyu daha fazla kuzu elde edilebilmesi ile bütün verimlerde üretimin artacağı kuşkusuzdur.

Yerli koyun ırklarının öne çıkarılan özelliklerinden sonra, yetersiz kaldıkları verim özellikleri bakımından Kültür koyun ırklarından yararlanma yolları aranmalıdır.

Tiftik keçisinin sayısının artırılmasına çalışılmalıdır. Bu yönde tiftik keçisi yetiştiriciliği için yetiştiricilere ucuz faizli krediler sağlanmalı ve tiftik fiyatlarında destekleme alımları uygulanarak, bu yetiştirme kolu yetiştirici için cazip hale getirilmelidir.

Tiftik verimi ile kalitesinin artırılmasına ve canlı ağırlığın artırılmasına yönelik seleksiyonlara; Amerikan ve Güney Afrika tekelerinden yararlanılması ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Araştırma kurumlarında damızlık niteliği yüksek olan tekelerin yetiştiricilere verilmesine çalışılmalıdır.

Kıl keçilerinde hayvan başına verim düzeyini yükseltmek için sütçü keçilerle melezleme çalışmaları kontrollü bir şekilde yürütülmelidir.

Orman köylerindeki yetiştiricilerin, keçilerin ormana zarar vermesi nedeniyle getirilen kısıtlamaları yerine, keçilerin kontrollü sevk ve idaresi yönünde eğitilmelerine ağırlık verilmelidir.

Tavukçuluk sektörü belirgin bir politikaya ve yönlendirmeye ihtiyaç göstermeden 1970'li yıllardan başlayarak muntazam bir ilerleme göstermiş, 1980'li yılların sonlarına doğru Avrupa standartlarına ulaşmayı başarmıştır. 1980'li yılların son bir kaç yılında Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (KKDP) uygulaması ve yem destekleme ödemeleri tüm hayvancılık sektörü içinde sadece tavukçuluk dalında amacına ulaşarak olumlu sonuçlar vermiştir. Desteklemeden en yüksek randımanın sağlanmış olmasına karşılık, 1989'da yem desteklemesi, 1995'de KKDP fonu uygulamadan kaldırılmıştır. Tavukçuluk sektörü böylece kaderine terk edilmiştir. Oysa ülkemiz insanının hayvansal protein tüketim açığını kapatmada güvenilir tek kaynak durumunda olan tavukçuluk sektörü güvenli bir üretim ve pazar ortamına şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Zaman zaman tüketim fazlası piliç eti ve yumurta ürünü pazarda büyük fiyat düşüşlerine sebep olmakta, sektörü aylar süren ekonomik krize sokmaktadır. Ayrıca bu krizler sonucu üretimde dalgalanmalar izlenmekte, fiyatların istikrara kavuşması uzun zaman almaktadır.

Bu gibi krizleri önlemek için, tüketim fazlası ürünü ihraç edecek imkanları sağlayacak bir sübvansiyon politikasına ihtiyaç vardır. Üretim fazlasının ihracı halinde sektör üretime güvenle devam edebilecektir.

Rusya Devletler Topluluğu ve Ortadoğu ülkeleri dünyanın en büyük piliç eti ve yumurta ithalatçılarıdır. Bu pazara en yakın, dolayısıyla avantajlı durumda olan Türkiye'nin bu pazardan payını alabilmesi için tutarlı, güvenilebilir bir devlet politikasına ihtiyaç vardır. Kurulu kümes kapasitemizin yaklaşık olarak % 70'i kullanılabilmektedir. İç pazardaki tıkanıklıklı çözecek ve dış pazarlarda tavuk ürünleri satışına imkan verecek bir politika benimsendiği takdirde, boş kapasiteler değerlendirilebileceği gibi yeni kümeslerin tesisi de söz konusu olabilecektir.

Özet olarak, tavukçuluk sektöründe belirgin bir üretim politikası yoktur. Özellikle ülkemiz

insanının tavuk ürünleri tüketimini artıracak ve dış pazarlara rahatlıkla ihracata imkan veren bir devlet politikası izlenmesi tavukçuluğun ve ülke hayvancılığının geleceği için gereklidir.

Üretim sürecinin son halkası olan kesim işlemi aynı zamanda pazarlama faaliyetinin de ilk halkasını teşkil etmektedir. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporunda kanatlı kesimhane sayısı 172 adet olarak belirtilmiştir. Bu kesimhanelerde 1990 yılında kesilen broiler piliç sayısı 132 milyon adettir. Üretilen piliç eti ise yaklaşık 162 bin tondur. 1997 yılına geldiğimizde yapılan projeksiyon hesaplamalarına göre, kesilecek piliç adeti yaklaşık 387 milyon, üretilecek piliç eti miktarı ise yaklaşık 482 bin tondur. 1990 yılına göre kesilen hayvan sayısı 3.6 kat, üretilen piliç eti ise 2.97 kat artmıştır. Kalite açısından da 1990 yılından günümüze kadar büyük gelişmeler olduğu, AB ülkeleri standartlarına ulaşan kesimhaneler kurulduğunu görüyoruz. Üretimle entegre çalışmayan kesimhanelerin oldukça eski ve rendering tesisleriyle şoklama, muhafaza ve taze ürün dinlendirme odaları bulunan soğuk hava depolarına sahip olmadıklarını söylemek mümkündür. Bu tür eski kesimhanelerin 1997 yılı içinde yapılacak 482 bin ton piliç eti üretiminde 180 bin tonla % 37.5 paya sahip olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, yumurta ve damızlıktan çıkan tavuklar da bu tür kesimhanelerde kesilmektedir. Bunun dışında kalan ve toplam üretimin % 62.5 ini oluşturan 302 bin tonluk piliç eti üretimi yeterli teknolojiye ve tesislere sahip, çoğu Besd-Bir üyesi kesimhaneler tarafından sağlanmaktadır. Avrupa standartlarına uygun düzeydeki kesimhanelerimizin işlediği piliç eti ise 482 bin ton broiler etinin yaklaşık % 37 si kadardır. AB ülkelerindeki kesimhanelerden 20 yıl kadar daha genç olan tesislerimize her yıl son teknolojye sahip yenileri eklenmektedir.

Mevcut kanatlı kesimhaneleri, 23.06.1996 tarihli " Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" koşullarına tabidir. Ancak, bu yönetmeliğin uygulanması sırasında, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yerel birimleri ile belediyelerin yetki ve sorumluluklarının iyi belirlenmemesinden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca yönetmelik hükümlerinden bazılarının uygulanmasında yaşanılan sorunların düzeltilmesi için Besd-Bir'in Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na yaptığı başvurular henüz sonuçlanmamıştır. Bu konudaki anlaşmazlıkların, bir kısmı adli mercilere yansımış, mahkemeler devam etmektedir. Bu aksaklıkların giderilmesini takiben yönetmeliğe uygunluğu sağlamayacak kesimhanelerin faaliyetten men edilmesi yerinde bir davranış olacaktır.

5.2. Tarımsal ve Gıda Sanayi

Tarımsal gelişmenin en önemli lokomotifi tarıma dayalı sanayidir. Ancak tarıma dayalı sanayinin gelişimini engelleyici bir çok faktör vardır. Olumlu düzenlemeler kaçınılmaz görülmektedir.

Ciddi sanayi tesisleri kayıt dışı üretim işletmeleri ile bazı belediye mezbahaları ve yeterli donanım ve düzenlemeye sahip olmayan kesim yerlerinin hasız rekabetiyle karşı karşıyadır. 560 sayılı KHK'ye bağlı kombinalar için önemli olan bu durum süt sanayii içinde söz konusudur. Vergi dışı ekonomi ile belgeli fakat yeterli hijyenik ve teknik koşulları olmayan haksız rekabeti önleyici tedbirlere ihtiyaç vardır.

İç piyasayı olumsuz etkileyen ucuz ve/veya kalitesiz mal ithalatı ya da ihracat karşılığı ithalat başta süt tozu tesisleri olmak üzere birçok gıda ünitelerini atıl duruma sokmaktadır. Sanayide müdahale stokları oluşturarak bisküvi, çikolata ve böyle ihracatı yapan kuruluşların ihtiyacını, ithal fiyatların düzeyinde, bu stoklardan temin etmek hem ekonomik kazanç hem üretim artışı ve hem de fiyat istikrarı yönünden çok önemlidir.

Başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere çoğu bölgelerimizde EBK ve SEK gibi kurumlar henüz misyonunu kaybetmemiştir. Görevlerinin devamında yarar vardır. Ancak, böyle kuruluşların görev zararı kapsamında çalıştırılarak, adı geçen bölgelerde özel sektör kuruluşlarının gelişmesini engelleyici olmaması gerekmektedir. Devlet kuruluşlarına devlet zararı tahsilatı yapılması halinde o bölgede aynı konudaki özel sektör kuruluşlarına da aynen yansıltılmalıdır.

Doğu'da ağır sanayinin gelişip yayılmasını teşvik edici önlemlere acilen ihtiyaç vardır. Atıl

durumdaki işletmeler ucuz kredi yoluyla faaliyete geçirilmelidir.

Kaliteli ve hijyenik nitelikli temel besin maddelerinin tanıtım ve talebini arttırmak için tanıtım ve reklam programlarının teşviki çok önemlidir.

Kültür balıkçılığında üretim izni alınması çok zor ve birçok kuruluşun çelişkili iznine bağlıdır. Önemli bir ihracat potansiyeli olan kültür balıkçılığının bürokratik zorlukları ortadan kaldırılmalıdır. Bu sektörün yavru avcılığına dayalı olmaktan kurtarılarak üretimi kuluçka esasına dayandırılması için elverişli ortam sağlanmalıdır.

Üretim izni alınması güçlüğü diğer hayvansal üretim sanayii kollarında da söz konusudur ve prosedür basitleştirilmelidir.

Türkiye'nin dünya gıda pazarlarındaki yerini koruması ve yeni pazarlara açılabilmesi açısından ihracatın teşviki zorunludur.

5.2.1. Tarımsal ve Gıda Sanayinin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Gıda sektöründe; ülkemizde yaşayanların yeterli ve dengeli beslenebilmesi, yurtiçi isdihdamın yükseltilmesi aynı zamanda dış satım gelirlerimizin artırılabilmesi için Gıda Sanayii büyük önem taşımaktadır. Bu sektörün kendisinden beklenenleri verebilmesi için varolan sorunların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu sorunlar ve çözüm yollarını aşağıdaki şekilde sıralamamız mümkündür:

-Tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözüme kavuşturulması ve belirlenen tarım politikalarının amaçlarına ulaşılabilmesine yönelik olarak, bu sektörde politikalarda düzenlemelere gidilmelidir.

-Dünyaya entegre olmak amacıyla, ülkemizde gıda endüstrisine yönelik politikalarla geliştirilen Üretici Birlikleri'nin kurulması için gerekli alt yapı oluşturulmalı; Birliklerin üyelerinin proses ve teknoloji düzeylerini artırmak ve ürünlerinin daha kaliteli ve güvenilir olmasını sağlamak amacıyla eğitim ve denetim faaliyetlerinde bulunmaları sağlanmalıdır.

-Gıda endüstrisinde üretim politikaları ve disipliner yaklaşımları geliştirmek ve ülkeye zemin kazandırmak amacıyla yetkilerle donatılmış ve teşkilatlanmış gıda ile ilgili hizmetleri yürütecek bir organizasyon oluşturulmalıdır.

-Üretilen her gıda maddesinin üreticiden alınarak mamül hale getirilmesi, depolanması, tüketici kitlelere dağıtılması ve bu arada geçen süre içinde mamül kalitesinin korunması hiç şüphe yok ki en uygun işleme teknik ve teknolojilerinin uygulanması ile mümkündür. Bu işlevin yeterince yerine getirilmesi durumunda, üretilen gıda maddelerinin büyük bir bölümü tüketiciye ulaşmadan kullanılmaz hale gelecek ve belkide toplum sağlığı açısından sakıncalı bulunacaktır.

-Günümüzde sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan çok hızlı bir değişim içinde olan dünyamızın en önemli sorunlarından biri de yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenmedir. Bu amaç için de yeterli miktarda güvenilir gıda üretiminin sağlanması için tüm tedbirler alınmalıdır.

-Hızlı teknolojik gelişmelerden ve dünyadaki küreselleşme hareketlerinden gıda sanayiinin gerek yapısı ve gerekse üretim sistemi önemli ölçüde etkilenmektedir. Toplumların yaşam kalitesinin yükseltilmesinde gıda sanayiinin ayrı bir yeri vardır. Gıda sanayii üretiminde politik, ekonomik ve sosyal faktörler belirleyici rol oynamaktadır. Gıda sanayiinin gelişimine şekil verecek en önemli etkenler (sürekli değişen tüketici istekleri, sıkı rekabet koşulları teknolojik yenilikler, dünyada meydana gelen gelişmeler) sürekli takip edilmeli, sanayi yapısı buna göre oluşturulmalıdır.

-Gıda sanayii üretiminde, artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesini sağlamak, mukayeseli üstünlüğüe sahip olduğumuz ürünlere ağırlık vererek üretimin ve ihracatın arttırılması ve üretici gelirlerinde artış ve istikrarın sağlanması temel amaç olmalıdır.

-Küçük ve orta ölçekli işletmeler dış piyasalara açılacak şekilde pazara uyumlu, ihracata dönük

yeni teknolojilere açık bir yapıya kavuşturulmalıdır.

-Dünya piyasalarına entegre olma ve AB'ne uyum çerçevesinde, dışa açık rekabet gücü yüksek, ihracata dönük hammadde ve insan kaynaklarımız gibi avantajlarımızın değerlendirildiği bir sanayi yapısı oluşturulmalıdır.

-Sanayide modern teknoloji kullanımının, verimliliğin, esnek üretimin, kalite ve standardizasyonun artırılması, küçük-büyük sanayi bütünleşmesinin sağlanması ve katma değeri yüksek üretim yapısına yönelinmesi amaçlanmalıdır.

Uluslararası pazarlarda rekabet gücünün fiyat dışı unsurların da dikkate alınarak arttırılması, sürdürülebilir bir ihracaat performansı sağlayabilmek açısından önemlidir. Bu nedenle teknoloji açığının kapatılarak ürün kalitesinin yükseltilmesi, uluslararası pazarda kabul gören markaların geliştirilmesi, çevre dostu ürünlere yönelinmesi, ürün ve pazar çeçitlenmesine önem verilmesi gerekmektedir.

Gıda sanayiine ham madde sağlayan tarım sektöründe üretimin istikrarlı ve endüstrinin taleplerine cevap verecek nitelikte üretimin yapılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Gıda sanayiinin ihtiyaç duyduğu ham madde ve girdilerin zamanında, yeterli miktarda ve uygun fiyatla sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Gıda teknolojilerine uygun ham maddenin yurt içinden karşılanamaması halinde, gerek finansal gerekse idari bakımdan kolaylıklar sağlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin AB ile gümrük birliğine katılması nedeniyle gıda sanayinin rekabet gücünü arttırıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir (HACCP ve CMP).

Gıda sanayiinin ihtiyacı olan orta seviyeli ve yüksek seviyeli teknik iş gücünün eğitim noksanlıklarının giderilebilmesi için gerekli tedbirler alınmalı; bu kapsamda, güvenilir gıdayı üretmek ve tüketiciye yine güvenilir olarak sunmak için uluslararası kabul görmüş ve gelişmiş ülkelerde yaygın olarak uygulanan gıda güvenliğini geliştirici sistemlere (HACCP ve GMP) yönelik eğitim programları uygulanmalıdır.

Gıda maddeleri ile ilgili tesislerin, üretim teknikleri hammadde ve son ürünün kaliteleri üzerinde teknik ve ekonomik her türlü araştırma, eğitim ve kontrol faaliyetlerinin koordinesi sağlanmalıdır.

Hayvancılığın temel giderlerinin % 70'i yemdir.

Bu bakımdan; ülke hayvancılığının en büyük sorunu olan kaba ve kesif yem üretiminin bir yandan meraları ıslah ederek diğer yandan da yem bitkileri üretimini günümüz ekonomik koşullarına ve tekniğine uygun bir şekilde ekim nöbeti içine sokarak artırmalıyız. İkinci üretim tarımsal faaliyetleri teşvik edilmelidir.

Yıllarca kadük kalan mera kanunu artık çıkartılmalıdır.

Yem ve yem maddeleri üretimi desteklenmeli ve dünya fiyatlarından temini mutlaka gerçekleştirilmelidir. Örneğin TMO yemlik tahılı kredili vermeli ve diğer desteklerin usül ve esasları sektörel örgütlerin yazılı önerisi doğrultusunda tesbit edilmelidir.

Yem bitkileri üretimi için gereken başta tohum ve diğer girdiler desteklenmeli, araç ve gerecin üreticiye sağlanmasında kolaylıklar getirilmelidir. Bu konularda yayım işlerine özel bir hız verilmeli ve sektörel örgütlerle birlikte çalışılmalıdır.

Bütün tarım sektöründe çiftçilerin üretim konuları bazında örgütlenmeleri ve bu örgütlerin üst birliklerde yapısal organizasyon sağlanmalıdır.

Kırsal kesim örgütlenmesinde kooperatifçiliğe ağırlık verilmelidir.

Özerk Türkiye Ziraat Odaları Birliği yasası, Damızlık Yetiştiricileri Birliği gibi yasalar çıkarılmalıdır.

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri idari yapısındaki tayinle gelen kişilerin vesayetinden

kurtarılarak seçimle gelen kişilerin idare edebileceği bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Ürün Boardları mutlaka kurulmalıdır.

Hayvancılığın tarıma katkısı ve geliştirme hedefleri göz önüne alındığında uygulanan kredi hacminin çok dar olduğu görülmektedir. Örneğin, bütün planlı dönemlerde hayvancılık kredilerinin tarım kredileri içindeki payı %5 ile %15 arasında olmuştur. Bu pay %50 ve daha yukarı olmalıdır.

Zirai krediler sadece T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından verilmekte ancak bu kurumlara sınırlı olanaklar sağlanmaktadır. T.C. Ziraat Bankası'nın kaynakları atırılmalı kredilenme işlerinin hızla tamamlanabilmesi için aynı koşullarda diğer bazı bankalarda kredi açma imkanı sağlanmalıdır.

Kredilerde yeterlilik unsuru yani verilen kredinin yapılacak işi karşılama şartı göz önüne alınmalıdır.

İşletme kredilerine öncelik sağlanarak atıl durumdaki yatırımların harekete geçirilmesi temin edilmelidir.

Kredi faizleri yapılacak işin stratejik önemine göre tespit edilmeli ve bu konuda sektörel örgütlerle işbirliği içinde olunmalıdır.

Kredi güvencesi olarak sigorta ve işletme ipoteği yeterli görülmeli ve kredilendirilen kişi veya kuruluşun bilgi ve beceri düzeyi göz önüne alınmalıdır.

Kredi borçları ya da faizlerinin ertelenmesinden veya affından kaçınılmalı böylece yeni isteklerin karşılanabilmesi imkan dahiline girmelidir.

Kıt kredi kaynaklarının yerinde kullanılmasının sağlanabilmesi amacıyla kredi alacak çiftçi ve kuruluşların seçiminde ilgili meslek kuruluşundan belge alma şartı aranmalıdır.

Sulu tarımda ve hayvancılık işletmelerinde üretimin artırılması amacıyla kullanılan elektrik tarifesi en düşük düzeyde tutulmalıdır. Sanayi kuruluşlarına tanınan özel indirimli tarifelerden daha yüksek indirimler hayvancılık tesislerine sağlanmalıdır.

Meşrubat, alkol, sigara, lüks tüketim malları ve benzerleri ile ilgili reklam harcamalarından kesilecek belli bir fonun hayvansal gıda maddelerinin tüketimini artırmaya yönelik reklamlarında destek olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Başta şekerpancarı olmak üzere, endüstriyel bitkilerin üretimi teşvik edilerek arttırılmalı ve böylece yan ürünlerinin ve sanayi atıklarının yem hammaddesi olarak kullanımı sağlanmalıdır.

Hayvan gübresinin tarımda kullanımının yaygınlaştırılmasıyla çevre kirliliği azalacak, toprağın suyu daha iyi değerlendirmesi mümkün olacak, verimlilik artacaktır. Böylece ülke çapında örneğin buğday üretimi yükselecek, buğday ithali azalacaktır. Organik tarımın geliştirilebilmesi için her çeşit hayvan gübresinden yapılan organik gübrenin mineral gübrelerde olduğu gibi teşvik kapsamına alınması uygundur.

Maliyetlerin düşürülmesi için üretimin arttırılması esastır. Bu şekilde artan üretimin içi tüketimde kullanılacak kısımdan fazla olan miktarının ihracatının desteklenmesi halinde ülkemiz dünya pazarlarında söz sahibi olması mümküm olacaktır.

İthal malların yerli üretimin maliyetleri altında fiyatlarla iç piyasadan satılmaması için konulacak vergi ve fonların yerli üreticiyi teşvik amacıyla kullanılması ülke yararları açısından da stratejik bir konudur.

Hayvancılık sektörüne ait her türlü istatistiki bilgiler ilgili sektör kuruluşlarıyla işbirliği yapılarak derlenmeli ve yayınlanmalıdır.

5.3. Su Ürünleri Üretimi

Her ne kadar beş yıllık planlı kalkınma dönemlerinde Türkiye denizleri balıkçılığı ve geliştirilme-

si ile ilgili projeler, yapılanma, plan kapsamına alındıysa da 1972'den bugüne kadar deniz kaynaklarımızın balıkçılık potansiyeli açısından gerçek avlaanabilirlik ve bu avlanabilirliğe uygun balık işleme ve muhafaza sanayi, kaynakların kontrolü gibi gerçekleştirilmesi gereken bir dizi idari yapılanma ve hedefler gerçekleşememiştir.

Su ürünleri avcılık politikası olarak kıyı balıkçılığında;

-Stok araştırmalarına bağlı olarak birim av gücünün tesbit edilmesi, avcılık filosunun bu doğrultuda ve yeniden düzenlenmesi,

-Ekonomik türlerde populasyonların ve yıllık üretimlerin belirlenerek kaynakların rasyonel işletilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması,

-İçsu ürünleri üretimini artırmak amacıyla, kaynakların limnojik etüdlerine bağlı olarak, balıklandırma çalışmaları yapılması,

-Dalyan ve Lagünlerin ıslah edilerek, üretime katkılarının arttırılması,

-Avcılıkta en önemli alt yapılardan olan balıkçı barınaklarının ülke ihtiyacını karşılayacak düzeye getirilmesi ve Balıkçı Barınaklarının Kiralanması Yönetmeliğine işlerlik kazandırılarak, kooperatiflerce kiralanmalarının sağlanması,

-Kaynakların işletilmesi ile ilgili olarak yapılan kiralama çalışmalarının yeniden düzenlenmesi, gerekli tedbirlerin alınması.

Açık deniz balıkçılığında;

Ülkemizin son yıllarda hızla artan nüfusunun hayvansal protein ihtiyacını karşılamak ve dünya besin üretimine katkıda bulunmak amacıyla daha çok çaba harcanmasına insani bir sorumluluk olarak bakmak veya bakabilmek önem taşımaktadır. Bu anlayış ve bilinçle ülkemizin hayvansal protein girdisinin insan tüketimine daha yüksek oranlarda sunmak için atabileceği adımlardan biri de protein girdisini uzak bölge denizlerinden sağlama yoluna gitmesi olarak ele alınabilir. Bu adımın atılmasına paralel olarak kendi öz kaynaklarını yıpratmadan akılcı bir işletme anlayışı ile kullanmalıdır.

Ülkelerin açık deniz balıkçılığına geçiş nedenleri ve aşamaları bazı farlılıklar göstermektedir. Buna rağmen hepsinin ortak bir yönü vardı ki o da açık deniz balıkçılığına geçişin bir ülke politikası olarak algılanıp bu doğrultuda önce kendi hukuksal ve örgütsel yapısının ayarlanması ve avcılığın fizibil olduğu alanlarda teşvik ve desteklemelerle uygulanmaya konmasıdır.

Açık deniz balıkçılığı uygulamalarında öncelikle bir açık deniz balıkçılık kurumunun kurulmasına ihtiyaç vardır. Kurum kendi içerisinde görev alanına giren konularda derleme, yeni gemi inşa etme, uluslararsı politik konjonktürün güncel gelişmelerini yeni strateji ve alanlar belirlemek suretiyle ortak araştırma projelerinin uygulamasını sağlamalıdır.

Günümüzde su ürünleri üretimi doğal kaynakların ilkel olarak avlanma yöntemleri yerine modern av araç-gereçlerinin geçmesi ile daha rantabl biçimde yapılmaya başlanmıştır. Ancak yalnızca avlanma yöntemi ile yapılan su ürünleri üretimi doğal kaynakların belirli bir süre sonra azalmasına ve hatta yok olmasına neden olacaktır. Bu nedenle yetiştiricilik yolu ile yapılacak üretim, su ürünleri üretim düzeyinin artırılmasında önemli bir yöntem olacaktır.

Öte yandan yetiştiriciliğin sorunlarına eğilinerek;

-Kültür balıkçılığına uygun alanların tesbit edilerek, yatırımcılar için örnek uygulama projelerinin hazırlanması,

-Kültür balıkçılığı için ihtiyaç duyulan damızlık balık, yavru ve yumurtayı temin etmek üzere, Devlet öncülüğünde Hatchery (Kuluçkalık) sistemlerinin kurulması,

-Kültür balıkçılığı tesislerinin kurulması ve yaygınlaştırılması yönünde, Devlet tarafından, gerekli teşviklerin sağlanması, bu çerçevede, düşük faizli, uzun vadeli kredilerin verilmesi, yem girdilerinin v.b. gibi üretim girdilerinde sübvansiyon uygulanması,

-Kültür balıkçılığında görev alacak uzman kadronun yetiştirilmesi,

-Su ürünleri yetiştiricilik tesislerinin kurulmasını engelleyen bürokratik işlemlerin en aza indirilmesi,

-Balık hastalıkları ve zararlıları konusunda acilen ülke uzmanlarının yetiştirilmesi, konu ile ilgili labaratuvarların kurulması ve donatılması,

Su ürünleri kaynakları korunurken aşağıdaki politikalar sıkı sıkıya takip edilmelidir.

Av yasaklarının takip ve kontrolünde Balıkçı Kooperatif ve birliklerine görev verilmesi, oto kontrol sisteminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemiz su ürünleri kaynaklarının devamlılık içinde kullanılması, geliştirilmesi, yeni alanlarının tesbiti ve stoklarından faydalanma, kaynakların ülkenin sosyal ve ekonomik amaçları doğrultusunda kullanılması, kaynakları meydan getiren türlerin populasyonlarının, stoklarının ve stokların yıllık üretimlerinin ve bunları etkileyen faktörlerin çok iyi bilinmesini gerektirmektedir. Bu nedenle denizlerimizde mevcut ekonomik türlerin stok büyüklüklerinin, üreme zaman ve yerlerinin tesbiti için araştırma çalışmaları yapılmalıdır.

Ülkemiz iç sularında bazı limnolojik etüdler yapılmış olmasına rağmen, stok araştırmaları yetersizdir. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarla, bazı akarsular, göller ve bir ksım iç sularda, su ürünleri ile ilgili biyoekolojik veriler toplanmıştır. Ancak bunlar çok sınırlı ve dar kapsamlıdır. Balık stoklarında değişimler söz konusu olduğundan, stok araştırmalarının belirli periodlarla yenilenmesi gerekmektedir.

Stokların korunması amacıyla, uygun avlanma metodları, avlanma araç gereçleri konusunda araştırmalara geçilmesi, sonuçlarına göre avcılık politikasının yönlendirilmesi gerekmektedir.

I. TARIM ŞÛRASI

7. KOMİSYON

DESTEKLEME POLİTİKALARI

1. TARIMDA DESTEKLEME POLİTİKALARI AMAÇLARI

Tarım, sahip olduğu kendisine has özellikleri nedeniyle geçmişten bugüne bütün ülkeler tarafından desteklenmesi gereken bir sektör olarak görülmektedir. Burada önemli olan destekleme politikalarıyla sektörde beklenen olumlu etkilerin elde edilmesidir. Bu aslında sadece tarımsal destekleme politikaları için geçerli olmayıp, hükümetler tarafından benimsenen her türlü politika uygulamalarından beklenen genel bir özelliktir.

Politikaların beklenen faydayı azami derece yerine getirmesindeki en önemli kriter ise amaçların net bir biçimde tanımlanması ve buna uygun araçların tespit edilmesinden ibarettir. Söz konusu amaçlar ve buna uygun araçların tespiti, ülkelerin kendilerine özgü olan şartlarıyla da yakından ilgilidir. Aynı amaca ve benzer araçlara sahip farklı ülkelerdeki politika uygulamalarından aynı düzeyde etkinin elde edilememesi de bundan kaynaklanmaktadır. Buna ilaveten politika amaçları tespit edilirken bazı durumlarda bu amaçların dolaylı ya da dolaysız olarak ekonominin diğer sektörleri veya ilgili sektörün diğer alt sektörlerinde olumlu veya olumsuz etkileri olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Genelde tarım politikasının amaçları ekonomik ve sosyal temellere dayandırılmaktadır.

Bunlar ekonomik yönüyle

- besin arzının sağlanması,
- kaynaklardan daha iyi yararlanma,
- iç ve dış ticaret dengesinin yönlendirilmesi,
- tarımda çalışanların gelirlerinin yükseltilmesi,
- çevre korunması gibi konuları kapsar.

Ayrıca sosyo-ekonomik yönleriyle,

- köyden şehre göçün azaltılması,
- kırsal alanlardaki işsizliğin önlenmesi,
- diğer sektörlere işgücü transferi yoluyla tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun azaltılması,
- istihdam edilen nüfusun sosyal ihtiyaçlarının sağlanması, (sağlık ve eğitim, sosyal güvenlik gibi)
- vb konular değerlendirilir.

Gerek ekonomik ve gerekse sosyal yönlerin beraber olarak ele alınmasıyla da kırsal kalkınma hedeflenebilir. Ancak her ülke genel anlamıyla değinilen bu amaçlardan bazılarına öncelik vermektedir.

Bu genel tarım politikası amaçları büyük ölçüde destekleme politikalarının da amaçlarını oluşturmaktadır. Çünkü destekleme yukarıda değinilen amaçlara erişmek için izlenen bir stratejidir. Ancak genelde bu amaçlara erişmek için destekleme politikası araçları tek başına yeterli olmazlar.

2. TÜRKİYE'DE UYGULANAN DESTEKLEME POLİTİKASI ARAÇLARI

Destekleme politikası üretimin yönlendirilmesi ve ekonomik dengelerin korunması amacıyla üreticinin üretime devamının, üretiminin artırılmasının veya yeni ürünlerin üretimine başlamasının özendirilmesi yoluyla yürütülür. Bu bakımdan destekleme politikası araçları tarım politikasının diğer teşvik ve düzenleme araçlarından farklı olarak iki başlık halinde özetlenebilirler, fiyat desteği ve alımlar yoluyla destekleme ve sübvansiyonlar ve doğrudan ödemeler yoluyla destekleme.

2.1. Fiyatlar ve Alımlar Yoluyla Destekleme

Türkiye'de yürütülen fiyat ve alım politikaları hükümetlerin hasat döneminde hangi ürünü hangi fiyattan destekleyeceklerini belirleyerek ilan etmeleriyle olur. Her yıl değişen kararlar çerçevesinde destekleme kuruluşları ya üreticinin getirdiği tüm ürünü satınalmak veya 1993' den itibaren başlayan son yıllardaki uygulamalara göre belli miktarlarla sınırlı olarak alımları sürdürmekle (hububat, tütün ve şekerpancarı) yükümlü tutulmaktadırlar. Ayrıca TMO'nun hububat alımlarında makbuz sistemine geçilmiştir.

Türkiye 1980 yılında kalkınma stratejisini değiştirerek ihracata yönelik ve dışa açık rekabetçi piyasa ekonomisine geçişi amaçlayan bir program uygulamaya başlamıştır. Tarım kesimi de bu değişikliklerden payını almış ve tarım politikalarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Söz konusu değişiklikler ve sonuçlarının incelenmesi, geleceğe dönük politikaların belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

2.1.1. Destekleme Alımları Kapsamı

Planlı dönemin başlangıcında 11 olan destekleme alımına konu olan ürün sayısı 1970 lerin sonuna doğru 30'a kadar artmış, 1980 sonrası desteklenen ürün kapsamı daraltılmış ise de 1992-1993 yıllarında tekrar 25'e kadar yükselmiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde alınan Ekonomik Önlemler Kararı ile destekleme kapsamı 3 ürün grubu (hububat, şeker pancarı ve tütün) ile sınırlandırılmıştır.

Halen bu kararlara uyulmakta, Tarım Satış Kooperatiflerince alınan ürünler için bu kuruluşlara alımlarda kullanılmak üzere T.C. Ziraat Bankası tarafından DEFİF kaynaklı ucuz kredi verilmektedir.

2.2. Sübvansiyon ve Doğrudan Ödemeler Yoluyla Destekleme

Fiyat dışı desteklemeler arasında; ucuz gübre, tohumluk ilaç verilmesi, düşük faizli kredi, vergi muafiyeti, indirimli akaryakıt satışı, kaliteli tohumluk tahsisi, ucuz veya parasız sulama imkanının sağlanması, geri kalmış bölgelere yatırım indirimleri, gümrük muafiyeti, küçük çiftçi muafiyeti, ucuz damızlık ve yem sağlanması, süt üreticilerine verilen primler gibi teşvik ve istisnalar yer almaktadır.

Türkiye'de henüz doğrudan destek uygulamaları başlatılmamış ise de OECD Sekreteryası ile yapılan (PCE/CSE hesaplamaları ile ilgili) ortak çalışmada doğal afetlerde zararı tesbit edilen üreticilere yapılan tohumluk yardımları doğrudan destek olarak varsayılmıştır. Bunun dışında da herhangi bir doğrudan destek uygulaması mevcut değildir.

2.2.1.Kimyevi Gübre Desteklemesi:

1961 yılında başlayan gübre desteklemesi 1986 yılına kadar Türkiye Zirai Donatım Kurumu aracılığı ile çiftçiye intikal ettirilmiştir. 1986 yılına kadar hem gübre üretimini, hem de tüketimini teşvik eden bir destekleme politikası izlenmiştir. 1 Temmuz 1986 tarihinde kimyevi gübre ithalatı ve ihracatındaki tüm kısıtlamalar kaldırılıp gübre ticareti serbest bırakılmıştır. 1985 yılında gübre piyasası üzerindeki T.Z.D.K'nın payı % 90'larda iken 1992 yılında bu oran % 10'a düşmüştür. (OECD-1994 Paris) Kimyevi gübre ticaretinin liberalize edilmesi üzerine gübre üreten fabrikalarla dağıtıcı şirketlere satış bedelinin ortalama % 25-39'u oranında subvansiyon yapılmaya başlanmıştır. Bu uygulama 1994 yılında gübreyi tüketen çiftçilere fatura tutarının başlangıçta % 30, sonra % 50'si oranında destekleme ödemesi yapılacak şekilde değiştirilmiştir.

2.2.2. Tohum Desteklemesi:

1985 yılından itibaren tohum destekleme kapsamına alınmıştır. Hibrit mısır, hibrit ayçiçeği, soya, yonca, fiğ, sudan otu, çayır-mera tohumları vb. ile inokulant (azot üreten bakteri) destekleme kapsamında olup her yıl hangi tohumlara ne kadar destekleme yapılacağı Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yayınlanmaktadır.

2.2.3. Tarımsal İlaç Desteği:

Bitki ve hayvan hastalıklarına karşı Devletin aldığı genel korunma önlemleri içinde veya çiftçilerin bizzat yaptıkları korunma sırasında kullanılan ilaçlara subvansiyon uygulanır. Devletin üstlendiği

ilaçlamalarda çiftçi ilaç ve ilaçlama bedeli ödemez. Çiftçinin tarımsal mücadele veya hayvan tedavisi sırasında kullandığı ilaçların fatura bedelinin % 20'si çiftçiye geri ödenir.

2.2.4. Karma Yem Desteği:

Hayvan yetiştiricilerine 1.1.1985-1.5.1986 tarihleri arasında kullandıkları karma yemin bedelinin % 20-25'i oranında destekleme ödemesi yapılmıştır. 1.5.1988 tarihinden 1.1.1989 tarihine kadar olan sürede kiloda 40 TL. subvansiyon uygulanmıştır. Bu miktar 1.1.1989 tarihinden 15.8.1989 tarihine kadar yem fabrikalarına ödenmek suretiyle subvansiyona devam edilmiştir. 15.8. 1989 da yem subvansiyonuna son verilmiştir.

2.2.5. Faiz Kolaylıkları:

Yine girdi maliyetlerinin düşürülmesinde etkili olan tarımsal kredilere uygulanan düşük faiz oranları bu başlık içinde yer alır. T.C. Ziraat Bankasınca 1989 yılından bu yana, bitkisel üretim kredilerine % 50 oranında, hayvancılık ve k.gübre kredilerine % 43 oranında faiz uygulanmaktadır. Çiftçinin ödeyeceği bu faizlere ilaveten Devlet T.C. Ziraat Bankasına, bitkisel krediler için 3 puan, k.gübre ve hayvancılık kredilerine 12-11 puan ödeme yapmaktadır. T.C. Ziraat Bankasının sağladığı kaynaktan kullandırılan krediler karşılığı elde edilen toplam gelirin % 53-55 oranları arasında kaldığı görülmektedir. Oysa tarımsal kredide kullanılan kaynağın Bankaya maliyeti bunun çok üzerinde (% 80-95) dir. Aradaki fark Bankanın çiftçiye sağladığı gizli bir destek olarak tanımlanabilir.

2.2.6. Prim Sistemi

1993 yılında kütlü pamuk alımlarında üreticilere destekleme primi (3000 TL/kg) ve prim ödemelerine esas olmak üzere hedef fiyat ve müdahale fiyatı belirlenmesine karar verilmiştir. 1993 yılı Ekim ayında uygulamaya konulan prim sistemi ile üreticinin ve sanayicinin konunması amaçlanmış, üretici ve tekstilcinin memnun kalmasına rağmen sonrakı yıllarda bu sistemin uygulanmasına dünya fiyatlarındaki artış gerekçe gösterilerek devam edilmemiştir.

2.2.7. Bazı Ürünler (et, süt) için Teşvik veya Destekleme Primi Ödenmesi

1987 yılından sonra belli özelliklere sahip süt işleme tesislerine teslim edilen beher litre süt için teşvik primi ödenmesine başlanmıştır. Para, Kredi ve Koordinasyon Kurulu kararı ile belirlenen teşvik primi 1.12.1995 tarihinden sonra 3000 TL/lt. olarak ödenmeye devam edimektedir. Ancak tespit edilen primlerin miktarlarının yetersiz olması, ayrıca ödemelerin uzun süreli gecikmelerle yapılması primden beklenen teşvik etkisini zayıflatmaktadır.

2.2.8. Tohumluk Üretimi ve Teşviği ve Damızlık İthalatında Sağlanan Kolaylıklar

Takip edilen bu politika sonucu ıslah edilmiş tohumluk üretim ve kullanımında önemli artışlar olmuş, kültür ırkı, damızlık hayvan sayısında artışlar elde edilmiştir.

2.2.9. Damızlık Hayvan Varlığının Geliştirilmesi:

Ülkemizde mevcut hayvan ırklarının geliştirilmesi amacıyla sun'i tohumlama programlarına 1949 yılında ücretsiz olarak başlanmıştır. Ayrıca, uzak köylere ve yerleşim yörelerine damızlık boğaları Devlet ücretsiz olarak tahsis eder.

1985 yılında özel sektörün de suni tohumlama faaliyetine katılması üzerine her başarılı döllenme için destekleme primi ödenmeye başlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllara rağmen destekleme miktarı artırılmayınca bu destek kullanılmaz hale gelmiştir.

1987 yılından beri Avrupa ülkelerinden ve A.B.D.'den edinilen gebe düveler için inek başına subvansiyon uygulanmakta olup, buna ilaveten T.C. Ziraat Bankasından tavizli kredi tahsisi de yapılmaktadır.

2.2.10. Tütünde Kota ve Çayda Budama Tazminatları Ödenmesi

Ülkemizde üretim fazlası olan iki üründe üretim planlaması ve kaliteyi artırma amacıyla 1993 yı-

lında bazı kararlar alınarak uygulamaya konulmuştur. Tütünde kota ve çayda budama tazminatı ödenmesi suretiyle üreticilerin zararları telafi edilmeye çalışılmış ve oldukça başarılı sonuçlar alınmıştır.

2.2.11. Yatırımları Destekleyici Yardımlar:

Bu başlık altında sayılabilecek diğer desteklemeler, tarım yatırımlarında uygulanan teşvikler, gümrük vergi indirimleri, bazı gelir vergisi indirimleri, tercihli krediler ve 1995 yılında son bulan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'ndan (KKDF) yapılan ödemelerdir. Yatırım teşvikleri; tarımsal üretim, sera yapımı, damızlık hayvan yetiştiriciliği ve su ürünleri üretimi kapsamaktadır.

2.2.12. Sulama Yardımları:

İlgili yasa gereğince, bütün su hakları (bazı istisnalar dışında) Devlete verilmiştir. Çiftçiler, kamu veya özel sulama şebekelerinden gelen su için ücret ödemezler. Sulanan alanlarda üretim yapan çiftçiler işletme ve bakım masrafları karşılığı belli bir katkıda bulunurlar. Ayrıca amortisman bedeli olarak çok düşük bir miktar daha toplanır. Ancak bunlar yapılan yatırım ve masrafların çok az bir kısmını karşıladığı gibi, tahsilat oranı da düşüktür. Kuraklığın etkili olduğu yıllarda ortaya çıkan açık bir sonraki yıl DSİ bütçesine konulan "sulama subvansiyonu"ndan karşılanır. Sulama pompalarında kullanılan elektrik ücretleri de saniyede kullanılan elektriğe uygulanan tarifenin % 50-60'ı kadardır.

Destekleme politikalarının bütün bu araçları dışında gene tarım politikası araçları olan, ancak çiftçinin desteklenmesine büyük ölçüde katkıda bulunan genel hizmetlerden de söz etmek gerekir. Türkiye'de tarımın üretim yapısını geliştirmek için sektör bazında uygulanan çeşitli hizmetler ve projeler şunlardır:

- Araştırma, eğitim ve yayım hizmetleri,
- Denetim ve kontrol,
- Hastalık ve zararlılara karşı korunma,
- Alt yapı ve yapısal hizmetler,
- Pazarlama ve tanıtım

Genel hizmetler bölümünde yer alan bu fonksiyonlar, uzun dönemde maliyetleri düşürücü etki yaratan, fakat doğrudan üreticilere geçmeyen harcamalardır.

3. UYGULANAN POLİTİKALARIN YANSIMALARI VE ELEŞTİRİLERİ

Uygulanan destekleme politikalarındaki aksaklıklar ve eksiklikler şu şekilde sıralanabilir:

-Uygulamada belirsizlik ve istikrarsızlık bulunması:

Ülkemiz kalkınma planları ile belirlenen tarım politikalarına ne oranda bağlı kalınarak uygulama yapılacağı, bir sonraki yıl hangi ürünlerin destekleneceği, destekleme fiyat politikasının nasıl uygulanacağı, sübvansiyon miktarları ile ödemelerin nasıl gerçekleştirileceği gibi tarım politikalarıyla ilgili temel uygulamaların ne şekilde yürütüleceği önceden bilinememektedir. Bu durum destekleme politikasının tarımsal üretimi yönlendirme fonksiyonunu ortadan kaldırmakta, çiftçiyi huzurlu ve geleceği görerek üretim kararı alma imkanlarından mahrum bırakmaktadır.

-Desteklemeye ayrılan kaynakların tamamının çiftçiye ulaşmaması :

Ülkemizde tarımsal desteklemeye OECD ülkeleri düzeyinde olmamakla beraber önemli miktarlara varan kaynaklar tahsis edilmekte, ancak tarımda bu gün gelinen noktaya ve çiftçilerin gelir durumuna bakıldığında, desteklerin yeterli olmaması yanında tahsis edilen kaynakların üreticiye ulaşmamasının da bu sonuçlara etkili olduğu söylenebilir.

- İç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine dönmesiyle tarım kesiminden diğer sektörlere büyük öl-

çüde kaynak transferi yapılmıştır.

- Destekleme politkasından sorumlu merkezi bir organizasyon bulunmamaktadır.

Bütün bu aksaklıklar nedeniyle şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Çiftçinin satınalma gücü düşmüş ve tarımdan diğer kesimlere kaynak transferi yapılmıştır :

Girdi fiyatlarının ürün fiyatlarına nazaran daha hızlı artması çiftçilerin satınalma gücünün azalmasına yol açmıştır. 1980-96 döneminde ortalama olarak girdi fiyatlarının 2686, ürün fiyatlarının ise 1607 kat artması çiftçilerin girdi satınalma gücünün ortalama %40 azalmasına sebeb olmuştur. Diğer taraftan girdi fiyatları ve çiftçinin satın aldığı diğer malların fiyatlarına nazaran daha hızlı artış göstermesi tarım kesiminden diğer kesimlere kaynak transferine neden olmuştur.

- Girdi kullanımları artırılamamış, sadece tohumluk ve damızlık hayvan kullanımında gelişmeler kaydedilmiştir.

- Tarımsal kredi miktarları ihtiyacı karşılayacak düzeye getirilememiştir.

- Sermaye stokundaki yetersizlik teknolojik gelişmeyi engellemiş ve tarımın üretim kapasitesini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle tarımsal üretim ve verimler ihtiyaca uygun ve hedeflenen oranda artırılamamıştır. 1979-94 döneminde tarımsal üretim artışı %15 iken nüfus artışı %41 olmuştur.

- Türkiye yakın tarihinde ilk defa 1995 yılında tarım ürünleri dış ticaretinde net dış ticaret fazlası veren ülke konumunu kaybetmiştir.

4- ALTERNATİF POLİTİKA ARAYIŞINDA DİKKATE ALINACAK HUSUSLAR

4.1 AB Anlaşmaları ve Gümrük Birliği

Türkiye ile AET arasında imzalanan Ankara Anlaşması AB ile bugünkü ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. GATT kurallarına uygun olarak aktedilmiş sözkonusu anlaşma ile Türkiye ve o zamanki adı ile AET arasında bu ortaklık kurulmuş olup, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ortaklığın ; hazırlık,geçiş ve son dönem olmak üzere üç dönemi vardır. Bu anlaşmayla taraflar arasında bir Gümrük Birliği kurulması öngörülmüştür.

Hazırlık döneminde, AB'nin yapacağı yardımlarla, Türk ekonomisinin güçlendirilmesine katkıda bulunacağı hükme bağlanmıştır.

1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile geçiş dönemindeki ticari ve ekonomik ilişkiler belirlenmiştir.

Yine Katma Protokol'de, tarımsal ürünlerin serbest dolaşımının sağlanmasının, Türk tarım politikasının Ortak Tarım Politikasına uyumuna bağlı olduğu şartı getirilmiştir.

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde, Roma Antlaşması'nın 237. Maddesine dayanarak tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bunu takiben, Katma Protokol'de taahhüt ettiğimiz yükümlülüklerin hızlandırılmış bir takvim içerisinde yerine getirilmesi ve tam üyelik çerçevesinde OTP'na uyum hususunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu doğrultuda, faaliyetler mevzuat ve gümrük tarifeleri indirimi üzerine yoğunlaşmıştır.

Ancak Türk Tarım Politikası'nın OTP'na uyumu hususunda bugüne kadar beklenen ilerleme sağlanamamıştır. Bunun bizce ilk nedeni kaynak (finansman) sorunu ile iki tarafın tarım sektörlerinin yapısal ve sosyo ekonomik açılardan önemli farklılıklar göstermeleri ve buna bağlı olarak da tarım politikalarının farklı hedeflere sahip bulunmalarıdır.

AB, doğal olarak, destekleme ve koruma politikalarını kendi şartlarına göre oluşturmuştur. Örneğin halen OTP'nin reformu çerçevesinde uygulamaya konulan tedbirlerin hemen tamamı üretimin düşürülmesini amaçlamaktadır.

Buna karşılık, Türkiyede tarım sektörünü kendi şartları doğrultusunda ele almaktadır ve çoğu

ürünler için üretimin arttırılması temel politika hedeflerinden biridir.

Bu çelişkiye rağmen, olaya Katma Protokol'ün 33. Maddesinden baktığımızda Türk tarımının OTP'na uyumu gerektiğinden, bu konu ile ilgili çalışmalarda söz konusu politika kurallarının dikkatle gözönünde bulundurulması önemli görülmektedir. Zira OTP'na uyum; bu ortak politikanın Ortak Piyasa Düzenlerini, bir başka deyişle fiyat sistemlerini de benimseyerek uygulamaya sokmayı gerektirmektedir. Buna göre AB'de Ortak Piyasa Düzenine tabi olan ürün ve ürün grupları için hangi mekanizmalar oluşturulmuşsa Türkiye de belirli aralıklarla bu oluşumlara yaklaşımı sağlamak durumundadır. AB'ne tam üye olarak sonradan katılan ve Türkiye ile benzerlikler gösteren Yunanistan, İspanya ve Portekiz için de OTP'na uyum zorunlu olmuş ve son iki ülke bu uyumu aşamalı olarak10 yılda, Yunanistan ise 5 yılda gerçekleştirmiştir.

Bilindiği gibi fiyat rejimi, OTP'nın en önemli ve kilit unsurudur ve dolayısıyla Ortak Piyasa Düzeni'nin esasını oluşturmaktadır. Ve yine bilindiği gibi bu mekanizma FEOGA'dan finanse edilmektedir. Bu kapsamda Topluluk'ta ürün fiyatları, bu mekanizmaların tesisinden itibaren daima dünya fiyatlarının üzerinde belirlenmiş ve yakın zamana kadar da bu uygulama devam etmiştir. Ancak, gerek GATT taahhütleri çerçevesinde, gerekse biriken stoklar ve bunun bütçeye getirdiği ağır yükü de dikkate alarak ürün fiyatları, giderek dünya fiyatlarına yakınlaştırılmaktadır(Söz konusu fiyat yakınlaştırılması dünya tarım ürünleri piyasalarını yönlendiren ülkelerin GATT'a taahhütleri çerçevesinde fiyat üzerindeki müdahalelerinin azaltılarak, desteklerin fiyat dışı yolları kullanmaları şeklinde biçimlenmiştir). Bütün bu gelişmelere rağmen Topluluğun destekleme mekanizmalarından kısa vadede vazgeçmesi mümkün görülmemektedir.

Bu saptamaların ışığı altında Türkiye'nin taahhütlerine rağmen, Topluluğun iç piyasaya yönelik destekleme politikalarına adaptasyonu FEOGA benzeri bir fon tesis edilip, kaynak yaratılmadıkça gerçekçi görülmemektedir.

Topluluğun FEOGA'sından yararlanmak ancak tam üyelik ile mümkün olacağına göre, Türkiye bu oluşuma yaklaşımı sağlamak için FEOGA benzeri bir fon oluşturamadığı sürece, AB'nin uyum fonu ve yapısal fonlarından da yararlanma yoluna gidebilir. Zira Türkiye ekstrem bir anlaşmaya dayanarak çok büyük bir ekonomik güç olan AB ile Gümrük Birliği çerçevesinde ortaklık statüsü kazanan tek ülkedir. AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Tarımsal Alt yapılarını düzeltmek amacıyla finansman desteği sağladığıda düşünülürse, Türkiye'nin anlaşmalarla karşılıklı yükümlülük ve sorumluluğu bulunan bir ülke olarak bu finansman desteğine hak kazandığı mantıklı görülmektedir. Bununla beraber, böyle bir fon kurulması ile sorun sihirli bir deynekle çözülmeyecektir. Ortak Piyasa Düzenlerinin uygulandığı ürünlere yönelik müdahale mekanizmalarının Türkiye'de de uygulanmasının maliyet ve sonuçlarının ne olacağının araştırılması gerekir.

Özetle, Topluluğun destekleme politikaları alternatif olarak düşünüldüğünde finansman (kaynak) sorunu önemlidir.Bu yüzden aşamalı da olsa, fiyat rejimine uyumun Türk ekonomisinde önemli sorunlara yol açması beklentisi de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ilk aşamada daha az sorunlu ürün veya ürün gruplarının fiyat rejimi kapsamına alınması, bunun için de gerekli araştırmaların yapılması gerekecektir.

AB Anlaşmalarının doğal sonucu olan 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile Gümrük Birliği gerçekleşmiştir. Yine bu kararda da Türkiye'nin politikasını, Ortak Tarım Politikası tedbirlerini benimseyecek şekilde uyumlaştırması ve Topluluğun da tarım politikalarındaki gelişmelerde Türk tarımının çıkarlarını gözönünde bulundurması öngörülmüştür.

Türkiye- AB Gümrük Birliği'nde klasik tarım ürünleri, Gümrük Birliği'nin dışında bırakılmıştır. Anlaşma'nın 17-21 Maddelerine göre sadece işlenmiş tarım ürünleri bu birliğe dahil edilmiştir. Dolayısıyla AB ile Gümrük Birliğinden tarım sektörümüzün dolaylı olarak etkileneceği düşünülebilir. Gıda sanayiine hammadde temin eden temel ürünlerde (hububat, şeker, süt ve mamülleri) AB'nin bu ürünleri fiyat sistemleri ile desteklediği ve ihracatına da yüksek teşvikler verdiği dikkate alınarak, ilk etapta bu ürünlerin fiyat sistemleri içerisine alınması gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

4.2. GATT Tarım Anlaşması

Türkiye Tarım Anlaşması çerçevesinde tarım ürünlerinde yaklaşık % 100 oranında bir konsolidasyona gitmiş ve tarım ürünleri gümrük vergilerinde 10 yıl içerisinde ürün bazında en az % 10, genelde ortalama % 24 indirim teşkil edecek şekilde düzenleme yapmıştır.

Bilindiği gibi bu anlaşma çerçevesinde, gelişmiş ülkeler iç desteklerini altı yıl içerisinde % 20; Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ) ise on yıl içerisinde % 13 oranında azaltacaklardır. Yine tarımda yatırım sübvansiyonları, düşük gelirli çiftçilere sağlanan girdi sübvansiyonları da GYÜ'ler için indirim taahhüdü dışında bırakılmıştır.

Diğer taraftan, asgari destek (de minimis) durumunda iç desteklemede herhangi bir indirim söz konusu olmamaktadır ki; bu oran gelişmiş ülkelerde üretim değerinin % 5'i, GYÜ'de ise % 10 mertebesindedir.

Türkiye GYÜ kapsamında olduğundan ve destekleme alımları yoluyla yapılan yardım miktarı, üretim değerinin % 10'unu geçmediğinden herhangi bir indirim taahhüdü vermemiştir. Başka bir deyişle ülkemiz "de minimis" kapsamına girmektedir. Diğer iç desteklerimiz ise, tarım anlaşmasında taahhüt kapsamı dışında kalan girdi sübvansiyonları gibi destekleme türleridir.

Kanımızca Türkiye'nin indirim kapsamı dışında kalması destekleme politikalarının devam etmesi veya bu alanda reform yapılması, bir başka deyişle de AB'nin politikalarına uyumu açısından isabetli olmuştur.

Özetlemek gerekirse üretim değerinin % 10'unu geçmediği sürece destekleme politikaları açısından Türkiye'nin GATT Anlaşması kapsamında herhangi bir sıkıntısı sözkonusu olmayacaktır.

İhracat destekleri açısından bakıldığında Türkiye 1986-90 döneminde vermiş olduğu sübvansiyonlarda 10 yıllık bir dönemde parasal olarak da % 14 oranında indirim yapmayı kabul etmiştir. Bir başka deyişle Türkiye ihracat sübvansiyonlarını 95 milyon $ olarak bağlamıştır. Bu miktar üretim değerinin % 0.25'ine, genel tarım ürünleri ihracatımızın ise % 4'üne tekabül etmektedir.

AB ise bu rakamları sırasiyle 7 milyar ECU, % 3.5 ve % 18 olarak bağlamıştır.

Türkiye'nin gerek ihracat sübvansiyonlarını bağladığı parasal değerin düşüklüğü, gerekse taahhüt listesindeki ürünlerin yapısı itibariyle bir takım sıkıntılara düşmesi beklenebilir. Zira Türkiye'nin o dönem sübvansiyon gerektiren tarım ürünleri ihracat yapısı ile günümüzdeki durum arasında farklılıklar mevcuttur. 1986-90 döneminde sübvansiyondan yararlanmayan ürünlere tekrar sübvansiyon verilemeyeceği ve listede olmayan ürünlere yeniden sübvansiyon uygulanamayacağı dikkate alınırsa, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde doğrudan ihracat desteği ödemek zorunda kalacağı bazı tarım ürünlerinde zorluk çekeceği düşünülebilir.

Ancak, Türkiye Gelişme Yolundaki Ülke (GYÜ) olarak Tarım Anlaşması'nın 9. Maddesinin (d) ve (e) bentlerinde belirtilen ve GYÜ'lerin indirim taahhütleri kapsamında bulunmayan "tarımsal ürünlerin ihracatındaki maliyetleri azaltmak amacıyla verilen sübvansiyonlar ile hükümetler tarafından belirlenen dahili taşıma ve navlun tarifelerinden daha avantajlı navlun"u uygulayarak tarımsal ürünler ihracatının desteklenmesindeki güçlükleri aşabilecektir.

Kaldı ki ihracat destekleme taahütlerinin de çok düşük düzeyde bağlanmış olması da Türkiye'yi bu yöndeki destekleme politikaları açısından bir sıkıntıya sokmayacaktır.

5. ALTERNATİF UYGULAMA ÖNERİLERİ

Piyasa ekonomisinin ağırlık taşıdığı günümüz ekonomik dünyasında fiyatların piyasa dengesi içerisinde üretici ve tüketici açısından uygun bir düzeyde oluşmasını engelleyen koşulların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak tarımsal destekleme politikası araçlarından yararlanılmaktadır. Bu bakımdan tarımın desteklenmesinde fiyatlara doğrudan müdahale ve alımlar değil, diğer destekleme

politikası araçları daha fazla rağbet görmeye başlamıştır. Fiyat saptamalarının ilgili ürün kadar ikame ürünlerin piyasalarında da amaç dışı sapmalara yol açması, alımların önemli ölçüde bir bütçe yükü ve alternatif maliyete yol açması, üreticiye ödemelerin zamanında yapılmaması sonucu desteklemenin ve yönlendirmenin yeterince başarılamaması, üreticinin piyasa ekonomisine yönelik üretimden kopmasına neden olunması gibi sorunlar da göz önüne alınırsa, daha az sorunlu destekleme araçları arayışının önemi ortaya çıkmaktadır.

Tarımdaki destekleme yöntemleri yeniden gözden geçirilirken iki hedef gözetilmelidir, mevcut durumun ıslahı ve AB' ne uyum taahhüdüne uygun düzenlemeler yapılması.

Mevcut durumun iyileştirilmesi için yasal düzenlemeler başta olmak üzere bazı önlemler alınması yararlı olacaktır.

■ Destekleme Tespit ve Koordinasyon Kurulu olarak adlandırılabilecek ve Para Kredi ve Koordinasyon Kuruluna götürülecek destekleme önerilerini belirleyecek bir organ oluşturulabilir. Tarım ve Köyişleri Bakanının başkanlığında, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, DPT Temsilcileri , Çiftçi ve Tarıma Dayalı Sanayi kuruluşları, Ziraat Odaları Birliği ve diğer mesleki kuruluşların temsilcilerinin katılacağı bu organ çeşitli kesimlerin görüşlerinin tartışılacağı ve bu görüşler ışığında önerilerin belirleneceği bir platform olacaktır.

■ Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin özerkleştirilmesine yönelik yasa ivedi bir özellik taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilmesinde etkinliği artırmak amacıyla(üye katılımı, üye denetimi, finansal yapının iyileştirilmesi, sınai tesislerin modernleştirilmesi ve vb) belli bir geçiş sürecinin yasa tasarısına konulması uygun olacaktır.

■ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve sorunları ile ilgili bir birimin oluşturulması; tarımsal ham maddelerden gıda maddeleri üretimine kadar geçen süreçteki gelişmelerin tek elden izlenmesi açısından önem taşımaktadır.

■ Ürün Borsaları destekleme politikaları açısından bir alternatif değil, tamamlayıcıdır. Devlet müdahalelerinin azalması karşısında borsaların güçlenmesi, piyasalarda dar boğazların azaltılması gerekmektedir. Bu bakımdan ürün borsalarının önce spot borsa, daha sonra da forward ve future borsalar olarak geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

■ Tarımsal gelirlerin dağılımında bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak için verilen teşviklerin bölgelere göre farklılık göstermesinde büyük yarar vardır. İklim, altyapı ve bir bütün olarak gelişmişlik farkları olan bölgelere ayırım yapılmaksızın teşvikleri eşit vermek, verimleri daha düşük, gelir düzeylerinin düşüklüğüne bağlı olarak nüfusun satınalma gücü zayıf bölgeler üreticisi ile diğer bölgelerdeki üreticiler arasındaki gelir farkını daha da artıracaktır. Bu bölgelerin dışında kalan komşu illerden gelerek bu farklı belirlenen teşviklerden yararlanmaya kalkacak olanların bulunması bu uygulamadan vaz geçmeye neden olmamalıdır. Teşviklerin belirli kurallara bağlanmasıyla bu sakınca önlenebileceği gibi, teşviklerin üretiminin artırılması istenilen ürünlere verilmesi halinde, bu kaçak yararlanmalar bile bölgeler arası gelir farklılıklarını azaltma yanında güdülen üretimi artırma amacına ulaşmaya hizmet edebilecektir.

■ Başka destekleme araçları ile ikame edilinceye kadar gübre sübvansiyonu uygulamasına devam edilmesi zorunlu görülmektedir. Ama bu sübvansiyonlar ödenirken toprak tahlil raporu beyan edenlere daha yüksek destek verilmesi, gübre kullanımında kaynak israfı ve bazı yörelerdeki çevre kirliliğini azaltma ve üreticiyi daha rasyonel üretime yönlendirme açısından eğitici olacaktır.

■ Hayvancılığın geliştirilmesi için kaba yeme destek getirilmesi ve bu amaçla sübvansiyon ödenmesi büyük önem taşımaktadır. Yine aynı amaçla Karma yem sübvanse edilmelidir.

■ Yurt içinde damızlık işletmelerinin kurulmasını teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

■ Mevcut destekleme alım kuruluşlarının zorunlu haller dışında destekleme alımı yapmaması, zorunlu hallerde veya kendi stoklarını oluşturmak için gerekli alımları da serbest piyasadan yaparak

çiftçiyi daha rasyonel üretim yapmaya zorlamaları ve kalitesiz ürünün satın alındığı merkezler olmaktan çıkmaları çok önemlidir.

■ TMO'nun makbuz senedi uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.

■ Şimdiye kadar uygulanan çeşitli tarım politikası araçlarının amaca ulaşmada ne derecede yararlı olduklarının araştırılması ve politika sonuçlarının analizinin yaptırılması gerekmektedir.

■ AB'nin uyguladığı tarım politikalarına uyum açısından da bazı düzenlemeler düşünülmelidir.

■ Tarım ürünleri fiyatlarının piyasa koşullarında oluşumu esas alınmalıdır. Tarım ürünleri piyasalarının işleyişinde ortaya çıkan aksamaları önlemek için devletin prim veya doğrudan yardım şeklinde destek vermeyi ön planda tutması uygun olur.

■ Prim sisteminin kalite faktörü ve OTP uygulamaları göz önüne alınarak, daha fazla ürünün üreticisine yaygınlaştırılması ve ödenecek primin üretim döneminden önce açıklanması önerilir.

■ Prim sistemine geçişte, bu tür yardımı hak eden çiftçilerin kayıt altına alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kayıt işleminin yerine getirilmesinde TZOB görev alabilir. Nitekim bunu gerçekleştirmek için gerekli yasal alt yapının hazırlanması gerekmektedir. Halen TBMM' de beklemekte olan TZOB nin yeniden yapılanmasına izin veren yasa tasarısı bu konudaki açıklığı kapatabilecek özelliği taşımaktadır. Bu nedenle ilgili yasa tasarısının bir an evvel yasalaşması için gerekli çalışmalar hızlandırılmalıdır.

■ Yurt içi üretimi, talebi karşılamaya yetmeyen,dışa bağımlı ve bir başka ürünün üretiminde ham madde olarak kullanılan ürünlerin üretimini artırmak için ekim alanı veya miktar üzerinden doğrudan yardımlar ödenebilmesi için çalışmalara başlanması uygun olur.

■ Hem tarım kesiminin bütçeye getirdiği doğrudan yükü hafifletmek için, hem OTP' na uyum çalışmalarını destekleyebilmek amacıyla bir Tarım Fonu kurulması çalışmaları sonuçlandırılmalıdır.

◆ Öncelikle ülkedeki ürün deseninin gelecekte nasıl şekillendirileceğine ilişkin stratejik bir plan hazırlanmalı ve bu plana göre, hangi ürünün ne kadar destekleneceği saptanmalıdır.

◆ Maliyetlerde bölgeden bölgeye, hatta aynı bölgedeki işletmeler arasında bile maliyetin farklı olduğu dikkate alınarak, geri kalmış bölgelere ve küçük çiftçilere doğrudan ödeme, telafi edici ödeme yapılmalıdır.

◆ Optimal işletme büyüklüğünü sağlamak için toprak ve tarım reformu, arazi toplulaştırılması, miras kukuku düzenlemeleri ile birlikte bölgesel entegre kalkınma projeleri yürürlüğe konulmalıdır. Optimal işletme büyüklüğünün belirlenmesinde, optimal büyüklüğün toprağın yapısına, iklim ve sulama koşullarına, kullanılan girdiye, tarım tekniklerine ve üretilen ürüne göre değiştiği göz önüne alınmalıdır. Tarımsal istihdam azaltılırken bölgesel entegre kalkınma projelerine önem verilerek, bölgesel bazda gelişme sağlanarak, kırsal istihdamın sanayi ve hizmetler kesimine çekilmelidir.

◆ En uygun tarım tekniklerinin kullanılmasının sağlanması için üreticinin eğitimine önem verilerek, en iyi eğitimin yüz yüze eğitim olduğu ilkesi yaşama geçirilmelidir. Bu amaçla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesindeki teknik elemanlar, eğitim ve uzmanlık hizmetlerini yerine getirmek için üreticinin her an yanında olacak şekilde istihdam edilmeledir.

◆ Araştırma- geliştirme faaliyetlerine özel önem verilmelidir. Bu amaçla Tarımsal Araştırma Merkezleri, TİGEM ve üniversiteler arasında koordinasyon ve yardımlaşma ile birlikte bunlara her türlü olanak da sağlanmalıdır.

◆ Sulama, tarla içi hizmetlerin geliştirilmesi faaliyetleri hızlandırılırken, sulamada damla sistemi teşvikedilmeli, su havzalarının çevresine gerekli ve yeterli ağaçlandırma yapılmalıdır.

◆ Üretici örgütlenmesi teşvik edilmelidir. Mevcut durumda üreticilerin yarısından fazlası en az bir kooperatife üye olduğu halde, demokratik kooperatifçiliğin etkin işletilmemesi nedeniyle koope-

ratifler üreticiye yapabilecekleri yardımın çok azını gerçekleştirmekte ve tarım politikaları üzerinde etkili olamamaktadırlar. Demokratik kooperatifçiliğin teşviki ile kooperatiflerin girdi temininden, üretime, pazarlamadan fiyata kadar etkin olması sağlanmalıdır. Üretici örgütlenmesi tek başına fiyata etki etmekte yetersiz kalacağı için üretici örgütlerinin sınai işletmeler kurarak, işlenmiş ürün pazarlaması teşvik edilmelidir. TSKB'leri de bu çercevede yeniden yapılandırılmalıdır.

6. SONUÇ

Türk tarım politikasının tarımı istenilen yönde düzenleyebilmesi için önce amaçlarının neler olduğunun belirlenmesi, daha sonra şimdiye kadarki uygulamalar bu amaçlara erişmeyi sağlayamadıysa, bunun nedenlerinin araştırılması gerekmektedir.

Üretimi daha rasyonel hale getirerek, verimi artırarak üretici gelirlerini yükseltmek temel hedef olmalıdır. Yönlendirme bunu sağlayacak biçimde yapılmalıdır. Ancak burada karşımıza bir ikilem çıkmaktadır. Üretim, çoğunluğu küçük çiftçi olan bir kitle tarafından yapılmaktadır. Oysa destekleme politikaları hangi şekliyle olursa olsun bazı ürünlerde büyük üreticiye yaramakta, küçük çiftçinin bunlardan yararı çok sınırlı kalmaktadır.

Bir taraftan daha fazla desteğe ihtiyacı olan çok sayıda kimse bu politikalardan daha az yararlanırken, tarım kesimindeki gelir dağılımı bozuklukları da artmaktadır.Diğer taraftan , tarım politikasının amacı küçük çiftçiyi korumak, gözetmek, üretime devamını sağlamak değil, rasyonel çalışan , verimli işletmelerin kurulmasına destek olmak ve teşvik etmektir. O halde çıkış yolu küçük çiftçiyi koruyarak tarımdan geçimini sağlamaya devam etmesini zorlamak değil, diğer ekonomi politikalarıyla sayısı azaltılan çiftçileri daha verimli çalışan, daha büyük ölçekli işletmelere kavuşturmaktır. Ama diğer ekonomi sektörleri tarımdaki bu nüfus baskısını azaltacak politikalar üretemediklerinden, tarım politikaları daha büyük, daha verimli çalışan işletmelerin oluşturulmasını teşvik yerine, küçük çiftçinin tarımdaki varlığını sürdürebilmesinin yollarını aramak zorunda kalmaktadır. Bu da daha baştan tarım politikalarının gelişmiş tarım sektörü yaratma olanağını ortadan kaldırmaktadır.

O halde temel çözüm Türkiye'de tarım sektöründeki nüfus fazlasının tarımdan çekilmesi ile sağlanır ki, bu da destekleme politikalarının ilgi alanlarının dışında kalır. Bu gerçeğe rağmen destekleme politikaları ile tarım kesimine katkıda bulunmaya çalışmanın başarı şansı çok sınırlı olacaktır.

I. TARIM ŞÛRASI

8. KOMİSYON

BİTKİ KORUMA, HAYVAN SAĞLIĞI, GIDA KONTROLÜ VE SU ÜRÜNLERİ

BİTKİ KORUMA

GİRİŞ

Farklı agro-ekolojik bölgelere ve buna bağlı olarak çok zengin bir bitki çeşidine sahip olan ülkemizde, ekonomik öneme haiz 60'ın üzerinde kültür bitkisi yetiştirilmektedir. Bu kültür bitkilerinde ekonomik düzeyde zarar yapan 400'ün üzerinde hastalık, zararlı ve yabancıot türü bulunmaktadır. Bunların 245'i zararlı (böcekler, akarlar, nematodlar, kemirgenler, kuşlar, yumuşakçalar vb.), 85'i hastalık etmeni (fungus, bakteri, virüs, mikoplazma) ve 70'den fazlası da yabancıot türüdür.

Bitkisel üretimde uygun toprak işleme, yüksek verimli ve kaliteli tohum kullanılması, uygun gübreleme ve sulama gibi verimi arttıran tüm uygulamalar yapılmış olsa dahi; kaliteli ve bol mahsul almak için zararlılar, hastalık etmenleri ve yabancıotlar ile etkili bir mücadele yapılması gereklidir. Nitekim insanlar, ekip diktiklerini değil, hastalık ve zararlılardan arta kalan mahsulü elde etmekte ve bunun bir kısmını da depolarda yine onlara kaptırmaktadır. Dünyada tarımı yapılan bitkilerde zararlı, hastalık ve yabancıotlar nedeniyle hasattan önce ortaya çıkan ürün kaybı % 35 olarak hesaplanmaktadır. Bunun ortalama % 14'ü zararlılardan, % 11'i hastalıklardan ve % 10 kadarı da yabancıotlardan ileri gelmektedir. Hasat sonrası da kemirgenler, kuşlar, böcekler ve mikroorganizmalar ortalama % 14 gibi ek bir zarara neden olmaktadır. Mücadele yapılmadığı zaman bazı ürünlerde bu kaybın, iki kat artabileceği yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Örnek olarak, ilaçlama yapılmadığı zaman, Elma içkurdu'nun meyveleri % 96.6 oranında kurtlandırarak hemen hemen tamamen dökülmesine sebep olduğu; hububat alanlarında zarar yapan Süne nedeniyle, % 2'nin üzerinde emgili dane bulunan buğdaydan ekmek yapılamadığı araştırmalarla belirlenmiştir.

İstatistiklere göre dünyada hastalık, zararlı ve yabancıotların sebep olduğu ürün kayıpları, 27.5-60 milyar ABD Doları arasında değişmektedir. FAO kayıtlarına göre, sadece hububatta hastalık ve zararlılardan ileri gelen kayıp 23 milyon ton olup, bu miktar, 150 milyon insanın bir yıllık ihtiyacıdır.

Yurdumuzda hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı daha çok kimyasal mücadele uygulanmakta ve yılda ortalama 30.000 ton civarında tarım ilacı kullanılmaktadır. Bunun parasal değeri yaklaşık 150 milyon ABD Doları olup, etkili maddelerin yaklaşık % 80'i yurtdışından ithal edilmektedir. İlaç kullanan çiftçilere fatura bedelinin % 20'si vergi iadesi şeklinde geri ödenmekte, bu ödemeler de yaklaşık 30 milyon ABD Doları tutmaktadır. Ülkemizde hektara ortalama 432 g ilaç etkili maddesi düşmektedir. Bu değer gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Ancak ülkemizin bazı bölgeleri ile bazı ürünlerde çok fazla ve bilinçsiz olarak ilaç kullanımı olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla bu hatalı ilaç kullanımının insan sağlığı, hayvanlar, çevre ve doğal yaşam üzerine pek çok olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Tarım Şurası'na sunulacak rapora esas olmak üzere, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB)' nca Üniversite ve Bakanlık uzmanlarından oluşturulan 6 kişilik bir alt komisyon tarafından hazırlanan bu raporda, ülkemizdeki bitki sağlığı faaliyetlerinin mevcut durumu hakkında bilgiler sunulmuş, sorunlar ve çözüm yolları ile ilgili görüş ve önerilere yer verilmiştir. Alt Komisyonumuzun adının Bitki Koruma olması ve günümüzde Bakanlık teşkilatı ve Üniversitelerde çoğu zaman bu ismin kullanılıyor olmasına rağmen, raporumuzda Bitki Sağlığı teriminin kullanılması komisyonumuzca uygun görülmüştür.

Bu raporun hazırlanmasında; TKB teknik raporları, FAO Yakın Doğu Bölge Ofisi için hazırlanan Türkiye Bitki Koruma Raporu, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği için hazırlanmış olan Bitki Sağlığı Raporu ve Üniversiteler ile ilgili dökümanlardan yararlanılmıştır.

1. BİTKİ SAĞLIĞI UYGULAMA ÇALIŞMALARI

Zirai mücadele uygulamaları kimyasal mücadele, kültürel önlemler, biyolojik ve biyoteknolojik mücadele, fiziksel ve mekanik mücadele, entegre mücadele, tahmin ve erken uyarı, karantina ve sertifikasyon önlemlerini kapsamaktadır.

TKB ülke çapındaki yıllık uygulamaları değerlendirmek ve ertesi yılın uygulama programını hazırlamak için her sene Ekim-Kasım aylarında, Bölgesel Zirai Mücadele Uygulama ve Program Toplantıları yapmaktadır. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) ve Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) temsilcileri, bitki sağlığı ile ilgili araştırma enstitülerinin yönetici ve uzmanları, İl Müdürleri ve Bitki Koruma Şube Müdürleri ile Karantina Müdürlerinin katıldığı bu toplantılarda; yıl içinde yapılmış olan Yönetimli Çiftçi, Devlet, Devlet Yardım Mücadeleleri ile Demonstrasyonlar, Entegre mücadele, tahmin ve erken uyarı uygulamaları, sörvey ve hizmet içi eğitimlerle ilgili faaliyetler değerlendirilmekte ve ertesi yılın programı tespit edilmektedir.

Yönetimli Çiftçi Mücadelesi, teknik bilgi ve yönetim TKB elemanları; ilaç, alet ve iş gücü üreticiler tarafından karşılanmak suretiyle yapılan mücadeleler olup, Süne, Kımıl, Zeytin sineği ve yerli çekirge hariç tüm mücadeleler, bu şekilde yapılmaktadır. Devlet Mücadelesi teknik destek, ilaç, alet ve iş gücü devletçe karşılanarak yapılan mücadelelerdir ve Süne, Zeytin sineği ve çekirge mücadeleleri bu şekilde yürütülmektedir. Sadece ilaçlamalar için gerekli iş gücünün üreticilerce karşılandığı mücadele şekline ise Devlet Yardım Mücadelesi denilmekte ve halen Kımıl'la mücadele bu şekilde uygulanmaktadır.

Yönetimli çiftçi mücadeleleri ülke çapında mücadele yapılan alanlar içinde % 90' lık , Devlet ve devlet yardım mücadeleleri ise % 10'luk bir paya sahiptir.

1.1. Kimyasal Mücadele Uygulamaları

Zararlı, hastalık ve yabancıotlara karşı pestisit kullanılarak yapılan mücadele şeklidir. Kimyasal mücadele, yeşil aksam, tohum ve tohumluk, toprak, ambar ve depo ilaçlamaları ile toprak, sera ve depo fümigasyonu vb. şekillerde yapılmaktadır.

Kimyasal mücadele Ülkemizde halen en çok uygulanan bir yöntem durumundadır. Bu mücadele çalışmaları için 1995 yılında 33.924 ton çeşitli zirai mücadele ilacı kullanılmıştır.

Ülke çapında kullanılan pestisit formülasyonlarının % 90'ı yerli üretimle karşılanırken, sadece % 10'u hazır formülasyon halinde ithal edilmektedir. Buna karşılık formülasyon üretiminde kullanılan pestisit ham maddelerinin ancak % 10'u yerli üretimle karşılanırken, % 90'ı ithal edilmektedir.

1996 Yılında, 115 milyon dekar alanda kimyasal mücadele yapılmıştır. Bu rakam, saha olarak toplam ekili alanın (270 milyon dekar) yaklaşık % 43'üne tekabül etmektedir. Aynı yıl içinde toplam 185.538.358 adet ağaçta, 8.420.325 adet fidanda ve 1.906.604 ton üründe kimyasal mücadele uygulanmıştır.

1997 Yılında Süne için 8.9 milyon dekar, Kımıl için 558.674 dekar ve çekirge için 50.000 dekar sahada mücadele yapılmıştır.

1993 Yılına kadar 11 konuda Devlet ve Devlet yardım mücadelesi uygulanırken, bu 1994'de 7 konuya, 1996 yılında ise 4 konuya indirilmiştir. Bu 4 zararlının mücadelesinin de üreticilere intikali hususunda çalışmalar sürdürülmektedir. Zeytin Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Birlikleri kurulduktan sonra Zeytin sineği mücadelesi kademeli olarak çiftçiye devredilecektir. Süne ve Kımıl'ın geniş alanlarda zarar yapması, mücadelenin aynı zamanda toplu olarak ve kısa sürede yapılma ve bitirilme zorunluluğu, çiftçi birliklerinin olmaması, büyük organizasyonlara ihtiyaç duyulması gibi birçok neden bu mücadelenin üreticilere intikalini güçleştirmektedir.

Kimyasal mücadele uygulamaları, daha çok yer aletleriyle yapılmaktadır. Ancak Süne ve Zeytin sineği mücadeleleri gibi geniş alan uygulamalarında ilaçlamalar uçakla yapılmaktadır. 1996 yılında 10.387.185 da saha ve 14.643.500 adet zeytin ağacı bu şekilde ilaçlanmıştır.

Son yıllarda, ULV sisteminin özellikle çevre ve doğal denge üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alınarak, saha ilaçlamalarında konvansiyonel ilaçlamalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Meyve ağaçlarında ULV uygulamaları, sadece Zeytin sineğine karşı ve zehirli yem ilaçlama tekniği kullanılarak yapılmaktadır.

1.1.1. Ruhsatlandırma

Zirai mücadele ilaç ve aletlerinin yurt içindeki üretimi, ithali, piyasaya arz ve satışı ile ihracı, 1957 yılında yürürlüğe konulan 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve buna bağlı olarak çıkarılan Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Hakkındaki Nizamname gereğince TKB'nın ruhsat ve kontrolü ile koyacağı şartlara tabidir.

Pestisitlerin Ruhsatlandırılması

Pestisitler, bitkisel ürünlerin üretim ve depolama aşamalarında kalite ve ürün kaybına neden olan hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı mücadele ve korunma amacıyla kullanılan her türlü madde ve preparatlardır. Bu tarif içinde, yaprak dökücüler, uzaklaştırıcılar, çekiciler, mikrobiyal preparatlar ile böcek ve bitki gelişim düzenleyicileri de yer almaktadır.

Pestisitlerin ruhsatlandırılması işlemleri, 1958 yılında yayımlanan Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Hakkındaki Nizamname ile yasal bir temele oturtulmuş ve 1995 yılında hazırlanarak yayımlanan Pestisit ve Benzeri Maddelerin Ruhsatlandırma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile güncelleştirilmiştir. Bu uygulamalarda uluslararası kuruluşlarca belirlenmiş olan genel prensipler ve ruhsatlandırma sistemleri esas alınmaktadır.

Pestisitlerin ruhsatlandırılması formülasyon bazına oturtulmuş olup, gerek ithal edilen ve gerekse imal edilen pestisitlerin ruhsatlandırılması üç şekilde yapılmaktadır:

- Ülkemize ilk kez girecek olan bir etkili maddeyi içeren formülasyonun ruhsatlandırılması,
- Ruhsatlı bir pestisit formülasyonunun yeni bir konuda tavsiye edilmesi,
- Emsalden ruhsatlandırma.

Ruhsatlandırma işlemleri, KKGM bünyesinde yürütülmekte olup, bu konuda TKB' nın ilgili temsilcileri ile pestisitlerin kimyasal ve fiziksel analizi, kalıntısı, toksikolojisi ve biyolojik etkinlikleri konularında uzmanlaşmış araştırıcılardan oluşan Pestisit ve Benzeri Maddeleri Ruhsatlandırma ve Değerlendirme Komisyonu görev yapmaktadır. Firmasınca sunulan gerekli bilgi ve belgeler incelenip değerlendirildikten sonra uygun bulunan ilaçlar analize gönderilir ve buradan olumlu rapor alırsa, ruhsat verilir.

Pestisit formülasyonları için verilen ruhsatlar 5 yıl süre için geçerlidir. Bu süre sonunda ilacın ruhsatı, belli esaslar dahilinde aynı sürelerle uzatılır veya iptal edilir.

Üretici veya ithalatçı firmalar bu ilaçlarını, TKB tarafından kabul ve tasdik edilmiş özelliklerine uygun olarak satışa arz etmek zorundadırlar. İlaçlardaki isim ve firma değişikliği ile özellik, tertip ve terkiplerindeki herhangi bir değişikliğin TKB'na bildirilmesi ve gerektiğinde yeniden ruhsat alınması mecburidir. TKB, bu ilaçları her zaman ve her yerde tekrar kontrol, analiz ve denemeye tabi tutabilir ve gerekirse satışını men ve ruhsatını iptal edebilir.

Zirai mücadele ilaçları ile ilgili analiz ve denemeler, TKB tarafından uygun görülen kişi ve kuruluşlarca ücreti karşılığı yapılır.

Ülkemizde, Temmuz 1997 itibariyle 408 adet etkili maddeyi ihtiva eden toplam 1710 adet ruhsatlı preparat bulunmaktadır.

Alet ve Makinelerin Ruhsatlandırılması

Zirai mücadele ilaçları bitki, toprak, sera, depo gibi değişik ortamlara farklı şekillerde uygulanırlar. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanı püskürtme (pülverizasyon) şeklinde olanıdır. Pülverizasyon yanında, toz ilaç uygulanması (tozlama), granül halindeki ilaçların toprağa dağıtılması; ürün, toprak, depo ve fidan fümigasyonu, seralarda sisleme ve tohum ilaçlamaları gibi yöntemler de bulunmaktadır. Bütün bu uygulamaların yapılması için geliştirilmiş zirai mücadele alet ve makineleri bulunmaktadır.

Pestisitlerde olduğu gibi, Zirai mücadele alet ve makinelerinin imal, ithal ve kullanımı için de ruhsatlandırılma kanuni bir zorunluluktur. Ruhsatlandırma işlemleri KKGM bünyesinde yürütülmekte olup, firmasının başvurusu üzerine dökümanlarının uygun olması ve Tarım Alet ve Makinaları Test Merkezi Müdürlüğü'nde yapılan deneme ve testlerinin olumlu bulunması halinde İmal ve Kullanma Ruhsatı verilir.

Aletlere verilen ruhsatın süresi beş yıldır. Ancak TKB'nca yapılan denetlemelerde ruhsata esas özellikleri değiştiği tespit edilen alet-makinelerin ruhsatı iptal edilir. Beş yılın sonunda ruhsatın uzatılıp, uzatılmaması yine TKB'nın yetkisindedir.

1997 Yılı Temmuz ayı itibariyle Bakanlıktan ruhsat almış bulunan alet-makine sayısı 924'dür.

Pestisit Üretim Tesisi İzni

Zirai mücadele ilaçlarının üretimi, ancak yetki ve yeterliliği TKB tarafından kabul edilmiş ve işin özelliğinin gerektirdiği şartlara uygun olarak donatılmış tesis ve personele sahip özel ve tüzel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılabilir. Bu nedenle pestisit etkili maddeleri ve formülasyon üretimi yapacak tesislerin kurulması ve işletmeye açılabilmesi için TKB'ndan izin alınması zorunludur. Pestisitler gibi işlem gören bitki gelişim düzenleyicileri(BGD)nin üretim tesisleri de aynı işleme tabidir. Her bir formülasyon tipi için ayrı işletme izni gerektiği gibi herbisitler için de ayrı işletme izni alınması gereklidir.

Pestisit İthalat İzni

Pestisit ithalatı için TKB'den izin alınması gereklidir ve bu ithalat pestisit etkili maddeleri, formülasyonları ve bunların imalatında kullanılan yardımcı hammaddeler bazında yapılmaktadır.

Ülkemize giren bir kimyasalın içeriğinin bilinmesi hususu teknik madde ithalatında ayrı bir öneme haizdir. Özellikle teknik madde içindeki safsızlıklar çok tehlikeli özellikler taşıyabilmektedir. Bunların FAO, WHO vb. uluslararası kuruluşlarca belirlenmiş normlara uygunluğu, sınırlarının belirlenmiş olması, analiz raporları ve uygun analiz yöntemlerinin bilinmesi, yapılan incelemelerde üzerinde durulan önemli kriterlerdir. Bu kriterlere göre ithalatta aranacak hususlar zaman içinde gözden geçirilerek yenilenmektedir.

Bayilik İzni

Kanun gereği olarak zirai mücadele ilaçlarının ve aletlerinin satışı ancak bayilikler kanalıyla yapılabilmektedir.

Konuyla ilgili olarak değişik tarihlerde yönetmelikler yayımlanmıştır. Halen, 21 Ağustos 1996 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olan Zirai Mücadele İlaçlarının Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelik yürürlükte bulunmaktadır. Bu yönetmelikle, zirai mücadele ilaçlarını satacaklar ve depolayacaklar hakkında yeni düzenlemeler getirilmiş ve işyeri, depo ve toptancı olabilecek yerler için istenen kriterler, kimlerin bayilik ve toptancılık yapabilecekleri, ilaç satış şartları vb. hususlar belirli esaslara bağlanmıştır.

1.1.2. Pestisitlerin Kalite Kontrolleri

Pestisitlerin içerdiği etkili madde oranı ile formülasyonun fiziksel özellikleri, onların biyolojik aktivitelerini etkileyen önemli unsurlardır. Dolayısıyla bu özelliklerin belirlenmesi, onların etkin kullanımı, firmaların ilaç üretiminin denetlenmesi ve üreticilerin maddi açıdan korunması yönünden çok önemlidir. Bu nedenle pestisitlerin kalite kontrollerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Pestisitlerin kalite kontrolü, 1987 yılı öncesinde Ankara Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü ile İstanbul Erenköy Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü tarafından yapılmakta idi. Ancak 1986 yılındaki reorganizasyona bağlı olarak yapılan değişiklikler sonunda, günümüzde bu görev, Ankara ZMAE Mücadele İlaçları Şubesi ve İstanbul TKB İl Müdürlüğü Bitki Koruma Şubesi bünyesindeki İlaç Analiz Laboratuvarı tarafından yürütülmektedir.

Ankara ZMAE Mücadele İlaçları Şubesi'nce, ilaçların ruhsat öncesi kimyasal ve fiziksel analiz-

lerinin yanı sıra, ilaç kullanımının yoğun olduğu bölgelerdeki bayilerden alınan piyasa örnekleri, uygulama teşkilatınca etkisizlik şüphesi bulunan örnekler ve devletçe mubayaa edilecek ilaç örnekleri ile teknik maddelerin fiziksel ve kimyasal analizleri yapılmakta ve bunların uluslararası standartlara ve spesifikasyonlara uygunlukları aranmaktadır.

İstanbul TKB İl Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren laboratuvarda ise, daha çok fabrika kontrolü ve imalat kontrollerine yönelik analizler yapılmaktadır.

Pestisitlerin kalite kontrollerine yönelik olarak 1991-1995 yılları arasında yapılan analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde, en düşük kalite sapması % 8.45 ile mubayaa örneklerinde bulunmuştur. Bunu sırasıyla piyasa kontrolleri (% 20.89), ruhsat (%32.55) ve bozukluğundan şüphe amacıyla (%36.14) yapılan analizlerdeki sapmalar takip etmiştir. Bu sonuçlardan, kalite kontrol analizlerinin önemi ve buna daha fazla ağırlık verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu analizlerle yapılan kontrollardan başka, ilaçların etiketleri üzerinden kontroller de yapılmakta ve bu görev TKB İl Müdürlükleri Bitki Koruma Şubelerince yürütülmektedir.

1.1.3. Pestisitlerin Kalıntı Sorunları

Pestisitlerin kullanıldıkları tarım ürünleri ve gıda maddeleri üzerinde veya içinde kalan etkili madde ve parçalanma ürünlerine Pestisit Kalıntısı denilmekte ve kilogram üründe bulunan miligram cinsinden pestisit miktarı olarak ifade edilmektedir. Gıda maddeleri üzerinde veya içinde bulunmasına müsaade edilen pestisit kalıntı miktarına Tolerans (maksimum rezidü limiti, MRL) denilmekte ve bazı uluslararası kuruluşlar ile ülkeler ürünler bazında tolerans listeleri oluşturmaktadırlar. Ülkemiz de kendi tolerans listesini, TKB bünyesinde oluşturulan bir komisyon marifetiyle belirlemiş ve 1990 yılında yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Bu liste üzerindeki çalışmalar sürekli şekilde devam etmektedir.

Pestisitler, özellikle tavsiye edilen dozların üzerinde kullanıldıklarında, gereğinden fazla sayıda ilaçlama yapıldığında, gerekmediği halde birden fazla pestisit karıştırılarak kullanıldığında veya son ilaçlama ile hasat arasında bırakılması gereken süreye uyulmadığında, ürünlerde kalıntı bırakabilmekte ve bazı ürünlerde ise ayrıca renk, şekil, tat, koku ve kalite değişimi meydana getirebilmektedir. Bu gıdalarla beslenen insanlar ve çevredeki diğer canlılar, akut ve kronik zehirlenmelere, kanserojenik, teratojenik, mutajenik etkilere maruz kalmaktadır. Pestisit kalıntıları, ayrıca besin zinciri yoluyla faydalı organizmalar ve yaban hayatını da etkileyerek, doğal dengeyi bozmaktadır.

Bu nedenle, pestisitlerin öncelikle bilinçli bir şekilde kullanımı amaçlanmalıdır. Ayrıca ürünler üzerinde ve çevredeki kalıntı miktarlarının incelenmesi ve takibi gerekmektedir. Halk sağlığının korunması ve ihraç edilen ürünlerin, pestisit kalıntıları neden gösterilerek geri çevrilmemesi için; bu ürünler pestisit kalıntıları yönünden kontrol edilmeli, fazla kalıntı bırakan ilaçlar yerine, kalıntı riski az olan pestisitlerin kullanımına yönelinmelidir.

Tarım ilaçlarının uygun ilaçlama aralıkları ve son ilaçlama ile hasat arası sürelerin belirlenmesi ile ilgili çalışmalar sadece Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri tarafından yapılmaktadır. Ürünlerdeki ilaç kalıntılarının belirlenmesine yönelik çalışmalar ise, bu enstitüler yanında Üniversite, TARİŞ, TÜBİTAK vb. kuruluşlarca da yürütülmektedir. Ancak bu alanda yapılan rutin analiz çalışmalarının istenilen düzeyde olduğunu söylemek zordur.

1.1.4. Pestisitlerin Olumsuz Etkileri

Pestisitlerin insan, çevre ve doğal denge üzerine olumsuz etkileri genel olarak doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde görülmektedir.

Pestisitler insanlarda deri, ağız ve solunum yoluyla alınması neticesi doğrudan zehirlenmelere sebep olabilmektedir. Bu zehirlenmeler, pestisitlerin kazara veya bitkilere uygulama yapılırken doğrudan doğruya vücuda alınmaları sonucu akut zehirlenme ya da zaman içinde azar azar alınmaları sonucu kronik zehirlenme şeklinde görüldüğü gibi, ilaçlanmış gıda maddelerinin

kullanılması ile de görülebilir. Bu etkinin sonuçları, ilaçların zehirlilik derecesine ve ilaçla temas etme derecesine göre değişmektedir. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzısıhha Zehir Merkezi tarafından yapılan bir çalışmada, pestisitlerden kaynaklanan zehirlenmelerin, zannedildiği gibi çok olmayıp, beşeri ilaç zehirlenmelerinden sonra ikinci sırada yer aldığı belirtilmektedir. Bu zehirlenme olaylarının çoğunluğunun da pestisitlerin intihar amacıyla içilmesi şeklinde olduğu ifade edilmektedir

İnsanların pestisitlerden dolaylı olarak etkilenmeleri ise, ilaçlarla bulaşık besinleri tüketen hayvanların et, süt ve yumurta gibi ürünlerinin tüketilmesi yoluyla olmaktadır. Bu durum diğer canlılar için de geçerlidir.

Besin zinciri yoluyla aktarılan ilaç kalıntıları bu besin zincirinin sonunda yüksek konsantrasyona ulaşabilmekte ve özellikle yabani hayatı önemli ölçüde etkilemektedir. Bunların sonucunda yaşama ortamı bozulmakta, bazı türler yok olurken, bazı türler de önemli zararlara uğramakta ve doğal denge bozulmaktadır.

Parazitoid ve predatör adı verilen yararlı organizmalar da, ilaçlardan doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. Bunlar zararlı olanlara nazaran ilaçlara daha hassas olduğu için, bilinçsiz ilaç uygulamaları sonucunda genellikle yok olurlar.

Çevrenin pestisitlerle kirlenmesi, toprak, su ve hava ortamlarından herhangi birisinin bulaşması ile olmakta ve bu diğer ikisini de etkilemektedir. Pestisitlerin bu şekilde bulaşması ve taşınması, pestisit uygulaması söz konusu olmayan bölgelerde bile olumsuz etkilerin oluşmasına neden olabilmektedir.

Bu konuda araştırma çalışmaları haricinde münferit olarak Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde ve bazı İl Kontrol Laboratuvarlarında yapılan bazı çalışmalardan elde edilen sonuçlar aşağıda verilmektedir:

· 1980 Yılında Kımıl mücadelesi yapılan Ankara Elmadağ ve Balâ yörelerindeki akarsu, çeşme ve durgun sulardan alınan örneklerde DDT, BHC gibi klorlandırılmış hidrokarbon bileşikleri ile bazı organik fosfor bileşikleri aranmış ve sadece Elmadağ'daki Kuşcu Ali Köyü akarsularında eseri seviyede a-BHC ve _-BHC bulunmuştur.

· 1981 Yılında Kurtboğazı Barajı suyunda ve burayı besleyen dere sularında organik fosforlu ve klorlu hidrokarbonlu ilaç kalıntıları üzerinde bir çalışma yapılmış ve sonuçta 0.2 ppm olan Lindane toleransının çok altında bulunan bir değer dışında kalıntı bulunamamış ve insan sağlığını etkileyecek veya balık ve diğer sıcakkanlı hayvanlara zarar verecek bir durum olmadığı tespit edilmiştir.

1.1.5. Mücadele Alet ve Ekipmanları

Hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı uygulanan kimyasal mücadelede istenilen etkinliğin sağlanabilmesi için kullanılan ilaçlar kadar, alet ve uygulama tekniği de önemlidir. İlaçların çevre ortamlarına bulaşmasını en aza indirmek, hedef alınan hastalık, zararlı ve yabancıota ise maksimum miktarda ulaşmasını sağlamak için uygun alet ve ilaçlama tekniğinin seçilmesi gereklidir.

Kimyasal mücadelenin uygulandığı arazinin büyüklüğü, bitkinin türü ve çeşidi, hastalık, zararlı ve yabancıotun türü ve biyolojik dönemi, kullanılan ilacın özelliği ve ilaçlama yöntemine bağlı olarak değişik tip ve konstrüksiyonlarda birçok zirai mücadele aleti imal edilmektedir. Kullanılan aletler uygulamadan gelen istek ve ihtiyaçlara göre gün geçtikçe gelişme göstermektedir. Bunun yanında aletlerin bitki desenine ve ilaçlama tipine göre imal edilmesi gerekmektedir. Ne yazık ki ülkemizde alet imalinde bu hususlara dikkat edilmemektedir. İmal edilen aletlerin de verimlilikleri ve dayanıklılığı tam olarak kontrol edilmemektedir. Çünkü zirai mücadele alet imalatçılarının denetimi o İl'deki TKB Müdürlüklerince yapılmakta, ancak buralarda yeterli ve eğitilmiş konu uzmanı eleman bulunmadığı için bu işlev yerine getirilememektedir. Bunun neticesi olarak piyasada denetimsiz, amaca uygun olmayan aletler üretilmekte ve bu durum hem ilaçlamaların etkisiz olmasına, hem de çevre kirlenmesine neden olmaktadır.

İlaçlar hakkında zaman zaman etki düşüklüğü ile ilgili çiftçilerden şikayetler gelmektedir. Bu etki düşüklüğünün çoğunlukla, uygun alet seçilmemesi, kalibrasyonun yapılmaması, aletlerin ruhsatlarına esas özellikte imal edilmemesi ve kaçak olarak imal edilen aletlerin kullanılmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

1.2. Kültürel Önlemler

Kültürel önlemler, üreticilerin bitki yetiştirme sırasında uyguladıkları budama, hastalıksız tohum ve fidan kullanımı, uygun toprak işleme, münavebe, sulama gibi çevreye ve kültür bitkisine olumsuz etkileri olmayan veya çok az olan tedbirlerdir. Birçok hastalık ve bazı zararlıların mücadelesini yapmak kültürel önlemler uygulanmadan mümkün değildir. Sürdürülebilir tarımsal faaliyetlerin ve organik (ekolojik) tarımın yaygınlaştığı günümüzde, bitki hastalık, zararlı ve yabancıotlarıyla mücadelede kültürel önlemler özellikle önem kazanmaktadır.

Bu önlemler kimyasal mücadelenin etkinliğini arttırması ve ilaçların çevreye olan olumsuz etkilerini azaltması yönünden daha da önem kazanmaktadır. Ancak bu önlemlerin üreticilerce tam olarak benimsendiği ve uygulandığını söylemek mümkün değildir.

1.3. Biyolojik Mücadele Uygulamaları

Biyolojik mücadele, hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı, bunların doğal düşmanı olan canlı organizmaların kullanılması veya bitkilerdeki dayanıklılık mekanizmasının harekete geçirilmesi suretiyle yapılan mücadele şeklidir.

Biyolojik mücadele, genellikle zararlılara karşı parazitoid ve predatörlerin, hastalık etmenlerine karşı ise hiperparazit ve antagonistler kullanılmak suretiyle yapılmaktadır. Ancak hastalık etmenlerine karşı kullanılacak hiperparazit ve antagonistlerin üretimi ve biyolojik mücadelede kullanılmalarında bazı güçlükler bulunmaktadır. Buna rağmen pek çok hastalık etmenine karşı etkililiği saptanmış birçok bakteri, fungus ve hatta virüs kökenli antagonistler ve hiperparazitler bulunmaktadır. Ülkemizdeki klasik biyolojik mücadele çalışmalarına 1912 yılında başlanmış ancak 1970'li yıllardan itibaren giderek daha fazla önem kazanmıştır. Halen ekonomik öneme sahip birçok zararlı, onların doğal düşmanları tarafından baskı altında tutulmakta ve hiç ilaçlamaya gerek kalmadan zararları önlenebilmektedir.

Ülkemizde biyolojik mücadele etmenlerinin üretilerek kullanılması konusunda en çarpıcı örnek, Avustralya' dan getirilen ve Ülkemizde kışı geçiremeyen predatör Cryptolaemus montrouzieri ve parazitoit Leptomastix dactylopii' nin Adana ve Antalya' daki Enstitülerde kurulmuş olan 2 insektaryum(böcek üretim tesisi)' da üretilerek, narenciye ağaçlarının önemli bir zararlısı olan Unlubit(Planococcus citri)' e karşı kullanılmalarıdır. 32' şer odalık bu iki tesiste, yılda yaklaşık 3 milyon adet predatör, 7 milyon adet de parazitoid üretilerek, ücreti karşılığında çiftçilere satılmaktadır. Hatta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Suriye ve İsrail gibi ülkelere de bir miktar ihraç edilmektedir. Muğla TKB İl Müdürlüğü bünyesinde de bir miktar üretim yapılmaktadır. Ayrıca, Serangium ve Trichogramma gibi faydalı böcekler ile bazı biyopreparatlar da biyolojik mücadelede kullanılmaktadır.

Bu alandaki uygulamalar gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim çiftçiler tarafından 1991 yılında 278.000 ağaçta biyolojik mücadele uygulanmış ve toplam 2 milyon parazitoid ve predatör kullanılmışken, 1995 yılında 883.815 ağaçta toplam 5.5 milyon adet parazitoid ve predatör kullanılmıştır.

1.4. Fiziksel ve Mekanik Mücadele Uygulamaları

Zararlıların, hastalıklı bitki veya organlarının ve yabancıotların toplanıp yok edilmesi micadele için çok önemlidir. Örneğin Altınkıçlı kelebek ve Beyaz ağaç kelebeklerinin ağaçlardaki kışlık yuvalarının toplanıp imha edilmesi, bu zararlılarla mücadelede büyük öneme sahiptir. Yine zararlılarla mücadelede ışık tuzaklarından yararlanma veya bitki gövdelerine kuşak sarma, elektrikten yararlanma, radyasyondan yararlanma gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin çoğu birçok zararlıya

karşı başarılı sonuçlar verebilmektedir. Bitki hastalıklarıyla yapılacak fiziksel mücadelede yüksek sıcaklık uygulayarak bazı toprak patojenlerinin öldürülmesi özellikle sera topraklarının sterilizasyonunda başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. Yine son yıllarda solarizasyonla birçok toprak patojenine, zararlı nematodlara ve yabancı otlara karşı başarı ile mücadele yapılabilmektedir.

Bütün bunların yanında sıcak su muamelesiyle tohum, yumru, soğan gibi üretim materyalindeki hastalık etmenlerinin öldürülmesi sağlanabilmektedir. Keza çoğaltma organlarındaki virüslerin öldürülmesi veya inaktif hale getirilmesinde sıcak su uygulaması yanında sıcak hava ile muamele de yapılabilmektedir. Bunun yanında, özellikle depo hastalıklarına karşı, depolarda düşük sıcaklık uygulanması meyve ve sebzelerin hasat sonu çürümelerini önleyebilmektedir. Sera ürünlerinde; serada uygun bir havalandırma sistemi sağlanarak pek çok hastalığın yaygınlaşması önlenebilmektedir.

Ülkemizde yapılan fiziksel ve mekanik mücadele uygulamaları, ortalama olarak 5 - 5.5 milyon dekarlık sahada ve 2.5 - 3 milyon adet ağaçta gerçekleştirilmektedir.

1.5. Entegre Mücadele Uygulamaları

Tamamlayıcı mücadele, tüm savaş ve entegre zararlı yönetimi (Integrated Pest Management / IPM) olarak bilinen entegre mücadele, zararlı türlerin populasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alan, uygun olan bütün mücadele metot ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, bunların populasyonlarını ekonomik zarar seviyesinin altında tutan zararlı yönetimi sistemidir şeklinde tarif edilmektedir.

Aslında pratik entegre mücadele uygulamaları olan tahmin ve erken uyarı çalışmaları, 1981 yılında başlamış olmasına rağmen, gerçek anlamdaki entegre mücadele uygulamaları 1995 yılında başlamıştır. İlk yıl, 9 Ulusal Entegre Mücadele Projesinin şemsiyesi altında 25 adet Bölgesel Entegre Mücadele Araştırma, Uygulama ve Eğitim Programı yürütülmüş ve pilot olarak seçilen 21 İl'de, toplam 245 hektar sahada ve 8950 adet meyve ağacında; 1996 yılında ise, 13 adet Ulusal Entegre Mücadele Projesinin şemsiyesi altında toplam 39 adet bölgesel entegre mücadele programı altında pilot olarak seçilen 34 İl'de, yaklaşık 720 hektar sahada ve 16400 adet meyve ağacında uygulama yapılmıştır.

Uygulamalar, pilot olarak seçilen çiftçi tarlalarında, araştırıcı, yayımcı-çiftçi işbirliği ile, fakat öncelikle çiftçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Çiftçilere uygulamalı olarak, kendi tarlası, bahçesi veya bağında bulunan hastalık, zararlı ve yabancıotlar tanıtılmakta, mücadeleye kendisinin karar vermesi ve mücadelenin bizzat kendisi tarafından yönetilmesi sağlanmaktadır. Yapılan tarla günleri ve demonstrasyonlarla komşu çiftçilerin de IPM uygulamalarına katılmaları sağlanmaktadır.

İki yıldan beri sürdürülen Entegre mücadele uygulamaları sonunda, kullanılan ilaç miktarında, ilaçlama sayısında ve mücadele masraflarında önemli azalmalar kaydedilmiştir.

Entegre mücadele uygulamalarında elde edilen bazı sonuçlar

· Örtüaltı sebze yetiştiriciliğinde IPM uygulaması sonucunda, İzmir(Seferihisar)'de domates seralarında bir sezonda 20-25 olan ilaç uygulaması 0-3'e indirilmiş, IPM uygulanmayan seralarda dekardan ortalama 8 ton domates alınırken, IPM uygulanan seralardan 12 ton ürün elde edilmiş; ayrıca ilaçlama masraflarından 30 milyon TL/dekar tasarruf sağlanmıştır.

· Manisa(Alaşehir)'da bağlarda IPM uygulamaları sonucunda, 18 olan ilaçlama sayısı, 9'a indirilmiştir. Mücadele masrafları IPM uygulanan Bağ'da 2.800.000 TL/da iken, IPM uygulanmayan bağda 4.620.550 TL/da olmuştur. IPM uygulanan bağlarda, faydalı bir böcek olan Chrysoperla carnea'nın populasyonunda önemli artış gözlenmiştir.

· Isparta(Eğirdir)'da elma bahçelerinde Elma karalekesi'ne karşı 10-15 olan ilaçlama sayısı, IPM uygulanan bahçelerde 5-6'ya indirilmiştir. IPM uygulanmayan elma bahçelerinde Elma içkurdu'nun zarar oranı %15 iken, IPM uygulanan bahçelerde %0.7 olmuştur.

· Nevşehir'de 1996 yılında patateste IPM uygulamaları sonucunda, çiftçi şartlarında Erken yaprak yanıklığı hastalığına karşı 1-2 ilaçlama, Patates böceği'ne karşı 4-6 ilaçlama yapılırken; IPM tarlalarında bu hastalığa karşı hiç ilaçlama yapılmamış, Patates böceğine karşı ise I ilaçlama yapılmıştır.

· Adana'da IPM uygulanmayan pamuk tarlalarında 5-7 ilaçlama yapılırken, IPM uygulanmayan tarlalarda 4 ilaç uygulaması yapılmıştır. Diğer taraftan, IPM uygulanmayan tarlalardan ortalama 350 kg/da ürün alınırken, IPM uygulanan tarlalardan 470-505 kg/da ürün elde edilmiştir.

· Adana'da IPM uygulanan narenciye bahçelerinde bir ilaçlama ve bir faydalı böcek salımı yapılırken, IPM uygulanmayan bahçelerde 3-4 ilaçlama yapılmıştır. İçel'de IPM uygulanan narenciye bahçelerindeki zirai mücadele maliyeti 70.000 TL/ağaç iken, IPM uygulamayan bahçelerde 170.000 TL/ağaç olmuştur.

· Yozgat ve Ankara'da IPM uygulanan buğday tarlalarından, IPM uygulanmayan tarlalara oranla dekardan 10-50 kg daha fazla ürün alınmıştır. IPM uygulanan tarlaların %96.7'inde Süne ve Kımıl'a karşı ilaçlamaya gerek görülmemiştir.

· Yozgat'ta IPM uygulanan mercimek tarlalarında dekardan 114 kg ürün alınırken, IPM uygulanmayan tarlalardan 90 kg ürün alınmıştır.

1.6. Tahmin ve Erken Uyarı Uygulamaları

Ülkemizde tahmin ve erken uyarı uygulamaları, ilk defa elma bahçelerine yönelik olarak 1981 yılında başlatılmıştır. Bu çalışmalar, 1972 yılından itibaren yürütülmeye başlanan entegre mücadele araştırma projelerinin sonuçlarından yararlanılarak 1981-1988 yıllarında Türkiye'nin elma yetiştirilen bütün bölgelerinde Elma içkurdu ve Elma karaleke hastalığına karşı bir proje halinde uygulanmıştır. Daha sonraki yıllarda Bağ salkım güvesi, Bağ mildiyösü ve Antepfıstığı karazenk hastalığına karşı tahmin ve erken uyarı çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar sonunda Elma içkurduna karşı yılda 5-7 defa yapılan ilaçlama sayısı 3' e, hatta bazı yerlerde 1' e indirilmiştir. Elma karaleke hastalığındaki ilaçlama sayısı 7-8' den 1-3' e; Salkım güvesinde ise yine 7-8' den 1-4'e düşürülmüştür. Böylece milyarlarca liralık ürün kaybı önlenmiş, ilaç tüketimi ve ilaçlama masrafları azaltılmıştır.

Bu uygulamalar halen devam etmekte olup, 1996 yılında araştırma enstitülerinin yardımı ve desteği ile, elma bahçelerinde 41 İl'e bağlı 87 ilçede 117 istasyon çevresindeki yaklaşık 6.7 milyon ağaçta; bağlarda 17 İl'e bağlı 39 ilçede 52 istasyon çevresindeki 1.1 milyon dekar sahada ve Antepfıstığında 2 İl'e bağlı 9 ilçede 13 istasyon çevresindeki yaklaşık 14.8 milyon ağaçta önceden tahmin ve erken uyarı esaslarına göre mücadele yapılmıştır.

Bu çalışmalar, gerçekte ilk Entegre Mücadele Uygulama Projeleri olup, araştırıcı-yayımcı-çiftçi işbirliğinin en güzel örneğini teşkil etmektedir.

1.7. Karantina ve Sertifikasyon

1.7.1. Karantina Uygulamaları

İhraç edilen bitki ve bitkisel ürünlerin kontrolünde alıcı ülke karantina mevzuatı esas alınmaktadır. Bu kontrollerde, alıcı ülkenin istemediği bir zararlı etmenle karşılaşıldığında o partinin ihracı yapılmamakta ve yasaklamalar kesin hüküm taşıdığından, fenni yollarla temizlense dahi ihracı mümkün olmamaktadır. Bu kontroller neticesinde düzenlenen Bitki Sağlık Sertifikası, Avrupa Birliği'nin de uyguladığı örnek sertifikadır.

Üretim amacı ile ithal edilen bitkiler için, Bakanlığımızca ithal permisi düzenlenir. İthal edilen materyal Bitki Sağlık Sertifikasında, Zirai Karantina Yönetmeliğindeki şartları yerine getirdikten sonra giriş kapılarında inspektörler tarafından kontrol edilir ve temiz olanların girişine izin verilir. Ancak ithal edilen bitkisel üretim materyali (tohum, fide, fidan vb.) nin zirai karantina kontrolü, giriş kapısında inspektörlerce alınan numune üzerinde, Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerindeki gelişmiş laboratu-

varlarda ve en son teknikler kullanılarak, konu uzmanı araştırıcılar tarafından yapılmaktadır.

Ülkemize daha önceki yıllarda girmiş, ancak alınan tedbirlerle lokalize edilmiş bitki hastalık ve zararlıları ile yeni giren etmenlerin temiz bölgelere bulaşmasını engellemek için, iç karantinaya tabi hastalık ve zararlılar listesi bir tebliğ şeklinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bitki Karantina Yönetmeliği'nde olduğu gibi bu listede de Bakanlık gerekli gördüğü zamanda, gerekli değişiklikleri yapmaktadır.

Bitki hastalık ve zararlılarının ülke içinde yayılışına engel olmak için, fidanlık kurmak isteyen resmi ve özel kuruluşlar, yetiştirme yerlerini bitki sağlığı yönünden, kontrol ettirmek, özellikle nematod için toprak analizi yaptırmak ve yetiştireceği bitki çeşitlerini bildirmek suretiyle Bitki Yetiştirme Ruhsatı almak zorundadır.

Bu üreticilerin fidanlıkları vejetasyon ve söküm dönemlerinde en az bir kez, ancak gerek duyulursa, vejetasyon döneminde 2 veya daha fazla da kontrol edilmektedir. Fideliklerin ise sadece söküm döneminde kontrolü yapılmaktadır. 1995 yılında 1753 adet fidanlık kontrol edilmiştir. Muayene edilen fidanların, kurşun mühürle mühürlenmesinden sonra, satış ve dağıtımına izin verilmektedir. Ülkemizde bir yerden diğer yere fide, fidan, çelik, aşı kalemi göndermek isteyenler ilgili kuruluştan Zirai Karantina Taşıma Sertifikası almak zorundadır.

Bitki karantina kontrollerinde inspektör gerek gördüğünde veya alıcı ülke karantina mevzuatı gerektirdiği taktirde, bitki ve bitkisel ürünler hastalık ve zararlılardan arındırılmak amacıyla fümigasyona tabi tutulurlar. Fümigasyonlar, TKB tarafından açılan kurslarda yetiştirilen ve sertifika alan kişilerce yapılabilmektedir. Kamu kuruluşları tarafından 1995 yılında, 582.740 ton tohum ve bitkisel ürün, 972.605 m3 gemi ve boş ambar fümige edilmiştir.

Giriş kapılarında titizlikle yapılan zirai karantina kontrollerine rağmen, yine de ülkemize bazı yeni bitki hastalık ve zararlı etmenleri girebilmektedir. Son yıllarda 52 adet yeni hastalık ve zararlı türü bu şekilde yurdumuza girmiş bulunmaktadır.

Halen 128 adet ithal ve 164 adet ihraç kapısı bulunmaktadır. İthal ve ihraç edilen ve transit geçen bitki ve bitkisel ürünlerin zirai karantina yönünden kontrolü, bu kapıların bulunduğu il ve ilçelerde görevli bulunan ve konuyla ilgili özel eğitim almış inspektörlerce yapılmaktadır.

1995 yılı itibarı ile ithal ve ihraç edilen, bir diğer deyimle inspektörlerce zirai karantina kontrolü yapılan bitki ve bitkisel ürün miktarları aşağıda verilmiştir.

İHRAÇ EDİLEN BİTKİSEL ÜRÜNLER		
Kuru ürünler (tohum ve bitkisel ürünler)	4.090.562	ton
Orman ürünleri (tomruk, kereste vb.)	1.276.458	m3
Süs bitkileri (çelik, çiçek soğanı, fide, fidan vb.)	110.782.562	adet
Yaş sebze ve meyveler	3.208.765	ton
İTHAL EDİLEN ÜRÜNLER		
Bitkisel ürünler	2.970.762	ton
Orman ürünleri	4.576.992	m3
Süs bitkileri	339.176.702	adet
TRANSİT GEÇEN BİTKİSEL ÜRÜNLER	65.740	adet ton

1.7.2. Sertifikasyon Uygulamaları

Tohumluk sertifikasyonunun bitki sağlığı açısından büyük önemi vardır. Çünkü sertifikasyonla tohumluklarda hastalıkların da sınırlanmasına imkan tanınmaktadır. Böylelikle pek çok üründe tohumla taşınan hastalığın engellenmesine ve sonuçta üründe verim artışına veya hastalığın diğer bir bölgeye bulaşması engellenmeye çalışılmaktadır. Ülkemizde tohumluk sertifikasyonu; Ankara Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü; Çayırova Tohum Test Merkezi; Samsun, Antalya, Mersin ve İzmir İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüklerinde yapılmaktadır. Ancak bu kuruluşların hiçbirinde tohum sağlığı laboratuvarları yoktur. Hastalıklar yönünden sertifikasyon ya hiç yapılmamakta, ya da bu amaç için Zirai Karantina Müdürlükleri veya Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinin uzman personelinden yararlanılmaktadır.

1. 8. Bitki Sağlığı Uygulamaları ile İlgili Sorunlar ve Öneriler

Pestisit kullanımı

¨ Ülkemizde mücadelesi yapılan 400 zararlı etmenden sadece Süne, Kımıl, Zeytin sineği ve çekirge mücadelesi devlet tarafından yapılmaktadır. 199 yılında Süne ve Kımıl'ın kimyasal mücadelesi için yaklaşık 1.6 trilyon TL; Zeytin sineği mücadelesi için ise 250 milyar TL harcama yapılmıştır. Buna karşılık entegre mücadele, biyolojik mücadele, tahmin ve erken uyarı gibi konular için çok az ödenek ayrılmıştır. Bunun için en kısa zamanda bu dört zararlının mücadelesi çiftçi birliklerine devredilmeli ve çiftçilerin mücadeleye katkıları sağlanmalıdır. İlk aşamada TMO, ürün borsaları ve tüccarın buğday alımı sırasında keseceği faturalardan % 1-2' lik bir fon kesintisiyle çiftçinin katılımı sağlanmalı ve buraya harcanan ödenekler de bitki sağlığı araştırmaları ve diğer zararlı etmenlerin mücadele uygulamalarına kaydırılmalıdır.

¨ Türkiye'de halen pestisit satın alan üreticilere, satış bedelinin % 20'si kadar ödeme yapılmaktadır. Yıllık pestisit tüketiminin yaklaşık 25 trilyon TL (150 milyon ABD$) olduğu dikkate alındığında bu ödeme, yılda yaklaşık 5 trilyon TL (30 milyon ABD$) tutmaktadır. Bu destek sistemi, pestisitlerin risk gruplarına göre kademeli hale getirilerek biyolojik preparatlar ve çevre dostu ilaçlara daha yüksek geri ödeme yapılmalı, riskli pestisitlere ise hiç ödeme yapılmamalıdır.

¨ Diğer ülkelerde olduğu gibi, Ülkemizde de kimyasal pestisit tüketiminin azaltılmasıyla ilgili hedef ve stratejiler belirlenmeli ve derhal uygulamaya konulmalıdır.

¨ Havadan yapılan geniş saha ilaçlamalarının çevre, doğal düşmanlar, ipekböceği ve bal arıları üzerine etkilerinin daha fazla olduğu dikkate alınarak, ilaçlamalarda yer aletleri kullanılmalı, tavsiyelere aykırı olarak çiftçiler tarafından havadan ilaçlama yapılmasını önleyici tedbirler alınmalıdır. Süne mücadelesinde, ilk aşamada polikültür tarımın yapıldığı Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde ULV yerine konvansiyonel ilaçlama yapılmalı, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise sadece konvansiyonel ilaçlamanın uygun olmadığı yerlerde havadan ULV ilaçlaması yapılmasına müsaade edilmelidir. Orta vadede ise, havadan kimyasal mücadele yapılmasından vaz geçilmelidir.

¨ Süne ve Kımıl'ın kışlak sayımlarında, kışlakların büyüklükleri de dikkate alınmalı ve önceki yıllara ait kışlak sayım sonuçları ile tarladaki yoğunlukları arasındaki ilişkilerin uzun yılları kapsayacak şekilde bir bilgisayar veri tabanı oluşturulmalıdır.

¨ Bitki sağlığı hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesi için tüm ürünler için üretim planlaması yapılmalı, özellikle Süne ve Kımıl'ın salgın yaptığı alanlarda, uzun vadeli üretim planlaması yapılarak hububat yerine alternatif ürünler teşvik edilmeli, ayrıca hububat ekimlerinin toplu alanlarda yapılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

¨ Hali hazırda yönetimli çiftçi mücadeleleri amacına uygun ve sağlıklı bir şekilde yapılamamaktadır. Bu mücadele şeklinin yeniden gözden geçirilerek, araştırıcı -yayımcı-üretici bağı güçlendirilmeli, yapılacak eğitimlerle üreticiler kendi tarlasındaki mücadele hizmetlerini bilinçli bir şekilde yapacak hale getirilmeli, Tarım İl Müdürlüklerinde bitki sağlığı konusunda eğitilmiş ve tecrübe

kazanmış olan teknik elemanlar mutlaka bu konularda çalıştırılmalı ve had safhada bulunan teknik eleman açığı acilen giderilmeli; kooperatiflerin şu andaki tüm zirai mücadele ilaçlarının % 20' si olan zirai mücadele ilaçları satış payı yükseltilmeli, uygun ilaç seçimi ve bunların etkin kullanımı için, organizasyon dahil gereken tüm önlemler alınmalıdır. Ayrıca birçok üründe hastalık ve zararlılara karşı etkili bir yöntem olan tohum ilaçlama uygulamalarının çiftçilere benimsetilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması yönünde gerekenler yapılmalıdır.

¨ Mevcut teşkilat yapısı, eleman ve imkan yetersizliğinden dolayı, son yıllarda yayım teşkilatının çiftçiler üzerindeki etkisi giderek zayıflamış ve ilaç firmaları ile bayilerin etkinliği artmıştır. İlaç firmaları ve bayiler gerek tanıtım, gerekse promosyonlarla çiftçilerin gereksiz ve yanlış ilaç kullanımını teşvik etmekte, bu da TKB'nın kimyasal ilaç tüketiminin azaltılarak çevre ve doğal dengenin korunması yönündeki politikasına ters düşmektedir. İlk aşamada bayilerin pestisit tavsiyesini önleyici tedbirlerin alınması gereklidir. Bu amaçla basılı ve görsel yayınlarla çiftçiler eğitilmeli ve bayi-firma etkinliği azaltılmalıdır. Daha sonraki aşamada bayilik yapacak olanların özelliklerinin Bitki sağlığı eğitimi alma temeline oturtulması şarttır. İdeal yaklaşım bu olmalıdır. Zamanla bu geçiş sağlanmalıdır. 1996 yılında bayilik yönetmeliğinde bu mealde bir değişiklik yapılmıştır ve bayiler içinde ziraatçı olanların oranı % 60'lara ulaşmıştır. Bu oldukça iyi bir gelişmedir.

¨ 1996 Yılında yeniden düzenlenerek yayımlanan Zirai Mücadele İlaçlarının Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkındaki Yönetmelik, ilaç satışı konusunda pek çok sorunu çözmekle beraber; Tarım Kredi Kooperatifleri ile Ziraat Odaları ve diğer birlikler ile ilgili problemler hala devam etmektedir. Piyasada bir denge unsuru olan bu kuruluşların ilaç satmalarına sıcak bakılmakla beraber, yönetmelik hükümlerine uymadıkları da bir gerçektir. Bunların Yönetmelik hükümlerine uydurulması, uymayanların ise bayilik belgelerinin iptal edilmesi gerekmektedir.

¨ Ülkemizde pestisit formülasyonu ve teknik madde üretimi oldukça hızlı bir gelişme göstermektedir. Bugün ülke ihtiyacını karşılayacak bir ilaç formülasyonu üretimi kapasitesi fazlasıyla mevcuttur. Bu gelişmeye paralel olarak özel sektör, hem kullanım emniyeti, hem de insan ve çevre sağlığı açısından daha güvenli etkili maddelerin ve formülasyon tiplerinin üretimini de yapabilecek teknolojileri getirmelidir.

¨ Ayrıca, pestisit sektörü, imal ettiği ilacın canlılara yaptığı etkileri, çevredeki ve ürünlerdeki kalıcılık durumlarını ve diğer her türlü toksisite çalışmalarını sağlıklı biçimde yaparak, bunun kullanılacağı üründeki en düşük ve en etkili olan dozunu üreticiye sunmalıdır.

¨ İthalatta, yerli olarak üretilen pestisit formülasyonu ve etkili maddeleri için ithal edilecek ham maddelere uygulanan % 6'lık fon kaldırılmalıdır. Pestisit teknik maddesi üretimi devlet tarafından teşvik edilmelidir.

¨ Pestisit kalıntıları konusunda alt yapı ve özellikle eleman yetersizliği nedeniyle, yeterince çalışma yapılamamaktadır. Bunun için gerekli imkanlar sağlanmalıdır.

¨ Talimatlara uygun kullanım halinde pestisit kalıntıları yönünden bir problemle karşılaşılmamaktadır. Ancak, talimat dışı kullanımlar neticesi ortaya çıkan kalıntı sorunlarının belirlenip çözümü için zaman zaman Araştırma Enstitülerinde araştırma projeleri yapılmalıdır. Yoğunluk, son ilaçlama ile hasat arasında geçmesi gereken sürelere yönelik çalışmalar ile hasat anında sörvey şeklinde yapılacak kalıntı analizleri üzerinde olmalıdır. TKB İl Kontrol Laboratuvarlarında pestisit kalıntı birimleri kurulmalı ve pazarlarda, hallerde sörvey şeklinde kalıntı analizleri yapılmalıdır ve her yıl bu sonuçlar da Bakanlıkça yayımlanmalıdır.

¨ Başta feromonlar olmak üzere, cezbediciler, uzaklaştırıcılar, böcek gelişim düzenleyicileri, kısırlaştırıcılar ile ilgili olarak Ülkemizde 1970'li yıllarda başlamış olan araştırmalardan elde edilen bulgular daha geniş olarak tatbikata yansıtılmalıdır. Bu çerçevede öncelikle yurt dışında geliştirilmiş olan feromonlar ithal edilerek kullanımı teşvik edilmeli, diğer taraftan bunların yurt içinde üretimi ve geliştirilmesini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca, Ziray ve benzeri cezbedici preparatların sente-

zlenmesi, geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılması sağlanmalıdır.

¨ İlaç kalıntıları değişik yollarla su kuyularına, baraj göllerine ve büyük su havzalarına ulaşabilir. Gelişmiş bazı ülkeler, suların kirlenmemesi için önlemler almışlar ve su kaynaklarını, önemine göre bölgelere ayırarak, çok hassas yerlerde ilaç kullanımını yasaklamış, bazı yerlerde ise kısıtlayarak, tarım örgütlerinin gözetim ve denetimini esas almışlardır. Benzer sistemler ülkemizde de uygulanmalıdır.

¨ Çevre Bakanlığı'nın kontrolü altında, pestisitlerin sulara geçişi ile ilgili olarak, su havzalarına yönelik geniş kapsamlı pilot bölge çalışmalarına ağırlık verilmeli ve bu konuda yapılan bütün çalışmalar çeşitli disiplinlerden oluşan bir üst kurulca değerlendirilmelidir.

¨ Pestisitlerin yeraltı ve yüzey suları, toprak ve dolayısıyla bu ortamda gelişen ürünlerdeki pestisit kalıntılarına yönelik çalışmalar, değişik kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle TKB her çalışmadan bilgi alamamakta, bu da bazı sorunlar yaratmaktadır. TKB'na bağlı olarak oluşturulması teklif edilen referans müessesenin bünyesinde, pestisit ve çevreyle ilgili çalışmaların yapılacağı laboratuvarların kurulması ve yapılan çalışmalardan ilgili her kuruluşun bilgilendirilmesi uygun görülmektedir. Alınan sonuçlara göre bir değerlendirme yapılarak pestisit uygulamalarında kullanılan doz, son ilaçlama ile hasat arasında geçmesi gereken süreler gözden geçirilmelidir.

¨ Çevreye olan olumsuz etkilerini giderebilmek için, pestisitlere ancak gerekli olduğu zaman başvurulmalı ve faydalılara, uygulayıcıya ve çevreye en az zehirli ilacın, en uygun zamanda, dozda ve en uygun aletle atılmasına özen gösterilmelidir.

¨ Pestisitlerin bal arılarına olan etkilerini azaltıcı önlemler alınmalıdır.

¨ İlaçların emniyetli taşınması, pestisit ambalajları ve artık ilaçların emniyetle zararsız hale getirilmesi işi üzerinde önemle durulmalıdır. Hatta boş ambalajların bayiler ve firmalar tarafından depozit karşılığı geri alınması sağlanmalıdır.

¨ Pestisitlerin yangın, sel vb. durumlarda çok büyük tehlike yaratabileceği dikkate alınarak, imalattan kullanıma kadarki tüm kademelerde, depolama koşulları sağlıklı ve standart hale getirilmelidir.

¨ Yeterince boyama yapılmamış ilaçlı tohumlukların bilinçsizce yemeklik ve yemlik olarak kullanım tehlikesini önlemek için gereken önlemler alınmalıdır.

Biyolojik mücadele

¨ Gerek kimyasal ilaç kullanımının azaltılması, gerekse bunların çevreye olan olumsuz etkilerinin giderilmesi bakımından kimyasal mücadelenin alternatifi olan biyolojik mücadele uygulamalarının hızla yaygınlaştırılması için gereken önem verilmeli ve daha çok destek ayrılmalıdır. Özellikle mevcut kitle üretim birimleri ve insektariumlar tam kapasite ile çalıştırılmalı, halen araştırma çalışmaları tamamlanmış bulunan biyolojik mücadele etmenlerinin bir an önce uygulamaya verilmesi için uygun kitle üretim birimleri ve insektarium tesisleri kurulmalı ve işletmeye açılmalıdır.

¨ Biyolojik preparatların kimyasal preparatlarla rekabet edebilmesi ve piyasada bulundurulması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

¨ Süne yumurta parazitoidlerinin kışı geçirebilmeleri ve yazın aşırı sıcaklardan etkilenmemesi ve netice olarak bunların doğada korunması ve etkinliklerinin artırılması için son derece önemli olan ağaçlar, ağaçlıklar ve çalılıkların kesilmesi veya sökülmesinin engellenmesi ve bu alanlardaki ağaçlandırma çalışmalarına hız verilmesi, anızların yakılmasının önlenmesi, tarla kenarlarındaki yabancıotların ilaçlanmaması ve meraların korunması sağlanmalıdır.

Pestisit ruhsatlandırma

¨ Türkiye' deki pestisit ruhsatlandırma sistemi ile Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerin ruhsatlandırma sistemi mukayese edildiğinde hem ruhsatlandırmada görevli kuruluş ve kurumlar

seviyesinde, hem de yasal düzenlemelerde önemli derecede eksiklikler görülmektedir. Bunlar giderilmelidir.

¨ 1995 Yürürlüğe konulmuş olan Pestisitler ve Benzeri Maddelerin ruhsatlandırılması hakkındaki yönetmelik yeniden gözden geçirilerek güncel hale getirilmeli ve ruhsatlandırmada pestisitlerin insan sağlığı, çevre, balarısı, yaban hayatı ve biyolojik mücadele etmenlerine etkileri üzerinde daha fazla durulmalıdır. Ayrıca biyolojik preparatların ruhsatlandırılmasında bazı ayrıcalıklar ve kolaylıklar getirilmelidir. Transgenik bitkilerin durumu açıklığa kavuşturulmalıdır.

¨ Ruhsatlandırmada ve teknik talimatlarda bazı ürün veya ürün grupları(çay, tütün, zeytin, fındık vb.) ile bazı önemli konular için (seralar ve tarla şartları, süs bitkileri vb.) temel prensipler açıkça ortaya konulmalıdır. Yine içme suyu kaynakları, barajlar, göller vb. yerlerin korunması için de, ruhsatlandırma safhasında genel prensipler belirlenmeli ve uygulamaya bu şekilde verilmesi sağlanmalıdır.

¨ Pestisit ruhsatlandırılmasında, Sağlık Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı'nın da mutlaka görüşleri alınmalı, ruhsat yenileme yerine, her 5 yılda bir yeniden ruhsatlandırma sistemi getirilmeli ve bu işlem sırasında ilave belge ve deneme raporları istenmelidir.

¨ Bir etkili maddenin Türkiye' de kullanılıp kullanılmaması için fayda/risk analizleri yapılmalı, bunun için de gerekli kriterler her yıl belirlenmelidir.

¨ Biyolojik etkinlik denemelerinin yapılması ve denetimleri sırasında Araştırma Enstitüleri yanında pestisit üreticisi firmaların sorumluluk almasını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

¨ Tohum ilaçlamaları ruhsatlandırma sistemi içinde yeni bir anlayışla ele alınmalı bu konuda, sadece bir hastalıkta veya bir zararlı ile mücadele için pestisit ruhsatlandırılması yerine birkaç hastalığı veya zararlıyı kontrol edebilen geniş spektrumlu pestisitler veya karışımların ruhsatlandırılması temel prensip olarak benimsenmelidir.

Zirai mücadele aletleri

¨ Zirai mücadele alet ve makineleri, pestisitlerin biyolojik etkinliklerinde önemli rol oynamaktadır. Püskürtme memelerinin yapıları ve özellikleri biyolojik etkinliğin artması veya azalmasında doğrudan etkili olmaktadır. Bu sebeple, zirai mücadele alet-makineleri ruhsat alıp piyasaya verildikten sonra, gerek piyasada ve gerekse Tarım Alet ve Makinaları Test Merkezi'ne getirilip testlenerek, tam bir denetleme yapılmalıdır. Ruhsata esas özelliklerinde sapma tespit edilenlerin ruhsatı iptal edilerek imalatı ve satışı durdurulmalıdır. Ruhsat süresi dolan alet-makinelerin ruhsatlandırılmaları, yeniden yapılmalı, test ve deney raporu düzenlenmesi işlemine tekrar başlanmalıdır.

¨ Zirai mücadele aletlerinin kullanılması ve kalibrasyonu hakkında çiftçiler ve uygulayıcı teknik elemanlar yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları gibi, Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde de bu konuda uzmanlaşmış yeterli eleman bulunmamaktadır. Bu enstitülerde ilaçlı mücadeleye yönelik olarak yürütülen araştırma projelerinde makineci görev almamakta ve mevcut uzmanlar da mücadele aletleri konusunda yeterli bilgi birikimine sahip bulunmamaktadır. Bu konular TKB tarafından ele alınıp yeniden bir yapılanmaya gidilmelidir.

¨ Tohum ilaçlamaları halen TKB İl Müdürlükleri elinde bulunan çok eski selektörlerle yapılmaktadır. Bunların yeterli olmaması ve kullanımlarını bilen uzman elemanların yok denecek kadar az olması yanında, var olan ilaçlama üniteleri de yeteri kadar veya hiç kullanılmamaktadır. Çiftçiler ilaçlamayı bazen kürekle karıştırmak suretiyle yapmaktadırlar. Mevcut aletlerin uygun şekilde kullanımı sağlanmalı, hatta özel tohum ilaçlama aletleri, değişik amaçlara uygun olarak geliştirilmelidir. Bu aletlerde farklı ürünler (fasulye, nohut vb.) değişik formülasyon tiplerindeki ilaçlarla ilaçlanabilmelidir. Tohum ilaçlama konusunda her ilde en az üç kişi eğitilmelidir.

¨ Değişik bitki desenlerine göre uygun ilaçlama yapmaya ve hedef dışına giden ilacı toplayıp yeniden kullanmaya imkan veren ilaçlama aletleri geliştirilmeli ve bunların kullanımı için gerekli teşvikler yapılmalıdır. Örneğin, ilaçlama iş genişliği fazla, arazi meyline göre farklı teker çeşitleri ve

ayarları olan, yüksek bitkilerin ilaçlanmasına uygun aletler gibi.

¨ Ülkemizde imal edilen aletlerin verimlilikleri ve dayanıklılığı, ne yazık ki tam olarak kontrol edilmemektedir. Çünkü şu anda zirai mücadele alet imalatçılarının denetimi, bulundukları yerdeki TKB İl müdürlüklerince yapılmakta, ancak bu konuda her ilde yetkili ve eğitilmiş uzman eleman bulunmadığı için, bu işlev yerine getirilememektedir. Bunun neticesi olarak piyasada denetimsiz, amaca uygun olmayan ve kaçak aletler üretilebilmekte ve bu durum hem ilaçlamaların etkisiz olmasına, hem de çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Bu önlenmelidir.

Kültürel önlemler

¨ Hastalık, zararlı ve yabancıotların mücadelesi için son derece önemli olan kültürel önlemlerin pek çoğu maalesef uygulanmamakta veya bu konuya gereken önem verilmemektedir. Konunun önemi uygulayıcı kuruluşlarla üreticiye anlatılmalıdır. Bunun için de öncelikle üreticiler eğitilmeli, hatta bazı durumlarda bazı kültürel tedbirlerin üreticiler tarafından yapılması zorunlu kılınmalıdır. Bu durum gerekiyorsa yasal yollarla sağlanmalı veya üreticinin örgütlenmesi gibi yollara başvurulabilmelidir.

¨ Çok yıllık bitkilerde budama ve hasat işlemlerinde çalışan elemanların eğitilmesi ve ekiplerin kontrolü hususu yasal bir statüye bağlanmalıdır.

¨ Sertifikalı tohumluk üretimi ve kullanımı teşvik edilmeli ve bu usul tüm tarım ürünlerine yayılmalıdır. Fide ve fidanların dağıtımı da sertifikasyon kapsamına alınmalıdır. Sertifikasyonda hastalık ve zararlıların standartlarının oluşturulmasında bitki sağlığı uzmanları söz sahibi olmalıdırlar.

¨ Son yıllarda ülkemize girmiş olan hastalık ve zararlıların eradikasyonu ve yayılışını önlemek için gerekli araştırma ve sörveyler yapılmalıdır.

Entegre Mücadele

· Pestisitlerin olumsuz etkilerinin azaltılması ve sürdürülebilir tarımsal üretimin sağlanması için, halihazırda 16 önemli üründe yürütülen ve 52 ilde pilot olarak uygulaması yapılan entegre mücadele araştırma uygulama ve eğitim projelerinin daha fazla sayıda ürüne ve geniş sahaya yaygınlaştırılabilmesi için TKB, Üniversiteler, ilaç firmaları ve çiftçi birlikleri arasındaki işbirliği geliştirilmeli ve her kuruluş kendi üzerine düşeni yerine getirmeli, bu projeler için gerekli kaynak ve destek sağlanmalıdır.

· Entegre Mücadele programlarının ana hedefi çiftçilerdir. O nedenle çiftçilerin kendi tarlası, bahçesi ve bağındaki mücadele faaliyetlerini idare edebilecek birer uzman haline getirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

· Entegre Mücadele programlarına, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, TARİŞ, ÇUKOBİRLİK, ANTBİRLİK, FİSKOBİRLİK, MARMARA BİRLİK, TRAKYA BİRLİK ve diğer çiftçi birliklerinin mali ve işgücü bakımından aktif olarak katılmaları için TKB gerekli tedbirleri almalı, adı geçen diğer kuruluşlar da üzerine düşeni yapmalıdır.

· İlk aşamada Entegre mücadele programlarının yürütüldüğü yerlerde, daha sonraki yıllarda ise ülke genelinde kullanılmak üzere,15 önemli ürün için "Entegre Mücadele Teknik Talimatı" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu talimatlarda; biyolojik mücadele, biyoteknik yöntemler, dayanıklı çeşitler, genetik mücadele, mekanik ve fiziksel mücadele ile kültürel tedbirler gibi alternatif mücadele metotlarına öncelik verilmektedir. Alternatif mücadele metotları ile kontrol altına alınabilen hastalık, zararlı ve yabancıotların mücadelesinde, kimyasal mücadele tavsiye edilmemektedir. Söz konusu talimatlara titiz bir şekilde uyulması için TKB, ilaç firmaları, çiftçi birlikleri ve çiftçiler gerekli çabayı göstermelidir.

2. BİTKİ SAĞLIĞI ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI

2.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarafından Yapılanlar

İsimleri raporun Teşkilat bölümünde verilen TKB bünyesindeki bitki sağlığı araştırmalarından

sorumlu 9 araştırma enstitüsü, ülkemizde ekonomik düzeyde zarar yapan toplam 400 adet hastalık, zararlı ve yabancıot türü ile bunların doğal düşmanları ve şu anda ekonomik olarak zarar yapmayan, ancak ileride problem olabileceği düşünülen pek çok potansiyel zararlı üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Şimdiye kadar•yapılan araştırmalar sonucunda bunların yayılışı, biyolojisi, ekolojisi, epidemiyolojisi, yoğunlukları ve mücadele yöntemleri belirlenmiş; bunların her biri için Zirai Mücadele Teknik Talimatı hazırlanarak uygulama kuruluşlarına dağıtımı yapılmıştır. Uygulama kuruluşları zararlıların mücadelesini bu talimatlara göre yapmak zorundadır. Ayrıca, 1994 yılından itibaren önemli ürünler için Entegre Mücadele Talimatları hazırlanarak uygulamaya verilmiştir.

Bitki sağlığı araştırmalarının amacı

TKB tarafından 1992 yılında belirlenmiş bulunan "Zirai Mücadele Araştırma Politikası, Stratejisi ve Öncelikleri" nde ana amaç, "Ülkemizde kültür bitkilerine arız olan zararlılar ile mücadelede, modern metot ve teknikler kullanılarak daha bol, kaliteli ve pestisit kalıntısı bulunmayan ürün elde edilmesini sağlamak ve sonuçta üreticinin gelirini arttırmak, zorunlu olmadıkça kimyasal ilaç kullanmamak veya çevre dostu ilaçları tercih etmek, bunları en uygun zamanda ve dozda kullanmak suretiyle zirai mücadele girdilerini azaltmak; pestisitlerin doğal dengeyi bozması, insan ve sıcakkanlılara olumsuz etkisi, çevre kirlenmesi, ürünlerde kalıntı bırakması ve zararlılarda direnç oluşturması gibi olumsuz etkilerini en aza indirmek; hastalıklardan temiz üretim materyali elde etmek; zirai karantina tedbirlerini belirleyerek Türkiye' de bulunmayan zararlıların her türlü bitki ve tohumlarla ülkemize girmesini engellemek; girmiş olanların yayılmalarını önlemek ve en iyi şekilde mücadele etmek için gerekli araştırmaları yaparak, ülke ekonomisine ve bilime katkıda bulunmaktır. "

Bu politika ve stratejide, entegre mücadele, biyolojik mücadele, biyoteknolojik mücadele, genetik mücadele, kültürel tedbirler, fiziksel ve mekaniksel mücadele, dayanıklı bitki materyali elde edilmesi, tahmin ve erken uyarı, çevre ve ekolojik tarım ile ilgili araştırmalara öncelik verilmektedir. Kimyasal mücadele araştırmalarında ise çevre dostu pestisitler, böcek gelişimi düzenleyicileri, madeni ve bitkisel yağlar, pestisitlerin bitkisel ürünler, toprak ve sulardaki kalıntıları ile toksikolojik ve ekotoksikolojik araştırmalara öncelik verilmektedir.

Araştırma projelerinin hazırlanması

TKB bünyesindeki araştırma enstitülerinde, daha çok uygulamalı ve uyarlamalı araştırma projeleri yürütülmektedir. Ancak az da olsa stratejik ve temel araştırmalar da yapılmaktadır. Bu araştırma projelerinin konuları çiftçiler, yayım kuruluşları veya araştırıcılar tarafından belirlenmekte ve projeyi yürütecek araştırıcı tarafından proje teklifi hazırlanmaktadır. Gerek ele alınan yeni proje teklifleri, gerekse daha önceki yıllarda başlatılan projelerin raporları öncelikle Enstitü Araştırma Komitelerinde görüşülerek olgunlaştırılmakta, daha sonra yılda bir defa yapılan Bitki Sağlığı Araştırmaları Çalışma Gurupları'nda görüşülmektedir.

Araştırma projelerinin değerlendirilmesi

Araştırma enstitüleri tarafından yürütülen bitki sağlığı ile ilgili projeler, her yıl genellikle Kasım - Ocak aylarında toplanan ve TKB yetkilileri, araştırma enstitüsü müdürleri, entegre mücadele proje koordinatörleri, proje liderleri, Üniversite ve ilgili diğer kuruluş temsilcilerinin katıldığı, Entegre Mücadele, Biyolojik Mücadele, Bitki Zararlıları, Bitki Hastalıkları, Yabancıot ve Pestisitler, Fizyoloji ve Toksikoloji konularındaki 6 ayrı Araştırma Çalışma Grubu toplantısında görüşülerek karara bağlanmaktadır. Her araştırma projesi, konuyla ilgili 2 raportör tarafından önceden incelenerek değerlendirilmekte, raportör görüşleriyle birlikte gruba katılan üyeler tarafından tartışılarak gerekli kararlar alınmaktadır. Projeler burada alınan kararlar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu guruplarda ayrıca, zirai mücadele alanında yürütülecek projelerin öncelikleri, uygulamaya verilecek hususlar ve gerektiğinde Zirai Mücadele Politikası ve Stratejisi görüşülerek karara bağlanmaktadır. Ancak 1995 yılından itibaren projelerin desteklenmesi ve yürürlüğe konulmasında, Araştırma Tavsiye Komiteleri(ATK) ve Tarımsal Araştırma Konseyi(TAK) yetkili bulunmaktadır.

Araştırma öncelikleri

Bitki sağlığı alanındaki öncelikli araştırma konuları, 1992 yılından itibaren 10 yıllık süreleri kapsayacak şekilde belirlenmektedir. Son olarak 1995 yılında, 2005 yılına kadar araştırılması gereken proje konuları belirlenmiştir. Bu öncelikli konular her yıl gözden geçirilerek güncel hale getirilmektedir. TKB bütün projelerin öncelikli konular içerisinden seçilmesi hususunda çok titiz davranmaktadır.

Diğer taraftan Dünya Bankası tarafından desteklenen Türkiye Tarımsal Araştırma Projesi(TAP) çerçevesinde bitki sağlığı araştırmaları da dahil bütün araştırma projeleri için 10 yıllık (1995 - 2005) Araştırma Mastır Planı hazırlanmıştır. Bu Mastır Plan çerçevesinde araştırma öncelikleri, Araştırmaların çekiciliği (Araştırmaların potansiyel faydaları ve bu faydalardan yararlanma becerisi) ve Araştırmaların yapılabilirliği (Araştırma - Geliştirme potansiyeli ve Ar-Ge kapasitesi) kriterlerine göre belirlenmiştir.

Bu kriterlere göre, önce ürün grupları dikkate alınarak 17 adet Araştırma Fırsat Alanı (AFA) ve bu araştırma fırsat alanları altında yer alan Öncelikli Araştırma Programları belirlenmiştir. Bitki sağlığı ile ilgili araştırma programları bu AFA'lar içerisinde müstakil programlar halinde yer almıştır.

Bitki sağlığı araştırma konuları

TKB tarafından yürütülen bitki sağlığı araştırma konuları, Entegre Mücadele; Biyolojik Mücadele; Biyoteknolojik Mücadele; Genetik Mücadele; Toksikoloji, Ekotoksikoloji, Fizyoloji; Pestisit Kalıntı Kontrolü; Önceden Tahmin ve Erken Uyarı; Zararlılara Karşı Dayanıklı Çeşitler; Kültürel Tedbirler; Karantina; Taksonomi ve Gen Kaynakları; Çevre ve Ekolojik Tarım; Zirai Mücadele Aletleri ve Pestisit Uygulama Teknikleri şeklinde guruplandırılabilir.

2.1.1. Entegre Mücadele Araştırmaları

Ülkemizde ilk entegre mücadele araştırma projesi, 1970 yılında pamukta başlatılmış; 1972 yılında ise elma zararlıları ve fındık zararlıları ile entegre mücadele araştırma projeleri yürürlüğe konulmuştur. Sonraki yıllarda buğday, tütün, bağ, narenciye, şeftali ve lahanada entegre mücadele araştırma projeleri yürütülmüş olup, bunların bazıları 10-12 yıl süren çok kapsamlı, temel ve bölgesel araştırma kapsamındadır. Bu araştırmaların sonunda elma, fındık, şeftali ve narenciye bahçeleri ile pamuk, buğday, tütün ve lahana tarlalarındaki zararlılar, bunların doğal düşmanları, yoğunlukları, yayılışları, yaşayışları, populasyon değişimleri ve mücadele yöntemleri geliştirilmiştir. Ayrıca, Elma içkurduna karşı daha önce 5-7 defa uygulanan ilaçlama sayısı ortalama 3'e; Pamukta daha önce 10-11 olan ilaçlama sayısı da 4-5'e indirilmiştir.

1989 Yılında, entegre mücadele araştırmaları bakımından önemli bir adım atılmış olup, örtü altında yetiştirilen sebze ve süs bitkileri, patates, mısır, pamuk, ayçiçeği, elma, kiraz, zeytin, fındık ve antepfıstığı olmak üzere toplam 10 konuda Ülkesel entegre mücadele araştırma projesi hazırlanmış ve 1990 yılından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Ürün veya ürün grubu esas alınarak hazırlanan bu projelerde; hastalıklar, zararlılar ve yabancıotlar ile ilgili araştırmalar birlikte ele alınmış ve esas projenin şemsiyesi altında alt projeler halinde yürütülmüştür. Bu projelerde uygulama ve eğitim de öngörülmüş olmasına rağmen, beklenen gerçekleşme olmamıştır.

Entegre mücadele çalışmaları açısından, 1994 yılında çok önemli bir atılım başlatılmıştır. İlk olarak, Entegre Mücadele Araştırma, Uygulama ve Eğitim Politikası, Stratejisi ve Öncelikleri belirlenmiştir. Buğday, nohut, mercimek, narenciye, şeftali ve bağda yeni entegre mücadele projelerinin hazırlanması kararlaştırılmış ve böylece daha önce yürütülmekte olan 10 proje ile birlikte, ülkemizde yürütülen entegre mücadele projelerinin sayısı, 1995 yılında 16'ya ulaşmıştır.

Bu projeler yeni bir anlayışla hazırlanmış olup, bir taraftan hastalık, zararlı ve yabancıotlar üzerinde bugüne kadar yapılmış olan araştırma sonuçları entegre edilmek suretiyle, araştırma enstitüleri, TKB il ve ilçe müdürlükleri, kooperatifler, çiftçi birlikleri ve çiftçilerin işbirliği ile uygulanmakta; diğer taraftan da entegre mücadele programlarında ihtiyaç duyulan konular, araştırma

enstitüleri tarafından alt projeler halinde araştırılarak elde edilen sonuçlar, Entegre mücadele programına dahil edilmektedir.

TKB'nın mevcut teşkilat yapısında yer alan ilgili Genel Müdürlükler, Araştırma Enstitüleri, İl ve İlçe Müdürlükleri, Köy Grubu Tarım Merkezleri ile Üniversiteler, kooperatifler, çiftçi birlikleri ve çiftçiler dikkate alınarak, Entegre Mücadele Organizasyonu oluşturulmuştur. Bu yapı içersinde merkezde entegre mücadele projelerinin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve koordinasyonu gibi konularda, Bakanlığa teknik olarak yardımcı olmak ve tavsiyelerde bulunmak üzere Entegre Mücadele Merkez Komisyonu, Entegre Mücadele Araştırmaları Çalışma Grubu, Koordinasyon Kurulları ve Teknik Komiteler kurulmuştur.

Her ülkesel entegre mücadele projesinde, bir Koordinatör Araştırma Enstitüsü ve Üye Enstitüler görev almaktadır. Projeler ülke genelinde, koordinatör araştırma enstitüsü tarafından seçilen bir "Entegre Mücadele Proje Koordinatörü", bölgelerde üye enstitüler tarafından seçilen birer "Entegre Mücadele Bölge Lideri", İllerde TKB il müdürlükleri tarafından belirlenen birer "Entegre Mücadele İl Sorumlusu" ve ilçelerde İlçe Müdürlüğü tarafından belirlenen birer "Entegre Mücadele İlçe Sorumlusu" tarafından koordine edilmekte ve uygulanmaktadır. Köylerde ise "Önder Çiftçiler" den yararlanılmaktadır.

Ayrıca Entegre Mücadele Programlarında görev alan Araştırma Enstitüleri, TKB İl ve İlçe Müdürlükleri arasındaki koordinasyonu, teknik işbirliğini ve haberleşmeyi sağlamak üzere, her önemli ürün için birer "Entegre Mücadele Ağı (Network)" oluşturulmaya başlanmıştır. Entegre Mücadele Ağları, bilgisayar haberleşme ağı ile desteklenecektir. Bu amaçla öncelikle araştırma enstitülerinin TAGEM ve birbiriyle irtibatlandırılması, daha sonra da il müdürlüklerinin bu bilgisayar ağlarına dahil edilmesi planlanmaktadır. En son aşamada bunların internet ve diğer uluslararası bilgisayar ağlarına bağlanması hedeflenmektedir.

Entegre mücadele eğitimi ve tanıtımı konusunda bir hamle başlatılmış olup, yoğun programlar halinde uygulanmaktadır.

Halen 16 Ülkesel Entegre Mücadele Projesi şemsiyesi altında değişik konularda toplam 140 adet araştırma projesi yürütülmektedir. Bu şekilde, Entegre Mücadele Programları, gelişen teknoloji ve elde edilen araştırma sonuçlarına göre sürekli olarak geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.

Entegre mücadelenin hedefleri

Entegre Mücadelenin ana hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:

· Bitkisel üretimin artırılması, kaliteli ve pestisit kalıntısı bulunmayan ürün elde edilmesi,

· Doğal düşmanların korunması ve teşvik edilmesi,

· Tarla, bahçe ve bağların periyodik olarak kontrol edilmesi,

· Çiftçilerin kendi tarlası, bahçesi ve bağındaki mücadele faaliyetlerini yönetebilecek bir uzman haline getirilmesi.

Entegre mücadele programlarının amaçları

Entegre mücadele programlarının amaçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

a) Bugüne kadar yapılmış olan araştırma sonuçlarından yararlanılarak, hastalıklar, zararlılar ve yabancıotların mücadelesi için uygun bir entegre mücadele araştırma, uygulama, eğitim ve tanıtım programının oluşturulması ve geliştirilmesi,

· Ülkesel entegre mücadele ağı (Network) kurulması,

· Entegre mücadele projesinde görev alacak araştırıcıların, uygulama kuruluşlarındaki teknik elemanların ve üreticilerin eğitimi,

· Entegre Mücadelenin karar vericilere, politikacılara, çiftçilere, kamuoyuna ve tüketicilere

tanıtılması,

· Ülke genelinde uygulanmak üzere, "Entegre Mücadele Teknik Talimatı" hazırlanması ve uygulanması.

b) Hastalıklar, zararlılar ve yabancıotlar konusunda, ihtiyaç duyulan araştırmaların alt projeler halinde yürütülmesi.

2. 1. 2. Biyolojik Mücadele Araştırmaları

Biyolojik mücadele araştırmaları, zirai mücadele araştırma politikası ve stratejisi içinde entegre mücadeleden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Belirlenmiş bulunan Biyolojik Mücadele Araştırma Politikası ve Stratejisinde aşağıdaki konulara öncelik verilmektedir;

· İnsan sağlığı, çevre ve doğal dengenin korunması için, biyolojik mücadelesi mümkün olan bütün konularda, bu çalışmaların yaygınlaştırılması,

· Biyolojik mücadele çalışmalarında, ülkemizde mevcut olan doğal düşmanların korunması ve etkinliklerinin artırılması,

· Doğal düşmanların laboratuvar veya insektaryumlarda kitle halinde üretimi yapılarak doğaya salınması, bu amaçla Adana ve Antalya' daki insektaryumların tam kapasite ile çalıştırılması, buna ilave olarak Ankara, Bornova / İzmir, Diyarbakır ve diğer enstitülerde de faydalı organizmaların kitle üretim odalarının sayısının artırılması,

· Entomopatojenlerin (bakteri, virüs, fungus) tespit edilmesi, üretimi ve uygulamada kullanılma imkanları ile ilgili araştırmaların sayısının artırılması, öncelikle Bacillus thuringiensis, Granule virüsler, Beauveria bassiana, Verticillium lecanii' ve böcek paraziti olan Nematod türlerinin kitle halinde üretimi , preparat haline getirilmesi, ve pratikte kullanılma imkanlarının araştırılması,

· Bitki hastalıkları ile biyolojik mücadeleye daha fazla önem verilmesi ; Bakteri, virüs,fungus gibi hastalık etmenlerinin antagonistleri olan mikroorganizmaların tesbiti ve bunlardan biyolojik mücadelede yararlanma olanaklarının araştırılması,

· Yabancıotlarla biyolojik mücadelede, böcek ve hastalık etmenlerinden yararlanma imkanlarının araştırılması,

· Pestisitlerin doğal düşmanlar üzerindeki yan etkilerinin araştırılması,

· Pestisitlere direnç kazanmış faydalı organizmaların tesbiti, ilaçlara dirençli ırkların oluşturulması ve bunların biyolojik mücadelede kullanılması.

Ülkemizde biyolojik mücadeleyle ilgili olarak yapılmış olan bazı araştırma sonuçları aşağıda verilmiştir:

a) 1981-1985 yıllarında yapılan bir çalışmada, Elma içkurdu ve diğer bazı önemli meyve zararlılarının yumurtalarında 6 yumurta parazitoidi tür saptanmıştır. Bunların bazılarının, Orta Anadolu Bölgesi'nde çok yaygın ve etkili oldukları görülmüştür. Bunlardan Trichogramma turkeiensis, T.buluti ve T. kilinceri isimli türler dünyada ilk defa ülkemizde tespit edilmiştir. Diğer taraftan Akdeniz, Ege ve Orta Anadolu Bölgelerinde Mısırkurdu yumurtalarında da Trichogramma evanescens, T. brassicae türleri tespit edilmiş ve bunların tabiatta çok etkili oldukları görülmüştür. Adı geçen bölgelerde bu parazitoidlerin korunması ve kitle halinde üretilerek biyolojik mücadele amacı ile, mısır tarlalarına salınması ile ilgili araştırmalar sürmektedir. l996 yılında Bornova / İzmir ve Adana ZMAE' de Trichogramma türlerinin kitle halinde üretilmesi ile ilgili 2 küçük üretim tesisinin yapımına başlanmıştır.

b) Ülkemizde biyo-preparatlar (bakteri, virüs ve fungus) üzerinde de önemli çalışmalar yapılmıştır. Bacillus ihtiva eden bakteri preparatlarının, bazı meyve zararlısı lepidopterlere karşı denenmesine 1970' li yıllarda başlanmıştır. Halen ülkemizde birçok bakteri preparatı ruhsat almış bulunmaktadır. Bunlardan bazıları 1991 - 1993 yıllarında Patates böceği'ne karşı da denenmiş ve

çok iyi sonuçlar alınmıştır. Halen bunların birçok zararlıya karşı kullanılmasıyla ilgili araştırmalar devam etmektedir.

c) Ülkemizde hububatın en önemli zararlısı olan Süne' nin zararı özellikle yumurta parazitoidleri tarafından önlenmektedir. Yumurtalardaki parazitlenme, bazı yerlerde % 80-90 gibi yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Süne yumurta parazitoidlerinin kitle halinde üretilmesine yönelik olarak, Antalya NSAE'ndeki insektaryumda yürütülen çalışmalardan olumlu sonuç alınmıştır. Bu parazitoidlerin kitle halinde üretimiyle ilgili çalışmaların, önümüzdeki yıllarda Ankara, Adana, Diyarbakır ve Bornova ZMAE'leri ile Edirne Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

d) İç Anadolu Bölgesi'nde hububatın en önemli zararlısı durumunda olan Kımıl, bazı yer ve yıllarda yumurta parazitoidleri ve Beauveria adlı fungal hastalık tarafından kontrol altına alınabilmektedir. Bir proje çerçevesinde yapılan çalışmalarda, Beauveria' nın Orta Anadolu Bölgesi'nde bazı yer ve yıllarda, kışlayan Kımıl erginlerini % 80-95'e varan oranlarda hastalandırarak ölümüne neden olduğu belirlenmiştir.

e) Adana ZMAE elemanlarınca 1991 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi'nden Serangium parcesetosum adlı predatör böcek getirilerek, laboratuvarda üretime alınmış ve Narenciye ağaçlarının çok önemli bir zararlısı olan Turunçgil beyazsineği' nin biyolojik mücadelesinde kullanılmak üzere bahçelere salıverilmiştir. Bu faydalı böcek, Antalya ili ve Ege Bölgesi'ndeki narenciye bahçelerine de salıverilmiş ve hızlı bir şekilde yayılarak, hiç bir ilaç kullanılmadan bu zararlıyı kontrol altına aldığı tespit edilmiştir.

f) Bitkilerdeki hastalıklara karşı bağışıklık kazandırma çalışmaları son on yıldır kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Bunun için hypersensitif reaksiyon oluşumu veya patojen olmayan veya avirulent ırkların bitkiye verilmesiyle esas patojen olan veya virulent olan etmenlere dayanıklılık teşvik edilmektedir. Bununla ilgili başarılı sonuçlar alınmış çalışmalar vardır. Örneğin solgunluk etmeni Fusarium türlerine karşı, patojen olmayan bazı Fusarium türlerinin etkili olduğu bildirilmektedir. Bunların diğer yöntemlerle birlikte kullanılması, etkinliği daha da artırmaktadır.

2. 1. 3. Biyoteknik Mücadele Araştırmaları

1988 Yılından itibaren meyve, bağ, zeytin ve turunçgillerde zararlı meyve sinekleri ve lepidopterlere karşı biyoteknik mücadele araştırma çalışmalarına başlanmıştır. Feromonlar ve değişik tuzak sistemleri kullanılarak yapılan denemelerden olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu yöntemler, zararlının varlığının belirlenmesi, populasyon takibi, kitle halinde tuzaklama (mass-trapping) ve çiftleşmeyi engelleme(mating-distruption) şeklinde kullanılmaktadır.

Son yıllarda biyoteknolojik çalışmalar kapsamında transgenik bitkilerin gündeme geldiği görülmektedir. Örneğin pamuk, mısır, tütün vb.'de, hastalık etmenlerine veya zararlılara dayanıklılık gösteren genlerin kültür bitkilerine aktarılması çalışmalarında bir hayli mesafe alınmıştır. Dayanıklılık geninin aktarılmasında Agrobacterium tumefaciens gibi bakterilerin taşıyıcı olarak kullanılmaları yanında gen bombardımanı yapan özel aletler de kullanılmaktadır. Bunun yanında, doğada meydana gelen mutasyonlarda olduğu gibi bazı ürünlerde de değişik yollarla oluşturulacak mutasyonlarla hastalık veya zararlıya duyarlı çeşitlerin dayanıklı hale getirilmesi çalışmaları da mevcuttur. Tabii bunların hepsinin çevreye ve insan sağlığına getirebileceği riskleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Biyoteknolojik mücadele araştırmalarında aşağıdaki hususlara öncelik verilmektedir:

· Biyoteknik mücadele içinde önemli bir yeri olan böcek feromonları konusundaki araştırmalara hız verilmesi,

· İlk aşamada, feromonların dışarıdan getirilerek mücadelede kullanılmaları yoluna gidilmesi, uzun vadede, feromonların ülkemizde üretimi ve geliştirilmesini sağlamaya yönelik çalışmaların

yapılması,

· Hidrolize protein içeren preparatların geliştirilmesi, üretimi ve meyve sinekleri ile mücadelede kullanılmasının yaygınlaştırılması,

· Moleküler biyolojik teknikler kullanılarak hastalık ve zararlılara karşı dayanıklılık genlerinin araştırılması, hastalık ve zararlılara dayanıklılık genlerinin kültür bitkilerine nakledilerek dayanıklı transgenik bitkiler elde edilmesi,

· Kültür bitkilerine dayanıklılık genleri aktarılarak herbisitlere dayanıklı bitkiler elde edilmesi.

Bu konularla ilgili olarak yapılmış olan bazı araştırma sonuçları aşağıda verilmektedir:

a) Feromonların, çiftleşmeyi engelleme şeklinde, Elma içkurdu mücadelesinde kullanılma imkanları ile ilgili araştırmalar 1996 yılından beri Ege ve Karadeniz Bölgelerinde devam etmektedir. Bir yıllık sonuçlara göre, bu yöntemin meyvelerdeki kurtlanmayı ortala % 60 oranında azalttığı tesbit edilmiştir.

b) Elma gövde kurdu üzerinde yapılan bir araştırmada, elma bahçelerinde 5 ağaca 1 adet pekmezli besi tuzağı kullanılarak, birbirini takip eden en az 2 yıl süre ile yapılacak kitlesel tuzaklamanın, bu zararlının larva popülasyonunu ekonomik zarar eşiğinin altına düşürdüğü bulunmuş ve uygulamaya verilmiştir.

c) Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde örtü altında yetiştirilen sebzelerde zararlı beyazsinek ve yaprak galerisineklerinin populasyon gelişmesi, tuzaklar kullanılarak izlenmiş ve sarı yapışkan tuzaklar her iki zararlının mücadelesinde kullanılmaya başlanmıştır.

d) Zeytin sineği mücadelesinde kitlesel tuzaklamada feromon kapsüllü tuzak ve Decis emdirilmiş kontrplak tuzak + Diamonyum fosfat kombinasyonunun % 80 oranında etkili olduğu belirlenmiş ve bu iki kombinasyonun birbirleri ve diğer mücadele yöntemleriyle entegre edilerek kullanılabileceği ortaya konmuştur.

e) Zeytin sineği ve Akdeniz meyve sineği mücadelesinde Bait-sprey şeklinde kullanılmak üzere, Ankara ZMAE ve Antalya NSAE tarafından hidrolize protein içeren yeni preparatlar geliştirilmiş olup, arazi denemelerinden çok iyi sonuçlar alınmıştır. Önümüzdeki 1-2 yıl içersinde uygulamaya verilebilecektir.

2.1.4. Toksikolojik ve Ekotoksikolojik Araştırmalar

Toksikolojik ve Ekotoksikolojik araştırmalara 1960' lı yıllarda Ankara Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü'nde başlanmış ve pamuklarda zararlı kırmızı örümcek türleri, Pamuk yaprakkurdu ve Pamuk beyazsineği yanında Patates böceği, Fındık kurdu, Süne, Kırmızı örümcekler ve bazı ambar zararlıları gibi ekonomik öneme sahip zararlı türlerin, mücadelede kullanılmakta olan ilaçlara karşı letal doz (LD50-LD90) değerleri saptanmış ve dayanıklılık kazanıp kazanmadıkları araştırılarak ortaya konmuştur. Ayrıca ekonomik öneme sahip elma karalekesi hastalığı gibi yoğun ilaç kullanılan bazı hastalık etmenlerinde ilaçlara karşı duyarlılık seviyelerinin tespitine yönelik araştırmalar yapılmış ve halen devam etmektedir. Bu araştırmalarda aşağıdaki hususlara öncelik verilmektedir;

· Pestisitlerin balarıları, ipek böceği ve diğer faydalı organizmalar üzerine yan etkileri konusundaki araştırmaların artırılması ve yaygınlaştırılması,

· Pestisitlere karşı dayanıklılık oluşumunun tespitine yönelik etkin ve hızlı yöntemler geliştirilmesi, pestisitlere karşı direnç yönetim programlarının oluşturulması,

· Ekotoksikolojik araştırmalara ağırlık verilerek yaban hayatın korunması,

· Biyolojik mücadelede kullanılma potansiyeli olan mikroorganizmaların, insan ve çevre sağlığı yönünden toksikolojik çalışmalarının yapılması,

Bu alanda yapılan çalışmalarda ülkemizin zengin doğal florasında yer alan bazı yabancıotların insektisit özellikleri araştırılmış, bazı bitkisel yağların ambar zararlılarına karşı etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca pestisitlerin böcekler üzerindeki toksikolojik özelliklerinden yararlanılmak suretiyle ve biyolojik materyal kullanılarak bazı toprak, su, bitkisel ve hayvansal bazı gıda ve ürünlerde pestisit kalıntı tespitleri üzerinde çalışmalar yapılmış ve halen devam etmektedir. Balarılarına yönelik olarak yürütülen bir çalışmada, 29 adet pestisitin riskleri belirlenmiştir. Bunların 13 adedinin balarılarına çok toksik olduğu; Amitraz, Benomyl, Carbendazim, Diflubenzuron, Dodine, Taufluvalinate, Tetradifon ve Pirimicarb etkili maddelerinin ise toksik olmadığı belirlenmiştir.

2.1.5. Pestisit Kalıntı Araştırmaları

Pestisit kalıntı araştırmalarında belirlenen politika ve stratejilere uygun olarak aşağıdaki araştırma konularına ağırlık verilmektedir;

· Kimyasal mücadelede en uygun ilaç, doz ve ilaçlama zamanının belirlenmesi, faydalı organizmalara etkisiz veya düşük etkili ilaçlarla ilgili araştırmalara öncelik verilmesi,

· Halen kullanılan pestisitlerin ulusal kalıntı sınırlarının ve bunlara bağlı olarak son ilaçlama ile hasat arası sürelerinin belirlenmesi çalışmalarına devam edilmesi,

· Pestisitlerin kalıntı riskleri saptanarak, riskli olanların kullanımlarının kısıtlanması,

· Bitkiler üzerinde kalan ilaç miktarının tutunma durumu, dokuya geçiş ve dekompozisyonuna yönelik araştırmaların sürdürülmesi,

· Bitkisel ürün, toprak ve su gibi ortamlarda pestisit kalıntı yöntemlerinin standardize edilerek hızlı ve güvenilir metotların geliştirilmesi,

· Pestisit kalıntılarına neden olmayan mücadele metotlarının geliştirilmesi.

1960'lı yıllarda mülga Ankara Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü bünyesinde başlatılan ve günümüzde Bornova, Adana ve Antalya'daki enstitülerin de devreye girmesiyle artan araştırma projeleri sonunda; özellikle turfanda sebze(domates, biber, salatalık,vb.), taze meyveler(kiraz, vişne vb.), diğer meyveler, tütün, pamuk vb. gibi pek çok tarım ürünlerinde hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı kullanılmakta olan ilaçların, bu ürünlerdeki kalıntı seviyeleri ortaya konmuş ve ulusal ve uluslararası toleranslara göre insan sağlığı açısından zararlı olup, olmadıkları tespit edilmiştir. Bu alanda değişik konulardaki araştırma projeleri halen devam etmektedir.

2.1.6. Önceden Tahmin ve Erken Uyarı Araştırmaları

Hastalık ve zararlılarla mücadelede önceden tahmin ve erken uyarı çalışmaları ile ilgili olarak aşağıdaki strateji belirlenmiştir:

· Hastalık, zararlı ve yabancıotların populasyon değişimleri takip edilerek, ekonomik zarar eşiği aşılmadan, mücadeleye başlama zamanı ve kullanılacak pestisitler belirtilerek, üreticiye gerekli uyarıların önceden yapılması ve böylece gereksiz ya da gecikmiş ilaçlama yapılmasını önlemeyi amaçlayan erken uyarı çalışmalarına önem verilmesi,

· Elma içkurdu, Elma karalekesi, Salkım güvesi, Bağ mildiyösü, Antepfıstığı karazenk hastalığına karşı önceki yıllarda uygulamaya konmuş olan önceden tahmin ve erken uyarı metotlarının geliştirilmesi,

· Özellikle elma içkurduna karşı Bugoff-2 ve Euro-Bugoff tahmin yöntemlerinin ülkemize adaptasyonunun yapılması,

· Diğer önemli hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı tahmin ve erken uyarı yöntemlerinin araştırılması ve geliştirilmesi çalışmalarına hız verilmesi,

· Önceki yıllarda belirlenen TKB araştırma kuruluşları ve uygulama kuruluşları arasındaki tahmin ve erken uyarı organizasyonuna işlerlik kazandırılması ve bunun geliştirilmesi.

2.1.7. Hastalıklara Dayanıklılık/Duyarlılık Araştırmaları

Buğday ve arpa çeşitlerinin Türkiye genelinde Sürme ve Rastık hastalıklarına, pamuk çeşitlerinin Adana, Diyarbakır, Nazilli ve İzmir'de Pamuk solgunluk hastalığı'na, Mısır çeşitlerinin önemli mısır hastalıklarına, Nohut çeşitlerinin antraknoza, kuru fasulye çeşitlerinin Bakteriyel yanıklık hastalığına, kavun çeşitlerinin Fusarium solgunluğu hastalığına karşı reaksiyonları saptanmıştır. Marmara Bölgesi'nde yetiştirilen 2 adet yabani şeftali anaç adayının Kök-ur nematodları'na karşı immun olduğu belirlenmiş, bir başka çalışmada Patates böceğinin tercih ettiği patates çeşitleri tespit edilmiştir.

2.1.8. Sağlıklı Bitkisel Üretim Materyalinin Elde Edilmesi Araştırmaları

Ülkemizde Sağlıklı Bitki Materyali Elde Edilmesi ile ilgili olarak aşağıdaki strateji belirlenmiştir:

· Her türlü üretim materyalinin (tohum, fide, fidan) virüs, bakteri, fungus ve nematodlardan ari olduğunun modern ve hızlı yöntemler kullanarak kontrolüne yönelik araştırmalara devam edilmesi ve bu yöntemlerin kullanımının yaygınlaştırılması,

· Halen Turunçgillerde yürütülmekte olan virüs ve mikoplasma hastalık etmenlerinden ari üretim materyali elde edilmesi çalışmalarının geliştirilmesi,

· Diğer meyveler ve bağda da benzer çalışmalara hız verilmesi,

· Üreticiye sağlıklı üretim materyali teminine imkan verecek araştırma ve alt yapı çalışmalarının hızlandırılması planlanmaktadır.

Bu kapsamda Adana ZMAE ile Antalya NSAE'nde virüs ve mikoplasma hastalıklarından arı aşı gözü elde edilmesi araştırmaları sürdürülmektedir.

Antalya' da yapılan çalışmalar sonunda, Dünya'da örnek olarak gösterilen "Turunçgil Çeşit Geliştirme Programları"na eş düzeyde programlar uygulanarak üretilen, virüs ve mikoplasma hastalıklarından temiz turunçgil aşı gözü ve fidan dağıtımına başlanmıştır. Son iki yılda 70.000 aşı gözü dağıtımı yapılmış olup, bu rakam her yıl daha da artarak devam etmektedir.

2.1.9. Kültürel Tedbirlerle İlgili Araştırmalar

Hastalık, zararlı ve yabancıotlarla mücadelede çapalama, budama, münavebe, sulama gibi yöntemlerin kullanımına yönelik araştırmalara ağırlık verilmekte, entegre mücadele ve organik tarıma temel teşkil eden yöntemler geliştirilmektedir.

Örtü altı yetiştiriciliğinde solarizasyon tekniği ile hastalık etmeni, zararlı ve yabancıotlarla mücadele konusundaki araştırmalara devam edilmekte ve pratikte kullanımı yaygınlaştırılmaktadır.

Çapa bitkileri ve meyve bahçelerindeki yabancıotların mücadelesinde herbisitlere alternatif olarak çapalama, elle yolma gibi kültürel önlemler üzerinde araştırmalar da sürdürülmektedir.

Yumuşak çekirdekli meyvelerde Ateş Yanıklığı, biberlerde Kök Boğazı Yanıklığı mücadelesinde kültürel önlemler üzerindeki araştırmalar geliştirilerek sürdürülmektedir.

2.1.10. Taksonomi ve Gen Kaynakları ile İlgili Araştırmalar

Hastalık etmeni, zararlı ve yabancıotlar ile bunların doğal düşmanları ve antagonistleri ile ilgili birçok taksonomik araştırma yapılmakta ve bunlar Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerindeki Bitki Sağlığı Müzelerinde ölü olarak saklanmaktadır. Ayrıca canlı olarak saklanabilen bakteri, fungus vb. organizmalar için Milli koleksiyonlar oluşturularak bu gen kaynakları korunmaktadır.

2.1.11. Karantina ile İlgili Araştırmalar

Bitki karantinasına yönelik olarak hastalık, zararlı ve yabancıotların ülkeye girmesini önleme, girmiş olanları sınırlama, mücadelesini yapma ve mümkünse eradikasyonunu hedefleyen araştırmalarda şu sonuçlar alınmıştır:

a) Ülkemizin patates ihracatını yakından ilgilendiren ve en tehlikeli bakteriyel hastalıklardan olan Patates halkalı çürüklük hastalığının yurdumuzda bulunmadığı, modern tekniklerle ortaya konmuş ve böylece ihracatımızın önündeki en büyük engel ortadan kaldırılmıştır.

b) Ülkemizde armut, ayva ve elmalarda büyük seviyede zarar yapan ve pek çok armut ve ayva bahçesinin elden çıkmasına sebep olan Ateş yanıklığı hastalığı üzerinde bu güne kadar yapılan araştırmalar sonunda, hastalıkla mücadele metotları ortaya konmuş ve kimyasal mücadelesi için etkili ilaçlar bulunarak uygulamaya verilmiştir. 1996 Yılında başlayan bir Ülkesel proje ile, bu hastalığın önceden tahmin ve erken uyarısına yönelik araştırmalara devam edilmektedir.

c) Türkiye'nin bütün bölgelerini ihtiva edecek seviyede yürütülen bir seri çalışma sonunda, meyve ve bağ fidanlıklarında zarar yapan hastalık, zararlı ve yabancıotlar araştırılmış; bunların mücadele yöntemleri belirlenmiş ve özellikle karantinaya tabi olanlara ait mevcut sorunlara çözümler önerilmiştir.

d) 1994 Yılı Temmuz ayında ilk kez Adana ilinde tespit edilen ve yıl sonuna kadar Antalya'ya kadar olan tüm Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki turunçgil bahçelerine yayılan; 1995 yılı içerisinde ise Batı Akdeniz ve Ege Bölgelerindeki tüm illere yayılarak turunçgil ağaçlarında (özellikle fidan ve genç ağaçlarda) çok büyük zararlara neden olan Turunçgil yaprak galerigüvesi(Phyllocnistis citrella) üzerinde yapılan çalışmalarda; bu zararlının mücadelesinde kullanılacak yöntemler, ilaçlar ve dozları belirlenmiştir. Yeni ilaçların tespiti ve bu zararlının biyolojik mücadelesiyle ilgili olarak yürütülen çalışmalardan iyi sonuçlar alınmıştır.

e) Orta Anadolu Bölgesi'nde, patateslerde zarar yapan önemli bitki paraziti nematodlar üzerinde yapılan sürvey çalışmalarında; Bolu İli Dörtdivan ilçesi Cemaller köyünde, iç ve dış karantina listesinde bulunan Patates kist nematodları tespit edilmiştir. Çok tehlikeli olan bu nematodlarla ilgili olarak, uygulama teşkilatı birimleri uyarılarak mücadelesi için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmıştır.

f) Bir karantina zararlısı olan Patates güvesinin Orta Anadolu ve Ege Bölgesi koşullarında konukçuları, biyo-ekolojisi belirlenmiş, en uygun mücadele zamanının yumruların hasadından sonra depoya alındığı dönem olduğu ortaya konmuştur.

g) Ülkemize 1995 yılında yurtdışından giren Karpuz leke hastalığına neden olan bir bakteri türü ile Çeltik yaprak uç yanıklığı'na neden olan bir nematod türü gibi yeni hastalık ve zararlılar üzerinde araştırmalar devam etmektedir.

2.1.12. Pestisit Geliştirme ve Uygulama Teknikleri Araştırmaları

Bu konulardaki araştırmalar Mülga Ankara Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü bünyesinde başlatılarak yürütülmüş, ancak reorganizasyon sonrasında Alet ve Makina bölümünün Test Merkezi Müdürlüğü bünyesine alınması ile uygulama tekniklerine yönelik araştırmalar inkitaya uğramıştır. Pestisit geliştirmeye yönelik olarak yapılan araştırmalar sonunda "ZİRAY" isimli bir preparat geliştirilmiştir. Esası hidrolize protein olan ve cezbedici karakterdeki bu preparat, Edremit (Balıkesir)'deki bir tesiste üretilerek, zeytinlerde zararlı olan Zeytin sineği'ne karşı ve düşük oranda ilaçla karıştırılarak, zehirli yem ilaçlaması şeklinde, uçakla uygulanmaktadır. Üretimine 1985 yılında başlanan Ziray'dan yılda ortalama 350-400 ton üretim yapılmakta ve 18-20 milyon adet zeytin ağacının ilaçlanmasında kullanılmaktadır.

1994 Yılında başlatılan iki ayrı projede, turunçgiller ve diğer birçok meyvede zarar yapan Akdeniz meyvesineği ve Zeytin sineği'ne karşı da etkili olan yeni preparatların geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bu cezbedicilerin saha denemeleri yapılmış olup, çok başarılı sonuçlar alınmıştır.

Ayrıca pestisit formülasyonlarının geliştirilmesine yönelik olarak, bitkisel yağların kullanılabilirliği, depolama koşullarının ilacın kalitesi üzerindeki etkileri ve ilaçlamalarda kullanılan suların kaliteleri gibi konularda da araştırmalar yapılmıştır. İlaçlama etkinliğinin bilgisayar yardımıyla belirlenmesine yöne-

lik bir araştırma projesi TÜBİTAK desteğinde yürütülerek bitirilmiştir.

2.1.13. Çevre ile İlgili Araştırmalar

Daha önce belirtilmiş olan; biyolojik mücadele, biyoteknoloji, genetik mücadele, kültürel tedbirler, sağlıklı üretim materyalinin elde edilmesi, entegre mücadele, önceden tahmin ve erken uyarı, pestisit kalıntıları, toksikoloji alanında yapılan çalışmaların tümü çevre kirlenmesini azaltıcı ve doğal dengenin korunmasını amaçlayan araştırmalardır.

Pestisitlerin çevreye etkileri ile ilgili olarak Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde yapılan bazı araştırma projelerinden elde edilen sonuçlar aşağıda verilmektedir:

· 1983-1984 Yılları arasında Konya Havzasında kullanılan pestisitler ve bunların Tuz Gölü'ne etkileri araştırılmıştır. Tuz Gölü suyu ve tuzu ile göle ulaşan dere suları ve kanal sularında zirai mücadele ilaçlarından kaynaklanan bir kirlenme durumunun olmadığı ortaya konmuştur.

· 1984-1991 Yılları arasında Çukurova Bölgesi'nde pamuk ilaçlamalarında kullanılan Aldicarb etkili maddeli ilaçların, pamuk çiğidi yanında su ve topraktaki kalıntıları da araştırılmıştır. 37 Toprak ve 34 su örneği üzerinde çalışılmış, 19 toprak örneğinde 0.019-1.025 ppm ve 9 su örneğinde 0.002-0.18 ppm arasında değişen oranlarda kalıntı tespit edilmiştir.

· 1992-1995 Yılları arasında Muğla Köyceğiz Gölü'ndeki pestisit kalıntılarına yönelik bir araştırmada, 51 adet sediment toprak örneğinden 33'ünde a-BHC, 11'inde b - BHC, 2'sinde g - BHC, 2'sinde Endrin ve 4'ünde Aldrin tespit edilmiştir. Ayni yerden alınan 49 adet su örneğinden sadece 2 adedinde 0.657 - 0.985 ppb düzeyinde Diazinon kalıntısı bulunmuştur.

2.1.14. Diğer Konular

Ekonomik önemi bulunan hastalık, zararlı ve yabancıotlardan gerek duyulanlar üzerinde teşhis, tanılama, biyolojisi, biyoekolojisi, ırklarının ve populasyon dinamiklerinin belirlenmesi, ürün kayıpları ve etkin mücadele metotlarının geliştirilmesine yönelik araştırmalara devam edilmektedir.

Ülkemizde yayımı ön görülen yeni bitki tür ve çeşitlerinde ortaya çıkması muhtemel hastalık ve zararlıların tespiti ve mücadelesine yönelik araştırmalar yürütülmektedir.

Paraziter olmayan hastalıklar ile kimyasalların neden olduğu fitotoksite ile ilgili araştırmalara devam edilmektedir.

2. 2. Üniversiteler Tarafından Yapılanlar

Ülkemizde Ziraat Fakültelerinin Bitki Koruma Bölümleri ile Biyoloji ve Fen-Edebiyat Fakülteleri ve/veya bölümleri eğitim ve öğretim yanında, Bitki sağlığı araştırma ve geliştirme çalışmaları da yapmaktadır. Üniversitelerimizde bitki sağlığını ilgilendiren çok yönlü araştırmalar yapılmaktadır. Araştırma konularından bazıları aşağıda verilmektedir.

· Ekonomik önemli hastalık ve zararlıların tesbiti, biyolojisi, biyoekolojisi ve sistematiği,

· Hastalık ve zararlı etmenlerin teşhisleri,

· Pestisit etkinlik, kalıntı ve dayanıklılık çalışmaları,

· Patojenlerin ırkları, vegetatif uyum grupları ve patojenlere dayanıklı çeşitlerin belirlenmesi,

· Bakteri, virüs ve fungusların tanısı amacıyla antiserum üretilmesi,

· Tohumla taşınan hastalıkların tesbiti ve önlenmesi,

· Solarizasyon,

· Hastalıksız üretim materyali elde edilmesi,

· Konukçu patojen ilişkileri, dayanıklılığın uyarılması,

· Yabancıotların biyolojileri, populasyon dinamiği, taksonomisi ve allelopati,

· Erken uyarı çalışmaları,

· Biyoherbisitler,

· Ekonomik zarar eşiği çalışmaları,

· Çevre kirleticilerinin bitkiler üzerindeki etkileri,

· Radyasyonun bitki hastalık ve zararlılarına etkileri,

· Hastalık, zararlı ve yabancıotlarla biyolojik mücadele,

· Mikotoksinler,

· Kültür mantarı hastalık ve zararlıları,

· Depo hastalık ve zararlıları,

· Zararlılara karşı biyoteknolojik mücadele.

Üniversiteler, TKB' na bağlı araştırma enstitülerinde çalışan araştırıcılara da mastır ve doktora çalışması yaptırmaktadır. Tez projelerinin konuları daha çok TKB tarafından belirlenmiş olan öncelikli konular arasından seçilmektedir. Üniversitelerde yapılan araştırmalarda da Biyolojik mücadele, Biyoteknolojik mücadele, Dayanıklı çeşitler, Kültürel tedbirler, Önceden Tahmin ve Erken Uyarı gibi, kimyasal mücadeleye alternatif mücadele yöntemlerine ve Entegre mücadeleye öncelik verilmektedir.

Maalesef ülkemizde siyasi yaklaşımlar nedeniyle, alt yapısı oluşturulmadan pek çok yeni üniversite, buna bağlı fakülte ve bölümler açılmıştır. Halbuki önceden kurulmuş pek çok Üniversite ve fakülte ve buna bağlı bölümlerde bugün bile öğretim elemanı, fiziksel tesisler, kütüphane, makine, teçhizat, sera ve tarla gibi deneme alanları ve laboratuvarlar istenilen düzeye getirilememiştir. Bu eksiklikler giderilmeden yeni fakülte ve bölümler açılması, Üniversitelere ayrılan ödenekten düşecek payın gittikçe azalmasına neden olmuş ve üniversite araştırma alt yapısı bozulmuştur.

2.3. Diğer Kamu Kuruluşları Tarafından Yapılanlar

Orman Bakanlığı'na bağlı Kavakçılık Araştırma Enstitüsü ile Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüleri, orman ağaçları; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı bulunan Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü, şeker pancarı; Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na bağlı Tekel Genel Müdürlüğü, tütün; Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü çay hastalık ve zararlıları ile ilgili bazı araştırmalar yapmaktadır. Ancak tütün ve çaydaki bitki sağlığı ile ilgili araştırmaların çoğunluğu TKB'na bağlı araştırma enstitüleri tarafından yürütülmektedir.

2.4. Özel Sektör Tarafından Yapılanlar

Ülkemizde bitki sağlığı ile ilgili araştırma yapan profesyonel kuruluşların sayısı çok azdır. Sadece Ulusal ve Uluslararası İlaç Firmaları ile bazı özel kuruluşlar hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı pestisitlerin biyolojik etkinliği ile ilgili araştırmalar yapmaktadır. Ancak son yıllarda ilaç firmalarının bazıları, entegre mücadele projeleri ve kimyasal mücadele stratejisi gibi konularda da araştırma yapmaya başlamışlardır.

2. 5. Bitki Sağlığı Araştırmaları ile İlgili Sorunlar ve Öneriler

Ülkemizde kültür bitkilerine zarar veren hastalık, zararlı ve yabancıotlar ile mücadelede modern metot ve teknikler kullanılarak bol, kaliteli ve sağlığa zararsız ürün elde edilmesi temel amaçtır. Bunun sonucu olarak üreticinin geliri artırılacak, milli ekonomiye katkıda bulunulacak ve ürünlerin dış pazarlardaki rekabet şansı yükseltilecektir. Bu amaca ulaşmak için zirai mücadele konuları bir bütün olarak ele alınıp, çok yönlü araştırmalarla desteklenen ve uygun çözüm önerilerini ortaya koyan entegre mücadele modelleri ve programları oluşturulmalıdır. Bu programlarda öncelikli olarak kimyasal mücadele dışında kalan biyolojik mücadele, biyoteknik yöntemler, sağlıklı bitki üretim materyali elde edilmesi, dayanıklı çeşitler ve kültürel önlemler gibi mücadele yöntemlerinin ağırlığını artıracak

araştırmalara devam edilmeli ve bu araştırmalarda süreklilik sağlanmalıdır.

¨ Araştırma Enstitüleri, Üniversiteler, TÜBİTAK ve Çevre Bakanlığı gibi ulusal kuruluşlar ile; Dünya Bankası, UNDP, FAO, AB, NATO, GTZ gibi uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkelerle işbirliği halinde yürütülecek Entegre Mücadele Araştırma projelerinin sayısının arttırılması ile ilgili girişimler desteklenmelidir.

¨ Ülkemiz çok zengin bir faydalı fauna ve floraya sahiptir. Gen kaynağı ve doğal varlığımız olan bu faydalıların korunması, böylece biyolojik mücadele etkinliklerinin artırılması, bu yönde başlatılmış araştırmaların hızlandırılması ve bunlardan uygun ve gerekli olanların kitle halinde üretilerek biyolojik mücadelede kullanımları gerçekleştirilmelidir.

¨ TKB ile üniversiteler arasında işbirliği ve iş bölümü yapılarak, araştırmalar çok disiplinli olarak yürütülmeli ve duplikasyonlar önlenmelidir.

¨ Her türlü üretim materyalinin (tohum, fide, fidan) virüs, bakteri, fungus ve nematodlardan ari olduğunun modern ve hızlı yöntemler kullanılarak kontroluna yönelik araştırmalara devam edilmesi ve bu yöntemlerin kullanımının yaygınlaştırılması, halen turunçgillerle yürütülmekte olan virüs ve virüs benzeri hastalık etmenlerinden ari üretim materyali elde edilmesi çalışmalarının geliştirilmesi, diğer meyveler ve bağda da benzer çalışmalara hız verilmesi ve üreticiye sağlıklı üretim materyali teminine imkan verecek araştırma ve alt yapı çalışmalarına önem verilmesi sağlanmalıdır.

¨ Araştırma enstitülerine yurt içi ve dışındaki benzeri enstitü ve üniversitelerle daha sıkı işbirliği yapabilecek, gereğinde müşterek projeler yürütebilecek insiyatifler tanınmalıdır.

¨ Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinin çoğunun deneme arazisi bulunmamaktadır. Bu nedenle bu enstitüler bir an önce yeterli deneme arazisine kavuşturulmalı, kısa ve uzun vadeli olarak çiftçi arazilerinin kiralanması imkanı sağlanmalı, kontrollü koşullarda çalışma imkanı sağlayan yeterli sera tesis edilmeli, alet ve ekipman eksiği bulunan enstitülere gerekli cihazlar sağlanmalıdır.

¨ Enstitüler, araştırma sonuçlarını değerlendirebilecek, yurt içi ve yurt dışı gelişmeleri izleyebilecek, pratiğe verilecek konuları uygulama kuruluşlarına aktarabilecek ve entegre mücadele metotlarını uygulayabilecek seviyede bilgisayar ağına kavuşturulmalıdır.

¨ Üniversiteler ile araştırma kuruluşları arasında, hatta üniversitelerin kendi aralarında, eşgüdümü sağlayacak ve tekerrürleri önleyecek bir kuruluş yoktur. Uzun vadeli hedeflerin ve çalışma plan ve programlarının olmaması, araştırmaların birbirini bütünlemesini engellemekte, birbirlerinden kopuk olmalarına neden olmaktadır. Bu sorun ülke çapında mevcut olduğu gibi, Üniversite, fakülte ve diğer kuruluşların kendi içinde de mevcuttur. Araştırmaları uygulamaya koyacak kuruluşlar arasında organik bağ eksiktir. Bu nedenle araştırma sonuçlarının raflarda kalması engellenememektedir. Disiplinler arası çalışmayı düzenleyecek bir yapının mevcut olmaması, araştırıcıların bireysel çalışmasına neden olmaktadır. Bunu düzeltmek için üniversitelerde yapılan araştırmalar muhakkak TKB' ca değerlendirilmeli ve desteklenmelidir. Araştırmaların uygulamaya aktarılması için özellikle TKB, üretici kuruluşları ve diğer araştırma kuruluşları arasındaki işbirliği organik bir bağ kurularak sağlanmalı, araştırmaları organize edecek bir Bitki Sağlığı Üst Kurulu oluşturulmalıdır.

¨ Biyolojik mücadele araştırmalarına daha çok önem verilmeli, bu çalışmalar biyolojik mücadelesi mümkün olan bütün konulara yaygınlaştırılmalıdır. Özellikle hastalık etmenleri ve yabancıotların biyolojik mücadelesi ile ilgili araştırmaların sayısı artırılmalıdır.

¨ Bitki korumada biyoteknolojinin kullanılması, konusuna gereken önem verilmeli, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklılık genleri aktarılarak Trans-genik bitkilerin elde edilmesi feromonlar, cezbediciler ve uzaklaştırıcılarla ilgili araştırmalara arttırılmalı ve bu çalışmalara imkan verecek alt yapılar oluşturulmalıdır.

¨ Toksikolojik ve eko-toksikolojik araştırmalara ağırlık verilmeli ve alt yapısı iyileştirilmelidir.

¨ Pestisitlerin Bitkisel ürünler toprak ve sulardaki kalıntıları ile ilgili araştırmaların sayısı arttırılmalı, Ankara, Adana ve İzmir Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü'nde mevcut kalıntı analiz laboratuvarları eleman, alet ve ekipman bakımından takviye edilmeli, GAP bölgesine hizmet vermek üzere Diyarbakır Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü bünyesinde de açılan bir pestisit kalıntı analiz laboratuvarı kurulmalıdır.

¨ Hastalık, zararlı ve yabancıotların populasyonlarının, uzaktan algılama ve yer istasyonları vasıtası ile hassas bir şekilde takip edilerek, salgın durumları ve mücadele zamanın önceden tahmin edilmesi ve çiftçilerin uyarılmasına yönelik alt yapının oluşturulması, iyileştirilmesi ve bu konudaki araştırmalara gereken önemin verilmelidir.

¨ Hastalık ve zararlılara dayanıklılık ıslahı ve dayanıklılığın teşvik edilmesi araştırmalarına önem verilmelidir.

¨ Pestisitlerin çevreye bulaşmasını minimum düzeye indirecek, havadan ilaçlamalara alternatif oluşturacak, iş genişliği fazla olan zirai mücadele aletleri ve pestisit uygulamaya teknikleri ile ilgili araştırmalara yeterli önemin verilmesi ve bunları gerçekleştirecek alt yapının oluşturulması

3. PERSONEL VE İSTİHDAM

Bitki sağlığı ile ilgili TKB araştırma ve uygulama kuruluşları ile üniversiteler ve özel sektör kuruluşlarında, daha çok Ziraat Fakültelerinin Bitki Koruma bölümü mezunları görev yapmaktadır. Bunları Bahçe, Tarla, Makine, Ekonomi vb. bölüm mezunları izlemektedir. Ayrıca bazı araştırma enstitüleri ve üniversitelerin Bitki Koruma bölümlerinde, Fen-Edebiyat Fakültelerinin Botanik, Zooloji ve Kimya bölümleri, Kimya Fakülteleri veya yüksek okulları mezunları da görev yapmaktadır.

Uygulama kuruluşlarında ziraat teknisyenlerinden, gerekli hizmetiçi eğitim verilerek bitki sağlığı alanında yararlanılmaktadır.

Araştırma Enstitüleri

TKB' nın bitki sağlığı ile ilgili araştırma enstitülerinde, yukarıda belirtilen bölüm ve meslek mensupları çalışmaktadır. Bitki sağlığı ile ilgili 9 Araştırma Enstitüsünde, Temmuz 1997 tarihi itibariyle toplam olarak 191 araştırıcı eleman görev yapmaktadır. Bu elemanların % 33'ü Doktora ve % 22'si mastır düzeyinde kariyer sahibi olup, disiplinlere göre, Entomoloji'de 77, Fitopatoloji'de 54, Herboloji'de 12, Biyolojik Mücadele'de 19, Fizyoloji ve Toksikoloji'de 16, Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri'nde 13 kişi görev yapmaktadır.

Uygulama Kuruluşları

İl Müdürlüklerinin Bitki Koruma Şubelerinde 1994 yılı itibariyle, görev yapmakta olan toplam 1064 teknik elemanın, 455'i ziraat mühendisi ve 609'u ise ziraat teknisyenidir. Bu ziraat mühendislerinin % 32'si Bitki Koruma bölümü mezunu olup, bunları Tarla bölümü mezunları izlemektedir. Bu şubelerde bağ-bahçe, ekonomi, genel, toprak, kültürtekni, zootekni, peysaj, gıda, süt teknolojisi ve mekanizasyon bölümü mezunu ziraat mühendisleri de görev yapmaktadır.

Bitki sağlığı alanında görev yapan ziraat mühendislerinin en fazla bulunduğu iller, İzmir(31), Ankara(27), İstanbul(24), Antalya(23), Manisa(19) ve Samsun(17)'dur. Aksaray ilindeki mühendis sayısı 3 iken ziraat teknisyenlerinin en fazla bulunduğu il durumundadır(26).

Zirai Karantina alanında hizmet veren uzman inspektör sayısı, toplam olarak 313 adettir.

Üniversiteler

Ziraat Fakültelerinin Bitki Koruma bölümleri arasında, öğretim elemanı sayısı bakımından büyük farklılık bulunmaktadır. Özellikle yeni açılan fakültelerde öğretim elemanı oldukça yetersizdir. Elde mevcut verilere göre, Bitki Koruma Bölümlerinde bulunan 64 öğretim üyesinin bilim dallarına göre dağılımı aşağıda verilmektedir.

Cetvel 1. Bitki Koruma Bölümlerindeki öğretim üyelerinin bilim dallarına ve kariyerlerine göre dağılımı

Bilim Dalı	Prof.Dr.	Doç.Dr.	Yrd.Doç.Dr.	Toplam
Entomoloji (Nematoloji Dahil)	16	5	9	30
Fitopatoloji (Herboloji dahil)	29	10	15	54
TOPLAM	45	15	24	84

3.1. Personel ve İstihdamı ile İlgili Sorunlar ve Öneriler

¨TKB'na bağlı araştırma enstitüleri ve İl Müdürlüklerine, 1989 yılından beri açıktan teknik eleman alınmamaktadır. Ziraat fakültelerini bitiren binlerce ziraat mühendisi iş bulamamakta, buna karşılık araştırma enstitüleri ve yayım teşkilatında önemli bir personel sıkıntısı çekilmektedir. Bu konuda son yıllarda araştırma enstitülerine TKB yayım kuruluşlarından, üniversitelerden ve diğer Bakanlıklardan sınav veya mülakat yapılarak önemli sayılabilecek miktarda teknik eleman geçişi sağlanmaktadır. Ancak bu geçici bir çözümdür. Kesin çözüm için araştırma enstitülerine sınavla yeni mezun elemanlar alınmalı ve üniversitelerden dereceye girenler, mastır ve doktora yapmış olanlara öncelik verilmelidir.

¨Araştırma Enstitülerinde görevli araştırıcılar ile yayım kuruluşlarında çalışan teknik elemanların maaşları hemen hemen aynıdır. Üniversitelerde görevli aynı kariyere sahip öğretim görevlileri veya araştırıcıların ücretleri ise TKB'na bağlı araştırma enstitülerinde çalışan araştırıcılardan daha yüksektir. Bu durum araştırma enstitülerinde araştırıcı olarak çalışmayı cazip olmaktan çıkartmaktadır. Ayrıca araştırıcıların Üniversitelere ve ilaç firmalarına geçmelerini teşvik etmektedir. Bunun için araştırıcıların özlük haklarının iyileştirilmesi ve üniversitede çalışanlarla eşit hale getirilmesi gerekmektedir.

¨İleri ülkelerde görüldüğü gibi, araştırıcıları özendirici ödül veya araştırmayı teşvik için mali bir katkı sağlanamaması, araştırmaya ayrılan zamanı azaltmaktadır. Kaynak kıtlığı, ülkesel düzeyde müşterek projelerin geliştirilmesi yerine, küçük ve özel ilgiyi yansıtan projelerin seçilmesine neden olmaktadır. Araştırmacıları da ödüllendirme imkanları araştırmalıdır.

¨Yeni teknolojilerin takibi için zorunlu olan güncel araştırma konularından haberdar olmak ve uluslararası düzeyde araştırıcılarla bir arada bulunma fırsatı veren yurtdışındaki bilimsel toplantılara katılma olanağı sağlayacak bütçe fasıllarının çok kısıtlı olması, yapılan projelerin güncel olmasını engellemektedir.

¨Araştırma fonlarına ayrılan paylar yetersiz kalmaktadır. Özellikle uzak mesafelerde yürütülen araştırma çalışmaları için uygulanan yolluk ve gündelikler bu iş için yeterli olmaktan çok uzak bulunmaktadır. Bu dar boğazlar giderilmelidir.

¨Bitki sağlığı araştırmalarında karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi de TKB kuruluşlarında olduğu gibi, Üniversitelerde de nitelik ve nicelik yönünden araştırıcı personelin durumunda görülen eksikliktir. Kendi konusunda uzmanlaşmış, yurtdışı bilimsel çalışmaları takip edebilecek derecede iyi yabancı dil bilen, araştırma ve geliştirme heyecanı taşıyan, araştırıcı sayısının yeterli olmadığı bir gerçektir. Özellikle Adana, Ankara ve İzmir'deki üniversitelerin dışındaki bölümlerde, bu durum açık olarak görülmektedir. Güçlü, konusunda çağdaş araştırmalar yürütebilecek, yeterli uzman araştırıcı personelle desteklenmiş bölümlerin eksikliği, genç araştırıcıların yetiştirilmesini de engellemektedir. Mevcut bölümlerin kadrolarının kısıtlı olması yanında yurtdışı eğitim olanakları da yetersizdir. Bu eksiklik ve yetersizlikler giderilmelidir.

¨TKB araştırma enstitüleri ve Üniversitelerde, araştırmalarda görev alan teknisyen, laborant vb. ara kademe elemanlarının nicel ve nitelik olarak yetersizdir. Bu durum, araştırma yapacak eleman-

¨ TKB araştırma enstitüleri ve Üniversitelerde, araştırmalarda görev alan teknisyen, laborant vb. ara kademe elemanlarının nicel ve nitelik olarak yetersizdir. Bu durum, araştırma yapacak elemanların zaman kaybına ve araştırmaya kendisini etkili bir biçimde verememesine neden olmaktadır. Laboratuvarlardaki pahalı cihazların uzman olmayan teknisyenler tarafından çalıştırılması, bu cihazların bozulmasına ve atıl vaziyette kalmasına neden olmakta ve bunların tamiratlarını yapacak ehliyetli kişi ve kuruluşların bulunmaması, araştırma projelerinin aksamasına neden olmaktadır. Bugün bir tek laborant ve teknisyeni dahi olmayan ve kuruluşu eskilere dayanan bölümler mevcuttur. Üniversiteler ve enstitülerin yardımcı eleman sorunu çözümlenmelidir.

¨ Üniversite ve enstitülerde çalışanların sayısal olarak yeterli düzeye çıkarılması, kuruluşların çalışma konularına göre standart kadroları belirlenerek, kurumsal ve bölgesel dağılımın buna göre yapılması ve bunun sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

¨ Araştırma görevlileri dahil, tüm öğretim elemanlarının özlük hakları iyileştirilmelidir. Bir bilim adamı yurtdışındaki bilimsel aktiviteleri kendi olanakları ile izleyebilmelidir.

¨ Bitki Koruma Bölümü mezunları ile bu konuda mastır ve doktora yapan kişilerin istihdamında ihtisas alanları mutlaka dikkate alınmalıdır.

¨ Zirai mücadele aletlerini imal ve ithal eden özel sektör kurumları, ilaç firmaları, tarım kredi kooperatifleri, büyük ilaç bayileri vb. konuyla ilgili alanlarda hizmet veren kuruluşlarda, bitki sağlığı konusunda uzmanlaşmış teknik eleman istihdamı zorunlu hale getirilmelidir.

¨ Ziraat Mühendislerinin danışmanlık hizmetlerinde kullanılması ve 3-5 Ziraat Mühendisinin bir araya gelmesiyle kurulacak danışmanlık müesseselerinin, üreticilerin ihtiyaç duyduğu konularda ücreti karşılığı teknik bilgi akışını sağlaması ve bu danışmanlık hizmetini verecek teknik elemanların, araştırma enstitüleri tarafından çeşitli kurslar düzenlenerek yetişmeleri sağlanmalıdır.

¨ Zirai mücadele ilaç ve alet bayiliklerinin açılabilmesi için ziraat mühendislerine kredi imkanları verilmelidir.

¨ Değirmen, un fabrikaları, depo, silo, ambar gibi yerlerin fümigasyonu özel fümigasyon operatörlüğü belgesi almış ve klinik kurmuş ziraat mühendisleri tarafından yapılması teşvik edilmelidir.

¨ Araştırma enstitüsü müdürleri, araştırıcılar, karantina müdürleri, bitki koruma şube müdürlerinin atanmalarında ilgili Genel Müdürlük tam yetkili kılınmalı veya bu genel müdürlüğün yazılı görüşü alınmalıdır.

¨ Pestisit kalıntı analiz laboratuvarları için gerekli teknik eleman, kimyager, gıda mühendisi, kimya mühendisi ile Ziraat mühendisi veya diğer meslek gruplarından oluşan uzman ihtiyaçları karşılanmalıdır.

¨ Zirai mücadele araştırma enstitülerinde kimya mühendisi, kimyager, genetik mühendisi, biyolog, zoolog ve bilgisayar mühendisleri de istihdam edilmelidir.

¨ Enstitülerde yeterince faydalı olamayan elemanların uygulama kuruluşlarına nakilleri yapılmalıdır.

4. BİTKİ SAĞLIĞI EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

4.1. Lisans Eğitimi

Bitki sağlığı ile ilgili Akademik eğitim ve öğretim, Ziraat Fakültelerinin bünyesinde yer alan Bitki Koruma Bölümlerinde yapılmaktadır. Ülkemizde mevcut 23 Ziraat Fakültesi'nin 18'inde Bitki Koruma Bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerde lisans ve lisans üstü düzeyde eğitim yapılmaktadır. Lisans üstü eğitim Entomoloji ve Fitopatoloji bilim dallarında yürütülmektedir. Herboloji Anabilim dalının açılması için de çalışmalar sürdürülmektedir.

Ziraat Fakültelerindeki lisans düzeyindeki eğitim ve öğretim ilk yıllarda 4, 1972-1982 yıllarında 5 yıl olarak yapılmış, ancak 1982 yılından itibaren yine 4 yıllık öğretim şekline dönülmüştür. 1997 Yaz döneminden başlanmak üzere bazı üniversitelerin Bitki Koruma Bölümlerinde Yaz Okulu uygulaması da başlamıştır. Bundan amaç öğrencilerin daha kısa sürede okulu bitirebilmeleri ve zamanında alamadığı dersleri almalarının sağlanmasıdır.

4.2. Lisansüstü Eğitim

Lisansüstü öğretim (yüksek lisans ve doktora) ilk yıllarda ziraat fakültelerine bağlı Doktora Yüksek Okulları tarafından yürütülmüştür. Son 15 yıldan beri ise bu öğretim, üniversitelerin bünyesinde yer alan Fen Bilimleri Enstitüleri tarafından sürdürülmektedir. Yüksek lisans en az 4, doktora ise yüksek lisanstan sonra en az 6 yarı yıllık bir öğretim programını ve orijinal bir araştırma konusunu kapsar.

Bazı üniversitelerde lisans üstü düzeyde de Yaz Okulu uygulaması yapılmaktadır.

Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde çalışan teknik elemanlar, Bitki Koruma Bölümlerinde yüksek lisans ve doktora öğrenimi görmektedirler. Bu öğretim, TKB ve Üniversitelerin işbirliği ile yürütülmektedir. TKB, araştırıcıların yüksek lisans ve doktora konularının, çiftçilerin sorunlarını çözmeye yönelik olacak şekilde belirlenmesine önem vermektedir.

Yurt içi imkanların haricinde, üniversite elemanları ve Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde çalışan araştırıcıların bazıları değişik projeler çerçevesinde, yüksek lisans ve doktora öğrenimi için gelişmiş ülkelere de gönderilmektedir.

4.3. Teknik Eğitim

Bitki sağlığı alanında daha çok uygulama kuruluşlarında çalışmakta olan Ziraat teknisyenlerinin yetiştirildiği Tarım meslek liselerinde, tarımın diğer dalları yanında, bitki sağlığı ile ilgili dersler ve pratik bilgiler de verilmektedir.

4.4. Hizmetiçi Eğitim

Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde çalışan araştırıcılar ile, İl ve ilçe müdürlüklerinde çalışan yayımcı teknik elemanların, bilgi ve pratiklerini artırmak için düzenli bir şekilde hizmetiçi eğitim programları uygulanmaktadır.

Araştırıcıların Hizmetiçi Eğitimi

Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerinde çalışan genç araştırıcıların, yeni bilgi ve teknikleri hızlı bir şekilde öğrenebilmeleri için her yıl hizmetiçi kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslar özellikle, Entegre mücadele, Biyolojik mücadele, Biyoteknik yöntemler, Proje hazırlama ve değerlendirme, Bilgisayar, İstatistik ve deneme planlaması, Kalıntı analizleri, Toksikoloji gibi konuları içermektedir.

Her yıl en az bir Entegre Mücadele Kursu düzenlenerek, bütün araştırıcıların bu eğitimi alması ve bilgilerini geliştirmesi sağlanmaktadır. Araştırma enstitülerinde çalışan genç elemanlar için, entegre mücadele konusunda temel eğitim ve bu bilgilere sahip araştırıcılar için ise, ileri düzeyde eğitim seminerleri düzenlenmektedir.

1995 ve 1996 yıllarında toplam 140 genç araştırıcı bu şekilde eğitime tabi tutulmuştur. Ayrıca entegre mücadele konusunda ulusal simpozyum, workshop ve paneller yapılmaktadır.

Araştırıcılar, Dünya Bankası tarafından desteklenen TYUAP II ve TAP projeleri çerçevesinde, yeni bilgi ve teknolojileri öğrenmek için gelişmiş ülkelere gönderilmektedir. Bugüne kadar TYUAP projesinden 11 araştırıcı mastır için, TAP projesinden iki araştırıcı doktora için ve 20 araştırıcı da kısa süreli eğitim için yurt dışına gönderilmiştir

Ayrıca araştırıcılar için tümü yurtdışı olmak üzere 11 mastır ve 100 adam/aylık kısa süreli eğitim bu kaynaklardan gerçekleştirilmektedir. FAO/UNDP tarafından desteklenen bir projeden ise 4

araştırıcı entegre mücadele eğitimi için yurtdışına gönderilmiştir.

Gerek TKB ve gerekse bazı üniversitelerde TOEFL ve KPDS düzeyinde yabancı dil eğitimi yaptırılmaktadır.

Yayımcıların Hizmetiçi Eğitimi

Bitki Koruma Şube Müdürlüklerinde çalışan teknik elemanların hizmetiçi eğitimleri, çoğunlukla araştırma enstitüleri uzmanları tarafından yapılmaktadır. Bu eğitimler, her yıl Eylül - Ekim aylarında, araştırıcı ve yayımcıların katılımı ile yapılan Bölge Zirai Mücadele Uygulama ve Program Toplantılarında görüşülerek belirlenmektedir.

Hububatın önemli zararlısı olan Süne ile ilgili eğitimler, bütün bölgelerde ve her yıl periyodik olarak yapılmaktadır. Bunun yanında IPM, Biyolojik mücadele, Karantina, Fümigasyon, Pestisit uygulama teknikleri, Virus hastalıkları, Sürvey, Solarizasyon, Zirai mücadele aletlerinin kalibrasyonu, Fizyolojik hastalıklar, Hastalık, zararlı ve yabancıotların mücadelesi gibi konularda yoğun eğitim programları uygulanmaktadır. 1995 yılında toplam 504, 1996 yılında ise toplam 1001 ziraat mühendisi ve ziraat teknisyeni entegre mücadele uygulamaları konusunda eğitime tabi tutulmuştur.

Eğitimlere, TKB dışında konu ile ilgili resmi ve özel kuruluşlarda görevli teknik elemanlar da katılmaktadır.

4.5. Çiftçi ve İlaç Bayii Eğitimi

Çiftçilerin bitki sağlığı konusunda eğitimi için yoğun bir program uygulanmaktadır. Bu eğitimler, İl ve İlçe müdürlükleri ile Köy Grubu Tarım Merkezlerindeki teknik elemanlar, çiftçi birlikleri ve kooperatiflerin teknik elemanları tarafından yapılmaktadır. İlaç firmaları ve ilaç bayileri de özellikle kendi ürünlerinin tanıtımı ve kullanımı için eğitimler yapmaktadır.

Entegre Mücadele Araştırma, Uygulama ve Eğitim programları çerçevesinde 1995 yılından itibaren, yoğun bir çiftçi eğitimine başlanmış ve ilk yıl yaklaşık 1600 çiftçi, 1996 yılında ise 3560 çiftçinin eğitimi gerçekleştirilmiştir. Bu konuda 1999 yılına kadar 25.000 çiftçinin eğitimi hedeflenmiştir. Bu eğitimler, tarla, bahçe ve bağda uygulamalı eğitim, tarla günleri, demonstrasyonlar, radyo ve televizyon ile yaygın eğitim, çiftçi mektupları, çiftçi broşürleri vb. yolu ile gerçekleştirilmektedir.

Eğitimler, proje konusu olan ürünün yetişme mevsimindeki faaliyetlerini kapsayacak şekilde planlanarak uygulanmakta ve gruplar halinde tarla, bağ ve bahçede uygulamalı olarak yapılmaktadır. Bazı çiftçiler, öteki çiftçilerin eğitiminde yararlanılmak üzere, potansiyel eğitici (Önder Çiftçi) olarak yetiştirilmektedir.

Çiftçilik yapan kadınların ve gençlerin (hatta öğrencilerin) eğitilmesi için de programlar geliştirilmektedir.

Bu eğitimler sonunda çiftçilere, kendi tarlası, bağı ve bahçesindeki hastalık, zararlı ve yabancıotları tanıma, bunları periyodik olarak takip etme ve mücadelesine bilerek karar verme, kritik ve analiz yapma becerileri kazandırılmakta ve onların kendilerine güvenleri sağlanmaktadır.

4. 6. Eğitim ve Öğretim ile İlgili Sorunlar ve Öneriler

¨ Yıllardan beri tartışılan " Nasıl bir ziraat mühendisliği eğitimi olmalı?" konusunda genel bir fikir birliğine varılması yönündeki çabalar hızlandırılmalıdır. Oluşturulacak kavram birliği doğrultusunda "Bitki Sağlığı Eğitimi" yönlendirilmelidir. Özellikle lisans eğitimlerinde uygulamalara daha çok ağırlık verilmelidir.

¨ Üniversitelerde ezberciliğe dayanmayan, analiz ve sentez yeteneğini geliştirici, araştırmaya özendirici bir eğitim ve öğretim hedeflenmelidir.

¨ Araştırıcıların yurt içinde ve yurt dışında eğitim görmesine olanak tanınmalıdır. Yurt içi ve yurt dışı toplantılara bildirili olarak katılmaları özendirilmelidir.

¨ Haftada 12-13 saat ders yükü altında olan öğretim üyelerinin araştırma yapmaya ve araştırıcı yetiştirmeye vakti olmamaktadır. Bunu önleyici düzenlemeler yapılmalıdır.

¨ Üniversiteler kapılarını, uygulamalı araştırma yapan deneyimli araştırıcılara açmalıdır. Uygulamayı bilen kişiler öğrencilerle karşı karşıya getirilerek, hem uygulamanın teorik bilgiyi desteklemesi sağlanmalı, hem de öğrenciye araştırma kimliğini tanıma fırsatı verilerek geleceği için seçim yapmasına yardımcı olunmalıdır.

¨ Doktora öğrenimi için Üniversite ve Bakanlık Kuruluşları arasında bir koordinasyon sağlanmalıdır. Çok gerekli olmadıkça ve bazı teknolojik yenilikler gerektiren konular haricinde yurt dışı eğitimi sınırlandırılmalıdır. Aynı destekle ülke koşullarında lisan öğrenen çok sayıdaki genç araştırıcı, kısa süreli olarak yurt dışında görevlendirilmelidir.

¨ Araştırıcıların hizmetiçi eğitimi çerçevesinde, yurt içi ve yurt dışında düzenlenen bilimsel toplantılara katılımlarının sağlanması teşvik edilmelidir.

¨ Daha sık kısa süreli eğitim imkanı sağlanmalı, uluslararası işbirliği ve bilgi aktarımı için bunun mutlaka gerçekleştirilmesi gereklidir.

¨ Üniversite personeline ödenen eğitim ve öğretim ödeneği, günün koşullarına göre ayarlanmalı ve bunun amacına uygun kullanılması sağlanmalıdır.

¨ Eğitim, pestisit sektöründen başlayarak, üreticilerimize kadar uzanan tüm kesimleri kapsamalıdır. Üreticilerimiz teknik teşkilata uğrayıp, hangi hastalık-zararlıya karşı ne zaman ve hangi pestisitle, hangi dozda, hangi aletle uygulama yapılacağını öğrenmesi gerekirken, doğrudan doğruya bayilerle karşı karşıya kalmakta; bayi tarafından önerilen pestisitleri kullanmakta veya komşu üreticilerden edindiği bilgilerle uygulama yapmaktadır. Bu nedenle, bayilik belgesi sadece bitki koruma bölümü mezunlarına verilmeli, daha önce sertifika almış olan ziraat mühendisi veya ziraat teknisyenleri, öncelikle iyi bir eğitime tabi tutulmalıdır. Bayiler, ilaç tavsiyesi yapmamalı; ilaçlamanın planlanması ve uygulaması Bitki Koruma Şube Müdürlüğü veya bitki klinikleri uzmanlarınca yapılmalıdır.

¨ Çiftçi eğitiminde YAY-ÇEP haricinde yerel TV kanallarından daha çok yararlanılmalı ve bunun için gerekli teknik yardım sağlanmalıdır.

¨ Karantina listelerinde yer alan pek çok etmenin tanısı, özellikle hızlı tanısı, bir ön hazırlık gerektirmektedir. Bunun için bu görevi devamlı olarak üstlenecek personelin bu konuda eğitimi ve gerekli imkanların hazırlanması gerekmektedir.

¨ Karantina sadece uygulayıcı personelin eğitimi ile başarılı olamaz. Bu konuda halkın da eğitilmesi gerekmektedir. Örneğin, İngiltere' de postahane, havaalanı gibi yerlerde karantinaya tabi Patates böceğinin tanımı ile ilgili broşürler yer almaktadır. Ülkemiz insanları karantina ile ilgili yeterince bilgilendirilmediği için, yurt dışı seyahatleri sonucunda değişik üretim materyallerini yanlarında hatta ceplerinde getirebilmektedir ve hiç kimse onlara bitkisel materyal getirip getirmediğini de sormamaktadır. Gümrüklerdeki görevliler bile bu konuda yeterince eğitilmemektedir. Bu konuda gerekli eğitim ve bilgilendirme yapılmalıdır.

5. BİTKİ SAĞLIĞI TEŞKİLATI

5. 1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Tarım Bakanlığı'nın müstakil haldeki ilk yapılanması, 30 Kanunievvel 1931 tarihinde yayımlanan 1910 sayılı Ziraat Vekaleti Teşkiline Dair Kanun'la olmuş, zaman içinde değişik isimler altında çalışmış ve son olarak 7.8.1991 tarihinde çıkartılan bir Kanun Hükmünde Kararname ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı(TKB)'nın teşkilat yapısı yeniden düzenlenmiştir.

TKB, merkez teşkilatında, Bakan, Müsteşar ve 4 Müsteşar yardımcısı ile 5 ana hizmet birimi, 5 danışma ve denetim birimi, 5 yardımcı hizmetler birimi, 3 bağlı kuruluş ile 7 ilgili kuruluş bulun-

maktadır.

Bakanlığın ana hizmet birimleri şunlardır:

· Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM)

· Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM)

· Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM)

· Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü (TEDGEM)

· Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı (DİATKD)

Bitki sağlığı teşkilatı, Bakanlığa bağlı birimlerin hemen hemen hepsiyle az veya çok ilişkili bulunmakla birlikte, esas olarak TAGEM ve KKGM bünyesinde toplanmış bulunmaktadır. Bitki sağlığı araştırmaları ile ilgili birimler TAGEM 'in bünyesinde müstakil bir daire başkanlığı olarak, uygulama ile ilgili birimleri ise KKGM 'nün bünyesinde biri müstakil 2 daire başkanlığı altında yer almıştır.

5.1.1. Araştırma Kuruluşları

Bitki sağlığı araştırma teşkilatı, merkezde TAGEM 'e bağlı olarak görev yapmaktadır. Bu Genel Müdürlüğün 5 daire başkanlığından birisi, Bitki Koruma Araştırmaları Daire Başkanlığı'dır. Bu daire başkanlığına bağlı olarak 3 şube müdürlüğü (Bitki Zararlıları Araştırmaları, Bitki Hastalıkları ve Yabancıot Araştırmaları, İlaç ve Alet Araştırmaları Şube Müdürlüğü) bulunmaktadır.

TAGEM'e bağlı olarak bitki sağlığı konusunda araştırma hizmeti yapan 9 adet araştırma enstitüsü bulunmaktadır. Bunların 4 tanesi müstakil Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü (ZMAE), 5 tanesi de birleştirilmiş Enstitü halinde görev yapmaktadır. Birleştirilmiş enstitülerde hem bitki sağlığı, hem de yetiştirme ve ıslahla ilgili birimler bulunmaktadır.

Bu enstitülerin isimleri aşağıda verilmiştir.

Müstakil Araştırma Enstitüleri

- Ankara Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü
- Adana Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü
- Bornova/İzmir Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü
- Diyarbakır Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü

Birleştirilmiş Araştırma Enstitüleri

- Antalya Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü
- Samsun Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü
- Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü
- Erzincan Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü
- Edirne Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü

Daha önce Erenköy/İstanbul, Samsun ve Erzincan'da bulunan Bölge Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri ile Antalya Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü, 1986 yılında yapılan reorganizasyonla yukarıda isimleri verilen birleştirilmiş enstitüler bünyesinde yer almışlardır. Ankara Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü ise Ankara ZMAE bünyesine dahil edilmiştir.

Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri, Entomoloji, Fitopatoloji, Herboloji, Fizyoloji ve Toksikoloji, Biyolojik Mücadele ve Zirai Mücadele İlaçları olmak üzere toplam 6 şube şefliği ile bunlara bağlı olarak görev yapan laboratuvarlardan oluşmaktadır.

Birleştirilmiş enstitüler, müstakil Zirai Mücadele Araştırma Enstitüler gibi, bitki sağlığı konusunda bölgesel olarak araştırma, eğitim ve danışmanlık hizmetleri yapmaktadır. Bu enstitülerde

Bitki Koruma veya Hastalık ve Zararlılar Bölümü veya Şubesine bağlı entomoloji, fitopatoloji, herboloji, biyolojik mücadele gibi laboratuvarlar bulunmaktadır. Ancak bu laboratuvarların durumu enstitüler arasında bazı farklılıklar göstermektedir.

5.1.2. Uygulama Kuruluşları

Bitki sağlığı uygulama teşkilatı, merkezde KKGM'ne bağlı olarak görev yapmaktadır. Bu Genel Müdürlük bünyesinde 26.12.1996 tarihinde yapılan iç düzenlemeyle bir değişiklik yapılmış ve bu yeni yapıya göre, bitki sağlığı uygulamaları ile ilgili olarak müstakil bir Bitki Koruma Dairesi Başkanlığı ve buna bağlı Bitki Sağlığı, Bitki Karantinası ve Mücadele Hizmetleri İkmal Şube Müdürlükleri ile İlaç, Tohum ve Yem Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapan İlaç ve Biyolojik Maddeler Şubesi Müdürlüğü bulunmaktadır.

Taşra teşkilatı ise, 80 İl Müdürlüğü'ne bağlı Bitki Koruma Şube Müdürlükleri şeklinde oluşturulmuştur. İlçelerdeki Müdürlükler ve Köy Gurubu Tarım Merkezlerinde müstakil bitki sağlığı uygulama birimleri bulunmamaktadır. Buralardaki bitki sağlığı uygulama hizmetleri, bu konuda görevlendirilmiş teknik elemanlar tarafından yürütülmektedir.

Bitki sağlığı hizmetleri içerisinde yer alan zirai karantina kontrol ve uygulamaları ile ilgili hizmetlerin çoğu doğrudan KKGM'ne bağlı olarak görev yapan İstanbul, İzmir, Mersin/İçel ve İskenderun/Hatay Zirai Karantina Müdürlükleri tarafından yapılmaktadır. Diğer illerdeki gerek dış ve gerekse iç karantina hizmetleri ise İl Müdürlüklerine bağlı Bitki Koruma Şube Müdürlüklerince yerine getirilmektedir.

5.2. Üniversiteler

Ülkemizde bitki sağlığı ile ilgili araştırma, eğitim ve öğretim faaliyetleri, Ziraat Fakültelerinin bünyesinde yer alan Bitki Koruma Bölümleri ile Biyoloji ve Fen-Edebiyat Fakülteleri ve/veya Bölümleri'nde yürütülmektedir. Ayrıca, Üniversitelerin bünyelerinde yer alan Fen Bilimleri Enstitülerinde mastır ve doktora şeklinde benzer hizmetler sürdürülmektedir.

Açılışı 1933 yılı olan Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ni, Ege, Atatürk ve Çukurova Üniversitelerindeki Ziraat Fakülteleri takip etmiştir. Günümüzde toplam 23 Ziraat Fakültesi mevcuttur. Bu fakültelerden 18' inde Bitki Koruma Bölümü bulunmakla beraber ancak 9'unda (Ankara, Ege, Çukurova, Atatürk, Ondokuz Mayıs, Uludağ, Gaziosmanpaşa, Adnan Menderes ve Akdeniz Üniversiteleri Ziraat Fakülteleri) lisans eğitimi verilmektedir:

Bitki Koruma Bölümlerinde halen Entomoloji ve Fitopatoloji olmak üzere 2 anabilim dalı vardır. Herboloji anabilim dalının açılması için çalışmalar sürdürülmektedir. Üniversitelerimizin bazılarında Rektörlüklere bağlı Araştırma Merkezleri de bulunmaktadır.

5.3. Diğer Resmi Kuruluşlar

TKB haricinde, diğer bazı Bakanlıklara bağlı olarak bitki sağlığı araştırma ve uygulama hizmetleri yürüten görev yapan birimler de mevcuttur. Şekerpancarı hastalık ve zararlıları ve yabancıotları ile ilgili çalışmalar, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'ne bağlı Şeker Pancarı Araştırma Enstitüsü, Şeker Pancarı Bölge Şeflikleri; Tütün hastalık ve zararlıları ile ilgili araştırma ve uygulamaları, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na bağlı Tütün Araştırma Enstitüsü; Orman ağaçları ve kavak hastalık ve zararlıları ile ilgili araştırma ve uygulamalar, Orman Bakanlığı'na bağlı Orman ve Kavakçılık Araştırma Enstitüleri; Kanal ve kanaletler üzerindeki yabancıotlarla ilgili araştırma ve uygulama hizmetleri ise, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

5.4. Özel Sektör

Ülkemizde bitki sağlığı araştırmaları ve uygulamaları yapan özel sektör kuruluşları henüz yeterli sayıda olmamakla birlikte, bunların sayılarında son yıllarda hızlı bir artış gözlenmektedir. Bunların çoğunluğu, pestisitler ve benzeri maddelerin üretimi, pazarlanması ve ruhsatına yönelik

tarımın yapıldığı Akdeniz ve Ege Bölgelerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Ayrıca tohum üretimi yapan veya dışarıdan ithal eden pek çok tohum firması da bulunmakta ve konuyla ilgili faaliyetler de yapmaktadır.

Bu özel sektör kuruluşlarını; İlaç firmaları, İlaç bayileri, Deneme yapan kuruluşlar, İlaçlama işiyle uğraşanlar ve Çiftçi kuruluşları olmak 5 ana başlıkta toplamak mümkündür.

İlaç Firmaları

Ülkemizde halen pestisit üreten, ithal eden veya satışıyla uğraşan 44 adet ilaç firması vardır. Bu firmalar, Tarım İlaçları Sanayi, İthalatçı ve Temsilcileri (TİSİT) adındaki bir dernek altında birleşmiş bulunmaktadır.

Bu firmaların bir kısmı sadece pestisitlerle, bir kısmı da pestisitler yanında diğer kimyasallar, beşeri ve veteriner ilaçları, tohum gibi konularla da uğraşmaktadır. Bunların birçoğu ilaç üretimi, ithalatı ve satışı yanında ilaçların ruhsat ve tavsiyesine esas olmak üzere biyolojik etkinlik denemelerini de yapmaktadır.

Ülkemizde pestisit üretimi yapan 23 firma bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı sadece formülasyon üretimi, az bir kısmı ise (5 firma) formülasyon yanında teknik madde üretimi de yapmaktadır.

Sadece ham madde ve pestisit formülasyonu ithalatı işi yapan firma sayısı ise 21'dir.

İlaç ve Alet Bayileri

Zirai mücadele ilaçları çiftçilerin eline bayiler kanalıyla ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla çiftçinin ilk temasta bulunduğu kurum olmaktadırlar. Zirai mücadele alet ve makineleri de bayilerde satılmak durumundadır. Bayilik müessesesi bitki sağlığı teşkilatı içinde aktif olarak yer almaktadır. 1996 yılı sonu itibariyle 4000'den fazla bayi vardır. İlaç bayilerinin bitki hastalıkları, zararlıları ve yabancıotlarla mücadele için pestisit tavsiye yetkileri yoktur. Ancak yine de pestisit tavsiyesi yapmaktadırlar.

Biyolojik Etkinlik Denemesi Yapan Kuruluşlar

Ülkemizde kullanılacak ilaçların ruhsata esas biyolojik etkinlik denemeleri, 1988 yılına kadar sadece Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri tarafından yapılmaktaydı. Bu tarihten itibaren bazı özel firmalar ile ilaç firmalarına da biyolojik etkinlik deneme yapma yetkisi verilmiştir.

1996 yılı sonu itibariyle pestisit ve benzeri maddelerin biyolojik etkinliklerini deneme izni almış olan kuruluş sayısı 26 olup, toplam 74 konu uzmanı bu kuruluşlarda görev yapmaktadır.

İlaçlama İşiyle Uğraşanlar

Bitkilerdeki hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı, ücreti karşılığında, koruyucu veya tedavi edici her türlü zirai mücadele faaliyetleri belirli kurallara bağlı şekilde yapılabilmektedir. Bu faaliyetler; 6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve Ziraat Mühendislerinin Görev ve Yetkilerine İlişkin Tüzük esas alınarak hazırlanan, Zirai Mücadele İşlerini Ücreti Karşılığında Yapmak İsteyenler Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre ziraat mühendisleri veya bünyesinde en az bir sorumlu ziraat mühendisi çalıştıran hükmi şahıslar tarafından yürütülmektedir.

Çiftçi Kuruluşları

Ülkemizde çiftçilerin örgütlenmesi henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır. Sadece bitki sağlığı hizmetlerine yönelik çiftçi teşkilatları ise, hiç bulunmamaktadır. Çiftçilerin en büyük teşkilatı olan ve illerin tamamı ile bazı büyük ilçelerde temsilciliği bulunan Türkiye Ziraat Odaları Birliği(TZOB)'dir. Ancak bu kuruluşun faaliyetleri daha çok ucuz tarımsal girdi temini, ürün destekleme fiyatları ve sübvansiyonlarla sınırlıdır.

TZOB'nin dışında TARİŞ, Çukobirlik, Antbirlik, Pankobirlik, Fiskobirlik, Trakya Birlik, Marmara Birlik, Gül Birlik ve Türk-Koop gibi çiftçi birlikleri de bulunmaktadır. Ayrıca, mahalli olarak bazı küçük

Ancak bu kuruluşun faaliyetleri daha çok ucuz tarımsal girdi temini, ürün destekleme fiyatları ve sübvansiyonlarla sınırlıdır.

TZOB'nin dışında TARİŞ, Çukobirlik, Antbirlik, Pankobirlik, Fiskobirlik, Trakya Birlik, Marmara Birlik, Gül Birlik ve Türk-Koop gibi çiftçi birlikleri de bulunmaktadır. Ayrıca, mahalli olarak bazı küçük çiftçi birlikleri ve kooperatifleri de mevcuttur.

Hükümet, son yıllarda çiftçilerin örgütlenmesini teşvik etmeye başlamış ve bununla ilgili yasal düzenlemeler yapmıştır.

5. 5. Bitki Sağlığı Teşkilatı ile İlgili Sorunlar ve Öneriler

¨ TKB'nın mevcut teşkilat yapısı çok karışıktır ve fonksiyonel değildir. Bu husus, gerek yerli ve gerekse yabancı uzmanlar tarafından sık sık dile getirilmekte ve rapor edilmektedir. Mevcut teşkilat yapısında, bitki sağlığı hizmetleri, merkezde değişik genel müdürlükler veya aynı genel müdürlük içinde farklı birimlere dağılmış bulunmaktadır. Hizmetlerde aksamalara ve karışıklıklara sebep olan bu durumun düzeltilmesi için, TKB'da yeni bir düzenleme yapılarak bitki sağlığı ile ilgili bütün hizmetlerin, yeniden oluşturulacak Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde toplanmasında zaruret bulunmaktadır.

¨ Bu Genel Müdürlük bünyesinde bitki sağlığı ile ilgili organizasyon, araştırma, uygulama, eğitim ve istihdam politika ve stratejilerini belirleyecek ve yönlendirecek bir Bitki Sağlığı Üst Kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul, Bakanlığın araştırma ve uygulama kuruluşları, üniversite, özel sektör ve çiftçi kuruluşlarının temsilcilerinden teşkil edilmelidir.

¨ TKB'da 1986 yılında, araştırma enstitüleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemede İstanbul-Erenköy, Samsun ve Erzincan'da bulunan Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri ile Antalya'da bulunan Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü ve Ankara'da bulunan Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü diğer araştırma enstitüleri ile birleştirilmiştir. Birleştirilen araştırma enstitülerinde, yönetimdeki bazı hatalı uygulamalar, diğer kuruluşlara nakil ve emeklilik gibi nedenlerle, araştırıcı sayısı hızla azalmış ve mevcut imkanlar kötüleşmiştir. Bunun sonucu olarak, özellikle Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki bitki sağlığı araştırma ve eğitim hizmetlerinde büyük aksaklıklar meydana gelmiştir. Aynı şekilde, zirai mücadele ilaçları ile ilgili araştırma ve analiz hizmetlerinde bir gerileme yaşanmış, zirai mücadele aletleri ve ilaç uygulama teknikleri ile ilgili araştırma hizmetleri ise durmuştur. Durumun daha da vahim hale gelmemesi için, bitki sağlığı araştırma teşkilatı yeniden gözden geçirilmeli ve yukarıda isimleri zikredilen birleştirilmiş enstitüler, tekrar müstakil araştırma enstitüleri haline getirilmelidir.

¨ Bitki Sağlığı Üst Kurulu'nun görüşü alınarak, gerekirse yeni zirai mücadele araştırma enstitüleri, araştırma istasyonları, laboratuvarlar ve kalıntı analiz laboratuvarları kurulabilmelidir.

¨ Zirai mücadele araştırma enstitülerindeki şube ve laboratuvarların yapısı yeniden gözden geçirilmeli, mevcut şubeler Bölüm Başkanlığı, laboratuvarlar ise disiplinler dikkate alınarak Şube Şefliği halinde düzenlenmelidir.

¨ Kurulması önerilen Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü'nün taşradaki uygulama hizmetlerinin yürütülmesi için, ayrı İl Müdürlükleri oluşturulması yerine, mevcut Tarım İl Müdürlükleri bünyesindeki Bitki Koruma Şube Müdürlüklerinin yetki ve sorumlulukları artırılmalı, ödeneklerin kullanılması, eğitim, araç ve alet tahsisleri gibi konularda tam yetkili hale getirilmelidir. Özellikle tarım potansiyeli yüksek olanlardan başlamak üzere, ilçelerde Tarım İlçe Müdürlükleri bünyesinde Bitki Sağlığı Şeflikleri kurulmalıdır.

¨ Zirai Karantina Müdürlükleri bölgesel hizmet yapacak şekilde yetkilendirilmeli, Bitki Sağlığı Üst Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan bölge veya illerde yenileri kurulmalı ve bunlar Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü'ne doğrudan bağlı olarak çalışmalıdır.

¨ Ülkemizde çiftçiler çok fazla örgütlenmemiştir. Mevcut çiftçi birlikleri de araştırma ve yayım

hizmetlerine kaynak ayıracak ekonomik yapıda değildir. Diğer ülkelerde olduğu gibi çiftçilerin örgütlenmesi teşvik edilmeli ve ekonomik yapıları güçlendirilerek araştırma sonuçlarını kullanan, bitki sağlığıyla ilgili yayım ve eğitim hizmetlerinden yararlanan, gerekli hallerde mücadele hizmetlerini yaptıran ve araştırmaya destek verebilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır.

¨ TKB'dan pestisit ve benzeri maddelerin denenmesi için yetki almış kişiler ve sadece bu gayeye yönelik deneme hizmeti veren kuruluşların sayısı artırılmalı, bu kuruluşlara bitki sağlığı ile ilgili eğitim ve yayım hizmetleri yapabilme ve ilaç tavsiyesine yönelik reçete yazabilme yetkisi verilmeli, ancak bunların denetimleri için gerekli mekanizma oluşturulmalıdır.

¨ Uluslararası normlara göre, 1.000.000 kişiye bir pestisit kalıntı laboratuvarı kurulması gerektiğinden hareketle, en kısa zamanda önemli coğrafik bölgelerdeki kalıntı laboratuvarları güçlendirilmeli; ayrıca ihracatımızın gerçekleştiği merkezlerde son teknoloji ile donatılmış kalıntı analiz laboratuvarları tesis edilmelidir. Bu laboratuvarlar, ihracatçı kuruluşlar tarafından kurulabileceği gibi, Devlet tarafından gerekli destek ve teşvik verilerek özel kuruluşlarca da kurulabilmelidir. Böylece, kalıntı analizleri yaygınlaştırılacak ve tarımsal ürünün tüketiciye ulaşmadan önce kontrolü gerçekleştirilmiş olacaktır.

¨ İlaçların kalite kontrollerinin düzenli olarak yapılabilmesi; pestisitlerin formülasyon, safsızlık ve kalıntı analizleri, çevresel etkileri, toksikolojik ve eko-toksikolojik yönleri ile incelenmesi, zirai mücadele aletleri ve pestisit uygulama teknikleri konularında çalışmalar yapmak üzere Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü, müstakil referans bir müessese olarak oluşturulmalıdır. Bu kuruluş, alet ve ekipman bakımından takviye edilmeli ve çeşitli disiplinlere mensup elemanlarla donatılmalıdır.

¨ Bütün ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de biyolojik mücadele konusunda referans olacak, müstakil bir "Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü" kurulmalı ve mevcut Biyolojik mücadele şubeleri eleman, alt yapı, alet-ekipman ve ödenek bakımından takviye edilmelidir.

¨ Halen zirai mücadele aletleri konusunda bilimsel araştırma yapan bir kuruluş veya bir birim bulunmamaktadır. Ülkemizde bu konuda sadece ruhsata yönelik testler yapılmaktadır. En kısa zamanda zirai mücadele aletleri ve pestisit uygulama teknikleri üzerinde araştırma yapacak kuruluş veya birimler oluşturulmalıdır.

¨ Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri ve diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğinin artırılmasına yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu mealde ülkemizde bitki sağlığı ile ilgili hizmetlerde bütünlüğün sağlanması için, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı, Tekel ve Çaykur'un sorumluluğunda bulunan şekerpancarı, tütün ve çay gibi ürünlerin bitki sağlığı sorunlarının çözümünde, TKB ile işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı bir yapılanma oluşturulmalıdır.

¨ Tohumluk sertifikasyonunda laboratuvar standartları oluşturulmalı ve buna bağlı olarak belli merkezlerde kontrollerin yapılacağı tohum sağlığı laboratuvarları kurulmalı ve personelinin eğitimi gerçekleştirilmelidir. Bu görev Zirai Karantina Müdürlüklerine yaptırılabilir.

¨ Fakültelerin tümünde standart olarak aynı anabilim dallarının kurulması yerine, o bölgenin özelliklerine uygun anabilim dalları oluşturulabilmelidir.

¨ Üniversitelerde alet ve cihazların bakım ve onarımını sağlamak üzere nitelikli elemanların çalıştırılacağı bakım onarım merkezleri kurulmalı ve özellikle laboratuvar araç gereçlerinin periyodik bakımı sağlanmalıdır.

¨ Gen transferi yoluyla hastalık ve zararlılara dayanıklı transgenik bitkilerin elde edilmesi çalışmalarına biran önce başlanılmalı ve bunun için Bakanlık ve Üniversite imkanları birleştirilerek Biyoteknoloji araştırma laboratuvarları kurulmalıdır.

6. DESTEKLER VE KAYNAK KULLANIMI

Türkiye' de 1993 verilerine göre, eğitime ayrılan bütçenin yaklaşık % 22.5' i yüksek öğretime ayrılmıştır. Yüksek öğretim bütçesinin toplam konsolide bütçe içerisindeki payı % 4.1, GSMH' dan aldığı pay ise % 0.90 dır. Ülkenin mevcut mali kaynakları içerisinde yüksek öğretime ayrılan paylar, ileri ülkelerdekilere yakın gibi görünse de, paylaşılan kaynağın toplam tutarı küçük olduğu için, üniversiteler bilim ve teknoloji geliştirmeye yeterli bir kaynak bulamamaktadırlar. Buna bir de hem nicelik, hem de nitelik olarak yetersiz insan gücü ve yüksek öğrenci sayısı eklenince, üniversitelerimizde ancak akademik çalışmalar yapılabilmektedir.

Bilimsel ve teknolojik araştırma faaliyetlerinin etkinliğini ölçebilmek için en çok kullanılan indekslerden biri, GSMH' dan araştırmaya ayrılan paydır ve Ülkemizde bu pay % 0.33 dür. Bu oran İsrail' de % 3.10, Japonya'da % 2.98, ABD' de % 2.78 ve Kore'de % 1.94' dür. Ülkemizde bu oranın en kısa sürede % 1 'e çıkarılması hedeflenmektedir. Bu konudaki diğer kıstas ise, çalışan 10.000 kişiye düşen araştırıcı sayısıdır ve bu da ülkemizde çok düşüktür. Ülkemizde ancak 7 olan bu rakam, Almanya'da 143, Japonya'da 138, ABD'de 77, Hindistan'da 62 ve Kore'de 53 tür.

Bir ülkenin bilimsel ve teknolojik araştırma sisteminin performansını belirleyen üç temel gösterge, araştırma harcamaları GSMH' nın %10'u, çalışan 10.000 kişi başına tam zaman eşdeğerli araştırıcı sayısı 20 ve sanayi kesiminin araştırma harcamalarındaki payı % 50 gibi eşik değerlerine veya üzerine çıkarılmadığı sürece araştırma faaliyetlerinin önemli etkililikte olamayacağı da bilinmektedir.

Ancak, sanayi kesimi, özel sektör araştırma bölümleri ile üniversite ve kamu araştırma kuruluşlarının katılacağı geniş kapsamlı ve pazara yönelik teknolojik araştırma programları uygulamaya konulmadıkça ve bu üç grup araştırma kuruluşunun birbirleriyle etkileşebilecekleri platform ve mekanizmalar oluşturulmadığı sürece, bu faaliyetlerden etkili sonuç almak mümkün değildir.

6.1. Ulusal Kaynaklar

Bitki sağlığı araştırma, uygulama, eğitim ve öğretim faaliyetleri için kullanılan kaynakları, TKB bütçesi, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi, DPT, TÜBİTAK, döner sermaye işletmeleri, diğer resmi kuruluş bütçeleri, çiftçi birlikleri ve özel teşebbüs destekleri oluşturmaktadır.

TKB'nda, bitki sağlığı araştırmaları, TAGEM sorumluluğunda yürütülen Bitkisel Mücadele Araştırma Projesi; bitki sağlığı uygulamaları ise KKGM sorumluluğunda bulunan Bitki Hastalıkları ve Zararlıları ile Mücadele Projesi ödenekleriyle yürütülmektedir. Buna ilave olarak, Taşra Teşkilatını Güçlendirme Projesi ve cari bütçeden de araştırma enstitüleri ve yayım kuruluşlarına bir miktar ödenek gönderilmektedir. Ayrıca dış kaynaklı projelerin, iç kaynak payları da TKB tarafından karşılanmaktadır.

Bitkisel Mücadele Araştırma Projesi kapsamında yürütülen araştırma projeleri için; 1993 yılında 3 milyar TL, 1994 yılında 2 milyar TL, 1995 yılında 7 milyar TL, 1996 yılında 10 milyar TL ve 1997 yılında 20 milyar TL ödenek ayrılmıştır. Bütçe rakamları incelendiğinde; 1993 yılına göre ödeneklerin rakamsal olarak dahi, 1994 yılında 1/3 oranında düşürüldüğü, 1995 yılında % 125, 1996' da % 40 ve 1997' de %100 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Yıllık enflasyonun yüksek olduğu ülkemizde, bu ödeneklerin reel olarak düştüğü ve yetersiz olduğu apaçık görülmektedir. Bütün bunların sonucu olarak, araştırma enstitülerinin sorunları giderek ağırlaşmış; bütçe, araç ve gereç yetersizliği nedeni ile verimlilik düşmeye başlamıştır.

Bitki sağlığı uygulamalarının desteklendiği Bitki Hastalıkları ve Zararlıları ile Mücadele Projesi'ne, 1993 yılında 105 milyar TL, 1994 yılında 205 milyar TL(ayrıca 100 milyar TL TMO'dan transfer), 1995 yılında 270 milyar TL (ayrıca 407 milyar TL TMO'dan transfer), 1996 yılında yaklaşık 270 milyar TL(1 trilyon TL TMO'dan transfer) ödenek ayrılırken, yeni mücadele metotlarının araştırılmasını veya mevcut metotların geliştirilmesini, netice itibariyle mücadele masraflarının

azaltılmasını, zirai mücadele sorunlarına geçici değil, kalıcı çözümler getirilmesini, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşılmasını, çevre kirlenmesi ve doğal dengenin bozulmasının önlenmesini, Sürdürülebilir Tarımsal Üretim ve Ekolojik Tarım hedeflerine ulaşılmasını öngören "Bitkisel Mücadele Araştırma Projesi"ne 1992 ve 1993 yıllarında, Bitki Hastalıkları ve Zararlıları ile Mücadele Projesi'nin yaklaşık % 3'ü, 1994 ve 1995 yıllarında ise yaklaşık % 1'i oranında çok cüzi bir ödenek ayrılması, araştırmalara verilen önemi ve değeri göstermesi bakımından dikkat çekici bir husus olarak görülmektedir.

6.2. Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler ve Alınan Destekler

Ülkemiz, bitki sağlığı araştırma ve uygulamaları ile ilgili olarak Dünya Bankası, FAO, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Teknik İşbirliği Programı (TCP), Avrupa ve Akdeniz Ülkeleri Bitki Sağlığı Teşkilatı (EPPO), Uluslararası Biyolojik Mücadele Teşkilatı (IOBC), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), NATO, Uluslararası Akdeniz Ülkeleri Yüksek Ziraat Merkezi (CIHEAM), Uluslararası Patates Merkezi (CIP), Uluslararası Kurak Bölgeler Zirai Araştırma Merkezi (ICARDA), Uluslararası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezi (CIM-MYT), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) gibi uluslararası kuruluşlarla diğer ülkelerdeki bazı üniversitelerle işbirliği yapmakta ve yardım almaktadır.

Tarımsal Araştırma Projesi (TAP)

Dünya Bankası tarafından desteklenen Tarımsal Araştırma Projesi, 9 Eylül 1992 tarihli Resmi Gazete ' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu proje Tarım, Orman ve Köy Hizmetleri ile ilgili araştırmaları kapsamaktadır. Projenin amaçları arasında; Araştırma Mastır Planı hazırlanması, araştırma organizasyonunun güçlendirilmesi, araştırıcıların eğitimi, danışmanlık hizmetleri, bilimsel alet ve ekipman alımı, bina inşaat ve onarımı, araştırma ve enformasyon ağının oluşturulması ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü' nün kurulması yer almaktadır. Bu proje 7 yıl süreli (1992-1999) olup, Dünya Bankası'ndan 55 milyon dolarlık dış destek sağlanmıştır.

TAP kapsamında yürütülmekte olan bitki sağlığı araştırmaları için yurtdışında 1 doktora, 11 mastır ve 120 adam/ay' lık kısa süreli eğitim programı yer almaktadır.

Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP I-II)

Türkiye' de 1986 yılından itibaren bir kısım finansmanı Dünya Bankası tarafından sağlanan I. ve II. TYUAP projeleri yürütülmeye başlanmıştır. Araştırma Enstitüleri ve yayım teşkilatı ile birlikte yürütülen bu projeler, 39 İl' de uygulanmaktadır. Proje kapsamında çiftçilere Bitki sağlığı ile ilgili araştırma, yayım ve eğitim hizmetleri de verilmektedir. II. TYUAP ' ın toplam bütçesi 145.4 milyon ABD Doları'dır.

FAO / UNDP, TCP

Ülkemizde bugüne kadar bitki sağlığı ile ilgili olarak FAO / UNDP ve TCP tarafından desteklenen birçok proje yürütülmüş ve / veya yürütülmektedir.

Türkiye'de IPM İçin Ulusal Bir Ağın Kurulması Projesi

25 Nisan 1994 tarih ve 21915 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren bu proje, UNDP tarafından karşılıksız olarak 80.000 ABD Doları verilmek suretiyle desteklenmiştir. Projenin süresi 2 yıl olup, koordinatörlüğü TAGEM Bitki Koruma Araştırmaları Daire Başkanlığı tarafından yürütülmüştür. Bu proje çerçevesinde, elma, bağ, buğday, mısır, pamuk, narenciye, örtü altında yetiştirilen sebzeler, patates, kiraz, şeftali ve nohut olmak üzere 11 konuda teknik işbirliği ve koordinasyon ağı oluşturulmuştur. Daha sonra diğer entegre mücadele programları için de benzer ağların kurulması planlanmaktadır.

Proje çerçevesinde, 17-21 Nisan 1995 tarihlerinde Ankara' da, Türkiye' de Entegre Mücadele Ağı Kurulması konulu ulusal bir workshop yapılmış ve 4 araştırıcı üçer haftalık süreyle yurt dışına entegre mücadele konusunda eğitime gönderilmiştir.

Bu projeden ayrıca, kitap ve periyodikler ile bilgisayar, böcek tuzak ve feromonları, meteorolojik veri seti gibi alet ve malzemeler de satın alınmıştır.

· FAO /UNDP ve TCP, Antalya Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü'nde yürütülerek 1991 yılında sonuçlanmış olan;

· Virüs ve Virüs Benzeri Hastalıklardan Temiz Turunçgil Yetiştirilmesi Projesi ve

· Biyolojik Mücadele Çalışmalarının Desteklenmesi Projesi'ni desteklemiştir.

Ayrıca Orta Doğu Ülkeleri ve global olarak yürütülen aşağıdaki bitki sağlığı projelerinde ülkemiz de görev almıştır:

· Meyve Ağaçlarında Virüs ve Virüs Benzeri Hastalıklar ile Mücadele Projesi(RAP/88/02)

· Entegre Mücadele Geliştirme Eğitim Projesi (TCP / TUR / 2352 (T)): Bu proje çerçevesinde bir IPM uzmanı, 17 gün süreyle Tayland ve Bengladeş'e gönderilerek, bu ülkelerde yürütülen Çeltikte IPM çalışmalarını yerinde görmesi sağlanmıştır. Aynı uzman ayrıca Banghok'ta yapılan Global IPM Meeting'e katılmıştır.

· Yakın Doğu Ülkelerinde Bitki Karantinası Kapasitesinin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi Projesi(TCP / RAB / 2355 (T)): Proje çerçevesinde İskenderiye (Mısır) ve Amman (Ürdün)' da yapılmış olan workshoplara, toplam 5 Türk araştırıcının katılımı sağlanmıştır.

Bunların haricinde, TKB tarafından aşağıdaki konularla ilgili yeni proje teklifleri de hazırlanarak FAO / UNDP ve TCP ' ye sunulmuş olup, görüşmeler devam etmektedir. Bu projeler şunlardır ;

· Türkiye'de Entegre Mücadele Programları ve Ağlarının Güçlendirilmesi ve Yaygınlaştırılması Projesi,

· Süne ile Entegre Mücadele Projesi,

· Kimyasal Pestisit Kullanımının Azaltılması için Politika ve Strateji Geliştirilmesi ve Uygulanması Projesi.

Bitki sağlığı konusunda işbirliği yapılan yardım ve destek alınan diğer uluslararası kuruluşlar şunlardır:

a) Avrupa ve Akdeniz Ülkeleri Bitki Sağlığı Teşkilatı (EPPO)

b) Uluslararası Biyolojik Mücadele Teşkilatı (IOBC/OILB)

c) Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

d) Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)

e) NATO

f) Uluslararası Akdeniz Ülkeleri Yüksek Ziraat Merkezi (CIHEAM)

g) Uluslararası Patates Merkezi(CIP)

h) Uluslararası Kurak Bölgeler Zirai Araştırma Merkezi (ICARDA)

i) Uluslararası Mısır ve Buğday Geliştirme Merkezi (CIMMYT)

6.3. Ülkeler Arası İkili İlişkiler

Türkiye ile diğer ülkeler arasında ikili ilişkiler çerçevesinde bitki sağlığı alanında yürütülen birçok proje mevcuttur.

Üniversitelerimizin pek çoğunun diğer ülkelerdeki bazı üniversitelerle işbirliği bulunmaktadır. Örneğin, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü Almanya'daki Bonn, Giessen ve Hohenheim Üniversiteleri, İsrail'deki Kudüs Üniversitesi, Hollanda'daki Wageningen Üniversitesi ve İtalya'daki Bari Üniversitesi ile, bunun yanında diğer üniversitelerimizin de farklı Üniversitelerle

işbirliği bulunmaktadır.

Türk- Alman Teknik İşbirliği

Tarımda Kullanılan Pestisitlerin Geliştirilmesi, Tarımsal Ürünler ve Çevrede Pestisit Kalıntılarının Azaltılması ve Örtü Altında Yetiştirilen Sebzelerde Entegre Mücadele Projesi: Bu proje Almanya Teknik İşbirliği Teşkilatı (GTZ) desteğiyle yürütülecektir. Bu projenin 3 ' er yıllık 2 dilim halinde yürütülmesi ve İzmir, Antalya ve Mersin illerin de pilot olarak seçilecek seralarda kimyasal mücadeleye alternatif yöntemler ve IPM uygulanmak suretiyle pestisit kullanımının azaltılması ve ürünlerdeki pestisit kalıntısının önlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ilaçların kalite kontrollerinin uluslararası standartlara uygun olarak yapılması hedeflenmiştir. Proje DPT tarafından kabul edilmiş ve 1997 yılında yürürlüğe girmesi planlanmıştır.

Türkiye Tohum Sektörünün Geliştirilmesi Projesi :Bu proje de, Almanya Teknik İşbirliği Teşkilatı desteğiyle yürütülecektir. TAGEM koordinatörlüğünde, Ekim 1997'de yürürlüğe girecek ve süresi 3 yıl olan bu projenin bütçesine söz konusu teşkilatın katkısı, hibe olarak 5.1 milyon Alman Markıdır. Bu proje çalışmalarında yemeklik dane baklagiller, tahıl ve patates tohum ve tohumlukları üzerinde durulacaktır. Proje kapsamında Nevşehir'de bir Virüsten Ari Patates Tohumluk Üretim Merkezi ile Patates Sertifikasyon Laboratuvar Müdürlüğü kurulacaktır.

Ayrıca bazı Türk araştırıcıların gerek Almanya'da, gerekse Almanya dışında düzenlenen bitki sağlığı ile ilgili kurs ve seminerlere katılması konusunda Almanya Teknik İşbirliği çerçevesinde destek sağlanmıştır.

Türkiye - İngiltere Teknik İşbirliği

Bazı İnsektisitlerin Faydalı Organizmalar Üzerine Yan Etkilerinin Araştırılması isimli bir proje, Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Hastalık ve Zararlılar Bölümü ile, İngiltere Southampton Üniversitesi işbirliği halinde yürütülmektedir. Bu proje çerçevesinde ülkemizde yaygın olarak kullanılan bazı insektisitlerin balarısı, ipek böceği, bazı parazitoid ve predatörler üzerine yan etkileri araştırılmaktadır. Proje kapsamında Türkiye ve İngiltere arasında karşılıklı olarak kısa süreli uzman ziyaretleri de yapılmıştır.

Ayrıca iki ülke hükümetleri arasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde British Council, birçok Türk uzmanın İngiltere'de bitki sağlığının değişik disiplinlerinde eğitimini gerçekleştirmektedir.

Türkiye - Hollanda Teknik İşbirliği

Türkiye ile Hollanda Teknik İşbirliği çerçevesinde bazı araştırmalar yapılmakta ve The Dutch Technology Foundation desteğiyle Türk uzmanların Hollanda' da özellikle Wageningen Üniversitesi'nde eğitim görmeleri sağlanmaktadır. Örneğin,1996 yılında, Bornova ZMAE ile Hollanda Leiden Üniversitesi Matematik ve Tabii Bilimler Fakültesi ortaklaşa olarak, Türkiye' de Liliaceae, Iridaceae ve Amarillidaceae Familyası Türleri Üzerinde Yaşayan Phenacoccus avenae ve P. emansor Türlerinin Biyolojisi ve Mücadelesi üzerinde bir proje başlatmışlardır.

Türkiye - ABD Teknik İşbirliği

Bitki sağlığı ile ilgili olarak Amerikan Tarım Bakanlığı (USDA), EPA ve bazı Amerikan Üniversiteleri ile işbirliği yapılmakta ve ortak projeler yürütülmektedir. EPA ' dan özellikle pestisitler, kalıntı kontrol ve toleranslar konusunda yardım alınmaktadır. Diğer taraftan Ankara ZMAE ile Texas A & M Üniversitesi ve Texas Tarımsal Araştırma ve Uygulama Merkezi işbirliği ile 1994 -1995 yıllarında, "Yabani Buğdaygillerde Bulunan Endofitik Fungusların Araştırılması " isimli çalışma Türkiye ' de ve ABD ' de ortak olarak yürütülmüştür. Bu konu ile ilgili iki ülke arasında materyal ve bilgi değişimi yapılmış, ayrıca bir Türk uzmanın 13 ay süre ile Texas A& M Üniversitesi 'nde Endofitik Fungusların Teşhisi ve Biyolojik Mücadelede Kullanılması konusunda eğitim imkanı sağlanmıştır.

6. 4. Destekler ve Kaynak Kullanımıyla İlgili Sorunlar ve Öneriler

- Bitki sağlığı araştırmalarına genel bütçeden ayrılan kaynak artırılmalı ve araştırma bütçesi ile uygulama bütçesi arasındaki büyük fark kapatılmalıdır.

- Ülke düzeyinde bitki sağlığı araştırmalarını finanse etmek için bir Araştırma Fonu oluşturulmalı ve bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemede, araştırma sonuçlarından yararlananların parasal katkılarının sağlanması da düşünülmelidir. Yine bu çerçevede ilgili sanayilerin üniversite ve kamu araştırma kuruluşlarıyla işbirliğini öngören düzenlemelerle bu alanda uygulamalı araştırmalar yapılmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır.

- Üniversiteler yanında, kamu araştırma kuruluşları da, araştırma fonları için rekabete ve özel sektörden sözleşmeli proje karşılığında finansman sağlamaya zorlanmalı ve teşvik edilmelidir.

- Üniversite elemanlarının eğitim, öğretim ile araştırma çalışmaları dengelenmelidir. Bunu sağlamak için ek ders ücretleri verilerek, öğretim üyelerini aşırı ders vermeye özendirme uygulamasına son verilmeli, buna karşılık öğretim elemanlarına günün koşullarına uygun yaşam standardı sağlayacak ücret sistemi getirilerek, araştırmaya daha fazla zaman bulma olanağı sağlanmalıdır.

- Üniversiteler de dahil diğer araştırma kuruluşlarında laboratuvar alt yapısı ve araç-gereç envanteri çıkarılarak katalog haline getirilip, tüm kuruluşlara gönderilmelidir. Laboratuvar konusundaki gelişmeleri aktaracak sürekli bir yayın organı oluşturulmalıdır.

- Yurt dışındaki üniversite ve araştırma kuruluşları ile bağlar güçlendirilmeli, bilgi ağları kurulmalıdır. Araştırıcıların konularıyla ilgili toplantılara daha çok sayıda ve daha etkin biçimde katılmaları sağlanmalıdır.

- Araştırmaya ayrılan parasal kaynağın yeterli düzeye çıkarılmasını sağlayacak tedbirler alınarak, kaynak kullanımının verimliliği ve dengeli kullanımı sağlanmalıdır. Ayrıca üniversitelerde araştırmaya yönelik mali özerklik bir an önce çıkarılmalıdır. Proje yöneticisi projeye ayrılan kaynağın kullanımında serbest bırakılmalıdır.

- Bitki sağlığı araştırmaları ve uygulamalarına devlet bütçesinden ayrılan ödenekler çok düşük olup bunlar da enstitülere yıl içinde 3-4 dilim halinde gönderilmektedir. Bu nedenle birçok araştırma projesinin uygulamaya konulması gecikmekte ve yürütülmekte olan araştırma projelerinde önemli aksamalara ve gecikmelere sebep olmaktadır. Dünya Bankası ve UNDP tarafından verilen yardımlarla ödenek sorunu nisbeten çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak bu yardımlar geçici olup, Türkiye'de bitki sağlığı araştırmalarının istenilen seviyeye ulaşabilmesi ve gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek düzeye gelebilmesi için, devlet bütçesinden araştırmalar için yeterli ödeneğin verilmesi gereklidir.

- Ulusal kaynaklardan araştırma-geliştirme için ayrılan payın yükseltilmesi ile mevcut sorunların bir çoğunun çözümü mümkün görülmektedir. Bu nedenle fakültelerin döner sermayeleri, araştırmaya yönelik çalışmaları desteklemek üzere yeniden düzenlenmelidir. Araştırma sonuçlarını kullanacak olan kuruluşların araştırmaya yönelik desteklerinin daha büyük miktarlarda sağlanması gerekir. Bütçede araştırmalara ayrılan kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını denetleyen bir düzen kurulmalıdır. Yörenin tarımsal sorunlarına çözüm getiren projeler geliştirilerek, Ziraat Odaları veya çiftçi birliklerinin kuracakları araştırma fonları ile bunların desteklenmeleri sağlanmalıdır. Böylece, sorunun gerçek sahibi olan çiftçinin projenin gelişim ve uygulama safhasında katkılarını sağlayacak sistemler geliştirilebilir.

- Üniversitelerde yürütülen proje ve tez çalışmalarına, ilgili Bakanlıklardan maddi destek sağlanması yararlı olacaktır. Dünya Bankası'nın TKB'na sağladığı kredi kullanımında üniversitelerle işbirliği önerildiği halde, üniversiteler bu kaynaktan yeterince yararlandırılmamıştır.

- Araştırma ve geliştirmenin temel sorunu, araştırmaya ayrılan mali kaynağın yetersiz oluşudur. Araştırmalara yeterli kaynak ayrılmaması, araştırmaların olması gereken şekilde değil de, mevcut kaynağa göre projelendirilmesi sonucunu getirmektedir. Kıt mali kaynakların, önceliklerin iyi belirlen-

memesi, ayrılan ödeneğin tümünün serbest bırakılmaması ve proje yöneticisinin bu kaynağı kullanmada tam yetkili kılınmaması da sorun yaratmaktadır. NATO, DPT ve özellikle TÜBİTAK gibi Üniversite dışı bazı kuruluşların beklenilen düzeyde dengeli bir dağıtım yapamaması, bazı kurumların tamamen kaynaksız kalmasına neden olmaktadır. Kaynakların üniversitelere işlevleri doğrultusunda dengeli dağıtılması sağlanmalıdır.

¨ Ödenekler harcama kalemlerine göre değil, projelerde öngörülen harcamalar ve diğer hizmetler göz önünde bulundurularak tahsis edilmelidir.

¨ Döner sermayesi olmayan araştırma enstitülerinin Döner Sermaye kurmaları sağlanmalı ve Zirai Mücadele Araştırma Enstitülerindeki döner sermaye işletmeleri, 867 sayılı Kanun kapsamına alınarak sınırsız sermayeli hale getirilmelidir.

¨ Döner sermaye gelirlerinin tamamen araştırma geliştirme fonlarına aktarılması ve bu kaynağın kullanımındaki güçlüklerin giderilerek kolaylaştırılması imkanları araştırılmalıdır. Ayrıca teknoloji geliştirmeye yönelik araştırma projelerinden kazanılan bilgi, materyal ve bu proje için satın alınmış alet ve cihazlar kurum dışı hizmetlere açılarak, gelir elde edilmesi ve döner sermaye kanalıyla kaynak oluşturulması yoluna gidilmelidir.

¨ Kuruluşların bütçe teklifleri TAGEM'de toplanmalı ve burada değerlendirilmelidir.

¨ Bitki sağlığı konusunda, yurtdışı kuruluşlarla mevcut işbirliği ve yardımlar yeterli görülmemekte olup, bunların artırılması arzu edilmektedir.

¨ Özellikle ICARDA ve CIMMYT'in, Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri ile ilişkileri yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle bu kuruluşlarda yapılan eğitimlerden bitki sağlığı konusunda yeterli derecede yararlanılamamaktadır. Bu kuruluşların Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleriyle daha sıkı işbirliği içine girmesinde yarar görülmektedir.

7. YASAL DÜZENLEMELER

Tarım Bakanlığı 1931 yılına kadar İktisat Bakanlığı içinde görev yapmıştır. Ayrı bir Bakanlık halinde kurulması 30 Kanunievvel 1931 tarihinde yayımlanan 1910 sayılı "Ziraat Vekaleti Teşkiline Dair Kanun"la olmuştur. 14 Haziran 1937 tarihinde yayımlanmış olan 3203 sayılı "Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilatı Kanunu" ile kurulan üç genel müdürlükten biri Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'dür. Bu Kanunda yer alan merkez teşkilatındaki 13 şubeden biri "Zirai Mücadele Şubesi"dir. Bunun yanında Vilayet Teşkilatı'nın içinde ayrı bir Zirai Mücadele Teşkilatı zikredilmektedir.

Bitki sağlığı hizmetlerini düzenleyen esas kanun 24.05.1957 tarih ve 9615 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 6968 No'lu Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'dur. Bu kanunla, o güne kadar çıkarılmış değişik kanunlardaki hizmetler birleştirilmiş ve bitki sağlığı alanındaki dağınık yapı ortadan kaldırılmıştır.

7.1. Kanunlar

Bitki sağlığı konusuyla ilgili olarak günümüze kadar çıkarılmış bulunan kanunlar şunlardır:

· 29.12.1339 tarih ve 393 No'lu Muzır Hayvanların İtlafı Hakkında Kanun,

· 12.01.1341 tarih ve 541 No'lu Pamuklara Arız Olan Haşerat ve Emrazın İmha ve Tedavisi ve Tohumların Islahı Hakkında Kanun,

· 18.03.1342 tarih ve 442 No'lu Köy Kanunu,

· 26.05.1926 tarih ve 858 No'lu Çekirge Kanunu,

· 26.02.1931 tarih ve 1756 No'lu Ziraatte Kullanılan Bazı Maddelerin Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kanun ,

· 21.06.1934 tarih ve 2526 No'lu Nebat ve Hayvanlar ile Mahsulatın Muayene ve Temizleme İşleri İçin Kurulacak Fenni Müesseselere Dair Kanun,

· 29.01.1936 tarih ve 2906 No'lu Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu,

· 23.01.1954 tarih ve 8615 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan, 6222 No'lu Zirai Mücadele İşlerinde Çalışıp Başarı Gösteren Memurlara İkramiye Verilmesi Hakkında Kanun,

· 24.05.1957 tarih ve 9615 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan, 6968 No'lu Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu,

· 13.05.1960 tarih ve 10504 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan, 7472 No'lu Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun,

· 28.02.1963 tarih ve 11343 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan, 213 No'lu Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nun 62'nci Maddesinin Son Fıkrasının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun,

· 21.08.1963 tarih ve 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkındaki Kanun,

· 01.06.1984 tarih ve 18540 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 3046 No'lu Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 174 Sayılı K.H.K. ile 13.12.1983 Gün ve 174 Sayılı Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında 202 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun,

· 06.03.1985 Tarihinde kabul edilen 3161 No'lu Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 13.12.1983 tarihli ve 183 sayılı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı maddelerinin değiştirilmesi bazı maddelerinin kaldırılması ve Bazı maddeler eklenmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun

· 09.08.1991 tarih ve 20955 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 441 Sayılı Tarım ve Köyişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,

· 2872 sayılı Çevre Kanunu.

Bunların haricinde Orman Kanunu gibi zirai mücadeleyi ilgilendiren diğer bazı kanunlar da bulunmaktadır.

Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu

Bitki sağlığı hizmetlerinin ana kanunu, 6968 No'lu Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'dur. 9 Bölüm, 67 madde ve 5 geçici maddeden oluşmuştur. Teşkilat yapısı hariç halen yürürlükte olan bu kanunla, bitki sağlığı konusunda çok düzenli ve önemli hizmetlerin verilmesi sağlanmıştır. Kanunla verilen görev ve sorumluluklar halen, 3161 sayılı Kanun'la kurulan KKGM ve 441 sayılı KHK ile oluşturulan TAGEM bünyesinde yürütülmektedir.

Bu Kanunun günün koşullarına uydurulması gereği doğmuş ve 6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanununun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Taslağı hazırlanmıştır.

Halen TBMM'de bulunan bu taslak;

· Mevcut Kanun'un çok kötü bir özetidir. Yetkili birkaç kişiye hazırlatılmıştır. APK Kurulu, hazırlanmış mevcut taslağı incelemiştir. Derinlemesine katkısı olamamıştır.

· Bu konuda taşrada ve merkezde çalışanların görüşü hiç bir safhada alınmamıştır.

· Bu haliyle çıkmasından, çıkmaması daha iyidir.

· Bu taslağın Tarım komisyonunda önergelerle ıslahı mümkün değildir.

· Bütün bu hususlar, 21 kişilik bir kurul tarafından tespit edilmiş ve tutanağa bağlanmıştır.

Bu nedenlerle, bu taslağın geri çekilmesi ve yerine, geniş katılımlı komisyonlar tarafından hazırlanan yeni taslağın işleme konulması, ülke tarımı açısından daha faydalı görülmektedir.

7.2. Tüzükler ve Yönetmelikler

6968 Sayılı Kanuna göre hazırlanan tüzük ve yönetmelikler şunlardır:

· Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Hakkında Nizamname

· Zirai Mücadele Enstitüsü ve İstasyonlarında Çalıştırılanların İhtisas ve Ünvanları Hakkında Tüzük

· Zirai Mücadelede Kullanılan Pestisit ve Benzeri Maddelerin Ruhsatlandırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,

· Zirai Mücadele İlaçları Kontrol Yönetmeliği,

· Zirai Mücadele İlaçlarının Toptan ve Perakende Satılması ile Depolanması Hakkında Yönetmelik,

· Zirai Mücadele İlaçları Etiket Yönetmeliği,

· Zirai Mücadele İşlerini Ücret Karşılığında Yapmak İsteyenler Hakkında Yönetmelik

· Pamuk Ekilişlerinde Zararlı Olan Pembe kurt (Pectinophora gossypiella) Yönetmeliği

· Zeytin Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Birliklerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik.

· Zirai Karantina Yönetmeliği

· Zirai Karantina Fümigasyon Yönetmeliği,

· Zirai Karantina İnspektör Yönetmeliği,

· İncir Kurdu Yönetmeliği,

· Ziraat mühendislerinin görev ve yetkilerine İlişkin Tüzük

Bunlar haricinde konuyla ilgili bulunan gıda nizamnamesi vb.leri buraya dahil edilmemiştir.

7.3. Talimatlar ve Yönergeler

· Zirai Mücadele İlaçları Prospektüs Yönergesi,

· Zirai Mücadele İlaçlarının Toksikolojik Sınıflandırılmasına Ait Yönerge,

· Zirai Mücadele İlaçları ve Bitki Gelişme Düzenleyici Maddelerin Kalıntı Limitleri,

· Zirai Mücadele İlaçları Uygulamalarında Son İlaçlama ile Hasat Arasında Geçmesi Gerekli Sürelerle İlgili Tebliğ,

· İç Karantinaya Tabi Bitki Hastalık ve Zararlıları Hakkında Tebliğ

· Numune Alma, Usul ve Miktarı Hakkındaki Talimat

· Fidanlık Ruhsatlandırma Talimatı

· 01.08.1986 Tarihli Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Kontrol-Test ve Üretim Kuruluşları, Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Hakkındaki Talimat

· 22.08.1988 Tarihli Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Araştırma Kontrol-Test ve Üretim Kuruluşları, Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Hakkındaki Talimat

· Zirai Mücadele Teknik Talimatları

· Entegre Mücadele Teknik Talimatları,

· Zirai Mücadele Standart İlaç Deneme Metotları Talimatı

Karantina mevzuatı

Ülkemizde bitki karantina hizmetleri, orman ve orman ürünleri de dahil olmak üzere, 1957 yılında yürürlüğe giren 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu ve buna bağlı olarak hazırlanan Tüzük ve Yönetmeliklerle yürütülmektedir. Zirai Karantina Yönetmeliği, 1991 yılında, Avrupa Birliği ve Avrupa Akdeniz Bitki Sağlığı Teşkilatı (EPPO)'nun Zirai Karantina Yönetmelikleri dikkate alınarak revize edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Bu yönetmeliğin güncelleştirilmesi ile ilgili çalışmalar halen devam etmektedir.

Ülkemizdeki en son yayımlanan Karantina Yönetmeliği; 8.3.1991 gün 20808 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmış yönetmelik ve 5.5.1991 gün ve 20862 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan ek yönetmeliktir. Ayrıca 17.8.1995 gün ve 22377 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İç Karantinaya Tabi Bitki Hastalık ve Zararlıları Hakkındaki 1995/3 No'lu Tebliğ ile yeni iç karantina listeleri yayımlanmıştır.

Sertifikasyon Mevzuatı

Ülkemizde tohumluk kontrolu ve sertifikasyonu 21.8.1963 tarih ve 308 sayılı yasaya bağlı olarak 1976 yılında çıkarılan " Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Talimat" ve bu talimatta 1984 ve 1986 yıllarında yapılan bazı değişiklikler uyarınca yapılmaktadır. "Tohumluk Çeşitlerinin Tesciline İlişkin Yönetmelik" üzerinde "Bitki Çeşitlerinin Tescil Edilmesine İlişkin Yönetmelik" adı altında değiştirilmek üzere çalışmalar yapılmaktadır.

7. 4. Yasal Düzenlemelerle İlgili Sorunlar ve Öneriler

6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu, teşkilat hükümleri hariç halen yürürlükte bulunmaktadır. 6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Taslağı kimsenin görüşü alınmadan birkaç kişi tarafından hazırlanmış ve şu anda Mecliste bulunmaktadır. Bu taslağın geri çekilerek yerine, 1996 yılında bitki sağlığı ile ilgili bütün kuruluşların görüşleri alınarak, geniş katılımlı komisyonlar tarafından güncel hale getirilen yeni taslağın işleme konulması, ülke tarımı açısından faydalı görülmektedir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda bir araştırıcı sınıfına yer verilmeli ve bu sınıfın sahip olacağı haklar, getirilecek özendirici tedbirler doğrultusunda açıklığa kavuşturulmalıdır.

Pestisit kalıntıları bulunmayan ürünlerin tüketime sunulabilmesi için, yetkili ziraat mühendisinin onayı olmadan hasatın yapılamaması, gerektiğinde hasat öncesi kalıntı analizleri yapıldıktan sonra güvenilir ise pazara sürülebilmesini sağlayacak teknik ve yasal alt yapının oluşturulmasında zaruret bulunmaktadır.

CODEX kapsamında düzenlenen Türkiye Pestisit Tolerans Listesine göre, toleransların üzerinde kalıntı bulunan ürünlerin imhası ve yetiştiricilerine üretimden men cezasına kadar varabilen tedbirleri içeren yasal mevzuat acilen çıkarılmalıdır. Üreticiler için numaralama veya kodlama sistemi getirilmeli ve ürünlerin tüketiciye sunulmadan önce, kalıntı yönünden emniyetli olduğu belgelenmelidir.

En önemli konu ise, pestisit kalıntıları ile ilgili yasal düzenlemelerin yeterli olmaması ve TKB'nda sahibinin net olarak belli olmamasıdır. 6968 Sayılı Kanuna göre Zirai Mücadele teşkilatı mı yoksa 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre Gıda Teşkilatı mı, yoksa sınırları belirlenerek her ikisi birden mi? Pazarlama ve işleme öncesi kalıntıların ZMAE bünyesindeki kalıntı analiz laboratuvarları, pazar ve haller ile işlenmiş ürünlerdeki kalıntılardan ise Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü ve İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüklerinin sorumlu olması uygun olacaktır. Bu konudaki

sorumluluklar yasal zeminde açıkça belirlenmelidir.

- Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri ve diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğinin artırılmasına yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu mealde ülkemizde bitki sağlığı ile ilgili hizmetlerde bütünlüğün sağlanması için Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı, Tekel ve Çaykur'un sorumluluğunda bulunan şekerpancarı, tütün ve çay gibi ürünlerin bitki sağlığı sorunlarının çözümünde TKB ile işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı bir yapılanma oluşturulmalıdır.
- Mevcut Zirai Karantina Yönetmeliği'nde, gerek şekilsel, gerekse içerik yönünden çok sayıda hata bulunmaktadır. Öncelikle listelerin düzenlenmesinde etmenlerin önemi ve ülkemizdeki yaygınlıkları dikkate alınmamıştır. Karantina listeleri bir nevi sertifika listesi gibi ele alınmıştır. Bunun için mevcut Yönetmelik, Üniversiteler dahil geniş kapsamlı bir kuruldan yararlanılmak ve hazırlık için ayrı bir süre tanınmak şartıyla yeniden gözden geçirilerek güncelleştirilmeli ve hastalık, zararlı ve yabancıotlarla ilgili dış ve iç karantina listeleri yeniden düzenlenmelidir.
- Sertifikasyon kapsamında yer alan hastalıklar sık sık ele alınmalı ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin; serin iklim tahıllarında sertifikasyon kapsamına girecek hastalıklar vardır. Bu grupta mevcut hastalıkların toleransları da tekrar gözden geçirilmelidir. Toleranslar ülke koşullarında yapılacak araştırmalarla belirlenmelidir.
- Hemen hemen tüm ürünlerde hastalık kontrolleri tarla dönemlerinde yapılmaktadır. Oysa bunun büyük sakıncaları vardır. Çünkü tarla döneminde bir defa yapılan kontrolde çoğu kez hastalıklar yakalanmayabilir ve viruslarda olduğu gibi, hastalıklar maskelenebilir. Bunun için ürünlerin hastalık sertifikasyonu, tarla kontrolleri yerine laboratuvar kontrolleri ile yapılmalıdır.
- Zirai mücadele alet-makinelerinin ruhsatlandırılması ile ilgili olarak, ilaçlarda olduğu gibi, ayrı bir yönetmelik çıkarılmalıdır.
- Yurt dışından laboratuvar araç-gereç ithalatının güçlükleri nedeniyle, aynı malzeme, aracı firmalardan 2-3 misli pahalı fiyatlarla alınmaktadır. Bu da zaten kısıtlı olan kaynağın aracı firmalara aktarılması ve projenin aksaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle üniversitelere ve araştırma kuruluşlarına ithalat izni, bazı maddelerin gümrükten kolay çekilmesi gibi kolaylıkların sağlanması gereklidir.
- Haftada 12-13 saat ders yükü altında olan öğretim üyelerinin araştırma yapmaya ve araştırıcı yetiştirmeye vakti olmamaktadır. Bunu önleyici yasal düzenlemeler sağlanmalıdır.
- Karantinaya tabi hastalık ve zararlılarla bulaşık bitki ve bitkisel ürünlerin imhası gerekenlerin bedellerinin ödenebilmesi için Zirai Karantina Fonu'nun oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

SONUÇ

Görüldüğü üzere, ülkemizdeki Bitki sağlığı kuruluşları köklü bir geçmişe ve belli geleneklere sahip bulunmaktadır. Ancak, diğer disiplin dallarında olduğu gibi, organizasyon, araştırma, yayım, eğitim ve öğretim bakımından pek çok sorunları bulunmaktadır. Burada, raporun her bir bölümünde yer alan sorunlar ve önerilerden bazılarının yeniden vurgulanmasında yarar görülmüştür.

Bitki Sağlığı Teşkilatı: TKB 'da 1983 yılında yapılan düzenlemeden sonra bitki sağlığı kuruluşları büyük zarar görmüştür. Bu nedenle yeni bir düzenleme yapılarak konuyla ilgili bütün hizmetler "Bitki Sağlığı Genel Müdürlüğü" bünyesinde toplanmalıdır. Organizasyon, araştırma, uygulama, eğitim ve istihdam politika ve stratejilerini belirleyecek ve yönlendirecek bir " Bitki Sağlığı Üst Kurulu" oluşturulmalıdır. Çiftçilerin örgütlenmesi teşvik edilmeli ve bunların araştırma sonuçlarını kullanan, mücadele

hizmetlerini yaptıran ve araştırma hizmetlerine destek veren bir yapıya kavuşturulmalıdır. Pestisit kalıntı laboratuvarları en kısa zamanda güçlendirilmelidir. Bakanlık, üniversite, özel sektör, çiftçi birlikleri ve diğer resmi kuruluşlar arasındaki ortak çalışma ve işbirliğinin artırılmasına yönelik organizasyon ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Bitki Sağlığı Uygulamaları : Entegre mücadele, biyolojik mücadele, tahmin ve erken uyarı gibi modern mücadele yöntemleri için daha fazla ödenek ayrılmalıdır. Uzmanlık alanı bitki sağlığı olan ziraat mühendisleri dışındakilerin zirai ilaç bayiliği yapmamaları kademeli bir geçişle sağlanmalıdır. Pestisit teknik maddelerinin ülke içinde üretimi devletçe teşvik edilmelidir. Pestisitlere ancak gerekli olduğu zaman başvurulmalı, faydalı organizmalara ve uygulayıcılara en az zehirli ilaçların, en uygun zamanda ve en uygun aletle atımına özen gösterilmelidir.

Bitki Sağlığı Araştırmaları: Ülkemizde zirai mücadele konuları bir bütün olarak ele alınıp çok yönlü araştırmalarla desteklenen ve uygun çözüm önerilerini ortaya koyan entegre mücadele modelleri ve programları oluşturulmalıdır. Ülkemizdeki zengin faydalı fauna ve floranın korunması, biyolojik mücadeledeki etkinliklerinin artırılması ve kullanımları gibi konular üzerindeki araştırmalar artırılmalıdır. Üniversiteler ile araştırma kuruluşları arasında, hatta üniversiteler arasında eşgüdümü sağlayacak, tekerrürleri önleyecek, uzun vadeli hedefleri, çalışma plan ve programları hazırlayacak bir üst kurula mutlaka ihtiyaç bulunmaktadır.

Bitki Sağlığı Eğitimi ve Öğretimi : Üniversitelerdeki lisans eğitim ve öğretiminde uygulamalara daha çok ağırlık verilmeli, ezberciliğe dayanmayan analiz ve sentez yeteneğini geliştirici araştırmayı özendirici bir eğitim ve öğretim hedeflenmelidir. Çiftçi eğitiminde YAY-ÇEP haricinde yerel TV kanallarından daha çok yararlanılması amacıyla gerekli teknik yardım sağlanmalıdır.

Personel ve İstihdamı: Araştırma ve uygulama çalışmaları için araştırma enstitülerine verilen ödenekler mutlaka artırılmalıdır. Bitki Koruma Bölümü mezunları ile bu konuda mastır ve doktora yapmış kişilerin istihdamında ihtisas alanları mutlaka dikkate alınmalıdır. Ziraat mühendislerinin istihdam imkanlarını artırmak amacıyla raporda sunulan birçok güzel örnekler vardır. Bunlar mutlaka önemle teker teker ele alınmalıdır.

Yasal Düzenlemeler; "6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu"nun değiştirilmesi hakkındaki kanun taslağının yanlışlıkları ve noksanlıkları fazla olup Tarım Komisyonunda bunların ıslahı mümkün olmayacağından söz konusu taslağın geri çekilmesi ve yerine yeniden hazırlanan bir taslağın işleme konulması ülke tarımı açısından faydalı olacaktır. Mevcut Türkiye Pestisit Tolerans Listesi genişletilerek devamlı şekilde güncelleştirilmeli, tolerans sınırı üzerinde pestisit kalıntısı bulunan ürünlerin, üreticilerinin etkili şekilde cezalandırılması ve ürünün derhal imhası için yasal mevzuat acilen çıkartılmalıdır.

Destekler ve Kaynaklar: Ülke düzeyinde bitki sağlığı araştırmalarını finanse edecek bir araştırma fonu oluşturulması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Üniversite öğretim elemanlarının eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarının dengelenmesi için ek ders ücreti sistemi yerine, daha uygun bir ücret sistemi getirilerek araştırma çalışmalarına daha fazla zaman bulma imkanı sağlanmalıdır. NATO, DPT ve TÜBİTAK gibi kuruluşların finansal kaynaklarını, üniversitelere işlevleri doğrultusunda dengeli alarak dağıtmaları sağlanmalıdır.

HAYVAN SAĞLIĞI

GİRİŞ

Son 10-15 yıla kadar gıda kaynağı yönünde kendi nüfusunu besleyebilen hatta dışsatım yapan ülkemiz, özelikle son yıllarda hayvan ve hayvansal ürünler yönünden bu özelliğini yitirmektedir. Bugün yaklaşık 65 milyon olan nüfusumuzun hayvansal proteinler ile beslenmesi ciddi tedbirler alınmadığı takdirde, yıllık nüfus artışı %2-3 olarak kabül edildiğinde içinden çıkılamaz bir hal alacaktır. 1980'li yıllarda kırmızı et üretimimizin yaklaşık %15'ini ihraç ederken 1993 yılında kırmızı et üretimimizin net %2 'si ithal edilmiştir. Bu olumsuzluk dramatik bir şekilde artmaktadır. Nüfus artışının yanı sıra üretim kayıplarının azaltılmasına bağlı olarak birim hayvandan alınan verim ile hayvansal ürün kalitesinin artırılması ülkemiz insanının yeterli ve sağlıklı beslenmesinde anahtar faktörlerdir ki bunlar aynı zamanda veteriner hekimliği hizmetlerinin iki temel fonksiyonunun uygulanmasıdır. Bu husus 6343 sayılı "Veteriner Hekimliği mesleğinin icrasına ve Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının teşekkül tarzına ve göreceği işlere dair" kanunun 5.maddesinde açık şekilde yer almaktadır.

Halihazırda 6343 sayılı Kanunda ve bunun yanısıra 3285 sayılı Kanun ve diğer ilgili Kanunlarda belirtilen hizmetler ülkemizde 1997 yılı rakamları ile yaklaşık 1250'si üniversitelerde, 2525'i kamuda (belediyeler hariç) ve yaklaşık 1600'ü özel sektörde olmak üzere toplam 5500 civarında veteriner hekim tarafından yürütülmektedir.

Bu veteriner hekimliği hizmetlerinden; sanayi bölgelerine artan oranda göç olmasına rağmen nüfusun % 40 'ını teşkil eden 4 000 000 üzerinde çiftçi ailesi ile bu ailelerin yetiştirdiği 12 000 000 baş sığır-manda, 42 000 000 baş koyun-keçi, 1 154 000 baş tek tırnaklı, 1 620 000 adet kedi köpek 89 000 000 adet kanatlı hayvan ile özellikle büyük şehirlerde evlerde bakım ve beslemesi yapılan süs hayvanları yararlanmaktadır. Bu hizmetler yetiştiricilerin yanısıra hayvancılık endüstrisi ve hayvansal ürün tüketicilerine de sunulmaktadır.

Veteriner hekimliği hizmetlerinin önemli bir bölümünü hatta bütününü kapsayan hayvan sağlığı sadece hayvanların sağlıklarının korunması değil, sperma ve yumurta'dan başlayan ve tüketime kadar olan sağlıklı yetiştirme ve sağlıklı tüketim zincirini ifade etmektedir ve dolayısı ile de hayvan yetiştiriciliği ve doğrudan insan sağlığının korunmasıdır. Doğaldır ki bu husus insan ve hayvan sağlığının yanısıra ekonomi ile de ilişkilidir.

Oluşturduğu kayıplarla ekonomik zararlara yol açan ve insan sağlığını da tehdit eden hayvan hastalıkları; yetiştirme (mastitis, infertilite, sindirim sistemi bozuklukları vs.), salgın (şap, s.vebası vs.), exotic (Akabane, Mavi dil, Ephemerol fever, Screw-worm vs.) paraziter (Uyuz, Theileriosis, vs.) ve zoonoz hastalıklar (hayvanlardan insanlara geçen tüberküloz, ruam, buruselloz, kuduz vs.) şeklinde grublandırılabilinir. Hangi grupta olursa olsun bu hastalıklarla mücadele 3285 sayılı "Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu" hükümleri çerçevesinde yürütülmektedir.

İnsan sağlığını direkt ilgilendiren hayvansal orjinli gıdaların kontrolünde Veteriner hekimlerin yetki ve sorumluluğu tartışılmaz bir gerçektir. Sağlıklı hayvan yetişticiliğinden başlayarak ve üretimin her aşamasında kontrol ve mezbaha kontrolü ve sağlık ve hijyenik koşullarda üretimin denetimi Veteriner Hekimlerin kanun ile verilmiş görevidir

Fakat görülen o ki, veteriner hekimliği hizmetlerinde gerek yürürlükteki mevzuatın uygulamasından ortaya çıkan problemler, gerekse bilimsel ve teknik gelişmelere paralel olarak mevcut mevzuatın güncelleştirilmemesi yada ihtiyaç duyulan mevzuatın hazırlanmaması gibi sebeblerle hem yurt içinde hem de uluslararası platformda olumsuzluklarla karşılaşılmaktadır.

1. Hayvan hastalıkları kontrol ve eradikasyon programları

1.1. Hayvan sağlığı projeleri ve kontrol programları

Hayvancılığımızın durumunun sorgulandığı son yıllarda tüm dikkatlerin yetiştiricilik (ırk ıslahı -ithalat yoluyla), hayvan besleme, bakım, idare, pazarlama gibi üretimle ilgili konular üzerinde yoğun-

laştığı fakat hayvancılığın gelişmesinde olumsuz sonuçlar veren hastalıkların kontrol altına alınması veya eradikasyonu yönündeki çalışmalar ve etkileri, BSE (deli inek) gibi uluslararası gündem haricinde pek hatırlanmamaktadır.

Hayvancılığımızın gelişiminin hızlandırılması, hayvanlarımızdan istenilen seviyede verim alınması ve bu seviyenin yükseltilmesi dolayısı ile ulusal ekonomimize daha fazla katkıda bulunulması ile insanımızın hayvanlardan geçen hastalıklardan korunması, ancak hayvan hastalıklarının kontrol altına alınması ile mümkündür.

Halihazırda ülkemizde 16 hastalık (sığır vebası, şap, şarbon-anthrax-, sığırlarda tuberküloz, koyun keçilerde çiçek, ruam, durin, sığır brusellozu, koyun keçi brusellozu, tavuk vebası, newcastle, tavuklarda salmenolozis, kuduz, at vebası, mavidil, uyuz) ihbarı mecburi hastalıklardandır ve bu hastalıklarla mücadele "Hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele projesi" ve bu proje kapsamında alt projelerle Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir.

Bu kapsamda alt projelerle mücadele edilen hayvan hastalıkları ve zararlıları projesi gözden geçirilmelidir. Mücadelenin etkin bir şekilde yürütülmesi amacıyla hastalıkların farklı bölgelerde farklı prevalansta olmaları iklim, ulaşım, yöre veteriner servislerinin imkanları göz önünde tutularak hastalıklar bölgesel bazda hayvan sağlığı mücadele çalışmaları yürütülmelidir. Hazırlanan alternatif projelerde fayda-maliyet analizleri yapılmalı ve ülke imkanları ile yürütülebilen olumlu projeler uygulamaya konmalı, uygulanan projelerin dönem sonu değerlendirilmeleri çerçevesinde gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Ülkemizde mücadelesi gereken hastalıklar, ekonomik kayıplar, halk sağlığı, ticaret gibi kriterler gözönüne alınarak derecelendirilmeli, 1nci, 2nci ve 3.ncü dereceden öncelikli olanlar belirlenmelidir. Bu özellikler dikkate alınarak ülkesel, bölgesel, işletme bazında eradikasyon yada kontrole yönelik plan ve projeler hazırlanmalı, uygulama safhası itina ile takip edilmelidir. Komşularımızdan ülkemize sıçraması muhtemel epidemik hastalıklarla ve ithalat yoluyla ülkemize bulaşması mümkün hastalıklara karşı erken uyarı sistemi geliştirilmeli, gerekli survey çalışmaları ve risk analizleri yapılmalıdır.

İhbarı mecburi hastalıklar listesi, uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda ve ülkemizde mücadelesi ve takibi gereken PPR gibi hastalıkların ortaya çıkması nedeniyle güncelleştirilmelidir. Geçmiş yıllarda hiç toplanmayan ve yılda iki kez toplanması gereken Hayvan Sağlığı Danışma Kurulu bu yükümlülüğünü yerine getirmelidir.

Hayvan hastalıkları mücadelesinde her ne kadar saha çalışmaları ve tazminat için mali kaynak gerekiyorsa da bunun tek ve önemli bir engel olduğu düşünülmemelidir. Harcamalar uygun şekilde yapılmazsa daha çok para harcanmış ve kör (anlamsız) bir mücadele yapılmış olur. Ekonomik ve epidemiyolojik prensipler üzerine oturtulmuş programların başarı şansı yüksektir. Programların nitelikli hazırlanmalarının yanısıra hastalık kontrol tedbirlerinin izlenmesine ve değerlendirilmesine de ihtiyaç vardır. Gerekli izleme ve değerlendirmenin sağlıklı yapılabilmesi hayvan sağlığı ile ilgili bilgi ve verilerin doğru ve güvenilir olması, zamanında toplanması, analiz edilmesi ve rapora dönüştürülmesi gerekir. Bu faaliyetle kazanılan bilgi ve tecrübeler politika ve strateji hazırlama sürecine yeni katkılar sağlayacaktır. Bu sebeble hayvan hastalıklarıyla mücadeleyi destekleyen ve kuruluş aşamasında olan Hayvan Sağlığı Bilgi Sistemi'nin biran önce tamamlanması ve etkin şekilde çalışması sağlanmalıdır.

1.2. Bütçe

Veteriner hekimliği hizmetlerinin planlanan hedeflere ulaşması ve uygulanan programların beklenen katma değeri verebilmesi için bu hizmetlerin reel manada genel bütçeden pay alması ve alınan bu payında planlama doğrultusunda harcanması gerekmektedir. 1994 yılı Hayvan Hastalık ve zararlıları projesi için 65 milyar Tl. bütçe öngörülmüş 1995 yılında %54 artışla 100 milyar Tl. bütçe, 1996 yılında %60 artışla 160 milyar bütçe öngörülmüştür. Ancak Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü toplam yatırım bütçesinin 1994 yılı için %33 ünü, 1995 yılı için %24 ünü, 1996 yı-

lı için %36 sını hayvan hastalık ve zararlıları mücadele projesi teşkil etmiştir.

%70 üzerinde yıllık enflasyon olan ülkemizde yıllar itibarı ile hayvan hastalık ve zararlıları projesi bütçesindeki artış oranları enflasyona oranla çok düşük seviyede kalmıştır. Buna karşılık 1995 yılında toplam 61.388.161 baş çeşitli tür hayvan mücadele kapsamına alınmışken, 1996 yılında %61 artışla 100.350.477 baş çeşitli tür hayvan mücadele kapsamına alınmıştır.

Diğer yönden Bakanlık yapılanmasından kaynaklanan sebeble illere tahsis edilen hayvan hastalık ve zararlıları projesinden ödeneklerin ne oranda bu çalışmalarda kullanıldığı bilinmemekte pratikte diğer sektör projeleri arasında harcamalar söz konusu olmaktadır. Örneğin Hayvan hastalık ve zararlıları mücadelesi için illere tahsis edilen akaryakıt ödeneği, ilin yürütmesi gereken bitki koruma hizmetleri için yada tersi bir şekilde kullanılabilmektedir.

Sonuç olarak ya yıllık programların bütçe imkanları yönünde planlanması yada programların gerçek manada bütçelendirilmesi ve ayrılan ödeneklerin planlama doğrultusunda takibi gereklidir.

Hayvan sağlığına dönük hizmetler diğer birçok yatırım hizmetlerinden farklıdır. Yapılacak mücadele biyolojik mücadeledir. Biyolojik mücadele de zaman durdurulamaz ve neticede eksik yapılacak bir mücadeleden yeterli sonuç alınamaz. Bazı hastalıklarda mücadele projesindeki ilmi esaslarda eksik uygulamalar yapılırsa mücadeleden fayda temin edilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle bütçe imkanları günün koşullarına göre tesbit ve tahsis edilmelidir.

1.3. Hayvan hastalıkları tazminat fonu kurulması

Veteriner hekimliği hizmetlerinin zayıf olmasından dolayı hayvancılık sektörünün gelişmesi ve artan oranda halk sağlığının korunması çalışmaları engellenmektedir. Bu ayrıca Türkiye'nin komşuları ile ve özelliklede Avrupa Birliği ile olan ticaretide dikkate alındığında bir dezavantajdır. Sağlıklı veteriner hekimliği hizmetlerinin verilmesine mani olan diğer önemli faktörler bir yana epizootik hayvan hastalıklarının tazminatının ödenmesi için gerekli kaynakların yetersizliği en önemli problemlerden biri olarak gözlenmiştir. Bu görüş ayrıca "Türkiye Hayvancılık Stratejisi Çalışması" (TKB/FAO/GTZ/UNDP;1994) uzmanlarınca ve "Hayvan Sağlığı Enformasyon Projesi" (TKB/GTZ) uzmanlarınca da paylaşılmaktadır.

Epizootik hayvan hastalıklarına (sığır vebası, şap, tüberkuloz, bruselloz vb.) karşı uygulanan kontrol ve eradikasyon kampanyalarının maliyetinin karşılanması dikkate alındığında, iki düşünce önem arzetmektedir:

-Kamu bütçelerinin kronik yetersizliği ile herşeyin devlet tarafından karşılanması şeklindeki sosyal beklentinin gerçekçi olmadığı,

-Hükümet tedbirlerinden menfaati olan gruplar bazı masraflarıda paylaşmalıdır.

Kontrol ve eradikasyon programlarının başarısı için alınan tedbirler nedeniyle zarara uğrayan yetiştiricilerin zararlarının bir şekilde karşılanması en hayati unsurdur. Eğer bu gerçekleşmez ise, yetiştiriciler tedbirlere karşı hileli yollara başvurabilirler ki buda hastalıkların daha da hızlı yayılmasına ve daha büyük ekonomik kayıplara neden olabilir.

Bu sebeblerle yetiştircilerin baktıkları hayvan sayılarına göre ve devlet katkılarından oluşan bir fonun kurulması gerekmektedir. Çünkü bu şekilde oluşturulan bir fon kendi hataları olmadan zarar gören yetiştiricilerin zararlarının karşılanması yanında dayanışma ruhunuda tatmin eder.

Pek çok önemli hayvan hastalıkları ile mücadele ve eradikasyonda başarılı olan Almanyada kurulu "Tierseuchenkasse" fonunun hayvan sağlığı çalışmalarına sağladığı katkı bilinmektedir ve benzer bir organizasyon ülkemiz içinde yararlı olacaktır. Zira yetiştiricilerle yapılan anket çalışması sonucu ülkemiz yetiştiricilerinin bu tür fonun yararları olacağı ve istekli olarak katılım sağlayacakları anlaşılmıştır.

1.4. Yetiştirici desteği ve mücadele programlarına katılımı

Hayvan hastalıkları mücadelesinde bütçe, alet-ekipman, personel gibi kaynaklarla beraber iyi bir planlamanın yanısıra, yetiştiricilerin ve sektörün mevcut programları benimsemesi ve uygulamaları desteklemesi de önem arzetmektedir. Mücadele programlarının planlama döneminde özel sektör kuruluşları ve yetiştcilerin görüşlerinede başvurularak hizmetten faydalanmaları sebebiyle programlara katılımları en yüksek seviyede sağlanmalıdır. Mücadele çalışmalarında çiftçi birlikleri, ziraat odalarına da yükümlülük verilerek destekleri temin edilmelidir. Yazılı ve görsel basın vasıtasıyla yapılacak mücadele çalışmaları konusunda ilgili sektör, yetiştiriciler ve tüketiciler bilgilendirilmelidir. Tüm bu görüşler arasında belki de en önemlisi yetişticiye yeterince bilgi akışının sağlanamamış olmasıdır. Bakanlık yetiştiricilerin eğitimi ve üretimde son teknik bilgilerin aktarılması konularına özel önem vermelidir.

Zira eğitilmemiş insanlarla yapılabilecek pek fazla birşey yoktur.

2. Hayvan hareketleri, İthalat- İhracat

Ülke insanının sağlığını ve yarattığı ekonomik kayıpla ülke gelişimini etkileyen hayvan hastalıklarının yayılışında, yurt içi ve yurt dışı hayvan hareketlerinin önemi ve rolü tartışmasız herkes tarafından bilinmektedir. Bu husus her ne kadar 3285 sayılı kanunda hüküm altına alınmışsa da uygulamada görülen yetersizlikler sebebiyle hayvan hareketlerinin etkili bir şekilde kontrol edilemediği bir gerçektir. Son sığır vebası hastalığı bu konuda tipik bir örnektir. 1971 yılında eradike edilen bu hastalık hayvan haraketlerinin yetersiz kontrolü sonucu 1991 yılında doğu ve güney-doğu komşularımızdan ülkemize girerek kısa sürede ülke genelinde yayılmıştır.

2.1. Yurtiçi Hayvan Hareketleri:

Yurt içinde, hayvanların ve hayvan maddelerinin nakli şahadetnamesi ve Veteriner Sağlık Raporu ile Bu belgeleri arama ve belgeleri olmayanları alıkoyarak en yakın mülki idare amirine bildirilmesi hususunda polis, jandarma, belediye zabıta memurları ile iskele ve liman memurları, köy muhtarları, koruma bekçileri, köy ve mahalle bekçileri yükümlü kılınmıştır.

Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hayvan hareketlerinin yoğun olduğu yol güzergahlarında (Giresun-Merkez, Tokat-Niksar, Sivas-Merkez, Malatya-Karakavak, K.Maraş-Pazarcık, Gaziantep-Nizip, Bolu-Merkez, Bursa-Orhangazi, Balıkesir-Bandırma, Çanakkale-Merkez ve Çanakkale-Lapseki) kontrol ve vize istasyonları kurulmuştur.

1996 yılı rakamlarıyla 4.525.583 baş hayvanın sağlık kontrolü yapılarak Veteriner sağlık raporuyla sevklerine izin verilmesine rağmen bunların ancak binde dördünün (%0.4) yukarıda belirtilen istasyonlarda vize işlemleri yapılmıştır. Ayrıca yol güzergahlarında yapılan rastgele denetimlerde ise 115.222 baş kaçak ve raporsuz hayvan yakalanmıştır. Bundan da anlaşılacağı üzere ülkemizde önemli ölçüde kaçak ve raporsuz hayvan nakilleri yapılmaktadır ve Veteriner Sağlık Raporu alanların büyük bir kısmıda vize ve kontrol istasyonlarına uğramamaktadır. Sağlıklı olduklarından şüpheli bu kaçak ve raporsuz sevkedilen hayvanlar bulundukları bölgedeki hastalıkları başka bölgelere naklederek hayvan sağlığında olumsuzluklara yol açmakta ve büyük ekonomik kayıplara sebebiyet vermektedir. Hayvan hareketleri kontrolünde uygulamada ortaya çıkan bu yetersizlikerin sebebleri olarak;

1. Menşe şahadetnamesi ve Veteriner Sağlık Raporu aramakla yetkili kılınan polis, jandarma, bekçi vd.nin bu konuya ağır iş yükleri, tali bir görev kabullenmeleri gibi sebeblerle gereken önemi vermemeleri ve kuruluşlararası güçlü bir koordinasyon olmaması,

2. Hayvan nakleden üretici, tüccar, araç sahipleri ve kontrolde yetkili zabıta kuvvetlerinin konunun önem ve mahiyetini bilmemesi,

3. Hayvan nakillerinin ticari bir nedene dayalı yapılması sebebi ile zaman ve masraf gerektirmesi sıralanabilir.

Mevcut yetersizlikler öncelikle menşe şahadetnamesi ve veteriner sağlık raporu arama ve alıkoyma yetkisine haiz veteriner teşkilatı bünyesinde bir yapının (ünitenin) oluşturulması ile temin edilir. Bu ünite (Veteriner Polis =Hayvan Sağlığı Zabıtası) marifetiyle yol güzergahlarında gerekli denetim ve kontrollerin yapılması önemli bir gelişme sağlayacaktır. Bir diğer husus da hayvan hareketlerinde büyük önemi olan ve hayvanların orjinini belirleyen şahadet sisteminden vazgeçilerek hayvanların işaretlenmesi (küpeleme) sistemine biran önce geçilmeli ve hayvanlar kayıt altına alınmalıdır. Kayıt işlemi önceleri İl ve İlçe Müdürlüklerince başlatılıp zamanla Yetiştirici Birliklerine devredilmeli ve ulusal pedigri sistemi yerleştirilmelidir. Bunlara ilaveten hayvan naklinde kullanılan araçların standartizasyonu ve ruhsatlandırılması, hayvan alım ve satımı yapan celep, tüccar ve besicilerin eğitimden geçirilerek sertifikalandırılmaları hayvan hareketlerinin sebeb olduğu olumsuzlukları önemli ölçüde giderecektir.

2.2. Hayvan Park ve Pazar Kurumları:

Ülkemizde hayvan alım satımları çok az bir kısmı Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca işletilen 22 hayvan park ve pazar kurumları ile çeşitli büyüklükte 59 mahalli pazarda yapılmaktadır.

Hayvan alım satımı yapılan bu pazarlara 1996 yılında toplam 9.190.132 baş hayvan getirilmiş ve sağlık muayeneleri yapılmıştır. Pazara getirilen bu hayvanların %16 sını Veteriner sağlık raporu ile, %73 ünü menşe şahadetnamesi ile getirilenler, %11 ini de belgesiz getirilenler teşkil etmektedir. %11 gibi bir oranda hayvan pazarlarına sağlık kontrolsüz getirilen hayvanların, hayvan sağlığına olumsuz etkileri yanısıra mevcut pazarların hemen hemen tamamında dezenfeksiyon sistemi olmaması, olanların ise yetersiz kalması, pazarların büyük çoğunluğunun gerekli şartları ihtiva etmemesi, bir kısmının Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca, büyük bir kısmının belediyelerce, bazılarınında özel teşebbüs (belediyelerden kiralama şeklinde) gibi pekçok kurum, kuruluş, ve kişiler tarafından işletilmesi, yine işletimde standart bir yönetimin olmaması ile açılışına izin veren, işleten ve kontrol eden kurumların farklı kurumlar olması gibi nedenlerle kontrollerde ve ilgili kuruluşlar arası koordinasyonda yetersiz kalınmakta ve veteriner hekimliği hizmetlerinin istenilen ölçüde yürütülmesi engellenmektedir.

Bu sebeblerle mevcut pazarların bölge ihtiyacına cevap verecek sayıda ve teknik imkanları yeterli olacak hale getirilmesi ve belge kontrollerinin (Veteriner Polis) ünitesince yapılmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca bu hususta ihtiyaç duyulan Hayvan Park ve Pazarlarının haiz olacağı asgari teknik ve hijyenik şartları, ruhsatlandırılması, işletilmesi ve kontrolü konusunda gerekli mevzuat hazırlanarak biran önce uygulamaya konulmalıdır.

2.3. İthalat-İhracat:

Ülkemizde canlı hayvan ve hayvan maddeleri ithalat ve ihracatı 12 adet (Ağrı-Gürbulak, Edirne-Karaağaç, Edirne- İpsala, Gaziantep-İslahiye, Kilis-Öncüpınar, Hatay-Cilvegözü, Hatay-İskenderun, İçel, İzmir, Kars-Akyaka, Van-Özalp, Irnak-Habur) gümrük kapılarından Tahaffuzhane ve Gümrük Veteriner Müdürlüklerince ve ithalat, ihracat yada herikisinede yetkilendirilen değişik illerdeki il müdürlüklerince yapılmaktadır. Buralarda canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin gerekli ilk muayeneleri görevlendirilen Veteriner hekimlerce yapılmakta ve laboratuvar muayeneleri için gerekli örnekler alınmaktadır. Laboratuvar muayenesi sonucu uygun görülenlere ithalat izni verilmektedir. Gümrüklerde gerek eleman yetersizliği gerekse alt yapıdan kaynaklanan sorunlar nedeniyle yapılması gereken kontrollerde yetersiz kalınmaktadır.

Ülke hayvancılığını geliştirmeyi amaçlayan damızlık canlı hayvan ve iç piyasa dengelerini düzenleme ve et ihtiyacını gidermeyi amaçlayan besi kasaplık canlı hayvan ithalatı uzun bir süre devam etmesine rağmen amacına ulaşamamıştır. Bakanlıkça başlatılan sonraları özel şirketler tarafından yürütülen canlı hayvan ithalatı uygulaması yeterli kontrol ve denetim yapılamaması, kredilendirme - dağıtım usul ve esaslarının yetersizliği, dağıtılan hayvanların işletmelerde yeterince takip edilememesi gibi sebeblerle ülke hayvancılığına beklenen faydayı temin etmemiş adeta hayvan sağlığımızı tehdit eder olmuştur. Hayvanların ülkemizde görülmeyen ve bulunmayan değişik enfeksiyon etkenlerini ta-

şıyor olmaları nedeniyle ve ülke şartlarına adaptasyonda yetersizliklerinden dolayı önceden tahmin edilemeyen boyutlarda kayıplara neden olarak yetiştiricilerin mağduriyetine ve ülke ekonomisinde önemli derecede zarara neden olmuştur.

Yapılacak hayvan ve hayvansal ürünlerin ithalatı hiçbir zaman yerli üretimi engelleyici olmamalıdır. Bu nedenle de özellile kasaplık hayvan ve et ithalatı kasinlikle yapılmamalıdır. Bunun yerine hayvan hastalıkları ile mücadele için gerekli alt yapı oluşturulduktan sonra ancak sınırlı sayıda damızlık boğa ve düve ithalatı yapılabilir. Bu hayvanlanlarında yetiştirilecekleri mahalde gerekli ortam hazırlanmalı ve gerekli ihtimam gösterilmeli, sağlık şartları takip edilmelidir. İthalat öncesi sağlık protokolleri Avrupa Birliği normlarında hazırlanmalı, ithalatla ilgili risk analizleri yapılmalı, gümrükleme sırasında gerekli sağlık kontrolleri şartsız uygulanmalıdır. İthalat ve ihracat yapılacak gümrük kapıları sınırlı sayıda tutulmalı ve ihtisas gümrükleri oluşturulmalıdır. Bu gümrüklerde yeterli büyüklükte karantina ahırları, soğuk hava depoları yapılmalı hizmetin gereği alet ve ekipmanla donanımı sağlanmalıdır. Gümrükleme işlemleri giriş kapılarında tamamlanmalıdır.

3. Veteriner Halk Sağlığı

3.1. Zoonozlar

Halk sağlığını tehdit eden zoonozlar çok önem verilmesi gereken bir konudur. Zoonoz hastalıkların başında kuduz, brusellosis, tuberkulozis ve ruam gelmektedir. Bu hastalıklarla hayvan sağlığı yönüyle mücadele 3285 sayılı kanun ve yönetmeliği çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yürütülmektedir. Oysa bu hastalıklarla mücadele diğer kurum ve kuruluşlarla yeterli koordinasyon sağlanamadığından istenilen seviyede gerçekleştirilemememektedir.

Zoonoz hastalıklarla mücadelede kaynakların ortak kullanılması hem kaynak israfını önleyecek hemde geçici mücadele tedbirleri yerine hastalık kaynağından kurutularak ekonomik kayıplar önlenecek ve halk sağlığı temin edilecektir.

Bu konuda; Sağlık Bakanlığı, İçişileri Bakanlığı ve belediyelere de büyük görevler düşmektedir. Tüm zoonoz hastalıklarda Sağlık Bakanlığı ile müşterek çalışılması gerekmektedir. Bu çerçevede 1991 yılında Sağlık Bakanlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında yapılan bir protokolle kurulan Türkiye Zoonoz Milli Komitesi protokol aşamasından öte bir çalışma yapmamıştır. Bu komitenin biran önce çalışmalarını başlatarak zoonoz hastalıkların kontrol ve eredikasyonunda ülkesel program ve projeler hazırlaması,bu hastalıklarla ilgili survey ve araştırmalar yapılmasını, konu ile ilgili eğitim ve yayın faaliyetlerinin hazırlanmasını, halkın bu konuda eğitilmesini ve bilinçlenmesini temin ekmelidir.

3.2. Et muayenesi, Gıda hijyeni, Mezbaha- Kombina Kontrol ve Hijyeni

Dengeli ve yeterli bir beslenmenin sağlanabilmesi için hayvansal proteinlerin devamlı alınması gerekmektedir. Ülkemizde kişi başına tüketilen hayvansal protein ortalama 21 gr. olup, gelir dağılımı dengesizlikleride dikkate alındığında bazı kesimlerin gerekli miktarın çok altında hayvansal protein tükettiği ortaya çıkmaktadır.

Hayvansal ürünlerden istenilen faydanın sağlanabilmesi sağlıklı kuşakların oluşabilmesi için bunların yeterli tüketiminin yanında besin maddelerinin güvenli olmasıda gerekmektedir. Çünkü bu maddelerden insanlara geçen zoonoz hastalıkların sayısı oldukça fazladır.

Bu hastalıklardan korunmak, insan sağlığını ve bu maddelerin çevreye verdiği zararları önlemek için gelişmiş ülkelerde hammaddenin üretiminden tüketimine kadar geçen aşamada risk oluşturabilecek tüm etkenleri önlemek için çalışmalar yapılmaktadır.

Ülkemiz hayvan varlığı bakımından dünyada ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkemizde kanatlı hayvan kesimi yapan 94 adet kesimhane, büyükbaş ve küçükbaş hayvan kesimi yapan ve parça-

lama ve mamül madde üretimi yaparak entegre çalışan 112 adet kombina, sadece büyükbaş ve küçükbaş veya her ikisini birden kesen 820 adet Belediye mezbahası ve 68 adet et depolama tesisi (soğuk depo) ve 67 adette mamül maddde (sucuk, sosis, salam vb.) üretim tesisi bulunmaktadır.

Kanatlı hayvan kesimi yapan 94 adet kanatlı kesimhanesinin kapasite ve teknoloji olarak ilk sıralarında yer alan ve geniş pazarlama imkanlarına sahip 20 adet işletmenin bile kapasite kullanım oranı %50 nin altındadır. Diğerleri daha düşük kapasite kullanım oranı ile çalışmakta olup kırmızı et üretimi yapan tesislerde bu oran % 30 civarındadır.

Bu kesimlerin yaklaşık %60 ı Veteriner Hekim kontrolü altında yapılmakla birlikte (toplam 1026 tesiste 648 veteriner hekim çalışmaktadır) kontrol oranı çok düşüktür. Kaçak ve kurban bayramında yapılan kesimler burada dikkate alınmamıştır. Tüketime sunulan tüm gıdaların tüketici sağlığı açısından zararlı olmaması gerekmektedir.

Gıdaların sadece insanlara geçebilecek zoonoz hastalıklardan ari olması onun güvenli olması demek değildir. Çünkü gıdalar ağır metal ve pestisit kalıntıları, çeşitli ilaç, kimyasal madde vb. kalıntıları ile de insan sağlığı için çok büyük bir risk teşkil etmektedir. Bu nedenle dünya çapındaki organizasyonlar (AB, FDA,CAC) tarafından rezidü kontrolleri, üretim sistemleri ve kontrol sistemleri ile ilgili düzenlemeler sürekli olarak yapılmakta ve bilimsel veriler ışığında yenilenmektedir.

Tüm bunlar dikkate alınarak 560 sayılı KHK nin 18. maddesi kapsamında çıkarılmış olan yönetmeliklerde bu hususlara yer verilmiştir. Bu yönetmeliklerde et ve et ürünleri üretimi yapan tüm tesislere yönelik teknik ve hijyenik koşullar AB normları dikkate alınarak belirlenmiş, kesim öncesi ve kesim sonrası muayenelerin özel sektöre ait tesis ve kombinalarda Resmi Veteriner Hekim tarafından yapılması zorunluluğu getirilmiş yine tüm rezidü kontrolleri ve tesisin hijyenik durumunun belirlenmesine yönelik laboratuvar muayenelerinin Bakanlık tarafından belirlenerek yapılacağı belirtilmiş olmasına karşın; Kırmızı et ve Kanatlı eti ile et ürünleri üretiminde aranan asgari teknik ve hijyenik şartlara ilişkin yönetmeliklerde (kırmızı etle ilgili yönetmeliğin 24. maddesi, kanatlı etle ilgili yönetmeliğin 26. maddesi) denetimin veteriner hekim dışındaki meslekler tarafından da yapılacağı hükmüne yer vermektedir. Bu hüküm Avrupa Birliği direktifleri ile bağdaşmamaktadır. Bu madde kapsamında denetim yetkisinin yalnızca veteriner hekim tarafından yapılacağı hükmü getirilmelidir.

Bunlar belirlenmekle birlikte bakanlıkta bu işlevin Hayvan Sağlığı içersinde yer alan Hayvan hastalıkları Enformasyon Şubesi içersinde diğer aktivitelerle birlikte yapılması nedeniyle bu çalışmalar yeterli olmamaktadır.

Bu nedenle tüm hayvansal ürünler ile ilgili faaliyetlerin Genel Müdürlük bünyesinde ayrı bir Veteriner Halk Sağlığı Dairesi Başkanlığında toplanması ve yeterli eleman istihdamı ile aktivitelerin artırılarak faaliyetin etkinliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu Daire Başkanlığı (Veteriner Halk Sağlığı) altında tüm hayvansal gıda üretim yerlerinin ruhsatlandırılması, denetlenmesi, ürün kontrolü, üretim izni ve ithalat izinleri ile eğitim hizmetlerinin yürütülmesi gerekmektedir. Bu hizmetler bir bütünlük içinde yürütülmediği sürece yeterli etkinlik sağlanamayacaktır.

4. Aşı , İlaç ve Biyolojik madde üretim, kontrol ve hastalık teşhisi

4.1. Aşı ve Biyolojik Madde Üretimi ve Kontrolü

Salgın hastalıklardan korunmada aşı, serum ve biyolojik maddeler önemli rol oynamaktadır. Son zamanlarda özel aşı-serum üretim laboratuvarları açılmaktadır (Adıyaman). Bu maddeleri üreten özel sektör ve kamu kurumları kalite kontrol ve standartizasyon yönünden denetlenmeli, bu denetimler ithal aşı ve biyolojik maddeler içinde hassasiyetle uygulanmalıdır. Bu konuda yetkili olan Bornova Veteriner Kontrol AraştırmaEnstitüsü teknolojik olarak geliştirilmeli ve uluslararsı standarta yükseltilmelidir.

4.2. İlaç Üretimi ve Kontrolü

Hastalıklarla mücadelede kullanılan ilaçların reçetesiz satılması, gelişigüzel bilinçsiz uygulanmaları nedeniyle ekonomik kayıp oluşmasının yanında gerek insan gereksede hayvanlarda sağlık problemlerine ve çevre kirlenmesine neden olmaktadır. Ülkemizde veteriner hekim sahada 200 ü aşkın kimyasal madde esasına dayanan ilaç kullanmaktadır. Bu ilaçların üretimi, ruhsatlandırılması, kalite ve piyasa kontrolü tam anlamıyla yapılamadığı gibi yetki karmaşasıda söz konusudur. Bu nedenle ilk aşamada veteriner kodeks ve farmakopisi çıkarılmalı, etkin denetim mekanizmaları yeniden oluşturulmalı ve bu yasalarla desteklenmelidir. Gerekli ilaç kontrol hizmetlerini yürütecek bir laboratuvarın uluslararası standartta kurulması gerekmektedir.

4.3. Teşhis Hizmetleri

Teşhis hizmetleri, veteriner hekimliği hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Ülke genelinde Tarım ve Köyişlerine Bakanlığına bağlı 10 Enstitü ile kurulu 38 il kontrol laboratuvarından 8 inde ve 6 özel teşhis laboratuvarında hayvan hastalıkları teşhisi yapılmaktadır. Bu laboratuvarlarda bakteri, virus, parazit ve mantarların sebebiyet verdiği hastalıkların teşhisi yetersiz alet ve ekipmanla kısıtlı sayıda uzman veteriner hekim tarafından yürütülmektedir. Mevcut teşhis laboratuvarlarının son teknolojik gelişmelere bağlı olarak donanımının sağlanması ve yurt çapında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Özellikle enstitülerin yeni teşhis metodlarını geliştirmesi yönünde çalışmaları desteklenmeli, teşhis çalışmalarında kullanılan madde ve kitlerin yerli üretimi sağlanarak dışa bağımlı olmaktan kurtulmalı daha ekonomik teşhis hizmeti sunumu gerçekleştirilmelidir. Balık hastalıkları, Arı hastalıkları gibi spesifik teşhis laboratuvarları, ayırıcı teşhis laboratuvarları kurulmalıdır. Belirli teşhis laboratuvarları referans laboratuvarları şekline dönüştürülmelidir.

5. Eğitim, Araştırma, Yayım

5.1. Eğitim

Fakülte ve öğrenci sayısını artırmaya öncelik tanıyan, kaliteyi önemsemeyen bugünkü eğitim ve öğretim sisteminin acilen değişmesi gerekmektedir.

Eğitim ve öğretimde uluslararası normda, çağın ihtiyaçlarına cevap verecek kalitede bir değişim gerekmektedir. Çok fazla sayıda diploma dağıtımı değil, hayvancılık işletmelerinin ihtiyacına cevap verebilecek bilgi ve beceriye sahip Veteriner Hekimlerin yetiştirilmesi, düzenlenen kısa süreli kurslarla gerekli koordinasyon sağlanarak gerek kamuda gerekse özel sektörde çalısan veteriner hekimlerin bilgi tazelemesi, ve son teknolojik ve bilimsel gelişmelerden haberdar edilmesi sağlanmalıdır.

Özellikle Veteriner Hekimliği hizmetleri alanında uzman eleman açığı had safhadadır. Halihazırda 10 adet Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsünde 96 Uzman veteriner hekim görev yapmaktadır. Mevcut uzman veteriner hekimlerin büyük bir kısmıda emeklilik hakkı kazanmış olmaları nedeniyle her an görevlerinden ayrılabilecek durumdadır. YÖK yasasının yürürlüğe girmesi ile oluşan bu açığın biran önce kapatılabilmesi için Uzmanlık Eğitiminin Tarım Bakanlığının da ihtiyacını karşılayacak şekilde, uluslararası normda yapılandırılması "Uzmanlık yönetmeliği" nin "Sağlık Bilimleri yönetmeliği" ne uyumunun ve geçerliliğinin sağlanması, eğitimin Bakanlığa bağlı enstitülerle sağlık bilimlerine bağlı birimler arasında koordineli olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Fakülte eğitiminden sonra kamu sektöründe ve özel sektörde istihdam olunan ve veteriner hekimliği hizmetlerinde çalışacak personeller (Veteriner hekim, Veteriner sağlık teknisyeni, laborant vs.) için çalışma ortamına uyum sağlaması, bilgi ve deneyim kazanması amacıyla belirli bir süre staj çalışması yapmaları temin edilmeli, bu konuda mevzuat geliştirilmelidir

5.2. Araştırma

Hayvan sağlığı konusunda araştırmalar Üniversitelerde, TÜBİTAK gibi kuruluşlarla Bakanlığa bağlı Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitülerinde yapılmaktadır. Veteriner Kontrol ve Araştırma Ens-

titüleri 96 sı Uzman 157 Veteriner Hekimle araştırma hizmetlerinin yanısıra aşı, serum, biyolojik madde üretimi, hastalık teşhisi ve eğitim hizmetlerini de yürütmektedir. Enstitü faaliyetlerinin az sayıda personelle yürütülmesi özellikle araştırma çalışmalarının beklenen ölçüde gerçekleştirilmesi imkansızdır. Mevcut durumda sadece üretim hizmeti, varolan iş gücünün %90 'ını almaktadır.

Sonuç olarak;

1. Araştırma hizmetleri Fakülteler, Bakanlık, Taşra teşkilatı ve diğer ilgili kuruluşlarla koordineli olarak yürütülmeli, ilgili birimler uygulamaya yönelik araştırma ve teknoloji üretimi gibi ortak çalışmalara katılmalıdır.

2. Üretim, Teşhis, Araştırma, Eğitim hizmetleri farklı enstitülerde yürütülmelidir.

3. Enstitülerde motivasyonu sağlayıcı tedbirler alınarak buralar cazip hale getirilmeli ve kuruma nitelik kazandırılmalıdır.

5.3. Yayım

Veteriner hekimliği hizmetlerinin beklenen sonucu vermesi için bu hizmetlerden yararlananlarında belirli ölçüde konu ile ilgili bilgi ve birikimlerine gerek vardır. Bu sebeble uygulamada karşılaşılan problemlerin bilimsel ve teknik çözümlerinin, konu ile ilgili son gelişmelerin, uygulamaya yönelik araştırma sonuçlarının kurs, seminer gibi toplantılarla, basılı ve görsel-işitsel yayınlarla yetiştiricilere, tüketicilere ve sektörün diğer üyelerine duyurulması veteriner hekimliği hizmetlerinin daha etkin yürütülmesini sağlayacaktır.

6. Sağlık personeli istihdamı ve yurt sathında dengeli dağılımı

6.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığında Personel İstihdamı ve Dengeli Dağılımı:

Tarım ve Köyişleri Bakanlığında 850 si Araştırma Enstitüsü, Tahaffuzhane ve Gümrük Veteriner Müdürlüklerinde, Merkez Birimi ve bağlı kuruluşlarda olmak üzere toplam 2500 dolayında veteriner hekim görev yapmaktadır. Ayrıca veteriner hekimlere ilaveten toplam 2800 dolayında veteriner sağlık teknisyeni suni tohumlama ve mücadele hizmetlerinde yardımcı personel olarak görev yapmaktadır, Fakat mevcut veteriner hekim ve veteriner sağlık teknisyeni devletin hayvan sağlığında üstlendiği görevleri yerine getirmek için yeterli değildir. Zira ülke genelinde herbir veteriner hekime 12.750 hayvan ünitesi -HÜ- (1 HÜ=1 Büyükbaş hayvan= 10 küçükbaş hayvan) düşmektedir. Bu değer avrupa ülkelerinde 2.500 HÜ'dir. Ülkemizde ki bir veteriner hekime düşen HÜ çok yüksektir. Ülkemizin coğrafyası, ulaşım imkanları ve işletim sistemleri de dikkate alındığında hizmetin yetiştiriciye ulaştırılmasında kamuda mevcut veteriner hekim istihdamında yetersizlik olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ayrıca istihdam edilen veteriner hekimler ülke sathına hayvan populasyonuyla ilişkili olarak dengeli dağıtılmamıştır. Doğu ve güney doğu anadoluda bir veteriner hekime 30.000 in üzerinde HÜ si düşerken, Marmara bölgesinde bir veteriner hekime 6.500 Hü si düşmektedir ve mevcut ilçelerimizin %18 inde hiç veteriner hekim bulunmamaktadır. Buna karşılık belirli bölgelerde yığılma söz konusudur. Bakanlık yükümlülüğündeki veteriner hekimliği hizmetlerinin normal bir düzeyde sürdürlebilmesi için öncelikle ve acilen ihtiyacı karşılayacak şekilde Veteriner hekim istihdam etmesi, buna ilave olarak yürürlükte olan "Tayin ve Nakil Yönetmeliği" ni yeniden gözden geçirerek yada uygulamada görülen aksaklıkları gidererek mevcut sağlık personelinin yurt sathında hayvan populasyonu ve iş hacminide göz önüne alarak dengeli dağılımını temin etmelidir.

6.2. Belediyelerde Personel İstihdamı ve Dengeli Dağılımı:

Belediyelerde görevli veteriner hekimler gıda işleklerinin kontrolü, et muayenesi, kuduz mücadelesi (başı boş köpeklerle mücadele) gibi veteriner halk sağlığı konularında ağırlıklı olarak çalışmaktadırlar. Görev alanları doğrudan halk sağlığı ile ilişkilidir. 1995 yılında yapılan bir çalışma sonuçlarına göre ilçe Belediyelerinin yaklaşık %50 sinde veteriner istihdam edilmemektedir. İlçe belediyelerine Belde belediyelerini de dahil ettiğimizde kadrolu veteriner hekim istihdam eden belediyelerin oranı

%10-15 lere düşecektir. Halk sağlığı gibi önemli bir konuda çalışan veteriner hekimlerin belediyelerde istihdamı zorunlu hale getirilmeli ve her belediyede en azından bir veteriner hekim istihdamı temin edilmelidir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığında görevli veteriner hekimlerin 2. görevle belediyelerde çalışması önlenmeli, belediyelerin bu ihtiyacının bünyelerinde kadrolu veteriner hekim istihdamı sağlanarak yada serbest veteriner hekimlerle sözleşme yapılarak giderilmesi sağlanmalıdır.

6.3. Özel Sektörde Veteriner Hekim İstihdamı ve Dengeli Dağılımı:

Özel sektörde bazı et ve süt ürünleri üretim tesis ve işletmelerinde,çiftlik ve yem fabrikalarında veteriner hekim istihdam edilmekte fakat yeterli olmamaktadır. Ayrıca hayvancığın geliştiği yörelerde çiftlik hayvanlarına yönelik klinik hizmetleri şeklinde, büyük şehirlerde pet hayvanlara yönelik klinik hizmetleri şeklinde serbest veteriner hekimlik hizmetleri gelişme göstermiş olmasına rağmen 1600 civarında ruhsatlı çalışan serbest veteriner hekim muayenehane ve kliniklerinin %20 sini Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, belediye ve diğer kurumlarda çalışan veteriner hekimlerin açtığı muayenehaneler teşkil etmektedir. Serbest veteriner hekimlerin hayvancılığın yoğun olduğu doğu anadoluda faaliyetlerini yürütmesi amacıyla buralarda muayenehane açacak veteriner hekimlere vergi indirimi, kredi açılması gibi teşvik edici tedbirler uygulanması, kontrol ve erdikasyona yönelik mücadele çalışmalarının serbest veterinerlere ihalesi gibi tedbirlerle özel sektörün veteriner hekimliği hizmetlerine katkısı temin edilecek ve belirli bölgelerde yığılma yapan serbest veteriner hekimlik hizmetleri ülke geneline yayılacaktır.

7. TEŞVIK, PRIM , KREDI,

7.1. Teşvik, Prim

Geçmiş yıllarda ülkemiz hayvancılığının ve alt sektörde modern işletmelerin kurulmasını teşvik etmek amacıyla öz sermaye ile yapılan projeli yatırımlar için Kaynak Kullanımı Desteklem Fonu'ndan prim ödemesi yapılmakta idi. Bu program özellikle tavukçulukta modern işletmelerin kurulması ve ilave üretim kapasitesi hazırlanması açısından katkısı büyük olmuştur.

Yine özel sektöre yapılan suni tohumlam faaliyetlerini desteklemek için gebe kalan inek başına teşvik primi ödenmekte idi. Yurt dışından ithal edilen hayvanların dağıtımında yetiştiricilere kalkınmada öncelik durumuna göre 1 milyon ile 450 bin Tl. arasında destekleme yapılmaktadır.

Ayrıca yetiştiricilerimizin ürettiği süte teslim ettikleri işletmenin kapasitesine göre destekleme, hayvan sağlığında kullanılan ilaçlar için bedeli üzerinden %20 oranında iade, kasaplık hayvanların modern mezbahalarda kesimini teşvik etmek ve yetiştiricilerimize besicilik çalışmalarını desteklemek için uygun mezbahalarda kesilen hayvanlar için prim verilmekte idi.

Kuşkusuz bu teşvik ve primlerin hayvancılığın gelişmesinde önemli etkileri olmuştur. Fakat kaynak kullanımı destekleme fonu teşvikleri hariç üretime yönelik bir devamlılık temin ettiği söylenemez, zira hayvancılık statik bir yatırımdan ziyade dinamik bir özellik göstermektedir. Et teşvik priminin kalkması ile besiciliğe olan rağbet bir başka alana kaymaktadır. Dolayısı ile verilen teşvik ve primlerin devamlılığı arz - talep, girdi - çıktı dengesi kurulana kadar sağlanmalıdır.

Üretimi geliştirmek amacıyla teşvik ve prim ödemesi gerekiyorsa bu doğrudan üreticiye yönelik olmalı, damızlık işletmelerde her sağlıklı yavru elde eden yetiştiricilere teşvik verilmelidir. Bu teşvik, primlerin yavrunun yaş, sağlık durumu ve ırk özellikleri dikkate alınarak belirli bir periyod içersinde dönemler itibarı ile ödenecek şekilde planlanmalıdır. Bu şekilde sağlıklı yavru elde edilmesi ve sağlıklı yetiştirilerek damızlık yada kasaplık materyal ve süt üretimi desteklenecektir. Dolayısı ile hayvancılığın ve hayvansal üretimin gelişmesi sağlanacaktır.

Diğer önemli bir hususda hayvan sağlığı hizmetlerinde çalışan kesimin verimliliğini artırmak amacıyla iş hayatında prim sisteminin yerleştirilmesi gerekmektedir.

7.2. Kredi

Ülkemizde hayvan yetiştiriciliği genelde kırsal alanda yaşayan düşük gelirli aileler tarafından küçük işletmelerde yapılmaktadır. Oysa küçük işletmelerde organizasyon ve buralara hizmet götürülmesi hem çok zor hemde pahalı olmaktadır. bu nedenle:

1. Kredi gerçek hayvan yetiştiricisine verilmeli, kredidenin yerinde kullanılıp kullanılmadığı denetlenmelidir. Kredilendirmede kredi veren Ziraat Bankası ve Tarım Kredi kooperatifi gibi kuruluşlar denetimlerini ve kredilendirmelerini yeterli düzeyde sağlık kontrolü yapmadam uyguluyorlar ve sadece kredinin geri dönüşümü ile ilgileniyorlar. Bu sebeble kredilendirmelerde sağlık kontrolü mutlaka yapılmalıdır.

2. Kredi orta ve büyük ölçekli işletmelere verilmeli ve bu işletmelerde yeteri miktarda kaba yem üretimi yapacak arazisi olma şartı aranmalıdır.

3. Kredi alt yapı, hayvan alımı ve yem alımı için ayrı ayrı verilmelidir. Kredilendirilen hayvanlar için zorunlu sağlık sigortası yapılmalıdır.

4. Krediler zamanında ve yeter miktarda verilmeli, tarım kredileri içinde hayvancılık kredilerinin payı ve hacmi yükseltilmelidir.

5. Krediler için güvence üreticinin toprak varlığı olmalıdır. Krediler reel ve ciddi çalışabilecek işletmelerin kuruluşunu sağlayacak nitelikte olmalıdır.

6. Özel veteriner hekimlik kredi ve teşvikle desteklenmelidir.

8. YAPI VE MEVZUAT

8.1. Örgütlenme

Son 10-15 yılda Tarım ve Hayvancılık sektöründe belirgin bir duraklama, hatta gerileme olmuş, bitkisel ve hayvansal ürünler ithal eder duruma gelinmiştir. Bu süreç içinde nüfusumuz %25 artarken hayvan mevcudumuz aynı oranda azalmış, ıslah çalışmaları yetersiz kalmış 1995 yılında çok büyük boyutlarda kasaplık canlı hayvan ve kesilmiş et ithal etmek zorunda kalınmıştır. Yine bu dönemde hayvan hastalıkları ile mücadelede ilerleme kaydedilmesi gerekirken, sığır vebası gibi eradike edilen bir hastalık yeniden ortaya çıkmış ve ülkemize önemli kayıplar vermiştir. Trakya bölgesinde ilan edilen uluslararası free zone statüsü korunamamıştır. İthalat nedeniyle ülkemizde görülmeyen IBR, BVD gibi hastalıklar ülke hayvancılığını tehdit eder olmuştur.

Bunda 1985 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde yapılan reorganizasyonun olumsuz etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Zira bu reorganizasyon ile bitkisel ve hayvansal üretim ve kontrolü ile gıda güvenliği birlikte mütala edilerek Bakanlığın merkez ve taşra teşkilatları birleştirilmiştir. Mevcut duruma göre her ilde bir İl Müdürlüğü, her ilçede bir İlçe Müdürlüğü bulunmaktadır. Çok farklı meslek gruplarının bulunduğu Bakanlıkta Müdürlük görevini alan bir kişinin diğer mesleklerde sorumluluk yüklenmesi oldukça zor ve haksızlık olur ve hizmette aksamalar olması kaçınılmazdır. Bunu sonucudur ki 1985 reorganizasyonu sonrası bile yeni düzenlemelerle birkaç kez Merkez teşkilatı görev ve yetki dağılımında değişiklikler yapılmıştır. Her iktidar değişikliğinde yeni bir yapılanma ve kadro değişkliği geleneksel hale gelmiş, bu dönemlerde hizmetin devamlılığı çalışanlarca yeni bir yapılanma beklentisi içersinde sürdürülmüştür. Çoğu İl ve İlçe teşkilatlarında Veteriner hekim ve ve Ziraat mühendislerinin kırsal kesime birlikte hizmet götürmesi istenmektedir. Hayvansal ve bitkisel üretim için teknik hizmetlerin günün değişik saatlerinde yapılması bazı durumlarda gerekli olmaktadır. Bu nedenlede mesai saatlerine bağlı olarak hareketler veya birlikte hareket için ortaya çıkan gecikmeler hayvancılığa götürülen hizmetlerin etkinliğini azaltma, buna karşılık ilgili bakanlık bütçesine sadece araç ve benzin tasarrufuna bağlı küçük bir kazanç sağlamaktadır.

Farklı üretim alanlarının bir çatı altında teşkilatlanmasının olumsuzlukları yanında, iller idaresi

kanunu çerçevesinde İl ve İlçe idare kurullarında eskiden Hükümet Veteriner hekimi tabi üye iken 1985 reorganizasyonu sonu İl ve İlçe Müdürleri tabi üye durumunda olmuştur ve hayvan sağlığı, dolayısıyla halk sağlığı konularında yetkili Veteriner hekimlerin bu kurulda tabi üyelik yapmaları, sağlık sorunları ile ilgili problem ve çözümlerde dolayısı ile yönetimde etkinlik sağlayacaktır. Yine mevcut yapılanma ile yatay ve dikey iletişimde kopukluklar yaşanmış buda iletişimin doğrudan yapılmasını engelleyerek hizmetlerin gecikmesine ve talimatların yanlış yorumlamasına yol açarak Veteriner hekimliği hizmetlerinde olumsuzluklara yol açmıştır. Yasada ve uluslararası tanımlamada yer alan gerçeklere rağmen su ürünlerinin "Hayvan ve hayvansal ürünler olarak değerlendirilmemesini" isteyen Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü talimatının yasaların farklı yorumlanarak yetki gaspına yönelik olması bu hususun bir örneğidir ve Türkiye dışında herhangi bir ülkede böyle bir uygulama örneğine rastlamak mümkün değildir. Tüm bu nedenlerle su ürünleri dahil hayvancılık sektörünün kendi alt birimleriyle beraber yeniden, bağımsız bir şekilde teşkilatlandırılması, teşkilatlamanın günün şartlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi ve uluslararası normda, görev ve sorumlulukları ihtiva etmesi gerekmektedir.

Kamuda gerekli görülen örgütlenme diğer bir deyişle hizmeti götürenlerin örgütlenmesi yanısıra hizmetten faydalananlarında örgütlenmesi hayvancılık ve hayvan sağlığı faaliyetlerinin kurumsallaşmasını temin edecektir. Yıllardır yapılan girişimlere rağmen hayvan yetiştiricileri bazı küçük örnekler dışında henüz örgütlenememiştir. Oysa gerek yetiştiricilik bazında ıslah çalışmalarının yapılabilmesi, yem ihtiyacının karşılanabilmesi, gerek veteriner hekimliği hizmetlerinin düzenli bir şekilde verilebilmesi, gerek ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanması aşamalarında gerekse hayvancılık politikalarının saptanmasında yetiştirici birliklerinin oluşması, kısaca sektörle ilgili üretici ve tüketicilerin örgütlenmesi kaçınılmaz bir gerçektir.

Örgütlenmeye yönelik olarak oluşturulan yetiştirici birlikleri istenen maksadı sağlamaktan uzaktır. Birlikler tabandan kurulacağına bakanlık zorlaması ile oluşturulmuş, adeta bakanlık teşkilatının bir birimi olmaktan öteye gidememiştir.

Hayvancılık politikalarının oluşumunda yetersiz yapı sebebiyle yetiştirici, hayvancılık politikalarının oluşmasında söz sahibi olamamaktadır. Hayvan sağlığı politikası Bakanlık, Üniversite, Hayvancılık özel alt sektör grupları, Araştırma kurumları, yetiştirici birliklerinin katılacağı konsey tarafından bölge ve ülke bazında tesbit edilmeli böylece hayvan sağlığı hükümet politikaları üstünde devlet politikası haline gelmelidir.

8.2. Mevzuat

Buraya kadar sıralanan hayvan sağlığındaki olumsuzlukların, temel nedenleri geniş manada mevcut bakanlık teşkilatlanması ve sektör örgütlenmesinden kaynaklandığı bilinmektedir. Yapılanmanın yanısıra mevcut mevzuatın günün şartlarına adaptasyonu ve pratikte ihtiyaç duyulan yeni yasa, yönetmelik ve tamimlerin de uygulamaya biran önce konması bir diğer önemli husustur. Hukuk devleti olan ülkemizde veteriner hekimliği hizmetlerinin etkin ve verimli şekilde yürütülmesi amacıyla bu hususta gerekli görülen değişim ve çalışmaların mevzuatlarla desteklenmesi ve yasal dayanağının oluşturulması gereklidir

9. GENEL DEĞERLENDIRME

Veteriner hakimliği hizmetlerinin uluslararası standartta ve diğer uluslarla entegrasyon içersinde yürütülmesi, ekonomik kayıpların enaz düzeye indirilmesi, ulusal-uluslararası ticaret ve halk sağlığının istenilen seviyede tutulması ve geliştirilmesi amacıyla;

1. Veteriner hekimliği hizmetlerinin daha iyi bir şekilde uygulanması için mevcut yapının gözden geçirilmesi ve günün koşullarına göre yapılandırılması, yeni yapılanmada ihtiyaç duyulan Veteriner Halk Sağlığı Dairesi gibi gerekli yeni daireler kurularak hizmetlerin daha etkin şekilde ihtisaslaşmış

daireler ve şubelerde yürütülmesi sağlanmalıdır.

2. Veteriner hekimliği hizmetlerinde kamu ve özel sektörün görevlerinin tanımı yeniden yapılmalıdır.

3. Hayvan sağlığı mücadelesinin etkinliği amacıyla mevcut yasaların güncelleştirilmesi çalışmaları en kısa sürede başlatılmalıdır.

4. Hizmetlerin yürütülmesinde önem arzeden bütçe, alet - ekipman ve personel dağılımı ve yönetimi veteriner hekimliği hizmetlerinden sorumlu birimce yapılmalıdır,

5. Veteriner hekimliği hizmetleri için yeterli bütçenin ayrılması gerekmektedir.

6. Yetiştirici Birliklerinin ve Kooperatiflerin hayvan sağlığı hizmetlerinde etkin ve katılımcı olmasını temin edecek şekilde örgütlenmesi konusunda gerekli çalışmalar öncelikli olarak ele alınmalıdır.

7. Hastalık mücadelesinde epidemiyolojik çalışmalara önem verilerek mihrak araştırması, survey, aktif saha araştırması ve fayda-maliyet analizleri yapılmalı alternatif stratejiler geliştirilmelidir.

8. Ülkesel ve bölgesel bazda hastalık mücadele projeleri hazırlanmalıdır.

9. Hayvan hastalıkları tazminat fonu kurularak mücadele hizmetlerinin etkinliği artırılmalıdır.

10. Yetiştiricilerin hayvan hastalıkları mücadelesini desteklemeleri ve mücedele çalışmalarına katılımının sağlanması konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

11. Hayvan Sağlığı Danışma Kurulu düzenli toplanarak gerekli tedbirlerin alınması yönünde çalışmalarını yürütmelidir.

12. Hayvan hareketlerinin kaçak hayvan hareketlerini önleyecek şekilde düzenlenmesi bu amaçla Veteriner polis (Hayvan sağlığı Zabıta) biriminin öncelikle kurulması temin edilmelidir.

13. Hayvan park ve pazar kurumlarının iyileştirilmesi ve standartize edilmesi, gerekli mevzuat çalışmalarının da biran önce başlatılması gereklidir.

14. Gümrük kapıları gerekli donanımla günün şartlarına göre geliştirilmeli ihtisas gümrükleri oluşturulmalıdır.

15. Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitülerinde birarada yürütülen aşı üretimi, teşhis ve araştırma hizmetleri birbirinden ayrılarak farklı enstitülerde yürütülmesi ile bu hizmetlerde etkinlik artırılmalıdır.

16. İhtiyaç duyulan Arı hastalıkları, Balık hastalıkları gibi spesifik teşhis laboratuvarları, ayırıcı teşhis ve kalıntı analiz laboratuvarları biran önce kurulmalı varolanların standartları yükseltilmelidir.

17. Aşı kontrolü hizmetlerini yürüten Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü geliştirilerek uluslararası standartta Aşı Kontrol Merkezi haline dönüştürülmeli ve bünyesinde gerekli ilaç kontrol hizmetlerini yürütecek uluslararası standartta bir laboratuvarıda bulundurmalıdır.

18. Gerek araştırma enstitülerindeki uzman gerekse bakanlıktaki veteriner hekim açığının öncelikle giderilmesi ve mevcut personelin yurt sathında dengeli dağılımını temin edici tedbirler alınmalıdır.

19. Kamu ve özel sektörde görevli veteriner hekimlerinin son gelşmelerden haberdar edilmesi ve serbest veteriner hekimlerin belirli süre staj yapmaları hususunda gerekli çalışmalar hassasiyetle yürütülmelidir.

20. Hayvanların küpelenmesi ve kayıt altına alınması ve takibi çalışmaları belirli bir sisteme oturtulmalıdır.

21. Ülkemiz için optimum büyüklükte işletmelerin kurulması teşvik edilmeli ve üretimi artırıcı tedbirler alınmalıdır.

22. Damızlık işletmelerin artması yönünde teşvik ve kredilendirme yapılmalı yurt içi damızlık ihtiyacı bu işletmelerden karşılanarak damızlık işletmeleri desteklenmelidir.

GIDA KONTROLÜ

GİRİŞ

Beslenme insanın doğumuyla başlayan ve tüm hayatı boyunca devam eden ihmal edilmesi ve vazgeçilmesi mümkün olmayan en önemli ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı karşılayan gıda maddelerinin üretimindeki temel amaç, insanların yeterli ve dengeli beslenmesine imkan sağlamaktır.

Çok hızla artmakta olan dünya nüfusu günümüzde 6 milyara ulaşmıştır. Bu nüfusun 800 milyondan fazlası açlık ve yetersiz ve dengesiz beslenme ile karşı karşıyadır. Bunların 200 milyonunu 5 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır

Açlık ve yetersiz beslenmeye karşı savaşta öncelikli çözüm, mevcut kaynakların harekete geçirilmesi ve verimliliğin artırılması yönünde gerekli politikaların oluşturulması, hatalı üretimden kaynaklanan kayıpların önlenmesi, temel gıda maddelerinin her gelir kesiminden kişilerce tüketimini temin edecek ekonomik politikaların uygulanması ve tüketicinin dengeli beslenmesi konusunda aydınlatılmasıdır.

Nüfus artışının yanısıra, aşırı kentleşme ve hızlı sanayileşmeye bağlı olarak çevrenin aşırı derecede kirlenmesi gıdaların kimyasal (gıda katkı maddeleri, tarım ilaçları, kimyasal sanayi atıkları vb.) mikrobiyolojik (bakteriler, viruslar, küfler vb.) ve radyolojik (bilinçsiz gıda ışınlaması, radyoaktif maddeler vb.) etmenlerle bulaşma olasılıklarını her geçen gün artırmaktadır

Yine sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler, çalışan kadın nüfusunun artması, genç nüfusun tüketim alışkanlıklarının ve damak zevkinin değişmesi ve gıda sanayindeki ve ticaretindeki gelişmelere paralel olarak hazır ve yarı hazır gıdaların tüketimlerinin fazlalaşması ulusal ve uluslararası düzeyde gıda ve canlı hayvan ticaretinin artması gıdalardan kaynaklanan sağlık çeşit ve boyutlarının artmasına yol açmıştır

Tüm bu nedenlerden dolayı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gıdaların kalite ve güvenirliğinin kontrol edilmesi zorunlu hale gelmiştir

Bu durum karşısında, gelişmiş ülkeler uluslararası kurum ve kuruluşların (Codex Alimenterius Komisyonu, FDA, USDA EU vb.) bilimsel veriler doğrultusunda kabul ettikleri kriterler çerçevesinde düzenledikleri yeni mevzuatlarla gıda kontrolünü daha etkin bir şekilde yapmaya başlamışlardır.

Ancak gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde bu kontrol ne yazık ki çok yetersiz bir şekilde yapılabilmektedir. Bu durum o ülkelerin toplum ve çevre sağlığı açısından olduğu gibi sanayilerinin gelişimi, ticari ilişkileri ve ekonomileri açısından da çok büyük problem teşkil etmektedir

2- ÜLKEMİZ GIDA SANAYİİ

Ülkemiz 65 milyona yaklaşan nüfusu ile büyük bir tüketici potansiyeline sahip olmasının yanında, iklimi, su kaynakları ve toprak yapısının uygun olması ve yüksek sayıdaki hayvan mevcudu ile halen nüfusumuza yeterli miktarda gıda üretimi yapabilme kapasitesine sahip şanslı ülkelerden birisidir.

Gıda üretiminin yapıldığı Gıda Sanayi; tüketici taleplerine cevap vermek amacı ile hammaddelere değişik işleme, hazırlama, muhafaza ve ambalajlama teknikleri uygulayarak bunları tüketiciye sunan bir sanayi dalıdır.

Bakanlığımız kayıtlarına göre ülkemizdeki gıda işyerlerinin sayısı ve sektör bazındaki dağılımı şu şekildedir.

Tablo 1: Gıda Sanayiinin Sektörel Dağılımı

Sektör Adı	İş Yeri (adet)
Un ve Unlu Mamüller işleme	13397
Süt ve Süt Mamülleri İşleme	4234
Meyve ve Sebze İşleme	2738
Et ve Et Mamülleri İşleme	1160
Bitkisel Yağ - Margarin	831
Şekerli Mamüller	828
Alkolsüz Meşrubat	155
Alkollü İçkiler	77
Su Ürünleri	32
Diğer (çay, nişasta, baharat, maya, kuruyemiş)	831
Toplam	24320

Sektörü işyeri sayısı bakımından değerlendirdiğimizde; un ve unlu mamülleri işleme sektörü % 56 ile gıda sanayii içerisinde en büyük paya sahiptir.. Bunu %18 ile süt ve süt mamülleri, % 12 ile meyve ve sebze işleme sektörü izlemektedir.

Sektörde yer alan işyerlerinde kapasite kullanım oranı alt sektörler arasında farklılık göstermekle birlikte sektörün genel kapasite kullanım oranı % 50 civarındadır. Bu oranı iç pazar talebi, dış pazar imkanları, hammadde temini, ülkedeki ekonomik durum gibi etkenler olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu işyerlerinin çok az bir kısmı günün teknolojik gelişimi ve bilimsel verilerine uygun olarak üretim yapmakta ve tüketiciye kaliteli ve güvenilir gıdanın sunulması bilincini taşımaktadır. Gıda kontrolü ile ilgili radikal tedbirlerin, mevzuat, yetki kargaşası, yeterli bütçe, yetişmiş personel eksikliği ve yetersiz ekipman vb nedenler nedeniyle alınamaması sonucu uygun teknolojiye sahip olan ve gerekli diğer şartları yerine getiren işletmelerle sektör içindeki diğer işletmeler aynı şartlarda piyasaya girebilmektedir.

Gıda Sanayinin kontrol açısından en büyük problemlerini,

-Konuları ile ilgili yetkili kurum veya kuruluşun halen açık ve net olarak belirlenmemiş olması, kontrol sistemindeki karışıklığın halen yaşanması, mevzuat açısından büyük bir boşluğun bulunması,

-Günün bilimsel ve teknolojik gelişimine paralel çalışan işletmeler ile ilkel şartlarda üretim yapmaya devam edenlerin aynı pazarda faaliyet göstermesi,

-Eğitimde bu sektörlerde çalışacak personele özel önem verilerek teknik yönden yeterli personel yetiştirilmesinin sağlanamaması, yetişen personelin usta çırak ilişkisi içinde bilimsel uygulamanın dışında yetişmesi,

-Konu ile ilgili ithalat, ihracat ve üretim politikalarının günün şartları tam değerlendirilerek ve geçmişte yapılan hatalar dikkate alınarak gerçekçi bir yaklaşımla uzun vadeli hedefler doğrultusunda tesbit edilmemesi, alınan bazı kararların politik endişelerden kaynaklanması oluşturmaktadır.

3- GIDA KONTROL HİZMETLERİ

Gıda konrol hizmetleri hammaddenin temininden tüketime kadar olan tüm aşamalarda, ihracatta, ithalatta gıdaların kalite ve güvenirlilik yönünden analiz ve kontrolünün yapılması, bu maddelerin en iyi şartlarda işlenmesi, nakli muhafazası ve pazara sunulmasının sağlanması sonuçta kaliteli ve güvenli üretimin temini ile ilgili tüm hizmetleri kapsamaktadır.

Bu hizmetlleri gerçekleştirmek için gerekli temel etmenler şunlardır:

1- Mevzuat: Günün bilimsel ve teknolojik gelişimine uygun, sanayiciye yol gösterebilen, yetki

karmaşasına olanak tanımayan uygulanabilir bir mevzuatın bulunması

2- Organizasyon: Gıda kontrol hizmetlerinde etkinlik ve bütünlüğün sağlanması için bu hizmetlerin mevzuat ile yetkilendirilmiş ek bir kurum veya Bakanlık tarafından yürütülmesi gerekmektedir. Bu yetkili kurumun geniş bir teşkilat yapısının olması, yetişmiş yeterli sayıda personele sahip olması, enstitü ve laboratuvar imkanlarının yeterli olması gerekmektedir.

3-Finansman: Kotrolü gereğince yapabilmek için gerekli olan bütçenin temini,

4-Eğitim: Gıda Sanayii ile ilgili tüm birimlerin yani toplumun eğitimi gıda koontrolü açısından çok büyük önem arz etmektedir. Üretici, tüketici, sanayi içerisinde görev yapan personel ve kontrolü yapan elemanların her türlü yazılı ve sözlü imkanlar kullanılarak eğitimlerinin yeterli düzeye gelmesi ile bu hizmetlerden istenilen başarı elde edilebilir.

Bunlar bir bütün olarak gıda kontrolünün temelini oluşturmaktadır. Gıda kontrol hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi ile aşağıdaki hususlar gerçekleşebilecektir.

· Gıda güvenliğinin sağlanması

· Kalitenin geliştirilmesi

· Toplum ve çevre sağlığının korunması

· Haksız rekabetin önlenmesi

· Hatalı üretimden kaynaklanan kayıpların önlenmesi

· Politikaların doğru olarak tesbiti

· Sektörün gelişiminin hızlanması

· Sektörün ülke ekonomisine katkısının daha da artması

· Konu ile ilgili uluslararası iitibarımızın artması ve turizmimizin gelişmesinin sağlanması

Gıda kontrol hizmetlerini oluşturan unsurların ülkemizdeki durumu şu şekildedir:

3.1-Mevzuat:

Ülkemizde gıda koontrolü ile ilgili mevzuat 1930 lu yıllardan itibaren düzenlenmeye başlamış, zaman içerisinde yetki dağılımına paralel olarak konu ile ilgili kanun, tüzük, yönetmelik ve talimatların sayısı da artmıştır

Yetkili kurum ve bakanlıkların ve mevzuatın sayısının artması kurumlar arası anlaşmazlıklar mevzuatta günün şartlarına uygun değişikliklerin yapılabilmesini engellemekle birlikte devletin asli görevi olan kontrol hizmetlerinin etkinliğini de azaltmış ve büyük bir dağınıklığa neden olmuştur.

Bu durum neticesinde, sektör içinde ruhsatsız ve denetimsiz çalışan çok sayıda işletme oluşmuştur. Denetim yapılanlarda ise çok çeşitli kurumların denetim yaparak farklı taleplerde bulunması tedirginlik yaratmıştır Sektör içindeki haksız rekabet engellenememiştir.

Tüketicilerde gıda maddelerine karşı büyük bir güvensizlik oluşmuş, konu ile ilgili politikalar sağlıklı veriler ışığında oluşturulamamıştır. Sektörde istenilen düzeyde ilerleme sağlanamaması teknoloji ve bilgi eksikliğine bağlı olarak oluşan kayıplar ve dış ticaretimizde karşılaşılan problemler nedeniyle ekonomik kayıplar oluşmuştur.

Tüm bunlar dikkate alınarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların katılımı ile hazırlanan ve 28.6.1995 gün ve 22327 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname ve bu Kanun Hükmünde Kararname'ye değişiklik getiren ve Kısıtlamalar ve Cezai Hükümler ile ilgili olarak 7.11.1995 gün ve 22456 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4128 sayılı Kanun ile gıda kontrolü ile ilgili hizmetler yeniden düzenlenmiştir.

560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında konu ile ilgili yetkiler büyük ölçüde Tarım Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığına ve kısmen de Belediyelere verilmiştir.

Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık ve kurumlara verilen yetkiler ana hatları ile şu şekildedir:

Gıda maddesi üreten işyeri kurmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler bu işyerleri imalata geçmeden önce Sağlık Bakanlığına müracat ederek fabrikanın taşıması gereken asgari teknik ve hijyenik şartlara göre Sağlık Bakanlığı'ndan "Çalışma İzni" almak zorundadır.

Bu işyerlerinde imal edilecek olan gıda maddesinin "Gıda Üretim İzini" ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca verilmektedir

Tüm et kesim yerleri, mezbahalar ve entegre et tesislerinin Kuruluş ve Çalışma İzni verme yetkisi ise Sağlık Bakanlığı'ndan uygun görüş alınması kaydı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na,

Yine; gıda maddeleri üreten işyerlerinde gıda maddelerinin Türk Gıda Kodeksine uygunluğunun denetim ile tüm et kesim yerleri ile ilgili denetimler ve gıda maddelerinin ithal ve ihracındaki denetim ve kontroller Tarım ve Köyişleri Bakanlığına,

Gıda maddelerinin Satış yerlerinin denetimi ise Sağlık Bakanlığı ve Belediyelere verilmiştir.

560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 4128 sayılı Kanun ile yetki dağınıklığı bir ölçüde önlenebilmiş olmakla birlikte gıda maddesi üreten bir işyerinin teknik ve hijyenik koşulları yönünden Sağlık Bakanlığı'nca denetlenmesi, burada üretilecek gıda maddelerine üretim izni verilmesi ve bu izni müteakip yapılan denetimlerin ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yapılması halen hizmette bütünlüğü engellemektedir. Yine et kesim yerleri ve entegre tesislerle ilgili yetkiler 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilmiş olmasına rağmen Sağlık Bakanlığı'nca 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yayımlanmasından sonra yürürlüğe konulan Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliği kapsamında Et Kesim Yerleri Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlanacak tesisler lisesinde yer almıştır. Bu tür olaylar hizmette bütünlüğü bozmakta ve uygulamada çok büyük problemlere yol açmaktadır.

560 sayılı KHK çercevesinde hazırlanması gerekli yönetmeliklerin bazısı yayımlanmış bazılarıda yayımlanma aşamasına getirilmiş fakat bazı kurumsal çekişmeler nedeniyle bazı yönetmelikler bugüne kadar yayımlanamamıştır. Bu çerçevede Tarım ve Köyişleri ve Sağlık Bakanlıklarınca yayınlanan ve yayınlanacak olan yönetmelikler şunlardır:

1-Gıdaların Üretilmesi, Tüketilmesi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik hazırlanmış olup yayınlanma aşamasındadır.

2-Türk Gıda Kodeksi hazırlanmış olup yayınlanma aşamasındadır.

3-Laboratuvarların Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik, hazırlanmış olup, yayınlanma aşamasındadır.

4-Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik 23.6.1996 gün ve 22675 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

5-Kırmızı Et ve Et Ürünleri Üretim Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usül ve Esaslarına Dair Yönetmelik 19.8.1996 gün ve 22732 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

6-Gıda Üretim ve Satış Yerleri Hakkında Yönetmelik Sağlık Bakanlığı'nca hazırlanmış ve 10.7.1996 gün ve 22692 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yayınlanmış olan yönetmelikler ve yayınlanacak olanların da yayınlanması ile birlikte gıda sanayimizi daha bir sistematize ve disipline etmek dünya ile globalleşme sürecinde çok önemli bir

kilometre taşı olacaktır.

3.2-Organizasyon.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı:

Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Gıda Hizmetleri Dairesi Başkanlığı altında yer alan Gıda Kontrol Şube Müdürlüğü, Gıda Üretim ve Sicil Şube Müdürlüğü, Gıda Kodeks ve Beslenme Şube Müdürlüğü Hayvan Sağlığı Dairesi Başkanlığı altında yer alan Hayvan Hastalıkları Enformasyon Şubesi içerisinde ise tüm et ve et ürünleri üretim tesislerinin ruhsatlandırma ve denetim hizmetleri yürütülmektedir.

Bu Daire Başkanlıkları İl Müdürlükleri bünyesinde yer alan Kontrol Şube Müdürlükleri aracılığı ile analiz ve muayeneler için ise çeşitli illerde kurulu 38 İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü, 8 Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve Bursa'da bulunan Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü aracılığı ile bu hizmetleri yürütmektedir.

Sağlık Bakanlığı:

Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan;Gıda Kontrol, Beslenme ve Laboratuvarlar Daire Başkanlığı'nda bulunan DenetimŞube Müdürlüğü, Çalışma İzniŞube Müdürlüğü, Beslenme Şube Müdürlüğü, Laboratuvarlar Şube Müdürlüğü tarafından 64 Halk Sağlığı Laboratuvar Müdürlükleri, 15 İlçe Halk Sağlığı Laboratuvarı, Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Başkanlığı, 14 Bölge Hıfzısıhha Enstitüleri ve İl Müdürlükleri bünyesinde bulunan Gıda Kontrol ve Çevre Sağlığı Şube Müdürlükleri aracılığı ile yapılmaktadır.

3.3-Bütçe:

Bakanlık bütçesi içerisinde gıda kontrol hizmetleri için ayrılan ödenek yeterli olmamakta, laboratuvarlar alet-ekipman yönünden yeterince güçlendirilememekte ve denetim hizmetlerinde aksamalar olmaktadır.

3.4-Eğitim:

Eğitim çalışmaları her yıl düzenlenen Hizmet İçi Eğitim Programı çerçevesinde yapılmakla birlikte eğitim programlarının daha etkin olarak ve sanayiciler ile işbirliği içerisinde sektörde çalışan kişilerin de eğitimini kapsayacak şekilde yapılmalıdır.

4-SONUÇ VE ÖNERİLER:

Ülkemiz halen tüketici ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde gıda üretimi yapabilmekle birlikte nüfus artış hızımızda dikkate alınarak yeterli beslenmenin dışında dengeli beslenmemizi de sağlayacak uzun vadeli üretim politikalarının oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Dengeli beslenmemiz ve daha zeki kuşaklara sahip olabilmemiz için her gün belli bir miktarda tüketmek zorunda olduğumuz hayvansal gıda üretimimizin artırılmasına yönelik kararların acilen alınması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

Gıda hizmetlerindeki karmaşıklığı önleyecek ve etkinliği artıracak düzenemelerin yapılması, kanunda belirilen yönetmelik ve düzenlemelerin bir an önce yürürlüğe konulmasının temin edilmesi gerekmektedir. Gıda maddelerinin şatış noktasına kadar ki aşamalarında tüm yetkilerin gerek teşkilat yapısı, gerek kuruluş amacı ve gerekse eleman istihdamı acısından, bu hizmetleri en etkin şekilde uygulayacak imkanlara sahip olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda toplanması gerekmektedir. Bu Bakanlık içerisinde de gıda kontrol (denetim ve laboratuvar) hizmetleri, konularında özel eğitim görmüş kadrolar tarafından yönlendirilmeli ve yürütülmelidir.

Kontrol hizmetleriinin en önemli birimlerinden birini oluşturan enstitü ve laboratuvarların personel, alet ve ekipman olarak güçlendirilmesi, yapılan analiz ve kontrollerde metod birliğinin sağlan-

ması ve referans enstitü ve laboratuvarların oluşturulması zorunludur.

Gıda Sanayii içerisinde ruhsatsız ve denetimsiz çalışmaya alışmış çok sayıda işyeri bulunduğundan uygulanan cezaların caydırıcı nitelikte olması ve ihtisas mahkemelerinin kurulması gerekmektedir.

Gıda konrol hizmetlerinde gerek merkez ve taşra teşkilatında, gerekse enstitü ve laboratuvarda alışan personelin eğitimleri düzenli olarak ve daha etkin bir şekilde yapılmalıdır.

Gıda Sanayi içerisinde yer alan sektörlere yetişmiş eleman temini için konu bazında meslek liselerinin açılması, daha sonrada eğitimin Bakanlık ve sektör birlikleri aracılığı ile düzenli aralıklarla devam ettirilerek bilgilerin taze tutulması ve yeniliklerin iletilmesi temin edilmelidir.

Yeni bir kanuni düzenleme yapılıncaya kadar hangi noktada hangi kurumun yetkili olduğuayrımının yapılarak ilgili tüm kurum ve kuruluşlara bildirilmesinin denetimde halen yaşanmakta olan karmaşayı bir ölçüde önleyeceği düşünülmektedir.

Üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda güvenli ve kaliteli üretimi teminen gıda zincirinin her aşamasında HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points)in ve ürün güvenliğini sağlamak amacı ile GMP (Good Manufacturing Practices) in uygulamaya konulması gerekmektedir.

SU ÜRÜNLERİ

GİRİŞ

Dünya nüfusunun giderek arttığı ve beslenme sorunlarının çoğaldığı günümüzde özellikle protein açığının giderilmesinde su ürünlerine yönelim büyük boyutlara ulaşmış ve balıkçılık günümüzde ve gelecekte tüm ülkelerin ekonomisine sürekli girdi sağlayan önemli kaynaklardan biri olmuştur.

Nitekim bu öneminden dolayı su ürünleri, tarihi gelişimi içinde ve terminolojik olarak, bütün dünyada ve ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatınca tarım sektörü içinde Ormancılık, Bitkisel üretim ve Hayvansal üretimden sonra dördüncü bir alt sektör olarak, yer almaktadır.

Bu anlayış ve bilinçle ülkemizde 22.3.1971 tarihinde 138 sayılı Su Ürünleri kanunu, bu kanuna istinaden de 1973 yılında Su Ürünleri Tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunun bazı maddeleri 1986 yılında tadil edilmiş, Tüzük ise 1995 yılında değiştirilerek Yönetmeliğe dönüştürülmüştür.

Söz konusu mevzuatta su ürünlerinin ne olduğu öncelikle tanımlanmıştır. Buna göre su ürünleri; denizler, içsular ve suni olarak yapılmış havuz, baraj, gölet, dalyan ve çiftlik gibi tesislerde tabii veya suni olarak istihsal edilen, yetiştirilen su bitkileri, balıklar, süngerler ve diğer canlılarla bunlardan imal edilen ürünlerdir.

Özel bir mevzuat olan 138 sayılı Su ürünleri kanun ve yönetmeliği su ürünlerinin korunması, pazarlanması, nakli, ihracat ve ithalat ile su ürünleri avcılığına yönelik alt yapıya ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Ülke su ürünleri kaynaklarının devamlılık içinde kullanılması, geliştirilmesi yeni av alanlarının tesbiti ve stoklarından faydalanma, kaynakların ülkenin sosyal ve ekonomik amaçları doğrultusunda kullanılması, kaynakları meydana getiren türlerin populasyonlarının, stoklarının ve stokların yıllık üretimlerinin ve bunları etkileyen faktörlerin bilinmesi, multi disipliner bir konu olan su ürünlerinin önemini göstermektedir.

Zira su ürünleri insan beslenmesinden, hayvan beslenmesine, ilaç sanayiinden, kozmatik sanayiine kadar kullanım alanına sahip olma özelliğinden dolayı tarım sektörü içinde en önemli yerlerden birine sahip bir alt sektördür ve bu nedenlerden dolayı ülke ekonomisi doğrultusunda değerlendirilmesi ve korunması gerekmektedir.

1-ÖRGÜTLENME VE ORGANİZASYON

Su ürünleri sektörünün yeniden yapılanması ve bunun kamu örgütlenmesi ve su ürünleri üretici örgütlenmesi şeklinde ele alınması gerekeli görülmektedir.

Kamu Örgütlenmesi;

Tarım Bakanlığı bünyesinde 1971 yılında kurulan Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, 1981 yılında müstakil Daire Başkanlığı düzeyine, 1985 yılında Bakanlık bünyesinde yapılan Re-organizasyon da ise Şube Müdürlüğü seviyesine gerilemiştir.Daha sonra Bakanlıkta yapılan düzenlemelerde Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğünde Su Ürünleri Daire Başkanlığı birimleri kurulmuştur. Ancak hizmetlerin Bakanlığımıza bağlı ana hizmet birimleri tarafından ayrı ayrı yürütülmesi ve bağımsız taşra teşkilatının bulunmaması hizmetlerin istenilen şekilde yürütülmesini engellemektedir.

Bu nedenle;

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde katma bütçeli bir Su Ürünleri Genel Müdürlüğü kurularak su ürünleri hizmetlerinin tek elden yönetilmesi, sektörün gelişimi açısından yararlı görülmektedir.

Merkezi bir teşkilatın yanında balıkçı ve yetiştiricilerin karar mekanizmasına katılmasını sağla-

yacak üretici, üniversite ve Devlet organizasyonunun müştereken çalışmasını sağlayacak koordinasyon kurulu oluşturulmalıdır.

Kurulması faydalı görülen Su Ürünleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Bölge Müdürlükleri ihdas edilmeli, Su Ürünleri ile ilgili bütün konuları bölge bazında sonuçlandıracak şekilde yetkilerle donatılmalıdır.

Su Ürünleri Üretici Örgütlenmesi;

Su ürünlerinin üretiminden tüketimine kadar kontrollü ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla halen mevcut olan kooparatiflerin; 1163 sayılı Kanun doğrultusunda kooparatifler bölge birliği, merkez birliği ve ulusal kooparatifler birliği şeklinde dikey örgütlenmesinin sağlanması-, ileriye dönük olarak AB içindeki benzer örgütlerin yapısına uyum sağlaması açısından faydalı görülmektedir. Bu örgütlenmenin görevlerini etkin bir biçimde yapabilmesi için bir fon ile desteklenmesi ve bu fonun; Su ürünleri pazarlamasından, kooperatif ve üst örgütlerin gelirlerinden, su ürünleri dış alımı ve dışsatımından oluşturulması mümkündür.

Böylece bu kuruluşlar üzerlerine düşen sorumlulukları daha düzenli olarak yerine getirebileceklerdir.

2- AVCILIK VE STOKLARIN KORUNMASI

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda ilgili kurum/kuruluş ve üniversite işbirliği ile su ve biyolojik kaynak yönetimi hazırlanarak, avlanabilir stoklar tesbit edilmeli ve avcılık buna göre düzenlenmelidir.

- Su ürünleri avlanma yöntemleri ile av araç ve gereçlerinin doğal stokların korunmasına yönelik olarak iyileştirilmesi, seçiciliklerinin arttırılması, bu kapsamda balıkçılık takımları standardize edilerek, bu amaçla gereken teşviklerin devlet tarafından verilmesi,

- Avlanmanın yasak olduğu zamanlarda yer ve zaman yasaklarına, av sezonunda ise su ürünleri sirkülerinde belirtilen hükümlere aykırı avcılık yapan kişilerin teknelerinin belirli sürelerle avcılıktan men edilmesi ve ağır cezai yaptırım uygulanması,

- Ülkemizdeki doğal ve baraj göllerinin ıslah edilerek, balıkçılık faaliyetlerinin kontrol altına alınması balıkçılar için özel eğitim programları ve seminerler düzenlenerek bu programları bitiren balıkçılara belge verilmesi, su ürünleri ruhsat tezkeresi düzenlenerek bu belgenin aranması,

- İthali ve ihracatı yasak olan su ürünleri için gümrük kapılarında etkin bir denetim mekanizması kurulması ve bu amaçla gümrük mevzuatında gerekli değişikliklerin yapılması,

- Su ürünleri ile ilgili araştırmalara ve koruma kontrol hizmetlerine kaynak sağlanması için bir fon oluşturulması maksadıyla gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

- Stoklarımızı korumak açısından, açık deniz balıkçılığına geçiş teşvik edilmeli, bununla ilgili olarak ülkemizin uluslararası balıkçılık kuruluşlarına katılımı için gerekli düzenlemelerin yapılması Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler ile yapılacak anlaşmalar çerçevesinde ticari amaçlar ile kullanılan suların sınırı arttırılarak av sahalarının geliştirilmesi gerekli görülmektedir.

3- SU ÜRÜNLERİ SANAYİ VE TİCARET

-Su ürünleri işleme sanayimizi Avrupa Birliği ülkeleri ile aynı rekabet şartlarına kavuşturmak için su ürünleri sektörü zincirinin bir safhası olan işleme, paketleme ve muhafaza tesislerinin tarımsal kredi statüsüne tabii tutulup kredilendirmede tarımsal kredi faiz oranından faydalandırılması,

-Üretim, avcılık ve işleme tesisinde kullanılan akaryakıt, elektrik su v.b temel girdilerin tarım destek kapsamına alınması,

-Su ürünleri işleme tesislerinin kalite kontrolüne ilişkin istenen şartların sadece ihraç ürünleri için değil, iç tüketim ürünleri için de uygulanması,

-Balıkçı barınaklarının başka amaçlarla kullanılmasının önlenmesi,

-Hazine ve orman arazilerinde su ürünleri üretim ve işletmesini yapan kişi, kurum ve kuruluşların daha kalıcı ve modern tesisler yapmaları kaydı ve projelerindeki yatırımları tamamlamaları şartı ile arazilerin bu kişi, kurum ve kuruluşlara satılması, (özelleştirme kapsamında)

-Su ürünleri kalite kontrol laboratuvarlarının sayısının artırılarak analiz kapsamlarının genişletilmesi, yeni analiz yöntemlerinin yakından takip edilmesi ve en kısa zamanda uygulanması,

-Üretici ve tüketicinin korunması ve fiyat dalgalanmalarının önlenmesi amacı ile yaygın olarak istihsal edilen su ürünlerinde müdahale alımlarının yapılması ve bu konuda gerekli örgütlenmeye gidilmesi uygun görülmektedir.

4- YETİŞTİRİCİLİK

Doğal stokların sınırlı olması ve son yıllarda aşırı avcılık ve kirlilik gibi nedenlerle kaynakların tahrip edilmesi nedeniyle hayvansal protein ihtiyacını karşılamak amacıyla dünyada su ürünleri yetiştiriciliği giderek önem kazanmaktadır. Toplam üretimde yetiştiriciliğini payı Avrupa ülkelerinde %2l iken bu oran ülkemizde %5 tir.

Sektörün gelişmesini sağlayıcı tedbirlerin alınması ve teşviklerin sağlanması halinde istenilen seviyeye ulaşması mümkündür.

Bu çerçevede;

-Projelerin onaylanmasındaki bürokratik sorunlar en kısa zamanda çözümlenmelidir.

-Gelişen teknolojiler zaman geçirilmeden yetiştiricilere aktarılmalıdır.

-Son yıllarda, en büyük problemlerden birini teşkil eden yavru balık temini ve doğal kaynaklardan balık temini konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

-Kıyı kanununa göre hazırlanan çevre düzeni planlarının iller bazında hazırlanması aşamasında yetiştiriciliğin gelişmesine engel olacak kararlar alınmasını önleyici çalışmalar yapılmalıdır.

-Sektörde balık fiyatlarında son yıllarda girdiler dikkate alındığında oransal bir düşüş gözlenmektedir. Bu nedenle gerekli destek ve teşvikler sağlanmalıdır.

-Yetiştiricilik konusunda yapılacak araştırma sonuçlarından herkesin yararlanabileceği merkezler oluşturulmalıdır. Yetiştiricilik sektörünün disiplin altına alınabilmesi için bir yönetmelik çıkarılmalıdır.

-Balık hastalıkları ve sağlığı konusunda bir referans laboratuvar kurulmalıdır.

-Yetiştiricilik alanlarının tesbiti ve türlere uygunluğu standart kriterlere bağlanmalıdır.

5- SU ÜRÜNLERİ VE ÇEVRE

-Balıkçılık ve çevre etkileşimi ile ilgili araştırmaların (stok tesbiti, yetiştiricilik alanları, ağır metallerin su ürünleri üzerine etkileri vb.) sürekliliği sağlanmalı ve günümüze kadar yapılan araştırmaların sonuçları başta politika belirleyen/uygulayan makamlar ile balıkçılarımız olmak üzere yaygın şekilde duyurulmalıdır.

-Kamu kesimi tesis ve fabrikaları atıksu arıtım tesislerini kurmalı, bu konuda özel sektöre örnek olmalıdır.

-Balıkçılık sektörü ile ilgili diğer sektörler arasında uyumun ve paralel gelişimin sağlanması için taraflar arasında (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Balıkçı örgütleri vb.) sürek-

li iletişim ve katılımı sağlamak üzere bir komisyon oluşturulmalıdır.

-Fabrika ve işletmelere çalışma izni verilirken, arıtım tesisi olup olmadığına ve istenilen randımanda çalışıp çalışmadığına dikkat edilmelidir.

-Arıtım tesisi kuracak işletmelere devlet ucuz kredi vermeli, su ve elektrik kullanımında indirim yapılmalıdır.

-Denizlerimizde ve içsularımızda kirliliğe neden olan kişi ve işletmelere uygulanan para cezaları artırılmalıdır.

6- GİRDİLER VE DESTEKLEME POLİTİKALARI

-Yetiştiricilikte maliyetin ortalama %55-6l 'ını yem girdileri oluşturmaktadır. Bu nedenle iyi,kaliteli yemin uygun fiyatla üretimi sağlanmalı, yem ihtiyacının yüksek olduğu bölgelerde balıkçıya iyi kalitede yem üretecek yem fabrikalarının yapımı, mevcut yem fabrikalarının ise iyi kalite balık yemi üretebilecek durumda donatılması teşvik edilerek, denetim ve kontrolleri yapılmalıdır.

-Yurtiçinden ve yurtdışından sağlanan yumurta alımında %l5 KDV uygulaması, üretimde temel girdi olması nedeniyle üretimin maliyetini artırmaktadır. Yavru ve yemde ise KDV oranı %8 olarak uygulanmaktadır. Aynı tip ürünlerde bu şekilde farklı KDV uygulaması üretimi olumsuz etkilemektedir. KDV oranlarının eşitlenerek daha aşağılara çekilmesi ve Türkiye'de üretimi yapılamayan ve ithal edilen kuluçkahanelerde kullanılacak yemlerin sıfır gümrükle getirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

-Ekolojik dengenin bozulmasını ve yavru kıyımını önlemek açısından doğadan yavru toplama izni mayıs ayına kadar mevcut kuluçkahanelere, mayıs ayından sonra ise yetiştiricilik ruhsatı bulunan tüm balıkçılara verilmelidir.

-Bundan sonra balık unu ve yağı üretimi fabrikalarına kesinlikle izin verilmemeli, atıl durumda bulunan balık unu ve yağı fabrikalarının ise ihtiyaç duyulan işleme tesisleri haline dönüştürülmesi teşvik edilmelidir.

-Balıkçı barınaklarının gerçek sahipleri olan balıkçıların yeterince yararlanabilmesi için çeşitli kuruluşlara kesin devri yapılan balıkçı barınakları ile ilgili olarak alınan Bakanlar Kurulu Kararı'nın iptali için Bakanlıklar arasında görüş birliğinin bir an önce oluşması gerekmektedir.

-Uluslararası sularda avlanıp, ülkemizdeki balık işleme fabrikalarına hammadde getirerek döviz girişi sağlayacak olan komple avcılık ekipleri (şoklama, işleme ve muhafaza tesisleri dahil) %25 özkaynak oranı ve %2İ faiz oranındaki kredilerle desteklenmelidir.

-Ülkemizde de buna uygun olarak eldeki mevcut gemiler şoklama, paketleme,muhafaza yönünden donatılarak açık denizlerde avlanabilecek duruma getirilmelidir. Mevcut ekiplerin bu şekilde tevsii edilmesi için devlet teşviği ve ucuz krediler sağlanmalıdır.

- Öncelikle ülkemiz balıkçılarının ürettiği balıkların işlenerek insanlarımızın istifadesine sunulabilmesi için ithal edilen ton v.b balıkların ithaline kısıtlama getirilmeli, fon koyulmalı, bu tip işleme tesislerinde kullanılan hammaddenin en az %5İ'sinin yerli üretimden sağlanması şartı getirilmelidir.

-Uluslararası sularda avlanan balıkçılarımıza verilen transit (export) mazotun ülkemiz karasularında avlanan en az l5 yıl süre ile balıkçı kooperatifi üyesi ve vergi mükellefi olan balıkçılarımıza da sağlanması gerekmektedir.

-Balık hallerinin, balıkçıların üyesi bulunduğu kooperatif ve birliklere devredilmesi sağlanarak, elde edilen ürünlerin uygun fiyatla pazarlanması temin edilmelidir.

7 - ARAŞTIRMA VE EĞİTİM

-Balıkçılık eğitim ve öğretiminde teorik eğitim yanında, uygulamaya da gerekli önem gösterilmelidir.

-Eğitime sunulan kaynakların ve ödeneklerin sınırlı olması ve alt yapı eksikliğine karşın mevcut su ürünleri fakültelerinin ve öğrenci sayısının gereğinden fazla olması dolayısıyla eğitim kalitesi düşmektedir. Bu nedenle mevcut su ürünleri fakülteleri ve öğrence sayısı dondurulmalı, eğitim kalitesi artırılmalıdır.

-Ara eleman yetiştiren Meslek Yüksek Okulları ve Meslek Liselerinin sayıları artırılmalıdır.

-Su ürünleri fakültelerinde bulundukları yörenin özelliklerine göre branşlaşmaya gidilmelidir.

-Avcılık ve yetiştiricilik sektörü ile eğitim-öğretim kuruluşları arasında bulunan iletişim eksikliği giderilmelidir.

-Araştırma Kuruluşları personel, ödenek, alet, ekipman yönünden desteklenmelidir.

-Araştırmaların gerçekleştirilmesi için gerekli olan doğru ve düzenli istatistiki bilgilerin toplanması ve bir veri tabanının oluşturulması gereklidir.

-Kamu kuruluşlarınca yapılan araştırmaların sonuçlarının bilimsel kuruluşlara iletilmesi, üniversitelerce yapılan araştırma sonuçlarının kamu kuruluşlarına bildirilmesi mükerrer araştırma projesi yapılmasını önleyecektir.

-TÜBİTAK bünyesinde balıkçılık araştırma grubu faaliyete geçirilmeli, bu grup aracılığı ile ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişki kurulmalıdır.

SONUÇ

1- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde katma bütçeli Su Ürünleri Genel Müdürlüğü kurularak balıkçılık hizmetlerinin tek elden yönetilmesi,sektörün gelişimi açısından yararlı görülmektedir.

2- Merkezi bir teşkilatın yanında balıkçı ve yetiştiricilerin karar mekanizmasına katılmalarını sağlayacak üretici, üniversite ve devlet organizasyonunun müştereken çalışmasını sağlayacak koordinasyon kurulu oluşturulmalıdır.

3- Belirli bir su ürünleri politika ve stratejisi oluşturularak uygulanması temin edilmelidir.

4- Sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda ilgili kurum/kuruluş ve üniversite işbirliği ile su ve biyolojik kaynak yönetimi hazırlanmalıdır. Buna göre;

a) Avlanabilir stoklar tesbit edilmeli ve avcılık buna göre düzenlenmelidir. Avcılığın düzenlenmesinde ve kontrolunda su ürünleri kooperatif ve birliklerine yetki verilmelidir.

b) Yetiştiricilik alanlarının üretim kapasiteleri belirlenmeli ve yetiştiricilik turizm teşviğine benzer bir yöntemle desteklenmelidir.

5-Su ürünleri kaynaklarımızın korunması amacıyla mevcut su ürünleri stoklarımızın büyüklüğü ve avlanabilir miktarlarının belirlenmesine yönelik bilimsel çalışmalara hız verilmelidir.

6-Su ürünleri sanayimizi Avrupa Birliği ülkeleri ile aynı rekabet şartlarına kavuşturmak için su ürünleri sektörü zincirinin bir safhası olan işleme, paketleme ve muhafaza tesisleri zirai kredi statüsüne tabi tutulup kredilendirmede zirai kredi faiz oranından faydalandırılmalıdır.

7-Su ürünlerinin, üretiminden tüketimine kadar kontrollü ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla, halen mevcut olan kooperatiflerin 1163 sayılı Yasa doğrultusunda kooperatifler bölge birliği, merkez birliği ve ulusal kooperatifler birliği şeklinde dikey örgütlenmesi sağlanmalı, ileriye dönük olarak AB içindeki benzer örgütlerin yapısına uyum sağlayacak şekilde düzenlenmesi temin edilmelidir.

8-Avcılık filomuz sayısal olarak yeterli düzeye ulaştığından, yeni ekiplerin yapımına müsaade edilmemeli, mevcut ekiplerin donanımı ise açık deniz balıkçılığına uygun hale getirilmelidir.

Uluslararası sularda avlanıp, ülkemizdeki balık işleme fabrikalarına hammadde getirerek döviz

girişi sağlayacak olan komple avcılık ekipleri (şoklama, işleme ve muhafaza tesisleri dahil) %25 öz-kaynak oranı ve %2İ faiz oranındaki kredilerle desteklenmelidir.

Avrupa'da örnekleri görüldüğü gibi (Fransa) devlet eski gemileri alarak yerine yeni gemi yaptırmakta, böylece gemi adedi artmamakta, stoklar korunmakta, balıkçılık mesleğinin devamı sağlanmaktadır.

Ülkemizde de buna uygun olarak eldeki mevcut gemiler şoklama, paketleme, muhafaza yönünden donatılarak açık denizlerde avlanabilecek duruma getirilmelidir. Mevcut ekiplerin bu şekilde tevsii edilmesi için devlet teşviği ve ucuz krediler sağlanmalıdır.

9-Su ürünleri kalite kontrol laboratuvarlarının sayısının artırılarak ithalat ve ihracatta ilgili mevzuatta belirtilen analizlerin yapılması sağlanmalı, yeni analiz yöntemleri yakından takip edilmeli ve en kısa zamanda uygulanmalıdır.

lO-Balık hastalıklarıyla mücadele bakımından bir merkez referans laboratuvarı ve balık yetiştiriciliğinin yoğun olduğu bölgelerde, referans laboratuvarına bağlı olarak çalışan bölge laboratuvarlarının kurulması ve balık hastalıkları konusunda komisyon oluşturulması sağlanmalıdır.

11-Balıkçılık ve çevre etkileşimi ile ilgili araştırmaların (stok tesbiti, yetiştiricilik alanları vb.) sürekliliği sağlanmalı, ve günümüze kadar yapılan araştırmaların sonuçları başta politika belirleyen/uygulayan makamlar ile balıkçılarımız olmak üzere yaygın şekilde duyurulmalı ve uygulanmalıdır.

l2-Denizlerimizdeki kirlilik balıkçılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Deniz kirliliğinin ulusal ve uluslararası boyutu vardır. Türkiye bu sorunun giderilmesine yönelik uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda aktif bir rol almalıdır. Ulusal düzeyde de gerekli çalışmalar yapılmalı ve önlemler alınmalıdır.

l3- Balıkçı barınaklarının başka amaçlarla kullanılması önlenmelidir.

l4-Balıkçı barınaklarından barınakların gerçek sahipleri olan balıkçıların yeterince yararlanabilmesi için çeşitli kuruluşlara kesin devri yapılan balıkçı barınakları ile ilgili olarak alınan Bakanlar Kurulu Kararının iptali için Bakanlıklar arasında görüşbirliği oluşturulmalıdır.

l5-İthalatı ve ihracatı yasak olan su ürünleri için gümrük kapılarında etkin bir denetim mekanizması kurulmalı ve ihtisas gümrüklerinin oluşturulması için gümrük mevzuatında gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

l6-TÜBİTAK bünyesinde balıkçılık araştırma grubu faaliyete geçirilmeli, bunun yanısıra Balıkçılık Araştırma Merkezi kurulmalı ve TUBITAK aracılığı ile yurt dışındaki balıkçılık ile ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurulması sağlanmalıdır.

l7- Mevcut su ürünleri fakülteleri ve öğrenci sayısı dondurulmalı ve eğitim kalitesi artırılmalı, fakültelerde, bulundukları yörenin özelliklerine göre branşlaşmaya gidilmelidir.

Balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren yetiştiricilere avcılara ve sanayicilere yönelik eğitim seminerleri düzenlenmeli ve belirtilen grupların konuya yönelik eğitimleri sağlanmalıdır.

l8- Üretim, avclık ve işleme tesisinde kullanılan akaryakıt, elektrik, su v.b. temel girdi ler zirai destek kapsamına alınmalıdır.

l9- Balıkhanelerden alınan %3' lük rüsum yumuşak buz, soğuk muhafaza v.b hizmetler için üreticiye geri döndürülmelidir.

20- Balık unu ve yağı üretimi fabrikalarına kesinlikle izin verilmemeli, atıl durumda bulunan balık unu ve yağı fabrikalarının ise ihtiyaç duyulan işleme tesisleri haline dönüştürülmesi teşvik edilmelidir.

I. TARIM ŞÛRASI

9. KOMİSYON

PAZARLAMA

gisi sağlayacak olan komple avcılık ekipleri (soklama, işleme ve muhafaza tesisleri dahil) %25 öz kaynak oranı ve %21 faiz oranındaki kredilerle desteklenmelidir.

Avrupa'da örnekten gördüğü gibi (Fransa) devlet eski gemileri alarak yerine yeni gemi yaptırmakta, böylece gemi adedi artmamakta, stoklar korunmakta, balıkçılık mesleğinin devamı sağlanmaktadır.

Ülkemizde de buna uygun olarak eldeki mevcut gemiler soklama, paketleme, muhafaza yönünden donatılarak açık denizlerde avlanabilecek duruma getirilmelidir. Mevcut ekiplerin bu şekilde tefsil edilmesi için devlet teşviği ve ucuz krediler sağlanmalıdır.

9-Su ürünleri kalite kontrol laboratuvarlarının sayısının artırılarak ithalat ve ihracatta ilgili mevzuatta belirtilen analizlerin yapılması sağlanmalı, yeni analiz yöntemleri yakından takip edilmeli ve en kısa zamanda uygulanmalıdır.

10-Balık hastalıklarıyla mücadele [illegible] laboratuvar ve balık yetiştiriciliğinin yoğun olduğu [illegible] çeşitli bölge laboratuvarlarının kurulması ve balık hastalıkları konusunda komisyon oluşturulması sağlanmalıdır.

11-Balıkçılık ve çevre etkileşimi ile ilgili araştırmaların (stok tesbiti, yetiştiricilik alanları vb.) sürekliliği sağlanmalı, ve günümüze kadar yapılan araştırmaların sonuçları başta politika belirleyen ve [illegible] makamlar ile balıkçılarımız olmak üzere yaygın şekilde duyurulmalı ve uygulanmalıdır.

12-Denizlerimizdeki kirlilik balıkçılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Deniz kirliliğinin ulusal ve uluslararası boyutu vardır. Türkiye bu sorunun giderilmesine yönelik uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda etkili bir rol almalıdır. Ulusal düzeyde de gerekli çalışmalar yapılmalı ve önlemler alınmalıdır.

13- Balıkçı barınaklarının başka amaçlarda kullanılması önlenmelidir.

14- Balıkçı barınaklarından barınakların gerçek sahipleri olan balıkçıların yeterince yararlanması için çeşitli kuruluşlara kesin devri yapılan balıkçı barınakları ile ilgili olarak alınan Bakanlar Kurulu Kararının iptali için Bakanlıklar arasında görüşbirliği oluşturulmalıdır.

15- İthalatı ve ihracatı yasak olan su ürünleri için gümrük kapılarında etkin bir denetim mekanizması [illegible] gümrük mevzuatında gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

16- TÜBİTAK bünyesinde [illegible] bunun yanısıra Balıkçılık Araştırma Merkezi kurulmalı [illegible] balıkçılık ile ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişkiler kurulması sağlanmalıdır.

17- Mevcut su ürünleri fakülteleri ve öğrenci sayısı dondurulmalı ve eğitim kalitesi artırılmalı, fakültelerde, bulundukları yörenin özelliklerine göre branşlaşmaya gidilmelidir.

Balıkçılık sektöründe faaliyet [illegible] üreticilere yönelik eğitim seminerleri düzenlenmeli ve belirtilen grupların konuya yönelik eğitimleri sağlanmalıdır.

18- Üretim, avcılık ve işleme tesislerinde kullanılan akaryakıt, elektrik, su v.b. temel girdiler [illegible] destek kapsamına alınmalıdır.

19- Balıkhanelerden alınan %8 [illegible] yeterli soğuk muhafaza v.b hizmetler için üreticiye geri döndürülmelidir.

20- Balık unu ve yağı üretimi fabrikalarına küçük balıklar verilmemeli, atıl durumda bulunan balık unu ve yağı fabrikalarının ise ihtiyaç duyulan işleme tesisleri haline dönüştürülmesi teşvik edilmelidir.

GİRİŞ

Türkiye'de tarım sektörü gerek istihdam ettiği nüfus gerekse milli ekonomiye yaptığı katkı ile önemini koruyan bir sektördür. Son yıllarda verimin ve üretimin arttırılması yönünde gösterilen çaba ve başarılar aynı oranda tarım ürünlerinin pazarlamasına yansıyamamıştır. Günümüzde sadece üretmek yeterli olmamaktadır. Ürün kaliteli olmalı ve tüketiciye en yüksek tatmini sağlayacak şekilde ulaştırılmalıdır.

Tarımsal pazarlama sistemi tarımsal ürünün ilk üreticiden son tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan aşamaların tümünü içine alan bir sistemdir. Gelişmiş dünya ülkeleri gibi Türkiye' de de gıda ve endüstri malları talebi kaliteye göre yönlenmektedir. Bir yandan gelir düzeyindeki iyileşme diğer yandan sosyal statü ve yaşamdaki değişmeler, tarım ürününe olan talebi değiştirmektedir.

Ülkemizdeki tarımsal üretim pazarlamasını da bu sistem içerisinde değerlendirmek, sorun ve çözüm önerilerini de bu doğrultuda belirlemek gerekmektedir. Bir başka deyişle yukarıda belirtilen pazarlama sisteminin halkaları ayrı ayrı değerlendirilmeli varsa aksaklıklar giderilerek sistemin bütününün sağlıklı çalışması sağlanmalıdır.

Tarım ürünleri temel gıda maddeleri arasında olması yanında tarımsal sanayimizin de ham maddesini oluşturmaktadır. Diğer taraftan tarım ürünlerinin çabuk bozulabilir karakterde oluşu, talep ve arz esnekliğinin düşüklüğü, pazarlama hizmetlerinin daha etkin ve değişik bir yapıda olmasını gerektirir. Bundan dolayı bazı tarım ürünleri, örneğin depolandığı zaman değerini yitiren tavuk eti ve diğer et ürünleri, depolanma imkanı olmayan canlı civciv ve canlı tavuk gibi ürünlerin borsa kapsamı içinde düşünülmesi zor olduğundan pazarlama kanalı bu ürünlerin niteliklerine uygun olmalıdır.

Türkiye'de doğrudan tüketilebilen veya sanayide ham madde olarak kullanılan tarım ürünlerinin pazarlama hizmetleri sırasında pek çok sorunlar da gündeme gelmektedir.

Pazarlama hizmetlerinin etkinliği üretim kararlarıyla başlamaktadır. Günümüzde üretim kararlarının temeli, yurt içi talepler ile ihracata yönelik talepleri karşılayabilecek ürün çeşitlerinin belirlenmesine dayanmaktadır. Pazarlama planlarının yapılabilmesi için kitle halinde, kaliteli ürüne ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle dış satımı konu alan ürünlerde bu sorun daha fazla hissedilmektedir. İşletmelerin büyütülmesi ve bahçeler, tarlalar arası çeşit kargaşasının ortadan kaldırılmasına yönelik planlama çalışmaları yapılmasında yarar görülmektedir.

Pazarlama Fonksiyonları

Hasat, standardizasyon, işleme, kalite kontrolü, ambalajlama, depolama ve taşıma hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ürünün değer fiyata satılabilmesini sağlamaktadır.

Pazarlama çalışmalarında ilk hizmet hasat ve toplamadır. Ürünlerin hasat ve toplanmasında önemli ölçüde kayıplarla karşılaşılmaktadır. Yaş meyve ve sebzede bu kayıp oranı %27'lere ulaşmaktadır. Hasat ve toplama hataları kaliteye yansımaktadır. Pamukta naylon çuval ve iplerin kullanılması milyonlarca metre kumaşın telef olması sonucunu yaratabilmektedir. Eğitim ve teknoloji kullanımı hasat sırası kayıplarını en aza indirilebilecektir.

Hasattan sonraki pazarlama hizmeti, ürünlerin tasnif ve ambalajlanmasıdır. İlk tasnif işlemleri, işletmede yapılarak ürün piyasaya çıkmaktadır. Tasnif, standardizasyon ve ambalajlama, özellikle tüketiciye yönelik mallar için, kalite ifadesidir. Türkiye'de hemen her tarım ürününün standardı belirlenmiş olmasına karşın iç piyasa için uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Uygulamaların başlatılması piyasa düzenlemeleri açısından yararlı olacaktır. Üretici kaliteli ürün yetiştirmeye yönelecek, çeşit standardı zorunlu olarak gündeme gelecek, hem pazarlamada aracı olan kesim, hem ürünü işleyerek değerlendiren sanayici için yeterli ve kaliteli ham madde temin edememe sorunu ortadan kalkmış olacaktır. Borsa sistemine işlerlik kazandırmak ürün kalite kontrolüne imkan sağlıyacaktır. Ancak markalı ürünlerde kalite, marka imajı ile birlikte yürüdüğünden ürün sahibi firma

en kaliteli pazarlama sistemini uygulamaktadır.

Hayvansal ürünlere ilişkin pazarlama hizmetleri ülke genelinde sağlıksız koşullarda yapılan hayvan kesimiyle başlamaktadır. Kaçak kesimlerde toplum sağlığı için gerekli hijyenik koşullar sağlanamadığı gibi yan ürünlerde değerlendirilememekte, ayrıca erken kesimler ekonomik kayıplara neden olabilmektedir.

Tavuk eti üretiminin % 80-90'ı sözleşmeli olarak üretilmektedir ve kırmızı ete göre daha kontrollüdür.

Kesimhanelerin kapasite kullanımı da mevsime bağlı değişiklik göstermektedir. Kışın tam kapasite ile çalışsa da yazın kapasitenin 2/3' ü kullanılabilmektedir. Yeterli soğuk hava ve dondurma tesisi bulunmadığı için piyasaya arz edilen et kontrol edilememektedir. EBK kombinaları ile ilgili durum yeniden gözden geçirilmelidir.

Et sanayinde kombina mezbaha ve et işletmesi olarak toplam 1160 adet tesis mevcut olup, bunun büyük çoğunluğu belediye mezbahalarıdır (820 adet). Et sanayisinin kurulu kapasitesinin 2.473.122 ton/yıl olduğu ve bu kapasitenin, kullanım oranının %33 olduğu tahmin edilmektedir. Su ürünleri sanayinde aşırı kapasitenin varlığından söz edilmekte ancak, kapasite kullanımının %50' nin altında olduğu vurgulanmaktadır.

Bazı tarım ürünlerinin tüketici tarafından değerlendirilebilmesi için işlenmesi gerekmektedir. Ürünlerin yarı mamül ve mamül hale getirilmesinde pek çok işleme tesisi faaliyet göstermektedir. Ancak, hemen her ürün grubunda faaliyet gösteren işletmeler, yeterli ve kaliteli ham madde bulamadıkları için düşük kapasitelerle çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

Diğer taraftan tarıma dayalı sanayiinin ihtiyacı olan (konserve vb.) tarım ürünlerinin daha kaliteli ve standartlara uygun olması, ve bu sektörün ihtiyacının yeterli miktarda ve zamanında karşılanması amacıyla sözleşmeli tarımsal ürün yetiştiriciliği ile ilgili tebliğ 30 Haziran 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Muhtemel satış fiyatının belirlenmesinde ve anlaşmazlık halinde davaların bakılacağı mahkemeler konusunda düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır

Bu kapsamda çeşitli platformlarda, tarım-sanayii entegrasyonunun güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi gündeme gelmektedir.

Gerek iç pazar ve gerekse dış pazar talebini karşılamak için, modern entegre tesislerin sayılarını arttırmak ve küçük işletmeler yerine orta ve büyük ölçekli tesislerin gelişmesini teşvik etmek üretici açısından da yararlı olacaktır. Tarım ürünleri talebinde mevsimlik değişiklikler (et, yumurta) zaman zaman arz fazlalıklarının oluşmasına neden olmaktadır. Ürünleri işleyen, değerlendiren ve tüketici talebine yönlendirebilecek yeni ürünlere ihtiyaç vardır. Örneğin tavuk, yumurta ve süt ürünleri (yumurta tozu, pastörize yumurta vs., süt tozu , koyun-keçi peyniri gibi) işleyebilen sanayinin kurulması halinde iç ve dış pazarlamada bazı avantajlar elde edilebilecektir.

Pazarlama hizmetlerinde karşılaşılan diğer bir sorun da depo ve depolama hizmetleridir. Özellikle çabuk bozulabilir ürünlerde sebze-meyve, et, süt, yumurta, balık gibi ve depolama özellikleri daha sınırlı olan pamuk, hububat, tütün gibi ürünlerde depolama kapasite ve koşulları önem taşımaktadır. Çabuk bozulabilir ürünler için soğuk ve soğutmalı saklama koşulları yanında soğuk taşımacılık ve soğuk satışın birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Türkiye'de bu tür depolama ve pazarlama koşullarının yetersiz olduğu her araştırmada dile getirilmektedir. Pazarlama sistemi içerisinde yeterli depolama kapasitesine ulaşılsa bile ürünün optimal koşulların dışında depolanması, ürünün depoda kalma süresindeki aksaklıklar, yükleme ve boşaltmadaki dikkatsizlikler, kontrolsüz olgunlaştırmalar ürün kayıplarına neden olabilmektedir. Depoların kontrolü yapılamamaktadır. Kontrolü sağlayıcı yasal düzenlemelerin getirilmesi gerekmektedir.

Tarım ürünlerinin üretildiği bölgelerden tüketim noktalarına ulaştırılmaları da pazarlama hizmetlerinde önemli sorunlar arasındadır. Tarım ürünleri taşımacılığında demir yolları ve deniz yolları,

hareket gücünün ve güzergahlarının elverişsizliği nedeniyle, oldukça az kullanılmaktadır. Özellikle hububatın nakliyesinde tonaj tahdidi, kara yolları taşımacılığı maliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan ekonomik olmasına rağmen DDY taşıma kapasitesi de yetersizdir. DDY taşımacılığın yoğun olduğu dönemlerde TMO ve diğer kurumlar isteğine göre bazı planlamalar yapmalıdır. Bozulabilir tarım ürünlerinin taşımacılığında sıcaklık kontrolünün sağlanması çok önem taşımaktadır.

Pazar ve Pazarlama araştırmaları

Pazar araştırması yatırım öncesinde ve sonrasında yapılacak araştırma olup, üretim sonrası pazarda yapılan araştırma dahil tüm inceleme ve araştırmalar pazarlama araştırması kavramına girmektedir.

Yeni pazarları geliştirmek, ürün çeşitlemesi sağlamak, mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz ürünlerde üstün rekabet koşullarının sağlanması ancak etkin bir pazar araştırması ile sözkonusu olabilecektir. Bu konuda devletin önderlik yapması veya kamu-özel sektör işbirliği sağlanarak araştırmaların yapılması şarttır.

Tarım-Pazarlama Sigortası

Pazarlama zincirinin hemen her halkasında ürünün fiziksel ve kimyasal yapısını etkileyen, ürüne bağlı veya dış etkenlerden kaynaklanan kayıplar ortaya çıkmaktadır. Buna karşın üretici ve pazarlamacıyı koruyan köklü önlemlere ihtiyaç vardır. Herbiri ayrı fonksiyonlar içeren sigortacılık faaliyetleri (yangın, taşımacılık vb. sigortası gibi) varsa da tarımsal üretim ve pazarlama sisteminin bir bütünlük içinde yürütülmesini temin edecek ve yaygın biçimde uygulanabilecek bir sigorta sistemine şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gün "tarım sigortası yasası" taslak halinde Hazine Müşteşarlığında beklemektedir.

Destekleme

Destekleme kapsamındaki ürünlerin fiyatlarının tesbitinde dünya fiyatının dikkate alınması gerekmektedir. Ancak dünya fiyatlarının oluşmasında da bir takım desteklerin olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bunun için üretici ve tüketiciyi fiyat açısından koruyucu bir sistemin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Tarım Anlaşması gibi dış taahhütlerimizin devamlı olarak gözününde bulundurulması gerekmektedir.

Son yıllarda pazarlama yapısı oldukça değişme gösteren diğer bir ürün tütündür. Mevcut destekleme sistemi yerine, tütün pazarlamasının tütün satış merkezlerinde artırma ile satışına olanak verecek bir sistemin geliştirilip uygulamaya konulması gereklidir. Böylelikle piyasa fiyatı arz ve talebe göre oluşacak ve üretim de dengelenecektir. Üretimden vazgeçenlere özellikle yem bitkisi yetiştirdiği takdirde teşvik sağlanmalıdır.

Üretici organizasyonlarının (koooperatifler, üretici birlikleri vb.) önemi son zamanlarda daha da artmakta olup yeterli derecede gelişmemiş olmaları nedeniyle üretici örgütleri kanalıyla yapılması gerekli destekler hayata geçirilememektedir..

Tarım ürünleri pazarlamasında gerekli devlet desteği sınırları içinde kalınmalıdır. Tarım satış kooperatifleri ve birlikleri, tarımsal kalkınma kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri, çiftçi birlikleri, dernekler ve şirketler pazarlama faaliyetlerini örgütlü bir şekilde yürütebilmektedirler. Ancak yetersizdirler. Bu kurumların pazarlama etkinliklerini arttırabilmek için eksik sermaye unsurlarını tamamlayıcı, alt yapı, teknik ve ekonomik sorunlarını giderici önlemlerin alınmasına gerek vardır. Zorunlu yerel düzenlemeler de yapılmaktadır.

Dış Ticaret

Tarım ürünleri dış satımının işlenmiş ürünlere özendirilmesinde yarar vardır. Böylelikle katma değer yaratılabildiği gibi yan ürünler ülke içinde değerlendirilebilecektir. Bunun için mevcut işleme evlerinin alt yapılarının iyileştirme ve yeni teknolojileri uygulama desteği verilmelidir. Dünya pazarlarında yeri olan işlenmiş ürünlerimiz için ham madde üretimlerinin teşvik edilmesi ve yeni teknolojilerin aktarılması önem taşımaktadır. İç piyasada yeterli miktarda üretilen ancak zaman zaman iç talepteki dalgalanmalarla fiyatı büyük ölçüde düşen ürünlere (örneğin piliç eti ve yumurta) ilişkin yeterli dış ticaret teşviklerinin verilmesi suretiyle istikrara kavuşturulabilir. Dış ticaret teşviklerinin verilmesi uluslararası anlaşmalar nedeniyle yetersiz kaldığı durumlarda ürünün maliyetini düşürücü iç destek imkanları zorlanmalıdır.

Diğer taraftan arı yetiştiricilerine verilecek teşviklerle polen, arı sütü, arı zehiri, propolis gibi arı ürünleri üretim ve teknolojileri geliştirilmelidir. İpek halı ve ipekli tekstil hammedesi olarak ülkeye kaçak giren ipek ürünleri önlenmelidir.

Tarım ürünleri ithalatı yerli üretimi engelleyici olmamalıdır. Geçmişte hayvan ve hayvansal ürünler ithalatıyla ortaya çıkan olumsuzlukların izleri devam etmektedir. Bu ve benzeri olumsuzlukların tekrar edilmesinden kesinlikle kaçınılmalıdır.

İthalattan, piyasa fiyatlarını yerli üretim maliyetinin altına düşürmeyecek şekilde fon alınmalı ve bu fon ile yerli üretici ve ihracatcıya destek yaratılmalıdır.

Pazarlama Kanalları

Tarım ürünlerinin değerlendirilmesi ve son tüketiciye ulaştırılma aşamasına kadar birçok pazarlama kanalları kullanılmaktadır. Bu kanalların sağlıklı çalışması ürünün hem en hızlı bir biçimde son tüketiciye ulaşmasını sağlamakta ve hem de üreticinin ürününün daha iyi değerlenmesini sağlamaktadır.

Küçük yapıdaki işletmelerin çoğu ürününün kaynak yetersizliği, kredilerin ödenme zorunluluğu veya depolama olanaklarının olmaması, etkin pazarlama kanallarının bulunmaması gibi nedenlerle götürü olarak yerinde veya düşük fiyatta mahalli pazarlarda satmak durumundadır. Bu yapıda problemlerin çözümü için üreticilerin pazarlama güçlerini kazanmalarını, dolayısı ile üretim, değerlendirme ve pazarlama faaliyetlerini birlikte yürütebilecek altyapıya sahip bir Birlik, Şirket, veya Kooperatif şeklinde örgütlenmeleri desteklenmeli ve üreticilere yönelik destekleme politikaları bu organizasyonlar kanalıyle üreticilere ulaştırılmalıdır.

Yaş meyve ve sebzenin toptan olarak satıldığı toptancı hallerinde;. toptan satılan meyve ve sebze miktarının %30-40 ının komisyoncular veya az sayıda kooperatifler kanalıyle pazarlandığı bilinmektedir.

Toptancı hallerinin daha sağlıklı çalışabilmesi ve özellikle üreticilere bu hallerde öncelik tanınmasınn sağlanması amaciyle toptancı hal yasasının güncelleştirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde sayı ve kurulduğu gün olarak artış gösteren semt pazarları, zabıtalar kanalıyla Belediyenin denetimi altında bulunmaktadır. Ancak çoğu kez meyve ve sebzeler toptancı haline uğramadan bu pazara getirildiğinden ve yeterli denetim yapılamadığından kayıt dışı ekonomiye kayış olmaktadır.

Dağınık üretici işletmelerden mal temini ve pazara sevk edilmesindeki güçlük pazarlama prodüktivitesini düşürmekte ve maliyetleri yükseltmektedir. Üreticilerin pazarlama maliyetlerini azaltabilmek için kooperatifleşmeye veya bir şekilde birleşmelerine ihtiyaç vardır. Pazarlama kooperatif ve birliklerin projeli yatırımlarının sabit ve işletme sermayesi ihtiyaçları günün koşullarında ve zamanında karşılanabilmelidir.

Hayvansal ürünlerin hazırlanma aşamasında pazara sunulduğu yerlerde ve tüketiciye ulaştığı noktadaki kontrollerinin gereği kadar yapılması toplum sağlığı ve çevre ilişkileri açısından önemlidir. Ancak markalı ürün satışlarında marka sahibi firma, gerekli satış kontrollerini yaparak marka imajını korumaya çalışmaktadır.

Ürün Borsaları

Pek çok ürün borsalarda işlem görmektedir veya borsaya tabidir. 5690 sayılı Türkiye odalar ve borsalar birliği yasasının 34. Maddesine göre kurulmuş olan Ticaret borsaları; çok sayıda alıcı ve satıcının karşı karşıya gelerek, kotasyonda bulunan tarımsal ürünlerin, arz-talebe göre oluşan fiyattan alınıp satıldığı ve satışların tescil edildiği ticaret noktalarıdır. Son yıllarda tarımsal ürünlerin serbest piyasada oluşan fiyattan satımını ve üreticilerin pazardan aldığı mesajlara göre üretim faaliyetini gerçekleştirilmesini ilke edinen tarımsal politika uygulamalarının ağırlık kazanması sonunda, ülkede mevcut borsaların ürün borsaları-ihtisas borsaları şeklinde güçlendirilmesi çalışmaları başlatılmış olup, bu amaçla seçilen borsaların altyapı ihtiyaçlarının giderilme çalışmaları yürütülmektedir.

Oldukça eski geçmişi bulunan borsaların, görev ve yetkileri ile ilgili düzenlemelerin gündeme geldiği günümüzde, ürünün yapısı gereği vadeli işlemlere pamuk ile başlanması iyi bir başlangıç olarak değerlendirilmelidir. Diğer uygun birkaç ürünün de (hububat, fındık gibi) vadeli işlem borsaları kapsamına alınması çalışmalarında yarar vardır. Vadeli işlem borsaları, ürün fiyatının tamamen piyasa mekanizması içinde oluşmasını, piyasa bilgisinin akışını, stok maliyetini azaltmayı, riskin aracılar arasında devredilmesini ve destekleme politikasının devlete getirdiği yükü en aza indirmeyi sağlayabilecektir.

Günümüzde büyük mağazalar, tarım ürünleri pazarlanmasında önemli bir halka olma eğilimindedir. Şirketleşmiş ve mali açıdan güçlü olan bu pazarlama organizasyoları, pazarlama zincirindeki tüm işlemleri yerine getirecek altyapıyı, soğuk zincirli altyapı dahil entegre bir şekilde bünyesinde bulundurmaktadır. Günümüzde özellikle büyükşehirlerde yaygınlaşmakta olup gelişmiş pazar sistemi simgesi olarak teşvik edilmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

· Türkiye'de tarımsal üretimde bulunan işletmeler küçük ölçekli işletmeler olup, pazarlama gücü sınırlıdır. Bu nedenle küçük işletmelerin optimal büyüklükteki işletmelere dönüştürülmesi ve/veya özellikle üreticilerin üretim, işleme, fiyat belirleme, pazarlama ve politik kararlarda etkinliklerini artıracak bir yapıda (bölgesel ve/veya ürün bazında) örgütlenmelerinin sağlanması ve bu amaçla yasal düzenlemelerin yapılması,

· Üretici organizasyonlarının pazarlama altyapı ve işleme tesisleriyle donanımlarının sağlanması açısından teşvik uygulamalarından yararlandırılmaları,

· Sözleşmeli çiftçiliğin geliştirilmesi, tarımsal ürünlerin üretim işleme ve pazarlanmasında, bütün işlemlerin kayıtlı hale getirilmesi,

· Tarım-sanayii entegrasyonunun sağlanması,

· Kamuda (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde) bir pazarlama biriminin kurulması ve bu kanaldan üretici pazar-pazarlama ilişkilerinin organize edilmesi,

· Ulusal ve uluslararası pazarlar ile ilgili olarak üreticileri de kapsayacak şekilde etkin bir haberleşme ve enformasyon ağının oluşturulması,

· Tarımsal pazarlama ve değerlendirmeye ilişkin etkin bir yayım ve eğitim yapısının oluşturulması,

· Ticaret borsalarının tescil ve zorunlu vergi toplama merkezleri olma şeklindeki yapı ve işlevlerine son verilmesi,

· Ürün borsaları ile ilgili yasaların değiştirilmesi, mevcut TOBB yasasının revizyonundan ziyade sadece borsalara özgü yeni bir "ürün borsası yasası"nın çıkartılması. Bu yasanın üretici ve tüccarları tümüyle kapsayan küçük çaptaki borsalarda da işlevsel olabilecek ve salon satışını zorunlu hale getirecek kapsam ve nitelikte olması,

· Tarıma dayalı sanayii hammaddesi ürünlerinde ve hayvancılık sektörüne girdi oluşturan maddelerde KDV uygulamalarının kaldırılması

· Hayvansal ürün tüketimini teşvik amacıyle KDV uygulamasının kaldırılması,

· Hayvan borsalarında "açık artırma" alternatif satış yönteminin pilot bölge bazında uygulaması ve yaygınlaştırılması,

· Canlı tavuk, civciv, tavuk eti ve yumurtanın borsa kotasyonu dışına çıkarılması,

· Tarım ve Köyişleri Bakanlığı mülkiyetinde bulunan "hayvan pazarı ve park yerleri"nin hayvan borsalarına devredilerek hayvan satış yerlerinin iyileştirilme çalışmalarının teşvik edilmesi,

· Hayvansal üretim faaliyetlerinde maliyetleri düşürmek ve kaliteyi arttırabilmek için yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi,

· Yemlik tahıl ve soya üretiminin sözleşmeli çiftçilik kapsamında özendirilmesi,

· Önemli dış ticaret merkezlerinde kamu sektörüne ve kooperatiflere ait tarım temsilciliklerinin tesis edilmesi,

· Halihazırda TMO tarafından uygulaması başlatılmış olan makbuz senedi uygulamasının yaygınlaştırılması,

· Ürün rehin-kredi sisteminin uygulanması için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması.

· Piliç eti ve yumurta ihracatına engel olan yüksek maliyetin düşürülmesi amacıyla, belgeli son ürüne endeksli yem desteğinin gündeme gelmesi sağlanmalıdır.

I. TARIM ŞÛRASI

10. KOMİSYON

TARIMDA ÖRGÜTLENME

Ticaret borsalarının [illegible] ve [illegible] toplama merkezleri olma şeklindeki yapı ve işlevlerine son verilmesi,

Ürün borsaları ile ilgili yasaların değiştirilmesi, mevcut TOBB yasasının revizyonundan ziyade sadece borsalara özgü yeni bir "ürün borsası yasası"nın çıkartılması. Bu yasanın üretici ve tüccarları bütünüyle kapsayan küçük çaplı borsalarda da işlevsel olabilecek ve salon satışını zorunlu hale getirecek kapsam ve nitelikte olması.

- Temel [illegible] sanayi hammaddesi ürünlerinde ve hayvancılık sektörüne girdi oluşturan maddelerde KDV uygulamalarının kaldırılması.

- Hayvansal ürün tüketimini teşvik amacıyla KDV uygulamasının kaldırılması,

- Hayvan borsalarında "açık artırma" sistemiyle satış yönteminin pilot bölge bazında uygulanması ve yaygınlaştırılması.

- Canlı [illegible], tavuk eti ve yumurtanın borsa kotasyonu altına alınması,

- Tarım ve Köyişleri [illegible] belediyelerce kurulan ve "pazar yerleri"nin hayvan borsalarına devredilerek hayvan satış yerlerinin iyileştirme çalışmalarının teşvik edilmesi,

- Hayvansal üretim faaliyetlerinde maliyetleri düşürmek ve kaliteyi arttırabilmek için yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi,

- Yemlik tane ve soya üretiminin sözleşmeli çiftçilik kapsamında özendirilmesi,

- Önemli dış ticaret merkezlerinde kamu sektörüne ve kooperatiflere ait tarım temsilciliklerinin tesis edilmesi,

- Halihazırda TMO tarafından uygulaması başlatılmış olan makbuz senedi uygulamasının yaygınlaştırılması,

- Ürün [illegible] sisteminin uygulanması için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması,

- Piliç eti ve yumurta ihracatına engel olan yüksek maliyetin düşürülmesi amacıyla, belgeli son ürüne endeksli yeni desteğin gündeme gelmesi sağlanmalıdır.

1-GİRİŞ

Türkiye'de halen yaklaşık 4.1 milyon çiftçi ailesi, tarım sektöründe üretim faaliyetinde bulunmakta ve geçimlerini sağlamaktadır. Diğer sektörlerde olduğu gibi, çiftçilikle uğraşan kişilerin de gerek işletme bazında ve gerekse sektörel bazda çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bilindiği gibi, tarım sektörü, diğer sektörlerden farklı bir takım özelliklere sahiptir. Nitekim, hava şartları tarımsal üretimi büyük ölçüde etkilemektedir. Zaman zaman meydana gelen kuraklık, sel ve don gibi doğal afetlerden çiftçiler büyük ölçüde zarar görmektedir. Bunun yanında tarımsal gelir düzeyinin düşüklüğü, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği, tarım ürünlerinin etkin olmayan bir pazarlama sistemine sahip olması gibi tarım sektörünün temel sorunlarını daha da çoğaltabilmemiz mümkündür.

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun sorunlarını sadece tarımsal üretimle ilgili kapsam içerisinde sınırlamak bir bakıma yanıltıcı olmaktadır. Çünkü kırsal kesimde yol, su, elektrik, haberleşme ve sağlık gibi hizmetlerin de büyük ölçüde eksikliğinin duyulduğu bilinmektedir.

Tarım sektörünün tüm bu sorunları nedeniyle çiftçiler geleneksel işbirliği ve yardımlaşma anlayışı içinde, mevcut sorunlarının çözümüne bir ölçüde yardımcı olmak, bu konulardaki isteklerini ilgili kişi ve kuruluşlara iletmek amacıyla örgütlenme gereğini duymuşlardır. Gerçekten de çiftçilerin mevcut sorunlarının çözümü için, birlikte hareket etmeleri etkili bir yol olarak görülmektedir.

Türkiye'de tarım kesiminin örgütlenmesinde kamu kesimi, kooperatifler, ziraat odaları ve hizmet birlikleri esas yapıyı oluşturmaktadır. Komisyonumuzca hazırlanan bu raporda, her bir örgütlenme şekli kısaca incelenmiş, sorunları tartışılmış ve ülke tarımına hizmet verecek örgütlenme modeli ile ilgili çözüm önerileri sıralanmıştır.

2- ÜRETİCİ ORGANİZASYONLARI

2.1. Türkiye'de Kooperatifçiliğin Durumu ve Tarım Kooperatifleri

Türkiye'de kooperatifçiliğin başlangıcı 1863 yılında, Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıkları'na kadar gitmektedir. Dünya kooperatifçilik hareketinin başlangıcı olarak İngiltere'deki Rochdale öncülerinin 1844 yılındaki girişimleri dikkate alındığında, ülkemizdeki kooperatifçilik hareketinin dünyadaki gelişmelere paralel geliştiğini söyleyebiliriz. Ancak ülkemizde bugünkü anlamıyla kooperatifçilik esas itibariyle Cumhuriyet döneminde başlamış ve gelişmesi için çeşitli destekler sağlanmıştır. Anayasalarımızda kooperatifçiliğin gerekliliği vurgulanarak desteklenmesine işaret edilmektedir (1982 Anayasası'nın 171. maddesi).

Ülkemizde kooperatifleri tarım ve tarım dışı kooperatifler şeklinde iki grup altında inceleyebiliriz. Tarım kooperatifleri gerek konuları, gerek amaç ve ilkeleri, gerekse sosyal ve ekonomik işlevleri yönünden tarım dışı kooperatiflerden ayrılmaktadır. Ülkemizde ekonomik ve sosyal yapının bir gereği olarak en fazla gelişen kooperatifler; tarımsal kalkınma, tarım kredi, tarım satış, pancar ekicileri, sulama, esnaf kefalet, tüketim, konut yapı ve motorlu taşıyıcılar kooperatifleri olmuştur.

Anayasamızın güvencesi altında özel mülkiyet anlayışı ile gelişen kooperatifçilik, bir taraftan halkın gönüllü katkılarını ülke kalkınması için bir araya getirmekte, diğer taraftan milli gelirin kişiler arasında daha adil dağılımına yardımcı olmaktadır. Kooperatiflerin ülke ekonomisine katma değer, istihdam ve döviz geliri sağlama yönlerinden önemli katkıları olmaktadır.

Ülkemizde 1996 sonu itibariyle 7.4 milyon kooperatif ortağı ile 49.549 kooperatifin bulunması, kooperatifçiliğin sosyal yönden önemli ölçüde geliştiğinin bir göstergesidir. Buna göre ülke nüfusunun yaklaşık %11'i kooperatif ortağıdır. Ülke genelinde bu kadar gelişme gösteren kooperatifler kendilerinden beklenilen işlevleri henüz yeterince gerçekleştirememişlerdir. Bu durum, ortak sayısı fazla ve ekonomik gücü zayıf olan birçok kooperatifin varlığını sürdürmeye çalıştığını göstermektedir.

Türkiye'de mevcut kooperatiflerin çoğunluğunu tarım dışı kooperatifler oluşturmaktadır. Tarım dışı kooperatiflerin toplam sayısı 40.676'ya, ortak sayısı da 2.892.627'ye ulaşmıştır. Tarım dışı kooperatiflerin %81.70'i konut yapı kooperatifleri, %5.37'si motorlu taşıyıcılar kooperatifleri, %5.11'i

tüketim kooperatifleri ve %7.82'si ise esnaf ve sanatkarlar kefalet, temin tevzi, turizm geliştirme, üretim ve pazarlama, yayıncılık, sigorta kooperatifleridir. Tarım dışı kooperatif ortaklarının da %56.30'u konut yapı kooperatifleri, %15.80'i tüketim kooperatifleri, %13.80'i esnaf ve sanatkarlar kefalet kooperatifleri, %4.67'si temin tevzi kooperatifleri, %3.60'ı motorlu taşıyıcılar kooperatifleri ve geri kalanı diğer kooperatiflerdir. Tarım dışı kooperatifler 268 birlik ve 4 merkez birliği bünyesinde örgütlenmiştir.

Birçok gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kooperatifcilik hareketi içinde tarımsal kooperatifçilik büyük önem taşımaktadır. Çünkü ülkemiz ekonomisinde tarım sektörü ekonomik ve sosyal yönden büyük önem taşımaktadır. Bu durum, Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca ülkemizde tarım işletmelerinin çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması, bu işletmelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması için en önemli aracın tarım kooperatifleri olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu itibarla tarımsal amaçlı kooperatifler, hem piyasalarda fiyat oluşumunda etkili olabilmekte, hem de aracılara giden kazancın büyük bir kısmının üreticinin eline geçmesini sağlayabilmektedir.

Türkiye'de tarım kooperatifleri 4 ayrı kanunla kurulup faaliyet göstermektedir. Tarımsal amaçlı kooperatifler ülkemizdeki toplam kooperatiflerin %17.91'ini ve toplam ortak sayısının da yaklaşık

Tablo 1. Türkiye'de Kooperatif Nevileri, Ortak Sayıları ve Bağlı Oldukları Üst Örgütler (1996 sonu itibariyle)

Kooperatif Nevi	Tabi Olduğu Kanun	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Birliği		Merkez Birliği	
				Birlik Sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Ortak Sayısı
1- Pancar Ekicileri Kooperatifleri	1163	28	1.535.718	1	28	-	-
2- Tarımsal Kalkınma Koo.leri.	"	4.470	549.883	33 *	3.465	**	-
3- Sulama Kooperatifleri	"	1.086	135.500	3	315	-	-
4- Su Ürünleri Kooperatifleri.	"	313	15.783	5	525	-	-
5- Tarım Kredi Kooperatifleri.	1581	2.513	1.570.000	16	2.513	1	16
6- Tarım Satış Kooperatifleri.	3186	419	692.842	16	416	-	-
7- Tütün Tarım Satış Koop.leri.	1196	44	8.479	-	-	-	-
ARA TOPLAM		8.873	4.508.205	74	7.262	1	16
8- Konut Yapı Kooperatifleri.	1163	33.231	1.628.685	209	6.373	2	43
9- Tüketim Kooperatifleri.	"	2.077	457.045	9	250	1	8
10- Motorlu Taşıt Kooperatifleri.	"	2.184	104.070	11	134	-	-
11- Esnaf Sanatkar Kef.Koop.leri.	"	783	399.219	26	786	1	27
12- Küçük Sanat Kooperatifleri.	"	117	10.163	-	-	-	-
13- Küçük San.Sit.Yapı Koop.	"	727	135.051	5	172	-	-
14- Temin ve Tevzi Kooperatifleri.	"	124	8.968	-	-	-	-
15- Turizm Geliştirme Koop.leri.	"	231	16.036	3	23	-	-
16- Üretim ve Pazar.Kooperatifleri.	"	189	22.637	3	37	-	-
17- Tedarik Kef.Kooperatifleri.	"	2	478	-	-	-	-
18- Top.İşy.Yapı Kooperatifleri.	"	850	80.683	2	30	-	-
19- Yayıncılık Kooperatifleri.	"	4	41	-	-	-	-
20- Hamallar Taşıma Koop.leri.	"	2	110	-	-	-	-
21- İşletme Kooperatifleri.	"	145	27.168	-	-	-	-
22- Sigorta Kooperatifleri.	"	1	1.215	-	-	-	-
23- Yardımlaşma Koopretifleri.	"	3	983	-	-	-	-
24- Eğitim Kooperatifleri.	"	6	75	-	-	-	-
ARA TOPLAM		40.676	2.892.627	268	7.805	4	78
GENEL TOPLAM		49.549	7.400.832	342	15.067	5	94
Türkiye Milli Koop.ler Birliği.	1163		13	-	-	-	-

%60.91'ini oluşturmaktadır.

* 33 birliğin 22'si tarımsal amaçlı kooperatifler birliği (15' i köy kalkınma kooperatifleri birliği), 9'u ormancılık kooperatifleri birliği ve 2'si de hayvancılık kooperatifleri birliğidir.

** Tarımsal kalkınma kooperatiflerinden ormancılık konusunda faaliyet gösteren kooperatiflerin oluşturdukları 7 adet ormancılık kooperatifleri birliği tarafından 05.06.1997 tarihinde Sınırlı Sorumlu Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuş ve faaliyete başlamıştır.

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi, ülkemizdeki tarım kooperatiflerinin toplam sayısı 8.873 ve bu kooperatiflerin toplam ortak sayısı da 4.508.205'dir. Mevcut bu kooperatifler, birim kooperatif sayısı bakımından incelendiğinde tarımsal kalkınma kooperatiflerinin %50.38 ile ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bunu %28.37 ile tarım kredi kooperatifleri, %12.24 ile sulama kooperatifleri takip etmektedir.

Kooperatifler ortak sayıları bakımından incelendiğinde ise ilk sırayı %34.8 ile tarım kredi kooperatiflerinin aldığı görülmekte bunu kooperatif sayısı en az olmasına rağmen, %34.6'lık bir payla pancar ekicileri kooperatifleri izlemektedir. Daha sonra %15.37 ile tarım satış kooperatifleri ve %12.2 ile tarımsal kalkınma kooperatifleri gelmektedir.

Bu gün tarım kooperatiflerimizden üst örgütlenmesini tamamlayan kooperatifler tarım kredi kooperatifleri ve ormancılık konusunda çalışan tarımsal kalkınma kooperatifleri olup merkez birliği düzeyinde örgütlenmişlerdir. Diğer kooperatifler ise sadece birlik düzeyine kadar örgütlenebilmiştir.

Tarım kooperatiflerimiz bugün hem tarımın kredi yönünden desteklenmesi, hem de tarımsal ürünlerin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanması açısından önemli görevler yapmaktadır. Nitekim tarımın finansmanında kooperatifler T.C.Ziraat Bankası kredilerinin %40-65'ini ortaklarına dağıtarak önemli bir işlevi de yerine getirmektedir. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği üreticilere kendi özkaynaklarından da kredi vermektedir. Tarım ürünlerinin pazarlanmasında kooperatiflerin payı gelişmiş ülkelerdeki kadar olmasa da önemli sayılabilecek düzeylerdedir. Bunların yanında kırsal kesimin kalkındırılmasında önemli işlevleri olan kooperatiflerin hayvancılık ve sanayi yatırımlarının da ülke ekonomisi açısından büyük önemi bulunmaktadır.

Tarım kooperatifleri bugün iki bakanlığın sorumluluğunda dört ayrı kanuna göre faaliyetlerini sürdürmektedir. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi olan kooperatifler; tarımsal kalkınma, su ürünleri, sulama ve pancar ekicileri kooperatifleridir. Diğer kanunlar ise; 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, 3186 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ve 1196 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'dur. Tarım satış kooperatifleri ve tütün tarım kooperatifleri dışında kalan kooperatifler, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, diğerleri ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda bulunmaktadır.

2.2. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na Tabii Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Tabandan gelen harekete dayanan, kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak kendi kendine yardım ve idare esasına göre faaliyet gösteren kooperatifleri bünyesinde barındıran 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun bazı maddeleri 1988 yılında 3476 Sayılı Kanun ile değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sonunda kanun kapsamında yer alan tarımsal amaçlı kooperatifler tarımsal kalkınma, sulama, su ürünleri ve pancar ekicileri kooperatifleri olarak ayrıma tabi tutulmuştur.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi tarımsal amaçlı kooperatifler tarımın çok yönlü yapı arz etmesi sebebiyle tek bir konuda faaliyet gösterme yerine çok amaçlı bir faaliyet göstererek üreticinin çeşitli girdi ihtiyaçlarının sağlanması, ürünlerin değerlendirilip pazarlanması yönünde oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu amaçla da çeşitli konularda tesisler kurarak tarımın ve tarımsal sanayinin gelişmesine ve istihdam imkanlarının oluşturulmasına katkı sağlamışlardır. Bu gün yaklaşık iki milyonun üzerinde ortak sayısı ve 5897 adet kooperatif sayısı ile belli bir güce ulaşmıştır. Ancak

bu gelişme arzu edilen seviyede olmamıştır.

Tarımsal amaçlı kooperatiflerimizin gelişmesini engelleyen sorunlar şu şekilde sıralanabilir.

- Devletin kooperatifleri yönlendirecek ve demokratik kooperatifçiliği özendirecek toplum kalkınmasının etkili birer aracı yapabilecek düzeyde genel bir kooperatif politikasının olmayışı,

- Kooperatif faaliyetlerini arzu edilen şekilde yürütmede profesyonel yönetim anlayışının bulunmayışı,

- Denetimin yetersiz olması sebebiyle kuruluştan sonra amaçlarından sapan kooperatiflerin kooperatifçiliği olumsuz etkilemeleri,

- Kooperatifçilik eğitiminin ve araştırmalarının yetersiz olması,

- Üst örgütlenmenin tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olması,

- Finansman yetersizliği,

- Tarımsal amaçlı kooperatiflerin karşılaştığı bu sorunların çözümü için ilk başta devletin kooperatifçilik politikası, kooperatifleşmeyi yasal, idari ve mali yönden destekleyici tarzda olmalıdır. Yani devlet - kooperatif işbirliğini etkili kılacak bir organizasyonun oluşturulması gerekmektedir.

Kooperatiflerin denetiminde bu görevi yapacak uzman kadroların bulunması gereklidir. Bunun yanında kooperatif kuruluşlarının da denetim mekanizmasını en iyi elemanlarla donatıp özellikle iç denetimi sağlaması gerekir.

Kooperatif üye ve yöneticilerinin kooperatifçilik ilke ve yöntemlerini öğrenebilmesi açısından kooperatifçilik eğitiminin kooperatif üst örgütleri ile ilgili bakanlıklar tarafından yaptırılması gereklidir. Ayrıca kooperatiflerin yönetiminde uzman kişilerin (kooperatif yöneticilerinin) yetiştirilmesi amacıyla meslek yüksek okulları açılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Yapılacak seminer kurs vb. yollarla üyeler ve çalışanlar aydınlatılmalıdır. Tarımsal kooperatiflerin çalışmalarını analiz edebilmek ve sonuçları ortaya koyabilmek açısından kooperatifçilik araştırmalarının yaptırılması ve desteklenmesi gerekmektedir.

Kooperatiflerin finansman yetersizliğinin çözümü için yasal ortamı mevcut bulunan bir kooperatifler bankasının kurulması veya 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi tarımsal kooperatiflerin de mevcut bankalardan kredi sağlama imkanlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca devletin de bu kooperatifleri düşük faizli uzun vadeli kredilerle desteklemesi gerekmektedir. Bunların yanında kooperatiflerin özkaynaklarının güçlendirilmesi açısından ortaklık paylarının arttırılması yoluna da gidilmelidir. Kooperatif ortaklarını güç durumda bırakacak ilave kesintiler önlenmelidir.

Kooperatiflerin üst örgütlenmelerine yasal yönden bir engel olmamasına rağmen devlet üzerine düşen görevi yerine getirmeli ve bu kooperatifleri üst örgütlerini kurmak için teşvik etmelidir.

2.3. Tarım Satış Kooperatifleri

2834 Sayılı Kanun'a göre kurulmuş bulunan tarım satış kooperatiflerinin işleyiş biçimi günümüzde olması gereken demokratik kooperatifçilik ilkelerine aykırı yönetim anlayışı ile sürmektedir. Tarım satış kooperatifleri bugün 1985'te yürürlüğe giren 3186 Sayılı Kanun'a göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Bugün 419 kooperatif, 692.842 ortak ve 16 kooperatif birliği ile faaliyetlerini sürdüren tarım satış kooperatifleri, ortaklarının ürünlerini satın alarak en iyi şekilde değerlendirilmesine çalışmak için gerekli tedbirleri almak, üreticilerin tarımsal üretim faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak ve Bakanlar Kurulu'nun veya yetkili bakanlığın kararı ile devlet adına destekleme alımlarında bulunmak gibi konuları görev olarak üstlenmiş bulunmaktadır. Tarım satış kooperatifleri çeşitli ürünlerde ve ürün gruplarında faaliyet göstermek üzere Tariş, Çukobirlik, Antbirlik, Fiskobirlik, Trakya Yağlı Tohumlar Birliği, Güneydoğubirlik, Karadenizbirlik, Marmarabirlik, Tiftikbirlik, Gülbirlik, Kozabirlik, Taskobirlik ve Kayısıbirlik gibi birliklerden oluşmuştur.

Tarım ürünlerinin pazarlanmasında birliklerin önemli katkılar sağladığını söylemek mümkündür.

Yıllara göre değişmekle birlikte pamuğun %20.90'ını, fındığın %36.40'ını, çekirdeksiz kuru üzümün %21.30'unu, kuru incirin %29.10'unu, ayçiçeğinin %38.00'ini, soya fasülyesinin %35.90'ını, gülçiçeği ve gülyağının %24.30'unu, kırmızı biberin %12.00'sini, tiftiğin %26.00'sını tarım satış kooperatifleri birlikleri pazarlamaktadır.

Kooperatiflerin mevzuattan kaynaklanan sorunlarının başında idari bağımsızlığın sağlanamamış olması gelmektedir. Kooperatiflerde ayrıca işletmecilikten kaynaklanan sorunların bulunması başarısızlığın başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Tarım satış kooperatiflerinin mevcut yapısının demokratikleştirilmesi ve otonom kuruluşlar haline getirilmesi gereklidir. Bu amaçla tarım satış kooperatifleri sisteminin geliştirilmesi ve mümkün olduğunca çabuk gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Tarım satış kooperatiflerinin gelişmiş bir sermaye yapısına kavuşturulması bakımından, mali açıdan disipline edilmesi ve kendi kendine yeter bir duruma kavuşturulması için ilgili mevzuatta düzenlemeye gidilmesi ve hükümet politikalarının da buna göre geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla da kooperatiflerin yeniden yapılanması sırasında birliklerin geçmişten gelen borç yükü, istihdam fazlası, sermaye yetersizliği gibi sorunlar çözüme kavuşturulmalı, kooperatif kuruluşlarının özel bir yapı içinde varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli hukuksal ve finansal alt yapı mutlaka hazırlanmalıdır.

Kooperatiflerin finansman ihtiyaçları bir kooperatifler bankası kurularak karşılanmalıdır. Kooperatiflere ait sınai tesisler mevcut yapıları gözden geçirilerek yönetim kurullarının kendi kararları dahilinde daha verimli şekilde işleyebileceği bir yapıya kavuşturulmalıdır. Kooperatiflerin üst örgütlenmesini tamamlaması açısından merkez birliklerinin bir an önce kurulup geliştirilmesi ve kooperatifler arası ilişkilerin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Ortak kooperatif ilişkilerinin daha düzenli ve istikrarlı olabilmesi için kooperatiflerde faal (aktif) ortaklar envanteri yapılmalıdır.

Kooperatiflerin tek ürün bazından kurtulup birden fazla ürünle uğraşan kuruluşlar haline getirilmesi ve böylece idari formalitelerin azaltılması gerekmektedir. Ortak kooperatif ilişkilerinin geliştirilmesi açısından yıl sonu elde edilen kardan ortaklara risturn ödemesi yapılmalıdır. Yeni yatırımlarda ortaklara daha fazla söz hakkı tanınmalıdır. Kooperatif ortaklarının, yöneticilerin ve diğer personelin kooperatifçilik konusunda eğitilmesi, özellikle yöneticilerin işletmecilik konusunda eğitimden geçirilmesi gerekmektedir.

Tarımsal ürün borsalarına işlerlik kazandırılarak kooperatiflerin buralarda aktif rol alması sağlanmalıdır. Güdümlü bir yapı içerisinde devletin bir ofisi gibi faaliyet sürdüren tarım satış kooperatiflerinin kendilerinden beklenilen görevleri tam anlamıyla yerine getirebilmesi için, öncelikle devlet güdümünü ortadan kaldıracak yasal düzenlemenin yapılması gereklidir. Birliklerin ortaklarına yönelik faaliyetlere ağırlık vermeleri ve böylece ortakların kooperatiflerine bağlılıklarının sağlanması gerekmektedir.

Son yıllarda meydana gelen ekonomik gelişmeler ve şartlar sebebiyle enflasyonun üzerindeki faiz oranları tarım satış kooperatiflerinin mevcut kapasiteleri gerek personel durumlarının, gerekse pazarlama faaliyetlerinin değişen şartlara uyum göstermelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca kooperatiflere uygun koşullarla finansman sağlayacak bir bankanın olmaması da bu durumun oluşmasına etki etmektedir.

Ortaklara yönelik eğitim faaliyetlerinin yetersiz olması ortak - kooperatif ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bunun için kooperatifçilik eğitiminin düzenli ve programlı bir şekilde yürütülmesi gereklidir. Tarım satış kooperatifleri ile diğer kooperatifler arasındaki ilişki yetersizdir

2.4. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım kredi kooperatifleri ülkemizde küçük çiftçilerin kredi sorununu çözmek amacıyla 2836 Sayılı Kanun'la 1935 yılında kurulmaya başlamıştır. Bugün tarım kredi kooperatiflerinin kuruluş ve

işleyişleri 1972 yılında çıkarılan 1581 Sayılı Kanun'a göre yürütülmektedir. Bu kanunda 1984 yılında 237 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 1985 yılında 3223 Sayılı Kanun ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu kanundaki en önemli değişiklik 1995 yılında çıkarılan 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yönetimde yapılan değişikliktir. Bu kararname ile tarım kredi kooperatifleri ve birlikleri özerk bir yapıya kavuşturulmuştur.

Bugün ülkemizde 28.086 köyde 2.513 kooperatif ile 1.570.000 ortağa hizmet götüren tarım kredi kooperatifleri; ortaklarının ayni ve nakdi kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek, müşterek yararlanılabilecek makina ve tesisleri edinmek, tüketim maddelerini ucuza toptan sağlamak, teknik yardımda bulunmak, mevduat sağlamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak gibi hizmetleri üstlenmiştir. Ancak bunların tamamını kooperatifler yerine getirememektedir. Bu hizmetlerde üst birliklere gidildikçe değişiklikler meydana gelmektedir.

Bu kooperatiflerde çiftçilerin ihtiyacı olan kimyevi gübre, tarımsal alet-makina ekipmanları, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, tohumluk, damızlık düve, akaryakıt vb. gibi girdiler ihale yoluyla toptan ve ucuza temin edilip ortaklara dağıtılmaktadır.

Ortaklara sağlanan krediler, kısa ve orta vadeli krediler şeklinde olup ayni ve nakdi olarak kullandırılmaktadır. Ayrıca elsanatları pazarlama ve destekleme kredileri de açılmaktadır.

Kooperatifin finansmanı kooperatif özkaynakları ile büyük miktarda T.C. Ziraat Bankası'ndan temin edilen krediler yoluyla sağlanmaktadır. Kooperatifin ortaklarına kullandırdığı kredilere uyguladığı faiz oranı %52'dir.

Tarım kredi kooperatifleri kooperatif ortaklarının tarımsal girdi ihtiyaçlarını zamanında ve uygun şartlarda tedarik edebilmek amacıyla suni gübre, yem, gıda, ambalaj, ilaç, tarım alet ve makineleri, lastik, plastik, pazarlama ve hizmet sektörü konularında kurulmuş veya kurulmakta olan şirketlere iştirak etmiş, ayrıca bir kısım tesis ve işletmeleri de kurmuştur. Bu amaçla çeşitli sektörlerde 29 iştirak ve işletmesi mevcut bulunmaktadır.

Tarım Kredi kooperatifleri 16 birlik ve 1 merkez birliği bünyesinde toplanarak üst örgütlenmesini tamamlamış kooperatiflerimizdendir.

Bu kooperatiflerin de mevzuat yönünden bazı sorunlarının çözümlenmesi, bu amaçla da ilgili kanununda ortakların kooperatif denetiminde daha fazla söz sahibi olmasını sağlayacak düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

Finansman sorununun çözülebilmesi için kooperatiflerin dış finansmana bağımlılığının azaltılması ve eksik şartlarla kredi alma, mevduat toplama, bankacılık ve sigortacılık gibi ek kaynak yaratılmasının sağlanması gereklidir. Kooperatif üretim ve değerlendirme tesislerine devletçe teşvik imkanları sağlayacak yeni düzenlemelerin de uygulamaya konulması gerekmektedir. Kooperatif öz kaynaklarının güçlenmesi açısından gerekli tedbirler alınmalıdır.

Kooperatiflerin denetim sorununun birim kooperatiflerden başlanarak çözüme kavuşturulması gerekir. Bunun için birim kooperatiflerde görev yapacak denetçilerin bilinçli kişilerden oluşturulması veya eğitilmesi gerekmektedir.

Eğitim sorununun çözülebilmesi için birlik ve merkez birlikleri bünyesinde kooperatifçilik eğitimi veren birimlerin kurulması ve kurulu olanların da geliştirilmesi gerekmektedir. Hizmetiçi eğitim yanında ortakların eğitimini de gerçekleştirecek çalışmalara yer verilmelidir.

2.5. Kooperatif Üst Kuruluşları, Sorunları ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde kooperatif üst kuruluşlarının oluşturulması 1969 yılında çıkarılan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ile başlamıştır. Bu tarihe kadar sadece tarım satış kooperatifleri ancak birlik düzeyinde örgütlenebilmiştir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ile bütün kooperatiflerin birlik ve merkez birliği düzeyinde üst

örgütlenmelerine imkan sağlandığı gibi Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin kurulmasına da imkan sağlanmıştır.

Bugün mevcut tarım kooperatiflerinden yalnız tarım kredi kooperatifleri 1972 yılında çıkan 1581 Sayılı Kanun'a göre 16 bölge birliğini, daha sonra bunlardan 1977 yılında Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'ni, ormancılık konusunda faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleri 05.06.1997 tarihinde Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği'ni kurmuşlardır. Diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerden tarım satış kooperatifleri birlik düzeyinde 16 adet, pancar ekicileri kooperatifleri 1 adet (Pankobirlik), tarımsal kalkınma kooperatifleri (32 adet), sulama kooperatifleri 2 adet, su ürünleri kooperatifleri 5 adet üst kuruluşa sahip bulunmaktadır.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği de tarım ve tarım dışı kooperatifler ve birliklerinin katılımı ile 1991 yılında kurulmuştur. Kooperatif üst kuruluşlarının sorunlarını genel hatları ile şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ön araştırmanın yetersizliği,
- Mali sorunlar,
- Yasal sorunlar,
- Eğitim sorunları,
- Örgütlenme sorunları,
- Denetim sorunları,
- Kooperatifler arası işbirliğinin yetersizliği,
- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatiflerin konu bazında bir araya gelerek 7 ayrı konuda birlik kurabilmeleri için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca bölgeler tesbit edilmiştir. Bu bölgelerde birden fazla kooperatifler birliği kurulamayacaktır. Ancak diğer kooperatiflerde bölge tesbiti yapılmadığından güçsüz birlikler kurulmaktadır.
- Kooperatif üst kuruluşlarının mali sorunlarının çözümünde ilk akla gelen husus ortakların sermaye katılım paylarının üst sınırının yükseltilmesidir. Bu durum birliklerde daha kuruluş aşamasında güçsüz bir mali yapının oluşmasına neden olmakta ve başarı şansını azaltmaktadır. Bu amaçla kooperatiflerin birliklere sermaye katılım paylarının üst sınırı yükseltilmelidir.
- Ayrıca kooperatif birlik ve merkez birliklerinin mali sorunlarının çözümü için bir kooperatifler bankasının kurulması veya üst kuruluşlara finansman imkanı sağlayan kuruluşların tüm tarım kooperatiflerine eşit muamele yaparak desteklemesi sağlanmalıdır.

Kooperatif üst kuruluşları arasında yasalardan kaynaklanan yönetim, devlet desteği ve örgütlenme açılarından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum da, farklı kanunlara tabi üst kuruluşların bazılarının çeşitli istisnalardan yararlanmasına imkan tanımakta, bazılarının ise herhangi bir destekten mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu açıdan tüm kooperatif ve üst kuruluşlarını kapsayan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nda üst örgütlerin kısa sürede etkili ve güçlü biçimde oluşması, kooperatiflerin özel finans kuruluşunun kurulması ve etkili denetim organizasyonunun yapılması için gerekli hükümlerin geliştirilerek uygulamaya konulması gerekmektedir.

Üst kuruluşların eğitim sorununu çözebilmek için güçlü üst kuruluşların oluşturularak bünyesinde kooperatifçilik ve diğer eğitim konularını da kapsayacak eğitim kurumlarının kurulması ve ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliğine gidilmesi gereklidir.

Üst örgütlerde birliklere katılımı vergi muafiyeti dışında özendirecek veya zorunlu kılacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Birlik kurulması için öngörülen asgari 7 kooperatifin sayısal çokluğu yerine kooperatiflerin bölünerek küçülmesini önlemek üzere limit daha aşağıya (örneğin 3'e) indirilmelidir.

Kooperatif üst örgütlerinin kendi bünyelerinde oluşturacağı oto kontrol sistemi henüz tam ge-

lişmediğinden denetim sorunu tam anlamıyla çözümlenememiştir. Bazı kooperatif birlikleri kendi bünyesinde teftiş kurullarını oluşturmuşlar fakat uzman denetim elemanı sayısının yetersizliği nedeniyle etkin bir denetim yapamamaktadırlar. Bu amaçla tüm kooperatifleri kapsamına alacak denetim birliklerinin kurulması gerekmektedir.

Kooperatif üst kuruluşları arası işbirliğinin geliştirilerek sosyal ve ekonomik güç açısından birlikte hareket etmeleri sağlanmalıdır. Kooperatif üst kuruluşları işbirliğine gittikleri takdirde çeşitli işlerin tekrarlanması önlenebilecek ve kaynak tasarrufu da sağlanmış olacaktır.

2.6. Türkiye'de Serbest Piyasa Ekonomisi İçinde Kooperatif Devlet İlişkileri ve Kooperatiflerin Yeniden Yapılanması

Devletin piyasa ekonomisinin uygulandığı sistemlerde kooperatiflere yardımcı olması özellikle gelişmeke olan ülkelerde kooperatifçilik yönünden seçenekler yaratmaktadır. Aslında kooperatif - devlet ilişkilerinin belli bir noktada uyum sağlaması oldukça zordur. Burada önemli olan bu ilişkilerin belli bir sınırda kalmasıdır. Serbest piyasa ekonomisinde de devletin ekonomiye müdahalesi çoğu kez istenmez. İşte bu aşamada kooperatif hareket sayesinde tüketiciler piyasa şartları içinde daha kaliteli ve fiyat bakımından daha iyi koşullarda ihtiyaçlarını karşılama olanağı bulurken, üreticiler de piyasaya daha güçlü girme olanağına kavuşarak çoğu zaman piyasada oluşan fiyatı kabul eden değil, fiyatın oluşumunda söz sahibi olan bir karar organı durumuna geçeceklerdir.

Devletin de bu amaçla kooperatifçilik ortamının yaratılmasında, hareketin başlatılmasında üstlenmesi gereken temel görevler; teşvik, destekleme ve koruyuculukla sınırlı kalmalıdır.

Kooperatifler ortaklarının kalkınmasını amaçlayan ekonomik ve sosyal organizasyonlardır. Bu kuruluşların varlıklarını sürdürebilmeleri, piyasa koşullarına göre faaliyette bulunmalarına bağlıdır. Bu suretle kooperatifler özerk yapıya kavuşturulmalıdır. Buradaki özerklik devletin tamamen saf dışı bırakıldığı bir özerklik sistemi değil kural olarak devletin bir dizi hukuki düzenlemeleri ve ekonomik - politik kararlarıyla sınırlı bir özerkliği ifade etmektedir.

Ülkemizdeki kooperatiflerde vesayet ve müdahaleci bir sistem içerisinde gelişmeye çalışan kooperatif devlet ilişkileri kooperatif sektörünün bugünkü görünümünü yansıtabilmektedir. Bu sistem içerisinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışan kooperatifler demokratikleşememe sorunu ve çoğu kez politik tercihlere hedef olmaları nedeniyle kooperatif olmanın gereğini yerine getirememekte ve devletin tarım ürünü satın alan ve kredi veren birer ofisi niteliğinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Halbuki piyasa ekonomisinde kooperatiflerin ekonomik görevlerinin yanında sosyal organizasyon görevleri de olduğundan sosyal politika içinde bir araç görevini de üstlenmişlerdir. Bu amaçla kooperatif-devlet ilişkilerinde piyasa şartları ve yukarıdaki hususlar gözönünde bulundurularak devletin müdahale sınırları da dikkatli bir şekilde belirlenmelidir. Devlet, kooperatif hareketin içine direkt olarak girmemeli, destekleyici ve teşvik edici bir yapıda olmalıdır.

Ülkemizdeki tarımsal kooperatiflerden devlet vesayeti altında bulunan ve piyasa ekonomisi içinde faaliyet gösteren tarım satış kooperatifleri ve birliklerinde kooperatifçilik ilkeleri açısından demokratik olmayan bir yönetim anlayışı hüküm sürmektedir. Bu kooperatiflerin piyasa ekonomisi kuralları içerisinde başarılı faaliyette bulunabilmeleri için devlet vesayetinden yani resmileştirilmiş kooperatifçilik sisteminden kurtarılarak, kooperatiflerde özel sektör aktivitesi ve profesyonel yönetim anlayışının gereği özerklik ilişkilerini gerçekleştirecek ortam hazırlanmalıdır. Bu ilişkide devlet sadece enformasyon, motivasyon, eğitim, danışmanlık ve finansman desteği olarak faaliyetlerini yoğunlaştırmalıdır. Birlik ve işletmeleri devlet destekleme alımları kapsamı dışına alınarak bunun yerine geçecek uygun bir sistem oluşturulmalıdır.

Tarım kredi kooperatiflerinin de mali yapı itibariyle güçlü olması için mevduat kabul eden bir sistem içinde çalışmalarına imkan verecek düzenlemeye geçilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle kurulacak kooperatifler bankasının sermaye oluşumuna kaynak transferi yoluyla katkıda bulunula-

bilecektir.

Kooperatiflerin piyasa ekonomisinde başarılı faaliyette bulunabilmesi için kooperatifçilik ilkelerinin uygulanması önem arzetmektedir. Nitekim bunun örneklerini kooperatifçiliği gelişmiş ve piyasa ekonomisinin hakim olduğu ülkelerde görmemiz mümkündür. Bu nedenle mevcut tarım kooperatiflerimizin bu ilkelere göre çalışabilmesi için gerekli ortamın oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla da devletin özellikle kooperatifçiliğin geliştirilmesi açısından başta finansman ve eğitim konuları olmak üzere kooperatiflere bazı destekleri olumlu görülebilmektedir. Ancak burada belirli bir aşamaya gelen kooperatif hareketin tümüyle kendi kendini yönlendirmesi zorunluluğu da unutulmamalıdır.

2.7. Diğer Bazı Tarımsal Organizasyonlar

2.7.1. Sulama Birlikleri

Ülkemizde DSİ'ye ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve onarım hizmetlerinin devredilmesinde üzerinde en çok durulan işletmecilik şekillerinden biri de sulama birlikleridir. Bunlar sulama hizmetlerinin birden fazla köy veya beldeye gitmesi durumunda tesislerin işletilmesi, bakım ve onarımlarının sağlanması amacı ile 1580 Sayılı Belediye Kanunu (Md.133-148), 442 Sayılı Köy Kanunu (Md.47-48) ve 5442 Sayılı İller İdaresi Kanunu (Md.56) ile İçişleri Bakanlığı Tip Birlik Tüzüğü'ne göre kurulmaktadır. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 11.01.1991 gün ve 2990/98 sayılı kararı ile tip tüzük bağlayıcı olmaktan çıkmış, yol gösterici bir hüviyet kazanmıştır. Birden fazla köy veya belediye arazisini sulayabilen tesisler, oluşturulan sulama birliklerine devredilmekte ve işletilmeleri sağlanmaktadır. Birlikler; birlik meclisi, birlik başkanı ve birlik encümenince yönetilmektedir.

- Birlik Meclisi: Birliğe katılan köy ve beldelerden seçilen belirli sayıdaki üyelerden meydana gelen en yetkili organdır. Birlik başkanının, yardımcısının ve encümen üyelerinin seçilmesi çalışma plan ve programlarının karara bağlanması, birliğin sahip olduğu ayni ve nakdi kaynakların kullanılması ile ilgili kararlar alan en önemli karar organıdır. Yıllık meclis toplantıları sulama mevsimi başlamadan önce yapılır.

- Birlik Encümeni: Birlik başkanı, birlik genel sekreteri ve birlik saymanı ile birlik meclisinin kendi üyeleri arasından 1 yıl süre için seçilen dört üye de dahil olmak üzere 7 üyeden oluşur. Birlik encümeni başkan tarafından hazırlanan bütçenin ilk incelemesini yapar. Plan, proje ve harcamalar ile ilgili denetimleri yapar. Birlik meclisinin görevleri dışında kalan faaliyetlerle ilgili işlemleri örneğin, kiraya verme kiralama gibi konuları karara bağlama gibi yetkileri vardır.

- Birlik Başkanı: Birlik meclisi üyelerince 5 yılığına seçilir ve valiliklerce onaylanır. Başkan, birliğin çalışmalarını yönetir. Yönetim kuruluna başkanlık eder. Birliğin 3. şahıslara karşı en yetkili temsilcisidir. Meclis ve encümen kararlarını uygulamak, sonuçlarını izlemek ve değerlendirmek gibi görevleri vardır. Birlik başkanı, muhasip ve diğer çalışanlar gibi devamlı ücret alır ve belediye çalışanlarına 1580 Sayılı Kanun ile tanınan bütün haklardan faydalanır.

Sulama tesisinin işletilmesi, sulama hizmetlerinin sevk ve idaresi, birlikte çalışan yeter sayıda su dağıtım elemanları tarafından yürütülmektedir. Sulama mevsiminden önce sulamadan faydalanacak çiftçilerin şebeke dahiline göre listeleri çıkarılarak su dağıtımının planlaması yapılır. Mevcut su rezervine göre çiftçilere kaç defa su verileceği ve suyun birliğe üye belediye ve muhtarlıklara nasıl dağıtılacağı kararlaştırılır. Eğer su yetersiz ise üye köy ve belediyeler arasında rotasyona gidilir.

Sulama yapmak isteyen çiftçiler su dağıtım teknisyenine şahsen müracaat ederek taleplerini bildirirler. Su dağıtımından sorumlu birlik personelinin değerlendirmesi sonucu uygun görülürse, su alabileceğini gösteren bir fiş kesilerek sulama yapmasına izin verilir. Sulamanın denetlenmesi ise başkan, genel sekreter ve encümen üyeleri tarafından yapılmaktadır.

Bakım onarım hizmetleri birlik tarafından işgücü veya makina kiralanarak yapılmaktadır. Daha büyük ölçekli bakım ve onarım hizmetleri için ise DSİ'den yardım alınmaktadır. Bu amaçla her yıl sulama mevsimi bitiminden sonra DSİ'den görevlendirilen elemanlar ve birlik tarafından görevlendirilen

elemanlar bir araya gelerek bakım onarım ihtiyaçlarını tespit etmektedirler. DSİ tarafından yapılan harcamalar birlikten tahsil edilmektedir.

Birlikler tarafından işletilen sulamalarda her yıl birlik bütçesi hazırlanırken aynı zamanda bir ücret tarifesi de hazırlanmaktadır. Sulamalarda ücret tahakkuku için bu ücret tarifesinden yararlanılır. Birlik tarafından hazırlanan bu tarife DSİ ve valilik tarafından onaylanır. Ölçme ve tahakkuk işlemleri su dağıtım veya tahakkuk memurları tarafından yapılmaktadır. Tahsilat ise yine birlikte çalışan tahsildarlar tarafından 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Hakkındaki Kanun'a göre yapılmaktadır. Tahsilat işlemleri birlik kararlarına göre 2-3 taksitte de alınabilmektedir. Zamanında ödenmeyen borçlar için gecikme zammı uygulanmaktadır.

Ülkemizde sulama birliği işletmeciliğini uygulayabilen tek kuruluş DSİ Genel Müdürlüğü'dür. Ancak sulama birliği işletmeciliğinin başarılı yada başarısız olduğunu söylemek bugün için mümkün değildir. Çünkü birliklerin kuruluşu genelde çok yeni olup, oldukça başarılı uygulamaların yanı sıra problemli işletmelerin de olduğu gözlenmektedir. sulama birliklerinin büyük bölümünün 1-2 yıllık olduğu ve bu sürenin sağlıklı bir değerlendirme için yeterli olmadığı açıktır. Ancak bu süre içinde belirlenebilen ve genel durumu yansıtıcı avantaj ve dezavantajlar aşağıda sunularak bir fikir verilmesi amaçlanmıştır.

Sulama birliklerinin başlıca avantajları; yerinden yönetimin olması, birliklerce toplanan sulama ücretlerinin yine aynı yöreye yatırım ve kaynak olarak dönmesi, DSİ'nin çeşitli sebeplerden yeterince yerine getiremediği işletme ve bakım hizmetlerinin daha verimli olarak yapılmasının sağlanması ve yasal yetersizlikler nedeniyle devletçe toplanamayan su ücretlerinin birliklerce etkili biçimde tahsil edilmesidir. Dezavantajları ise; bağımsız bir kanununun olmayışı ve çeşitli kanunlardan faydalanılması sebebiyle bazı güçlükler yaşanması ve farklı uygulamaların olması, politik tercihlerin olumsuz etkilerinin olabilmesi, sulamalardan faydalanacak çiftçilerin tesisin işletme kuralları üzerinde etkilerinin çok az olması ve çiftçinin kendi öz yönetimi ve denetimi ile oluşturulan demokratik yapıda kuruluşlar olmamasıdır.

2.7.2. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri

Köylere hizmet götürme birlikleri de sulama birlikleri ile aynı mevzuata dayanmaktadır. Belediye Kanunu'nun 135. maddesinde birlik tüzüğünde bulunması gereken hususlar belirtilmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı'nın 04.01.1937 tarih ve 31 sayılı tamiminde; karakteri, coğrafi vaziyeti ve iktisadi münasebetleri birbirlerine uygun, merkez ittihaz edilecek köye en çok 5 km. mesafe dahilinde bulunan köylerin bir idare altında birleştirilmesi ve köy birlikleri teşkili suretiyle hizmetlerin nizam altına alınması düşünülmek ve bunun için bir kanun layihası hazırlanmaktadır denilmiştir. Bu tamimde köy birlikleri ile ilgili olarak çıkarılması gerektiği belirtilen köy birlikleri kanunu bugüne kadar çıkarılamamıştır. Bununla birlikte İçişleri Bakanlığı; 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 56., 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 147-148. ve 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 47-48. maddelerine dayanarak Köylere Hizmet Götürme Birlikleri Tip Tüzüğü hazırlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu tüzüğün yaptırım gücü bulunmamaktadır.

Ülkemizde 1980'li yıllardan itibaren özellikle tarıma ağırlık veren birliklerin sayısında artış görülmüştür. Bunlardan özellikle süt fabrikası, yem fabrikası, hayvan hastalıkları polikliniği, soy kütüğü ve sun'i tohumlama tesisleri, silaj makinası, konkasör şantiyesi gibi yatırımlara sahip olan Malkara İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği kamuoyunda oldukça başarılı olarak değerlendirilmiştir.

Hizmet birliklerinin kuruluş amaçları tip tüzükte şu şekilde belirtilmiştir: Birlikler üye köylere kanunlarla verilen hizmetlerin yerine getirilmesinde yardımcı olur ve gerektiğinde hizmetleri bizzat yapar. İlçe ve köy halkının yararına olan ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel, sınai tesis ve hizmetleri yaptığı gibi ilçenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacak, ürünlerini değerlendirecek her türlü sanayi ve ticari kuruluşları kurar, işletir veya kuranlara yardımcı olur, ortak olur. Köylülerce üretilen bitkisel ve hayvansal nitelikli her türlü ürünün değerlendirilmesi, pazarlanması faaliyetlerini yürütür, bu ko-

nularda diğer kuruluşlarla işbirliği yapar. İlçe ve köylerdeki yol, su, okul, lojman, cami, sağlık tesisi, köy konağı, kanalizasyon ve bunlara benzer her türlü hizmet ve yatırımları yapar veya yapanlara yardımcı olur. İlçedeki kamu kurum ve kuruluşlarının, spor kuruluş ve faaliyetlerine yardım eder. İlçedeki resmi kuruluşlara ait binaları yapar, yaptırır, yapanlara yardım eder. Müteahhitliğini veya taşeronluğunu yapar. Yukarıda belirtilen hizmetleri yapmak için personel istihdam eder. Her türlü araç, gereç alır ve organizasyonlar kurar. Üye köyler birliğin amacı kapsamına giren ve birlik tarafından yapılması kararlaştırılan hizmetlerin yapılması için yardımcı olurlar, o konuda yasalarla verilen görev ve yetkileri birliğe devrederler.

Sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerden geri kalmış yörelerde birliklerin halka benimsetilmesi ve halk desteğinin sağlanması oldukça zordur ve zaman alır. Ayrıca birlikleri kuran, örgütleyen ve geliştiren kişilerin genellikle tayinle gelip, belli bir zaman için görev yapan kamu yöneticileri olmaları nedeni ile birliklerin bütün il ve ilçelerde kurulması mümkün olmamıştır. Ayrıca birliklere yeterli ve sürekli gelir sağlayan kaynakların bulunmasındaki sorunlar, denetimin yetersizliği ve birliklerin çalışma koşullarını belirleyen yeterli ve tek bir kanunun bulunmaması, birliklerin başarılı olarak çalışmasını engellemektedir.

Ülkemizin çeşitli yörelerinde kurulan hizmet birliklerinin ilk bakışta çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatiflerine benzemeleri ve üreticiler yararına çalışmalar yapmasına karşın, bu örgütlerde üreticilerin ortaklığı veya üyeliği olmayıp mahalli idari birimlerinin üyeliği sözkonusudur. Nitekim birliklerin tasfiyesi halinde üreticiler kişisel olarak birliklerin varlıklarından yararlanamamaktadırlar.

Mevcut statüsü ile birliklerin başkanlarının devlet memurları olması ve birlik meclisinin muhtarlardan oluşması gibi nedenlerle kooperatiflere göre daha ileri bir örgütlenme modeli olarak ifade etmek oldukça güçtür. Kelkit, Malkara ve Biga gibi ilçelerde kurulan birliklerde birlik başkanı olan kaymakamların girişimci özellikleri, iş yetenekleri gibi nedenlerle başarılı hizmetler verilmektedir. Birliklerin kamu ağırlıklı yönetimi ve atama ile yöneticilerin değişmesi gelecekte önemli sorun kaynağı olabilir. Günümüzde üç farklı yasaya dayandırılarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan köylere hizmet götürme birlikleri, kooperatiflere alternatif bir örgütlenme modeli olmayıp kooperatifler ve üst örgütleri ile işbirliği yaparak, Türk tarımına ve kırsal kesime yararlı hizmetler verebilecek organizasyonlardır. Bu bakımdan birliğin çalışma konuları, faaliyetleri, finansmanı, denetimi, yönetimi diğer tarımsal ve kırsal konumlu özel hizmet kurumları ile ilişkilerini düzenleyen Üretici Birlikleri Kanunu'nun çıkarılması ve buna göre mevcut birliklerin uyumunun yapılması gereklidir.

2.8. Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)

Ziraat Odaları ilk kez 1881 yılında çıkarılan bir tüzükle kurulmuştur. 1881-1897 döneminde ziraat odalarının sayısı 99'a yükselmiştir. Genellikle bir danışma kurulu niteliğinde olan ziraat odalarından beklenilen hizmetler yeterli görülmemiştir. 1912 yılında çıkarılan bir tüzükle ziraat odalarının ilçe düzeyinde kurulması sağlanmıştır. Ziraat odalarına yeterince mali kaynak temin edilemediğinden, odalar kendilerinden beklenen görevleri yapamamışlardır.

Cumhuriyet döneminde 1937 yılında yürürlüğe giren, 3203 Sayılı Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilatı Kanunu'nun 6. ve 7. maddelerine göre, ziraat odalarının yeniden canlandırılmasına çalışılmış ve bu amaçla 1940 yılında birçok ziraat odasının seçimleri yapılarak kurulmasına çalışılmıştır. Ancak, başarılı bir sonuç elde edilememiştir. Ziraat odalarının, çiftçileri bünyesinde toplayan aktif bir kuruluş olmaları için özel bir kanuna ihtiyaç olduğu anlaşıldığından, böyle bir kanunun çıkarılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. 6964 Sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Ancak, kanuna ilişkin tüzüğün zamanında çıkarılmaması nedeni ile ziraat odalarının faaliyete geçmeleri 1963 yılından itibaren başlamıştır. Aradan geçen süre içerisinde, 6964 Sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu'nun bazı maddeleri, 1971 yılında 1330 Sayılı Kanun'la, 1984 yılında ise 2979 Sayılı Kanun'la değişikliklere uğramıştır.

Çiftçilik ile uğraşanların yasal kuruluşu olan ziraat odaları da, diğer meslek kuruluşları gibi hu-

kuki dayanağını Anayasa'dan alan kamu kurumu niteliğinde mesleki kuruluşlardır. Nitekim, Anayasa'nın 135. maddesinden anlaşılabileceği gibi kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşlar ancak kanunla kurulabilmektedir.

6964 Sayılı Kanun'un 1979 Sayılı Kanun'la değişik 2. maddesine göre, her ilin merkez ilçesi ile bağlı ilçeler ziraat odasının faaliyet alanı sayılmaktadır. Buna göre, her ilin merkez ilçe ve bağlı ilçelerinde ziraat odasının kurulması gerekir. Ülkemizde halen 428 ziraat odasında 3 milyona yakın çiftçi kayıtlıdır.

Ziraat odalarının tanımı 6964 Sayılı Kanun'un 2979 Sayılı Kanun'la değişik 1. maddesinde de belirtildiği üzere ziraat odaları, meslek hizmetleri görmek, tarım sektörünün her alanının genel menfaatlere uygun olarak gelişmesine ve devletin tarımsal plan ve programlarının gerçekleşmesine yardımcı olmak, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, tarımda iş, mesleki disiplin ve ahlaki ile birliğini korumak, çiftçilerin birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü, güveni sağlamak amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır şeklindedir.

Ziraat odalarının görevleri 6964 Sayılı Kanun'un 3. maddesinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ziraat odalarının bu maddede belirtilen görevleri; çiftçi kütükleri tutmak, kayıtlı üyelerine girdi temin etmek ve dağıtmak, biçerdöver kayıt ve tescil işlemleri yapmak, diğer tarım kuruluşları ile ortaklaşa tarım kursları düzenlemek, tarımsal toplantılar yapmak veya bu tür toplantılara katılmak ve sosyal amaçlı çalışmalara destek olmaktır.

TZOB, 6964 Sayılı Kanun'un 24. maddesinde belirtilen görevleri ile ilgili olarak tarım politikasının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak ve uygulanan tarım politikasının sonuçlarını değerlendirmek için raporlar hazırlamaktadır. Bunlar, çiftçilerin uygulanan politikalar hakkındaki düşüncelerinden yararlanarak hazırlanmaktadır. Böylece tarım sektörünün ülke ekonomisine yaptığı katkının artırılmasına ve çiftçilerin ekonomik ve sosyal yönlerden gelişmesine çalışılmaktadır. Ayrıca tarım sektörü ile ilgili toplantılara iştirak edilmekte veya bu tür toplantıların düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Tarım ile ilgili yeni kanun teklifleri hazırlanmakta ve hazırlanan kanun teklifleri ile ilgili görüş bildirilmektedir. TZOB'nin bir diğer işlevi de, hükümet yetkilileri ile görüşmeler yaparak, çiftçilerin sorunlarını ve bunların çözümüne ilişkin önerileri iletmesidir. Diğer taraftan zaman zaman yapılan bölgesel toplantılarla çiftçilerin uygulanan tarım politikaları ile ilgili görüşleri belirlenmektedir.

Türk çiftçisinin yasal mesleki kuruluşu olarak ülke düzeyinde kuruluşunu tamamlayamamış olması, tüm çiftçileri temsil edebilecek bir yapıya kavuşturulamamış olması, faaliyetlerinde istenen etkinliği gösterememesi nedenleri ile TZOB ülkede tarım politikalarının yürütülmesinde yeterince etkili olamamaktadır. Bu sorunların en önemli nedeni uzun süredir TBMM'nde bekleyen ve bir türlü çıkarılamayan TZOB ve Ziraat Odaları Kanunu dur. Çiftçilerin etkin olarak mesleki örgütlenmeyi tamamlamaları, tarımsal planlama ve programların gerçekleştirilmesi ve tarımın geliştirilmesi için ziraat odalarının ve TZOB'nin daha etkin olabilmesi açısından, TZOB Kanunu çıkarılmalıdır. Böylece çiftçi - ziraat odası bağının güçlenmesi sağlanacak ve finansman güçlüğü de büyük ölçüde çözümlenmiş olacaktır.

2.9. Üretici Birliklerinin Yapısı ve Türkiye'de Geliştirilebilme İmkanları

Türkiye, Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Bunun için AB'ne başından beri ilgi duymuştur. Nitekim gerekli hazırlıkları yaparak 12 Eylül 1963'te AET ile ortaklık anlaşması olan Ankara Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma; hazırlık, geçiş ve tam üyelik dönemlerini kapsayan bir program öngörmektedir. Şu anda geçiş dönemi programı uygulanmaktadır. Hazırlık döneminin sonunda 1970'te imzalanan Katma Protokol'ün 33. maddesine göre 22 yıllık dönem içerisinde tarım ürünlerinin Türkiye ile AB arasında serbestçe dolaşımının sağlanabilmesi için Türkiye'nin tarım politikalarının AB'nın OTP'na uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. OTP'na uyum sağlamanın en önemli araçlarından biri de ortak piyasa düzenleridir. Bu düzenin kurulabilmesi için tarımsal alandaki mevcut teşkilatlanma-

yı da bünyesine alabilecek üretici birlikleri oluşturulmalıdır.

Türkiye, bazı tropikal ürünler dışında genel olarak bütün tarım ürünlerinin yetişebildiği bir coğrafyaya sahiptir. Ancak rekolte durumuna göre bazen üretim noksanlığı, bazen de tüketim fazlası sorunu ile karşılaşılmaktadır. Uluslararası pazarlarda karşılaştırmalı üstünlüğe ve avantaja sahip olan ürünler bulunmasına karşın, kapsamlı bir üretim planlamasının olmayışı ya da sadece kendine yeterlilik ilkesine öncelik veren bir tarım politikasının izlenmesi bu alandaki gelişmeyi engellemektedir.

Türkiye'de tarımsal yapı incelendiğinde, işletme büyüklüğünün ortalama 52 dekara düştüğü ve işletmelerin sayıca büyük çoğunluğunu küçük işletmelerin oluşturduğu görülmektedir. Küçük işletmelere sahip üreticiler, girdi, finansman ve teknoloji kullanımının yeterli olamaması sebebiyle optimal verimi sağlayamamaktadırlar.

Kırsal alandaki yerleşim dağınıklığı veya yaygınlığı ile yetersiz teşkilatlanma yüzünden ürün fiyatlarının oluşmasında üreticinin rolü bulunmamaktadır. Pazar şartlarına direnemeyen üreticiler ürünlerini kısa zamanda fakat düşük fiyatla pazarlamak zorunda kalmaktadır.

Üretici-tüketici arasındaki pazarlama kanalında aracı kademelerin çok olması, gelirin önemli bir kısmının aracılarda kalmasına sebep olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak denilebilir ki üreticiler ürün pazarını denetleyebilecek şekilde teşkilatlanamamıştır. Tarım kesiminde üreticilere kredi ve girdi temini ile çeşitli hizmetleri götürmek ve üretimlerini değerlendirmek pazarlamak amacıyla tarım kooperatifleri, kooperatif birlikleri, vakıflar vb. organizasyonlar kurulmuşsa da bunlar genel ekonomi içerisinde daha önce açıklanan çeşitli sorunlarının çözülememiş olması nedeni ile yeterince etkili olamamışlardır.

Ülkemizde üreticilerin AB ülkelerinde olduğu gibi örgütlenmeleri ile, tarım kesimini ilgilendiren ekonomik ve sosyal sorunlarının çözülmesi, devlet desteği olmadan da bir sistem içerisinde kendi kendilerine yeterli olabilmeleri, ekonomik vke politik bir baskı grubu oluşturabilmeleri mümkün olacaktır. Bu amaçla ülkemizde çiftçilerin ürün bazında üretici birlikleri bünyesinde teşkilatlanmaları gerekecektir. Bunun için öncelikle üretici birliklerinin kuruluş, organizasyon ve faaliyetini düzenleyen bir yasaya ihtiyaç vardır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hazırlanan "Tarımsal Amaçlı Üretici Birlikleri Yasası" tasarısının ülkemizde çok önemli bir boşluğu doldurabilmesi için tasarının ilgili üretici örgütleri, kamu ve özel kesiminin de görüşleri alınarak kamuoyunda tartışılması ve üzerinde uzlaşılan tasarının yasallaşması sağlanmalıdır. Halen çeşitli yasalara göre kurulan birlikler, valilikler veya kaymakamlıklarca yönetilmektedir. Bu bitkiler ilgili yörelerin genel tarımsal sorunlarından çok mahalli sorunları ile uğraşmaktan öteye gidememektedirler.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hazırlanan kanun tasarısına göre kanunun amacı; "tarımsal üretimin gelişmesi için teknik ve ekonomik yönden üreticilere rehberlik yapmak, tarımsal konutlardaki haksız rekabeti önlemek, fiyatın oluşmasında etkili olabilmek, üreticilere girdi ve yayım hizmeti götürmek, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanması konularında üyeleri arasında dayanışma sağlamak, üreticinin haklarını korumak üzere iç ve dış pazarlarda kalite standardı ve maliyet açısından rekabet gücü yüksek üretim hedefinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak, gerekli araştırmalar yapmak, gerektiğinde ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle tüzel kişiliğe haiz üretici birliklerinin kurulması" olarak belirlenmiştir. Söz konusu yasa tasarısına göre bu amaçları gerçekleştirebilmek için üreticilerin veya yetiştiricilerin tarımsal amaçlı üretici birlikleri, tarımsal amaçlı üretici bölge birlikleri ve tarımsal amaçlı üretici merkez birlikleri bünyesinde teşkilatlanmaları öngörülmektedir. Ayrıca yasa tasarısı ile "tarımsal ürünler üzerinde arz ve talebi denkleştirmek, fiyat politikasını düzenlemek, ulusal veya uluslararası piyasalarda meydana gelen gelişme ve değişmelere göre üretim planlaması yapmak, gerekli denetimleri yapmak, üreticilerin haklarını korumak amacıyla hükümet ve yasama organı düzeyinde temaslarda bulunmak, tarımsal üretimle ilgili kanunlar hakkında görüş bildirmek, tarımsal politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak, ürün veya ürün grubunda uygulamadan doğan problemleri çözmek üzere tedbir almak, üyelerinin tarımsal ürün ihracını düzenlemek, ürün fazlalıklarının azaltılmasına dönük bağlayıcı kararlar almak, üretici birlikleri

için bölgeler tespit etmek" görevlerini yapmak üzere Üretici Birlikleri Konseyi'nin oluşturulması öngörülmektedir.

Genel bir çerçeve kanun olarak hazırlanan tasarıya "tarımsal amaçlı" ibaresi eklenerek bütün tarımsal faaliyetlerde ürün, ürün grubu veya konu bazında üretici birliğinin kurulmasına imkan sağlanmaktadır. Üretici birliklerinin çalışmaları ürün, ürün grubu veya çalışmalarının ürün, ürün grubu ve konu bazında kanundan sonra çıkarılacak yönetmelik ve anasözleşmelerle düzenlenmesine imkan sağlanması uygulama sırasında doğabilecek sorunların giderilmesine büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Birlikler sadece "tarımsal amaçlı üretimde bulunan ve ziraat odalarına kayıtlı olma" şartını taşıyan üreticeler tarafından kurulabilecektir. Bitkisel ve hayvansal üretim yapan ve tüzel kişiliğe haiz olan kooperatifler, şirketler, vakıflar, dernekler ve özel kanunlarla kurulan birlikler amaçları bakımından ilgilendikleri üretici birliklerine üye olabileceklerdir. Üretici birlikleri kar-zarar prensibine göre çalışan kuruluşlar olarak faaliyet gösterecektir. Üretici birliklerinde genel kurula katılan üyelerin oy hakkı sermayeleri ve birliğe teslim ettiği ürün miktarına göre anasözleşmelerle tesbit edilecektir. Hazırlanan kanun tasarısına göre üretici birlikleri devlet gözetimi veya desteği şeklinde bir uygulama mevcuttur. Dolayısıyla denetim ayrı bir tartışma olarak bütün tarımsal organizasyonların önünde durmaktadır. Tarımsal amaçlı üretici birlikleri aynı ürün üzerinde faaliyette bulunan en az 15 üye tarafından kurulabilecektir. Aynı ürün üzerinde faaliyette bulunan 5 üretici birliği de üretici bölge birliğini kurabilecektir. Aynı ürün üzerinde 5 bölge birliği de üretici merkez birliğini kurabilecektir. Çeşitli kanunlarla halen kurulmuş ve faaliyette bulunan birliklerin bu kanuna intibak ettirilerek sisteme dahil olmalarına imkan sağlanmıştır. Tarımsal faaliyette bulunan bütün üreticilerin oluşturduğu organizasyonların Üretici Birlikleri Konseyi bünyesinde toplanması ile sektördeki dağınıklık bir ölçüde de olsa önlenmiş olacaktır. Üretici birlikleri sistem olarak konsey oluşuncaya kadar aşağıdan yukarıya doğru (birlik-bölge birliği-merkez birliği) ve konsey oluştuktan sonra yukarıdan aşağıya doğru işleyecektir. Böylece Türk çiftçileri de sorunlarını demokratik platformlarda tartışabilecek, etkin bir baskı grubu oluşturabilecek ve ürünlerinin üretim, işleme, değerlendirme, iç ve dış pazarlaması ile ilgili düzenlemelerin yapılması sürecine aktif olarak katılmış olacaktır.

3. TARIMA HİZMET GÖTÜREN KAMU KURULUŞLARI

3.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

1924 yılında kurulan Tarım Bakanlığı, 1969 yılında kurulan Orman Bakanlığı ve 1963 yılında kurulan Köyişleri Bakanlığı ile 1983'de Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı adı altında birleştirilmiştir. 1991 yılında OŞrman Bakanlığı ayrılmış ve bakanlığın adı Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmuştur.

Bakanlığın kuruluş amacı; kalkınma plan ve programları doğrultusunda köylerin kalkındırılması, bitkisel üretim ve hayvancılığın geliştirilmesini sağlayacak görev alanına giren altyapı tesisleri ile tarımsal sosyal ve ekonomik kamu hizmetlerini yürütmektir. Bakanlık bu görevlerini kendisine bağlı olan taşra teşkilatları aracılığıyla yerine getirmektedir. Taşra teşkilatı da; araştırma enstitüleri, il ve ilçe müdürlükleri, üretme istasyonları ve kontrol birimlerinden oluşmaktadır. Bakanlığın ayrıca, yurtdışında da belirli merkezlerde tarım müşavirlikleri bulunmaktadır.

Ana hizmet birimleri çeşitli genel müdürlüklerden oluşmaktadır. her birimin birbirinden farklı alanlarda önemli sorumlulukları bulunmakta olup, bunlar kısaca aşağıda özetlenmiştir.

3.1.1. Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM)

Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün başlıca görevleri arasında;

- Tarım ve kırsal kalkınma projelerinin hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi,

- Araştırma Planlama ve koordinasyon Kurulu Başkanlığı'nca hazırlanan program ve master projeler doğrultusunda bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretim kaynaklarının en iyi şekilde kullanıl-

ması, verimliliğinin artırılması, kalitenin iyileştirilmesi, ürünün çeşitlenmesine gidilmesi,

- Gerektiğinde ürün işleme ve temizleme istasyon, müessese, laboratuvar ve benzeri tesisler kurulmasının desteklenmesi,

- Tarım işletmelerinin ve çiftçilerin ihtiyacı olan tohumluk, damızlık, fide fidan, gübre, alet-makina, ekipman ve diğer girdilerin sağlanması ve bu yönde gerekli önlemlerin alınması,

- Devletin veya özel şahısların mülkiyetinde bulunan zeytinlik, fındıklık, sakızlık, fundalık, makilik, çayır ve mer'aların geliştirilmesi amacı ile gerekli proje ve programların hazırlanması gibi, çalışmalarda bulunmaktadır.

- TÜGEM yukarıda belirtilen görevlerde, Bakanlıkça uygun görülen şekilde hareket edebileceği gibi, Bakanlığa görüş de sunabilmektedir. TÜGEM'in Türk tarımında üretimin artırılması ve geliştirilmesi yönünde önemli sorumluluğu bulunmaktadır.

3.1.2. Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM)

Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nün ana görevi tarım alanlarının, elde edilen ürünlerin ve kullanılan girdilerin insan sağlığına ve tarımsal faaliyete zarar vermeyecek şekilde kontrolünün ve korunmasının sağlanması olup, bunlardan başlıcaları şöyle özetlenebilir.

- Tarım alanlarının amacına uygun olarak kullanılması için gerekli prensip ve esasların belirlenmesi, bu konuda bakanlık dışındaki ilgili kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi,

- Bitki ve hayvan hastalıkları ve zararlıları ile mücadele programları ve projelerinin hazırlanması,

- Hayvan varlığının sağlık açısından korunması için iç ve dış karantina ilkelerinin belirlenmesi,

- Koruma için gerekli ilaç, aşı, serum gibi biyolojik ve kimyasal maddelerin ithalatı, ihracatı, özelliklerinin belirlenmesi, analizlerinin yapılması, satış şartlarının belirlenmesi,

- Türk Gıda Kodeksi'nin hazırlanması, kontrolünün yapılması, tohum, fide, fidan vb. girdilere ilişkin kontrol ve düzenleme esaslarının belirlenmesi, uygulamaların denetlenmesi,

- Doğal afetlerden zarar gören çiftçilere özel kanunlara göre yardım sağlanması için ilgili kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi,

- Su ürünleri avcılığının esaslarının belirlenmesi ve Su Ürünleri Kanunu'nun ilgili maddelerindeki görevlerin yapılması,

- Ekili dikili alanlar ve mer'a gibi doğal bitki alanlarının ve bunların ürünlerinin taşınır ve taşınmaz çiftçi mallarının korunması, bunun için ilgili kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi.

3.1.3. Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü (TEDGEM)

Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü'nün başlıca görevleri arasında şunlar sayılabilir:

- Türk tarımında kooperatifçilik hareketini teşvik etmek ve gerektiğinde üst örgütler kurulmasını ve şirketleşmenin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışmak ve bu konuda çiftçilere yardımcı olmaktır. Yardımlar; mali, idari ve hukuki destekler yanında, Bakanlığın taşra teşkilatı vasıtası ile çeşitli kurslar, tanıtımlar, örnek (pilot) çalışmalar şeklinde de olabilmektedir.

- Kırsal alanda çiftçilere yardımcı olunması amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliğine gidilerek teknik ve pratik çiftçi, usta, bahçıvan, teknisyen, hayvan bakımı ve sağlık elemanı gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilecek kalifiye eleman yetiştirecek imkanlar hazırlanması da TEDGEM'in çalışmaları arasındadır.

- Çiftçilere değişik yayım metotları ile bilgi aktarımının yapılması (Örneğin son zamanlarda uygulanan televizyon yoluyla eğitim programı olan YAYÇEP) genel müdürlüğün önemli çalışmaları arasındadır.

- Kırsal alanda boş işgücünü değerlendirmek amacıyla elsanatlarının gelişip yaygınlaştırılmasını sağlamak görevi de vardır.

TEDGEM ülke içindeki faaliyetleri yanında, tarım kesiminin teşkilatlanmasına yönelik faaliyetleri doğrultusunda uluslararası nitelikteki çiftçi ve öğretim kurumları ve vakıflar ile işbirliğine giderek gerekli koordinasyonu sağlamaktadır.

3.1.4. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (TAGEM)

Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Türk tarımının daha ileriye götürülmesi amacıyla bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin her alanında araştırmalar gerçekleştirmektedir. Bakanlığın taşra teşkilatları arasında yer alan Araştırma Enstitüleri TAGEM'e bağlıdır. Başlıca görevleri arasında;

- Gıda standartları ve kalite kriterlerinin saptanması, yeni tesisler kurarak gıda konularında çeşitli araştırmalar yapılması,

- Hastalık ve zararlıları ile mücadelede kullanılan ilaç, aşı, serum vb. biyolojik ve kimyasal maddelerin araştırılması,

-Hayvancılık, su ürünleri ve bitkisel üretimin geliştirilmesine yönelik her konuda (tohum, yumurta, sperm, damızlık, en uygun girdi vb.) araştırmalar yapılması belirtilebilir.

3.1.5. Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı (DİATK)

Bakanlığın görev ve faaliyet alanına giren konularda yabancı ülke ve kuruluşlarla olan ilişkilerin yürütülmesi, Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerde Bakanlık hizmetlerinin yürütülmesi, bu birimin ana görevlerindendir.

AB ile Gümrük birliği (GB) gerçekleştirilmiş ve önümüzdeki yıllar içinde tam üyelik düşünüldüğünden, AB ile Bakanlık ilişkilerinin Daire Başkanlığı düzeyinde yürütülmesi dikkati çekmektedir. Bilindiği gibi AB'nin kurulmasını izleyen yıllardaki ilk politikası Ortak Tarım Politikası (OTP) olup, tarımla ilgili konular, birliğin üzerinde en çok durduğu konulardandır. Diğer taraftan günümüzde AB'ye tam üyelik çalışmalarının hızlandığı ve GB'nin bu amaç için bir ilk adım olduğu düşünüldüğünde, ilişkiler Genel Müdürlük düzeyindeki bir teşkilatlanma ile daha sağlıklı yürütülebilir.

3.2. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü; uygulama alanlarında, toprağın teknik ve ekonomik gereklere göre kullanılmasını sağlayacak planlamaları yapmak, az topraklı ve topraksız çiftçileri topraklandırmak, destekleme ve eğitim suretiyle gelirini artırmak, teknolojik gelişmeyi hızlandıracak bir tarım yapısını oluşturacak tedbirleri yürürlüğe koymak amacıyla faaliyet göstermektedir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bu çalışmaların ülkeye yayılmış 12 bölge müdürlüğü ile yürütmektedir.

3.3. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM)

1984'de kurulan KHGM önceleri Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı bir birim iken, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ayrılmasından sonra Başbakanlığa bağlı bir birim olmuştur. KGHM, genelde kırsal alana götürülen hizmetlerin çoğunluğu ile ilgilenmektedir. Bu hizmetlerin büyük çoğunlu-

ğu tarımsal yapıyı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Üstlenilen sorumluluklardan başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Köy yollarının düzenlenmesi,

- Toprak ve su kaynaklarının verimli kullanılması, korunması ve geliştirilmesi,

- Çiftçilere yönelik çeşitli hizmetlerin gerçekleştirilmesi için plan ve programlarda belirtilen esaslara göre çeşitli projeler hazırlanması,

- Çeşitli nedenlerle tarım toprakları veya yerleşim yerleri kamulaştırılanlara uygun iskan alanlarının sağlanması,

- Çeşitli kırsal yerleşim birimlerinin (kom, mezra vb.) tek bir yerde toplanması,

- Köy ve bağlı yerleşim birimlerinin su, elektrik, kanalizasyon ihtiyaçlarının karşılanması ve bakımının yapılması,

- Tarım alanlarının sulanmasına yönelik çeşitli küçük su işlerinin (debisi 500 lt/sn'den az olan kaynaklar) gerçekleştirilmesi.

Görüldüğü gibi KHGM'nün Türk tarımını etkileyen çok yönlü çalışmaları bulunmaktadır. Büyük çoğunluğunu tarımsal faaliyetle uğraşanların oluşturduğu kırsal kesiminin yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi altyapıyı ilgilendiren gereksinimlerinin karşılanması yanında yerleşim yerlerinin düzenlenmesi, tarım alanlarının geliştirilmesi gibi pek çok gereksinimlerinin karşılanması KHGM'nün üstlenmiş olduğu sorumlulukların önemini ve genişliğini ortaya koymaktadır.

KHGM yüklenmiş olduğu bu derece geniş sorumluluğu ülkemizin değişik bölgelerinde oluşturduğu bölge müdürlükleri (18 adet) ve bütün illerde bulunan il müdürlükleri aracılığı ile yerine getirmeye çalışmaktadır. Bunun dışında 11 adet araştırma enstitüsü ile çok sayıda köy yolu bakımevi (170 adet) ve makina ikmal müdürlüğü (4 adet) ile diğer yardımcı birimleri de bu birime bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

3.4. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı olup, KHGM'nün sorumluluğunda bulunan küçük su işlerinin aksine genelde büyük su işleri olarak ifade edilen konularla ilgilenmektedir. Başlıca görevleri arasında;

- Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler meydana getirmek,

- Sulama tesisleri kurmak bataklıkları kurutmak, sorunlu arazilerin drenajını yapmak,

- Hidroelektrik enerji üretim tesisleri kurmak,

- Büyük şehirlere içme, kullanma ve endüstri suyu sağlanmasına yönelik 167 sayılı Kanun ile verilen görevleri yapmak,

- Akarsuları ıslah etmek, kendi geliştirdiği su kaynaklarında su ürünleri üretimini artırıcı çalışmalar yapmak,

- Belirtilen çeşitli görevlere ilişkin projeler hazırlamak, şehir ve kasabaların içme suyu ve kanalizasyon projelerini incelemek, onaylamak ve denetlemek,

- Yeraltı ve yerüstü sularının kirliliği konusunda ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak gibi görevler belirtilebilir.

3.5. Diğer bakanlıklar ve Kuruluşlar

Tarıma hizmet verme ve karar almada ülkemizde bazı bakanlık ve kuruluşlar etkin rol oynamaktadır. Bunlar arasında Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Para Kredi Koordinasyon Kurulu, GAP Bölge Kalkınma İda-

resi, Sermaye Piyasası Kurulu, Türk Standartları Enstitüsü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Çevre Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı sıralanabilir.

3.6. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler)

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin lokomotif rolü oynayarak tarım sektörünün gelişebilmesi için tarımsal ürünlerin satın alınması, pazarlanması, işlenmesi ve üreticilere girdi sağlanması gibi konularda tarım kesimine hizmet sağlayan çeşitli kamu iktisadi teşebbüsleri oluşturulmuştur.

Toprak Mahslleri Ofisi (TMO), 1938 tarih ve 3492 Sayılı kann ile kurulmuş olp, sermayesinin tamamı devlete ait olan bir KİT'tir. TMO'nun yapısı 1983 yılında yeniden düzenlenerek bugünkü yapısına kavuşturulmuştur. Kuruluşun macı; hububat fiyatlarının üreticiler yönündn normalin altına düşmesni ve tüketici aleyhine anormal derecede yükselmesini önlemek, bu ürünlerin piyasasını düzenleyici önlemler almak ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu Kararı ile bakliyat ve yağlı tohumlarla ilgili olarak verilecek görevleri yürütmektir.

TMO'nin faaliyet alanına giren ürünlerin fiyatları her yıl Bakanlar Kurulu'nca belirlenmektedir. Bu kapsamda umumi mağazacılık sistem, pilot bölgelerde borsa uygulanması ve depoların kiraya verilmesi uygulamasına başlanmıştır. TMO 10 bölge, 69 şube, 256 ajans müdürlüğü ile 42 tesisli ekip ve 158 geçici ekiple faaliyet göstermektedir. 1989-1993 döneminde ülkenin toplam buğday üretiminin ortalama %15.7'si ve arpa üretiminin %10,4'ü TMO'nce alınmıştır.

Türkiye Şeker Fabrikları A.Ş. (TŞFAŞ), 1926 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş bir KİT'tir. Kuruluşun amacı; şeker üretimi ve yan ürünlerinin değerlendirilmesi konusunda işletmeclik yapmak, üretim, satış, yatırım, ithalat ve ihracat politikalarını saptamaktır. TŞFAŞ'ne bağlı 25 fabrika ve sermayesinin %50'den fazlası pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği'ne (PANKOBİRLİK) bağlı 3 şeker fabrikası vardır. TŞFAŞ üreticlerle sözleşme yaparak yetiştrilen şeker pancarını satın almakta, pancar üreticilerine bedelsiz tohum, bedeli karşılığında kimyasal gübre ve bakım avansları vermektedir.

Tütün, Tütün Mamülleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TEKEL), 1923 tarih ve 558 Sayılı Kanun ile tütün alımı, işletilmesi, sigara üretimi ve satımı gibi tütünle ilgili bütün konular ile tuz ve alkol üretimini devlet tekeli altında organize etmek için kurulmuştur. 1986 yılınd çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin TEKEL ile ortaklık kurmaları koşuluyla yurtiçinde tütün mamülleri üretimi serbest bırakılmıştır. Böylece üretilen tütünün TEKEL tarafından satın alınan miktarı % 40'lara kadar gerilemiştir.

Çay İşletmleri Genel Müdürlüğü (ÇAYKUR), 1971 tarih ve 1497 Sayılı Kanun'la Çay Kurumu adı ile bir tüzel kişilik olarak faaliyetlerinde özerk ve sorumluluğu sermayesi ile sınırlı bir KİT olarak kurulmuştur. Çaykur, üretilen yaş çay yaprağının üreticiden alınması, işlenmesi ve değerlendirilerek yurtiçi ve yurtdışında pzarlanması gibi amaçlarları yerine getirmek için kurulmuştur. 1984 yılında çayda devlet tekelinin kaldırılmasından sonra çay üretimi iç tüketime oranla artmış, Çaykur'un ihtiyaçtan fazla alım yapması nedeniyle önemli miktrda stok olmuştur. Çaykur 45 çay işletme fabrikası, 3 paketleme fabrikası, 1 ana tamir fabrikası, Çay Araştırma enstitüsü Başkanlığı ve pazarlama müdürlükleri ile faaliyetlerini sürdürmektedr.

Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), 1943 tarih ve 3780 Sayılı Kanun'la traktör, tarım aletleri ve makinaları, tarım ilaçları, kimyasal gübre ve tohumluk üretimi, tedariki, satış ve dağıtımı gibi hizmetleri yerine getirmek üzere kurulmuştur. Ancak özelleştirme politikası çerçevesinde tesisleri zaman zaman satılarak küçülmektedir.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), 5433 Sayılı Kanun ile 1950 yılında kurulan 24 devlet üretme çiftliği ile çeşitli kanunlarla krulmuş olan 15 adet hara ve inekhaneleri bünyasinde toplayarak, 1983 tarihinde 60 sayılı KHK ile reorganize edilmiştir. Ülkenin bitkisle ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ıslah etmek amacıyla yetiştirdiği damızlık hayvan, fidan, fide, tohum vb. ile

ürettiği spermaları üreticilere dağıtmak, tarımsal araştırmalar yapmak, üreticilere tarım tekniği konusunda öncülük ve öğreticilik yapmak amacıyla kurulan TİGEM, 39 işletme ve 3867 ha. tarım arazisine sahiptir. TİGEM özellikle çiftçilerin hububat tohumluğu ihtiyaçlarının büyük bir kısmını temin etmektedir.

Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ), tarımsal faaliyetin en önemli girdisi olan kimyasal gübreleri üretmekte, tedarik etmekte ve pazarlamaktadır.

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (SEK), Yem Sanayi T.A.Ş. (YEMSAN), Et ve Balık kurumu (EBK) 1992 yılından sonra gerekli incelemeler ve değerlendirmeler yeterince yapılmadan özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1993-1995 döneminde SEK'e ait 32 işletme, 10 süt toplama merkezi ve 4 arsadan Giresun Süt ve Mamülleri İşletmesi hariç, bütün varlıklar ile SEK ünvanı gerçek ve tüzel kişilere 3.22 trilyon TL.'ye satılmıştır. 1993-1995 döneminde YEMSAN'a ait 27 fabrika, 7 iştirak ve 5 arsa gerçek ve tüzel kişilere devredilerek 392.1 milyar TL. gelir sağlanmıştır. EBK ait 12 kombina, 3 arsa ve 1 adet soğuk depo 1995 yılında gerçek ve tüzel kişilere devredilerek 1.9 trilyon TL. gelir sağlanmıştır. Halen Et ve Balık Kurumu Ürünleri A.Ş. bünysinde bulunan bazı kombina ve işletmelerin özelleştirilmesi ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

Et ve sütü işlemek üzere kurulan SEK ve EBK ile hayvancılığın en önemli girdisi olan kaliteli karma yem tedarik etmek üzere kurulan YEMSAN kuruluş amaçları, sosyal ve ekonomik fonksiyonları dikkate alınmadan kayıtsız şartsız özelleştirilmştir. Özelleştirme İdares'nin bu tutumu halâ devam etmektedir. Bu özelleştirme strtejisinin olumsuz etkileri daha şimdiden ülke hayvancılığı üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Önümüzdeki dönemde TŞAŞ, TEKEL'e ait sigara fabrikaları, TÜGSAŞ ve TİGEM özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Tarımsal faaliyet alanında görev alan KİT'ler son yıllara kadar bu kesimde üretimin ve özellkle destekleme politikalarının yürütülmsinde etkin rol oynamışlardır. Tarımda destekleme politikasının KİT'lerce yürütülmesi yerine bu görevin Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu gibi bir kuruluşa verilmesi üretici birlikleri ve ürün borslarına işlerlik kazandırılması koşulu ile bu kuruluşlar özelleştirme kapsamına alınabilir. Aksi halde tarımsal üretim planlanması ve tarım sektörüne yönelik kamu politikalarının yürütülmesinde önemli kısımların olması kaçınılmazdır.

Tarım sektörüne verilen kredilerin yaklaşık %99'unu sağlayan T.C. Ziraat Bankası 1863 yılında Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıkları ve daha sonra kurulan Menafi Sandıkları'nın 1888 yılında kaldırılması ile kurulmuştur. Cumhuriyet Devrinde 1937 tarih ve 3202 Sayılı Kanun ile yeniden organize edilerek, bugünkü yapısına kavuşturulmuştur. Bankanın esas görevi tarımı kredilendirmektedir. Banka bu görevini şubeler, bağlı ortaklıklar, iştirak ve diğer birimleri ile yerine getirmektedir. T.C. Ziraat Bankası 1996 yılında tarım sektörüne 687 trilyon TL tutarında kredi tahsis etmiştir.

Türkiye'de tarım kesimine çeşitl konularda hizmet veren çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmasına karşın, tarım kesiminde mevcut birçok sorun yeterince çözülememiştir. Özellikle kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun yeterli olmaması bu kuruluşların sorunlarının çözümünde başarılarını olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan tarıma hizmet götürme ve karar almada ülkemizde çok sayıda kurum ve kuruluşun bulunması Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın tarım politikalarını tek elden yönlendirilmesinde zorluklar çıkararak zaman kaybına ve dağınıklığa sebep olmaktadır.

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMELERİ

AB ülkelerinde çiftçi örgütlenmesi 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. Ekonomik ve sosyal amaçlı örgütlenme olarak tarımsal kooperatifçiliğin büyük gelişme gösterdiği AB ülkelerinde, ürün bazında örgütlenmiş kooperatiflere yakın bir işbirliği içinde çalışan üretici ve yetiştirici birliklerinin de tarım sektöründe önemli bir yer teşkil ettiği bilinmektedir.

AB ülkelerindeki çiftçi organizasyonlarında örgütlenme şekli genellikle; yerel, bölgesel ve ulu-

sal örgütlenme olmak üzere 3 aşamalıdır. Ayrıca üye ülkelerin çoğunda tüm çiftçi organizasyonlarının en üst sevideye temsil edildiği milli tarım konseyleri de faaliyet göstermektedir.

Kendi içlerindeki çiftçi örgütlenmelerini tamamlayan AB ülkeleri OTP'nin belirlenmesi ve uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla ülkelerindeki ekonomik ve sosyal amaçlı organizasyonlarla mesleki amaçlı organizasyonların en üst seviyede temsil edildiği AB çiftçi organizasyonlarını oluşturmuştur.

AB'nin en önemli uygulamalarından olan ortak tarım politikası (OTP)'nın belirlenmesinde Avrupa Birliği Tarımsal Organizasyonlar Komitesi (COPA) etkin bir rol oynamaktadır. COPA'nın başlıca hedefleri; OTP'nin gelişmesiyle ilgili bütün konuları incelemek tarım sektörünün çıkarlarını korumak, ortak çıkarlar için yeni çözümler bulmak şeklinde özetlenebilir.

AB'nde özellikle ekonomik amaçlı örgütlenmenin en üst seviyedeki organı AB Tarımsal İşbirliği Genel Komitesi (COGECA)'dir. COGECA, kooperatifleri ilgilendiren tüm konularda topluluk politikalarının uygulanmasında ve genel çerçevenin çizilmesinde rol alır. Esas amacı topluluk organlarıyla yapılan tartışmalarda tarım ve balıkçılık kooperatiflerinin özel ve genel menfaatlerini korumaktır. Bir diger amacı da kooperatiflere daha çok önem vererek topluluktaki yapısal olarak dezavantajlı bölgelerin geliştirilmesine çalışmaktır.

COGECA, COPA ve tarımda çalışan diğer kuruluşlarla sıkı bir işbirliği içinde çalışır. Yılda ortalama 250 toplantı yapan COGECA bu toplantılarının çoğunu COPA ile birlikte gerçekleştirir.

Üretici birlikleri, kavram olarak AB'ne tam üye olmak için gerekli başvuruyu yapmış olan ülkemizde de gündeme gelmiştir. AB ülkeleri; tarımsal yapı, verimlilik ve gelir dağılımındaki farklılıkları ortadan kaldırmak, tarımsal üretimde kendi kendilerine yeterli olmak için kendi aralarında Ortak Tarım Politikası (OTP)'nı tesbit etmiş ve uygulamışlardır. OTP, 1958 yılında gerçekleştirilen STRESA Konferansında belirlenen üç temel ilke üzerine oturtulmuştur. Bunlar pazar birliği, topluluk tercihi ve mali dayanışma ilkesidir. Bu temel ilkeler üzerine oturan OTP'nın amaçları; tarımsal verimliliği artırmak, tarım üreticisine uygun bir yaşam düzeyi sağlamak, tarım pazarlarını istikrara kavuşturmak, tarım ürünleri arzında sürekliliği sağlamak ve tüketici fiyatlarını uygun bir düzeyde tutmak olarak saptanmıştır. Bu amaçları gerçekleştirmek için OTP çerçevesinde iki önemli araç geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi OTP'nın uygulanması için yapılacak büyük harcamaları değiştirilmiştir. Bunlardan birincisi OTP'nın uygulanması için yapılacak büyük harcamaları karşılayacak mali bir kaynak olarak Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu (FEOGA(), ikincisi ise tarımsal ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaştırılması sürecinin OTP ilkeleri çerçevesinde yönlendirilip düzenlenmesini sağlayan ortak piyasa düzenidir. AB ülkelerinin tümü için geçerli olan bu düzenleme, yoğun bir devlet müdahalesi olmadan yürütülemeyecek kadar karmaşık ve masraflı bir yapıdır.

Bu piyasa düzenleri ortak pazar kuruluşlarının müdahalesi ile gerçekleştirilmektedir. Ortak pazar kuruluşları, üreticilerin örgütlenmesinden üretim kotalarının belirlenmesine,. stoklama sisteminden ihracat desteklerinin düzenlenmesine, üreticilere doğrudan yardımdan, destekleme fiyatlarının oluşturulmasına kadar, başka bir ifadeyle tarım ürünlerinin üretiminden tüketimine kadar her aşamada örgütlenmesini tamamlamış bulunmaktadır. İlk uygulama yıllarında oldukça sınırlı bir ürün grubunu kapsayan bu kuruluşlar, zaman içerisinde yaklaşık tarımın tümünü kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır.

1962 yılında sadece tahıl, domuz eti, kümes hayvanları ve yumurta ile başlayan üretici birlikleri, 1964 yılında süt ürünleri ve pirinci, 1966 yılında zeytinyağı, meyve ve sebzeleri, 1967 yılında şekeri, 1971 yılında deniz avcılığı ve şarabı ve 1980 yılında da koyun etini faaliyet alanları içine almıştır.

AB'nde üretici birliklerinin oluşturduğu bölge birliklerinin birleşmesiyle federasyon ya da ulusal seviyedeki merkez birliği oluşmakta ve bunlar yılda iki defa OTP'nı ve çiftçi sorunlarını görüşmek üzere toplantı yapmaktadır. Merkez birliğinin altında çok daha sık toplantılar yapan alt komiteler vardır. Bunlar: Daimi Komite, Ürün Toplama Komitesi, Teknik Komite, Personel Komitesi ve Kitle Toplamın-

da Teknik Çalışma Komitesidir.

1962 yılında sadece tahıl, domuz eti, kümes hayvanları ve yumunta ile başlayan üretici birlikleri, 1964 yılında süt ürünlerini ve pirinci, 1966 yılında zeytin yağı,meyve ve sebzeleri, 1967 yılında şekeri, 1971 yılında deniz avcılığı ve şarabı ve 1980 yılında da koyun etini faaliyet alanları içine almıştır.

AB'nde üretici birliklerinin oluşturduğu bölgebirliklerinin birleşmesi ile federasyon ya da ulusal seviyedeki merkez birliği oluşmakta ve bunlar yılda 2 defa OTP'nı ve çiftçi sorunlarını görüşmek üzere toplantı yapmaktadır. Merkez birliğinin altında çokdaha bık toplantılar yapan alt komiteler vardır. Bunlar; Daimi Komite, Ürün Toplama Komitesi, Teknik Komite,. Personel Komitesive Kitle Toplamında Teknik Çalışma Komitesidir.

Türkiye açısından bir değerlendirme yapıldığında ülkemizdeki ekonomik amaçlı çiftçi örgütlenmesi daha çok yerel ve bölgesel örgütlenmelerini tamamlayan bir görünüm arz etmektedir. Mesleki amaçlı örgüt olarak TZOB'nin, AB'deki benzer organizasyonların işlevini gördüğünü iddia etmek güçtür. Bu nedenle AB'ne tam üye olmayı hedefleyen ülkemizin OTP uygulamalarına adapte olabilmesi için, biran önce COPA ve COGECA'da temsil edilecek sivil tarımsal organizasyonları belirlemesi gerekmektedir. TZOB gerekli yasal düzenlemelerden sonra COPA'da temsiledilebilir. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin üst örgütlerinin bir araya geleceği Tarım Kooperatifleri Konseyi oluşturulabilirse, bu organizasyon da COGECA'da ülkemizi temsil edebilir.

5. ÖNERİLER

Tarımsal üretimdeki birçok sorununu çözmüş olan tarım sektörü resmi ve sivil örgütlenme aşamasında da önemli sayılabilecek gelişmeler kaydetmiştir. Ancak tarım sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki konumu dikkate alındığında henüz istenilen düzeyde bir örgütlenmenin sağlanamdığı görülmektedir.

Türk tarımında görev alması gereken kuruluşlar ve görev alanları aşağıda sıralanmıştır.

I- Ekonomik Amaçlı Kuruluşlar : Tarım kooperatifleri, üretici birlikleri ve tarımsal faaliyet alanında çalışan şirketlerdir.

Tarım koopertiflerinin çalışma alanları; girdi temini, ürün pazarlama, işleme ve değerlendirme, fiyat oluşumunda etkili olmak, tarımsal yapıyı iyileştirici çalışmalar yapmak, tarımda teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak vb. olmalıdır. Tarım kooperatiflerinin geliştirilebilmesi için, finansman temini, üst örgütlenme, mevzuattaki karışıklık ve anti demokratik hükümlerden kaynaklanan sorunlar, denetim, eğitim ve araştırma sorunlarının çözülmesi gereklidir. Ayrıca bütün tarım kooperatiflerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü ile ilişkilendirilmesi gereklidir. Kooperatiflerin finansman sorununun çözümü için kooperatifler bankasının kurulması ve halen 4 farklı kanuna göre faaliyet gösteren kooperatiflerin tabi oldukları tek bir kanunun çıkarılması ile ilgili olarak Türkiye Milli Kooperatifler Birliği bünyesinde başlatılançalışmalar sonuçlandırılmalıdır.

Üretici birliklerinin çalışma alanları ise, aynı ürünleri üreten çiftçilerin eğitim ve sosyal faaliyetlerini geliştirmek, kooperatifleri geliştirici çalışmalar yapmak, kırsal kalkınmayı destekleyici etkinliklerde bulunmak, üretim planlaması, sözleşmeli üretimin artırılması ve entegre tarım-sanayi projelerinin yaygınlaştırılması, tarımsal araştırmalar yapmak ve yaptırmak, üreticilerin haklarını korumak, fiyat oluşumunda etkili olmak, üye çiftçilere satış garantisinin verilmesi, sigorta ve kredi temininde arılık yapmak olabilir. Birlikler üyelerin katılımı ile oluşan genel kurullarca seçilen yönetim kurullarınca idare edilmelidir. Birlikler kooperatiflere alternatif olarak değerlendirilmemeli aksine kooperatifleri tamamlayıcı örgütler olarak görülmelidir. Bunların ekonomik görevleri yanında politika oluşturma görevleri de bulunmaktadır.

Tarımsal faaliyet alanında çalışan şirketler, girdi temini, sözleşmeli üretim, pazarlama ve değerlendirme alanlarında çalışabilir. Tarım kesiminde çalışan bütün ekonomik amaçlı kuruluşların üretici birliklerine üye olması ve ayrıca her yıl düzenli olarak toplanacak Üretici Birlikleri Konseyi'ne katılmaları sağlanmalıdır. Konseyde izlenen tarım politikalarıile ilgili sorunlar tartışmalı ve üzerinde uzlaşma sağlanan çözüm yolları karar organlarına iletilmelidir. Ekonomik amaçlı kuruluşların hepsinin birliklere üye yapılması ile kurumlar arasında pazar haber ve bilgilerinin tam olarak akışı sağlanabilecek ve tarımsal ürün arzının iç ve dış talebe göre yönlendirilmesi mümkün olaktır.Böylece çiftçiler üretimlerini pazarın isteklerine göre yönlendirilebilecek belirli kalite özelliklerine sahip olan ürünler satılabilecektir. Ancak bu yapılanmanın sağlanabilmesi için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

II- Çiftçilerin Politika Oluşturan Mesleki Kuruluşu: TZOB, bugünkü yapısı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağımlı olması nedeniyle görevlerini tam olarak yapamamaktadır. 1996-1997 yılı programlarında da yer alan TZOB Teşkilat Kanun Tasarısı, tarımdaki yeni kurumsallaşmaya da paralel olarak acilen kamuoyunda tartışılarak olgunlaştırılmalı ve TBMM'nden geçirilerek kanunlaştırılmalıdır. Böylece TZOB'nin mali yönden güçlendirilmesi ve bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir. TZOB özellikle üretici sicili ve üreticilerle ilgili kayıtları tutmalıdır. Ayrıca üretici belgeleri her yıl yenilenmeli ve bu belgelere sahip olanlar üretici birlikleri ve kooperatiflere üye olabilmelidir.

III- Politika Oluşturulan Diğer Mesleki Kuruluşlar: Bunlar; Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Veteriner Hekimleri Odası, Ziraatçılar Birliği ve Ziraatçılar Derneği gibi kuruluşlardır. Bunların görevleri baskı grubunun oluşturulması, araştırma, eğitim ve mesleki dayanışmanın geliştirilmesi olmalıdır.

IV- Tarıma Hizmet Veren Kamu Kuruluşları: Tarıma hizmet verme ve karar almada ülkemizde bazı bakanlık ve kuruluşlar etkin rol oynamaktadır. Bu durum Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın tarım politikalarını tek bir hedef doğrultusunda kanalize etmede güçlükler yaratmaktadır.

Ayrıca tarımda görev alan kuruluşlar arasında koordinasyon noksanlığı vardır. Bu da hizmetlerin dağınıklığına sebep olmaktadır. Bu itibarla tarım kesiminde görev alan bütün kuruluşlar arasında etkin bir eşgüdümün sağlanması gerekmektedir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda örgütlenme ürün ve konu bazında olmalıdır.

V- Gönüllü Kuruluşlar: Bunlar vakıflar ve dernekler olup; eğitim, kamuoyu oluşturma ve sosyal faaliyetler alanlarında görev almalıdır.

Üretici birlikleri ile ilgili olarak sulama, sığır ve koyun yetiştiricileri, köylere hizmet götürme birlikleri gibi ayrı ayrı birlikler kurmak yerine tek bir çerçeve kanunun çıkarılması gereklidir.

Tarımda kurumsal yapıyı geliştirmeye yasal düzenlemelerin yapılmasında, öncelikle AB ülkelerii ile uyumun sağlanmasına çalışmalıdır. AB'nde her ikisi de ekonomik ekonomik amaçlı olmasına karşın, çoğunlukla çiftçilerin ekonomik işleri kooperatifler ve sosyal işleri de üretici birliklerinece yürütülmektedir. AB'nde belirli ürün veya ürün grubunda pazara yönelik olarak faaliyette bulunan üreticilerin oluşturduğu birlikler, sözkonusu ürünlerle ilgili sorunlar üzerinde detaylı araştırmalar yapmakta, uzmanlaşmaya bağlı olarak yüksek teknoloji kullanımını yaygınlaştırmaya çalışmakta, ürün işleme ve değerlendirme tesislerini kurmada kolaylık sağlamaktadır. Türkiye, tarım politikasının AB'nin OTP'na uyumu için üretici birliklerinin ürün bazında örgütlenmesi, AB'ndeki COPA gibi üst örgütlenmesini tamamlaması ve tarım kooperatiflerinin de COGECA gibi merkezi bir örgütlenmeye kavuşması veya

bütün tarımsal vke tarım dışı kooperatiflerin Türkiye Milli Kooperatifler Birliği içinde etkin olarak örgütlenmeleri sağlanmalıdır.

Tarımda kurumsal yapının geliştirilmesinde devletin görevi, demokratik kooperatifler ve üretici birlikleri gibi gerçek üretici organizasyonlarının tesisi için gerekli ortamı oluşturacak yasal düzenlemeleri yapmak, piyasada bu kuruluşların faaliyetlerini ve çalışmalarını kolaylaştıracak bir sistemi oluşturmak olmalıdır. Devlet üreticilerin demokratik kooperatifler ve üretici birlikleri içinde örgütlenmelerini teşvik etmeli, ancak bu örgütlerin yönetimine müdahale etmemelidir. Devletin yukarıda sıralanan görevleri yanında önemli bir görevi de bu kuruluşların denetimi ile ilgili yapılanmayı oluşturmak olabilir. Böylece devlet tarıma yapacağı doğrudan yardımları AB'nde olduğu gibi birlikler aracılığı ile yapabilir. Yine ürün planlaması da birlikler aracılığı ile sağlanabilir. Böylece birlikler devletin yükümlülüklerini üstlenmeyecekleri gibi, devlete de yük olmayacaktır.

Tarımda örgütlenmenin geliştirilebilmesi için birlikler ile ilgili yasal düzenlenmenin dışında TZOB Kanunu, tüm kooperatifleri kapsayacak tek bir kanun çıkıncaya kadar Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda daha önce belirtilen değişikliklerin yapılması ve tarımın desteklenmesi ile ilgili kurumsal düzenlemelere ilişkin kanunların da çıkarılması gerekmektedir. Bu kanunların birbirleri ile ilişkili olarak hazırlanması ve bu şekilde yasalaşmasının sağlanması gereklidir.

Günümüzde tarımın nispeten geliştiği Akdeniz, Ege ve Marmara bölgeleri hariç diğer bölgelerde tarım kooperatifleri, ziraat odaları ve tarımsal kuruluşların faaliyetleri çok yetersizdir. Ülkemizde tarım bölgelerinin özelliklerine bağlı olarak bölgelere uygun üretici örgütlerinin tipinin belirlenmesi ve seçilen örgüt tipinin teşvik edilmesi gereklidir. Üreticilerin örgütleri aracılığıyla katılımcı rolleri artırılmalıdır. Böylece tarımsal gelişme katılımcı bir model çerçevesinde yönlendirilebilecektir.

Mevcut destekleme sisteminde değişiklik yapılmalıdır. Tarımsal destekleme politikaları KİT'ler aracılığıyla değil de, oluşturulacak bir üst kurulca yürütülmelidir. Bu düzenleme tarımsal faaliyet alanında üreticinin örgütlenmesi ve destekleme politikalarını yürüten KİT'ler özelleştirilmeden önce yapılmalıdır. Ayrıca ürün borsalarının geliştirilmesi ve prim sisteminin yaygınlaştırılması gereklidir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın sun'i tohumlama ve hayvancılığın ıslahı çalışmaları, tohumluk, fide ve fidan dağıtımı, tarımda kalite standartlarının tesbiti ve kontrolü gibi hizmetleri üretici örgütlerine devredilmelidir. Bakanlık ulusal düzeyde tarım politikalarını makro ekonomik politikalarla bütünlük arz edecek biçimde oluşturmalı, yürütmeli, tarımsal ekonomik, sosyal ve teknik araştırmalar yapmalıdır. Bunların dışındaki görevler Bakanlığın asli görevleri olmamalıdır. Tarıma hizmet veren kamu kurumları mümkün olduğunca tek bir bakanlık içinde toplanmalıdır. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile kooperatifler, birlikler, TZOB ve araştırma kurumları arasında etkin bir işbirliği sağlanmalı ve görevlerini yürütürken, bu kurumların görüşlerine de başvurmalıdır.

Tarımda modern teknoloji uygulamalarını geliştirmek verimliliği ve kaliteyi yükseltmek ve standartlara uygun üretim yapabilmek için üretici-üretici örgütler-sanayici-devlet-üniversite işbirliğinin sağlanması gereklidir.

6- SONUÇ

Türkiye'de tarım sektörünün milli ekonomi içerisindeki yeri ve önemi daha uzun yıllar devam edecektir. Tarım sektörünün sorunları tüm ülke ekonomisini ve politikasını yakından ilgilendirmektedir. Tarım sektörünün yapısal sorunlarının kısmen çözülebilmiş olmasına rağmen özellikle resmi ve sivil örgütlenmenin yeterince çözümlememiş olması sektörün sorunlarını daha da arttırmaktadır. Sonuç olarak bu bağlamda alınabilecek önlemleri şöylece özetlemek mümkündür.

- Tarımdaki kurumsal örgütlenme, resmi ve sivil örgütlenme şeklinde 2 ana başlıkta değerlendirilmelidir.

- Resmi örgütlenme çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın etkinliğini arttıracak ürün ve konu bazında ihtisaslaşması ve görev tanımlarının yapılması sağlanmalı, tarımla ile ilgili tüm resmi ve sivil kuruluşların koordinasyonunu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı sağlamalıdır.

- Sivil örgütlenme çerçevesinde ise ekonomik ve sosyal amaçlı örgütlerle mesleki amaçlı örgütler birbirinden kopuk ve dağınık bir şekilde hizmet görmektedir.

- Ekonomik ve sosyal amaçlı çiftçi organizasyonlarının başında tarımnsal amaçlı kooperatifler gelmektedir. Bu kooperatiflerin üst örgütlenmesi sağlandıktan sonra en önemli sorunu olan finansman konusu için kooperatifler bankası kurulmalıdır. Kooperatifler bankası için gerekli altyapı hukuki prosedür hazırdır.

- Halen dört farklı kanuna göre çalışan tarımsal amaçlı kooperatiflerin tek bir kanun altında toplanması sağlanmalı, böylelikle kooperatifler arasında entegrasyon gerçekleştirilmelidir. Tüm kooperatiflerde demokratik kooperatifçilik ilkelerinin uygulanması, kooperatifçilik sorunlarının çözümlenmesine de yardımcı olacaktır.

- Tarımsal amaçlı kooperatiflerin yanı sıra üretici birliklerinin de tek çatı altında birleştirilerek üretici birlikleri şeklinde uygulanması, koopertifleri desteklemesi, ürün ve konu bazında ihtisaslaşmayı sağlaması açısından yararlı olacaktır.

- Mesleki amaçlı örgütlenme çerçevesinde ise halen TBMM'nde bulunan Ziraat Odaları ve TZOB'nin mevcut kanununu iyileştirici yeni kanunun çıkarılması gerekmektedir. Ayrıca Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın üstlendiği yayım hizmetlerinin önemli bir bölümünün zaman içerisinde Ziraat Odaları ile birlikte gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından 1996 yılında başlatılan İl Tarım Koordinasyon Kurulları özellikle öncelikli tarım politikalarının belirlenmesinde daha etkin hale getirerek, bölgesel ve ulusal düzeyde Türkiye Tarım Konseyi'nin oluşturulması sağlanmalıdır.

- Tarım sektörünün bir çok sorunu,gelişmiş ülkelerdeki gibi çiftçilerin öz yönteminde bulunduğu üretici organizasyonları tarafından çözülebilecektir. Başarılı bir çiftçi örgütlenmesi, ülke tarım kaynaklarının daha rasyonel kullanılmasını gerçekleştirirken, oluşturağı tarım politikaları ile hem devletin yükünü hafifletecek hem de tarımın ülke ekonomisine katkılarını arttıracaktır.